Alfred Edersheim

Jesus Messias

Jesu liv og tid

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Alfred Edersheim: *Jesus Messias* (Jesu liv og tid).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord 1
Kapittel 1. Bebudelsen av døperen Johannes 4
Kapittel 2. Bebudelsen av Jesus Messias 9
Kapittel 3. Fødselen av Jesus Messias 15
Kapittel 4. Marias renselse og framstillingen i templet 19
Kapittel 5. Vismennenes besøk og flukten til Egypt 25
Kapittel 6. Barndommen i Nasaret 29
Kapittel 7. I sin himmelske Fars hus 32
Kapittel 8. En røst i ørkenen 38
Kapittel 9. Jesu dåp 42
Kapittel 10. Fristelsen av Jesus 46
Kapittel 11. Sendebudene fra Jerusalem 54
Kapittel 12. De første disiplene 61
Kapittel 13. Bryllupet i Kana i Galilea 68
Kapittel 14. Renselsen av templet 73
Kapittel 15. Jesus og Nikodemus 78
Kapittel 16. I Judea og gjennom Samaria 83
Kapittel 17. Jesus ved brønnen i Sykar 87
Kapittel 18. Helbredelsen av embetsmannens sønn 93
Kapittel 19. Synagogen i Nasaret 95
Kapittel 20. Den første virksomheten i Galilea 102
Kapittel 21. Ved dammen Betesda 106
Kapittel 22. De første disiplenes kall 111
Kapittel 23. En sabbat i Kapernaum 115
Kapittel 24. Den spedalske blir renset 120
Kapittel 25. Den lamme blir helbredet 125
Kapittel 26. Kallet på Matteus 129
Kapittel 27. Bergprekenen 137
Kapittel 28. Høvedsmannens tjener blir helbredet 145
Kapittel 29. Den unge mannen i Nain 149

Kapittel 30. Kvinnen som var en synderinne 153
Kapittel 31. Kvinnene som tjente ham 158
Kapittel 32. Lignelsene ved Galileasjøen 163
Kapittel 33. Stormen på Galileasjøen 174
Kapittel 34. Den besatte i Gerasa 177
Kapittel 35. Kvinnen og Jairus' datter 182
Kapittel 36. De tolv sendes ut 188
Kapittel 37. Døperens siste vitnesbyrd og død 197
Kapittel 38. Fem tusen blir mettet 209
Kapittel 39. Underenes natt på Genesaretsjøen 215
Kapittel 40. Om renselse, håndvask og løfter 219
Kapittel 41. Kristus, livets brød 227
Kapittel 42. Jesus og den syro-fønikiske kvinnen 236
Kapittel 43. Undere blant et halvhedensk folk 239
Kapittel 44. De to sabbatsstridene 243
Kapittel 45. Mettingen av de fire tusen 250
Kapittel 46. Den store bekjennelsen 256
Kapittel 47. Forklarelsen på fjellet 265
Kapittel 48. Dagen etter forklarelsen 269
Kapittel 49. De siste hendelsene i Galilea 274
Kapittel 50. Reisen til Jerusalem 285
Kapittel 51. De sytti og hjemmet i Betania 291
Kapittel 52. Ved løvhyttefesten 300
Kapittel 53. Den store dagen i høytiden 306
Kapittel 54. Undervisning i templet 311
Kapittel 55. Den blindfødte blir helbredet 320
Kapittel 56. Den gode hyrde 327
Kapittel 57. Talen om de to rikene 331
Kapittel 58. Morgenmåltidet i fariseerens hus 338
Kapittel 59. Til disiplene 345
Kapittel 60. Ved tempelvielsens fest 354
Kapittel 61. Den andre rekken av lignelser 359
Kapittel 62. Tre lignelser til advarsel 365
Kapittel 63. Evangeliets tre lignelser 372
Kapittel 64. Den urettferdige forvalteren 380
Kapittel 65. De tre siste lignelsene i Perea 392
Kapittel 66. Kristi taler i Perea 402

Kapittel 67. Lasarus' død og oppvekkelse 409
Kapittel 68. På vei til Jerusalem 421
Kapittel 69. De siste hendelsene i Perea 427
Kapittel 70. I Jeriko og Betania 435
Kapittel 71. Kongens inntog i Jerusalem 443
Kapittel 72. Fikentreet og templet 448
Kapittel 73. Den tredje dagen i påskeuken 452
Kapittel 74. Saddukeerne og oppstandelsen 461
Kapittel 75. Den siste rekken av lignelser 472
Kapittel 76. Talen om de siste ting 483
Kapittel 77. De siste lignelsene 494
Kapittel 78. Judas og forræderiet 502
Kapittel 79. «Gjør i stand påskemåltidet!» 508
Kapittel 80. Påskemåltidet og nattverden 515
Kapittel 81. Kristi siste taler 529
Kapittel 82. Getsemane 541
Kapittel 83. For Annas og Kaifas 550
Kapittel 84. Langfredag morgen 559
Kapittel 85. Korsfestet, død og begravet 570
Kapittel 86. Om Kristi oppstandelse fra de døde 591
Kapittel 87. Oppstandelsen og himmelfarten 594
Om Alfred Edersheim 611
Ordforklaringer 612

Forord

Våren i år ble forfatteren av *The Life and Times of Jesus the Messiah* («Jesus Messias' liv og tid») tatt bort fra det arbeidet og de studiene han elsket. Allerede da hadde han overveid om det var tjenlig å gi ut en forkortet utgave av det store verket, slik at det kunne nå en større krets av lesere. Den forkortede utgaven foreligger nå, og vi håper den er laget etter de retningslinjene han selv ville ha ønsket.

Den som har prøvd seg på en slik oppgave, vet hvor vanskelig det er å løse den godt. Når en maler lager en kopi av et stort maleri, kan målestokken gjøres mindre uten at noe vesentlig går tapt. Proporsjonene blir bevart, og innholdet er det samme; det blir bare antydet litt mer sparsomt enn før. Forminskningen skjer jevnt over hele flaten.

Med et stort litterært verk er det annerledes. Her betyr forkortelse at noe må utelates, og så snart noe utelates, forskyves proporsjonene. Det er ikke bare det at den logiske sammenhengen blir brutt og nye ledd må settes inn – de vanskelighetene er kanskje mindre enn en skulle tro. Men hele verkets vev blir forstyrret. En stil som var naturlig i én målestokk, må tilpasses en annen, og det skjer ved et ytre inngrep som mangler den letthet og frihet som preger det første utkastet.

Dr. Edersheims verk var i aller høyeste grad anlagt i stor målestokk. Det hadde en bredde og en fargerikdom som bar den mengden av detaljer det rommet. Da detaljene ble kortet ned, måtte også dette dempes. Det som kunne gjøres ved å stryke en vending her og en setning der, er gjort, og vi har lagt ned mye omtanke og omsorg i dette arbeidet.

Hva som skulle utelates, ga seg til en viss grad av seg selv. Selve rammen i fortellingen var naturligvis uunnværlig. Samtidig har vi

gjort alt vi kunne for å berge så mye av det belysende stoffet som bokas omfang tillot. Likevel er det sterkt å beklage at så mye har gått tapt av det som var den store bokas særpreg og makeløse fortrinn.

Vår generasjon har sett en rekke forsøk – noen av dem svært fortjenstfulle på sin måte – på å gjenskape de ytre forholdene og omgivelsene rundt Kristi liv og gjerning. Men jeg tror de fleste lærde vil være enige i at Dr. Edersheim på dette området overgikk alle som kom før ham.

Ingen annen har hatt en så dyp og mesterlig kunnskap om hele den jødiske bakgrunnen for bildet evangeliene tegner – ikke bare om oldtidsforholdene, som er noe, men om det som var vesentlig i jødisk tenkning og følelsesliv, som er langt mer. Her var det uunngåelig å ofre mye. Hvor viktige disse enkelthetene enn er for den som studerer, ville den vanlige leser rett og slett bli tynget og overveldet av dem. Det er for slike lesere den forkortede utgaven er ment. Men vi håper at ikke så få av dem vil få lyst til å gå videre til de rike forrådene i den store boka.

Jeg vil gjerne tro at det er i ferd med å vokse fram en mer fordomsfri ånd enn den som rådde for kort tid siden. Da var det første en kritiker gjorde, å finne ut hvilken skole eller retning en bok hørte til, for så å rose eller fordømme den etter det. Slik har det altfor ofte vært blant dem som ville gå i spissen for tidens meninger. Å stemple en bok som «kritisk» eller «ukritisk» var nok til å avgjøre dens skjebne, helt uavhengig av hva den virkelig var verd.

Dr. Edersheims bok var full av opplysninger nettopp på de punktene der en forsker ville ønske det, men den var ikke en bok som egentlig kunne kalles «kritisk». Den forutsatte for eksempel ingen teori om hvordan evangeliene ble til og satt sammen. Forfatteren var ikke likegyldig til spørsmålet. Han hadde selv gjort selvstendige studier av det, og med tiden kunne de ha modnet og blitt utgitt. Men han utsatte med vilje det kritiske arbeidet til boka var skrevet. Det var like godt at det ble slik.

Å begynne uten noen teori var ikke verre enn å begynne, slik Keim gjorde – for å nevne en svært dyktig og samvittighetsfull forfatter – med en teori som temmelig sikkert ikke holder. Vi lærer etter hvert å la grunnprinsippene stå åpne til vi vet bedre hvilke kjensgjerninger som skal forklares.

En høy autoritet har sagt at den som tror seg i stand til å skrive evangelienes fortelling på nytt, ikke forstår dem. Og i en viss forstand er det helt sant. I atten hundre år har evangeliene hatt en plass som ingenting annet noen gang vil fylle.

Men det utelukker ikke de forsøkene som er gjort og stadig blir gjort, på å legge fram innholdet i fortellingen deres slik at det kommer i full sammenheng både med sin egen tid og med vår. Det er ennå ikke gjort en gang for alle. Men skulle det noen gang bli gjort, tror jeg en vil innrømme at få har bidratt mer til at de mange forsøkene til sist når sitt mål og får sin krone, enn han hvis støv nå hviler i fred ved Middelhavets strand.

Med alvorlig hensikt og etter lang og møysommelig forberedelse hadde han tatt fatt på et verk som han fikk føre langt, men ikke fullføre. For etter *Jesus Messias' liv og tid* skulle det etter planen komme en bok om apostelen Paulus' liv. Han som

ikke trenger
verken menneskers verk eller sine egne gaver,

tok varsomt pennen ut av hånden hans. Og denne ettersankingen fra det største av hans mange verk er en gave av barnlig kjærlighet og ærbødighet.

Min egen andel i arbeidet har vært helt beskjeden. Men jeg har gått gjennom stoffet etter at den første forkortelsen var gjort, og de har stadig spurt meg til råds i tvilstilfeller. Derfor tar jeg gjerne på meg det ansvaret som tilfaller meg. Jeg kan heller ikke avslutte disse få ordene uten å takke for den verdifulle hjelpen vi har fått av Mr. Norton Longman, som forfatteren alltid regnet blant sine beste og mest betrodde venner.

W. *Sanday*, *Oxford* 3. *oktober* 1889.

Kapittel 1. Bebudelsen av døperen Johannes

(*Luk* 1,5–25)

Tiden var inne for morgenofferet. Mens de veldige tempelportene langsomt svingte opp på hengslene, runget et tredobbelt støt fra prestenes sølvtrompeter, og det var som om byen våknet til en ny dag.[1]

Morgengryet hadde allerede kastet sitt lys langt bort mot Hebron og videre. Presten på templets høyeste tinde hadde speidet etter det for å gi tegn til at dagens gudstjeneste skulle begynne. Nede i forgårdene hadde alt lenge vært i full gang. En stund i forveien hadde presten som ledet tjenesten, kalt sammen dem som hadde «vasket seg» etter forskriften, til den hellige gjerningen – uten at de som ventet på morgenen, visste nøyaktig når det skjedde.

Hver dag må det ha vært omkring femti prester i tjeneste. De som var klare, delte seg nå i to grupper for å gå gjennom tempelforgårdene i fakkellys. Snart møttes de igjen og gikk samlet til den velkjente «polerte steinhallen». Der ble dagens tjeneste fordelt. For å hindre strid som kunne komme av kjødelig iver, skulle «loddet» gi hver mann hans oppgave. Fire ganger ble det kastet lodd, to ganger før og to ganger etter at tempelportene ble åpnet.

Den første handlingen i tjenesten måtte gjøres i det grå morgengryet, i det urolige røde skjæret fra gløden på brennofferalteret, før prestene hadde raket i glørne så de flammet opp på ny. Det var så vidt blitt dag da de møttes for andre gang til «loddet». Det skulle utpeke

[1] En beskrivelse av denne gudstjenesten i enkeltheter finnes i Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 8.

dem som skulle ta del i selve offeret, stelle gull-lysestaken og gjøre røkofferalteret i stand i Det hellige.

Nå gjensto bare én ting før de tilbedende ble sluppet inn: Lammet skulle føres fram, og enda en gang skulle de forvisse seg om at det var skikket til offer. Så fikk det drikke vann fra en gullskål og ble lagt på nordsiden av alteret med ansiktet mot vest – i den sinnbilledlige stillingen som Isak etter overleveringen ble bundet i.

Alle var til stede, prester og lekfolk, da presten stilte seg på østsiden av alteret og stenket offerblod fra en gullskål på to av alterets sider, nedenfor den røde streken som skilte de vanlige ofrene fra dem som skulle brennes helt.

Mens offeret ble gjort i stand for alteret, hadde de prestene som loddet var falt på, gjort alt klart i Det hellige. Der skulle den mest høytidelige delen av dagens gudstjeneste finne sted: røkofferet, et sinnbilde på Israels bønner som Gud tok imot. Igjen ble det kastet lodd – det tredje – for å utpeke den som skulle få æren av denne høyeste handlingen, der presten sto som mellommann. Ingen kunne få dette privilegiet mer enn én gang i livet. Derfor sømmet det seg at de forsamlede prestene ba og fremsa trosbekjennelsen sin, slik skikken var, før dette loddet ble kastet.

Det var den første uken i oktober år 748 etter Romas grunnleggelse, det vil si år 6 før vår tidsregning. «Avdelingen Abia» – den åttende i den opprinnelige ordningen av ukentjenesten – gjorde da tjeneste i templet.

Blant dem som denne høstmorgenen sto samlet rundt presten som ledet tjenesten, var en mann som hadde minst seksti vintrer bak seg. Men i alle disse årene hadde han aldri fått æren av å bære fram røkofferet. Likevel må Sakarjas ærverdige skikkelse ha vært godt kjent i templet. For hver avdeling gjorde tjeneste to ganger i året, og i motsetning til levittene ble ikke prestene utelukket på grunn av alder, bare på grunn av skrøpelighet.

På mange måter skilte han seg ut fra dem rundt ham. Hjemmet hans lå ikke i noen av de store prestesentrene – verken Ofel-kvarteret i Jerusalem eller Jeriko – men i en liten by i høylandet sør for Jerusalem, det historiske «fjellandet i Judea».

Likevel kunne han ha gjort krav på anseelse. Å være prest og gift med en prestedatter ble regnet som dobbelt ære. Fortellingen nevner

i forbifarten at han var omgitt av slektninger og venner, og at han var kjent og aktet i hele distriktet (Luk 1,58.59.61.65). For Sakarja og hans kone Elisabet var virkelig «rettferdige»; de «vandret ulastelig» både etter de budene som var særlig bindende for Israel, og etter de forskriftene som gjaldt alle mennesker.

Men Elisabet var barnløs. I mange år må dette ha ligget tungt på Sakarja i bønnene hans, og Elisabet syntes alltid tynget av vanæren.

Men denne lyse høstmorgenen i templet ble Sakarja ikke forstyrret av slike tanker. Loddet hadde pekt ham ut til å bære fram røkofferet, og alle tankene hans må ha vært samlet om det som lå foran ham. Først skulle han velge to av sine nærmeste venner eller slektninger til å hjelpe ham i den hellige tjenesten. Oppgavene deres var forholdsvis enkle. Den ene fjernet ærbødig det som var blitt liggende på alteret fra aftenofferet dagen før, tilba og trakk seg baklengs tilbake. Så gikk den andre hjelperen fram. Han spredte glørne fra brennofferalteret helt ut til kanten av gullalteret, tilba og trakk seg tilbake.

I mellomtiden hadde lyden av «orgelet» – *magrefa*, instrumentet som ga signal i templet – kalt prester, levitter og folk til å gjøre seg klar til den tjenesten eller plikten som ventet dem. Lyden kunne høres i de fjerneste delene av templet og etter overleveringen langt utenfor tempelområdet.

Men presten som forrettet, sto alene i Det hellige med røkelseskaret av gull, i skjæret fra den sjuarmede lysestaken. Foran ham, litt lenger borte mot det tunge forhenget som hang foran Det aller helligste, sto røkofferalteret av gull med de glødende kullene. På høyre side av ham (alterets venstre side, altså nordsiden) sto skuebrødsbordet, og på venstre side, på alterets høyre eller søndre side, sto gull-lysestaken.

Fremdeles ventet han, slik han var blitt opplært, til et særskilt tegn viste at øyeblikket var kommet til å strø røkelsen på alteret, så nær Det aller helligste som mulig. Prester og folk hadde ærbødig trukket seg bort fra alteret og lå nesegrus for Herren i stille tilbedelse. Sakarja ventet til han så at røkelsen tok fyr. Da ville også han ha «bøyd seg ned og tilbedt» og stille trukket seg tilbake, hvis ikke et underfullt syn hadde fått ham til å stanse.

På alterets høyre (eller søndre) side, mellom alteret og gull-lysestaken, sto en skikkelse som han straks måtte kjenne igjen som en engel.

Ikke engang overleveringen hadde noen gang fortalt om et slikt syn for en vanlig prest mens han bar fram røkofferet. Begge de overnaturlige synene den forteller om, ble gitt yppersteprester, og på den store forsoningsdagen. Det ene var en engel som viste seg hvert år mens Simon den rettferdige var yppersteprest. Det andre står i den gudsbespottelige beretningen om at Ismael, Elisas sønn, så Den Allmektige og førte en samtale med ham.

Likevel var folket alltid urolig når et dødelig menneske nærmet seg Guds umiddelbare nærvær, og hver forsinkelse før han kom tilbake, syntes å varsle ulykke. Det er derfor ikke rart at Sakarja «ble forferdet, og frykt falt på ham».

Sakarja var halvt bevisstløs, og engelen vekket ham først ved å minne ham om bønner og håp gjennom et helt liv, som nå var trådt i bakgrunnen for ham. Så overrasket han ham brått med løftet om at de skulle bli oppfylt. Men dette barnet som var bedt om så mange ganger, og som skulle bære det betydningsfulle navnet Johannes (*Jehochanan* eller *Jochanan*, «Herren er nådig»), skulle bli til glede og fryd for en langt større krets enn familien.

Han skulle være stor for Herren – ikke bare en vanlig nasireer, men nasireer for hele livet, slik Samson og Samuel hadde vært i gammel tid. Som dem skulle han ikke selv velge å vie seg til Gud. Han skulle tilhøre Gud og hans gjerning helt fra livets begynnelse.[2]

Begge viste de hva nasireerløftet sinnbilledlig betydde, men han skulle bli større enn noen av dem. Han skulle forene den dobbelte meningen i kallet deres – ytre og indre kraft i Gud, bare i en høyere og mer åndelig forstand. Til denne livsgjerningen skulle han bli fylt av Den Hellige Ånd fra det øyeblikket livet våknet i ham.

Så skulle han som en ny Samson i Guds kraft legge øksen til hvert tre som skulle hogges ned, og som en ny Samuel omvende mange av Israels barn til Herren deres Gud. Ja, han skulle forene disse to kallene, slik Elia gjorde på Karmel. Etter profetordet (Mal 3,1) skulle han gå foran når Messias ble åpenbart, og fullføre det som Elias gjerning var et forbilde på – ikke i Elias person eller skikkelse, men i hans ånd og kraft. Slik skulle denne nye Elia «forberede et folk vel skikket for Herren».

[2] Om de ulike slags nasireere, se Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 19.

Den gamle presten var overveldet over å se engelen på dette stedet og i denne stunden, og ordene han hørte, må ha forvirret ham så sterkt at han i øyeblikket knapt fattet hva de betydde. Bare én tanke sto klart for ham, for den hadde så lenge hatt sine røtter dypt i ham: en sønn! Derfor ga han først ord til den tvilen som lå nærmest, og ba om et pant eller en bekreftelse på det han hadde hørt.

Han som ikke ville prise Gud, men ba om et tegn, fikk det. Stumheten hans var et tegn – men tegnet var samtidig straffen, så å si det stumme barnet som vantroens bønn hadde født. Og likevel var det et tegn også i en annen forstand: et tegn for den ventende mengden i templet, for Elisabet og for alle som kjente Sakarja i fjellbygdene, og for presten selv i de ni månedene han levde tilbaketrukket i indre ensomhet. Det var også et tegn som skulle flamme opp som en ild den dagen Gud løste tungen hans.

Det var gått uvanlig lang tid siden tegnet til røkofferet var gitt. Folket hadde bedt sine bønner, og de så spent mot Det hellige. Endelig kom Sakarja ut. Han stilte seg øverst på trappen som førte fra forhallen ned til prestenes forgård, for å lede prestevelsignelsen (4 Mos 6,24–26). Den gikk forut for det daglige matofferet og for lovsalmene, som ble sunget til gledesfylt musikk mens drikkofferet ble utøst. Men allerede nå skulle Sakarjas tegn bli et tegn for hele folket.

Stykkene av offerdyrene var lagt i rett orden på brennofferalteret, prestene sto på trappen til forhallen, og folket ventet. Sakarja prøvde å si velsignelsesordene uten å vite at slaget hadde rammet ham. Men folket skjønte av tausheten hans at han hadde sett et syn i templet. Han sto hjelpeløs og prøvde med tegn å gjøre det klart for den forskrekkede forsamlingen, men han «var og ble stum».

Fulle av undring hadde de spredt seg, folk og prester – noen til Ofel, noen til Jeriko og noen til sine stille hjem på landet. Men Gud oppfylte det ordet han hadde talt ved sin engel.

Kapittel 2. Bebudelsen av Jesus Messias

Bebudelsen av Jesus Messias og hans forløpers fødsel.
(*Matt 1; Luk 1,26–80*)

Galilea på Jesu tid var ikke bare overmåte fruktbart, dyrket til det ytterste og tett besatt med folkerike byer og landsbyer. Landet var også et sentrum for alle kjente håndverk og næringer og den travle hovedveien for verdens handel.

Slik var det også i Nasaret. Den store karavaneveien fra Akko ved havet til Damaskus delte seg i begynnelsen i tre veier, og en av dem gikk gjennom Nasaret. I gatene ferdedes folk fra alle nasjoner. De levde et helt annet liv enn Israel, og de brakte med seg tanker, forestillinger og håp fra den store verden utenfor. Men på den annen side var Nasaret også et av de store sentrene for jødenes tempelliv.

Presteskapet var delt inn i tjuefire «skift», som etter tur gjorde tjeneste i templet. Prestene i det skiftet som skulle ha tjeneste, samlet seg alltid i bestemte byer. Derfra dro de sammen opp til Jerusalem, mens de av dem som ikke kunne dra, tilbrakte uken i faste og bønn. Nasaret var en av disse prestebyene. Ser vi det i et videre lys, hadde byen altså en dobbel sinnbilledlig betydning: Gjennom den dro både de som drev verdens handel, og de som gjorde tjeneste i templet.

Vi kan gå ut fra at folket i Nasaret var som i andre småbyer under lignende forhold. De hadde alle særtrekkene til galileerne, som var impulsive, likefremme, hissige, modige og brennende glade i sitt folk. De hadde de dypere følelsene og de nesten instinktive tanke- og levevanene som var frukten av lange århundrers oppdragelse ved Det gamle testamente. Men de hadde også de små interessene og den mis-

unnelsen som hører slike steder til, og alt det seremonielle vesenet og den pertentlige selvhevdelsen som preger folk i Østen.

Den formen for jødedom som rådde i Nasaret, var naturligvis den samme som ellers i Galilea. Vi vet at det var merkbare avvik fra skikkene i Judea, rabbinismens høyborg. De vitnet om større enkelhet og større frihet fra de overleverte forskriftene som stadig trengte seg inn.

I Galilea var det mindre fare for at renheten i forlovelsestiden ble krenket, og bryllupene var enklere enn i Judea – uten den tvilsomme ordningen med brudesvenner, eller «brudgommens venner» (Joh 3,29). Bruden ble ikke valgt som i Judea, der penger altfor ofte var det avgjørende, men som i Jerusalem, med størst vekt på «god stand»; og enker ble (som i Jerusalem) tatt vare på med større ømhet.

Hvordan man enn ser på ættetavlene i Matteus- og Lukasevangeliet, står det fast at både Josef og Maria var av Davids kongeætt. Trolig var de to nær i slekt. Maria var dessuten i slekt med presteskapet, for hun var «slektning» av Elisabet, som var gift med presten Sakarja (Luk 1,36) – uten tvil på morssiden. Allerede dette tyder på at Marias familie ikke lenge før hadde hatt høyere stand, for etter skikken giftet prestene seg bare inn i slike familier.

Men da de ble forlovet, var både Josef og Maria svært fattige. Det ser vi ikke av at han var tømmermann, for et håndverk ble regnet nærmest som en åndelig plikt. Vi ser det av det offeret de bar fram da Jesus ble framstilt i templet (Luk 2,24). Forlovelsen må derfor ha vært så enkel som mulig, og medgiften så liten som mulig.[1]

Fra det øyeblikket var Maria Josefs forlovede hustru, og forholdet mellom dem var like hellig som om de allerede var gift. Ethvert brudd på det ville bli behandlet som ekteskapsbrudd, og båndet kunne ikke løses uten ved en ordentlig skilsmisse, akkurat som etter bryllupet. Likevel kunne det gå måneder mellom forlovelsen og bryllupet.

Fem måneder av Elisabets hellige tilbaketrukkethet var gått da et merkelig sendebud brakte det første budskapet om det til hennes slektning langt borte i Galilea. Engelen Gabriel viste seg nå ikke i templets høytidelige prakt, mellom røkofferalteret av gull og den sjuarmede lysestaken, men i stillheten i et fattig hjem i Nasaret. Ære-

[1] Se Edersheim, «Sketches of Jewish Social Life in the Days of Christ», og artikkelen «Marriage» i Cassell's Bible-Educator, bd. 4.

frykten for det overnaturlige må ubevisst ha falt over henne. Likevel ble den unge piken ikke så mye skremt av at den gåtefulle fremmede plutselig sto der i ensomheten hennes, som av ordene i hilsenen hans, for de varslet en velsignelse hun aldri hadde tenkt seg.

Selve hilsenen – «Vær hilset», på jødisk vis «Fred være med deg» – var riktignok den vanlige, og ordene «Herren er med deg» kunne vekke minnet om da en engel i gammel tid kalte til en stor utfrielse (Dom 6,12).

Men tiltalen «du som har fått nåde» kom over henne som en forvirrende overraskelse. Kanskje kom overraskelsen ikke så mye av at tiltalen sto i motsetning til de ringe kårene hennes, men av at hun var ydmyk av hjertet og ikke tenkte på seg selv.

Engelen tegner derfor i raske trekk nettopp denne historien om en særlig «nåde»: fra unnfangelsen hos jomfrumoren til det navnet Gud selv ga barnet, et sinnbilde på hva hans komme betydde; hans uinnskrenkede storhet; at han skulle anerkjennes som Guds Sønn; og at det store håpet knyttet til David skulle oppfylles i ham, med et kongedømme som aldri tar slutt, og et rike uten grenser.

Hvor underfullt alt dette enn var, kunne det ikke virke fremmed for dem som bar Israels store håp i hjertet. Heller ikke var det noe fremmed i at barnet fikk navn før det var unnfanget. Rabbinerne nevner seks som fikk navnet sitt før de ble født, og det lyder som et gammelt ordtak blant folket: Isak, Ismael, Moses, Salomo, Josjia og «Messias' navn – måtte Den Hellige, velsignet være hans navn, la ham komme snart, i våre dager!»

Med et villig og troende hjerte trengte hun altså mer lys over bare én ting: *hvordan* hun selv skulle ha del i det herlige budskapet. Ordene hun sa, var ikke uttrykk for skjelvende tvil, men snarere et spørsmål som skulle lede henne videre i en villig overgivelse.

Nå åpenbarte engelen enda mer av Guds nåde mot henne og gjorde dermed ydmykheten hennes enda dypere. For i Israel på den tiden var det en kjent tanke at Den Hellige Ånd virket i alle store hendelser, selv om en kanskje ikke fullt ut hadde forstått at Ånden er en egen person. Men folk ventet at Ånden bare skulle virke slik hos dem som var mektige, rike eller vise.

Gabriel, «Guds kraft», ga henne et tegn hun ikke hadde bedt om, på denne dobbelte, underfulle «nåden» – at nettopp hun skulle få den, og

det som jomfru. Tegnet var det som hadde hendt med hennes slektning Elisabet, og det var samtidig en veivisning. Da engelen hadde forlatt henne, må Marias første lengsel – og den ble stadig dypere – ha vært å komme bort fra Nasaret og få lette sitt hjerte for en kvinne som var likesinnet i alt, og som kanskje kunne si henne velsignede ord. Det er bare det vi skulle vente: Hun «skyndte seg» til sin slektning.

Jomfrumoren kan ikke ha fått noen vanlig velkomst. Elisabet må ha fått vite av sin mann hva sønnen deres var bestemt til, og dermed at Messias' komme var nær. Men hun kunne verken vite når han skulle bli født, eller av hvem. Ved et tegn som ikke var helt fremmed for jødisk forventning, kjente hun igjen sin nære slektning som sin Herres mor. Da var hilsenen hennes en mors hilsen til en mor – fra moren til den som skulle «rydde vei», til moren til ham han skulle rydde vei for.

Tre måneder var gått, og nå måtte jomfrumoren vende tilbake til Nasaret. Snart ville Elisabets naboer og slektninger samle seg i medfølende glede om et hjem som etter deres mening hadde fått erfare uventet miskunn. Men Maria måtte ikke utsettes for den offentligheten slike sammenkomster førte med seg. Hun visste nok hva som var årsaken til tilstanden hennes. Likevel må det ha vært som det første skarpe stikket av det sverdet som skulle gjennombore hennes sjel, da hun fortalte alt til sin forlovede. For bare et direkte budskap fra Gud kunne jage all tvil ut av hjertet hans og gi ham den vissheten som var nødvendig for Messias' videre historie.

Så kort som fortellingen er, kan vi i Josefs «tanker» lese hvordan følelsene hans engstelig kjempet med hverandre. Vi ser at han så vidt hadde bestemt seg for å «skille seg fra henne», men likevel ventet med det – og det kunne bare skje ved en ordentlig skilsmisse. Bare én ting sto klart for ham: Dersom det måtte skje, skulle skilsmissebrevet gis henne i stillhet, bare i nærvær av to vitner. Den ydmyke *tsaddiq* («rettferdige») i Nasaret ville ikke gjøre henne til et offentlig skue og «føre skam over henne».

Den vissheten Josef knapt kunne våge å håpe på, fikk han på underfullt vis i et syn i en drøm. Nå ble alt klart. Selv tiltalen «Davids sønn», som ellers ville ha vært helt uvanlig, forberedte ham på engelens budskap. At den ufødte Messias fikk navn på forhånd, stemte med folkets forestillinger, og den sinnbilledlige betydningen av et slikt navn

hadde dype røtter i jødisk tro. Og forklaringen av *Jehosjua* eller *Jesjua* (Jesus) – han som skulle frelse sitt folk fra deres synder (for Josef først og fremst Israel) – beskrev i alle fall én side av hans gjerning som folk alminnelig ventet.

At et slikt budskap kom til ham i en drøm, gjorde Josef bare desto mer villig til å ta imot det. «En god drøm» var en av de tre tingene folk regnet som tegn på Guds velvilje. Nå hadde Gud selv gitt ham ro, og Josef kunne ikke lenger nøle. Den høyeste plikten mot jomfrumoren og den ufødte Jesus krevde at bryllupet ble holdt straks. Det ville gi dem begge vern, ikke bare utad, men også moralsk.

I mellomtiden hadde det lenge ventede skjedd i Sakarjas hjem. Ingen høytid i hjemmet var så viktig og så gledesfylt som den der barnet ved omskjærelsen så å si fikk lovens åk lagt på seg, med alle de plikter og privilegier det innebar. Ifølge overleveringen var det som om faren gjorde offertjeneste som yppersteprest når han bar fram barnet sitt for Gud i takknemlighet og kjærlighet. Etter dette synet var skikken et bilde på en dypere sannhet: Mennesket må ved sin egen handling fullføre det Gud først har innstiftet.

Vi tar neppe feil om vi antar at det den gang, som nå, ble lyst en velsignelse før omskjærelsen, og at handlingen ble avsluttet med den vanlige takkebønnen over vinbegeret. Da fikk barnet sitt navn i en bønn som trolig ikke skilte seg mye fra den som brukes i dag: «Vår Gud og våre fedres Gud, la dette barnet vokse opp for sin far og mor, og la hans navn bli kalt i Israel Sakarja, Sakarjas sønn.» Bønnen sluttet med et ønske om at barnet måtte vokse opp og med lykke «nå fram til loven (*Tora*), brudehimmelen og gode gjerninger».

Alt dette var Sakarja vitne til, dypt grepet, men døv og stum. Bare dette hadde han merket seg: I velsignelsen der barnets navn ble satt inn, hadde moren avbrutt bønnen. Uten å forklare hvorfor holdt hun fast ved at han ikke skulle hete som sin gamle far, slik en kunne ha ventet under disse særlige omstendighetene, men Johannes (*Jochanan*). Da de spurte faren, ble forundringen bare større, for han ga ham det samme navnet.[2]

Men dette var ikke det eneste som vakte undring. For straks ble den stummes tunge løst, og han som ikke kunne uttale barnets navn,

[2]Luk 1,62 viser at Sakarja var både døv og stum, for de gjorde tegn til ham. Rabbinerne hadde ett hebraisk ord for begge deler.

brøt nå ut i lovprisning av Herrens navn. Hans siste ord hadde vært vantroens ord, hans første var lovprisning; hans siste ord hadde vært et spørsmål i tvil, hans første var en lovsang i visshet. Prestens lovsang følger nøye en stor del av den eldste jødiske bønnen, de såkalte «Atten velsignelser» (*Sjemone esre*), og gir den, om uttrykket tillates, et åndelig innhold. Den begynte med den vanlige velsignelsesformen, og én etter én slo den an de dypeste strengene i denne bønnen.

Da dette underfulle budskapet spredte seg vidt og bredt i hele fjellandet i Judea, kom det frykt over alle – også den frykten som følger med et håp uten navn: «Hva skal det da bli av dette barnet? For Herrens hånd var med ham.»

Kapittel 3. Fødselen av Jesus Messias

(*Matt* 1,25; *Luk* 2,1–20)

Både profetiene i Det gamle testamente (Mika 5,1) og rabbinernes lære pekte uten å nøle på Betlehem som Messias' fødested. Likevel kan en ikke tenke seg noe som stred mer direkte mot jødisk tankegang – og som jøder derfor heller ikke ville ha funnet på – enn de omstendighetene som etter evangeliets beretning førte til at Messias ble født i Betlehem. For jøder fantes det knapt noe mer motbydelig enn en folketelling – og aller minst en som en hedensk keiser hadde befalt, og som en så forhatt mann som Herodes gjennomførte.

De fleste er nå enige om at keiser Augustus lot det føre manntall over hele Romerriket, også over de landene som var underlagt Roma og betalte skatt dit. Denne innskrivningen, som skulle danne grunnlag for senere skattlegging, ville også omfatte Israels land. Selv om det ikke ble gitt noen faktisk ordre om det mens Herodes levde, kan vi forstå at han ville finne det klokest å la innskrivningen skje mer på jødisk enn på romersk vis. Han måtte jo regne med den uroen som en hedensk folketelling sannsynligvis ville vekke i landet.

Etter romersk lov skulle alle på landsbygda innskrives i sin «egen by», det vil si den byen som landsbyen eller stedet der de var født, hørte inn under. Samtidig ble «hus og ætt» notert for hver enkelt. Etter jødisk skikk ville folket ha blitt innskrevet etter stammer, slekter eller ætter og fedrenes hus. Men siden de ti stammene ikke var kommet tilbake til landet, kunne dette bare skje i svært begrenset grad, mens det var lett for hver enkelt å la seg innskrive i «sin egen by».

Det var ikke bare kjent at Josef og Maria nedstammet fra David; for den ufødte Messias' skyld var det også svært viktig at dette ble tydelig notert. Derfor var det naturlig at de etter jødisk lov dro til Betlehem.

Kanskje var Josef og Maria også – av mange grunner som leseren lett kan tenke seg – glade for å forlate Nasaret og om mulig finne seg et hjem i Betlehem. Ja, ønsket var så sterkt at det senere trengtes en særskilt veiledning fra Gud for å få Josef til å oppgi dette bostedet han hadde valgt, og vende tilbake til Galilea (Matt 2,22). Under disse forholdene ville Maria naturligvis følge sin mann til Betlehem. Hun var nå Josefs «hustru», selv om hun i virkeligheten bare var «forlovet» med ham (Luk 2,5).

Den korte vinterdagen gikk trolig mot kveld da de to reisende fra Nasaret nærmet seg målet. De hadde med seg det lille en fattig familie i Østen trengte. Bare i Østen kunne en leve så enkelt uten at noen så ned på en for det – eller for fattigdommen. Veien hadde vært lang og tung, minst tre dagsreiser fra Galilea. Trolig hadde de tatt den veien så mange valgte for å unngå Samaria: på østsiden av Jordan og over vadestedene ved Jeriko.

Den lille byen Betlehem var full av folk som var kommet fra hele omegnen for å la seg innskrive. Selv herberget var fullt, og det eneste stedet som var ledig, var der buskapen vanligvis sto. Når vi husker hvor enkle levevanene i Østen var, betyr dette knapt det samme som det ville gjort i Vesten. Kanskje var det til og med desto mer velkomment å være skjermet for den larmende, pratende mengden som fylte herberget. Selv disse få opplysningene er mer noe vi slutter oss til, enn noe fortellingen sier rett ut.

Allerede så tidlig i historien mangler enkelthetene, og de blir enda færre jo lenger vi kommer. Det minner oss om at evangeliene ikke ble skrevet for å gi en biografi om Jesus, ikke engang stoffet til en. De hadde bare et dobbelt mål: at leserne «skal tro at Jesus er Messias, Guds Sønn», og at de ved troen «skal ha liv i hans navn» (Joh 20,31; jf. Luk 1,4).

Riktignok lengter det kristne hjertet og fantasien etter å finne stedet og dvele med kjærlig ærbødighet ved grotten som Fødselskirken nå står over. Det synes rimelig at det var her, der den mest ærverdige overleveringen peker, at verdens største hendelse fant sted. Men noen visshet har vi ikke.

Om alt som skjedde i stillheten i denne «stallen», tier evangeliets beretning. Bare dette blir fortalt: at jomfrumoren der og da «fødte sin sønn, den førstefødte. Hun svøpte ham og la ham i en krybbe.»

Men når vi går ut fra grottens hellige mørke og ut i natten, blir ensomheten fylt av skikkelser, og stillheten får røst fra himmelen. Her kan jødisk overlevering både belyse og hjelpe. At Messias skulle fødes i Betlehem, var en fast overbevisning. Like fast var troen på at han skulle åpenbares fra *Migdal Eder*, «hjordens tårn». Dette Migdal Eder var ikke vakttårnet for de vanlige flokkene som beitet på de golde beitemarkene bortenfor Betlehem. Det lå like ved byen, på veien til Jerusalem.

Et sted i Mishna viser at flokkene som beitet der, var bestemt til offer i templet. Gjeterne som voktet dem, var derfor ikke vanlige gjetere, for de vanlige gjeterne var lyst i bann av rabbinerne. De måtte leve langt fra gudstjenesten, og med deres levemåte var det vanskelig, om ikke helt umulig, å holde loven strengt. Det samme stedet viser også at disse flokkene lå ute hele året, for de blir nevnt som ute på markene tretti dager før påske. Det er i februar, og da faller det i gjennomsnitt nesten mer nedbør i Israels land enn noen annen tid av året.

Denne «vinternatten» den 25. desember voktet altså gjetere flokkene som var bestemt til offertjenesten, nettopp på det stedet som overleveringen hadde helliget som stedet der Messias først skulle åpenbares. Brått kom det budskapet som så lenge hadde latt vente på seg, og som ingen hadde tenkt seg: En engel sto foran dem, og de ble blendet, mens Herrens herlighet strømmet ut og syntes å hylle dem inn som i en kappe av lys.

Overraskelse, ærefrykt og frykt måtte vike for ro og forventning da engelen sa at det de så, ikke varslet dom, men at det for det ventende Israel innledet den store gleden ved det gode budskapet han kom med: at den Frelser som så lenge var lovet, Messias, Herren, var født i Davids by, og at de selv kunne gå og se og kjenne ham igjen på de ringe kårene rundt hans fødsel.

Det var som om englene rundt ham bare hadde ventet på tegnet. Når offeret ble lagt på alteret, brøt tempelmusikken ut i tre avsnitt, hvert markert med støt i prestenes sølvtrompeter. På samme måte trådte en himmelsk hærskare fram så snart budbærerengelen hadde

talt, for å prise Gud for det gode budskapet han hadde brakt. Det de sang, var bare et gjenskinn av det som var kunngjort:

> Ære være Gud i det høyeste –
> og fred på jorden –
> i mennesker Guds velbehag!

Bare én gang før hadde englenes lovsang lydt for dødelige ører. Det var da himmelens høye tempel åpnet seg for Jesaja, henrykt i Ånden, og Herrens herlighet fylte forgårdene, så dørpostene som bar portene, bevet og nesten brøt sammen. Nå hyllet den samme herligheten gjeterne på Betlehemsmarkene. Den gang hadde englenes lovsang varslet at riket skulle komme; nå at Kongen var kommet. Den gang var det det trefoldige «Hellig» i profetisk forventning; nå var det samme lovsang i evangelisk oppfyllelse.

Lovsangen hadde stilnet, lyset bleknet bort fra himmelen, og gjeterne var alene. Men englebudskapet ble hos dem, og tegnet som skulle føre dem til Kristusbarnet, lyste for dem mens de skyndte seg opp den terrasserte skrenten. Ved inngangen til Betlehem viste lampen som svingte over herberget, vei til de fremmede av Davids hus som var kommet fra Nasaret. Der fant de kanskje ikke det de hadde ventet, men de fant det slik det var sagt dem. Den hellige lille flokken var bare jomfrumoren, tømmermannen fra Nasaret og barnet som lå i krybben.

Hva som ellers skjedde, vet vi ikke. Vi vet bare at gjeterne, da de hadde sett det med egne øyne, fortalte alle rundt seg det som var talt til dem om dette barnet – i «stallen», på markene og trolig også i templet, dit de skulle føre flokkene sine. Slik forberedte de sinnene hos en Simeon, en Anna og alle dem som ventet på frelse i Israel.

Kapittel 4. Marias renselse og framstillingen i templet

(*Luk* 2,21–38)

Blant dem som hadde hørt og undret seg over det hyrdene fortalte, var hun som det angikk mest: Jesu mor.

Helt fra begynnelsen av denne historien, og stadig sterkere etter hvert som den går videre, møter vi spørsmålet: Hvis engelens budskap til jomfruen var virkelighet, og morsrollen hennes så overnaturlig, hvordan kunne hun da tilsynelatende være så uvitende om det som skulle komme – ja, så ofte endog misforstå det? Kunne vi ikke ha ventet at jomfrumoren fra første stund av barnets liv ville ha forstått at han virkelig var Guds Sønn?

Som så mange andre spørsmål trenger også dette bare å bli stilt klart, så gir svaret seg selv. For dersom det hadde vært slik, ville hans historie ikke vært mulig – hans menneskelige liv, der hvert skritt har så stor betydning for menneskeheten.

Både for hans gjerning og for verdens frelse var det dypt nødvendig at han hadde en sann menneskelig utvikling, med en gradvis voksende bevissthet og et personlig liv.

Men selv om vi ser bort fra det, kunne ikke Kristus i noen virkelig forstand ha vært lydig mot sine foreldre hvis de fullt ut hadde forstått at han var Gud. Heller ikke kunne de da ha sett ham gå «fram i visdom og alder og i velvilje hos Gud og mennesker» (Luk 2,52). En slik kunnskap ville ha brutt det båndet som knyttet hans menneskelighet til vår, fordi den ville ha skåret over det som bandt ham som barn til hans mor.

Vi kunne ikke ha blitt hans brødre om han ikke virkelig hadde vært jomfruens sønn. Inkarnasjonens mysterium ville vært unødvendig og uten frukt hvis hans menneskelighet ikke hadde vært underlagt alle sine rette og vanlige vilkår. Kort sagt ville ett element i vår frelse ha blitt tatt bort – og det nettopp det som særpreger Det nye testamente. Ved begynnelsen av sitt liv ville han ha foregrepet det som hørte slutten til – ja, ikke bare det som hørte hans død til, men også hans oppstandelse og himmelfart og Den Hellige Ånds komme.

I alt dette har vi bare sett på den siden av hans liv som vendte mot jorden, ikke den som vendte mot himmelen. Den siste er høyst virkelig, men ligger utenfor vår synskrets her.

Annerledes er det med spørsmålet om hvordan jomfrumorens åndelige kunnskap utviklet seg. Vi kan gå ut fra at hun sto på grunnen av den jødiske messiasforventningen, og vi husker også at hun hadde «fått nåde» hos Gud i så rikt mål. Likevel var det ennå ingenting – og det kunne heller ikke være det på mange år – som kunne føre henne ut over det vi kan kalle det aller høyeste i jødisk tro. Tvert imot var det mye ved hans sanne menneskelighet som holdt henne tilbake.

Derfor kom hver hendelse som hørte med til Jesu åpenbaring som Messias, til jomfrumoren som en ny overraskelse. Hver enkelt hendelse sto for seg selv i hennes sinn, som noe helt avsondret. Hun kjente begynnelsen, og hun kjente slutten; men hun kjente ikke veien som førte fra den ene til den andre, og hvert skritt på den var en ny åpenbaring. Det var naturlig og godt at det var slik. For bare slik kunne hun som jødisk kvinne og mor oppfylle alle lovens krav, både for seg selv og for barnet sitt – i sannhet, fordi hun gjorde det uten å tenke på seg selv.

Det første av disse kravene var omskjærelsen. Den sto for at en frivillig gikk inn under lovens vilkår og tok på seg pliktene, men også privilegiene, i pakten mellom Gud og Abraham og hans ætt. Som i alle vanlige tilfeller ble den holdt på den åttende dagen, og da fikk barnet det navnet engelen hadde gitt: *Jesjua* (Jesus). Men loven hadde ennå to forskrifter som skulle holdes.

Etter loven skulle den førstefødte sønnen i hvert hjem «løses» hos presten for fem sekel «etter helligdommens vekt» (4 Mos 18,16). Det tidligste tidspunktet for framstillingen var trettien dager etter fødselen, slik at den måneden loven taler om, ble helt fullendt. Barnet

måtte være morens førstefødte; verken far eller mor kunne være av levittisk ætt; og barnet måtte være fritt for alle de legemlige lytene som ville ha gjort ham uskikket til prestetjeneste – eller, som det ble uttrykt: «den førstefødte for prestedømmet».

Folk fryktet sterkt at barnet skulle dø før det var løst. Hvis faren døde i mellomtiden, måtte sønnen løse seg selv når han ble myndig. Løsepengene utgjorde altså omkring 57 gram sølv. Barnet kunne løses hos hvilken som helst prest, og det var ikke nødvendig å møte i templet.

Annerledes var det med morens «renselse» (3 Mos 12). Den rabbinske loven fastsatte den til førtien dager etter fødselen av en sønn og åttien dager etter fødselen av en datter, slik at Bibelens frister ble helt fullendt. Men den kunne også skje når som helst senere – særlig når en av de store høytidene førte familien til Jerusalem.

Kvinnen behøvde ikke engang være til stede selv, så sant det var sørget for offeret hennes – for eksempel gjennom folkets representanter, som hver dag deltok i gudstjenesten på vegne av de distriktene de kom fra. Men mødre som bodde i rimelig nærhet av templet, og særlig de mest alvorlige blant dem, ville naturligvis møte selv; og i slike tilfeller ble løsningen av den førstefødte og morens renselse holdt sammen når det lot seg gjøre. Slik var det uten tvil med jomfrumoren og hennes sønn.

Med dette dobbelte formålet dro Den hellige familie opp til templet da de fastsatte dagene var til ende. Handlingen ved løsningen av en førstefødt sønn var nok enklere enn den som brukes i dag. Barnet ble høytidelig framstilt for presten, og det ble lyst to korte «velsignelser» – den ene for loven om løsning, den andre for gaven av en førstefødt sønn. Deretter ble løsepengene betalt.

Opplysningene om skikken ved morens renselse er så sparsomme at mange har framstilt den alvorlig feil. Den kan ikke sammenlignes med vår tids kirkegang for barselkvinner. For der er det tale om takksigelse, mens renselsen først og fremst besto av et syndoffer for den levittiske urenheten som i sinnbilledlig forstand var knyttet til livets begynnelse, og et brennoffer som markerte at fellesskapet med Gud var gjenopprettet. Dessuten kunne renselsesofferet, som vi har sett, bæres fram mens moren selv var borte. Gudstjenesten besto bare av

det foreskrevne offeret. På kirkelig språk ble det kalt et «stigende og synkende» offer, det vil si et offer etter den ofrendes evne.

Syndofferet var i alle tilfeller en turteldue eller en dueunge. Men mens de mer velstående bar fram et lam til brennoffer, kunne de fattige gi en turteldue eller en dueunge i stedet. Templets pris på matoffer og drikkoffer ble fastsatt en gang i måneden, og egne tjenestemenn veiledet dem som skulle ofre, og skaffet dem det de trengte. Det fantes også en egen «oppsynsmann over turtelduer og dueunger», som trengtes ved visse renselser. I kvinnenes forgård sto tretten basunformede kister for pengegaver, kalt «basuner».[1]

I den tredje av disse kistene skulle de som bar fram de fattiges offer, slik som jomfrumoren, legge prisen for de ofrene som trengtes til renselsen deres. Etter det vi kan slutte, må presten som hadde oppsynet, ha stått her. Han skulle både si hva turtelduene kostet, og se til at alt var i orden. For den som bar fram de fattiges offer, trengte ikke ha noe direkte med den ofrende presten å gjøre.

På et bestemt tidspunkt i løpet av dagen ble den tredje kisten åpnet. Halvparten av innholdet gikk til brennoffer og den andre halvparten til syndoffer. Slik fikk et tilsvarende antall av dem som skulle renses, sine ofre, uten at de fattige ble gjort til skamme, uten at noen unødig fikk vite hva slags urenhet det gjaldt, og uten unødig ståk og arbeid. Selv om denne framgangsmåten naturligvis ikke kunne være påbudt, var det uten tvil den de fleste fulgte.

Nå kan vi i tankene følge jomfrumoren i templet. Barnet hennes var gitt til Herren og tatt imot tilbake fra ham. Hun var kommet inn i kvinnenes forgård, trolig gjennom «Kvinnenes port» på nordsiden. Prisen for ofrene sine hadde hun lagt i basun nr. 3, som sto like ved den hevede plattformen eller galleriet der kvinnene ba, atskilt fra mennene.

Og nå lød *magrefa* – instrumentet som ga signal i templet – og kunngjorde gjennom alle de veldige tempelbygningene at røkelsen snart skulle tennes på det gylne alteret. Det var tegnet for dem som skulle renses. Lederen for de av Israels lekfolk som var på tjeneste – de såkalte «ståmennene» – stilte opp dem som kom fram for Herrens åsyn med særskilte ofre. De fikk plass innenfor smådørene på begge

[1] Jf. Matt 6,2. Se Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 2.

sider av den store Nikanor-porten. Porten sto øverst i de femten trinnene som førte opp fra kvinnenes forgård til Israels forgård.

Renselsen var snart over, med den stille bønnen og lovsangen som et takknemlig hjerte gir, og de som hadde tatt del i den, var levittisk rene. Nå var all urenhet tatt bort, og som loven uttrykte det, kunne de igjen spise av de hellige offergavene.

Noen har pekt på at hver gang Messias ble fornedret som menneske, fikk også herligheten av hans guddom stråle fram ved siden av. Evangelistene har tydeligvis ikke lagt opp til disse sammentreffene, og derfor er de desto mer slående. Slik var det også nå: Jesu mor kunne i sin ringhet bare bære fram «de fattiges offer», men vitnesbyrdet om storheten hos ham hun hadde født, manglet ikke.

Jesu «foreldre» hadde båret ham inn i templet for at han skulle framstilles og løses. Da møtte de en mann hvis ærverdige skikkelse må ha vært godt kjent i byen og i helligdommen. Simeon forente i seg de tre kjennetegnene på gammeltestamentlig fromhet. Han var «rettferdig» i sitt forhold til Gud og mennesker og i sin ferd mot dem. Han var «gudfryktig», i motsetning til fariseismens skrytende selvrettferdighet. Og framfor alt ventet han lengselsfullt på at de store løftene snart skulle bli oppfylt – og det i deres åndelige betydning, som «Israels trøst».

Nå skjedde det som var lovt ham. «Drevet av Ånden» kom han inn i templet akkurat da foreldrene bar inn barnet Jesus. Han tok ham i armene sine og brøt ut i takksigelse. Gud hadde oppfylt sitt ord: Simeon skulle ikke se døden før han hadde sett «Herrens Messias».

Nå lot hans Herre ham «fare herfra i fred» – løste ham fra arbeid og vakt – for han hadde med egne øyne sett den frelsen som så lenge hadde vært under forberedelse for en ventende og trett verden. Den var et herlig lys, og når det rant opp, skulle det lyse opp hedningenes mørke og være herligheten som strålte omkring Israels kall.

Men foreldrene hans ble fylt av undring – over at han kom så uventet, over det enda mer uventede han gjorde og sa, og mest av alt over den helt uventede og ujødiske måten det ble sagt om Kristus-barnet på. Det var som om deres tause undring hadde vært et uuttalt spørsmål. Svaret kom nå i velsignelsesord fra den gamle vaktmannen.

Så talte han i brutte ord til jomfrumoren om den personlige, eller rettere den jødiske, siden – som om hele Kristi historie på jorden gikk

forbi Simeon i et raskt syn. Dette barnet skulle bli en stein som tvang fram et valg, en grunnstein og hjørnestein «til fall og oppreisning», og «et tegn som blir motsagt». Et sverd av dyp personlig smerte skulle gjennombore morens hjerte. Og slik skulle det gå helt fram til den forferdelige enden, da det sløret av ytre fromhet som så lenge hadde dekket hjertene hos Israels ledere, skulle rives i stykker, og det dype onde i tankene deres skulle legges åpent fram.

Simeons lovsang var heller ikke den eneste den dagen. En særlig interesse knytter seg til henne som svarte med lovprisning til Gud for det hun så – et pant på at forløsningen var nær.

Det er som et slør av hemmelighet over denne Anna. Hun var enke; tidlig var hun blitt stående alene, og deretter hadde hun levd et langt liv i ensom sorg. Hun hørte til et av de hjemmene der stammens ættetavle var tatt vare på. Av dette, og av at det var ættetavlen for en stamme som ikke hadde vendt tilbake til landet, slutter vi at familien hennes var av en viss anseelse. Merkelig nok er det bare Asjers stamme som i overleveringen er berømt for sine vakre kvinner, som var verdige til å bli gift med yppersteprest eller konge.

I alle disse årene hadde Anna oppholdt seg i helligdommen, og hun hadde tilbrakt dem i faste og bønn. Men fromheten hennes var ikke den selvrettferdige og selvtilfredse som var selve kjernen i folkets gudsdyrkelse. Heller ikke var «faste og bønn» for henne alt i gudslivet, nok i seg selv og nok også for Gud. Hennes egen stammes tilsynelatende håpløse landflyktighet, de politiske forholdene i Judea og den sosiale, moralske og åndelige tilstanden i hennes eget Jerusalem – alt dette tente i henne, som i dem som var av samme sinn, en dyp og alvorlig lengsel etter den lovede tiden for «forløsning».

Ikke noe sted passet så godt for en som henne som templet med sine gudstjenester, og ingen beskjeftigelse sømmet seg så godt som «faste og bønn». Og det fantes andre – kanskje mange – av samme slag i Jerusalem. Den rabbinske overleveringen overså dem, men de var saltet som bevarte massen fra å gå i forråtnelse. Som representant for slike fikk hun, profetinnen, kjenne igjen ham hvis komme hadde vært innholdet i Simeons lovsang.

Kapittel 5. Vismennenes besøk og flukten til Egypt

Vismennenes besøk og hyllest, og flukten til Egypt.

(Matt 2,1–18)

Matteus forteller så kort om hvordan vismennene hyllet den lille Frelseren, at nettopp kortheten er den største vanskeligheten. Selv betegnelsen på dem er ikke fri for tvetydighet.

Ordet *magoi* brukes i Septuaginta, hos Filon og Josefus og hos verdslige forfattere både i ond og i god betydning. I ond betydning er det tale om folk som drev med trolldom. I god betydning viser det til de prestelige vismennene i Østen, særlig i Kaldea. Forskningen deres er for en stor del ennå gåtefull og ukjent for oss, men den synes å ha omfattet mye dyp kunnskap, enda den ikke var fri for overtro. Vismennene hos Matteus må ha hørt til disse siste.

Hvor mange de var, kan ikke fastslås, men det har heller ingen betydning. Det er kommet ulike forslag om hvilket land i «Østen» de kom fra. Den eldste oppfatningen fører vismennene tilbake til Arabia, men delvis på utilstrekkelig grunnlag. Likevel taler det for den at Israels land og Arabia hadde den nærmeste forbindelse med hverandre, og at kongene i Jemen bekjente seg til den jødiske tro fra omkring år 120 før vår tidsregning til det sjette århundre etter.

Kort tid etter at Frelseren var blitt framstilt i templet, kom noen vismenn fra Østen til Jerusalem med et merkelig budskap. De hadde sett et himmeltegn da det «rant opp», og de forsto det slik at det varslet fødselen av Messias, jødenes konge – i den betydningen som den gang var knyttet til den tittelen. Derfor var de kommet til Jerusalem for å hylle ham. Trolig var det ikke fordi de trodde han måtte være født i

jødenes hovedstad, men fordi de naturlig nok ventet å få sikre opplysninger der om «hvor» han var.

I sin enfold henvendte vismennene seg først til folkets offisielle overhode. Men spørsmålet deres virket helt annerledes på kong Herodes og på hovedstaden enn det vismennene selv følte. Herodes hadde alltid vist seg samvittighetsløst grusom. Den minste mistanke om fare for hans makt måtte derfor slå ham med redsel – ja, bare muligheten av at det var kommet en som hadde slike krav på Israels troskap, og som ville sette folket i den sterkeste bevegelse om han ble anerkjent.

Det er heller ikke vanskelig å forstå at hele byen delte kongens «forferdelse», om enn av andre grunner. Folk kjente bare altfor godt Herodes' karakter. De visste hva følgene ville bli for dem, eller for hvem som helst som ble mistenkt for å holde med noen som gjorde krav på Davids kongetrone, om mistanken så var aldri så urettferdig.

Herodes grep straks inn, med sin vanlige list. Han kalte sammen alle yppersteprestene, både de tidligere og den som satt i embetet, og alle de lærde rabbinerne. Uten å binde seg til om Messias allerede var født eller bare ventet, la han bare fram spørsmålet om hvor han skulle bli født.

Samtidig sørget han for å få vite nøyaktig når himmeltegnet først hadde vakt vismennenes oppmerksomhet (Matt 2,7). Han var ikke trygg så lenge noen som var født i Betlehem mellom den første tilsynekomsten av denne «stjernen» og vismennenes ankomst, var i live. Av det Herodes siden gjorde (Matt 2,16), skjønner vi at vismennene må ha fortalt ham at de hadde sett tegnet første gang to år før de kom til Jerusalem.

Israels forsamlede myndigheter kunne bare gi ett svar på det spørsmålet Herodes la fram for dem. Som gjengivelsen i Targum Jonatan viser, ble spådommen i Mika 5,1 den gang alminnelig forstått som en henvisning til Betlehem som Messias' fødested. At dette var den vanlige forventningen, ser vi også av Talmud. Der blir Betlehem med tyngde nevnt som Messias' fødested i en oppdiktet samtale mellom en araber og en jøde.

Matteus gjengir profetordet hos Mika nøyaktig slik det vanligvis ble sitert på den tiden. For hebraisk var et dødt språk for folk flest, og derfor ble De hellige skrifter alltid oversatt til folkets dagligspråk.

Den som gjorde det, ble kalt *meturgeman* (tolk). Disse gjengivelsene fikk ennå ikke skrives ned på Matteus' tid, men de ble forbildet for våre senere targumer, om ikke grunnlaget for dem.

Det Herodes gjorde videre, stemte med planene hans. Han kalte vismennene til seg – og av flere grunner i hemmelighet. Da han hadde fått vite nøyaktig når de først hadde sett «stjernen», viste han dem til Betlehem og ba dem melde fra når de hadde funnet barnet. Han lot som om han ville hylle ham like gjerne som de.

Da de forlot Jerusalem for å dra videre, så de til sin overraskelse og glede at «stjernen» igjen viste seg på himmelranden. Det var den som hadde vakt oppmerksomheten deres da den «rant opp», og fortellingen synes å forutsette at de ikke hadde sett den på en tid. Den syntes å bevege seg foran dem, til den «ble stående over stedet der barnet var» – det vil naturligvis si over Betlehem, ikke over et bestemt hus der.[1]

I gammel tid trodde og ventet folk at en «stjerne» kunne lede på en slik usedvanlig måte. Fra sitt ståsted måtte derfor vismennene se dette som den fulleste bekreftelse på at de var blitt vist rett vei til Betlehem – og «de ble over all måte glade». I Betlehem kunne det ikke være vanskelig å få vite hvor barnet var – det barnet som så mange under hadde samlet seg om ved fødselen. Det ser ut til at Den hellige familie hadde byttet ut det midlertidige lyet i «stallen» med en mer varig bolig i et «hus» (Matt 2,11). Der fant vismennene den lille Frelseren sammen med moren hans.

Om besøket i Betlehem forteller Matteus bare to ting: at de hyllet ham, og at de bar fram gaver. Som gaver betraktet ville røkelsen og myrraen vært underlig lite passende. Men gavene var tydeligvis ment som prøver på det landet deres frembrakte, og når de ble båret fram, var det – slik som i våre dager – et uttrykk for at landet deres hyllet den nyfunne kongen. I denne betydningen kan vismennene i sannhet ses som representanter for hedningeverdenen. Hyllesten deres var den

[1] Astronomisk sett er det helt sikkert at det mest bemerkelsesverdige sammentreffet av planeter – Jupiter og Saturn i stjernebildet Fiskene, som bare inntreffer én gang på 800 år – fant sted hele tre ganger i år 747 etter Romas grunnleggelse, det vil si år 7 før vår tidsregning, to år før Kristi fødsel: i mai, oktober og desember. Året etter kom Mars med i dette sammentreffet. Kepler ble ført til oppdagelsen da han iakttok et lignende sammentreff i 1603–04. Han merket seg også at da de tre planetene sto sammen, var en ny og usedvanlig klar stjerne synlig mellom Jupiter og Saturn. Han mente at en lignende stjerne hadde vist seg under de samme omstendighetene ved sammentreffet før Kristi fødsel. Det er fastslått astronomisk at et slikt himmeltegn ville vært synlig for dem som forlot Jerusalem, og at det ville peke mot Betlehem, nesten se ut til å gå foran dem og bli stående over byen.

første og forbilledlige anerkjennelsen av Kristus fra dem som til da hadde vært «langt borte» (Ef 2,13), og gavene deres et bilde på verdens skatt til ham.

Oldkirken har sett gullet som et sinnbilde på hans kongeverdighet, myrraen som et sinnbilde på hans menneskelighet – og da i det fulleste beviset på den: hans begravelse – og røkelsen som et sinnbilde på hans guddom.

Disse vismennene kunne ikke bli redskaper for Herodes' morderiske planer, og den lille Frelseren kunne heller ikke falle som offer for tyrannen. Da de i en drøm ble varslet av Gud, dro «vismennene en annen vei hjem til landet sitt». Og da Den hellige familie i en drøm ble varslet av Herrens engel, søkte den midlertidig ly i Egypt.

Den hensynsløse tyrannen hadde ikke nådd målet sitt gjennom vismennene. Nå prøvde han å nå det ved å drepe alle barna i Betlehem og den nærmeste omegnen som var to år eller yngre, uten forskjell. Riktignok kan antallet bare ha vært lite, når vi tenker på hvor mange som bodde i Betlehem – trolig tjue på det meste. Men gjerningen var ikke mindre grusom for det. Disse små barna kan med rette regnes som Kristi «protomartyrer», hans første vitner, «martyriets blomster» (*flores martyrum*), som Prudentius kaller dem.

Evangelisten ser at to steder i hans egne gammeltestamentlige skrifter ble oppfylt i disse hendelsene. Flukten til Egypt er for ham oppfyllelsen av Hoseas ord: «Fra Egypt kalte jeg min sønn» (Hos 11,1). I drapet på «de uskyldige barna» ser han oppfyllelsen av Rakels klage over sine barn (Jer 31,15), Benjamins menn. Den gangen møttes de som skulle føres bort til Babylon, i Rama (Jer 40,1). Der var det bitter klage ved utsikten til å skilles for å gå i et håpløst fangenskap, og enda bitrere klage da de som kunne ha sinket marsjen videre, ble drept uten nåde.

Noen har fulgt jødisk tenkning nøye og merket seg hvordan den gamle synagogen – og med rette – leste Det gamle testamente som en enhet som alltid peker fram mot Messias som oppfyllelsen av Israels historie. De vil ikke undre seg over Matteus' tilbakeblikk, men gi ham fullt medhold.

Kapittel 6. Barndommen i Nasaret

(*Matt* 2,19–23; *Luk* 2,39–40)

Den hellige familie kan bare ha bodd en kort tid i Egypt. Herodes' beger var fullt – begeret med ugjerningene hans, men også med elendigheten hans. Gjennom hele den siste delen av livet hadde han vært hjemsøkt av frykten for en rival til tronen. Han hadde ofret tusener for å mane bort det spøkelset, blant dem også de som sto ham nærmest og var ham kjærest. Og fremdeles fant ikke tyrannen ro. Historien har ikke noe mer forferdelig opptrinn å vise enn Herodes' siste dager.[1]

Han ble plaget av navnløs frykt og gjorde endog forsøk på å ta sitt eget liv. Tyranniets vanvidd og blodtørsten drev ham til randen av galskap. Den mest motbydelige sykdom hadde slått seg ned i kroppen hans, og til tider led han forferdelig. Etter legenes råd lot han seg bære til badene ved Kallirhoe øst for Jordan. Der prøvde han alle midler, fast bestemt på å kjempe hardt for livet. Men det var forgjeves. Han visste at timen hans var kommet, og lot seg føre tilbake til palasset sitt under palmetrærne i Jeriko.

Herodes' siste dager ble tilsølt av nye mord. Antipater hadde falskelig anklaget halvbrødrene sine, Aleksander og Aristobul, og var i virkeligheten deres morder. Han ble henrettet bare fem dager før faren døde. Herodes selv døde sju til fjorten dager før påsken, som i år 750 etter Romas grunnleggelse, det vil si år 4 før vår tidsregning, falt på 12. april.

[1] Om Herodes' historie, se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah».

Herodes hadde regjert i trettisju år – trettifire år siden han inntok Jerusalem. Snart gikk herredømmet bort fra etterkommerne hans – det herredømmet han så lenge hadde lagt planer for, kjempet for og tilsølt seg med utallige forbrytelser for. Et århundre til, og hele ætten hans var feid bort.

Herodes hadde endret testamentet sitt tre ganger.[2] Men bare noen få dager før han døde, gjorde han enda en ny ordning.

Etter den ble Arkelaus, Antipas' eldre bror, utnevnt til konge, Antipas til fjerdingsfyrste over Galilea og Perea, og Filip til fjerdingsfyrste over området øst for Jordan. Keiseren synes å ha gitt ham fullmakt til å utnevne sin etterfølger. Likevel var Herodes klok nok til å gjøre ordningen avhengig av at Augustus godkjente den. Og den godkjenningen kunne slett ikke tas for gitt. Hæren hadde riktignok straks utropt Arkelaus til konge, men han var forsiktig nok til å avslå tittelen til keiseren hadde stadfestet den.

Augustus bestemte seg likevel for å stadfeste den, men med visse mindre endringer. Den viktigste var at Arkelaus skulle bære tittelen etnark, eller folkefyrste. Om han gjorde seg fortjent til det, skulle den med tiden byttes ut med kongetittelen. Riket hans skulle være Judea, Idumea og Samaria, med inntekter på 600 talenter. Det er unødvendig å følge den nye etnarkens skjebne. Hans korte regjering tok slutt i år 6 etter vår tidsregning, da keiseren sendte ham i landflyktighet til Gallia på grunn av forbrytelsene hans.

Den hellige familie må ha vendt tilbake til Israels land like etter at Arkelaus kom til makten, men før nyheten om det virkelig hadde nådd Josef i Egypt. Først synes Josef å ha tenkt å slå seg ned i Betlehem, der han hadde bodd siden Jesus ble født. Av åpenbare grunner ville han helst velge dette stedet og om mulig unngå å bo i Nasaret.

Men da han kom til landet, fikk han vite hvem Herodes' etterfølger var, og uten tvil også hvordan han hadde innledet sin regjering. Da ville vanlig klokskap ha bydd ham å føre den lille Frelseren bort fra Arkelaus' område. Men det trengtes en veiledning fra Gud før han bestemte seg for å vende tilbake til Nasaret.

Evangeliene forteller bare svært kort om de mange årene i Nasaret, da Jesus vokste fra barn til mann. Om barndommen hans heter det at

[2] Herodes hadde vært gift ikke mindre enn ti ganger. Se ættetavlen hans.

«barnet vokste og ble sterkt, han ble fylt av visdom, og Guds velbehag var over ham» (Luk 2,40). Om ungdommen hans får vi vite – foruten beretningen om at han spurte rabbinerne i templet året før han ble myndig etter jødisk skikk – at «han var lydig mot dem», og at han «gikk fram i visdom og alder og i velvilje hos Gud og mennesker» (Luk 2,51–52).

Jødene viste kjærlig omsorg for barnas liv. Med ikke færre enn åtte betegnelser merket de ømt de ulike trinnene i barnets utvikling.[3] Og den tidlige delen av Messias' liv vekker naturligvis den dypeste interesse. Når vi tenker på dette, lærer denne tausheten oss nok en gang – i motsetning til de nesten blasfemiske meningsløshetene i de apokryfe evangeliene – at evangeliene gir oss en historie om Frelseren, ikke en biografi om Jesus fra Nasaret.

[3] Se Edersheim, «Sketches of Jewish Social Life», og «The Life and Times of Jesus the Messiah».

Kapittel 7. I sin himmelske Fars hus

I sin himmelske Fars hus og i sin jordiske fars hjem – templet i Jerusalem – det stille livet i Nasaret.

(Luk 2,41–52)

Bare én gang blir tausheten om Kristi tidlige liv brutt. Det er for å fortelle hva som skjedde da han for første gang kom til templet.

Etter lovens strenge bokstav ble en gutt først forpliktet til selv å holde forskriftene – og dermed også til å møte ved høytidene i Jerusalem – når han ble myndig, det vil si når han var tretten år. Da ble han det som ble kalt «en budets sønn» eller «Toraens sønn». Men i praksis ble den lovbestemte alderen her foregrepet med to år, eller i alle fall med ett. I samsvar med denne skikken tok foreldrene ham med seg i «reisefølget» fra Nasaret til Jerusalem ved den første påsken etter at Jesus var fylt tolv år.

Teksten synes å vise at de pleide å dra opp til templet. Og vi merker oss at Maria gjerne fulgte det som ser ut til å ha vært Hillels råd: å dra opp til de høytidelige gudstjenestene i helligdommen, enda kvinner ikke hadde plikt til å møte selv. Også andre fromme kvinner som nevnes i rabbinske skrifter, gjorde det samme.

Politisk var tidene forandret. Arkelaus var sendt i landflyktighet, og Judea, Samaria og Idumea var nå lagt inn under den romerske provinsen Syria, under dens stattholder, eller legat, Publius Sulpicius Kvirinius. Styret av denne delen av landet var likevel overlatt til en prokurator, som vanligvis holdt til i Cæsarea.

Etter vår beregning dro Jesus for første gang opp til påskefesten i Jerusalem våren år 9 etter vår tidsregning. En kort stund var det blitt

stille i landet. Innskrivningen og skatteleggingen hørte nå fortiden til, og det samme gjorde opprøret som fulgte, da nasjonalistene reiste seg med Esekias i spissen – det opprøret som hadde preget tiden da Herodes, han som feilaktig kalles den store, kom til makten.

Det var ingenting som egget til åpen motstand. Selotene, som nasjonalistene senere ble kalt, fantes fortsatt og slo stadig dypere rot i folkets hjerter. Men for øyeblikket var de heller «det filosofiske partiet» – de var opptatt i tankene av et ideal som hendene deres ennå ikke gjorde seg klar til å virkeliggjøre.

Etter gammel skikk dro så høytidsfølget fra Nasaret opp til Jerusalem (Sal 42,5; Jes 30,29), og andre flokker sluttet seg snart til. Underveis sang de til fløytespill «sangene ved festreisene» (Sal 120–134). Slik kunne de uten forbehold gi seg hen til de åndelige tankene som slike ord tente.

Da pilegrimenes føtter sto innenfor Jerusalems porter, kan de ikke ha hatt vanskelig for å finne husly, hvor fullt byen enn kan ha vært ved slike anledninger. Det gjelder desto mer når vi husker hvor enkle levevanene og behovene var i Østen, og hvor rikelig med mat de mange ofrene i høytiden ga. Synet av Jerusalem må ha virket herlig på et barn som kom dit for første gang fra en stille landsby i Galilea. Men vi må huske at han som nå så byen, ikke var et vanlig barn.

Men den ene tanken som oppslukte alt, må ha vært templet. Pilegrimen gikk opp på tempelberget, som var kronet av den harmonisk utformede bygningen. Innenfor dens veldige ringmur var det plass til ikke færre enn 210 000 mennesker, og undringen hans kunne godt vokse for hvert skritt.

Selve berget lignet en øy som steg bratt opp av dype daler. Rundt det lå et hav av murer, palasser, gater og hus, og på toppen reiste det seg en masse av snøhvit marmor og glitrende gull, som steg terrasse over terrasse. Alt i alt dannet det en firkant på omkring 300 meter på hver side. I det nordvestre hjørnet, og forbundet med templet, ruvet borgen Antonia truende, besatt av den romerske garnisonen.[1]

Et sted i dette templet må vi søke barnet Jesus på den tredje og de to følgende dagene av den høytiden da han første gang besøkte helligdommen. Der satt han «midt blant lærerne og hørte på dem og spurte

[1] Se Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 1.

dem». Bare på påskefestens to første dager var det nødvendig å møte selv i templet. Med den tredje dagen begynte de såkalte halve helligdagene, da det var tillatt å reise hjem – og det benyttet nok mange seg av. For påskelammet var spist, høytidsofferet (*chagiga*) var båret fram, og det første modne byggkornet var skåret, brakt til templet og svingt for Herrens åsyn som *omer*, førstegrøden av melet.

Når vi kjenner denne rabbinske forskriften, skjønner vi at evangeliets ord om Jesu «foreldre» – «da de hadde vært der disse dagene til ende» (Luk 2,43) – ikke nødvendigvis betyr at Josef og Jesu mor ble i Jerusalem hele påskeuken.

I Talmud leser vi at medlemmene av Rådet i templet på vanlige dager satt som ankedomstol fra slutten av morgenofferet til tiden for aftenofferet. Men på sabbater og høytidsdager pleide de å gå ut på «terrassen» i templet og undervise der. I slik folkeundervisning var det full frihet til å stille spørsmål. Blant disse tilhørerne, som satt på bakken rundt lærerne og blandet seg med dem, må vi søke barnet Jesus – og altså under høytiden, ikke etter den.

At et barn på den alderen var til stede og stilte spørsmål, behøvde ikke være så uvanlig at lærerne eller andre tilhørere tenkte på noe overnaturlig. Den jødiske overleveringen forteller også om andre tidlig modne og underlig langt framskredne elever. Dessuten trengtes det ingen fagteologisk lærdom for å ta del i slike folkelige drøftelser. Hvis vi kan dømme etter senere ordninger, var det to slags offentlige forelesninger og to slags elever, ikke bare i Babylon, men også i Israels land.

De første forelesningene var mer faglige. De krevde betydelig forberedelse av rabbinerne som holdt dem, og i det minste noe kunnskap om Talmud hos tilhørerne. På den annen side fantes det «forgårdselever». Under de vanlige forelesningene satt de atskilt fra de faste elevene ved et slags gjerde, utenfor, som om de satt i forgården, og noen av dem synes ikke engang å ha kjent Bibelen. Forelesninger for et slikt alminnelig publikum måtte naturligvis være av et helt annet slag.

Men selv om det ikke var noe enestående i at han var til stede og stilte spørsmål, ble likevel alle som hørte ham, «forundret». De undret seg over hans «forstand» – ordet betegner en innsikt som ser sammenhenger – og over svarene hans, som vitnet om skjelneevne.

Ut fra det vi vet om slike drøftelser, slutter vi at spørsmålene hans kan ha vært knyttet til påskehøytiden. Eller kanskje ledet han dem med spørsmålene sine fram mot den dypere betydningen den hadde – slik den skulle bli åpenbart da han selv ble ofret som «Guds lam, som bærer bort verdens synd» (Joh 1,29).

Andre spørsmål trenger seg også nesten på – særlig dette: Hadde jomfrumoren ved dette første besøket i templet fortalt sønnen sin historien om barndommen hans, og om det som hadde skjedd da han første gang ble båret til templet? Det kunne nesten se slik ut, om vi kunne dømme etter motsetningen mellom jomfrumorens klage over at hans far og hun hadde lett etter ham, og hans egen ettertrykkelige henvisning til det som hørte hans Far til.

Men det mest overraskende – det må ha virket virkelig underfullt på Josef og endog på Jesu mor – var at det stille og saktmodige barnet ble funnet i et slikt selskap og opptatt med slike ting.

De hadde lett etter ham «engstet» i tre dager, og nå bebreidet de ham. Svaret Jesus ga dem, stiller tydelig tre ting fram for oss. For det første hadde tanken om hans vesen og kall våknet i ham – hvordan den enn var blitt tent – og den hadde oppslukt ham så helt at han ikke bare hadde forsømt, men glemt alt omkring seg.

For det andre kan vi våge å si at han nå forsto at dette i en helt særlig forstand var hans Fars hus. Og for det tredje var det, så langt vi kan dømme, der og da at han for første gang kjente den sterke og uimotståelige trangen – denne guddommelige nødvendigheten i hans vesen – til å være «i det som hører min Far til» (NB: «i min Fars hus»).

Et skritt videre – selv om det for oss ser ut som et skritt nedover – var at Jesus stille, straks og uten innvendinger vendte tilbake til Nasaret med foreldrene og villig var lydig mot dem der. Det var ikke at han ga avkall på seg selv, men at han frivillig bøyde seg, og det var desto mer herlig jo større dette selvet var. Denne stadige motsetningen for øynene hennes gjorde bare inntrykket av «alle disse ordene» enda dypere i Marias hjerte – hun kjente dem jo bedre enn noen.

Da han vendte tilbake til Nasaret, begynte Jesu ungdomsår og hans første år som voksen mann, med all den indre og ytre utviklingen og all den velviljen fra himmelen og jorden som fulgte med det (Luk 2,52). Om han dro til Jerusalem ved de høytidene som kom igjen hvert år, vet vi ikke, og vi behøver ikke spørre om det. Andre krefter

var i stillhet i arbeid for å smi hans indre og ytre utvikling sammen og avgjøre hvordan han senere skulle åpenbare seg. Vi går ut fra at Jesu skolegang må ha tatt slutt kort tid etter at han kom tilbake til Nasaret.

Det jødiske hjemmelivet var svært enkelt, særlig på landet. Bare sabbaten og høytidene, enten de ble holdt i hjemmet eller offentlig, brakte fram det beste som var innen rekkevidde. Den samme enkelheten preget klær og levesett.

Vi kan ikke her drøfte det omstridte spørsmålet om Jesu «brødre og søstre» var det i egentlig forstand, eller halvsøsken, eller fettere og kusiner (Matt 12,46; 13,55–56; Mark 3,31; 6,3; Apg 1,14; 1 Kor 9,5; Gal 1,19). Men det synes oss som om ingen ville ha dratt ordenes opprinnelige betydning i tvil om det ikke hadde vært for en falsk askese og en undervurdering av ekteskapets hellighet. Hvordan slektskapet mellom Jesus og disse «brødrene og søstrene» enn var, må det etter enhver oppfatning ha vært svært nært, og det må ha virket inn på ham.

Om Joses, eller Josef, vet vi nesten ingenting. Men ut fra Jakobs brev vil vi våge å slutte at Jakobs åndelige syn opprinnelig var støpt i Sjammais form.

Om Jesu fetter Simon vet vi at han hadde hørt til nasjonalistpartiet, for han blir uttrykkelig kalt det: «seloten» og «kananeeren» (Luk 6,15; Apg 1,13; Mark 3,18). Endelig finnes det i Judas' brev én sikker og én sannsynlig henvisning til to av de apokalyptiske bøkene – de pseudepigrafiske – som den gang preget en dypt interessant side ved Israels messiasforventning (Jud 14–15 om Enoks bok, og trolig Jud 9 om Moses' himmelfart).[2]

Innenfor den trange kretsen av Kristi familieliv kom Jesus altså hele tiden i berøring med de tre mest håpefulle og rene jødiske retningene: innenfor fariseismen Sjammais lære, dernest det nasjonale idealet og endelig håpet om en herlig messiansk framtid. Da har vi ikke engang nevnt omgangen med Sebedeus' sønner, som trolig også var fettere av ham. Til disse bør vi trolig legge at han i det minste kjente til hvordan slektningen hans Johannes forberedte seg i ensomhet. Johannes var helt sikkert ingen essener, men på grunn av kallet sitt hadde han mye i sin ytre ferd som minnet om dem.

[2] Jeg ser denne Simon seloten som sønn av Klopas (bror av Josef, jomfruens mann) og av Maria.

Fra det som nødvendigvis bare er antydninger, vender vi oss igjen til det som er sikkert når det gjelder hans familieliv og dets innflytelse. Mark 6,3 viser med stor sannsynlighet, men ikke med full visshet, at han hadde tatt opp Josefs håndverk (jf. Matt 13,55; Joh 6,42).

Hos jødene fantes ikke den forakten for kroppsarbeid som var et av hedenskapets kjennetegn. Tvert imot ble det regnet som en åndelig plikt å lære et håndverk, og det ble ofte og svært alvorlig innskjerpet – så sant håndverket ikke tjente luksus eller lett kunne føre bort fra å holde loven. Skillet mellom rik og fattig var ikke så stort som hos oss. Rikdom kunne nok gi anseelse, men det å mangle den betydde slett ikke at en sto lavere i samfunnet.

I hjemmet hadde Jesus lært å ære foreldrene – en plikt høyere enn alle ytre forskrifter – og å elske søsknene sine. Det danner så å si den naturlige grunnen for mange av hans lærdommer. De gir oss også et innblikk i familielivet i Nasaret.

Selv barnas lek og familienes gjestebud har satt spor i Kristi ord og liv. Også det sier noe om hans fortid. Det samme gjør hans dype medfølelse med all sorg og lidelse, og hans kjærlighet til familiekretsen, slik vi ser den i Lasarus' hjem. Det er vist at han talte hebraisk og brukte og siterte Skriftene på grunnspråket, selv om han uten tvil forsto gresk og kanskje også latin.[3]

I hjemmelivet og omgivelsene sine, og ved de rådende tankene han kom i berøring med, sto Kristus altså i samklang med alle de høyeste strømningene i sitt folk og sin tid. Lenger enn dette – inn i hemmeligheten ved hans indre samfunn med Gud, utfoldelsen av hans åndelige mottakelighet og det stadig rikere som ble gitt ham ovenfra – våger vi ikke å gå. Det beste er å nøye seg med evangeliets enkle beretning: «Jesus gikk fram … i velvilje hos Gud og mennesker.»

[3] Se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah».

Kapittel 8. En røst i ørkenen

(*Matt* 3,1–12; *Mark* 1,2–8; *Luk* 3,1–18)

Det hviler en taushet over Jesu tidlige liv, men enda mer fullstendig er tausheten over de tretti årene og vel så det som gikk mellom døperen Johannes' fødsel og den dagen han trådte åpent fram som Messias' forløper. Bare hans ytre og indre utvikling og oppholdet hans «i ødemarken» blir kort antydet (Luk 1,80). Til sist ble den høytidelige tausheten brutt av en tilsynekomst, en forkynnelse, en hellig handling og en gjerning som var like oppsiktsvekkende som Elias hadde vært.

På mange måter lignet de to sendebudene og deres tider påfallende på hverandre. Johannes kom plutselig ut av Judeas ørken, slik Elia kom fra Gileads villmark. Johannes hadde den samme fremmedartede og strenge, asketiske skikkelsen som sin forgjenger. Budskapet hans svarte til Elias budskap, og dåpen hans til den nye handlingen Elia utførte på Karmel. Og som for å gjøre likheten fullstendig fant selv de mindre enkeltheter omkring Elias liv sitt motstykke i Johannes' liv.

Herodes' gamle kongerike var nå delt i fire deler. Judea sto under direkte romersk styre. To andre fjerdingsfyrstedømmer ble styrt av Herodes' sønner, Herodes Antipas og Filip. Det lille fyrstedømmet Abilene ble styrt av Lysanias, og om ham vet vi ingen enkeltheter.

Herodes Antipas, som regjerte i førtitre år, hersket over Galilea og Perea – de områdene som ble hovedarenaen for henholdsvis Jesu og døperen Johannes' gjerning. I likhet med sin bror Arkelaus hadde Herodes Antipas de fleste av farens laster, og i enda verre form, men ingen av hans større egenskaper. Dypere åndelige følelser eller over-

bevisninger manglet han helt, selv om samvittigheten iblant uroet ham, om den ikke holdt ham tilbake.

Den medfødte svakheten i karakteren hans ga hans hustru full makt over ham, og til slutt førte det til hans undergang. Han var havesyk, gjerrig, glad i luksus og helt utsvevende. Han var mistenksom og hadde en god del av den revelisten som særlig i Østen ofte er alt det statskunsten består av. Som faren hadde han lyst til å bygge, og han passet alltid på å gjøre seg til venns med Roma ved å vie alt til keiseren.

Om Filip, sønn av Herodes den store og Kleopatra fra Jerusalem, kan det fortelles noe lysere. Han var en måteholden og rettferdig hersker, og hans trettisju år lange regjering sto seg godt ved siden av slektningenes. Landet hadde ro og framgang, og folket var tilfreds og lykkelig.

Med det romerske styret var det blitt mye verre siden Augustus' milde herredømme. Da Tiberius ble keiser og Judea var blitt provins, var forvaltningen av landet preget av ubarmhjertig hardhet. Keiseren selv var bittert fiendtlig mot jødedommen og jødene, enda han personlig åpent ikke brydde seg om noen religion.

Lukas setter ikke uten grunn navnene Annas og Kaifas sammen som den høyeste åndelige myndighet i landet. Annas var blitt innsatt av Kvirinius. Etter å ha vært yppersteprest i ni år ble han avsatt og etterfulgt av andre. Den fjerde av dem var hans svigersønn Kaifas, og i ham fant prokuratoren til slutt et redskap for det romerske tyranniet som var føyelig nok.

Talmud beskriver yppersteprestenes karakter i hele denne tiden med forferdelige ord. Det finnes riktignok ingen bevis for at «Annas' hus» var skyldig i de samme syndene som noen av etterfølgerne. Likevel er de tatt med i ve-ropene over prestenes fordervede ledere. Det blir fortalt at helligdommen selv ba dem gå bort fra det hellige området, som de vanhelliget ved sitt nærvær.

Når politisk og åndelig nød kom sammen slik, var dette visselig Israels største nødstid. Ennå hadde ikke folket prøvd å skaffe seg rett med våpenmakt. Under slike forhold må ropet om at himlenes rike var kommet nær, og kallet til å gjøre seg rede for det, ha gitt gjenlyd over hele landet og skremt opp selv de mest likegyldige og vantro.

Etter Lukas' nøyaktige opplysning var det i det femtende året av keiser Tiberius' regjering. Da regner vi, slik folk i provinsene gjorde, fra den tiden han styrte sammen med Augustus, to år før han ble enehersker. Det var altså år 26 etter vår tidsregning, og etter vår tidligere beregning var Jesus da i sitt trettiende år. Johannes sto først offentlig fram i «Judeas ørken», det ville og øde distriktet rundt Jordans munning.

Vi vet ikke om Johannes døpte på dette stedet, eller hvor lenge han ble der. Men vi får uttrykkelig vite at han ikke holdt seg bare der (Luk 3,3). Kort tid etter finner vi ham i Betania (i eldre oversettelser Betabara), som ligger lenger oppe ved elven (Joh 1,28). Sendebudets ytre og levevaner svarte til karakteren og målet for hans kall. Verken klærne eller maten hans var essenernes. Klærne lignet i alle fall Elias (2 Kong 1,8), han hvis oppdrag Johannes nå skulle «oppfylle».

Det viste seg både i det han forkynte, og i den nye sinnbilledlige handlingen som han fikk navnet «døperen» etter. Hovedinnholdet i budskapet hans var at «himlenes rike» var kommet nær, og at tilhørerne måtte gjøre seg rede for dette riket. Det siste søkte han å nå positivt ved formaninger og negativt ved advarsler. Samtidig viste han alle til ham som skulle komme, han som riket så å si skulle ta skikkelse i.

Dette «himlenes rike» var det store budskapet hos Johannes og det store verket hos Kristus selv. Om det kan vi her si at det er hele Det gamle testamente foredlet og hele Det nye testamente virkeliggjort. Himmelens herredømme og Herrens kongedømme var selve innholdet i Det gamle testamente. Det var målet for Israels kall og oppdrag, meningen med alle forskriftene, både de borgerlige og de åndelige, og den grunntanken som lå under alle ordningene. Det forklarte både folkets historie, Guds handlemåte med dem og de framtidsutsiktene profetene åpnet. Det utgjorde både den virkelige motsetningen mellom Israel og folkene i oldtiden og Israels egentlige fortrinn.

En gjennomgang av mange steder om dette viser at uttrykket «himlenes rike» i jødisk tenkning ikke så mye viste til en bestemt tid, men mer generelt til Guds herredømme – slik det blir anerkjent, åpenbart og til slutt fullendt. Svært ofte betyr det å anerkjenne Gud personlig: å ta på seg «rikets åk» eller budenes åk. Det første kom foran det andre og var vilkåret for det.

Når vi går fra datidens jødiske forestillinger til Det nye testamentes lære, kjenner vi at ånden er en helt annen. Men tanken om himlenes rike blir lagt fram i en form som i det vesentlige er den samme.

Johannes kom for å kalle Israel til å bøye seg under Guds herredømme, som snart skulle åpenbares i Kristus. Derfor kalte han dem på den ene siden til omvendelse – en «sinnsforandring» – med alt det innebar. På den andre siden viste han dem til Kristus, til den høye verdigheten i hans person og embete. Den sinnbilledlige handlingen som fulgte med denne forkynnelsen, kunne derfor kalles «omvendelses dåp».

For det Johannes forkynte, viste han også i bilde ved en handling som var helt ny – ikke i seg selv, men i måten den ble brukt på.

Til da hadde loven bestemt at de som var blitt levittisk urene, skulle ta et renselsesbad før de bar fram offer. Videre var det foreskrevet at hedninger som ble «rettferdighetens proselytter» eller «paktens proselytter», skulle få full del i Israels privilegier ved tre handlinger: omskjærelse, dåp og offer. Badet var da så å si en erkjennelse av den moralske urenheten og et sinnbilde på at den ble tatt bort, på samme måte som ved levittisk urenhet.

Men aldri før var det blitt foreslått at Israel skulle gjennomgå en «omvendelses dåp», selv om det finnes tegn på en dypere innsikt i hva de levittiske badene betydde.

Var det meningen at Johannes' tilhørere skulle vise sin omvendelse ved å søke renselse som urene og opptak som fremmede blant det folket som tok Guds herredømme på seg? De to tankene ville virkelig ha gjort den til en «omvendelses dåp». Men det synes vanskelig å tenke seg at folket var forberedt på å innrømme noe slikt. I alle fall er det lite trolig at det ikke skulle finnes noe vitnesbyrd om hvordan en så dypt åndelig forandring kom i stand.

Kan det ikke heller ha gått som da den første pakten ble sluttet? Den gangen fikk Moses befaling om å forberede Israel ved en sinnbilledlig rensing både av kroppen og av klærne (2 Mos 19,10.14; jf. 1 Mos 35,2). Kan ikke den nye pakten, som førte folket inn i Guds rike, på samme måte ha blitt innviet med en ny, alminnelig sinnbilledlig dåp av dem som ville være det sanne Israel og ta imot, eller ta på seg, loven fra Gud?

Kapittel 9. Jesu dåp

(*Matt* 3,13–17; *Mark* 1,7–11; *Luk* 3,21–23; *Joh* 1,32–34)

Jo mer vi tenker over det, desto bedre synes vi å forstå hvordan den «røsten av en som roper i ørkenen» – «Omvend dere, for himlenes rike er kommet nær!» – vakte gjenlyd over hele landet og trakk de underligste tilhørere til seg fra by, landsby og grend. For en gangs skyld var alle skiller jevnet ut. Fariseer og saddukeer, utstøtt toller og halvhedensk soldat møttes her som på felles grunn. Det som bandt dem sammen, var det felles «Israels håp» – det eneste håpet som var igjen: håpet om «riket».

Dette riket hadde vært Det gamle testamentes siste ord. Den ettertenksomme israelitten, enten han bodde i øst eller vest, så at også det sentrale i gudsdyrkelsen hans var ofrene. Han husket at hans egne skrifter hadde talt om dem med ord som pekte ut over det å bære dem fram. (*Jf. 1 Sam* 15,22; *Sal* 40,7–9; 51,9.19; *Jes* 1,11–13; *Jer* 7,22–23; *Am* 5,21–22; *Sir* 7,9; 34,18–19; 35,1.7.)

Da må han ha kjent at «blodet av bukker og okser, og asken av en kvige», bare kunne hellige «til kjødets renhet når det blir stenket på dem som er urene». Ja, han må ha kjent at hele mengden av seremonielle og rituelle forskrifter «ikke makter å gjøre den som tjener Gud, fullkommen etter samvittigheten». De var bare «en skygge av de goder som skulle komme», en skygge av en «ny» og «bedre pakt, som er lovfestet på bedre løfter» (Hebr 9,9.13; 10,1; 8,6.8).

Annerledes var det med tanken om riket. Hvert nytt ledd i profetienes kjede – ja, selv de ville fantasiene i den apokalyptiske litteraturen – bandt Israel på ny til dette håpet. Under et ytre trykk som var mer håpløst enn noe folket til da hadde opplevd, måtte den store forventningen bli spent til det ytterste. Og nå lød plutselig ropet: «Himlenes

rike er kommet nær!» Det ble hørt i Judeas ørken, bare noen timers vei fra Jerusalem.

Det var ikke underlig at fariseere og saddukeere strømmet til stedet. De ville ikke se noe hos sendebudet som kunne gi forventningene deres et hardt støt. Han kalte ikke til væpnet motstand, men til omvendelse, en omvendelse som alle visste og følte måtte gå forut for riket. Håpet han holdt fram, gjaldt ikke jordisk eiendom, men renhet.

Skikkelsen hans måtte inngi respekt, og karakteren svarte til skikkelsen. Han bar ikke rike klær, heller ikke fariseisk drakt med brede dusker, bundet med et mangefarget eller endog prestelig belte, men den gamle profetens fattige klesdrakt og et lærbelte. Han levde ikke i overflod, men av den aller ringeste kost. Han var ikke «et siv som svaier i vinden» (Matt 11,7), men urokkelig fast i en dyp og grunnfestet overbevisning. For seg selv søkte han ingenting. For tilhørerne hadde han bare én tanke som oppslukte alt: Riket var nær, kongen kom – la dem gjøre seg rede!

Han gikk så helt opp i sitt kall at vi ikke engang kjenner enkelthetene i hans senere virksomhet, og nettopp det må ha gitt budskapet hans kraft. Og røsten dro stadig videre oppover langs den buktende Jordan, som kløvde løftets land, og overalt forkynte den det samme budskapet. Det var trolig høsten år 779 etter Romas grunnleggelse, det vil si år 26 etter vår tidsregning, og det kan nevnes at dette var et sabbatsår. Folk var fri fra forretninger og jordbruk, og mengdene strømmet sammen om ham der han dro fram på sin ferd.

Han hadde nådd det som ser ut til å ha vært det nordligste punktet på reisen sin: Betabara («overgangens hus» eller «fergestedets hus»), eller etter den gamle lesemåten Betania («skipsstedets hus»), et av vadestedene over Jordan til Perea. Her døpte han (Joh 1,28). Men lenge før Johannes nådde dette stedet, må ryktet om hans ord og gjerning ha nådd helt inn i det stille hjemmelivet til Jesus.

Helt fra de eldste tider har folk spurt hvorfor Jesus gikk for å bli døpt. Vi behøver ikke lete etter noen skjult beveggrunn. For ham var det bare ett spørsmål, slik han senere selv uttrykte det: «Johannes' dåp, hvor var den fra? fra himmelen eller fra mennesker?» (Matt 21,25). Når det spørsmålet først var besvart, kunne det ikke lenger være tvil eller nøling. Han gikk av ingen annen grunn enn at dåpen var fra Gud. Kristi dåp var den siste handlingen i hans

private liv. Da han steg opp av vannet under bønn, fikk han vite når hans gjerning skulle begynne, og hvordan den skulle utføres.

De to møttes alene – trolig for første gang i livet. Over det som skjedde mellom dem, har Den hellige skrift lagt et slør av ærefryktig taushet. Den forteller bare om begynnelsen og utfallet av møtet, for det var nødvendig for oss å kjenne. Da Jesus kom, kjente Johannes ham ikke. Og selv da han kjente ham, var det ikke nok. Skulle Johannes bære fram et så stort vitnesbyrd, måtte himmelen gi et synlig bevis der og da.

Vi kan forstå at det Johannes visste om Jesus, og det han nå så og hørte, må ha overveldet ham med følelsen av at Kristus sto uendelig høyere enn han selv. Det førte til at han nølte med å døpe ham, om han ikke rent ut nektet. Det var ikke fordi det var «omvendelses dåp», men fordi han sto overfor ham som han «ikke engang var verdig til å løse skoremmen» for.

Og likevel glemte og misforsto Johannes sitt kall da han slik «nektet» ham og endog foreslo at han selv skulle døpes av Jesus. Johannes selv skulle aldri døpes. Han holdt bare døren til det nye riket åpen, men gikk ikke selv inn, og den minste i dette riket var større enn han (Matt 11,11).

Jesus overvant motviljen hans ved å vise tilbake til det enkle og klare prinsippet som hadde ført ham til Jordan: «Slik er det riktig av oss å fullføre all rettferdighet.» Slik satte han Døperens innvending til side uten å drøfte den, og fulgte hånden som viste ham til den åpne døren inn til «riket».

Jesus steg opp av dåpsvannet mens han «ba» (Luk 3,21). Vi kommer til å tenke på den ene bønnen, den eneste han lærte disiplene sine.

Bønnen hans steg mot himmelen som hans høytidelige svar på rikets kall: «Se, her er jeg» og «Se, jeg kommer … for å gjøre din vilje». Da kom svaret, og det var samtidig det tegnet Døperen var lovt. Himmelen syntes å revne, og Den Hellige Ånd kom ned over Jesus «i legemlig skikkelse, som en due», og ble over ham.

Her, ved dette vannet, var riket som Jesus var gått inn i da han oppfylte all rettferdighet. Og fra vannet steg han opp som dets konge – utpekt av himmelen, utrustet av himmelen og utropt av himmelen. Som konge hadde han fått Åndens fylde til sin gjerning som Messias. Og som konge ble han også utropt av røsten fra himmelen, for ham

og for Johannes: «Du er min Sønn, den elskede. I deg har jeg velbehag» (Matteus har «Dette er min Sønn»).

Dette var stadfestelsen av det store løftet til David og kunngjøringen av at det profetiske innholdet i Salme 2 var oppfylt. Slik erklærte Gud høytidelig at Jesus var Messias, han kunngjorde det offentlig, og Jesu gjerning som Messias begynte. Og slik forsto Døperen det da han «vitnet at han er Guds Sønn» (Joh 1,34).

Kapittel 10. Fristelsen av Jesus

(*Matt* 4,1–11; *Mark* 1,12–13; *Luk* 4,1–13)

At «himmelens rike» ble forkynt og innviet på en slik tid og under slike forhold, var en av historiens store motsetninger. En lignende, ja, en enda større motsetning var begynnelsen på Kristi offentlige gjerning. Fra Jordan til ørkenen med de ville dyrene; fra døperens fromme vitnesbyrd, Jesu innvielse og bønn som Sønn, Den Hellige Ånds komme og himmelens vitnesbyrd som ble hørt – til den fullstendige forlattheten, Jesu følte nød og svakhet og djevelens angrep – en mer slående kontrast kan ingen tenke seg.

Likevel må visse tanker melde seg hos hver den som overhodet tror at Kristus hadde et oppdrag. Da Jesus ble innviet til å være kongen i riket, måtte han bli seg klart bevisst alt det innebar i en syndig verden. Den guddommelige veien som riket skulle grunnlegges på, måtte komme klart fram og bli prøvd i virkeligheten. Og kongen, rikets representant og grunnlegger, måtte møte og overvinne den som representerte, grunnla og hadde den motsatte makten: «denne verdens fyrste» (Joh 14,30).

Vi kan forstå at et liv og en gjerning som Jesu skulle begynne med «fristelsen», men ikke noe annet liv enn hans. Jødedommen kom aldri på en slik tanke, fordi den aldri tenkte seg en Messias som Jesus.

Riktignok var patriarkene blitt prøvd og hadde bestått prøven, og det samme gjaldt Moses og alle troens helter i Israel. Rabbinske legender bygger videre på de bibelske beretningene og har mye å fortelle: om englenes opprinnelige misunnelse, om Satans angrep på Abraham da han skulle ofre Isak, om englenes forsøk på å hindre at Israel fikk loven, og om Satans siste, forgjeves forsøk på å ta Moses' sjel.

Noen av disse legendene er tåpelige, ja, gudsbespottelige, men så mye står i alle fall klart fram: Åndelige prøvelser må gå foran åndelig opphøyelse. Med deres egne ord: «Den Hellige, velsignet være hans navn, opphøyer ikke et menneske til ære før han først har prøvd og ransaket ham; og står han seg i fristelsen, da opphøyer han ham til ære.»

Men tanken om at Satan skulle angripe Messias, fantes slett ikke. I et velkjent avsnitt blir erkefienden tvert imot framstilt som overveldet: Når han ser Messias, faller han på sitt ansikt og erkjenner at han er fullstendig slått.

Slike tanker var altså nok til stede i den jødiske tankeverdenen, men i en mening som var den motsatte av evangelienes. Hvis beretningen ikke kan føres tilbake til rabbinske legender, kan en spørre om den ikke er en omarbeidelse av en beretning i Det gamle testamente, for eksempel om Moses' førti dagers faste på fjellet eller om Elia i ørkenen.

Ser vi Det gamle testamente som en enhet, med Messias som toppen på søylen i dets historie, innrømmer vi – eller rettere, vi må vente – at det gjennom hele historien er samsvar mellom Moses, Elia og Messias. Ja, de kan sies å markere de tre trinnene i paktens historie: Moses ga pakten, Elia gjenopprettet den, og Messias fornyet og fullendte den. Som slike fikk de alle på en måte en lignende ytre innvielse til sin gjerning.

Men at verken Moses eller Elia ble angrepet av djevelen, er ikke den eneste – om enn en avgjørende – forskjellen mellom deres faste og Jesu faste.

Moses fastet midt i sin gjerning, Elia ved slutten av sin og Jesus ved begynnelsen av sin. Moses fastet i Guds nærvær, Elia alene og Jesus under djevelens angrep. Moses var kalt opp av Gud, Elia hadde gått ut i sitt eget sinns bitterhet, og Jesus var drevet av Ånden. Moses kom til kort etter sin førti dagers faste, da han i harme kastet lovens tavler fra seg; Elia kom til kort før sin; Jesus ble angrepet i førti dager og holdt ut prøvelsen. Moses var harm på Israel, Elia fortvilte over Israel, Jesus seiret for Israel.

Før vi går videre, melder det seg et svært vanskelig og høytidelig spørsmål: På hvilken måte kunne Jesus Kristus, det fullkomne, syndfrie mennesket og Guds Sønn, bli fristet av djevelen? At han ble

fristet, hører til selve kjernen i denne beretningen. Det blir bekreftet gjennom hele hans senere liv og er slått fast som en grunnsannhet i kirkens lære og tro (Hebr 4,15).

På den andre siden er en fristelse uten en indre tilknytning til synd som allerede finnes, ikke bare utenkelig når det gjelder mennesker (Jak 1,14). En fristelse uten mulighet for synd synes også uvirkelig – en slags doketisme.[1]

Likevel unntar det samme skriftstedet som sier at Kristus var lik oss i all fristelse, med ettertrykk dette ene: synden. Det gjelder ikke bare i den forstand at Kristus faktisk ikke syndet, og heller ikke bare i den at «vår lyst» (Jak 1,14) ikke hadde noen del i hans fristelser. Det gjelder med ettertrykk også i den forstand at tanken på synd helt må holdes utenfor når vi tenker på Kristi fristelser.

Skal vi om mulig forstå dette klarere, må vi holde fast ved to ting. Kristi menneskenatur var virkelig, men ikke falt, og Kristi menneskenatur var i uatskillelig forening med hans guddommelige natur. Jesus tok frivillig på seg menneskenaturen med alle dens skrøpeligheter og svakheter, men uten syndefallets moralske flekk: uten synd. Det var en menneskenatur som i seg selv kunne synde, men som ikke hadde syndet.

Den første Adam var i stand til ikke å synde, men han var ikke ute av stand til å synde. Ved lydighet ville den første Adam ha blitt «fullkommengjort», det vil si ført fra å kunne la være å synde til ikke å kunne synde. Denne «lydigheten» – den fullstendige underkastelsen under Guds vilje – var det store kjennetegnet på Kristi gjerning. Men slik var det fordi han ikke bare var det mennesket som ikke syndet og ikke var falt, men også Guds Sønn.

For å samle det: Den andre Adam var moralsk ufalt, men frivillig underlagt alle vår naturs vilkår. Han hadde en menneskenatur som kunne synde, men var selv helt ute av stand til å synde, fordi han også var Guds Sønn – en natur som kunne synde, men en person som ikke kunne synde. Han var Gud og menneske, «prøvd i alt i likhet med oss, men uten synd» (Hebr 4,15) – i alt, med synden som eneste unntak.

Her trengs noen få setninger for å forklare noen tilsynelatende forskjeller i evangelienes beretninger om hendelsen. Den historiske

[1]Doketismen er vranglæren som sier at Kristi legeme bare var tilsynelatende og ikke virkelig.

delen av Johannesevangeliet begynner etter fristelsen, altså med Kristi egentlige offentlige gjerning. Markus gir bare et sammendrag på sin korte måte, men han har to opplysninger: at Jesus ble «drevet» ut i ørkenen, og at han «holdt til blant de ville dyr». Det stemmer helt med de utførlige beretningene hos Matteus og Lukas.

Den eneste forskjellen mellom disse to som er verdt å merke seg, er at Matteus setter fristelsen ved templet foran fristelsen med verdens riker, mens Lukas har motsatt rekkefølge. Det kommer trolig av at Lukas først og fremst skrev for hedningkristne lesere, og for dem kunne dette framstå som fristelsenes rette stigning. Matteus skylder vi opplysningen om at «engler kom og tjente» Jesus etter fristelsen, og Lukas opplysningen om at fristeren bare gikk bort fra ham «inntil en laglig tid».

Fristelsen varte gjennom alle de førti dagene Kristus var i ørkenen, men den nådde først sitt høydepunkt til sist, da han etter den lange fasten kjente sultens tretthet og svakhet. Faste har bare en svært underordnet plass i Jesu lære, og så vidt vi vet, holdt han aldri ellers slike asketiske øvelser. Derfor må vi slutte at fasten denne gangen var nødvendig både av indre og av ytre grunner. Den indre nødvendigheten er lett å forstå: Han var helt opptatt av det som lå foran ham. Den ytre må ha hatt som mål å bringe ham til den ytterste ytre svakhet, slik at alle livskreftene ble svekket.

Vi regner det som et sjelelig faktum at hukommelsen under slike forhold er den eneste av sjelsevnene som er virksom, ja, nesten overnaturlig virksom. Gjennom de trettini dagene før må planen, eller rettere framtiden, for den gjerningen han var innviet til, alltid ha stått foran ham.

Det er umulig at han et øyeblikk var i tvil om hvilke midler han skulle grunnlegge Guds rike med. De urokkelige overbevisningene han allerede hadde vunnet, må ha stått klart for ham: at det som hørte hans Far til, var Guds rike; at han var utrustet til det, ikke med ytre våpen, men ved Åndens varige nærvær; og fremfor alt at den fullstendige underkastelsen under Guds vilje var veien dit, ja, selv var Guds rike. Vi legger merke til at fiendens siste angrep i Jesu ytterste svakhet ble rettet nettopp mot disse punktene.

Men på den andre siden kunne ikke fristeren unngå å angripe ham med tanker han må ha kjent var sanne. Hvordan kunne han håpe å stå

imot Israel, alene og med slike grunnsetninger? Han kjente deres syn og følelser.

Dag for dag la følelsen av fullstendig ensomhet og forlatthet seg tettere om ham, mens han ble stadig mattere og svakere. Da må oppgaven han hadde påtatt seg, ha syntes stadig mer håpløs, og tanken må ha grepet ham med nesten overveldende makt. Etter tur må fristelsen ha meldt seg i hans sinn – eller rettere, blitt lagt fram for det av fristeren: fristelsen til fortvilelse, til overmot eller til å gjøre ende på kampen på en eller annen avgjørende måte.

Dette var også kjernen i de tre siste store fristelsene. Som hele kampen kom de an på ett eneste spørsmål: den fullstendige underkastelsen under Guds vilje. Dersom han underkastet seg, måtte det bli lidelse – lidelse til den bitre slutt, til livet sluknet i korsets kval, anklaget, forrådt og forkastet av hans eget folk. Når fristelsen slik slo mot ham, og kreftene hans var på det laveste, ville hukommelsen holde fram de velkjente tingene desto mer levende: det som nylig hadde skjedd ved Jordans bredd, og hans eget folks to store forventninger – at Messias skulle lede Israel fra templets helligdom, og at alle verdens riker skulle bli underlagt ham.

Han var trett av kampen, matt av sult og alene i ørkenen. Han måtte og ville underkaste seg Guds vilje fullt ut. Men kunne dette være Guds vilje? Ett ord med makt, og alt ville bli forandret. Ved sin vilje kunne Guds Sønn gjøre steinene til brød, slik fristeren antydet.

Dermed dro ikke fristeren i tvil at han var Sønnen, men gikk tvert imot ut fra at han virkelig var det. Jesus kunne gjøre under – gjøre ende på nøden og spørsmålet der og da – og som den som synlig hadde all makt til å gjøre under, ville han ha nådd målet! Men det ville i virkeligheten ha vært å gjøre Det gamle testamentes tanke om underet om til hedenskapets forestilling om trolldom: en fullstendig makt som bor i et enkelt menneske, uten moralsk formål.

Det moralske formålet – det store moralske formålet i alt som var av Gud – var den fullstendige underkastelsen under Guds vilje. Hans Ånd hadde drevet ham ut i ørkenen. Gud hadde fastsatt hans kår, og der Gud fastsetter kårene, vil han holde oss oppe i dem, slik han holdt Israel oppe med mannaen da brødet manglet (5 Mos 8,3). Jesus gjorde mer enn å ikke bukke under: Han seiret. Skriftordet om et bedre liv av Guds ord markerer mer enn slutten på kampen; det markerer seieren

over Satan. Med disse ordene, som uttrykker hans faste visshet om at Gud er nok, kom han seirende ut på den andre siden.

Fortvilelse kunne det ikke bli – og han kunne ikke ta riket i besittelse alene, ved å bruke makt og ikke annet. Er det ikke fortvilelse over Gud, så la det bli overmot!

Guds Ånd hadde drevet Jesus ut i ørkenen; nå førte djevelens ånd ham til Jerusalem. Jesus sto på templets høye tinde, på tårnet eller forhallen. Trolig var det stedet der en prest hver dag ble stilt på vakt. Når det bleke morgenlyset gikk over Judeas fjell langt bort mot Hebron, skulle han melde fra, og det var tegnet til å bære fram morgenofferet.

I den neste fristelsen sto Jesus på vaktposten som presten i hvit drakt nettopp hadde forlatt. Morgenlyset bredte seg raskt over landet. I prestenes forgård under ham var morgenofferet båret fram. De mektige tempelportene åpnet seg langsomt, og prestenes sølvtrompeter kalte Israel til å begynne en ny dag ved å tre fram for sin Herre. La ham nå stige ned, båret av himmelen, midt blant prester og folk! Hvilke jubelrop ville ikke møte ham! Hvilken tilbedelse ville ikke bli ham til del! Målet kunne nås med en gang, og det i spissen for et troende Israel.

Jesus så utover det hele. Ved hans side sto fristeren. Målet kunne nok nås på denne måten, men det ville ikke være Guds mål, og det ville ikke skje på Guds vei. Som så ofte forklarte og vernet Skriften selv det guddommelige løftet ved et guddommelig bud som gikk foran: «Du skal ikke friste Herren din Gud.» Og slik gikk Jesus igjen ikke bare uovervunnet ut av det; han overvant ved den fullstendige underkastelsen under Guds vilje.

Å underkaste seg Guds vilje! Men er ikke det å anerkjenne hans myndighet og den ordningen han har gitt alle ting?

Igjen skiftet scenen. De hadde vendt ryggen til Jerusalem og templet. Bak dem lå også alle folkets fordommer, all trang nasjonalisme og alle begrensninger. De pustet ikke lenger den kvalme luften, tung av røkelsens duft. De hadde fløyet ut i Guds vide verden.

Der sto de på toppen av et svært høyt fjell. Foran ham lå verden avdekket, med all sin herlighet, skjønnhet, styrke og prakt, ut fra skylandet i horisontens rand. Dens arbeid, dens makt, dens storhet, dens kunst og dens tanker kom klart til syne. Det var en ganske annen

verden enn noen Sønnen fra det stille hjemmet i det tilbaketrukne Nasaret hadde sett, og den åpnet nå sine stadig større undere.

Verden må ha sett overveldende opphøyet ut for det fullkomne mennesket, for ham som var Gud og menneske – for ham langt mer enn for oss, fordi han hadde en uendelig dypere sans for og større medfølelse med det gode, det sanne og det skjønne. Men han hadde allerede seiret. Det var ikke «tilbedelse», men hyllest den onde krevde av Jesus. Han krevde den med en tilsynelatende fornuftig begrunnelse: I sin nåværende tilstand var hele denne verden «overgitt» til ham, og han hadde makt til å gi den til hvem han ville (Luk 4,6). Men nettopp i dette lå svaret på tilbudet.

Høyt over dette skiftende synet av herlighet og skjønnhet hvelvet Guds dypblå himmel seg. Klarere enn solen, som øste sitt lys over glansen og glitteret der nede, lyste dette fram: «Jeg må være i det som er min Fars» (Luk 2,49; NB: «i min Fars hus»). Over larmen av fjerne lyder steg røsten: «Komme ditt rike!» Var ikke alt dette djevelens å eie og gi bort, nettopp fordi det ikke var Farens rike, det som Jesus hadde innviet seg til?

Å ødelegge alt dette – å gjøre ende på djevelens gjerninger, å oppheve hans rike og sette mennesket fri fra hans herredømme – var selve målet for Kristi oppdrag (1 Joh 3,8). På det gamles ruiner skal det nye reise seg. Det skal bli Guds rike, og Kristi innvielse til det skal være hjørnesteinen i dets nye tempel.

Disse synene skal forvandles til en høyere tilbedelse, og disse lydene skal smelte sammen til en lovsang. Et endeløst tog, utallige skarer langt borte fra, skal bære fram sine gaver, øse ut sin rikdom, hellige sin visdom og vie sin skjønnhet – og legge alt i ydmyk tilbedelse som et lite offer for hans føtter. Slik ble Satans største fristelse for Kristus hans groveste, og han kastet den fra seg. Ordene «Herren din Gud skal du tilbe, og ham alene skal du tjene» fikk nå sin høyeste oppfyllelse. De markerer ikke bare Satans nederlag og Kristi seier, men er grunnloven for hans rike – for all seier og all triumf.

Slått og overvunnet bredte fienden sine mørke vinger ut mot sin fjerne verden og dekket den med deres skygge. Solen glødet ikke lenger med brennende hete; tåken hadde samlet seg i horisontens rand og hyllet inn synet, som var blitt borte. I kjøligheten og skyggen som fulgte, kom englene og tjente ham i det han trengte, både for legeme

og sjel. Han ville ikke gi etter for den jødiske drømmen; han gikk ikke fra fortvilelse til overmot – og se, etter kampen, som han ikke førte for noen lønns skyld, var alt hans. Han ville ikke ha Satans vasaller som sine legioner, og alle himmelens hærskarer sto til hans rådighet.

De var overvunnet, disse tre fristelsene mot underkastelsen under Guds vilje: den nærværende, den personlige og den særlig messianske. Likevel hørtes ekkoet av dem hele hans liv. Den første lød igjen da brødrene hans ville at han skulle vise seg fram (Joh 7,3–5). Den andre lød igjen da folket prøvde å gjøre ham til konge, og kanskje også i det som til sist var Judas Iskariots tanke. Den tredje, den mest åpenbart sataniske, lød igjen i Pilatus' spørsmål: «Men konge er du altså?» (Joh 18,37)

Kapittel 11. Sendebudene fra Jerusalem

Sendebudene fra Jerusalem. De tre retningene: fariseerne, saddukeerne og essenerne.

(Joh 1,19–24)

Bortsett fra den kjødelige formen den hadde fått, er det noe opphøyet ved hvor varig og sterk jødenes forventning om Messias var. Den overlevde ikke bare at oppfyllelsen lot vente på seg gjennom lange århundrer, men også forfølgelsene og spredningen av folket. Den holdt seg gjennom skuffelsen over makkabeerne, under en Herodes' styre og et fordervet og foraktelig presteskaps forvaltning, og til sist under Romas styre, slik en Pilatus representerte det. Ja, den ble sterkere nesten i samme grad som oppfyllelsen syntes usannsynlig.

Dette viser at læren om riket, som summen og kjernen i Det gamle testamentes lære, var selve hjertet i jødenes åndelige liv. Samtidig vitner det om en moralsk høyde som satte den åndelige overbevisningen langt utenfor rekkevidden av skiftende hendelser og holdt fast ved den med en seighet ingenting kunne løsne.

Ryktet om det som i alle disse månedene hadde skjedd ved Jordans bredd, må tidlig ha nådd Jerusalem. Til sist må det ha rørt byens åndelige kretser i dybden, hvor opptatt de enn var av spørsmål om skikk og forskrift eller av politiske saker. For dette var ingen vanlig bevegelse, og den var ikke knyttet til noen av de partiene som fantes, verken de åndelige eller de politiske.

En usedvanlig forkynner med et usedvanlig utseende og levesett hadde trukket store skarer fra by og land, av alle samfunnslag – noen som søkte, noen som angret, og noen som var nye i troen. Han

arbeidet ikke som andre for ny iver i å holde lovens bud eller for større levittisk renhet. Han forkynte omvendelse og moralsk fornyelse som forberedelse til det riket som skulle komme, og han beseglet denne nye læren med en like ny handling.

Det store og brennende spørsmålet syntes å være hva bevegelsen egentlig var og betydde – eller rettere, hvor den kom fra, og hvor den ville. Folkets åndelige ledere ville svare på det ved å la pålitelige sendebud undersøke saken.

Hele sammenhengen viser at møtet det her er tale om, fant sted etter Jesu dåp. Når det står at sendebudene som kom til Johannes, var sendt «fra Jerusalem» av «judeerne», viser også det at de kom med myndighet, selv om oppdraget ikke var mer enn halvoffisielt. For uttrykket «jødene» i det fjerde evangeliet står riktignok vanligvis i motsetning til Kristi disipler (for eksempel Joh 7,15), men det viser til folket som helhet, slik dets innsatte åndelige myndigheter representerte det.

På den andre siden er det rimelig å anta at Rådet i Jerusalem ikke ville ha gjort et formelt vedtak om å sende regulære sendebud for en slik undersøkelse. Det følger av rådsherrenes egne tilbøyeligheter og av de politiske farene et slikt skritt førte med seg. Dessuten ville et slikt tiltak ha ligget helt utenfor deres vanlige framgangsmåte.

Det er sant at det var Rådet som skulle dømme falske profeter og åndelige forførere, men døperen hadde ennå ikke sagt eller gjort noe som kunne utsette ham for en slik anklage. Hvis det likevel synes mest sannsynlig at «prestene og levittene» kom fra Rådet, må vi slutte at oppdraget var uformelt, og at det heller var avtalt i stillhet enn offentlig vedtatt.

Det stemmer også med hvem sendebudene var. For et slikt ærend ville en heller velge «prester og levitter» – kolleger av presten Johannes – enn ledende rabbinske lærde. Om de lærde var kommet, ville det ha gitt bevegelsen en betydning, om ikke en godkjenning, som Rådet ikke kunne ønske. Endelig synes det helt naturlig at en slik uformell undersøkelse, som rådsherrene trolig hadde satt i gang, ble lagt i hendene på fariseernes parti alene. Saddukeerne ville slett ikke ha vært interessert i den, og det medlemmer av deres parti hadde sett av Johannes (Matt 3,7), må ha overbevist dem om at hans syn og mål lå helt utenfor deres synsfelt.

De to store partiene, fariseerne og saddukeerne! Vi må merke oss at de ikke var sekter, men åndsretninger som i sine grunnsetninger er naturlige og allmenne, og som også viser seg i alle metafysiske spørsmål. Opprinnelig var saddukeerne en reaksjon mot fariseerne. De var de moderate, som sympatiserte med makkabeernes senere tilbøyeligheter.[1]

Vi går ikke inn på grunnsetningene og de antatte skikkene i fariseernes «brorskap» eller «forbund», som var forholdsvis lite og bare hadde omkring 6000 medlemmer. Men disse enkelthetene kan være av interesse. Forbundet hadde et dobbelt mål: å holde alle forskriftene om levittisk renhet på det strengeste og etter den overleverte loven, og å være ytterst nøye med alle åndelige avgifter (tienden og alle andre avgifter). En kunne påta seg bare den andre av disse forpliktelsene uten den første. Men en kunne ikke avlegge løftet om levittisk renhet uten også å påta seg plikten til alle de åndelige avgiftene.

Den som avla begge løftene, var en *chaber* («forbundsbror»). Her var det fire grader, en stigende skala av levittisk renhet, det vil si av atskillelse fra alt som var vanhellig. I motsetning til dem sto *am haarets*, «landets folk» – folket som ikke kjente loven eller ikke brydde seg om den, og som ble regnet som «forbannet».

Kristus nevner med ettertrykk de to store pliktene til den «embetsmessige» fariseeren, forbundsbroren: den som gjaldt tienden, og den som gjaldt levittisk renhet (tienden i Luk 11,42; 18,12; Matt 23,23; renheten i Matt 23,25–26; Mark 7,3–4; Luk 11,39–41). I begge tilfellene knytter han dem til mangel på tilsvarende indre virkelighet og til hykleri. Men det noen av rabbinerne sier om fariseismen og om fariseeren av yrke, er mer nedgjørende enn noe i Det nye testamente. Et uttrykk som «fariseismens plage» er ikke uvanlig, og en tåpelig from, en slu synder og en kvinnelig fariseer blir regnet blant «livets plager».

Saddukeerne hadde nok en viss grunn til spotten om at «fariseerne snart vil underkaste selve solskiven sine renselser». Spotten traff så mye bedre fordi fariseernes krav på renhet noen ganger gikk sammen med epikureiske leveregler som røpet et helt annet sinnelag, for eksempel: «Skynd deg å spise og drikke, for den verden vi forlater, er lik et bryllupsgjestebud.»

[1] Om opphavet til disse partiene og deres særlige syn og skikker, se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bok 1, kap. 8, og bok 3, kap. 2.

Men det ville være urettferdig å sette likhetstegn mellom fariseismen som åndelig retning og slike uttrykk for den, eller mellom den og det offisielle «brorskapet» alene. Vi kan nok innrømme at det var dit deres syn og skikker tenderte og logisk førte. Men i motsetning til saddukeismen fikk systemet deres stor betydning, både læremessig, i spørsmål om forskrifter og rettslig.

De grunnleggende læreforskjellene mellom fariseerne og saddukeerne gjaldt rettesnoren for tro og liv, livet «etter døden», om det finnes engler og ånder, og den frie vilje og forutbestemmelsen.

Når det gjelder det første av disse punktene, slo ikke saddukeerne fast at alle overleveringer som sådanne skulle forkastes fullstendig. Men de var mot traditionalismen slik fariseerne sto for den og gjennomførte den. Når de ble slått ned bare med myndighetens tyngde, førte de trolig striden videre og svarte motstanderne med å vise til Skriften mot deres overleveringer, kanskje til sist også med et angrep på traditionalismen – men alltid slik fariseerne sto for den. En nøye gjennomgang av Josefus' ord vil vise at han ikke sier mer enn dette.

Sitatet nedenfor viser at saddukeerne hadde god grunn til å stå imot fariseernes traditionalisme, både i prinsippet og i praksis. Til forklaring legger vi til at fariseerne regnet det som en skriftbefalt plikt å bære bønneremmer, og at bønneremmen på hodet etter overleveringen skulle ha fire rom. «Å gå mot de skriftlærdes ord er mer straffverdig enn å gå mot Skriftens ord. Den som sier: Ingen bønneremmer – slik at han overtrer Skriftens ord – er ikke skyldig (er fri). Den som sier: fem rom – slik at han legger til de skriftlærdes ord – han er skyldig.»

Den andre læreforskjellen mellom fariseerne og saddukeerne gjaldt livet «etter døden». Etter Det nye testamente nektet saddukeerne for de dødes oppstandelse (Matt 22,23 med parallellene; Apg 23,8). Josefus går lenger og tillegger dem at de nektet for lønn og straff etter døden, ja, at de lærte at sjelen går til grunne med legemet. Den siste påstanden kan vi se bort fra; den hører til de slutningene teologiske polemikere altfor gjerne tillegger sine motstandere. Men det er annerledes med at de nektet for de dødes oppstandelse. Det bekrefter ikke bare Josefus, men også Det nye testamente og de rabbinske skriftene.

Mishna sier uttrykkelig at formelen «fra evighet til evighet», eller rettere «fra verden til verden», var innført som en protest mot den motsatte læren. Talmud gjengir samtaler mellom Gamaliel og sadduk-eerne om oppstandelsen, og den sier uttrykkelig at det var «sadduk-eernes skriftlærde» som nektet for denne læren.

For rettferdighets skyld bør vi kanskje legge til at saddukeerne i samtalen bare synes å ha nektet for at det fantes bevis for læren i Mosebøkene, og at de til sist sa seg overbevist av rabbi Gamaliels resonnement. Kanskje var deres motstand mot oppstandelseslæren i utgangspunktet drevet av rasjonalistiske syn, som de prøvde å støtte ved å vise til bokstaven i Mosebøkene som kilden til overleveringen; kanskje ikke. I alle fall er det verdt å merke seg at Kristus i sin strid med saddukeerne viste til Mosebøkene for å bevise sin lære.

Knyttet til dette var den like rasjonalistiske motstanden mot troen på engler og ånder (Apg 23,8). Når vi husker hvordan den jødiske englelæren var, kan vi neppe undre oss over at saddukeerne i striden ble drevet til den motsatte ytterligheten.

Den siste læreforskjellen mellom de to «sektene» gjaldt spørsmålet om menneskets frie vilje og Guds forutbestemmelse, eller rettere hvordan de to kan forenes. Forskjellen synes å ha vært denne: Fariseerne la vekt på Guds forutbestemmelse, saddukeerne på menneskets frie vilje. Fariseerne regnet bare med en delvis innflytelse fra det menneskelige på det som skjedde, et samvirke mellom det menneskelige og det guddommelige. Saddukeerne nektet for all fullstendig forutbestemmelse, og de lot menneskets valg av ondt eller godt, med følgene i elendighet eller lykke, avhenge helt av den frie viljen og menneskets egen avgjørelse.

De andre forskjellene mellom fariseerne og saddukeerne kan lett og kort sammenfattes. De gjaldt spørsmål om seremonier, skikk og rett. Når det gjelder det første, førte saddukeernes motstand mot fariseernes overdrevne nøyeregnenhet med levittisk urenhet ofte til strid.

Enda større betydning hadde forskjellene i spørsmål om forskriftene for gudstjenesten, selv om striden her var rent teoretisk. For når saddukeerne satt i embete, rettet de seg alltid etter de fariseiske skikkene som rådde. Men saddukeerne var mot at drikkofferet av vann ble helt ut over alteret under løvhyttefesten, og den eneste gangen

de synes å ha satt dette ut i livet, førte det til opptøyer og blodig gjengjeldelse.[2] Det var også mange andre mindre forskjeller som vi ikke trenger å drøfte her.

Blant forskjellene i rettslige spørsmål kan nevnes at saddukeerne bare tillot ekteskap med den «forlovede», ikke med den virkelig gifte enken etter en barnløs bror som var død.[3] Josefus anklager riktignok saddukeerne for ytterlig strenghet i straffesaker. Men det må komme av at fariseernes oppfinnsomhet eller nøyeregnenhet ga de fleste lovbrytere et smutthull. På den andre siden synes de avvikende rettsprinsippene som pålitelige kilder tillegger saddukeerne, å stemme bedre med rettferdigheten enn fariseernes.

Bortsett fra læreforskjellene dreide striden mellom de to partiene seg om spørsmål om «kirkeretten». Josefus forteller at fariseerne hadde makten over massene, og særlig over kvinnene, mens saddukeerne bare samlet et mindretall, og det fra den øverste samfunnsklassen. De ledende prestene i Jerusalem hørte naturligvis til denne øverste klassen, og av Det nye testamente og Josefus lærer vi at yppersteprestenes slekter hørte til saddukeernes parti (Apg 5,17). Men ikke få av fariseernes ledere var selv prester, og de fariseiske forskriftene anerkjenner presteskapets privilegier og rettigheter mer enn rikelig. Også om «prestene og levittene» som ble sendt fra Jerusalem til døperen, får vi uttrykkelig vite at de «var fariseere» (Joh 1,24).

Navnet fariseere, *perushim*, «de atskilte», ble ikke tatt av partiet selv, men gitt det av motstanderne. 1 Makk 2,42; 7,13 og 2 Makk 14,6 viser at de opprinnelig hadde tatt det hellige navnet *chasidim*, «de fromme» (Sal 30,5; 31,24). Det gjorde de uten tvil fordi de mente at de i sannhet var de som etter Esras anvisninger (Esra 6,21; 9,1) hadde skilt seg fra «urenheten hos» hedningene – fra all hedensk urenhet – ved å gjennomføre de overleverte forskriftene.[4]

Hvor navnet saddukeer kommer fra, har alltid vært omstridt. Men det ligger nær å slutte at når fariseerne tok det bibelske navnet *chasidim*, «de fromme», for seg selv, svarte motstanderne at de var fornøyd

[2] Om skikkene ved denne høytiden, se Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 14.

[3] Saddukeerne i evangeliet argumenterer ut fra fariseernes lære, trolig med et dobbelt mål: å gjøre oppstandelseslæren latterlig, og likeså fariseernes skikk med ekteskap med den gifte hustruen til en død bror.

[4] Se generelt Edersheim, «Sketches of Jewish Social Life».

med å være t*saddiqim*, «rettferdige». Slik kunne t*saddiqim* bli navnet på partiet som sto mot fariseerne, det vil si saddukeerne.

Enda et parti må nevnes, for det kan ikke utelates i noen skildring av disse tidene. Fariseerne og saddukeerne var partier innenfor synagogen. Essenerne var derimot separatister, selv om de var strenge jøder, og både i lære, gudstjeneste og levevis sto de utenfor det jødiske trossamfunnet. De var bare omkring 4000. De blir ikke nevnt i Det nye testamente, og i de rabbinske skriftene blir det bare vist til dem svært indirekte.

Det er ikke rart at det finnes så få opplysninger om dem. De holdt seg helt atskilt fra alle som ikke hørte til sekten deres, og de bandt seg med fryktelige eder til å holde læren sin hemmelig – noe som må ha hindret enhver fri samtale om troen. Også det vi vet om deres syn, forklarer det.[5]

På ett punkt i alle fall kan vår korte gjennomgang ikke etterlate noen tvil: Essenerne kunne aldri ha blitt dratt verken mot døperen Johannes' person eller hans forkynnelse. Saddukeerne ville på samme måte vende seg foraktfullt bort fra bevegelsen så snart de kjente dens virkelige karakter og mål. Den kunne ikke vekke noen sympati hos dem, og den kunne bare bli av interesse for dem dersom den truet med å sette deres stand i fare ved å vekke folkets begeistring og dermed romernes mistanke.

For fariseerne derimot sto det spørsmål på spill som angikk læren, forskriftene og til og med folket. Derfor ble selv den aller minste muligheten for at det Johannes forkynte var sant, et viktig spørsmål for dem.

De første fariseerne som hørte Johannes (Matt 3,7), kom tilbake til Jerusalem med en melding – uten tvil utførlig og nøyaktig – og den førte til at sendebudene ble sendt. Vi mener at meldingen må ha stemt dem helt mot døperen på forhånd. Likevel måtte de som ledere av folkemeningen sette seg slik inn i saken at de ikke bare kunne avgjøre sitt eget forhold til bevegelsen en gang for alle, men også virkelig kunne styre andres forhold til den.

[5] En fyldigere skildring av essenerne finnes i Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bd. 1.

Kapittel 12. De første disiplene

Johannes' dobbelte vitnesbyrd. Den første sabbaten i Jesu offentlige gjerning. Den første søndagen. De første disiplene.

(*Joh* 1,15–51)

De førti dagene som var gått siden Jesus kom til døperen, må for Johannes ha vært en tid da forståelsen foldet seg ut og beslutningen modnet. Første gang han møtte Jesus ved Jordans bredd, hadde han følt hvor urimelig det syntes å døpe en som han heller selv trengte å bli døpt av (Matt 3,14). Men det han trengte, var ikke å bli døpt. Han trengte å lære at det sømmet seg for Messias å «fullføre all rettferdighet» (Matt 3,15). Det var den første lærdommen.

Den neste lærdommen, som fullførte den første, kom da himmelen åpnet seg etter dåpen, Ånden kom ned, og den guddommelige røsten vitnet om ham, pekte på det tegnet som var lovet, og forklarte det (Joh 1,33). Røsten lærte døperen at den gjerningen han hadde begynt i troens lydighet, var nådd fram til sin oppfyllelse.

Han hadde gått inn i denne gjerningen ikke bare uten illusjoner, men så fullstendig uten tanke på seg selv som bare den dypeste overbevisning kan gi – overbevisningen om at det han forkynte, var virkelig. Når vi leter etter hva denne overbevisningen bygde på, finner vi det først og fremst i Jesajaboken. Både talemåten hans og bildene, og særlig kjernen i budskapet, var hentet fra disse profetiene.

Når Johannes forkynte riket, når han kalte til indre omvendelse, ja, selv i den symbolske dåpen, hadde han alltid én stor person for øye. Alt annet gikk opp i dette ene store faktum: Han var bare «en røst av en som roper»: «Gjør Herrens vei jevn!»

På den siste av disse førti dagene kom så timen da Johannes ble fristet ved sendebudene fra Jerusalem. Etter alt å dømme skjedde det

samtidig med Jesu siste store fristelse, som må ha samlet i seg alt det som hadde gått forut de foregående dagene.

Fristelsen kom svært mildt over Johannes, ikke som det stormkastet som feide over Mesteren. Likevel var det en virkelig fristelse. Han ble lokket til å hevde seg selv, trinn for trinn på stadig lavere nivå, der bare den fullstendige selvfornektelsen var den rette holdningen. Størst var fristelsen da han etter den første seieren ble avkrevd svar på et spørsmål som ikke var unaturlig: Hvilken myndighet hadde han for det han sa og gjorde?

Dette spørsmålet må ha trengt seg nærmest inn på ham hele tiden, fra begynnelsen av gjerningen hans til hans dødsstund, for det rørte ikke bare samvittigheten hans, men selve grunnen for hans oppdrag, ja, for hans liv. For hva betydde det spørsmålet Johannes' disipler kom til Jesus med: «Er du den som skal komme, eller skal vi vente en annen?» (Matt 11,3) – hva annet enn tvil om hans egen fullmakt og myndighet for det han hadde sagt og gjort?

Men denne første gangen han ble prøvd ved Betania (Betabara), seiret han. Den første fristelsen overvant han ved den ydmykheten som kom av hans dype oppriktighet, den andre ved den enkle overbevisningen han selv hadde erfart. Den første overvant han ved det han hadde sett, den andre ved det han hadde hørt om Messias ved Jordans bredd.

Slik vi ser det, synes likevel spørsmålene fra fariseernes sendebud bare naturlige. Helt i begynnelsen av sin forkynnelse hadde han med ettertrykk avvist at han var Messias (Luk 3,15), og det kunne de i Jerusalem neppe ha vært uvitende om. Derfor kunne antydningen om at han var Messias, neppe ha vært mer enn et forsøk. Den ble ikke sagt rett ut, men lå tydelig nok i spørsmålet til at han avviste den – og ordlyden i det fjerde evangeliet viser at han gjorde det svært kraftig.

Annerledes var det med spørsmålet om han var «Elia». Men når vi husker hva vi vet om jødenes forventninger om Elia, kan heller ikke dette ha vært ment helt bokstavelig. Det var heller ment som grunnlag for det neste spørsmålet: hva som var målet for oppdraget hans, og hvilken fullmakt han hadde til det.

Derfor forklarer ikke den vanlige tolkningen godt nok hvorfor Johannes avviste slike krav. Den sier at han nektet for å være Elia fordi han ikke var den jødene ventet som Messias' forløper – den virkelige,

samme Elia som på Akabs tid. Eller den sier at han nektet for å være Elia i den mening som lå i de særlige jødiske håpene knyttet til hans gjenkomst «i de siste dager».

Det ligger en mye dypere sannhet i døperens avvisning. Det var riktignok sant at han, slik engelens budskap hadde forutsagt, var sendt «i Elias ånd og kraft» (Luk 1,17), det vil si med samme mål og samme utrustning. Like sant er det Frelseren sa om ham da han sorgfullt så tilbake på hvordan det hadde gått med Johannes' oppdrag, og fram mot sin egen død: «Elia er allerede kommet» (Matt 17,12).

Men den «ånd og kraft» som Det nye testamentes Elia hadde, skulle føre til en indre gjenopprettelse: Folket skulle i anger ta imot Guds rike slik det virkelig var. Det målet kunne bare nås dersom «de tok imot det» – dersom «de kjente ham». Både etter hans eget syn og i virkeligheten var døperen derfor ikke Elia for Israel, enda han var det etter Guds bestemmelse. Det er meningen med Jesu ord: «Og om dere vil ta imot det: Han er den Elia som skal komme» (Matt 11,14).

Enda mer naturlig synes fariseernes tredje spørsmål, om døperen var «profeten». De tenkte her uten tvil på 5 Mos 18,15.18. Det betyr ikke at de ventet at Moses skulle komme igjen som lovgiver. Men de så forutsigelsen i sammenheng med løftet om en «ny pakt» med en «ny lov» skrevet i folkets hjerter (Jer 31,31–33), og ventet at den skulle gå i oppfyllelse i Messias' dager, og det ved «profeten».

De jødiske sendebudene kan ha hatt ulike syn på om loven skulle oppheves, gjentas eller fornyes i Messias' tid. Men hva de enn mente, avviste døperen tanken om at han var «profeten», like kraftig som tanken om at han var Messias eller Elia. Vi merker at vitnesbyrdet han nå bar om Messias overfor sendebudene fra Jerusalem, er blitt sterkere og mer direkte (Joh 1,22–28).

Og lønnen for at han hadde overvunnet fristelsen, var nær. Samme dag som døperen ble fristet, hadde Jesus forlatt ørkenen. Dagen etter «ser han Jesus komme til seg, og sier: Se der Guds lam, som bærer bort verdens synd!»

Det Johannes her hadde i tankene, var utvilsomt skildringen av «Herrens tjener» i Jes 53. Kapitlet må alltid ha blitt forstått om Messias. Det var grunnlaget for de nytestamentlige forfatternes tanker om Messias (se Matt 8,17; Luk 22,37; Apg 8,32; 1 Pet 2,22), og heller ikke synagogen leste det annerledes, før striden tvang den til å vende

tolkningen bort – ikke fra Messias' tid, men fra Messias' person. Vi kan forstå at dette høyeste punktet i Jesajas syn på Messias var det ene som sto klart for ham i de førti dagene. Og det han trodde, det talte han, da han igjen og uventet så Jesus.

Ordene hans viser til Jesajas profeti, men vi må ikke utelukke to andre henvisninger: til påskelammet og til det daglige offeret. Selv om ordene ikke peker direkte på dem, ligger de likevel i dem. For påskelammet var på en måte grunnlaget for alle Det gamle testamentes ofre. Det var det ikke bare fordi det hadde frelst Israel, men fordi det i virkeligheten gjorde dem til Guds menighet og folk. Derfor var det daglige lammeofferet så å si bare en utvidelse og anvendelse av ordningen med påskelammet, og i det kom denne dobbelte tanken om forløsning og fellesskap til syne.

Til sist var profetien i Jes 53 bare den fullstendige virkeliggjøringen av disse to tankene i Messias. Påskelammet, som ble fullendt i det daglige offeret, kan ikke forstås rett uten denne profetien hos Jesaja, og profetien kan heller ikke forstås rett uten at en ser at den viser til disse to store forbildene.

Jødiske utleggere forklarer at morgen- og kveldsofferet skulle sone, det ene for nattens synder og det andre for dagens, slik at Israel alltid kunne stå uten skyld for Gud. De tillegger dem uttrykkelig den virkningen en talsmann har; ordet som brukes, er nettopp det greske *parakletos*. Både Sjammais og Hillels skole la vekt på hva lammet i det daglige offeret betydde som sinnbilde på syndenes forlatelse.

Når vi har så klare vitnesbyrd fra Kristi tid, kunne en med rette vente at de som sier at ofrene ikke hadde noe med syndenes forlatelse å gjøre, var mindre bastante. På samme måte synes de som nekter for at Jesaja taler om Messias, å burde være mer beskjedne i utleggingen sin, når døperen og andre nytestamentlige forfattere bruker profetien slik.

Det var, som vi har grunn til å tro, tidlig om morgenen på en sabbat. Johannes sto der med de to av sine disipler som mest delte hans tanker og følelser. Den ene vet vi var Andreas (Joh 1,40). Den andre, som ikke blir nevnt med navn, kan ikke ha vært noen annen enn Johannes selv, den elskede disippelen.

De hadde hørt hva læreren deres hadde sagt om Jesus dagen før. Og nå kom han til syne igjen. Døperen underviste ikke nå; nå var det

han som ble undervist. Mens han så på Jesus med intenst og gjennomtrengende blikk, gjentok han, nå i tilbedelse, det han dagen før hadde forklart og innskjerpet: «Se der Guds lam!»

De to tok ikke farvel – kanskje mente de ikke å forlate Johannes. De trengte ingen anvisning fra Johannes og ikke noe kall fra Jesus. Men mens de gikk, i daggryet av sin begynnende tro, vendte han seg om. Han stilte dem spørsmålet «Hva søker dere?», men ikke fordi han ikke skjønte hva det gjaldt. Svaret de ga, var så enkelt og så ekte at det bærer sitt eget vitnesbyrd. Han var ennå «Rabbi» for dem – den mest ærefulle tittelen de kunne finne – men den viste fortsatt det rent jødiske synet, og også deres eget ståsted overfor spørsmålet «Hva søker dere?».

Jesu ord svarer nøyaktig til deres syn. Deres hebraiske «Rabbi» blir møtt av et like hebraisk «Kom og se!», og deres uuttalte, halvt bevisste lengsel av det som lå i innbydelsen.[1]

Det var ennå tidlig på morgenen – klokken ti.[2]

Både formen på beretningen og selve ordene viser at de to – nå ikke elever, men lærere – var gått av sted, hver for å lete etter sin bror: Andreas etter Simon Peter og Johannes etter Jakob.

Allerede her, ved begynnelsen av denne historien, kom Jonas sønner med sin ivrige hast den roligere og inderlige Johannes i forkjøpet: «Han finner først sin egen bror» (Joh 1,41).[3] Men Andreas og Johannes kom med det samme budskapet, fortsatt tydelig hebraisk i formen: «Vi har funnet Messias.» Dette var altså utbyttet av dagen for dem – han var Messias; og dette var målet lengselen deres hadde nådd: «Vi har funnet ham.»

Og denne dagen med de første underfulle oppdagelsene var ennå ikke slutt. Andreas hadde nok fortalt Jesus om broren sin, ja, bedt om lov til å føre ham fram – noe annet er knapt tenkelig. Med sitt gjennomtrengende blikk leste Frelseren nå i Peters innerste vesen hans

[1] Det er ikke helt klart når denne tiltalen oppsto. Når Jesus blir tiltalt slik, er meningen «min lærer». Og tiltalen var uten rimelig tvil vanlig både før og på den tiden evangeliene skildrer. Uttrykket «Kom og se» er blant de aller vanligste rabbinske vendingene, selv om det som regel knyttes til det å få en særlig og viktig opplysning.

[2] Vanligvis går en ut fra at tiden må regnes etter jødisk måte, og da skulle den tiende time svare til klokken fire om ettermiddagen. Men når vi husker at det jødiske døgnet sluttet ved solnedgang, kunne det da neppe ha blitt sagt at «de ble hos ham den dagen». Den riktige tolkningen peker derfor her, som andre steder hos Johannes, på den asiatiske timeregningen, som svarer til vår. Jf. J. B. McClellan, «The New Testament», s. 740–742.

[3] Etter den beste teksten heter faren deres Johannes, ikke Jona; slik står det også i sitatet nedenfor.

framtidige kall og gjerning: «Du er Simon, Johannes' sønn. Du skal kalles Kefas, det betyr Peter» – det vil si oversatt til gresk.

Det var søndag morgen, den første i Kristi oppdrag, den første i hans forkynnelse. Han hadde tenkt å vende tilbake til Galilea. De måtte alle forberedes til det første besøket i Jerusalem, og han ville ikke dra dit før den rette tiden – til påskehøytiden.

Fra Betania (Betabara) til Kana var det trolig omkring 30 km. På veien skulle to andre disipler vinnes, og denne gangen ble de ikke ført fram, men kalt. Hvor og under hvilke omstendigheter vet vi ikke. Men når det blir nevnt at Filip var fra samme by som Andreas og Peter, synes det å vise at de hadde en hånd med i det. På samme måte forstår vi at Filip senere var et stykke foran de andre da han fant sin kjenning Natanael. Han var i samtale med ham akkurat da Jesus og de andre kom fram.

Men også her merker vi et annet karaktertrekk ved Johannes: Han og broren hans synes å ha holdt seg tett inntil Kristi person, slik Maria senere gjorde i sin brors hus. Det var dette inderlige, eksklusive fellesskapet med Jesus som tegnet i hans sinn det fyldigste bildet av ham som var Gud og menneske, slik beretningen hans gjenspeiler det.

Da Frelseren kalte Filip, adlød han straks. Ingen særlige hindringer måtte overvinnes, og derfor trengtes ingen særlig beretning. Likevel må kallet ha ført med seg mye lærdom, å dømme etter det han gjorde, og det han sa til Natanael. Måten Kristus vant Natanael på, rommer noe særlig, og Herrens ord gir betydningsfulle antydninger om det. Natanael (på gresk Theodor, «Guds gave») hadde – slik vi ofte leser om rabbinere – søkt hvile for bønn, ettertanke eller studier i skyggen av det vidt utbredte treet som er så vanlig i Israels land: fikentreet.

Påsken nærmet seg, og kanskje blandet det seg med tanker om det Johannes hadde forkynt ved Jordans bredd. Høytiden ville naturlig lede tanken mot Israels store utfrielse i den kommende verden. Betraktningen ved nymåne i nisan, påskemåneden, slutter med et vers som dette: «Salig er den som har Jakobs Gud til sin hjelp» (Sal 146,5). Et slikt vers kunne komme tilbake i tankene og føre sinnet til det talende sinnbildet i Jakobs syn og til hvordan det skal virkeliggjøres i «den kommende verden».

Dette er naturligvis bare antakelser. Men det kan godt være at Filip fant ham mens han ennå var opptatt av slike tanker. Budskapet ble sagt med friskheten til en ny overbevisning, og det må ha virket som et overraskende svar på tankene hans: «Ham som Moses har skrevet om i loven, og som profetene har skrevet om, ham har vi funnet.»

Men tillegget om mannen fra Nasaret, Josefs sønn, ville virke som et fryktelig antiklimaks. Det var så forskjellig fra alt han hadde forbundet med Israels store håp, eller med Nasaret i sitt eget nabolag, at utbruddet hans synes helt naturlig, uten at det rommer noen særlig beskyldning mot den lille byen.

Det fantes bare ett svar på dette – det Filip ga, og det Jesus hadde gitt Andreas og Johannes: «Kom og se!» Mens han gikk sammen med ham, ble de uomtvistelige bevisene flere for hvert skritt.

Da han kom nær Jesus, hørte han ham si noe om ham til disiplene, og ordene minnet ham – sant og virkelig – om det som hadde gått for seg i sjelen hans. Og på hans forbausede spørsmål kom et slikt svar at han ikke kunne annet enn bryte ut i en umiddelbar og full bekjennelse: «Du er Guds Sønn» – du som har lest mitt innerste; «du er Israels konge» – du som møter dets lengsel og håp.

Slik ble Natanael, «den gudgitte» – eller, som vi kjenner ham fra den senere historien, Bartolomeus, «Telamyons sønn» – lagt til disiplene denne første søndagen.

Kapittel 13. Bryllupet i Kana i Galilea

(*Joh* 2,1–12)

Vi skal nå gå inn i den offentlige gjerningen til «Menneskesønnen», først og fremst slik den skiller seg fra døperens forberedende kall og den askesen som var et sinnbilde på dette kallet. Nå ser vi ham først ferdes fritt blant menneskene, gå inn i familielivet deres og godkjenne og hellige alt ved sitt nærvær og sin velsignelse. Deretter ser vi ham forvandle «vannet til lovens renselse» til den nye paktens vin. Og til sist ser vi ham ha all makt som «Menneskesønnen», fordi han også er «Guds Sønn» og «Israels konge».

Vi må huske at ekteskapet for jødene rommet langt høyere tanker enn bare fest og glede. De fromme fastet før bryllupet og bekjente sine synder. Ekteskapet ble regnet nesten som et sakrament, og en mente at den som gikk inn i ekteskapet, fikk sine synder tilgitt. Det er nesten som om forholdet mellom Herren og hans folk, som mellom brudgom og brud, alltid hadde stått i bakgrunnen. Det legger både Bibelen og de rabbinske skriftene så ofte vekt på.

Før selve bryllupet kom en særlig høytidelig handling, «forlovelsen». Tiden mellom dem kunne være kortere eller lengre, men for en ung pike var den ikke over et år. Ved forlovelsen ga brudgommen, selv eller ved en stedfortreder, bruden et pengestykke eller et brev, og i begge tilfellene ble det sagt uttrykkelig at mannen dermed trolovet seg med kvinnen. Et rettslig dokument fastsatte hva hver av dem brakte med seg i medgift, hvilke plikter de hadde mot hverandre, og alle andre rettslige punkter.

Om kvelden på selve bryllupsdagen ble bruden ført fra farens hjem til mannens. Først kom den glade lyden av musikk, så de som delte ut vin og olje blant folket og nøtter til barna. Deretter kom bruden, dekket av brudesløret, med det lange håret flytende. Hun var omgitt av venninnene sine og ble ledet av «brudgommens venner» og «brudesvennene».

Alle omkring var i festklær. Noen bar fakler eller lamper på stenger, og de som gikk nærmest, hadde myrtegrener og blomsterkranser. Alle reiste seg for å hilse toget eller slutte seg til det, og det ble regnet nesten som en åndelig plikt å bryte ut i lovord om brudens skjønnhet, beskjedenhet eller dyder.

Da hun kom fram til sitt nye hjem, ble hun ført til mannen sin. Så ble det sagt en formel omtrent som denne: «Ta henne etter Moses' og Israels lov», og brud og brudgom ble kronet med kranser.

Så ble et formelt rettsdokument undertegnet. Der sto det at brudgommen forpliktet seg til å arbeide for henne, ære henne, forsørge henne og ha omsorg for henne, slik det er skikk blant Israels menn. Han lovet å gi sin unge hustru minst to hundre *zuz* (eller mer, alt etter forholdene) og å øke hennes egen medgift med minst halvparten; for en fattig foreldreløs pike skaffet myndighetene medgiften. Han forpliktet seg også til å forvalte den for henne på beste måte, med alt han selv eide som sikkerhet.[1]

Etter den foreskrevne håndvaskingen og velsignelsen begynte så bryllupsmåltidet. Begeret ble fylt, og den høytidelige bønnen med brudevelsignelsen ble sagt over det. Slik varte festen – gjerne mer enn én dag – til «brudgommens venner» til sist førte brudeparet til brudekammeret og brudesengen.

Her bør vi særlig merke oss noe som slående viser at forfatteren av det fjerde evangeliet ikke bare var hebreer, men kjente godt de ulike skikkene i Galilea og Judea. Ved bryllupet i Kana blir det ikke nevnt noen «brudgommens venn» eller forlover. Men han blir nevnt i Joh 3,29, der ordene ble sagt utenfor Galileas grenser. For blant de enklere galileerne var skikken med «brudgommens venner» ikke vanlig, selv om alle de innbudte gjestene hadde fellesnavnet «brudesvenner» (jf. Matt 9,15).

[1] En *zuz* svarte til en denar, så 200 zuz var omkring 200 dagslønner. Dette var naturligvis bare det minste. For en prestedatter var det lovbestemte minstebeløpet det dobbelte.

Det var bryllupet i Kana i Galilea. Alt i beretningen om det er helt jødisk – festen, gjestene, innbydelsen til den fremmede rabbien og at Jesus tok imot den.

Vi kan ikke med sikkerhet fastslå hvor den lille byen Kana lå. Det mest sannsynlige stedet er den hyggelige landsbyen Kafr Kanna i vår tid, noen få kilometer nordøst for Nasaret på veien til Galileasjøen. Der ser vi den for oss i en åsskråning, med husene stigende terrasse over terrasse. Når vi nærmer oss den lille byen, kommer vi til en kilde med utmerket vann. Omkring den lå landsbyens hager og frukthager, og de ga de beste granateplene i hele landet i stor overflod.

Her hadde Natanael-Bartolomeus sitt hjem, og det synes ikke usannsynlig at Jesus bodde hos ham fra han kom dit, og fram til «bryllupet». Hans mor var kommet til bryllupet. At Josef slett ikke blir nevnt, får oss til å anta at han var død før den tid.

Det er lett å forstå at Jesus fikk høre om dette «bryllupet» da han kom dit, og om at hans mor var til stede i det som synes å ha vært huset til en venn, om ikke en slektning. Det er like lett å forstå at han og disiplene hans ble innbudt til festen, og at han bestemte seg for ikke bare å ta imot innbydelsen, men å bruke den som en avskjed med hjem og venner – en avskjed som lignet Elisjas da han gikk inn i sitt oppdrag, men som også var en helt annen.

Vi går gjennom gårdsplassen i huset i Kana og kommer til den overdekte svalgangen som vender ut mot de forskjellige rommene – i dette tilfellet særlig mot den store mottakelsessalen. Alt er pyntet til fest. I svalgangen går tjenerne omkring, og der står «vannkarene» oppstilt «etter jødenes renselsesskikk». De var til vasking, ikke bare av hendene før og etter måltidet, men også av karene som ble brukt (Mark 7,3–4). «Renselse» var et av hovedpunktene i rabbinsk helligdom, og om noen forsømte forskriftene om renselse, ville folk flest ha sett det som et tegn enten på grov uvitenhet eller på dristig gudløshet.

I alle fall ville ingen vise en slik forsømmelse ved en anledning som denne. Utenfor mottakelsessalen sto, slik Johannes forteller, seks vannkar av stein, av den typen vi kjenner fra rabbinske skrifter. Trolig rommet hvert av dem omkring 75 til 115 liter. Ved en slik anledning ville familien finne fram eller låne de største og vakreste steinkarene de kunne få tak i. Det synes å ha vært skikk å holde noen

av dem atskilt til bruk bare for bruden og de fornemste gjestene, mens de andre gjestene brukte resten.

Vi går inn i den rommelige spisesalen med høyt under taket, strålende opplyst av lamper og lysestaker. Gjestene ligger til bords omkring bordene på benker med myke puter eller tepper, eller de sitter på stoler. Brudevelsignelsen er sagt, og brudebegeret er tømt. Festen er i gang. Det er ikke det vanlige måltidet, som en gjerne spiste ved kveldstid – rabbinerne hadde et ordtak om at den som utsatte det ut over den timen, var som en som svelget en stein. Det er et festmåltid om kvelden.

Nå må det ha blitt et pinlig opphold, eller noe som lignet det, da Jesu mor hvisket til ham at det «ble mangel på vin». Hun hadde kanskje desto mindre grunn til å tie om dette overfor sin Sønn. Mangelen kunne jo komme av at Jesus og disiplene hans var kommet til som gjester uten at noen hadde regnet med dem fra først av. Men grunnen var ikke bare det: Å gi vin eller olje ved slike anledninger ble regnet som en fortjenstfull kjærlighetsgjerning.

Men alt dette sier ennå ingenting om det viktigste som skjer i beretningen. Hvordan skal vi forstå den bønnen som lå i ordene fra Jesu mor, hvordan skal vi forstå svaret hans, og hva betydde underet? Vi har ingen fullstendig visshet, men vi har de sterkeste indre grunner til å tro at Jesus ikke hadde gjort noe under i disse tretti årene i hjemmet i Nasaret. Han hadde levd et liv i stille underkastelse og lydig venting. Det var den delen av hans gjerning som hørte den tiden til.

Da Maria fortalte ham om mangelen som var oppstått, gjorde hun det derfor bare i full tillit til sin Sønn, trolig uten noen bevisst forventning om et under fra ham. Men det lå også et anstrøk av morsfølelse i det, nesten stolthet: Han var hennes Sønn, hun kunne stole på at han ville gjøre alt som trengtes, og hun kunne be ham om det i den vennefamilien de var gjester hos. Det han gjorde, ville bli gjort, om ikke for hennes skyld, så i alle fall på hennes bønn. Det var et rent jordisk syn på forholdet mellom dem, og det var frukten av at hans saktmodighet var blitt misforstått.

Ved den første misforståelsen i templet hadde han sagt: «Visste dere ikke at jeg må være i det som er min Fars?» (Luk 2,49; NB: «i min Fars hus»). Derfor sa han nå på samme måte: «Kvinne, hva vil du

meg?» (Joh 2,4) Det jordiske slektskapet, hvor ømt det enn var, hadde ingen forbindelse med det som hørte hans Far til.

Og Maria forsto ham ikke, og likevel forsto hun ham, da hun vendte seg til tjenerne og ba dem gjøre nøyaktig det han sa. Hva som skjedde, er velkjent.

I sin iver fylte tjenerne karene til randen – en tilfeldig omstendighet, men nyttig, for den viser at det verken kunne være tale om selvbedrag eller avtalt spill. Trolig ble vannet til den beste vin mens det ble øst opp: «Det blyge vannet så sin Gud og rødmet.» Så kom den grove spøken, et kjent ordtak, fra ham som trolig var kjøkemesteren og sørget for festen. Han mente den naturligvis ikke bokstavelig om dem som var til stede, og likevel ble den, nettopp fordi den falt så tilfeldig, et bevis på at underet var virkelig.

Etter dette slutter beretningen brått med en tilbakeskuende merknad fra ham som forteller den: «Og disiplene hans trodde på ham.»

Kapittel 14. Renselsen av templet

(Joh 2,13–25)

Like etter bryllupet i Kana dro Maria og «Jesu brødre» med ham, eller fulgte etter ham, til Kapernaum. Heretter ble den «hans egen by» så lenge han holdt til ved Galileasjøen (Matt 4,13; 9,1; Mark 2,1). Mest sannsynlig er Tell Hum, som er utforsket i nyere tid, stedet der det gamle Kapernaum lå – *Kefar Nachum* eller *Tanchumin*. På Jesu tid kan ikke byen ha vært gammel, for synagogen var nylig bygd, takket være vennlig gavmildhet fra den sanne og trofaste høvedsmannen (Matt 8,5 ff.). Men den var allerede så viktig at den hadde fått en garnison og et av de største tollstedene.

Den milde, søte luften og det fruktbare landet omkring – særlig Genesaret-sletten like ved – gjorde sitt. Det gjorde også en kilde i nærheten som vannet jorden. Den vrimlet av fisk som Nilen, og folk mente derfor at den sprang ut fra Egypts elv. Alt dette og mer til må ha gjort Kapernaum til et av de herligste stedene i disse «fyrstenes hager». Slik tolket rabbinerne navnet Genesaret, og de knyttet det til den «harpeformede sjøen» som bærer det navnet.

Byen lå helt oppe ved den nordvestre bredden, bare omkring 3 km fra der Jordan renner ut i sjøen. Like ved stranden sto synagogen, bygd av hvit kalkstein på en grunnmur av mørk basalt.

Alle husene i byen er borte: den gode høvedsmannens hus, tolleren Matteus' hus (Mark 2,15; jf. 3,20.31) og Simon Peters hus (Matt 8,14), det midlertidige hjemmet som først ga ly for Mesteren og hans kjære. Alle er de ugjenkjennelige – en forvirret haug av ruiner. Bare den hvite synagogen der han underviste, kan vi kjenne igjen. I ruinene

kan vi ennå måle hvor stor den var, og følge de falne søylene. Ja, over overliggeren på inngangen finner vi et bilde av en krukke med manna, og det kan ha gitt formen til den undervisningen han holdt der (Joh 6,49.59).

Dette er altså Kapernaum, Jesu første og viktigste hjem da han hadde begynt sin gjerning. Men denne gangen ble han ikke der mange dager. For «jødenes påske var nå nær», og han måtte holde høytiden i Jerusalem. Hvis beregningene våre er riktige, må denne påsken ha falt om våren (omkring april) i år 27 etter Kristus.

En måned før høytiden ble bruer og veier satt i stand, og gravene ble kalket for at pilegrimene ikke skulle bli urene ved et uhell. Noen valgte denne av de tre store årlige høytidene til å gi tiende av småfeet og storfeet sitt, og i så fall måtte det skje to uker før påsken. Andre valgte den som tiden til å dra opp til Jerusalem før høytiden «for å rense seg» (Joh 11,55) – det vil si for å gjennomgå den foreskrevne renselsen når de på en eller annen måte var blitt urene etter loven.

Men det som må ha fanget alles oppmerksomhet i landet, var pengevekslerne. Den 15. adar – akkurat en måned før høytiden – åpnet de bodene sine i hver landsby. De var uten tvil regelrett godkjent og hadde full fullmakt. For alle jøder og proselytter – unntatt kvinner, slaver og umyndige – måtte betale den årlige tempelskatten på en halv sekel etter «helligdommens» vekt, det vil si to denarer, omtrent to dagslønner. Mange av prestene krevde å slippe denne skatten, til rabbinernes ergrelse.

Tempelskatten måtte betales i nøyaktige halve sekler etter helligdommens vekt, eller i vanlige galileiske sekler. Men foruten det jødiske landets egne sølvmynter og især kobbermynter var det persiske, tyriske, syriske, egyptiske, greske og romerske penger i omløp i landet. Når vi husker det, forstår vi hvor mye arbeid disse pengevekslerne må ha hatt.

Fra den 15. til den 25. adar hadde de boder i hver landsby. Den siste datoen må derfor regnes som tiden da de første festpilegrimene kom til byen. Da ble bodene på landet stengt, og fra da av satt pengevekslerne innenfor tempelområdet. Alle som nektet å betale tempelskatten, unntatt prestene, kunne få eiendelene sine utpantet. Pengevekslerne tok et fast, lovbestemt gebyr på omkring en kvart denar for hver halve sekel. I noen tilfeller krevde de likevel det dobbelte.

Det er rimelig å tro at mange av de utenlandske jødene som kom til Jerusalem, brukte anledningen til å veksle sine utenlandske penger ved disse bordene, og for det måtte de naturligvis betale nye gebyrer. For innenfor tempelområdet var det mye å kjøpe som trengtes til høytiden – slaktoffer og det som hørte til dem – eller til renselsen. Vi kan se for oss scenen rundt bordet til en pengeveksler i Østen: myntene blir veid, det blir trukket fra for slitasje, og det blir argumentert, trettet og prutet. Da forstår vi hvor fryktelig sann Herrens anklage var: De hadde gjort Faderens hus til en handelsbod og et sted for kjøpslåing.

Men dette var ikke alt tempelvekslerne drev med. Trolig gikk alle pengesaker som hadde med helligdommen å gjøre, gjennom hendene deres. Én ting gir oss en forestilling om hvor veldige rikdommer som hopet seg opp i tempelskattkammeret: Til tross for mange plyndringer tidligere var gullet og sølvet som Crassus førte bort fra skattkammeret, verdt den enorme summen av over 80 millioner denarer.

Pengevekslerne fra Østen med sin støyende og upassende virksomhet var ikke de eneste som drev forretninger innenfor templets hellige område. Den som kom med et offer, kunne ikke bare få vite hva som trengtes til matofferet og drikkofferet, men også kjøpe det av tempelfunksjonærene. Prisene ble fastsatt etter takst hver måned. Når den som ofret, hadde betalt det fastsatte beløpet, fikk han et av fire merker. Hvert merke viste hva han hadde krav på, og når han ga det til rette funksjonær, fikk han det som etter forskriften skulle følge med offeret hans.[1]

Prestene og levittene som hadde ansvaret for dette, gjorde opp regnskapet hver kveld, og disse forretningene – nødvendige som de var – må ha gitt skattkammeret en betydelig fortjeneste.

Dette førte snart til en annen form for handel. Offerdyrene kunne folk naturligvis ta med selv, og vi vet at det på Oljeberget var fire butikker som særlig solgte duer og andre ting som trengtes til ofringene. Men når et dyr ble brakt fram, måtte folk som var regelrett utdannet og innsatt til det, undersøke om det var fullgodt etter loven. Her kunne det oppstå tvister, fordi kjøperen ikke visste nok eller den som undersøkte, var grådig.

[1] Jf. Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 5.

Men alt bryderi og alle vansker kunne unngås med et fast marked innenfor tempelområdet. Der kunne offerdyrene kjøpes – trolig var de allerede undersøkt på forhånd, og alle avgifter var betalt før de ble satt ut for salg. Det trengs ingen forklaring på hvor grundig en slik handel ville vanhellige templet, og hvilke scener den kunne føre til.

Disse tempelbasarene tilhørte Annas' familie og var en av dens viktigste inntektskilder. Det var her Jesus renset templet. Og den endelige fordømmelsen av Jesus kan ha blitt planlagt, om ikke avsagt, i egne lokaler som hørte til nettopp disse basarene, der Rådet på den tiden holdt sine møter.[2]

Nå forstår vi også hvorfor tempelfunksjonærene, som eide disse basarene, bare utfordret Kristi fullmakt da han renset templet på denne måten. Hele handelen var lite populær, og det, om ikke samvittigheten deres, holdt dem tilbake fra å gripe til vold. Vi undrer oss heller ikke lenger over at folket ikke gjorde motstand mot det Jesus gjorde, og at selv prestenes innvendinger ikke kom direkte, men i form av et forvirrende spørsmål.

Mange av dem som var til stede, må ha kjent Jesus. De første disiplene hans hadde forkynt den nyfunne Messias så snart de kjente ham igjen, og den iveren kunne ikke ha veket for full taushet. De mange pilegrimene fra Galilea i templet kunne ikke unngå å spre nyheten, og ryktet må snart ha gått fra den ene til den andre i tempelforgårdene da han først kom inn på det hellige området. De ville følge ham og se hva han gjorde.

De ble heller ikke skuffet. Han innviet sitt oppdrag ved å oppfylle profetien om ham som skulle lutre og rense Israel (Mal 3,1–3). Knapt var han kommet inn i tempelhallen og satt sin fot på hedningenes forgård før han drev ut det som vanhelliget den.

Ikke en hånd ble løftet og ikke et ord sagt for å stanse ham da han laget svepen av rep og drev både sauene og oksene ut av templet med den. Ikke et ord ble sagt og ikke en hånd rørt da han tømte pengevekslernes penger ut i beholderne deres og veltet bordene. Hans nærvær fylte dem med ærefrykt, og ordene hans vekket selv deres samvittighet; de visste bare altfor godt hvor sanne anklagene hans var. Bak ham hadde den undrende mengden samlet seg. Når han så frimodig

[2] Se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bd. 1.

og som Messias forsvarte templets hellighet, vant han aktelse, bifall og beundring hos dem, og det ga ham i alle fall trygghet.

For da «jødene» endelig tok mot til seg og trådte fram, våget de ikke å legge hånd på ham. Med «jødene» menes her, som så mange andre steder, lederne for folket – i dette tilfellet tempelfunksjonærene. Enda merkeligere er det at de ikke en gang refset ham for det han hadde gjort, som om det var galt eller upassende. Med uendelig list, og med tanke på mengden, ba de bare om «et tegn» som kunne gi ham rett til å ta seg en slik myndighet.

Men dette utfordrende spørsmålet viste to ting: den grunnleggende motsetningen mellom de jødiske lederne og Jesus, og den måten de ville føre striden på – den striden som fra nå av skulle stå mellom ham og folkets ledere.

Jesus forutså alt, eller rettere: Han så det. Det samme «tegnet» ble krevd da og siden igjen og igjen av en «ond og utro slekt» – ond i tanker og ferd, og utro mot Israels Gud. Han hadde da, som senere (Matt 12,38–40), bare ett «tegn» å gi: «Bryt dette templet ned, så skal jeg gjenreise det på tre dager.» Slik møtte han deres utfordring om et tegn med et tegn som var en utfordring: La dem korsfeste ham, og han skulle oppstå igjen; la dem gjøre det av med Messias, og han skulle seire.

Kapittel 15. Jesus og Nikodemus

(*Joh* 3,1–21)

Påskehøytiden begynte den 15. nisan, regnet naturligvis fra kvelden før. Om kvelden den 13. nisan begynte den 14., «beredelsesdagen». Da gikk husfaren med et tent lys og i høytidelig taushet rundt i huset og lette fram all surdeig. Før han begynte, takket han Gud høytidelig og ba ham om hjelp. Når han var ferdig, erklærte han like høytidelig at han hadde gjort det så langt han visste, og at han ikke tok ansvar for det som lå utenfor hans kunnskap.

Når de som skulle tilbe, gikk til templet, så de to vanhelligede brød av et takkoffer ligge godt synlig på en benk i en av søylehallene. De viste at det ennå var tillatt å spise det som var syret. Klokken ti, eller senest klokken elleve, ble det ene brødet tatt bort, og da visste de at det ikke lenger var tillatt å spise syret. Klokken tolv ble det andre brødet tatt bort, og det var signalet til at all surdeigen som var samlet inn, skulle brennes høytidelig.

«Renselsen av templet» kom uten tvil før selve påskeuken. For dem som var i Jerusalem, ble det en uke som aldri før, en uke da de «så de tegnene han gjorde» (Joh 2,23), og da de, grepet av en underlig drift, «trodde på hans navn» som Messias.

Blant dem som ble slått av disse tegnene, var Nikodemus, en av fariseerne og medlem av Rådet i Jerusalem. Ut fra måten han uttrykker seg på, skjønner vi at han ikke var alene; det var andre med ham. Fra evangelieberetningen vet vi at han var forsiktig av natur og oppdragelse og engstelig av karakter. Vi kan ikke undre oss over at han ville holde dette første besøket så hemmelig som mulig. For en rådsherre

var det et svært kompromitterende skritt. Den første frimodige rensel-sen av templet hadde satt i gang en dødelig strid mellom Jesus og de jødiske lederne, og utgangen på den kunne ikke være i tvil.

Likevel kom Nikodemus. Jesus lot seg ikke slå ned av motstanden fra lederne eller av mengdens «melketro», som Luther kaller den. Like lite ble han oppstemt ved utsikten til å vinne en slik tilhenger som et medlem av det store Rådet.

Beretningen om samtalen virker mer enn nesten noen annen i evangeliene som notater gjort der og da av en som var til stede. Vi kan nesten sette den opp igjen som korte notater, med navnet på den som talte, som overskrift: «Nikodemus:» eller «Jesus:». Notatene gir bare omrisset av samtalen: I hvert tilfelle gir de kjernen i det som virkelig var viktig, med brå sprang imellom, slik det pleier å være i slike notater. Likevel er de nok til å fortelle oss alt vi trenger å vite. Vi kan knapt tvile på at det var fortelleren selv, Johannes, som var vitnet og gjorde notatene.

Hans egne betraktninger over samtalen står i de versene han lar følge etter beretningen om det som hadde gått for seg mellom Jesus og Nikodemus (Joh 3,16–21). Eller rettere: Der ser han tilbake på samtalen i lyset av det som skjedde senere, og under Den Hellige Ånds undervisning. På samme måte avslutter han samtalen mellom døperen og disiplene hans med lignende betraktninger (Joh 3,31–36). I ingen av tilfellene hører disse versene med til det Jesus eller Johannes sa der og da. De er det Johannes i lys av samtalen sier til den nytestamentlige kirken og på dens vegne.

Dersom Joh 19,27 viser at Johannes hadde «et hjem» i selve Jerusalem, fant scenen vi nå skal beskrive, trolig sted under taket til ham som har gitt oss beretningen om den. Oppe i den enkelt møblerte *alija* – gjesterommet på taket – brant lampen ennå. Nikodemus trengte ikke å gå gjennom huset, for en trapp utenpå førte opp til rommet. Det var natt, da jødisk overtro holdt folk innendørs – en vill og vindfull vårnatt, da ingen drev omkring i gatene. Ingen ville se ham da han på denne tiden gikk opp den ytre trappen til *alijaen*.

Ærendet hans var snart sagt. Én setning – den som godtok at Jesus var en lærer fra Gud – rommet alle de spørsmålene han kunne ønske å stille. Det var om Guds rike Nikodemus ville spørre, for det var nær knyttet til denne læreren som var kommet fra Gud.

Jesus førte ham rett til det eneste stedet dette riket kunne sees fra: «Uten at en blir født ovenfra, kan han ikke se Guds rike.» (NB: «født på ny».)[1]

Jødedommen kunne forstå et nytt forhold til Gud og mennesker, ja, til og med syndenes forlatelse. Men den hadde ingen forestilling om en sedelig fornyelse, en åndelig fødsel, som den første betingelsen for forbedring, langt mindre som betingelsen for å se Guds rike. Og nettopp fordi den ikke hadde noen tanke om at en slik «fødsel ovenfra» var virkelig eller engang mulig, kunne ikke jødedommen være Guds rike.

Alt dette lød helt fremmed og uforståelig for Nikodemus. Han kunne forstå hvordan et menneske kunne bli annerledes og så til sist være annerledes. Men at et menneske først måtte være annerledes for å kunne bli annerledes – ja mer enn det, at han trengte å bli «født ovenfra» for å «se Guds rike» – det gikk både over hans erfaring og hans jødiske lærdom. Han kunne bare tenke seg én form for væren: den som var gitt ham i hans naturlige anlegg, eller, som en jøde ville ha sagt det, i den opprinnelige uskylden da han kom til verden. Og dette tenkte han høyt (Joh 3,4).

Men det fantes en annen verden av væren enn den Nikodemus tenkte på. Den verdenen var Guds rike i dets vesensmotsetning til denne verdens rike – enten vi tar uttrykket i allmenn mening, eller i den særlige jødiske meningen som ble knyttet til Messias' rike. Men dette riket var åndelig, og her måtte et menneske *være* for å kunne *bli*. Hvordan skulle han nå fram til denne nye væren?

Døperen hadde pekt på den fra den negative siden – omvendelsen og det å legge av det gamle – ved sin dåp med vann. Den positive siden hadde han pekt på da han viste til ham som skulle døpe med Den Hellige Ånd og ild. Dette var porten til den nye væren, og gjennom den måtte et menneske gå inn i riket. Riket var Messias' rike fordi det var Guds, og Messias var av Gud. I den betydningen var han «læreren som var kommet fra Gud»: Han var sendt av Gud, og han lærte om Gud ved å føre til Gud.

Men hva så med hemmeligheten ved denne væren som går forut for det å bli? Hør! Hørte han lyden av vinden som feide forbi *alijaen*?

[1]Til tross for professor Westcotts høye autoritet må jeg fortsatt holde fast ved at dette, og ikke «på ny», er den riktige oversettelsen. Ordet *anothen* betyr alltid «ovenfra» i det fjerde evangeliet (Joh 3,3.7.31; 19,11.23), og ellers taler Johannes alltid om en fødsel av Gud (Joh 1,13; 1 Joh 2,29; 3,9; 4,7; 5,1.4.18).

Han hørte den suse, men visste ikke hvor den kom fra eller hvor den for hen. Slik var det med hver den som var født av Ånden. En kunne høre røsten av Ånden, som skapte den nye væren. Men hvordan den nye væren ble til, og hvordan den videre vokste fram til alt den kunne og skulle bli, det lå utenfor det mennesket kan iaktta.

Nå forsto Nikodemus i noen grad hva det betydde å komme inn i riket. Men han ville vite *hvordan* dette kunne skje, før han trodde det. Men ingen kunne stige opp til en slik høyde av væren, unntatt han som var steget ned fra himmelen, den eneste sanne læreren som var kommet fra Gud. Eller tenkte Nikodemus på en annen lærer – den eneste læreren de til nå hadde hatt, Moses? Jødisk overlevering mente nemlig gjennomgående at han var steget opp i selve himlene for å bringe læren ned til dem.

Så la historien om Moses lære dem! De hadde hørt det Moses hadde lært dem, og de hadde sett Guds «jordiske ting». Men enda de så og hørte alt dette, trodde de ikke; de knurret og gjorde opprør.

Så kom dommen med de giftige slangene, og da de ba i anger, fikk de bildet på den nye væren, liv gitt tilbake fra døden: De så sin død løftet opp foran seg, ikke lenger levende, men en død død. Dette bildet viste to sider. Den negative var at det gamle var lagt bort i den døde døden – slangen var ikke lenger levende, men en kobberslange. Den positive lå i blikket deres, fullt av tro og håp.

Overfor dette bildet har overleveringen, som det er sagt, stått målløs. Den kunne bare antyde én betydning og trekke én lærdom av det. Betydningen overleveringen la i det, var at Israel løftet øynene, ikke bare opp til slangen, men heller til sin Far i himmelen, og så hen til hans miskunn. Som Johannes senere viser (Joh 3,16), var det en sann, men utilstrekkelig tolkning.

Lærdommen den trakk av det, var at de døde skulle leve igjen. For slik lyder argumentet: «Se, har Gud gjort det slik at de døende ble gitt livet tilbake ved bildet av slangen som førte døden med seg, hvor mye mer skal da han som er Livet, gi de døde livet tilbake?»

Og her ligger den sanne tolkningen av det Jesus lærte. Den opphøyde slangen var et bilde. Dersom den ga liv til det troende blikket som var festet på Guds gavmilde, tilgivende kjærlighet, da skal Menneskesønnen, når han blir opphøyet, i den sanneste mening gi sant liv til hver den som tror. For den som tror, ser i ham opp til Guds gavmilde

og tilgivende kjærlighet, som hans Sønn kom for å bringe, forkynne og åpenbare. «Og likesom Moses opphøyet slangen i ørkenen, slik må Menneskesønnen bli opphøyet, for at hver den som tror på ham, skal ha evig liv.»

Og så slutter beretningen om denne samtalen brått. Vi skal høre om Nikodemus igjen senere, ikke uten grunn og heller ikke for å gjøre en biografi fullstendig – ikke engang en biografi om Jesus – men så langt det trengs for å forstå denne historien. Det som følger (Joh 3,16–21), er ikke Kristi ord, men Johannes'. Mange år senere ser apostelen tilbake i lyset av det som da var fullbrakt. Han stiller seg, slik forholdene krever, der Jesus hadde sluttet å undervise Nikodemus: under korset.

Og til alle tider og for alle mennesker lyder dette evige evangeliebudskapet, som røsten av læreren som er kommet fra Gud: «For så har Gud elsket verden at han ga sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal fortapes, men ha evig liv.»

Kapittel 16. I Judea og gjennom Samaria

(Joh 4,1–4)

Fra byen dro Jesus med disiplene sine ut på «landsbygden» i provinsen Judea. Der underviste han, og disiplene hans døpte (Joh 4,2). Mange sluttet seg der til det nye riket de ventet, og ble derfor døpt – like mange som hadde bøyd seg for døperen Johannes' forkynnelse og dåp, kanskje enda flere. Et overdrevet rykte nådde fram til fariseernes ledere: «Jesus vant flere disipler og døpte flere enn Johannes» (Joh 4,1). Det viser i hvert fall at partilederne nå hadde bestemt seg for å stå døperen imot, og at motstanden også rammet Jesus. Vi ser også hvor nøye de holdt øye med den nye bevegelsen.

Men ved første øyekast virker to ting underlige. Jesus slo seg for en tid ned så tilsynelatende nær døperen, og denne ene gangen – og bare denne – lot han disiplene sine forrette dåpen. Denne dåpen må ikke forveksles med den kristne dåpen, som først ble innstiftet etter Kristi død, eller mer nøyaktig: etter at Den Hellige Ånd var blitt utøst. At Johannes og Jesu disipler forrettet den samme dåpen, synes ikke bare unødvendig. Det kunne også føre til at fiender tolket det galt, og til misforståelse eller misunnelse hos svake disipler.

Det var nettopp det som skjedde da det en gang «ble en trette mellom Johannes' disipler og en jøde om renselsen» (Joh 3,25).[1] Vi vet ikke hva striden egentlig gjaldt. Men det som virkelig interesserer oss, er at denne jøden på en eller annen måte må ha knyttet det han sa, til dåpen som Jesu disipler forrettet. For straks etter kom Johannes' disipler, nidkjære for sin mesters ære, til ham med nyheten. For dem

[1] Dette, og ikke «jødene», er den beste lesemåten.

så det ut som et inngrep i døperens gjerning og nesten som et overgrep fra Jesu side.

Vi ser godt at de tok feil, men vi kan ikke annet enn ære dem og føle med dem for den kjærlige omsorgen de viste mesteren sin.

Aldri før hadde noen sett så dypt alvor og selvfornektelse som hans. På høyden av sin makt, da alle undret seg om han ville gi seg ut for å være Messias, eller i det minste hans forløper eller en av de store profetene, hadde Johannes avvist alt for egen del og pekt på en annen! Som om ikke det var nok, strømmet nå mengdene som før hadde kommet til Johannes, til Jesus. Ja, han hadde til og med tatt over den ene oppgaven som fremdeles var mesteren deres egen.

Det var tydelig at mesterens gjerning gikk mot slutten. Han var hatet og overvåket av fariseerne, overvåket også av Herodes i hans hensynsløse misunnelse, stilt i skyggen av Jesus, om ikke fortrengt av ham. Det hadde vært et liv og en gjerning i lidelse og selvfornektelse, og nå skulle det ende i ensomhet og sorg. De klaget ikke uttrykkelig over ham som Johannes hadde vitnet om. Men de fortalte hva han gjorde, og hvordan alle kom til ham.

Døperens svar kan sies å markere høydepunktet i hans liv og vitnesbyrd. I stillheten som nå samlet seg rundt ham, hørte han bare én røst, brudgommens. Den hadde han ventet på og arbeidet for. Og nå som den var kommet, var han tilfreds: «Denne min glede er nå blitt fullkommen.» «Han skal vokse, jeg skal avta.» Slik var den rette og gode ordningen.

At dette var de siste ordene hans som ble sagt offentlig og skrevet ned, kan likevel forklare hvorfor Jesus ved denne ene anledningen godkjente at disiplene hans forrettet Johannes' dåp. Veiene deres hadde gått langt fra hverandre. Men når Kristus i gjerning godkjente Johannes' dåp nettopp da døperen skulle bli forlatt, forrådt og myrdet, var det hans høyeste vitnesbyrd om ham. Jesus tok opp dåpen hans før vannet i den for alltid holdt opp å flyte, og slik velsignet og helliget han den.

Vi forlater døperen for denne gang og følger Mesterens fotspor. Bare Johannes forteller om den tidlige virksomheten i Judea og reisen gjennom Samaria, som kom før gjerningen i Galilea.

Den korteste veien fra Judea til Galilea gikk gjennom Samaria, og den brukte galileerne vanligvis når de dro til hovedstaden. Judeerne

derimot synes for det meste å ha tatt en omvei gjennom Perea for å unngå det fiendtlige og urene Samaria. Uttrykket «Han måtte da reise gjennom Samaria» viser trolig til at det etter forholdene var klokt å ta den rakeste veien. Slike fordommer mot Samaria ville jo ikke styre det Jesus gjorde. Fordommene var uten tvil store, men nyere forfattere har overdrevet dem urimelig, villedet av ensidige sitater fra rabbinske skrifter.

Den bibelske historien om den delen av landet som bar navnet Samaria, trenger vi ikke gjenta her. Det «Samaria» som felttoget til Salmanassar, eller rettere Sargon, nådde, må ha skrumpet betydelig inn før han førte Israel bort for siste gang (Tiglat-Pileser: 2 Kong 15,29; Salmanassar: 2 Kong 17,3–5; Sargon: 2 Kong 17,6).

Det er vanskelig å tenke seg at den første bortføringen var så fullstendig at det ikke ble igjen noen spor av de opprinnelige israelittiske innbyggerne (jf. 2 Krøn 30,6.10; 34,9; Jer 41,5; Amos 5,3). Trolig ble tallet deres økt av flyktninger fra Assyria og av jødiske nybyggere i de urolige tidene som fulgte. Senere økte tallet sterkt med frafalne og opprørere mot den ordningen Esra og Nehemja hadde innført.

De første utenlandske nybyggerne i Samaria tok med seg sine egne former for avgudsdyrkelse (2 Kong 17,30–31). Men de straffedommene Gud i sitt forsyn lot komme over dem, førte til at det kom inn en falsk jødedom, en blanding av deres gamle overtro og jødiske lærer og skikker (2 Kong 17,28–41). Forholdene lignet det som hadde rådet i det opprinnelige Israels rike.

Kanskje nettopp derfor krevde Esra og Nehemja, da de bygde opp det jødiske samfunnet igjen, et strengt skille mellom dem som var kommet tilbake fra Babylon, og samaritanerne. De avviste tilbudet deres om samarbeid like bestemt som de sto imot forsøkene deres på å hindre arbeidet. Dette gjorde den nasjonale misunnelsen som allerede fantes, enda bitrere, og førte til den stadige fiendskapen mellom jøder og samaritanere som har vart til denne dag.

Det åndelige skillet ble endelig da samaritanerne bygde et konkurrerende tempel på Garisim-fjellet. Manasse, bror av ypperstepresten Jaddua, nektet å oppheve ekteskapet sitt med datteren til Sanballat. Han måtte derfor flykte og ble yppersteprest ved den nye helligdommen. Fra da av forfalsket de frekt teksten i Mosebøkene og erklærte Garisim for det rette stedet for gudstjenesten. Samaritanernes lære

og skikker var en underlig etterligning og tillempning av dem som rådde i Judea. Som en kunne vente, heldet de mer mot saddukeerne enn mot fariseerne.

Generelt kan vi si at jødenes syn på enkelte punkter alltid forble det samme. Men dommen over samaritanerne, og særlig over omgang med dem, skiftet etter som de viste mer eller mindre åpen fiendskap mot jødene.[2]

Uttrykket «Jøder har ikke omgang med samaritanere» (Joh 4,9) har sitt rabbinske motstykke i dette: «Måtte jeg aldri få se en samaritan!», eller: «Måtte jeg aldri komme i lag med ham!» En rabbiner i Cæsarea forklarer at grunnen til at synet skiftet, var at samaritanerne tidligere hadde holdt loven, men ikke gjorde det lenger. Det gikk så langt at de ble helt utestengt fra fellesskapet. Men på Kristi tid erklærte jødisk toleranse at all deres mat var tillatt, så Jesu disipler kunne uten vanskelighet kjøpe mat der.

Samaritanerne trodde fast på at Gud er én. De holdt fast ved læren om engler og djevler, og de godtok Mosebøkene som de eneste skriftene med guddommelig autoritet. De regnet Garisim-fjellet som det stedet Gud hadde utvalgt, og hevdet at bare det ikke var blitt dekket av vannflommen – slik jødene sa om Moria-fjellet. De var svært strenge og nidkjære i det de godtok av den bibelske loven eller av overleveringen.

Og de ventet på at en Messias skulle komme. I ham skulle løftet bli oppfylt om at Herren Gud skulle oppreise en profet som Moses midt iblant dem; i hans munn skulle Guds ord være, og ham skulle de høre på (5 Mos 18,15.18).

På noen måter ville det altså være vanskeligere å nå dem enn hans egne landsmenn. Men på andre måter ville Jesus der finne et jordsmonn som var bedre beredt for den guddommelige sæden, eller i det minste mindre overgrodd av tistlene og ugresset fra overleveringen og fariseernes trangsyn.

[2]For nærmere enkeltheter, se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bd. 1.

Kapittel 17. Jesus ved brønnen i Sykar

(Joh 4,1–42)

Det finnes ikke et distrikt i «løftets land» som byr på et vakrere eller rikere syn enn Samaria-sletten (nå El-Mukhna). Når vi står på toppen av høydedraget på veien fra Sjilo, farer øyet over den vide sletten, som strekker seg over 11 km mot nord. Blikket hviler til sist på de to høydene Garisim og Ebal, som omslutter Sikem-dalen. Vi følger den rette, olivenskyggede veien fra sør til der en utløper av Garisim stikker ut mot sørøst og danner Sikem-dalen. Der står vi ved den «Jakobs brønn» som så mange hellige minner er knyttet til.

Nord for inngangen til Sikem-dalen reiser Ebal-fjellet seg. Det danner så å si også vestveggen for den nordlige forlengelsen av Samaria-sletten. Her bærer den navnet El-Askar etter Askar, det gamle Sykar, som ligger lunt ved foten av Ebal omkring 3 km fra Sikem.

Etter det vi kan dømme, var det omkring klokken seks en kveld tidlig på sommeren da Jesus kom ut på den rike Samaria-sletten sammen med den lille flokken som utgjorde disiplene hans. Så langt øyet kunne nå, var «markene alt hvite til høst».

De var kommet til «Jakobs brønn». Her ventet Jesus, mens de andre gikk inn i den lille byen Sykar i sitt tjenesteærend. Det siste viser at det var kveld, for midt på dagen solgte en ikke mat, og reisende kjøpte den heller ikke da.

Trolig ble Johannes igjen hos Mesteren. De ville neppe ha latt ham være alene, særlig på et slikt sted, og hele beretningen bærer preg av å være fortalt av en som hadde vært til stede ved det som skjedde.

Det var en annen brønn på østsiden av byen, mye nærmere Sykar enn «Jakobs brønn», og trolig var det dit kvinnene i Sykar vanligvis gikk. Vi må også huske at slikt arbeid på den tiden ikke lenger ble gjort av husmødre og unge piker av god stand, som i gammel tid, men av kvinner i langt ringere kår. Denne samaritanske kvinnen kan ha valgt «Jakobs brønn» fordi hun kanskje hadde arbeidet eller bodde i den retningen. Eller kanskje var hun slik Joh 4,18 synes å antyde, og da var landsbybrønnen om kvelden, der mengden av de mer alminnelige kvinnene samlet seg, neppe noe hyggelig sted for henne.

Men hva det enn var som førte henne dit, var møtet usøkt både for Jesus og for kvinnen: et forsyn i den sanneste mening. Bønnen «Gi meg å drikke!» var naturlig fra den tørste vandreren. Selv om han ikke hadde sagt noe, ville den samaritanske kvinnen ha kjent jøden igjen på utseendet og klærne – om han, som det synes sannsynlig, bar duskene i kanten av kappen sin.[1] Uttalen hans ville gjøre det helt sikkert hvilket folk han hørte til.

At han tiltalte henne vennlig og ba om noe han ikke helt trengte, ville naturlig nok overraske kvinnen. For som evangelisten forklarer: «Jøder har nemlig ikke omgang med samaritanere.» Dessuten må vi huske at dette var en uvitende samaritansk kvinne av de lavere lag. I tankene til en slik kvinne ville særlig to ting stå klart: at jødene i sitt onde hovmod ikke ville ha noe med dem å gjøre, og at Garisim, ikke Jerusalem, slik jødene falskt påsto, var det rette stedet å tilbe. Det var derfor en ekte forundring som kom til uttrykk i spørsmålet: «Hvordan kan du som er jøde, be meg … om å få drikke?»

Samaritankvinnens «Hvordan kan du?» fikk snart sitt fulle svar. Han som hadde talt til henne, var ikke slik hun tenkte om jødene og kjente dem. Han var det Israel var ment å bli for menneskeheten, det Israels endelige mål var å være. Hadde hun bare visst det, ville forholdet mellom dem ha vært snudd om. Jakobs brønn ville da bare ha vært et bilde på det levende vannet, som hun ville ha bedt om, og som han ville ha gitt.

Nikodemus' «Hvordan kan dette skje?» har sitt motstykke i kvinnens forvirring. Jesus hadde ikke noe å dra opp vann med fra den

[1] Duskene på samaritanernes *tallit* er blå, mens de som jødene bærer, er hvite. Samaritanerne synes ikke å ha brukt bønnekapsler. Men det gjorde heller ikke mange av jødene i gammel tid – og, er jeg overbevist om, heller ikke vår Herre.

dype brønnen. Hvor hadde han da det «levende vannet» fra? Nikodemus' spørsmål pekte på en fysisk umulighet, men viste samtidig at han søkte etter en høyere mening og en åndelig virkelighet. Slik var det også med kvinnens spørsmål: «Nei! Du er da vel ikke større enn vår far Jakob?» – han som med slikt strev hadde gravd denne brønnen, fordi han ikke fant noen annen måte å skaffe vann til seg selv og etterkommerne sine på.

Jesus svarte heller ikke nå i en annen ånd enn han hadde svart rabbineren fra Jerusalem. Men til denne kvinnen måtte svaret være mye enklere og klarere enn til rabbineren.

Det var ikke vann som det i Jakobs brønn han ville gi, men «levende vann». I Det gamle testamente blir en kilde som aldri tørker ut, kalt slik i billedlig tale (1 Mos 26,19; 3 Mos 14,5), i talende motsetning til vann som samles i en brønn (Jer 2,13). Men det var mer enn det: I den som hadde drukket av dette vannet, ble det til en kilde. Det slukket ikke bare tørsten på denne siden av tiden, men ble en kilde «som veller fram til evig liv».

Vi vil her merke oss at rabbinernes lære mange steder sammenlignes med vann, men den blir aldri lignet med «en kilde med vann som veller fram». Forskjellen er stor. For rabbinismen roser seg av at disiplene drikker av lærernes vann. Den største fortjenesten ligger i å ta imot, ikke i å gi av seg selv, og noen høyere ros kan ikke gis enn å være «en godt pusset brønn som ikke slipper ut en dråpe vann». Men det er det stikk motsatte av det vår Herre lærer. For det vi leser (Sir 24,21), gjelder bare det mennesker kan gi: «De som drikker meg, skal tørste igjen.»

På løvhyttefesten ble vann fra Siloa helt ut på alteret fra en gullkanne mens alle jublet, som et bilde på utgytelsen av Den Hellige Ånd.[2] Men det Herren sa til samaritankvinnen, gjaldt verken hans lære, Den Hellige Ånd eller troen. Det gjaldt gaven av det nye åndelige livet i ham, og troen er bare frukten av det livet.

Den ringe og uvitende samaritankvinnen hadde før bare uklart anet at det lå en høyere mening i ordene til ham som talte til henne. Nå trodde hun det utrolige. Hun trodde det for hans skyld og på ham. Hun trodde også at han kunne stille hennes ytre behov, og at det han

[2]Se Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 14.

ga, rakk ut over dette, opp til det evige livet. Men alt dette var ennå i underlig forvirring. Og slik nådde Jesus hjertet hennes i den halvt bevisste lengselen hun ga uttrykk for, enda forstanden hennes ikke kunne skjelne den nye sannheten.

Det er vanskelig å tro at han ba kvinnen hente mannen sin først og fremst for å vekke syndserkjennelse hos henne. Ingenting i holdningen hennes viser heller en slik virkning. Både svaret hennes (Joh 4,19) og det hun senere sa om det (Joh 4,29), tyder snarere på det motsatte. Vi vet ikke en gang sikkert om de fem tidligere mennene hadde dødd eller skilt seg fra henne, og i så fall hvem skylden lå hos.

Men både den særlige måten Herren omtaler det på, og kvinnens nåværende forhold synes å peke på et syndig liv i fortiden. I Judea ville en slik livsførsel nesten ha vært umulig, men vi vet for lite om de sosiale og sedelige forholdene i Samaria til å dømme om hva som kunne tåles der.

På den annen side har vi rikelig vitnesbyrd om dette: Da Frelseren så uventet la åpen for henne en fortid han bare kunne kjenne på overnaturlig vis, våknet straks overbevisningen i henne om at han var en profet – akkurat som den under lignende forhold hadde trengt seg på Natanael (Joh 1,48–49). Denne overbevisningen, brå, men fast, var allerede tro på ham. Slik var målet nådd – kanskje ikke tro på at han var Messias, som hun bare kunne ha svært uklare tanker om, men tro på ham.

Vi merker at kvinnen ikke hadde noen baktanke og ingen skjult hensikt med det hun nå spurte om. Hele livet hadde hun hørt at Garisim var fjellet der en skulle tilbe, og at jødene tok dødelig feil. Men her var en profet uten tvil, og han var jøde. Tok de da feil om det rette stedet å tilbe, og hva skulle hun tenke og gjøre?

Igjen svarte Herren på spørsmålet hennes ved å føre henne langt ut over all strid – helt fram til målet for all hans undervisning: «Den time kommer da dere verken skal tilbe Faderen på dette fjell eller i Jerusalem.» Disse ordene pekte på den høyere løsningen: tilbedelsen av en felles Far, som verken skulle være jødenes eller samaritanernes tilbedelse, men barnas. Likevel var det sannhet i forskjellene mellom dem nå: «Dere tilber det dere ikke kjenner. Vi tilber det vi kjenner, for frelsen kommer fra jødene.»

Samaritanernes tilbedelse var uten mål, for den manglet målet for alle ordningene i Det gamle testamente: den Messias som skulle «komme av Davids ætt» (Rom 1,3). For fra jødene skulle Kristus komme «etter kjødet» (Rom 9,5). Men slike forskjeller kunne bare ha betydning for den tiden som nå var. For den time skulle komme, ja, den var alt kommet, da de sanne tilbedere skulle «tilbe Faderen i ånd og sannhet. For det er slike tilbedere Faderen vil ha. Gud er ånd» – og bare tilbedelse i ånd og sannhet kunne være til behag for en slik Gud.

Høyere lære enn denne kunne ikke sies. Og hun som hørte den, forsto den så langt at hun i det herlige bildet som ble stilt fram for henne, så Messias' rike komme: «Jeg vet at Messias kommer … Når han kommer, skal han forkynne oss alt.» Da sa han det rett ut til henne, fordi den ulærde kvinnen trengte det: at han var Messias. I Judea, ja, selv blant disiplene hans, ville det ha blitt misforstått og brukt på en kjødelig måte.

Det var dagens kronende lærdom. Disiplene var kommet tilbake fra Sykar. At Jesus talte med en kvinne, stred så sterkt mot alle judeiske forestillinger om en rabbiner at de undret seg. Likevel våget de ikke å spørre om noe, så stor var ærefrykten deres for ham. I mellomtiden hadde kvinnen glemt ærendet sitt. Hun var seg bare bevisst den nye livskilden som var sprunget fram i henne. Hun lot vannkrukken stå uten å fylle den og skyndte seg inn i «byen»: «Kom og se en mann som har sagt meg alt det jeg har gjort! Han skulle vel ikke være Messias?»

Denne underlige nyheten må snart ha samlet mange rundt henne. De spurte henne ut, og da de fikk høre av henne at han ubestridelig hadde en overmenneskelig kunnskap, trodde de på ham – så langt kvinnen kunne stille ham fram for dem som den de skulle tro på (Joh 4,39–40). Grepet av dette «dro de ut fra byen og kom til ham» (Joh 4,30).

I mellomtiden hadde disiplene bedt Mesteren innstendig om å spise av maten de hadde tatt med. Men hans sjel var opptatt av annet. Han irettesatte dem, og ordene hans fikk dem til å undre seg om noen hadde brakt ham mat uten at de visste det. Det var verken første eller siste gang de var sløve overfor åndelige virkeligheter (Matt 16,6–7).

Likevel bar han over med dem i guddommelig tålmodighet: «Min mat er å gjøre hans vilje som har sendt meg, og å fullføre hans gjerning» – det vil si føre den fram til et fullkomment mål. For disiplene

lå den gjerningen ennå langt fram i tiden. Det så ut til å være lite mer enn såtid; det grønne straet var bare så vidt kommet opp, og høsten av et slikt Messias-rike som de ventet, lå ennå måneder borte.

For å rette opp feilen deres hentet den guddommelige læreren bildet sitt fra det de kunne se rundt seg, slik han så ofte gjorde og slik det passet best for tilhørerne. For å vise meningen tydeligere våger vi å snu rekkefølgen på setningene Jesus sa: «Se, jeg sier dere: Løft deres øyne og se [med oppmerksomhet] markene, de er alt hvite til høst! [Men] sier ikke dere at det ennå er fire måneder, og så kommer høsten?»

Legg merke til hvordan Herren videre utfoldet sin egen lærdom om høsten som var nå, og om hvordan de hadde byttet om såtid og høsttid. «Allerede» fikk den som høstet, lønn og samlet inn grøde til evig liv – og det er den store høstmannens virkelige lønn, at han får se det hans sjel har strevd for. Slik kunne i dette tilfellet den som sådde, glede seg like mye som den som høstet.

Og her fikk det ellers kyniske ordtaket – at én sår og en annen høster det han har sådd – en sann anvendelse. Det var virkelig slik at Kristi tjenere ble sendt ut for å høste det andre hadde sådd, og for å komme inn i deres arbeid. Og likevel skulle den som sådde, glede seg like mye som den som høstet, slik det skjedde med samaritanerne.

Det gikk som Kristus hadde sagt. Samaritanerne hadde trodd «på grunn av kvinnens ord» – det hun sa – «da hun vitnet» om Kristus. «Da nå samaritanerne kom» til brønnen, «ba de ham å bli hos dem. Og han ble der to dager. Og mange flere kom til tro på grunn av hans ord» – hans egen tale. «Og de sa til kvinnen: Nå tror vi ikke lenger på grunn av det du sa. For nå har vi selv hørt, og vi vet at han i sannhet er verdens frelser.»

Kapittel 18. Helbredelsen av embetsmannens sønn

Helbredelsen av den kongelige embetsmannens sønn i Kapernaum.
(*Matt* 4,12; *Mark* 1,14; *Luk* 4,14–15; *Joh* 4,43–54)

Da Jesus kom tilbake til Galilea, var forholdene helt andre enn da han dro derfra. Som han selv sa (Joh 4,44), hadde det – kanskje naturlig nok – vært fordommer knyttet til hans ringe oppvekst og den fortroligheten som kom av at folk kjente hjemmet hans. Disse fordommene ble overvunnet da galileerne under høytiden i Jerusalem hadde sett hva han gjorde. Nå var de derfor rede til å ta imot ham med den ærbødige oppmerksomheten som hans ord krevde.

Vi kan gjette at det delvis var av slike grunner at han først styrte stegene mot Kana. Underet han hadde gjort der (Joh 2,1–11), ville gjøre folket enda mer beredt for forkynnelsen hans. Dessuten var dette Natanaels hjemsted, og i hans hus ville han nå bli tatt vel imot. Her gjorde han det andre underet vi har beretning om fra hans gjerning i Galilea. Vi kan skjønne hvilken virkning det fikk i hele distriktet, når vi ser hvilke forventninger ryktet om det vakte, til og med i Nasaret, byen der han vokste opp (Luk 4,23).

Det ser ut til at sønnen til en av embetsmennene til Herodes Antipas var syk og nær døden. Ryktet om profeten – eller mer enn en profet – hadde nådd Galilea før ham. Da faren fikk høre at han var kommet til Kana, bestemte han seg for å gå til ham og be ham helbrede barnet, for han hadde mistet håpet om all annen hjelp.

Vi går ikke ut fra at denne «kongelige embetsmannen» var drevet av åndelig tro på Guds Sønn da han søkte hjelp hos ham. Vi vil heller

gå nesten til den motsatte ytterligheten og regne med at han bare handlet ut fra det en from jøde kunne mene under slike forhold.

Talmud forteller om tilfeller som her kan veilede oss. Der berettes det om flere som var alvorlig syke og til og med nær døden, og som ble friske ved bønnene til berømte rabbinere. Men den store, avgjørende motsetningen ligger både i hva en tenkte om den som helbredelsen kom ved, og i de sedelige virkningene som fulgte. Rabbinerne skildrer forholdet mellom Gud og hans tjenere på en vanhellig måte, de har et helt uåndelig syn på bønnen, og de opphøyer seg selv dristig. Det viser tydelig nok hvor ulik ånden er i det jødiske synet og i det som ligger til grunn for evangeliets beretning.

Mannen ba Jesus komme ned til Kapernaum og helbrede gutten. Mesteren svarte at de ikke ville tro uten at de så tegn og under. Det han refset, var ikke bønnen om et under, for den var nødvendig, men den innstendige bønnen om at han skulle komme ned til Kapernaum for å gjøre det. Den bønnen viste at mannen ikke kjente Kristi virkelige vesen, men så på ham som om han bare var en rabbiner med en særlig kraft, eller en som drev med undergjerninger.

Det han ville lære denne mannen, var at han som hadde liv i seg selv, kunne gi liv tilbake på avstand like lett som ved sitt nærvær, ved sitt veldige ord like gjerne som ved å komme selv.

Da den «kongelige embetsmannen» hadde lært dette, ble han «lydig mot troen» og «gikk» (Joh 4,50). Snart skulle han finne at troen hans ble både kronet og fullkommengjort (Joh 4,53).

Det må stå uavgjort om denne «kongelige embetsmannen» var Kusa, Herodes' forvalter. Hans hustru tjente senere Jesus med takknemlighet (Luk 8,3), fordi dette underet med barnet hennes hadde satt så varige spor i henne. Det er nok å merke seg hvordan embetsmannen gikk fra tro på Jesu makt til tro på hans ord (Joh 4,50), og derfra til full tro på ham (Joh 4,53), og hvordan det grep om seg i hele huset hans. Slik blir også vi alltid ført fra det lavere trinnet, troen på grunn av det vi ser ham gjøre, til den høyere troen som springer ut av det vi selv har erfart av hvem han er.

Kapittel 19. Synagogen i Nasaret

Synagogen i Nasaret – gudstjenesten og ordningene i synagogen.
(*Luk 4,16*)

Vi har ingen mulighet til å avgjøre hvor lenge oppholdet i Kana varte, men trolig var det bare kort. Kanskje var Jesus allerede sabbaten samme uke i synagogen i Nasaret.

Da skyggene av fredagssolen ble lengre og la seg om den stille dalen, hørte han trolig det kjente doble trompetstøtet fra taket på huset til synagogetjeneren. Det kunngjorde at den hellige dagen var nær. Igjen lød det gjennom den stille sommerluften for å si til alle at arbeidet måtte legges bort. Så hørtes det en tredje gang, før «tjeneren» la trompeten fra seg like der han sto, for ikke å vanhellige sabbaten ved å bære den. For nå var sabbaten virkelig begynt, og sabbatslampen var tent.

Sabbatsmorgenen grydde, og tidlig gikk han til den synagogen der han så ofte hadde tilbedt, ydmyk og tilbaketrukket, slik det passet hans stand. Der hadde han sittet, ikke oppe blant de eldste og de ansette, men langt bak. De gamle, kjente ansiktene var rundt ham, og de gamle, velkjente ordene og gudstjenestene lød for øret hans. Nå var han igjen blant dem, en fremmed blant sine egne landsmenn. Denne gangen skulle han bli sett på, hørt og satt på prøve. Så langt vi vet, var det første gang han underviste i en synagoge, og det var i synagogen i hans eget Nasaret.

Alle er enige om at synagogene oppsto under eller som følge av fangenskapet i Babylon. Det gamle testamente nevner ikke at de fantes, og rabbinernes forsøk på å føre dem tilbake helt til patriarkenes tid fortjener naturligvis ingen alvorlig vurdering. Vi kan godt forstå at de

i de lange årene i landflyktighet i Babylon må ha følt det nesten som en nødvendighet å ha steder og anledninger til felles gudstjeneste på sabbater og høytidsdager. Det ville i alle fall gi grunnlaget for synagogen som ordning.

Etter hjemkomsten til Israels land, og enda mer hos «dem som var spredt ute», ble slike «forsamlingshus» helt nødvendige. Her kunne de som ikke en gang kjente språket i Det gamle testamente, få Skriften lest og «targumert» – oversatt – for seg. Det var bare naturlig at det etter hvert kom bønner og til sist taler i tillegg. Slik vokste de faste gudstjenestene i synagogen gradvis fram, først på sabbater og på høytids- og fastedager, så på vanlige dager. De ble holdt til de samme timene som gudstjenesten i templet og samsvarte på en måte med den i sin indre ordning.

Gudstjenestene på mandager og torsdager var særlige. Det var de vanlige markedsdagene, da folk fra landet kom inn til byene. Da kunne de bruke anledningen til å legge saker som trengte en rettsavgjørelse, fram for det lokale rådet, som møttes i synagogen og besto av dens ledere. Naturlig nok ble disse to dagene også brukt til å gi folk fra landet, som bodde langt fra synagogene, anledning til gudstjeneste.

Etter jødisk lov måtte en menighet bestå av minst ti menn. En annen og kanskje viktigere regel gjaldt hvilken retning synagogene skulle bygges i, og hvilken retning de som ba, skulle vende seg mot under bønnen. Bønn mot øst ble fordømt på grunn av den falske tilbedelsen mot øst som er nevnt i Esek 8,16. I Israels land var den vanlige retningen mot vest, som i templet. Det er en feiltakelse å tro at menn og kvinner satt i hvert sitt sideskip, skilt av en lav mur.

Ved hjelp av utgravningene i nyere tid kan vi danne oss et bilde av disse gamle synagogene. Synagogen er bygd av landets egen stein. Gulvet er lagt med heller av hvit kalkstein. Murene er solide – fra 60 cm til over 2 meter tykke – og godt bygd av steiner som er grove på utsiden, men pusset på innsiden. Bygningen har vinduer nok til å slippe inn lys. Taket er flatt, og søylene er noen ganger forbundet med steinblokker som de svære takbjelkene hviler på.

Vi går inn gjennom døren i sørenden og går rundt mot nord, og så tar vi plass foran kvinnenes galleri. Søylegangene utgjør selve synagogen. I sørenden, med front mot nord, står en flyttbar «ark» med de hellige rullene av Loven og Profetene. Den var flyttbar for

at den skulle kunne bæres ut, for eksempel på offentlige fastedager. Vanligvis førte noen trinn opp til den. Foran henger *vilon*, forhenget. Den hellige lampen mangler aldri; den etterligner det lyset som aldri slukket i templet (2 Mos 27,20).

Rett foran arken, med ansiktet mot folket, er hedersplassene for synagogens ledere og de ansette (Matt 23,6). Plassen for ham som leder folkets bønn, er også foran arken, enten hevet eller, for å vise ydmykhet, senket. Midt i synagogen (i de fleste tilfeller) står forhøyningen med pulten som Loven leses fra. Den kalles også stolen eller tronen. De som skal lese fra Loven, står, mens den som skal preke eller holde en tale, sitter. Ved siden av dem står *meturgeman* – tolken – enten for å oversette eller for å gjenta med høy røst det som blir sagt.

Å forsømme gudstjenestene i synagogen ville ikke bare gjøre den enkelte skyldig, men føre straff over hele distriktet. Ja, bønnen måtte bes i synagogen for at den skulle virke.

Samtidig gjaldt ikke templets strengere forskrifter i synagogen, som var mindre hellig. I templet kunne en ikke gå inn med stav eller med sko, ikke en gang med støv på føttene, og heller ikke med skreppe eller pung.

Men synagogen må ikke gjøres til gjennomgangsvei. Vi må ikke oppføre oss lettsindig der. Vi får ikke spøke, le, spise, snakke, kle oss eller søke ly der for sol og regn. Bare rabbinerne og disiplene deres, som har lov til så mye, og som jo skal se på synagogen som om den var deres egen bolig, får spise, drikke og kanskje til og med sove der. Under visse forhold kan også de fattige og fremmede få mat der. Men generelt skal synagogen regnes som viet til Gud.

Alt dette viser hvilken ærefrykt disse «forsamlingshusene» ble møtt med, også om vi ser bort fra de rabbinske legendene. Og nå var den ukentlige sabbaten, pantet mellom Israel og Gud, kommet igjen. Hvert hus ble pyntet fredag kveld for å ta imot den som en brud eller en dronning. Sabbatslampen ble tent, festklærne tatt på, bordet dekket med det beste familien hadde råd til, og velsignelsen ble lyst over et beger vin, som alltid var blandet med vann.

Da sabbatsmorgenen brøt fram, skyndte de seg med raske skritt til synagogen. Slik var den rabbinske regelen når en gikk dit, mens det var foreskrevet å gå hjem igjen med langsomme, nølende skritt. Den jødiske pertentligheten fastsatte hver bevegelse og hver stilling

under bønnen. Hvis alle disse reglene noen gang ble fulgt fullt ut, må andakten ha blitt knust under tyngden av dem.

Men vi har vitnesbyrd om at det på Herrens tid, og også senere, var rom for personlig frihet. Ikke bare var mye i gudstjenesten fastsatt etter skikken på hvert sted, men lederen for bønnen kunne også innlede den faste gudstjenesten med fri bønn, eller sette inn slik bønn mellom visse deler av liturgien.

Alle de som har oppgaver, er nå samlet. Den laveste av dem var *chazzan*, tjeneren (Luk 4,20), som ofte også var skolelærer. Av den grunn, og fordi han ofte fikk ledelsen av gudstjenesten, valgte de ham med stor omhu. Så var det de eldste eller forstanderne, og den øverste av dem var synagogeforstanderen, *archisynagogos*. Alle synagogens forstandere ble nøye prøvd i sine kunnskaper og ordinert til embetet. De utgjorde det lokale rådet eller domstolen. Men det var menigheten som valgte dem, og som særlige krav nevnes at de ikke måtte være hovmodige, men milde og ydmyke.

Til disse faste embetsmennene må vi legge dem som gjorde tjeneste under gudstjenesten. Det var menighetens utsending, som ledet bønnen på dens vegne, tolken eller *meturgeman*, og de som ble kalt fram til å lese fra Loven og Profetene, eller til å preke.

Nå er vi i noen grad forberedt på å følge gudstjenesten den sabbaten i Nasaret. Da Jesus kom inn i synagogen, eller kanskje før, ba trolig synagogeforstanderen ham om å være *sjeliach tsibbur*, menighetens utsending, den sabbaten. For etter Mishna skulle den som leste avsnittet fra Profetene i synagogen, også lede bønnen, i hvert fall det meste av den. Hvis denne regelen ble fulgt på den tiden, gikk Jesus altså opp på forhøyningen, stilte seg ved lesepulten og begynte gudstjenesten med to bønner.

Etter dette fulgte det som kan kalles den jødiske trosbekjennelsen. Den besto av tre avsnitt fra Mosebøkene (5 Mos 6,4–9; 11,13–21; 4 Mos 15,37–41), ordnet slik at den som ba, først tok på seg himmelrikets åk og først etter det budenes åk. Etter at disse avsnittene var framsagt, fulgte en bønn.

Da dette var ferdig, tok den som ledet gudstjenesten, plass foran arken og ba der visse «lovprisninger» eller velsignelser. De er atten, eller rettere nitten, og stammer fra forskjellige tider. Men på sabba-

tene ble bare de tre første og de tre siste av dem bedt – de er også uten tvil de eldste – og mellom dem ble visse andre bønner satt inn.

Etter dette lyste prestene velsignelsen, hvis det var noen prester i synagogen. De løftet hendene opp til skuldrene (i templet over hodet), og det ble kalt å løfte hendene (jf. 1 Tim 2,8). I synagogen ble prestevelsignelsen lyst i tre deler, og folket svarte hver gang med et amen. Til sist må nevnes at de i synagogen satte ordet *Adonai* («Herren») i stedet for gudsnavnet Jehova. Var ingen av Arons etterkommere til stede, ba lederen for bønnen den vanlige prestevelsignelsen (4 Mos 6,23–26). Etter velsignelsen fulgte den siste lovprisningen.

Trolig var det helt fra svært tidlig tid skikk at ledende rabbinere ved slutten av denne lovprisningen la til visse egne bønner, faste eller frie; Talmud gir prøver på slike. Like tidlig synes det også å ha vært skikk at Arons etterkommere tok av seg skoene før de lyste velsignelsen. Under velsignelsen vendte prestene seg mot folket, mens den som ledet de vanlige bønnene, sto med ryggen til folket og så mot helligdommen. De offentlige bønnene sluttet med et amen fra menigheten.

Da liturgien var fullført på denne måten, begynte en av de viktigste delene av synagogegudstjenesten, ja, det som opprinnelig hadde vært dens egentlige formål. *Chazzan*, tjeneren, gikk fram til arken og tok ut en lovrull. Den ble tatt ut av hylsteret og viklet ut av klærne som holdt den. Nå var tiden inne til å lese avsnitt fra Loven og Profetene. Lesningen fra Loven ble både innledet og avsluttet med korte velsignelser.

Etter Loven fulgte et avsnitt fra Profetene. Hebraisk ble ikke alminnelig forstått, og derfor sto *meturgeman*, tolken, ved siden av den som leste (jf. 1 Kor 14,27–28), og oversatte til arameisk – vers for vers, og i avsnittet fra Profetene etter hvert tredje vers. Men tolken fikk ikke lese opp oversettelsen sin, for at folk ikke skulle se på den som autoritativ.

Det kan i noen grad hjelpe oss å forstå den folkelige måten Det nye testamente siterer Det gamle på. Så lenge innholdet i teksten ble gjengitt riktig, kunne tolken omskrive for at folket lettere skulle forstå. Videre er det bare naturlig å tro at tolken forberedte seg til arbeidet med det stoffet han hadde for hånden, og blant det hadde naturligvis Septuaginta en framtredende plass. Det kan delvis forklare både at

Septuaginta blir brukt i sitatene i Det nye testamente, og at den der er tillempet på samme måte som i Targum.

I gammel tid fulgte en tale, en utleggelse eller preken, straks etter lesningen fra Profetene – det vil si der det var en rabbiner til stede som kunne gi slik undervisning, eller en fremstående gjest. Verken lederen for bønnen («menighetens utsending»), tolken eller predikanten trengte ordinasjon. Den var forbeholdt ledelsen av menigheten, enten det gjaldt lovgivning eller forvaltning, lære eller tukt. Det eneste som ble krevd av predikanten, var at han hadde de nødvendige forutsetningene, både i forstand og i vandel.

Den jødiske overleveringen bruker de mest overdrevne uttrykk når den priser ordningen med forkynnelse. Derfor la mange vinn på denne grenen av teologien. Når en populær predikant var ventet, fylte mennene gulvet i synagogen, mens kvinnene fylte galleriet.

Ved slike anledninger kunne de i tillegg glede seg over at de hadde gjort noe særlig fortjenstfullt ved å løpe med raske skritt og trenge seg inn i synagogen. Var ikke det å følge ånden i Hos 6,3 og 11,10 – i hvert fall slik rabbinerne forsto stedene? Selv alvorlige rabbinere var med på dette: å «søke med iver å lære Herren å kjenne». En av dem kommer til den noe bitende slutningen at «lønnen for en tale er hastverket».

Det er interessant å vite at predikanten ved slutten av talen sin svært ofte viste til Israels store håp om Messias. Gudstjenesten sluttet med en kort bønn, eller det vi ville kalle en lovprisning.

Nå kan vi se for oss synagogen, gudstjenesten og undervisningen der. Vi ser lederen for folkets bønn, som (etter Talmuds forskrift) først med falsk beskjedenhet avslår den æren synagogeforstanderen gir ham. Når han blir oppfordret igjen, gjør han seg rede til å gå, og når han blir bedt en tredje gang, går han med langsomme, avmålte skritt opp til lesepulten og så fram foran arken. Vi kan tenke oss hvordan den ene etter den andre står med ansiktet mot folket, ruller opp og holder i hånden en avskrift av Loven eller Profetene og leser fra det hellige ord, mens tolken oversetter.

Til sist kan vi se for oss hvordan predikanten setter seg og begynner talen sin. Ingen avbryter ham med spørsmål før han er ferdig. Da kan en rekke innvendinger, svar eller spørsmål vente hjelperen hans, hvis predikanten har brukt en slik.

Og i mange tilfeller var han sikkert ingen hjelp, å dømme etter de nedsettende bemerkningene som ikke sjelden forekommer om manerene, tonen, forfengeligheten, selvgodheten og dumheten hos tolken, eller *amora*, som han iblant ble kalt. Når han sto ved siden av rabbineren, tenkte han som regel langt mer på å vekke oppmerksomhet og bifall for seg selv enn på å gagne tilhørerne. Derfor ville noen rabbinere bare bruke egne, særlig betrodde tolker som var over femti år gamle.

Kort sagt: Prekenen må ha gjort omtrent samme inntrykk som vi vet at munkenes taler gjorde i middelalderen. Desto bedre kan vi forstå, også fra den menneskelige siden, hvordan Jesu undervisning – både i innhold og form, i måte og stoff – var ulik de skriftlærdes; hvordan mengdene hang betatt ved hans ord; og hvordan alle og overalt kjente at inntrykket var overveldende.

Kapittel 20. Den første virksomheten i Galilea

(*Matt* 4,13–17; *Mark* 1,14–15; *Luk* 4,15–32)

Jesus kunne ikke opptre med en framfusenhet som var fremmed for jødisk skikk. Like lite ville han vise den falske ydmykheten som rabbinismen gledet seg over – å vegre seg for å lede gudstjenesten. Trolig tok Jesus seg av den første delen av gudstjenesten. Foran «arken», skapet med skriftrullene, ba han så de lovprisningene som i strengeste forstand ble regnet som selve bønnen. Så hadde prest, levitt og etter dem fem israelitter lest fra loven, den ene etter den andre. Hele fortellingen synes å forutsette at Jesus selv leste det avsluttende stykket fra profetene.

Det er mest sannsynlig at dagens lesning var tatt fra Jesajas profetier, og at den omfattet det stedet evangelisten sier at Herren Jesus leste (Luk 4,18–19). Vi vet at rullene med loven var atskilt fra rullene med profetene. Her blir det uttrykkelig sagt at tjeneren ga ham «profeten Jesajas bok», og at han «fant stedet» da han hadde rullet boken opp – det stedet evangelisten siterer.

Det var i sannhet guddommelig visdom – «Herrens Ånd» over ham – som ledet Jesus da han valgte teksten til sin første preken som Messias. Den slo an grunntonen for hele hans virksomhet i Galilea.

Den gamle synagogen regnet Jes 61,1–2 som ett av de tre stedene der Den Hellige Ånd blir nevnt i forbindelse med den lovede forløsningen (de to andre er Jes 32,15 og Klag 3,50). Sett slik passet det særlig godt at Herren brukte nettopp dette stedet i sin tale. For de ordene som Lukas gjengir etter innledningsteksten, synes snarere å være et sam-

mendrag enn innledningen til Kristi tale eller en del av den: «I dag er dette Skriftens ord blitt oppfylt for ørene deres.»

I formen ville talen da legge fram Den hellige skrifts lære slik at alt kunne samles i ett brennpunkt, i én eneste setning. I innholdet skulle dette være det ene brennpunktet: Hele Skriften er oppfylt i Kristus, som står midt iblant dem.

Han sa ikke et ord om det som vanlig jødisk forventning ville ha knyttet til en kunngjøring av den messianske forløsningen, ja, ville ha lagt mest vekt på – ikke et ord som kunne vekke kjødelige håp eller smigre jødisk stolthet. Det var i sannhet den minst jødiske talen en jødisk Messias på den tiden kunne åpne sin virksomhet med.

Likevel hadde disse «nådens ord» en slik kraft at tilhørerne hang ved hans lepper som bundet av dem. For en stund glemte de alt annet: hvem det var som talte til dem, ja, selv hvor fremmed budskapet var, så ulikt alt noen rabbi eller lærer noen gang hadde forkynt i den synagogen.

Talen var holdt. De hadde lyttet i andpusten stillhet, slik også jødisk skikk ville ha det. Nå ga stillheten plass for den vanlige summingen etter prekenen i en synagoge i Østen. Om én ting var alle enige: Det var underfulle nådens ord som hadde lydt fra hans munn.

Og fremdeles ventet predikanten på et spørsmål som kunne vise at de hadde tatt det han hadde sagt, åndelig til seg. De anvendte nok prekenen, men på predikanten selv og på en helt annen måte enn talen hans hadde pekt mot. Det som fanget oppmerksomheten deres, var ikke at Skriften var oppfylt i ham, men at en slik som Josefs sønn, landsbyens egen tømmermann, hadde talt slike ord.

De hadde hørt, og nå ville de gjerne også se. Men allerede var den hellige harmen tent hos ham som de bare kjente som Josefs sønn. De ville uten tvil vente at han her i sin egen by – og nettopp fordi det var hans by – skulle gjøre det de hadde hørt var skjedd i Kapernaum. Det var det eldgamle ordtaket, like besnærende og folkekjært som de fleste slike ord: «Nestekjærligheten begynner hjemme», eller, med det jødiske ordspråket og anvendt på forholdene her: «Lege, leg deg selv!»

Men dersom talen han nettopp hadde holdt, hadde noen mening, begynner nestekjærligheten ikke hjemme. Og «Lege, leg deg selv!» hører ikke til evangeliet for de fattige eller forkynnelsen av Guds ju-

belår. Det er djevelens ord, og djevelens gjerninger var Jesus kommet for å gjøre ende på (1 Joh 3,8).

Hvordan kunne han si dette bedre enn ved å gjenta, nå med en annen anvendelse, den triste erfaringen han allerede hadde gjort (Joh 4,44): «Ingen profet blir godtatt på sitt hjemsted»? Og ved å vise til de to eksemplene på det i Det gamle testamente, de navnene jødene oftest førte i munnen og oftest påberopte seg som autoritet? Det var ikke «deres egne», men de som var mest åpne i tro – ikke Israel, men hedninger – som tydeligst fikk del i godheten under Elias og Elisas gjerning.

Jesus lot lyset falle så fullt på hedningene og kastet de lange skyggene over dem selv. «Josefs sønn» stilte seg slik overfor dem, og han anvendte prekenen på dem til død, siden de ikke ville ta den til seg til liv. Det stakk dem i hjertet.

Ut av byen sin måtte han; den kunne ikke tåle at han var der lenger, ikke engang på den hellige sabbaten. De drev ham ut av synagogen og ut av byen, langs veien over pynten av fjellet som byen er bygd på – kanskje til det vestre hjørnet som i dag blir vist fram som stedet. Den uuttalte hensikten var å trenge ham utfor stupet, som der reiser seg bratt omkring tolv meter over dalen nedenfor.

Hvis vi har pekt ut stedet riktig, deler veien seg her. Vi kan da forestille oss hvordan Jesus, som til nå hadde latt seg skyve fram av folkemengden omkring ham, nå snudde seg. Blikket hans var fullt av bydende majestet, og gang på gang tvang det dem som sto omkring ham, til underfull lydighet. Nå fikk det dem til å stanse og vike for ham, og uskadd gikk han midt gjennom flokken.

Utstøtt fra sin egen by gikk Jesus sin ensomme vei mot Kapernaum. Der ville i det minste hengivne venner og troende disipler ta imot ham. Der skulle også en stor fangst av sjeler fylle evangeliets garn. Kapernaum skulle bli hans hjem i Galilea (Matt 4,13). På sabbatene skulle han her forkynne i den synagogen som den gode høvedsmannen hadde bygd (Luk 7,5), og der Jairus var forstander (Mark 5,22). Disse navnene, og minnene som knytter seg til dem, sier nok om hvilken virkning forkynnelsen hans hadde: «hans tale var med myndighet.»

I Kapernaum bodde også kongens embetsmann, som nå var kommet til tro med hele sitt hus; Kristi ord, talt på avstand, hadde

gitt hans eneste sønn livet tilbake. Her, eller like i nærheten, hadde også hans første og nærmeste disipler sitt hjem: brødrene Simon og Andreas, og Jakob og Johannes, Sebedeus' sønner.

Han kom, og nå var det ikke bare i Kapernaum han lærte. Byen var heller utgangspunktet for vandringer gjennom hele området omkring, der han forkynte i synagogene (Matt 4,13–17). Sommeren gikk med en slik stille virksomhet i «kraft», for det meste alene og uten at disiplene fulgte ham.

For den som skrev det første evangeliet, må det ha vært en tid med særlig lyse minner. År etter så han tilbake på denne lykkelige tiden da han først hadde sett lyset, og det hadde rent også for ham som satt «i dødens land og skygge». Hvor ofte må han ikke ha sett Jesus gå forbi mens han satt i tollboden! Hvor ofte må han ikke ha hørt hans ord – noen av dem kanskje talt til ham selv, men alle slik at de gjorde ham rede til å lyde straks kallet kom: Følg meg!

Det fantes en uklar overlevering i synagogen om at profetordet «Det folket som vandrer i mørket, skal se et stort lys» (Jes 9,2) siktet til det nye lyset Gud ville la stråle for øynene til dem som hadde trengt inn i hemmelighetene i rabbinsk lærdom. Da skulle de forstå hva som var «løst og bundet», og hva som var rent og urent.

Andre så det som et løfte til de første som ble ført i landflyktighet – et løfte som ble oppfylt da den store friheten kom til dem. For Levi Matteus må det ha vært som om begge tolkningene var gått i oppfyllelse i de dagene da Kristus først virket i Galilea.

Kapittel 21. Ved dammen Betesda

Ved den «ukjente» høytiden i Jerusalem og ved dammen Betesda.

(*Joh 5*)

De kortere dagene på tidlig høst var kommet da Jesus dro fra Galilea til den høytiden i Jerusalem som vi, i mangel av sikre holdepunkter, fremdeles må nøye oss med å kalle «den ukjente høytiden». Så mye synes likevel klart: Enten var det vedofferfesten den 15. ab (i august), da villige givere under fest og glede kom fra alle deler av landet med den veden som trengtes til tjenesten ved alteret. Eller det var basunfesten den 1. tisjri (omkring midten av september), som markerte begynnelsen på det nye borgerlige året.

De tre første evangeliene nevner ikke at Kristus dro til denne høytiden, eller hva den førte med seg, for virksomheten hans i Judea lå for en stor del utenfor deres historiske synsfelt. Men denne og lignende hendelser hørte med til den store selvåpenbaringen av Kristus, med den motstanden som vokste fram i takt med den, og det var nettopp den det fjerde evangeliet ville framstille.

Det er grunn til å tro at disiplene var vendt tilbake til sine hjem og sitt vanlige arbeid den sommeren da Kristus først virket i Galilea, med Kapernaum som midtpunkt, og at Jesus i den tiden for det meste dro omkring alene og uten følge.

Det forklarer hvorfor han kalte til og med sine nærmeste og mest fortrolige etterfølgere en gang til. Det stemmer også best med at Kristi virksomhet utviklet seg gradvis. Den begynte med at den nye rettferdighetens predikant lærte i det stille i landsbyene ved sjøen eller i synagogene. Siden vokste den ut i den offentligheten der vi til slutt

ser ham omgitt av sine apostler, tjent i kjærlighet av dem han hadde gitt helbredelse til legeme eller sjel, og fulgt av en folkemengde som overalt trengte seg om ham for å få lære og hjelp.

Denne mer offentlige virksomheten begynte da Jesus kom tilbake fra «den ukjente høytiden» i Jerusalem. Der hadde han, som svar på utfordringen fra de jødiske myndighetene, for første gang lagt fram sitt krav på å være Messias i hele dets fylde. Og der hadde han også for første gang møtt den aktive forfølgelsen på liv og død som Golgata var den naturlige følgen av. Denne høytiden var altså tiden for den avgjørende vendingen.

Disiplene fulgte i hans fotspor etter at han så å si hadde merket dem med sitt blod. At han dro opp til denne høytiden alene og uten følge, synes å stemme med alle hans store, avgjørende skritt.

Fortellingen fører oss til et sted i Jerusalem som synes å ha vært velkjent på den tiden. Likevel har alle forsøk på å finne det, eller bare forklare navnet Betesda, hittil slått feil. Alt vi vet, er at det var en dam omgitt av fem søyleganger ved sauetorget, trolig like ved «Saueporten» (Neh 3,32; 12,39). Etter alt å dømme førte den porten fra den travle nordlige forstaden med torg, basarer og verksteder østover mot veien som førte over Oljeberget og Betania til Jeriko.

I de fem søylegangene omkring dammen lå «en mengde syke» i engstelig håp om å bli helbredet ved et under. Dette særlig smertelige synet av menneskelig elendighet til legeme og sjel hadde sitt opphav i en folketro som passer helt med tiden og folket. Ennå i dag beskriver reisende en lignende samling av stakkars krøplinger og lidende omkring de mineralske kildene ved Tiberias. De ligger på sine usle leier eller på tepper og fyller luften med sine klager, slik skikken er i Østen.

Her ville det være enda mer grunn til klage enn ved en vanlig varm kilde. For folk trodde at en engel steg ned i vannet og fikk det til å boble opp, og at bare den som først steg ned i dammen, ble frisk. Siden bare én kunne få hjelp, kan vi tenke oss klagene fra de «mange» som kanskje dag etter dag ble skuffet i sitt håp.[1]

At vannet boblet opp, skyldtes selvsagt ikke overnaturlige, men naturlige årsaker. Slike kilder som springer med mellomrom, er ikke uvanlige, og ennå i dag viser den såkalte «Jomfrukilden» i Jerusalem

[1]Om jødenes forestillinger om engler, se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», tillegg 13.

det samme fenomenet. Evangeliet tilskriver ikke denne «opprøringen av vannet» en engel. Det godtar heller ikke troen på at bare den første som deretter steg ned i det, kunne bli helbredet. Det trodde tydeligvis den syke mannen, likesom hele den ventende mengden (Joh 5,7). Men ordene i vers 4 – og kanskje også siste ledd av vers 3 – er etter alles innrømmelse et senere innskudd i teksten.

Vannet var ennå ikke blitt «opprørt» da Jesus sto midt i mengden av syke og vennene som fulgte dem. I disse åndeløse øyeblikkene av spent forventning, da alle øyne var festet på dammen, søkte Frelserens øye etter den mest elendige av dem alle. Han skulle være et forbilledlig eksempel, og på ham kunne Jesus best gjøre og lære det han var kommet for.

Denne syke mannen hadde i trettiåtte år vært en lidende uten håp. Han hadde ingen til å hjelpe seg og ingen venn (Joh 5,7) blant dem som elendigheten hadde gjort så grenseløst selviske. Og sykdommen hans var virkelig en følge av hans synd (se Joh 5,14), og ikke bare i den betydningen jødene la i det (se Joh 9,3). Nettopp han syntes nå å være den rette til å få erfare makt og nåde.

Det er unyttig å tale om tro eller mottakelighet hos mannen. Kjernen i hele beretningen ligger i at begge deler helt manglet – i at Kristus så å si vakte opp en død og kalte «på det som ikke er til, som om det var til» (Rom 4,17).

Med spørsmålet «Vil du bli frisk?» vendte Jesus mannens oppmerksomhet mot seg selv, men spørsmålet skulle bare granske og blottlegge elendigheten hans. Så kom maktordet – eller rettere sagt: makten som ble talt ut – og gjorde ham helt frisk. Bort fra denne dammen, der det ikke fantes helbredelse! For Guds Sønn var kommet til ham med sin strømmende kraft og medfølende hjelp, og han ble frisk. Bort med båren hans – ikke til tross for at det var den hellige sabbaten, men nettopp fordi det var sabbaten, den hellige hvilens og den hellige gledens dag!

Den helbredede mannen var knapt klar over hva som var skjedd. Med nyfødt kraft reiste han seg og rullet sammen teppet sitt for å skynde seg etter ham – men før han var kommet så langt, hadde Jesus allerede trukket seg tilbake (Joh 5,13). I denne mengden, der alle bare tenkte på sine egne sorger og behov, var han kommet og gått uten å bli lagt merke til. Men nå visste de alle om dette helbredelsesunderet

og la merke til det, da de så at denne venneløse mannen var blitt frisk uten at vannet ble opprørt, og uten at han var steget først ned i det.

Judeerne så ham da han bar sin «byrde» hjem fra Betesda. Det var svært betegnende at de bare så dette ytre bruddet på forskriftene og ikke noe annet. De ville vite hvem som hadde befalt det, ikke hvem som hadde gjort den syke mannen frisk.

Det kan ikke ha gått lang tid før den helbredede mannen og han som hadde helbredet ham, møttes i templet. Det Jesus da sa til ham, fullførte den indre helbredelsen. Fordi han var blitt helbredet, skulle han også være hel. Slik han hadde stolt på Jesus og adlydt ham da det gjaldt den ytre helbredelsen, skulle han nå stole på ham og lyde ham i sitt indre og i sitt liv.

Også her kommer det tydelig fram hvordan han ser gjennom det ytre til det indre, gjennom det timelige til det åndelige og evige. Det er så karakteristisk for talen Jesus holdt etterpå, ja, for alle hans taler og gjerninger. Den helbredede mannen visste nå hvem han skyldte tro, takk og lydig tillit, og denne kunnskapen ville gjøre ham til en disippel i den sanneste betydningen.

Bare én lærdom til måtte han lære, slik hver enkelt av oss må lære den personlig: Den som er helbredet av Kristus, står i en helt annen stilling til det moralsk rette enn før – ikke bare før helbredelsen, men også før han kjente seg syk. Om han skulle vende tilbake til synden, eller rettere, som grunnteksten betyr, «fortsette å synde», ville noe uendelig verre hende ham.

Og likevel trengtes enda noe. Jesus måtte si ut med klare, åpne ord hva den skjulte, indre meningen med dette underet var. Hans kall og vesen som Messias hadde første gang brutt fram i templet, da han kjente det som sin Fars hus og sitt liv som det å være i sin Fars ærend. Disse tankene om hans Far var igjen blitt tent i ham i templet da han for første gang trådte fram der som Messias og ville rense det, så det kunne bli et bedehus.

Og nå, enda en gang i dette huset, ga den samme bevisstheten svaret på de sinte anklagene om at han hadde brutt sabbatsloven: bevisstheten om Gud som hans Far og om sitt liv som hans Fars ærend. Farens sabbat var hans; Faren arbeidet inntil nå, og han arbeidet; Farens gjerning og hans var den samme; han var Farens Sønn (Joh 5,17).

Med dette lærte han dem også hva sabbatsloven egentlig betydde, noe jødene aldri hadde forstått. Han la vekt på det som var grunntanken i sabbaten: «Derfor velsignet Herren sabbatsdagen og helliget den» (2 Mos 20,11). Det er ikke hvilen i uvirksomhet, men hvilen i velsignelse og helliggjørelse.

Enda en gang grep de ikke fatt i hele meningen hans, men bare i dette ene punktet: at han gjorde krav på å være lik Gud. Slik vi forstår det, er ikke talen som begynner i vers 19, en fortsettelse av den som var begynt i vers 17. Den ble holdt ved en annen anledning, men trolig kort etter.

Med det han hadde sagt om at Faren arbeidet inntil nå, og at han arbeidet, hadde han fått mengden til å tie. De må ha kjent at Guds hvile i sannhet var godgjørenhetens hvile, ikke uvirksomhetens. Men han hadde reist et annet spørsmål, om at han var lik Gud, og for det ble han stilt til regnskap av Israels lærere. Foreløpig fylte likevel hans majestet fiendene hans med ærefrykt, slik den gjorde helt til det siste, og Kristus kunne gå uskadd bort fra dem. Med dette indre skillet og med at de fiendtlige partiene samlet seg, slutter det første stadiet i Kristi virksomhet, og det andre begynner.

Kapittel 22. De første disiplenes kall

Det endelige kallet til de første disiplene og den underfulle fiskefangsten.
(*Matt* 4,18–22; *Mark* 1,16–20; *Luk* 5,1–11)

Vi er igjen ute av den store byen og ved Galileasjøen. Disse ærlige, enkle og impulsive galileerne var andre mennesker enn den selvsøkende, spissfindige og hjerteløse forsamlingen av rabbinere. Fra dem hadde Jesus nettopp møtt den første aktive forfølgelsen, og for en tid hadde han fylt dem med ærefrykt ved sin majestet. Er det da noe under at «folket trengte seg sammen om ham for å høre Guds ord» straks han var kommet tilbake?

Det kan se ut som om det vi nå skal fortelle, hendte mens Jesus var på vei tilbake fra Jerusalem. Men kanskje skjedde det den første morgenen etter at han var kommet hjem. Natten på sjøen hadde trolig vært stormfull, for fiskerne hadde strevd uten å få noen fangst (Luk 5,5). Nå sto de på stranden eller i båtene som var dratt opp på land, og skylte garna for sand og småstein, eller bøtte det som bølgene hadde revet i stykker. Det var et travelt syn, for blant de mange næringene ved Galileasjøen var fisket ikke bare den mest utbredte, men kanskje også den mest innbringende.

Ifølge overleveringen hadde fisket i sjøen vært fritt for alle siden Josvas dager. Det var en av hans ti forordninger, riktignok med visse nødvendige begrensninger. Og siden fisk var en av de mest yndede rettene, både for friske og syke, på hverdager og særlig ved sabbatsmåltidet, må mange ha hatt sitt arbeid i denne næringen.

Rabbinerne gir mange og til dels underlige råd om hvilke slags fisk en skulle spise til forskjellige tider, og hvordan de skulle tilberedes.

Fisken ble spist fersk, tørket eller saltet. Av den ble det laget en slags kraftig saus, og også rognen ble tilberedt. Rabbinerne var i sannhet virkelige kjennere av denne delikatessen. Når vi leser om tre hundre forskjellige slags fisk ved et måltid for en stor rabbi, er det en av deres vanlige overdrivelser. Og selv om det vanlige ordtaket sa at det å «bringe fisk til Akko» var å bringe noe det fantes nok av, ble det likevel innført mye fisk fra utlandet.

De som drev fiske, som Sebedeus og sønnene hans, var ikke sjelden mennesker med midler og anseelse. Det hadde ikke noe med det å gjøre at rabbinerne påla enhver mann et håndverk eller en næring, uansett hvilken stand han hadde.

Jødisk skikk og tenkemåte på den tiden hjelper oss ikke til å forstå Herrens kall bedre, unntatt så langt de lar oss se hva Jesu ord ville si dem. Uttrykket «Følg meg» ville de lett forstå som et kall til å bli en lærers faste disippel. Likeledes var det blant rabbinerne ikke bare skikk at en mester samlet en krets av disipler om seg; det ble regnet som en av de helligste pliktene. Verken Peter og Andreas eller Sebedeus' sønner kunne derfor ha misforstått Kristi kall eller syntes det var underlig.

Den minneverdige gangen han kom tilbake fra fristelsen i ørkenen, hadde de lært ham å kjenne som Messias og fulgt ham (Joh 1,37 ff.). Nå var tiden inne til at han skulle samle en egen disippelflokk om seg; med besøket ved den ukjente høytiden var Jesu virksomhet som Messias gått inn i et nytt stadium. Da kunne ikke kallet komme som noen overraskelse, verken for deres forstand eller deres hjerte.

Når det gjelder Mesteren, legger vi merke til tre ting. For det første kom kallet etter det åpne bruddet med de jødiske myndighetene og den første forfølgelsen fra dem. Det var derfor et kall til fellesskap med ham i hans særegne forhold til synagogen. For det andre krevde det at de oppga alt sitt tidligere arbeid, ja, alle jordiske bånd (Matt 4,20.22).

For det tredje var det fra første stund tydelig at dette var noe helt annet enn et kall til å bli disippel hos en hvilken som helst annen lærer i Israel. Det gjaldt ikke å lære mer av læren eller å følge mer helhjertet en livsretning de allerede hadde slått inn på. Det gjaldt å begynne på og bli noe helt nytt, som deres tidligere arbeid var et bilde på. Rabbinernes disipler, ja, også døperen Johannes' disipler, «fulgte»

for å lære. Disse fulgte for å gjøre og få del i hans gjerning: «Følg meg, så vil jeg gjøre dere til menneskefiskere.»

Jo mer vi tenker på det, desto bedre ser vi hvor stort kallet var, og hvor stor avgjørelse det krevde. For uten tvil forsto de hva det innebar, kanskje klarere enn vi gjør. Desto dypere må de ha trodd på ham og vært alvorlig knyttet til ham, når de forlot båt og hjem for å følge ham – med en så fullkommen enkelhet og hel overgivelse at det ikke engang trengtes et ja fra dem.

Slik fulgte de Jesus, den ene etter den andre: Simon og Andreas, og Johannes og Jakob. De som først hadde hørt, var også de første som fulgte. Og de som hadde vært førstegrøden av hans virksomhet, ble siden alltid de som sto ham nærmest.

Det som hadde gått for seg mellom Jesus og først Jonas sønner og så Sebedeus' sønner, kan knapt ha tatt mange minutter. Men allerede trengte folket seg omkring Mesteren i ivrig hunger etter Ordet. Et slikt rop kunne ikke menneskefiskeren være døv for. Peters båt skulle være hans prekestol; han hadde helliget den ved å hellige dens eier.

Vi trenger knapt spørre hva han talte om. Det må ha vært om Faren, om riket og om dem som gikk inn i det – slik han talte fra fjellet, eller til dem som strevde og hadde tungt å bære (Matt 11,28). Og Peter hadde hørt alt der han satt like ved. Dette var altså den læren han var blitt disippel av; dette var garnet og fisket han nettopp var kalt til. Kunne en slik som han noen gang håpe å bli en fisker med fangst, hvor mye han enn strevde?

Jesus hadde lest tankene hans, og mye mer enn lest dem. Her ser vi enda en hensikt med Kristi under for disiplene hans: å gjøre deres innerste tanker og lengsler klare for dem og vise dem det rette målet.

«Legg ut på dypet og kast ut garna til fangst!» At de strever forgjeves gjennom hele livets natt, lærer dem bare at det trengs en ny begynnelse. «Men på ditt ord» viser den nye tilliten, og den nye gjerningen som springer ut av den tilliten. Allerede «holdt garna på å revne» da de vinket til lagsbrødrene i den andre båten om å komme og hjelpe dem. Og nå var begge båtene lastet helt ned til vannskorpen.

Men hva betydde alt dette for Simon Peter? Jesus kunne se til bunns i Peters hjerte. Kunne han da bli en menneskefisker – han som etter en hel livsnatt med strev ville dra garnet opp tomt fra sitt eget hjerte, eller rettere, bare tilstoppet med sand og revet av småstein?

Det var det han mente da han «falt ned for Jesu knær og sa: Herre, gå fra meg, for jeg er en syndig mann!» Og derfor trøstet Jesus ham: «Frykt ikke! Fra nå av skal du fange mennesker.»

«De rodde da båtene til lands, og de forlot alt og fulgte ham.»

Kapittel 23. En sabbat i Kapernaum

(*Matt* 8,14–17; *Mark* 1,21–34; *Luk* 4,33–41)

Det var den hellige sabbaten – den første etter at han hadde kalt sine første faste disipler til seg, og den første etter at han var kommet tilbake fra høytiden i Jerusalem.

Ennå var alt rolig og uforstyrret. Disse enkle, varmhjertede galileerne overga seg til kraften i hans ord og gjerninger. De så ikke skjult gudsbespottelse i det han sa, og heller ikke vanhelligelse av sabbaten når han helbredet på Guds hellige dag.

Det var morgen, og Jesus gikk til synagogen i Kapernaum, der han nå pleide å lære. Tilhørerne undret seg ikke bare over det han lærte, men over hvor ulikt det var det de var vant til fra «de skriftlærde» (Mark 1,22). Han viste ikke til noen menneskelig autoritet, bortsett fra samvittighetens. Han kom ikke med spissfindige logiske skiller, lovtekniske finesser eller kloke tankespill. Klare, rene og gjennomsiktige som krystall strømmet ordene hans fram fra kilden, det guddommelige livet som var i ham.

Blant tilhørerne i synagogen denne sabbatsmorgenen var en mann fra en bestemt gruppe mennesker. Det kan være vanskelig å forstå tilstanden deres riktig, men den som leser Det nye testamente, må likevel gjøre seg en bestemt forestilling om den. Det nye testamente taler om dem som hadde en ånd, en demon, flere demoner, en uren ånd eller en uren demons ånd, men mest om dem som var «besatt av onde ånder».

Vi ser at Jesus ikke bare lot den alminnelige oppfatningen av de besatte passere. Han gjorde det også til en del av disiplenes oppdrag

å «drive ut onde ånder» (Matt 10,8). Og da disiplene senere fortalte at de hadde hatt framgang i dette, takket Kristus til og med Gud for det (Luk 10,17–21). Den samme oppfatningen ligger bak hans irettesettelse av disiplene da de mislyktes i denne delen av arbeidet sitt (Matt 17,21). I Luk 11,19.24 (jf. Matt 12,43 ff.) bygger han på den og argumenterer ut fra den mot fariseerne.

Vi må så spørre hva slags fenomen det er som blir betegnet slik. I Mark 9,21 hadde den besatte vært det «fra barndommen av». Derfor er det knapt mulig å føre tilstanden bare tilbake til moralske årsaker. På samme måte synes ikke personlig tro å ha vært noe nødvendig vilkår for helbredelsen.

Det er også klart at ikke alle legemlige eller sjelelige lidelser av samme slag ble ført tilbake til samme årsak: Noen kunne være naturlige, mens andre skyldtes onde ånder. På den annen side hadde enhver besatt mer eller mindre voldsomme sykdomstegn, og de ble sterkt forverret i det siste anfallet, da den onde ånden forlot sin bolig. Vi må derfor se fenomenene som blir beskrevet, som virkninger av slike «ånder». De virket først og fremst på det som binder legeme og sjel sammen, nervesystemet, og ga forskjellige legemlige virkninger etter hvilken del av nervesystemet som ble rammet.

Til dette kommer et visst tap av den personlige bevisstheten. For en tid var bevisstheten ikke den besattes egen, men den onde åndens – slik bevisstheten hos den som er i visse mesmeriske eller hypnotiske tilstander, i virkeligheten er hypnotisørens. Vi kunne føre sammenligningen videre og si at de to tilstandene svarer nøyaktig til hverandre: Den onde ånden, eller de onde åndene, inntar hypnotisørens plass, bare med den forskjellen at virkningene var sterkere og mer omfattende, kanskje også mer varige.

Verken Det nye testamente eller rabbinsk litteratur gir inntrykk av at en ond ånd bodde varig i mennesket, slik senere tiders bruk av ordet «besettelse» forutsetter. Tvert imot gir beretningen om det som skjedde i synagogen i Kapernaum, og andre som den, inntrykk av en plutselig påvirkning; i de fleste tilfellene synes den å bli utløst av den åndelige virkningen av Kristi person eller ord.

Etter vår mening er det av største betydning å huske at det å være «besatt» ikke var en varig tilstand, ikke et varig herredømme av mørkets makter. For dette gir saken en moralsk side: I de stundene de

besatte var fri, kunne de ha revet seg løs fra makten som overskygget dem, eller søkt å bli fridd fra den. Den besattes tilstand innebar altså personlig ansvar, selv om det var ansvaret til en syk og forstyrret bevissthet.

Jødenes forestillinger om onde ånders innflytelse kan være uklare, men det er ingen uklarhet om de midlene de foreslo for å bli kvitt den. Grovt sett kan de deles i tre: magiske midler for å hindre slik innflytelse (som å unngå visse steder, tider, tall eller forhold, og amuletter og lignende), magiske midler for å helbrede sykdommer, og direkte åndeutdrivelse (enten ved visse ytre midler eller ved besvergelsesformler).[1]

Det nye testamente gir oss ingen opplysninger som lar oss kjenne Jesu eller evangelistenes syn på hva slags fenomen dette nøyaktig var. Men det gir de fyldigste opplysninger om hvordan de besatte ble satt fri. Det skjedde alltid på samme måte. Det var verken ved magiske midler eller besvergelsesformler, men alltid ved det maktordet som Jesus talte eller betrodde disiplene sine, og som de onde åndene alltid adlød. Her er det ikke bare forskjell, men rett motsetning til de jødiske forestillingene på den tiden. Det tyder på at hans syn på de «besatte» sto i like skarp motsetning til jødenes som hans måte å behandle dem på.

På ett punkt viste de «besatte» alle det samme: De anerkjente alle Jesu makt. Slik var det også i synagogen i Kapernaum denne sabbatsmorgenen. Det Jesus hadde talt, virket straks på den besatte, men ikke slik en kunne ha ventet. Det er nemlig god støtte i håndskriftene for å sette inn ordet «straks» like etter beretningen om Jesu forkynnelse (Mark 1,23).

Men når vi tenker over det, kan vi ikke forestille oss at den onde ånden kunne ha tidd, eller at den kunne ha sagt noe annet enn sannheten i nærvær av ham som er Gud og menneske. Den måtte innrømme at den verken kunne skjule seg eller stå imot, og ufrivillig erkjente den nederlaget før kampen hadde begynt: «Hva har vi med deg å gjøre, Jesus fra Nasaret? Du er kommet for å ødelegge oss. Jeg vet hvem du er, du Guds Hellige!»

[1] Se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», tillegg 16: «Jewish Views about Demons and the Demonised».

Likevel synes det allerede i disse ordene å bryte fram noe av den besattes egen bevissthet, i det minste så langt at han og plageånden hans ikke lenger fløt sammen, og at plageånden talte i sitt eget navn. En som var sterkere enn den onde ånden, hadde rørt ved den høyere delen av den besattes vesen.

Men det var ikke alt. Jesus var ikke bare kommet for å gjøre ende på djevelens gjerninger, men for å sette fangene fri. Med et befalende ord kneblet han den onde åndens bekjennelse, som kom mot dens vilje og likevel i fiendtlig hensikt. Det var ikke ved slike røster han ville ha sin messiasverdighet kunngjort.

Den samme makten som kneblet bekjennelsen, bød også den onde ånden å slippe sitt bytte. Ett voldsomt anfall – og den lidende var fri for alltid. Men over alle som så og hørte det, falt en lammende forundring. Den ene vendte seg til den andre og spurte: «Hva er dette? En ny lære! Med myndighet befaler han til og med de onde åndene, og de adlyder ham.»

Fra synagogen følger vi Frelseren sammen med de kalte disiplene hans til Peters hus, der han bodde med sin hustru. Men der ventet ikke noe festmåltid, slik jødisk skikk var. Et plutselig anfall av voldsom «brennende feber», slik den ennå er vanlig i den egnen, hadde slått ned Peters svigermor.

Hvis vi fremdeles hadde noen tanke igjen om at Jesu helbredelser hadde noe å gjøre med jødiske magiske kurer, må det som nå blir fortalt, feie den bort. Talmud gir denne sykdommen nøyaktig det samme navnet, «brennende feber», og foreskriver et magisk middel mot den. Hovedsaken i det er å binde en kniv som er helt av jern, med en hårflette til en tornebusk, og så på dager etter hverandre lese 2 Mos 3,2–3, så vers 4 og til slutt vers 5. Deretter skal busken hogges ned mens en sier fram en bestemt magisk formel.

Hvor annerledes er ikke evangeliets beretning om hvordan Peters svigermor ble helbredet! Jesus fikk «høre» om sykdommen, og de ba ham for henne som var slått ned. I hans nærvær kunne ikke sykdom og elendighet bli værende. Han bøyde seg over den syke og «truet feberen», slik han hadde truet «den onde ånden» i synagogen. Så grep han hånden hennes og reiste henne opp, og hun sto opp, helbredet, og «tjente» dem. Det var den første diakoni en kvinne utøvde i kirken – en tjeneste for Kristus og for dem som var hans.

Solen gikk ned, og sabbaten var over. Denne høstkvelden i Kapernaum tenkte ingen på forretninger, fornøyelser eller hvile. Det må ha vært mange hjem med sorg, bekymring og sykdom der og i de folkerike traktene omkring, og for alle var nå håpets dør åpnet. Ingen sykdom var for håpløs, når selv de onde åndene bøyde seg for myndigheten hans så snart han bare refset dem.

Fra alle kanter bar de dem fram, og hele byen strømmet sammen – en stille, høytidsstemt mengde – og ventet spent ved døren til Simons hus. Der la de dem på leiene sine, langs gaten og helt opp til torget. Aldri har han vel mer sant vært Kristus enn da han i stillheten den kvelden gikk gjennom denne mengden av lidende, la hendene på hver enkelt av dem med helbredelsens velsignelse og drev ut mange onde ånder.

Kapittel 24. Den spedalske blir renset

Den andre reisen gjennom Galilea. Den spedalske blir helbredet.

(*Matt* 4,23; 8,2–4; *Mark* 1,35–45; *Luk* 4,42–44; 5,12–16)

Det var så å si en indre nødvendighet at han som er Gud og menneske, skulle fjerne sykdom og elendighet når han kom i berøring med det, enten det hadde naturlige eller overnaturlige årsaker – ved sitt nærvær, ved sin berøring, ved sitt ord. Det var også en ytre nødvendighet, for ingen annen måte å lære på ville ha overbevist så sterkt eller nådd så dypt inn hos dem som var vant til rabbinske disputter, og som må ha ventet en slik åpenbaring av en som gjorde krav på en slik myndighet.

Likevel var han langt fra bare en undergjører, slik vi skulle ha ventet om beretningene om undrene hans hadde vært sagn. Tvert imot er ingenting tydeligere enn den smerten – vi hadde nær sagt den ydmykelsen – som det synes å ha voldt hans hjerte at de var nødvendige.

«Dersom dere ikke ser tegn og under, vil dere ikke tro» (Joh 4,48); «En ond og utro slekt krever tegn» (Matt 12,39); «Salige er de som ikke ser, og likevel tror» (Joh 20,29) – slik taler han som sukket da han åpnet ørene på den døve (Mark 7,34), og som bød apostlene sine se etter høyere og bedre ting enn makt over alle sykdommer, ja, over onde ånder (Luk 10,17–20).

Når vi tenker på det som hadde skjedd kvelden før, forstår vi derfor hvordan Jesus «tidlig om morgenen, mens det ennå var ganske mørkt», sto opp og gikk bort til et øde sted for å be (Mark 1,35).

Som de tre første evangelistene samstemmig forteller, begynte Jesus nå sin andre reise gjennom Galilea. Markus' mer utførlige beretning gir her nesten helt sikkert den nøyaktige rekkefølgen av hendelsene.

Det er betegnende at hans gjerning begynte der rabbinernes gjerning sluttet – vi hadde nær sagt der de gammeltestamentlige hellige sluttet. Rabbinske skrifter kan anvise mange slags midler mot ulike sykdommer – medisinske, magiske eller «sympatetiske» – men spedalskhet er ikke med på listen. De lot ligge det som selv Det gamle testamente betegnet som moralsk død.

De som var rammet, skulle unngå all berøring med de levende og til og med se ut som sørgende. Når den spedalske gikk forbi med flerrede klær, uflidd hår og den nedre delen av ansiktet og overleppen tildekket (3 Mos 13,45), var det som når en som går mot døden, leser ritualet for sin egen gravferd. Og de sørgelige ordene han ropte, «Uren, uren!», kunngjorde at hans tilstand var både en levende død og en moralsk død. Videre behandlet både Det gamle testamente og selv rabbinismen spedalskheten i forskriftene først og fremst som en moralsk, eller rettere sagt seremoniell, sak og bare i annen rekke som et spørsmål om sunnhet.

I det vidløftige rabbinske regelverket om urenhet sto spedalskhet først. Ikke bare direkte berøring med den spedalske gjorde uren. Bare at han gikk inn i et hus, gjorde huset urent og alt som var i det, helt opp til takbjelkene. Men rabbinsk hardhet eller frykt førte bestemmelsene enda lenger, helt ut til de ytterste følgene av en ubøyelig logikk.

Hos rabbinerne blir barnløshet og spedalskhet beskrevet som tukt som riktignok skaffer den lidende tilgivelse for syndene, men som ikke, slik annen tukt, kan sees som frukt av kjærlighet eller tas imot i kjærlighet. Etter overleveringen skulle spedalskhet i huset, i klærne og på kroppen sees som stadig tyngre slag, som fulgte etter hvert som den ene advarselen etter den andre var blitt forsømt. En mente å finne en hentydning til dette i Ordsp 19,29. Det blir nevnt elleve synder som fører spedalskhet med seg, og blant dem står tungens synder fremst.

Hvis dette virkelig hadde vært rabbinismens syn, skulle en likevel ha ventet at de som bar en så tung byrde for sine synder, ble møtt med medfølelse. I stedet ble plagene deres gjort tyngre uten grunn. Når den spedalske gikk forbi innhyllet i sørgedrakt, skulle riktignok ropet

«Uren!» få andre til å be for ham – men også til å holde seg unna ham. Ingen skulle så mye som hilse på ham. Sengen hans skulle være lav og helle mot jorden. Om han bare stakk hodet inn i et rom, ble det urent.

En skulle holde en avstand på ikke mindre enn fire alen (omkring to meter) til en spedalsk, og blåste vinden fra hans kant, var knapt hundre alen nok. Rabbi Meir ville ikke spise et egg som var kjøpt i en gate der det bodde en spedalsk. En annen rabbiner skrøt av at han alltid kastet stein på dem for å holde dem langt unna, mens andre gjemte seg eller løp sin vei. Rabbinismen så på den spedalske som en sørgende og drev sin umenneskelige logikk så langt at den til og med forbød ham å vaske ansiktet.

Nå kan vi i noen grad forstå motsetningen mellom Jesus og hans samtidige i måten de møtte den spedalske på. Eller omvendt: Helbredelsen av denne spedalske viser hvilket inntrykk Frelseren hadde gjort på folket. For en rabbiner ville mannen ha flyktet; til Jesus kom han og ba i den ydmykeste stilling.

Det fantes ikke noe forbilde i Det gamle testamente for at en spedalsk kom slik – verken hos Moses eller hos Elisa – og det fantes ingen jødisk forventning om det. Men mannen hadde hørt ham lære og sett eller visst at han helbredet alle slags sykdommer, og det må ha gitt ham visshet om at hans makt var uten grenser. Slik kan vi forstå dette ropet: «Om du vil, så kan du gjøre meg ren!» Det er ikke en bønn, men grunntonen i all bønn: tro på hans makt og full overgivelse av vår nød til ham. Og Jesus fikk medynk med ham og ville.

Det kan nesten synes som om Jesus av ren overflod av kraft rørte ved den spedalske og dermed handlet så direkte mot jødisk skikk. Det sømmet seg at Elisa skuffet Naamans forventning om at profeten skulle helbrede spedalskheten hans ved å røre ved ham med hånden. Det sømmet seg enda mer at Jesus overrasket den jødiske spedalske ved å røre ved ham før han renset ham med sitt ord.

Ved første øyekast er det ikke like lett å forstå hvorfor Kristus sendte den helbredede mannen bort med så sterkt alvor, nesten heftighet – ordet betyr egentlig «drev ham ut». Kanskje kan vi her nok en gang se hvordan han som er Gud og menneske, vek tilbake for den berømmelsen undrene førte med seg, særlig et slikt under.

Som vi har sett, gjorde han undrene i sitt oppdrag mer av indre og ytre nødvendighet enn fordi han valgte det. Himlenes rike skulle

ikke forkynnes og fremmes omgitt av ivrige mengder som ville se noe, eller som jaget etter timelige fordeler. Det ville ha vært en jødisk Messias' vei og endt med at folket utropte ham til konge. Men når vi studerer Kristi vesen, synes ingen motsetning skarpere enn den et slikt opptrinn ville ha vist.

Så leser vi da at Frelseren hadde pålagt den helbredede spedalske å tie, men at mannen likevel gjorde det enda mer kjent. Da kunne ikke Jesus lenger gå inn i byene som før, men holdt seg utenfor, på øde steder, og folk kom til ham fra alle kanter. Og mens han slik hadde trukket seg tilbake, talte han og helbredet, «og var der i bønn».

Kristi påbud om å tie var knyttet sammen med påbudet om å vise seg for presten og gjøre det som Moseloven foreskrev i slike tilfeller. At mannen fulgte forskriftene i Moseloven, skulle være «til et vitnesbyrd for dem». Herren ville ikke at Moseloven skulle brytes. Og brutt, ikke avløst, ville den ha blitt om bestemmelsene i den var blitt satt til side før hans død, himmelfart og Den Hellige Ånds komme hadde ført dem til oppfyllelse.

Men her er det noe mer. Gangen i denne historien viser at det åpne bruddet mellom Jesus og de jødiske myndighetene, som hadde begynt ved den ukjente høytiden i Jerusalem, skulle få praktiske følger. Hos de jødiske myndighetene førte det til åpent fiendtlige tiltak. Synagogene i Galilea var ikke lenger stille steder for hans lære og hans under; hans ord og gjerninger gikk ikke lenger uimotsagt. Det hadde aldri falt disse galileerne inn å dra hans rettroenhet i tvil når de overga seg helt til kraften i ordene hans. Men nå, like etter denne hendelsen, finner vi at han blir anklaget for gudsbespottelse (Luk 5,21).

De hadde ikke sett det som brudd på Guds lov da han på den sabbaten helbredet i synagogen i Kapernaum og i Peters hjem. Men etter dette ble det regnet som synd å vise den samme barmhjertigheten på sabbaten mot mannen med den visne hånden (Luk 6,7).

De hadde aldri tenkt på å dra i tvil at han nedlot seg til å omgås de fattige og trengende. Men nå prøvde de å undergrave den troskapen disiplene hans begynte å vise ham, ved å anklage ham for utilbørlig omgang med tollere og syndere (Luk 5,30). Og de egget til og med opp fordommer og tvil mot ham hos de halvt opplyste disiplene til hans egen forløper (Luk 5,33). Alle disse nye hendelsene skyldtes at de

skriftlærde og fariseerne nå var til stede og fiendtlig holdt øye med ham; nå trer de for første gang fram i hans virksomhet.

Er det da for mye å slutte at de jødiske myndighetene like etter høytiden i Jerusalem sendte sine håndlangere til Galilea etter Jesus, og at det var denne uformelle delegasjonen som med sitt nærvær og sin innflytelse sto bak den stadig sterkere motstanden mot Kristus? Hvis det er så, ser vi ikke bare enda en grunn til at Kristus påla dem han hadde helbredet, å tie, og til at han selv trakk seg bort fra byene og folkemengden der. Vi kan også forstå noe mer.

Senere svarte han dem som døperen Johannes hadde sendt for å legge sin tvil fram for ham, ved å vise til sine gjerninger. På samme måte svarte han nå på at de skriftlærde fra Jerusalem var sendt ut for å holde øye med ham, motarbeide ham og gripe ham: Han sendte den helbredede spedalske som sitt sendebud til Jerusalem, for at han skulle underkaste seg alt det loven krevde.

Kapittel 25. Den lamme blir helbredet

Tilbake i Kapernaum. Om syndenes forlatelse. Den lamme blir helbredet.
(*Matt 9,1–8; Mark 2,1–12; Luk 5,17–26*)

Vi følger fremdeles for det meste Markus, både i rekkefølgen av hendelsene og i enkelthetene.

Jesu andre reise gjennom Galilea hadde begynt om høsten. Han kom tilbake til Kapernaum «etter noen dager», og etter vanlig jødisk talemåte betydde det en ganske lang tid. Etter vår beregning var det vinter, og det kan forklare både at Kristus vendte tilbake til Kapernaum, og at han lærte inne i huset. For straks «det ble kjent at han var hjemme», strømmet så mange til Peters hus – som den gangen kanskje var Frelserens «hjem» for en tid – at det lille rommet ble fylt til trengsel.

Alt i alt får vi inntrykk av at disse tilhørerne snarere var rådville enn velvillig innstilt overfor Jesus. Blant dem var det «fariseere og skriftlærde» (Luk 5,17), som med vilje var kommet fra byene i Galilea, fra Judea og fra Jerusalem. De hadde inntatt de fremste plassene og satt uten tvil nær Jesus. Folket må ha kjent deres innflytelse.

Det er ikke på noen måte nødvendig for å forstå hendelsen, men det hjelper å prøve å se for seg hvordan det var. Vi kan forestille oss Frelseren som «talte Ordet» til den ivrige, oppmerksomme mengden, som snart ville glemme at de årvåkne «skriftlærde» var til stede. Vi vet mye om hvordan jødiske hus var bygd, men likevel er det vanskelig å være sikker på nøyaktig hvor Frelseren holdt til denne gangen. Sammenkomster for å studere og drøfte åndelige spørsmål ble riktignok

holdt i *alija*, salen ovenpå. Men av mange grunner synes ikke et slikt sted å passe med det fortellingen krever.[1]

Peters hus var trolig en av de bedre boligene i middelstanden. I så fall sto Jesus og talte Ordet på den overdekte svalgangen som gikk rundt gårdsplassen i slike hus, og som rommene åpnet seg mot. Kanskje sto han i inngangen til gjesterommet, mens de skriftlærde satt der inne, eller ved siden av ham på svalgangen. Gårdsplassen foran ham var full av folk, helt ut i gaten.

Alle lyttet oppslukt til Mesteren, da det plutselig kom noen som bar på en lam mann på en båre. Det var i den siste tiden blitt så vanlig å se syke bli båret til Jesus på denne måten at det ikke lenger vakte noen særlig oppmerksomhet.

Likevel er det vanskelig å tro annet enn at mengden ville ha gjort plass for den syke dersom den bare hadde fylt et rom og samlet seg omkring døren. Bærerne ville i alle fall på en eller annen måte ha kommet innen synsvidde eller kunnet fange Kristi oppmerksomhet. Men med en gårdsplass som var full helt ut i gaten, var alt dette selvsagt utelukket. Under slike forhold var det rett og slett umulig å komme fram til Jesus.

De bestemte seg raskt. Når de ikke kunne komme fram til Kristus med byrden sin, kunne de fire den ned ovenfra ved føttene hans. Både utenfor og inne i huset førte en trapp opp til taket. De kan ha gått opp den, eller nådd taket ved det rabbinerne kalte «takenes vei» – fra tak til tak, dersom huset lå vegg i vegg med andre i samme gate.

Det må ha vært forholdsvis lett å ta bort dekket av «taksteiner». Når de så «hadde fått en åpning» gjennom det lettere treverket som bar taksteinene, kunne de fire byrden ned «midt foran Jesus». For fire sterke menn var alt dette bare noen minutters arbeid.

Men vi kan tenke oss hvordan Jesu tale ble avbrutt, og hvor overrasket mengden ble da åpningen gjennom taksteinene viste seg, og en båre langsomt ble firt ned foran dem. Ivrige hender hjalp nok til med å holde den stødig og få den trygt ned på gulvet. Og på båren lå en lam mann, med feberhett ansikt og skinnende øyne vendt opp mot Jesus.

Denne kraften og besluttsomheten i troen gikk ut over alt som var sett før. Jesus så den, og han talte. Ennå hadde ikke den syke åpnet

[1] Se Edersheim, «Sketches of Jewish Social Life».

munnen for å be. Riktignok trodde han på Jesu makt til å helbrede, med en visshet som viste seg i at han var fast bestemt på å bli lagt ved føttene hans. Og dette åpne utbruddet av tro lyste så mye klarere fordi det sto i motsetning til vantroen i hjertene til de skriftlærde, som var kommet for å holde øye med Jesus og fange ham i en felle.

Ennå hadde ingen sagt noe, for forventningens stillhet hadde senket seg over alle. Men han som kjente menneskenes usagte tanker, visste at det ikke bare var tro, men også frykt i hjertet til denne mannen. Derfor var Frelserens første ord til ham: «Vær frimodig!» (Matt 9,2).

Mannen var nok kommet ut over det grove jødiske synet at lidelse var en soning for synden. Men en annen jødisk tanke satt enda dypere og hadde mer sannhet i seg: at den syke ikke ville få helbredelse før syndene hans var blitt ham tilgitt. Særlig når en kjente Jesu hellighet, ville også denne tanken få stor makt over sjelen. Dette behovet hos den lidende foran ham – kanskje bare halvt bevisst ennå – møtte Jesus da han tilsa sjelen hans tilgivelse. Og han tilsa den ikke som noe som skulle komme, men som noe som allerede var skjedd: «Barn, syndene dine er deg forlatt!»

Også i en annen forstand var det en høyere nødvendighet i at ordet som ga tilgivelse, kom før ordet som ga helbredelse. La oss huske at de skriftlærde gjerne ville vekke vantro hos de menneskene Jesus sto overfor. Vantroen gjaldt ikke hans makt til å helbrede sykdom, for den var åpenbar for alle, men hans person og myndighet; og kanskje var slik tvil allerede vakt.

Her må vi legge særlig merke til hva Kristus gjorde ved først å tilsi tilgivelse. Han viste ikke bare den dypere moralske siden ved undrene sine, mot dem som ville forklare dem som trolldom eller Satans verk. Han stadfestet også nettopp det kravet på sin person og myndighet som de ville avvise. I denne syndsforlatelsen la han fram sin person og myndighet som guddommelig, og han beviste at den var det, ved helbredelsesunderet som fulgte straks etter.

De skriftlærdes tanker lå åpne for ham som leser alle tanker, og slik fikk de et utfall som var stikk motsatt av det de kunne ha ventet. Det syntes lett å si: «Dine synder er deg forlatt!» Men for ham som hadde «makt» til å gjøre det på jorden, var det verken lettere eller vanskeligere enn å si: «Stå opp, ta båren din og gå!» Likevel beviste det siste

sikkert det første og ga det for alles øyne en virkelighet som ingen kunne bestride.

Kapittel 26. Kallet på Matteus

Kallet på Matteus. Rabbinsk lære om syndenes forlatelse i motsetning til Kristi evangelium. Kallet på de tolv apostlene.

(*Matt* 9,9–13; *Mark* 2,13–17; *Luk* 5,27–32; *Matt* 10,2–4; *Mark* 3,13–19; *Luk* 6,12–19)

Den grunnleggende forskjellen mellom kristendommen og alle andre åndelige systemer, ikke minst rabbinismen, viser seg særlig på to punkter. Det første gjelder syndenes forlatelse. Rabbinismen, og alle andre systemer helt fram til vår tids humanisme, kan bare i alminnelige vendinger vise til Gud når det gjelder tilgivelse for synd. Det som her bare er en abstrakt tanke, er blitt en håndgripelig virkelighet i Kristus. Han tilsier syndenes forlatelse på jorden fordi han selv er den levende tilgivelsen.

Det andre punktet gjelder synderen. Alle andre systemer vil først gjøre ham til en angrende og så by ham velkommen til Gud. Kristus byr ham først velkommen til Gud og gjør ham slik til en angrende. Det ene krever liv, det andre gir liv.

Derfor er Kristus legen, han som de friske ikke trenger, men de som har ondt. Og derfor er han ikke kommet for å kalle rettferdige, men syndere – ikke «til omvendelse», som det feilaktig står i den vanlige teksten i Matt 9,13 og Mark 2,17, men til seg selv, til riket. Og dette er begynnelsen på omvendelsen.[1]

Derfor setter Jesus disse to punktene i forgrunnen når læren hans begynner å skille seg fra jødedommens: det ene ved helbredelsen av den lamme, det andre ved kallet på Levi-Matteus. Dette forklarer også hvorfor han gjør helbredelsesunder: De skal på et høyere plan

[1] Norsk Bibel har ikke «til omvendelse» i Matt 9,13, men har ordene i Mark 2,17. I Luk 5,32 hører de med i alle håndskrifter.

vise ham fram som den store lege. Samtidig gir det et innblikk i sammenhengen mellom disse to hendelsene og forklarer hvorfor den ene fulgte etter den andre.

Rabbinismen fulgte nå Jesus med fiendtlige hensikter og utfordret ham. Da sømmet det seg at disse to åndelige sannhetene kom fram helt fra begynnelsen – og ikke i strid og ordskifte, men på en positiv og praktisk måte. For alle rabbinismens tunge forskrifter, hele dens lov, var bare et forsøk på å svare på spørsmålet: Hvordan kan et menneske bli rettferdig for Gud?

Men rabbinismen sto, som den selv innrømmet, taus og maktesløs overfor spørsmålet om syndenes forlatelse. På samme måte hadde den slett ikke noe ord om velkomst eller hjelp til synderen. Selve navnet «fariseer», «den som har skilt seg ut», innebar at synderne ble holdt utenfor. Hele fariseismens vesen stemte med dette – eller kanskje skulle vi heller si rabbinismens, for på dette punktet ville den saddukeiske rabbineren være enig med den fariseiske.

Forakten for de ulærde og avstanden en holdt til dem, var et kjennetegn på systemet. Den sprang ikke bare ut av stolthet over egen kunnskap. Den kom av tanken om at «loven» var Israels herlighet og forrett – ja, at verden var skapt og ble holdt oppe for lovens skyld. Da var det straffskyldig ikke å kjenne den. Den ulærde spottet altså sin Skaper og forfeilet eller forvrengte sin egen bestemmelse.

Det var en grunnsetning at «den uvitende kan ikke være from». Å bære «Guds rikes» åk var den høye bestemmelsen for enhver sann israelitt. Men for dem besto dette i å rette seg etter Guds lov i det ytre, ikke i det indre – «i mat og drikke», ikke «i rettferdighet og fred og glede i Den Hellige Ånd» (Rom 14,17).

Rabbinismen hadde altså ingen velkomst for synderen, men den ble aldri trett av å kalle til omvendelse og prise omvendelsens fortjeneste. Etter rabbinsk lære avverget omvendelsen ikke bare straff og forlenget livet. Den førte også godt med seg, ja, selve den endelige forløsningen for Israel og for hele verden. Men ser vi nærmere etter, finner vi at denne omvendelsen bare var en annen form for gjerningsrettferdighet, fordi den skulle gå forut for at synderen fritt ble innbudt og ønsket velkommen.

Vi har allerede vært inne på dette: Når det gjelder omvendelsen, står Kristi lære i fullstendig og grunnleggende motsetning til rabbi-

nernes, slik den gjorde det når det gjaldt syndenes forlatelse. Etter Jesu Kristi ord skal vi kjenne at vi bare er «unyttige tjenere» når vi har gjort alt (Luk 17,10). Etter rabbinernes lære er «rettferdighet å få ved loven», for å bruke Paulus' ord (Gal 2,21). Og når den er tapt, kan bare loven gi livet tilbake, mens loven etter den kristne lære bare fører til død. Helt nede i grunnvollen for det åndelige livet sto altså Jesus og hans samtid i fullstendig motsetning til hverandre.

Vi må forklare nærmere hva omvendelsen er etter rabbinernes lære. Porten til den er sorg og skam. I den forstand kan omvendelsen være et øyeblikks verk – «som på et øyeblikk» – og et helt livs synder kan finne barmhjertighet ved tårer og bønner i noen få minutters anger. Hit hører også et vakkert ord: Alt som gjorde et offerdyr uskikket for alteret – for eksempel at det var brutt eller skadet – gjorde den angrende skikket til å bli tatt imot. For «offer for Gud er en nedbrutt ånd», og «et nedbrutt og knust hjerte» vil han ikke forakte (Sal 51,19).

På noen punkter ligger rabbinernes lære om at omvendelse er nødvendig, nær Bibelens. Men den avgjørende forskjellen mellom rabbinismen og evangeliet er denne: Jesus Kristus innbød fritt alle syndere, uansett hva de hadde bak seg, og forsikret dem om velkomst og nåde.

Rabbinismens siste ord derimot er bare fortvilelse og en slags pessimisme. Om visse synder, og betegnende nok om vranglære, blir det nemlig sagt uttrykkelig og gang på gang at selv om en mann angret ærlig og oppriktig, måtte han vente å dø straks. Ja, hans død skulle være beviset på at omvendelsen var ekte. For selv om en slik synder kunne vende seg bort fra det onde, ville det være umulig for ham å gripe det gode og gjøre det om han fikk leve.

Vil vi se hele meningen i kallet på Levi-Matteus, må vi lese det i lys av rabbinernes syn på tilgivelse og omvendelse.

Knapt noen kunne ha hatt bedre anledning enn Levi-Matteus til å høre profeten fra Nasaret og i ro tenke over det han lærte. Vi undrer oss ikke over at hans første, rent jødiske navn Levi siden faller bort. Bare navnet Matteus står igjen; det fikk han trolig i tillegg etter sin omvendelse. Dette navnet svarer til Natanael eller det greske Teodor («Guds gave») og synes å ha vært vanlig.

Når Matteus satt foran tollboden sin, slik han gjorde den dagen Jesus kalte ham, må han ofte ha hørt Jesus undervise nede ved stran-

den. Dit kunne mengden fra Kapernaum lett følge ham. Men her lå også landingsplassen for de mange skipene som krysset sjøen eller seilte langs kysten fra by til by. Den ble ikke bare brukt av dem som hadde ærend i Kapernaum og omegnen, men også av dem som derfra skulle ta den store handelsveien fra Østen, som gikk fra Damaskus til havnene i vest.

Vi vet mye om de «skattene, avgiftene og tollene» som gjorde det romerske styret til en så tung og plagsom utpressing for alle «provinsboere». I Judea ga de selve ordet «toller» en klang av forakt og hat. Av de alvorligste åndelige grunner tvilte mange på om det overhodet var lovlig å betale skatt til keiseren. For det betydde i prinsippet å godta en trelldom de helst ville lukke øynene for, og å sette en hedensk konge i stedet for Herrens kongedømme. De må ha sett på tolleren som selve bildet på svik mot folket.

De endeløse, plagsomme inngrepene, den urettferdige og grusomme utpressingen, det smålige tyranniet og den grådige pengejakten må ha gjort forholdene nesten uutholdelige, for det fantes verken vern eller noen å klage til. Det er dette rabbinerne så ofte viser til. Tollere kunne ikke være dommere eller vitner. I alle fall når det gjaldt vitnemål, var grunnen at «de krevde inn mer enn det som skulle betales». Derfor ble det også sagt at omvendelse var særlig vanskelig for skatteoppkrevere og tollbetjenter.

Vi må merke oss at Talmud skiller mellom to slags «tollere»: den vanlige skatteoppkreveren og tollbetjenten. Begge sto under rabbinernes bann, men tollbetjenten – og det var det Matteus var – ble avskydd mest. Grunnen var at hans utpressing var mer plagsom og ga mer rom for griskhet. Skatteoppkreveren krevde inn de faste skattene: grunnskatt, inntektsskatt og koppskatt. Grunnskatten var en tiendedel av alt korn og en femtedel av vinen og frukten som ble avlet – dels betalt i varer, dels omgjort til penger. Inntektsskatten var én prosent. Koppskatten ble lagt på alle, treller og frie: på menn fra fjortenårsalderen og på kvinner fra tolvårsalderen og opp til sekstifem år.

Dette ga mange anledninger til plagsom utpressing og grådig urett, men tollbetjenten kunne påføre de fattige langt større lidelser. Det var skatt og toll på all innførsel og utførsel og på alt som ble kjøpt og solgt; det var brupenger, veipenger, havneavgift, byavgift og så videre. Den som kjenner antikkens forfattere, vet hvor oppfinnsomme

myndighetene var når de fant på nye skatter og ga navn til alle slags krav.

Tollen på varer var fra to og en halv til fem prosent av verdien, og på luksusvarer helt opp til tolv og en halv prosent. Men selv dette var ingenting mot plagen ved stadig å bli stanset på reisen. Alle kløvdyrene måtte lesses av, hver balle og hver pakke ble åpnet og innholdet rotet om, private brev ble brutt opp, og tollbetjenten rådde enerådende i sin frekkhet og griskhet. En slik tollbetjent ble kalt «stor» hvis han lot andre gjøre arbeidet for seg, og «liten» hvis han selv sto ved tollboden.

Det vi har skildret her, kaster lys over kallet syndernes Frelser ga Matteus. For vi husker at Levi-Matteus ikke bare var en «toller», men av det verste slaget: en *mokhes* (tollbetjent), en «liten *mokhes*» som selv sto ved tollboden sin, en av dem som omvendelsen etter sigende var særlig vanskelig for. Og av alle slike tjenestemenn var de som krevde toll av skipene, kanskje de verste, hvis vi skal dømme etter ordtaket: «Ve det skipet som seiler uten å ha betalt avgiften!»

Men nå var en helt ny dag grydd for Matteus. Profeten fra Nasaret var ikke lik de andre store rabbinerne eller deres selvrettferdige etterlignere. Mellom ham og en som Matteus lå ikke omvendelsens store, nesten ufremkommelige kløft.

Matteus hadde sett og hørt ham i synagogen – og hvem som hadde hørt hans ord eller sett hans makt, kunne noen gang glemme det eller miste inntrykket? Folket, lederne, ja, til og med de onde åndene hadde erkjent hans myndighet. Men i synagogen var Jesus likevel den store, langt borte fra ham. Og han var Levi-Matteus, den «lille *mokhes*» i Kapernaum – og etter det rabbinerne sa, var omvendelsen nesten umulig for ham. Men der ute i det fri, ved stranden, var det annerledes. Ingen la merke til ham, men han la merke til alt og kunne gi seg inntrykket helt i vold.

Kanskje hadde han sett at de første apostlene ble kalt; i alle fall må han ha kjent fiskerne og båteierne i Kapernaum. Og nå var det som om Jesus var kommet Matteus enda nærmere. For de store i Israel, «de skriftlærde blant fariseerne», og deres fromme tilhengere hadde slått seg sammen mot ham og ville utestenge ham – ikke på grunn av synd, men på grunn av synderne.

Slik tenker vi oss at Matteus i sitt hjerte var blitt Jesu disippel lenge før den skjebnesvangre dagen som avgjorde livet hans for alltid.

Han våget bare ikke å håpe at Jesus skulle legge merke til ham, langt mindre at han skulle kalle ham til disippel.

Men da kallet kom, og Jesus så på ham med det kjærlighetens blikk som ransaket sjelens innerste dyp, trengte han ikke et øyeblikks ettertanke. Da Jesus sa: «Følg meg!» (Matt 9,9), var det som om hele fortiden ble oppslukt. Han sa ikke et ord, men sto opp, forlot tollboden og fulgte ham. Den dagen var en vinning, ikke bare for Matteus, men for alle de fattige og trengende i Israel – ja, for alle syndere blant menneskene, som himmelens dør ble lukket opp for.

Det kan ikke ha gått lang tid før det minneverdige måltidet ble holdt i Matteus' hus. Måltidet ga de fariseiske skriftlærde anledning til en innvending, og den fikk enda tydeligere fram hva kallet på Levi betydde. Det var naturlig at alle tollerne i omegnen kom til huset hans etter kallet for å møte Jesus, og det var typisk for Jesus at han brukte en slik anledning. Når vi leser om «syndere» sammen med disse tollerne, trenger vi ikke tenke på grove eller åpenbare lovbrytere, selv om slike kan ha vært med. For vi vet hva et slikt ord kunne omfatte i fariseernes ordbruk.

Like typisk var det at rabbinerne kom med innvendingen mot at han hadde fellesskap med slike folk, ikke til Mesteren, men til disiplene. Hvis de hadde fått disiplene til å ta innvendingen til seg, ville den ha rokket tilliten deres til Mesteren helt ned i grunnen.

Jesus svarte fariseerne ut fra deres eget ståsted og deres egne påstander, og i deres egen talemåte. Han stilnet ikke bare motsigelsen deres, men la også fram meningen med det han gjorde – ja, med selve hensikten og oppdraget hans: «Det er ikke de friske som trenger lege, men de som har ondt» (Matt 9,12). Slik la han fram fariseismens eget prinsipp, og det gjaldt både at de selv holdt seg borte fra ham, og at han omgikkes de syke.

Og Matteus, som skriver mer hebraisk, legger til den rabbinske formelen som så ofte ble brukt når en med en overflatisk skinnkunnskap ble vist videre til mer ettertanke og lærdom: «Gå bort og lær!» Lære hva? Hva deres egne skrifter mente. Lære den grunnsetningen at lovens åndelige mening forklarer dens bokstav: «Barmhjertighet er det jeg vil ha, ikke offer!» (Matt 9,13; Hos 6,6).

Men saken hadde enda en side, og den var høyere. Den forklarte og anvendte både dette ordet og hele Det gamle testamente, og dermed

hans eget oppdrag: «Jeg er ikke kommet for å kalle rettferdige, men for å kalle syndere» (Matt 9,13). At ordene «til omvendelse» er føyd til i noen håndskrifter av Matteus og Markus, viser hvor tidlig Kristi ord ble misforstått i sin fulle mening. For Kristus kalte syndere til noe bedre og høyere enn omvendelse, nemlig til seg selv og sitt rike.

Kallet på Matteus ble uten tvil snart fulgt av kallet på de andre apostlene (Matt 10,2–4; Mark 3,13–19; Luk 6,12–16). Det ser ut til at evangeliene bare forteller om de kallene til apostelgjerningen som i en viss forstand er forbilledlige: Peter og Andreas, Jakob og Johannes, Filip og Bartolomeus (eller *Bar Telamyon* eller *Temalyon*, som en vanligvis regner for den samme som Natanael) og tolleren Matteus. Men også hver av de andre er på en eller annen måte knyttet til dem. Tomas, som kalles Didymus (det betyr «tvilling»), står nær Matteus både i Lukasevangeliet og i Matteus' eget evangelium.

Jakob blir uttrykkelig kalt sønn av Alfeus eller Klopas (Joh 19,25).[2] Vi vet at dette også var navnet på Matteus-Levis far. Men navnet var vanlig, så en kan ikke slutte noe av det. Det synes heller ikke sannsynlig at Matteus' far også var far til Jakob, Judas og Simon, for disse tre ser ut til å ha vært brødre.

Judas blir kalt Lebbeus av Matteus, etter det hebraiske ordet for «hjerte», og både Matteus og Markus kaller ham også Taddeus – et navn vi ville avlede av det jødiske ordet for «lovprisning». I så fall peker både Lebbeus og Taddeus på apostelens hjertelag og takknemlighet og dermed på hans karakter. Lukas kaller ham bare «Judas Jakobs» (NB: «Judas, Jakobs sønn»), og det betyr at han var bror (mindre sannsynlig sønn) av Jakob (Luk 6,16; Joh 14,22). Hans egentlige navn var altså Judas Lebbeus, og tilnavnet hans Taddeus.

Nær knyttet til disse to har vi i alle evangeliene Simon med tilnavnet seloten eller Kananeus (ikke kanaaneer). Begge navnene viser at han opprinnelig hørte til selotenes parti i Galilea, «de som brant for loven». Hans plass i apostellisten og vitnesbyrdet hos Hegesippus synes å vise at han var sønn av Klopas og bror av Jakob og Judas Lebbeus. Disse tre var i en viss forstand fettere av Kristus, for etter Hegesippus var Klopas bror av Josef. Sebedeus' sønner var derimot virkelige fettere, for deres mor Salome var søster av jomfru Maria.

[2] Da ville han være den samme som «Jakob den yngre», eller rettere «den lille», sønn av Maria, svigerinnen til jomfrumoren.

Til sist har vi Judas Iskariot, *Isj Kerijot*, «mannen fra Kerijot», en by i Juda (Jos 15,25). Forræderen var altså den eneste som stammet fra Judea, mens alle de andre var fra Galilea. Det kan kaste lys over ikke så lite i hans senere historie.

Kapittel 27. Bergprekenen

(*Matt 5–7*)

Det var trolig på en av fjellryggene nord for Kapernaum at Jesus hadde tilbrakt natten i ensom bønn før han utvalgte de tolv til apostler. Da det ble dag, kalte han til seg dem som hadde lært å følge ham, og av dem valgte han ut de tolv som skulle være hans sendebud og stedfortredere (Luk 6,13). Men den ivrige mengden var allerede kommet fra alle kanter til den brede, flate høysletten nedenfor, for å bære fram for ham sin nød, til sjel eller legeme. Til dem gikk han nå ned med trøstens ord og helbredende kraft.

Da de trengte seg innpå ham for å få den berøringen som ga helbredende kraft til alle, trakk han seg igjen opp på fjellet. Der, i den klare luften en vårdag, holdt han den talen som siden har hett «Bergprekenen» etter stedet der han satt, eller talen «på en slette» (Luk 6,17) etter stedet der han først møtte mengden. Der ble nok mange stående mens han underviste.

Den første og mest nærliggende tanken – kanskje også den mest overflatiske – er å sammenligne denne undervisningen av Kristus med det beste av visdom og fromhet hos de jødiske vismennene, slik det er bevart i rabbinernes skrifter. I det følgende skal vi kort vise at den er vesensforskjellig fra dem, ja, står i motsetning til dem, både i ånd og innhold – ikke bare sett som en helhet, men i nesten hver enkelt del.

Les Bergprekenen, og gå så over til de jødiske fedrenes visdom i Talmud. Det betyr lite hvilken del en velger. Også her er leseren dårlig stilt, for de som veileder ham, legger altfor ofte fram oppbrutte setninger, revet ut av sammenhengen, og ord som ofte er feiloversatt eller brukt galt – i beste fall bare enkeltstående setninger. Her finnes

vidd og logikk, kvikkhet og slagferdighet, alvor og iver. Men side om side med det finnes vanhelligelse, urenhet, overtro og dårskap. Sett som helhet er det ikke bare helt uåndelig, men åndsfiendtlig.

Det er ikke slik at Talmud er verre enn en kunne vente av slike skrifter i slike tider og under slike forhold; på mange måter er den kanskje mye bedre. Da må en alltid huske på det særlige ståstedet: en trang nasjonalisme. Uten den kunne ikke talmudismen selv ha eksistert, og derfor er den ikke et tillegg, men en vesentlig del av den.

Men når en ser Talmud ikke i løsrevne setninger og sitater, men som en helhet, er den så fullstendig og umåtelig ulik Det nye testamente at det ikke er lett å avgjøre hva som er størst hos dem som stiller de to side om side: uvitenheten eller formastelsen.

Den som leser slike løsrevne rabbinske sitater, kan misforstå på enda en måte: Ordene har så ofte samme form og klang som Jesu ord, hvor ulik ånden enn er. For vinen som er laget i Judea – enten den er ny eller gammel – kommer nødvendigvis til oss i landets egne kar.

Men når det gjelder alt som har med sjelenes forhold til Gud å gjøre, er tankene bak de ordene som både Jesus og Israels lærere brukte, så fullstendig forskjellige at de ikke tåler sammenligning. Hvor skulle ellers fiendskapet og motstanden mot Jesus komme fra, helt fra begynnelsen og ikke først etter at han hadde gjort krav på å være Gud?

Vi kan her bare forsøke å gi et generelt omriss av Bergprekenen. Dens store emne er verken rettferdigheten eller den nye loven (hvis en kan bruke en slik betegnelse om noe som slett ikke er en lov i egentlig forstand), men Guds rike. Vi merker oss at Bergprekenen ikke inneholder noen utførlig eller systematisk trosundervisning eller noen undervisning om forskrifter, og at den heller ikke foreskriver formen for noen ytre skikker.

Fra dette synspunktet skiller Bergprekenen seg fra all samtidig jødisk undervisning, og den kan heller ikke sammenlignes med noe annet moralsystem. Forskjellen er ikke i grad, heller ikke i art, men i ståsted. Det er riktignok sant at Jesu ord, rett forstått, markerer den ytterste grensen for alt som kan tenkes av sedelighet.

Men hvert moralsystem er en vei der mennesker gjennom selvfornektelse, tukt og anstrengelse søker å nå målet. Kristus begynner med dette målet og setter sine disipler straks på det stedet som alle andre lærere peker mot som enden. De arbeider seg opp mot målet å

bli «rikets barn»; han gjør mennesker til det, fritt og av sin nåde. Og dette er riket. Her møter vi altså i egentlig forstand verken en ny lov eller et moralsystem, men inngangen til et nytt liv: «Vær da fullkomne, likesom deres himmelske Far er fullkommen» (Matt 5,48).

Men Bergprekenen inneholder ikke noe nytt moralsystem, ja, slett ikke noe moralsystem, og den taler til en ny tilstand. Da følger det at løftene, for eksempel i de såkalte saligprisningene, ikke må regnes som lønn for den åndelige tilstanden de hver for seg er knyttet til, og heller ikke som en følge av den. Det er ikke fordi en mann er fattig i ånden at himlenes rike er hans – i den forstand at den ene tilstanden skal vokse over i den andre eller være en følge av den; enda mindre er det ene lønnen for det andre.

Leddet som binder «tilstanden» og løftet sammen, er i hvert tilfelle Kristus selv. For han står mellom vårt nåværende og vårt kommende, og han har «lukket opp himlenes rike for alle som tror». Løftet stiller altså fram den nådegaven Kristus gir i det nye riket, avpasset etter hvert enkelt tilfelle.

Det er altså Kristus som konge som her slår portene til sitt rike på vidt gap. Bergprekenen står samlet i tre kapitler i det første evangeliet (Matt 5–7). Ser vi nærmere på dem, blir Guds rike framstilt der trinn for trinn, i stigende grad og i stadig større vidde. La oss følge dette ved hjelp av selve teksten.

I den første delen av Bergprekenen (Matt 5) blir Guds rike skildret generelt, først positivt og så negativt. Prekenen viser særlig hvordan rikets rettferdighet går dypere enn bokstaven, også i Det gamle testamentes lov. Den åpner med ti saligprisninger, som er Det nye testamentes motstykke til de ti bud. De viser oss ikke at loven som er skrevet på stein, blir holdt, men at loven blir virkeliggjort slik den ved Ånden er skrevet «på hjertets kjødtavler» (2 Kor 3,3).

I den gamle pakt hadde de ti bud en innledning foran seg (2 Mos 20,2). De ti saligprisningene har betegnende nok ingen innledning, men en avslutning (Matt 5,13–16), og den svarer til innledningen i Det gamle testamente. Med den slutter første avsnitt, som skulle vise Guds rike i dets særlige trekk.

Men her var det nødvendig å vise forholdet mellom Det nye testamente og Det gamle, for å få fram den virkelige sammenhengen mellom dem. Det er hensikten med vers 17 til 20. Det siste av disse

versene er på samme tid et storslått høydepunkt og en overgang til kritikken av Det gamle testamentes lov når den bare blir anvendt etter bokstaven, slik de skriftlærde og fariseerne gjorde (Matt 5,21–48). I denne delen av Bergprekenen vil den nøye leseren se en likhet med 2 Mos 21 og 22.

Dermed slutter den første delen av Bergprekenen. Den andre delen står i Matt 6, og her går kritikken av loven dypere. Nå gjelder ikke spørsmålet loven etter bokstaven, men det som utgjorde mer enn en ytre lydighet mot budene: fromhet, åndelighet, hellighet. Tre punkter står her fram: almisse, bønn og faste – eller, for å si det siste mer allment, forholdet mellom det legemlige og det åndelige. Disse tre blir lagt fram etter hverandre, negativt og positivt (almisse i 6,1–4, bønn i 6,5–15, faste i 6,16–18).

Men selv slik ville dette bare ha vært den ytre siden av dem. Guds rike fører alt tilbake til de store grunntankene som ligger under. Hva skulle den ene eller andre måten å gi almisse på være verd, hvis en ikke forsto hva rikdom er, og hvor den skal søkes? Dette blir vist i vers 19 til 21.

Så med bønnen: Hva hjelper det om vi unngår fariseernes ytre vesen, eller til og med får tak i den rette formen slik den er lagt fram i Herrens bønn, hvis vi ikke fatter hva som ligger under bønnen? Det er å legge vårt indre menneske helt åpent for Guds lys i ekte, alvorlig enfold, så vi blir helt gjennomlyst av ham (6,22–23). Det er dessuten en fullstendig og udelt overgivelse til Gud (6,22–24). Og i dette ligger sammenhengen både med den ånden som driver til almisse, og med den som driver til virkelig faste.

Det som ligger under all slik faste, er et rett syn på hvordan legemet med sine behov står i forhold til Gud – det timelige i forhold til det åndelige (6,25–34). Det er bønnens ånd som skal råde over og gjennomtrenge både almissen og fasten: overgivelsen til Gud, det å søke først Guds rike og hans rettferdighet, så mennesket, selvet og livet blir døpt i det. Slik er de virkelige almissene, de virkelige bønnene og de virkelige fastene i Guds rike.

Har vi forstått meningen i de to første delene av Bergprekenen rett, kan vi ikke være i tvil om hvordan den tredje delen skal forstås, slik den står i det sjuende kapittelet i Matteusevangeliet. Kort sagt sier den dette til hans samtid – og videre til mennesker til alle tider: For

det første kan ikke Guds rike avgrenses slik dere ville gjøre det (7,1–5). For det andre kan det ikke utbres med ytre midler slik dere ville gjøre det (7,6); det kommer til oss fra Gud (7,7–12), og en går inn i det ved personlig avgjørelse og ved å skille seg ut (7,13–14).

For det tredje blir det ikke forkynt slik en altfor ofte forsøker, når tankene om det bare gjelder det ytre (7,15–16). Til sist viser det seg ikke i livet på den måten som er så vanlig blant de fromme av profesjon, men er helt virkelig og sant og godt i sine virkninger (7,17–20). Og slik hver enkelt av oss tar imot det, er dette riket lik et solid hus på en solid grunnvoll, som ingenting utenfra kan ryste eller ødelegge (7,24–27).

Motsetningen vi nettopp har vist mellom riket slik Kristus la det fram, og den samtidige jødiske undervisningen, er så mye mer slående fordi den ble uttrykt i en form og kledd i ord som alle tilhørerne hans kjente. Nettopp dette har villedet så mange som siterer rabbinske paralleller til Bergprekenen. De ser en ytre likhet og slutter straks at ånden er den samme. De forstår ikke at det som ligner mest i formen, ofte er mest ulikt i ånden.

Mange av disse rabbinske sitatene er likevel helt malplasserte, for likheten ligger bare i et uttrykk eller en ordvending. Iblant går den villedende feilen enda lenger: For å belyse et ord av Jesus siterer en noe som enten i seg selv eller i sammenhengen betyr stikk motsatt. Noen få eksempler vil være nok til å vise hva vi mener.

La oss begynne med den første saligprisningen, om de fattige i ånden, fordi himlenes rike er deres. Et gammelt jødisk ord er selve motstykket til den, for det vitner ikke om livsmot, men om livstrett-het: «Vær alltid mer og mer ydmyk i ånden, for det mennesket har å vente, er å bli føde for markene.»

En annen motsetning til Kristi nådeløfte til «de fattige i ånden» er ordet til den store Hillel: «Min ydmykhet er min storhet, og min storhet er min ydmykhet.» Merk at ordet er utledet av en rabbinsk tillempning av Sal 113,5–6, som lyder: «han som troner så høyt, han som ser så dypt ned». Hillels ord har fått selv den svakeste likhet med den første saligprisningen bare fordi nyere forfattere har utelatt dette forklarende tillegget.

Men selv om vi ser bort fra det: Hva med løftet om «himlenes rike»? Hvilken mening legger rabbinismen i det uttrykket? Og ville det ha falt en rabbiner inn å love det han forsto med riket, til alle mennesker

som var fattige i ånden, hedninger like vel som jøder? Vi minner her om hedningenes skjebne i Messias-tiden, og for å unngå uriktige framstillinger gir vi et sammendrag av de første sidene i Talmuds traktat om avgudsdyrkelse.

Ved begynnelsen av rikets kommende tid blir Gud framstilt som om han åpner loven og innbyr alle som har beskjeftiget seg med den, til å komme og få sin lønn. Da trer det ene folket etter det andre fram, men hvert av dem blir avvist.

Så hevder alle hedningefolkene at loven ikke var blitt tilbudt dem. Men det viser seg å være en tom påstand, for Gud hadde virkelig tilbudt dem den, men bare Israel hadde tatt imot den. Da svarer folkene med en særegen rabbinsk forklaring av 2 Mos 19,17 («de stilte seg nedenfor fjellet»): Gud blir der framstilt som om han virkelig løftet Sinai-fjellet opp som en tønne og truet med å velte det over Israel hvis de ikke tok imot loven. Israels lydighet var altså ikke frivillig, men tvunget.

Da foreslår Den Allmektige å dømme hedningene etter Noahs bud, men det blir lagt til at de ikke ville ha fått noen lønn selv om de hadde holdt dem. Det er riktignok en grunnsetning at selv en hedning som studerte loven, skulle aktes som ypperstepresten. Likevel blir det med den mest forvrengte logikk hevdet at lønnen for hedninger som holdt loven, måtte være mindre enn for dem som gjorde det fordi loven var gitt dem – for hedningene handlet av egen drift og ikke av lydighet!

Andre deler av sammenhengen får enda tydeligere fram forskjellen mellom vidden i Kristi verdensrike og trangheten i jødedommen.

Den samme selvrettferdigheten og det samme kjødelige synet ligger under de andre rabbinske parallellene til saligprisningene, og de peker mot motsetning heller enn likhet. Den saligheten som rabbinerne knytter til sorgen, består således i at mye elendighet her oppveier straff i det kommende.

Vi undrer oss knapt over at det ikke finnes noen rabbinsk parallell til den tredje saligprisningen, med mindre vi tenker på motsetningen: at Israel som folk skal få jorden i eie i Messias-tiden. Vi kunne heller ikke vente noen parallell til den fjerde saligprisningen, om dem som hungrer og tørster etter rettferdigheten. Rabbinismen ville ha en helt annen tanke om «rettferdighet»: Den ble forstått som «gode

gjerninger», og fremfor alt som almisse. Slike gjerninger blir lovet den aller største lønn.

På samme måte taler rabbinismen om de fullkomment rettferdige og de fullkomment urettferdige, eller også om de rettferdige og de urettferdige (alt etter som det gode eller det onde veide tyngst i vektskålen), og i tillegg om en slags mellomtilstand. Men en tanke som det å «hungre» og «tørste» etter rettferdighet ville ikke ha noen plass i systemet. For at ingen skal være i tvil, kan vi sitere denne setningen: «Den som sier: Jeg gir denne *sela* (en sølvmynt) i almisse for at mine sønner skal leve, og for at jeg skal fortjene den kommende verden – se, han er den fullkomment rettferdige.»

Side om side med slike påstander om gjerningsrettferdighet finner vi denne grunnsetningen ofte gjentatt: All slik fortjeneste tilhører bare Israel, mens hedningenes gode gjerninger og barmhjertighet til og med blir regnet dem til synd. Men det er bare rimelig å legge til at én røst hever seg mot en slik lære.

Det synes nesten unødvendig å gå videre med dette. Likevel kan det være godt å merke seg at den samme selvrettferdigheten henger ved barmhjertigheten. Jødene satte den svært høyt og mente at den ikke bare ga lønn, men også sonet for synder.

Når det gjelder hjertets renhet, er det riktignok en strid mellom Sjammais og Hillels skole: Den første lærte at skyldige tanker er synd, mens den siste uttrykkelig begrenset synden til skyldige gjerninger. Saligprisningen av dem som stifter fred, har mange likheter i rabbinismen; men den ville aldri ha knyttet navnet «Guds barn» til noen andre enn Israel. Det samme gjelder bruken av uttrykket «himlenes rike» i den neste saligprisningen.

Når vi stiller rabbinernes ord ved siden av Jesu ord i Bergprekenen, det ene etter det andre, ser vi den samme vesensmotsetningen i ånden, enten det gjelder rettferdighet, synd, omvendelse, tro, riket, almisse, bønn eller faste. Vi skal bare trekke fram to punkter særskilt, fordi forfattere så ofte bruker dem som bevis for at Jesu ord ikke hevet seg over ordene til de fremste autoritetene i Talmud.

Det første av dem gjelder vår Herres velkjente ord: «Derfor, alt dere vil at menneskene skal gjøre mot dere, gjør det også mot dem! For dette er loven og profetene» (Matt 7,12). Dette blir sammenlignet med en rabbinsk parallell der Hillels mildhet blir stilt opp mot Sjammais

motsatte sinnelag. Sjammai skal ha vist bryskt bort en mann som ville bli proselytt og ønsket å lære hele loven mens han sto på ett ben. Hillel tok på sin side imot ham med dette ordet: «Det som er hatefullt for deg, skal du ikke gjøre mot en annen. Dette er hele loven; alt annet er bare forklaring av den.»

Vi legger merke til at ordene som sammenfatter loven her, egentlig bare er et sitat fra Tob 4,15, selv om det naturligvis er nytt å legge dem fram som lovens kjerne. Men bortsett fra dette er det en veldig forskjell mellom dette negative påbudet og den positive anvisningen om å gjøre mot andre det vi vil at de skal gjøre mot oss. Det ene hever seg ikke over lovens ståsted. Det kristne ordet kommer derimot så nær fullkommen kjærlighet som menneskenaturen er i stand til, for det gjør det vi selv ønsker å få, til prøvestein for hvordan vi handler mot andre.

Og merk at Herren ikke setter egenkjærligheten som prinsipp for handlemåten vår, men bare som en lett prøve på den. Dessuten bør en her ha for øye den videre forklaringen i Luk 6,38 og de forklarende tilleggene i Matt 5,42–48.

Det andre eksemplet er den påståtte likheten mellom bønnene i Herrens bønn (Matt 6,9–13) og rabbinske bønner. Her kan vi først merke at rabbinerne framstiller både bønnens ånd og måten å be på så ytre og med så mange enkeltheter at det blir helt forskjellig fra bønnen slik vår Herre lærte disiplene sine.

Den kjente fortellingen om en rabbiner viser at advarselen mot å be på gatehjørnene var hentet fra livet: Han ble sett mens han ba bønnene sine på de offentlige gatene i Sepforis, og så gikk han fire alen fram for å be den såkalte tilleggsbønnen. Leser vi dessuten noen av rabbinernes overleverte bønner, vil vi se hvor himmelvidt mange av dem skilte seg fra de bønnene vår Herre lærte.

Flere enkeltheter ville føre ut over rammen for denne boken. Det får være nok å peke på at slike ord som Matt 5,6.15.17.25.29.31.46.47; 6,8.12.18.22.24.32; 7,8.9.10.15.17–19.22.23 ikke har noen parallell i egentlig forstand i de jødiske skriftene. Ja, læren der rommer ofte motsatte tanker.

Kapittel 28. Høvedsmannens tjener blir helbredet

(*Matt* 8,1.5–15; *Mark* 3,20–21; *Luk* 7,1–10)

Fra saligprisningenes fjell vendte Jesus igjen tilbake til sitt midlertidige hjem i Kapernaum (Mark 3,19–21), men verken til ensomhet eller til hvile. Mange av den mengden som hadde lyttet henrykt til ordene hans, fulgte etter ham. Folket trengte seg nå så stadig om ham at både Mesteren og disiplene helt gikk opp i å ta seg av behovene og kravene til dem som hungret etter livets brød. De fikk ikke engang tid til den maten kroppen trengte.

Forholdene, det uopphørlige arbeidet og den altfortærende iveren gjorde at «hans nærmeste» ble redde for at han skulle miste den sunne dømmekraften, og at hans høye forstand skulle bli bundet av den svake jordiske kroppen. Da ryktet nådde dem, kanskje med overdrevne enkeltheter slik det er vanlig i Østen, skyndte de seg ut av huset sitt i en gate i nærheten for å ta hånd om ham, som om han trengte deres omsorg. Bare tanken om at han var «helt fra seg» (Mark 3,21), kunne forklare for dem det som ellers ville ha vært nesten ufattelig.

Særlig for et østerlandsk sinn ville en slik mangel på selvbeherskelse, det å være «fra seg», tyde på at en annen hadde tatt en i besittelse – Gud eller djevelen. Ut fra en slik antakelse reiste de skriftlærde så stadig anklagen om at Jesus var gal og hadde en ond ånd, og folket tok den tankeløst opp.

Merk at det ikke gjaldt besettelse av en ond ånd i vanlig forstand, men at djevelen selv hadde tatt ham i besittelse når han ikke lenger var herre over seg selv. Derfor kalte vår Herre denne anklagen for det den virkelig var: spott mot Den Hellige Ånd. Og dette forklarer også

hvordan de kunne stå imot den beviskraften som lå i gjerningene hans, enda de ikke kunne nekte for at de var virkelige.

Denne hendelsen kan bare ha avbrutt hans gjerning en kort stund. Snart kom bønnen fra den hedenske høvedsmannen, og tjeneren hans ble helbredet, slik både Matteus og Lukas forteller.

Høvedsmannen er en virkelig historisk person. Han var fører for den troppen som lå i Kapernaum, og han sto i Herodes Antipas' tjeneste. Vi vet at slike tropper for det meste ble vervet blant samaritaner og hedninger fra Cæsarea.

Det finnes heller ikke det minste bevis for at denne høvedsmannen var en «rettferdighetens proselytt», altså en hedning som var gått helt over til jødedommen. Verken Matteus' eller Lukas' beretning lar seg forene med den tanken. En «rettferdighetens proselytt» kunne ikke ha hatt noen grunn til å la være å gå direkte til Kristus, og han ville heller ikke ha sagt om seg selv at han var «uverdig» til at Kristus skulle gå inn under hans tak. Men slike ord stemte helt med jødenes tanker om en hedning, for hedningenes hus ble regnet som urene, og de gjorde urene dem som gikk inn i dem.

På den annen side var «rettferdighetens proselytter» i alle ting likestilt med jøder. Da ville ikke Kristi ord om jøder og hedninger, slik Matteus gjengir dem, ha passet på dem. Høvedsmannen var rett og slett en mann som hadde lært å elske Israel og ære Israels Gud. Det var han som hadde bygd synagogen (Luk 7,5). Underlig nok viser restene av den ennå i dag, etter atten hundre år, hvor rundhåndet han hadde gitt sine gaver: rike og kunstferdige utskjæringer på gesimser og bjelkelag, på søylehoder og nisjer.

Hedningenes hus var «urene». Den som gikk inn i dem, og enda mer den som hadde nær omgang med hedninger, ble «uren». Dette må høvedsmannen ha visst. Jo høyere han plasserte Jesus på jødedommens tinde, desto mer naturlig var det for ham å henvende seg til Kristus gjennom jødenes eldste. Han kunne heller ikke vente at Mesteren skulle komme personlig, selv om bønnen ble hørt.

Ser vi nærmere etter, finnes det ingen virkelig motsigelse mellom Matteus' framstilling av hendelsen for jødiske lesere og Lukas' fyldigere beretning for hedninger, uansett hvordan ordlyden skiller seg. Begge beretningene tyder på at høvedsmannens hus ikke lå i selve Kapernaum, men like i nærheten, trolig ved veien til Tiberias.

I hovedtrekkene stemmer de to beretningene helt overens. Høvedsmannen ber inntrengende for sin syke tjener, som ser ut til å ligge for døden. Videre tror han i fullest forstand at Jesus har makt til å helbrede, på samme måte som han vet at hans egne befalinger som offiser blir lydt uten spørsmål.

Han sier selv at han ikke er verdig (ordet betyr egentlig «skikket») til at Jesus skulle gå inn under hans tak (Matt 8,8; Luk 7,6). Men i denne uskikketheten lå nettopp det som gjorde den gode soldaten skikket til å høre med i det sanne Israel. Og i den dypt følte uverdigheten lå den virkelige verdigheten for «riket» og dets velsignelser.

Her var en som var i den tilstanden som de første leddene i saligprisningene skildrer, og som fikk løftet i de andre leddene – fordi Kristus er leddet som binder dem sammen, og fordi han bevisst var det for høvedsmannen.

Slik ser vi at det å få del i rikets salighet ikke er knyttet til noe ytre forhold til riket. Det hører heller ikke til vår indre bevissthet om det. Kongen gir det til den troen som i dypeste enfold tar ham til seg og holder fast ved ham.

Men for å forstå Kristi ord fullt ut må vi kort forklare de jødiske tankeformene som han brukte for å belyse dem. Det var en vanlig tro at det forløste Israel på Messias' dag skulle samles til et stort festmåltid sammen med patriarkene og heltene i den jødiske tro. Men én ting var klar: Hedninger kunne ikke ha noen del i dette måltidet. På dette punktet sto Jesu ord om den troende høvedsmannen altså i den skarpeste motsetning til jødisk lære: «Mange skal komme fra øst og vest og sitte til bords med Abraham, Isak og Jakob i himlenes rike» (Matt 8,11).

Også på et annet punkt ser vi en lignende motsetning. Da vår Herre viste de vantro bort til «mørket utenfor», der de skal «gråte og skjære tenner» (Matt 8,12), brukte han igjen jødisk språk, bare med motsatt anvendelse. *Gehinnom* var et sted med mørke, og dit skulle hedningene på Herrens dag bli kastet (Am 5,20). Derimot skulle omskjærelsens fortjeneste på Messias' dag fri jødiske syndere fra *Gehinnom*.

Det synes å være et åpent spørsmål om uttrykket «mørket utenfor» ikke bare skulle betegne mørket utenfor Farens opplyste hus, men også – enda lenger ute enn mørket i *Gehinnom* – et sted med håpløs, endeløs natt. Sammen med det står «gråten og tannskjærelsen». I rab-

binsk tenkning var gråten knyttet til sorg og tannskjærelsen nesten alltid til vrede – ikke til angst, som en vanligvis tror.

For å fatte hele motsetningen mellom jødenes syn og Jesu lære må vi huske at hedningene umulig kunne ha del i Messias' festmåltid, mens Israel hadde krav og rett på det. For å bruke rabbinske uttrykk var hedningene «*Gehinnoms* barn», men Israel «rikets barn» (Matt 8,12). På streng rabbinsk vis het de også «kongebarn», «Guds barn», «himmelens barn», «den øvre salens barn» og «den kommende verdens barn».

Jødedommen hos tilhørerne hans kunne vel aldri ha fått et hardere støt enn da alt de holdt kjært, ble snudd på hodet. Det fantes et messiansk festmåltid og fellesskap, der kongen anerkjente alle sine trofaste undersåtter, en høytidelig samling med troens fedre. Men dette fellesskapet hvilte ikke på ytre, men på åndelig slektskap. Det fantes «rikets barn», og det fantes et «mørke utenfor» med angst og fortvilelse. Men dette barnekåret hørte til riket slik han hadde åpnet det for alle som tror. Og mørket utenfor var for dem som bare hadde ytre krav å vise til.

Slik er denne beretningen om den troende høvedsmannen på samme tid en anvendelse av Bergprekenen og en videreføring av dens lære. Negativt skilte den riket fra Israel; positivt satte den Israels håp og fellesskapet med Israels løfter innen rekkevidde for all tro, enten hos jøde eller hedning.

Kapittel 29. Den unge mannen i Nain

Den unge mannen i Nain blir reist opp fra de døde.

(*Luk 7,11–17*)

Det betyr lite om Jesus forlot Kapernaum og dro til Nain selve «dagen etter» at høvedsmannens tjener ble helbredet, eller «kort tid etter». Trolig var det dagen etter dette underet. Det synes å bli bekreftet av at «mye folk» – eller rettere «en stor mengde» – fulgte ham. Veien var lang, etter vår regning over 40 km. Men selv om de gikk hele strekningen til fots, var det ikke vanskelig å nå Nain før kvelden, og det var da begravelsene så ofte ble holdt.

Flere veier fører til og fra Nain. Omkring ti minutters gange øst for byen ligger gravplassen, som nå ikke har noe gjerde. Dit bar de enkens sønn denne vårettermiddagen.

Ser vi bort fra senere overtro, har så lite forandret seg i jødenes skikker og forskrifter omkring de døde at vi ut fra Talmud og enda eldre kilder kan gjøre oss et levende bilde av det som hadde hendt i Nain. Den årvåkne engstelsen og det fåfengte strevet med de midlene enken kjente eller kunne skaffe seg, ville være vanlige trekk i et hvilket som helst slikt bilde.

Men her har vi i tillegg jødenes tanker om døden og om det som kommer etter døden. De visste nok til å bli redde, men ikke nok til å få en fast trøst, og derfor var selv den fromste rabbiner usikker på sin framtid. Og så kom de triste tankene som jødene knyttet til barnløshet.

Vi kan godt forestille oss hvordan jødisk oppfinnsomhet og visdom tok i bruk midler, virkelige eller magiske. Naboene kom inn med

ærbødige skritt, som om selve *Sjekina* (Guds herlighet som var nær) usynlig sto ved hodeenden av sengen i dette ringe hjemmet. Og de søkte forbønn hos dem som ble regnet for fromme i Nain.

Men alt var forgjeves. Og nå hadde det velkjente hornstøtet båret bud om at dødsengelen nok en gang hadde utført sitt ærend. I lidenskapelig sorg hadde moren revet overkjortelen sin. De siste triste tjenestene var gjort for den døde. Liket var lagt på jorden; hår og negler var klipt, og kroppen var vasket, salvet og svøpt i det beste enken kunne skaffe.

Moren satt igjen og jamret og klaget. Hun skulle sitte på gulvet og verken spise kjøtt eller drikke vin. Det lille måltidet hun tok, måtte hun spise uten bordbønn, i et nabohus eller i et annet rom, eller i det minste med ryggen til den døde. Fromme venner gjorde naboplikten eller tok seg av den forestående begravelsen. Selv den fattigste jøde ble regnet for å ha plikt til å skaffe minst to fløyter og én klagekvinne når hans hustru døde. Da kan vi være sikre på at enken ikke hadde forsømt det som ble regnet som de siste tegnene på kjærlighet.

Etter all sannsynlighet var skikken med likpreken ved graven i bruk allerede da, selv om den hadde en annen form. For selv når barmhjertigheten sørget for den enkleste begravelse for en ukjent vandringsmann, ble det leid klagekvinner som i underlige toner sang klagesangen: «Akk, løven! Akk, helten!» eller lignende ord. Store rabbinere pleide på sin side å be om «en varm likpreken» for seg selv.

I ånden kan vi følge det sørgelige følget. Da det gikk ut av huset, ble stoler og benker snudd og lagt ned. Utenfor gikk likprekenholderen foran båren – hvis noen var leid til det – og forkynte den dødes gode gjerninger. Like foran den døde gikk kvinnene. Det var en særskikk i Galilea, og ifølge Midrasj var grunnen at kvinnen hadde ført døden inn i verden. Liket ble ikke båret i en vanlig trekiste, helst av sedertre, slik en senere foretrakk, men lagt på en båre eller i en åpen kiste.

Tidligere hadde det vært forskjell på slike bårer for rike og fattige. De rike ble båret som på en paradeseng, mens de fattige ble ført i en flettet kurv. Iblant hadde den et såkalt «horn» ved fotenden, og liket ble bundet fast til det. Men denne forskjellen mellom rik og fattig ble opphevet ved en forordning av rabbinerne, og ble de båret på båre, ble begge lagt i en flettet kurv. Vanligvis, men ikke i senere tid, var den

dødes ansikt utildekket. Liket lå med ansiktet vendt opp og hendene foldet over brystet.

Vi kan legge til at når en person var død ugift eller barnløs, var det skikk å legge noe som var typisk for ham, i kisten, for eksempel penn og blekk eller en nøkkel. Over kisten til en brud eller brudgom ble det båret en tronhimmel. Iblant var kisten pyntet med myrt. I særlige tilfeller leser vi om røkelse, og til og med om et slags drikkoffer.

Vi kan altså ikke ta feil når vi antar at liket av enkens sønn lå på den «sengen» eller i den «vidjekurven» som er beskrevet. Vi kan heller ikke tvile på at venner og naboer bar endene eller håndtakene. Flere lag med bærere, alle barføtte, avløste hverandre med korte mellomrom, slik at så mange som mulig kunne få del i den gode gjerningen. Under disse stansene var det høylytt klage, men den skikken ble ikke holdt ved begravelse av kvinner.

Bak båren gikk slektningene og vennene, og så den medfølende «mengden». For å la være å følge den døde til hans siste hvilested ble regnet som å håne sin Skaper, og Ordsp 17,5 ble brukt om all slik mangel på ærbødighet: «Den som spotter den fattige, håner hans skaper.» For følgets skyld skulle alt arbeid, ja, også studiet av loven, avbrytes. Var en likevel helt forhindret fra å gå med, skulle en i det minste vise ærbødighet ved å reise seg for den døde.

Slik gikk de mot det stedet som hebreerne ga så vakre navn: «forsamlingens hus» eller «møtestedet», «herberget», «hvilestedet» eller «frihetens sted», «de gråtendes mark», «evighetens hus» eller «livets hus».

Fra byen like ved kom denne «store mengden» som fulgte den døde, med klagerop og de ville sangene til klagekvinnene, ledsaget av fløyter og den sørgmodige klangen fra cymbaler, kanskje også av trompeter, midt i en allmenn medfølelse. Langs veien fra Endor strømmet den store mengden som fulgte «livets høvding» (Apg 3,15). Her møttes de: livet og døden. Det som bandt dem sammen, var den dype sorgen hos den enke moren.

Han kjente henne igjen der hun gikk foran båren og førte den hun selv hadde født til livet, til graven. Hun gråt fremdeles. Selv da han hadde skyndt seg et skritt eller to foran følget sitt, helt inntil henne, la hun ikke merke til ham, men fortsatte å gråte.

Men «da Herren så henne, fikk han medynk med henne» (Luk 7,13). Som en motsetning minnes vi den vanlige formelen ved begravelser i Israels land: «Gråt med dem, alle dere som er bitre i hjertet!» Det var ikke slik Jesus talte til dem som sto omkring, eller til henne, men på sitt eget vis: «Gråt ikke!» – egentlig: «Hold opp med å gråte!»

Og det han sa, det gjorde han. Han rørte ved båren, kanskje ved selve vidjekurven der den døde unge mannen lå. Han fryktet ikke den største av alle urenheter, det å røre ved en død, som rabbinismen i sin utbygging av lovens bokstav hadde omgitt med endeløse redsler. Hans atskillelse var en annen enn fariseernes: Den besto ikke i å bøye seg under forskrifter, men i å seire over det som gjorde dem nødvendige.

Og da han rørte ved båren, stanset de som bar den. Ærefrykten for det underet som skulle komme, hadde falt over dem, liksom skyggen av livets porter som åpnet seg. Ett befalende ord – og «da satte den døde seg opp og begynte å tale» (Luk 7,15). Han talte ikke om den verdenen han kort hadde skimtet. Den som plutselig går fra drømmesyn til våken tilstand, mister i den brå overgangen det han har sett. Slik var det med ham som ble ført hastig tilbake fra den blendende klarheten til det dunkle lyset som øynene hans var vant til.

Og fremdeles var Jesus leddet som bandt sammen moren og sønnen, som hadde funnet hverandre igjen. Slik «ga han ham til hans mor» i den sanneste forstand.

Men over dem som så dette underet i Nain, falt frykten for Guds nærvær, og gjennom sjelene deres strømmet lovsangen til Gud: frykt fordi «en stor profet er reist opp iblant oss», lovsang fordi «Gud har gjestet sitt folk» (Luk 7,16).

Kapittel 30. Kvinnen som var en synderinne

(*Luk* 7,36–50)

Den neste hendelsen som er fortalt fra Kristi reise gjennom Galilea, kan neppe ha funnet sted i den stille lille byen Nain. Likevel må den ha fulgt nesten umiddelbart etter.

Matt 11,20–30, som kommer etter beretningen om sendebudene fra døperen, gir oss inntrykk av at Jesus var på reise. Det kan godt være at de oppmuntrende og innbydende ordene han talte til dem som strevde under byrdene sine (Matt 11,28–30), hørte med til forkynnelsen hans på denne reisen – kanskje var de selve kjernen i den.

Dette var sannelig et godt budskap, og ikke bare for dem som var nedtynget av sin bevisste synd eller av dyp sorg. Det var et godt budskap også for dem som gjerne ville ha «lært» så godt de kunne, men som hadde lærere som gjorde «rikets åk» til en tung byrde. Guds vilje var blitt et slit for dem, trettende og umulig å fullføre.

Ennå én ting må vi legge merke til: Etter hvert som Kristus foldet ut sin gjerning blant menneskene, kom han mer og mer i motsetning til den jødiske åndelige tenkningen i sin samtid – den han historisk sett var sprunget ut av. Det ser vi i hele ånden og holdningen i det han gjorde og sa: i huset i Kapernaum, i synagogene, overfor den hedenske offiseren, ved byporten i Nain og ikke minst her, i beretningen om kvinnen som hadde syndet mye og fikk mye tilgitt.

En jødisk rabbiner kunne ikke ha handlet og talt slik; han ville ikke engang ha forstått Jesus. Ja, en rabbiner ville – hvor mild og barmhjertig han enn var – i ord og gjerning ha gått nøyaktig motsatt vei av Kristus.

Selve beretningen ser ut til å være bare et bruddstykke. Av måten den er bygd på, må vi prøve å se hvor og hvordan den ble brutt av. Vi forstår den finfølelsen som lot kvinnen være navnløs. Hun fikk så mye tilgitt og elsket så høyt, men hennes store synd måtte fortelles sammen med det. I motsetning til det står den sykelige nysgjerrigheten og trangen til helgendyrkelse som har knyttet beretningen hennes til navnet Maria Magdalena.

En annen feil er at visse kritikere har prøvd å slå denne beretningen sammen med den langt senere salvingen av Kristus i Betania (Matt 26,6 ff.). Men de to beretningene har i virkeligheten ingenting felles, bortsett fra at det i begge var en «Simon» – kanskje det vanligste av alle jødiske navn – og en kvinne som salvet, og at Kristus og de som var til stede, talte og handlet i samsvar med andre avsnitt i evangeliehistorien.

At fariseeren Simon innbød Jesus til sitt bord, betyr ikke nødvendigvis at han var blitt grepet av Jesu lære. Hvis Jesus hadde undervist i «byen» og som alltid dratt folkemengden uimotståelig til seg, var det helt etter skikken på den tiden at den ledende fariseeren innbød den kjente «læreren» til sitt bord. Som lærer behandlet han ham uten tvil (Luk 7,40).

Spørsmålet i Simons sinn var om han var mer enn «lærer» – om han var «profet». At et slikt spørsmål meldte seg i ham, viser for det første at Kristus åpent gjorde krav på en annen stilling enn en rabbiners, og at hans etterfølgere i det minste så ham som en profet. For det andre viser det at det foregikk en kamp i Simons bryst, der jødiske fordommer holdt på å kvele inntrykket av å være sammen med Kristus.

De satt alle, eller rettere «lå», rundt bordet. Kroppen lå på benken, føttene var vendt bort fra bordet mot veggen, og venstre albue hvilte på bordet.

Nå kom en kvinneskikkelse inn fra den åpne gårdsplassen, opp trinnet til verandaen, kanskje gjennom et forværelse, og gjennom den åpne døren inn i festsalen og spisesalen. Hvordan hun kom seg inn, betyr lite – like lite som om hun «hadde vært» eller fremdeles «var» en «synderinne» i ordets forferdelige betydning.

Men vi må huske hvor sterke de jødiske fordommene var mot å samtale med en kvinne, hvor høyverdig hun enn var. Først da forstår

vi fullt ut hvor upassende det var at en slik kvinne søkte seg inn til denne rabbineren, som så mange holdt for profeten sendt av Gud.

Vi har sagt at beretningen er et bruddstykke, og her ser vi det igjen, slik vi så det i Simons innbydelse til Jesus. Kvinnen hadde uten tvil hørt ordene hans den dagen. Det han hadde sagt, var i hovedsak dette: «Kom til meg, alle som strever og har tungt å bære, og jeg vil gi dere hvile! … Lær av meg, for jeg er nedbøyd og ydmyk av hjertet. Så skal dere finne hvile for deres sjeler …»

Han var for henne profeten sendt fra Gud med det gode budskapet som åpnet himlenes rike også for henne. Han la rikets åk på henne – ikke et åk som trykket henne helt ned i helvete, men et som var lett å bære og ikke tynget. Når det gjaldt den tunge byrden fra fortiden hennes, visste hun at alt var slik han sa. Og mens hun lyttet til disse ordene og så ham, lærte hun å tro at alt også var slik han hadde lovet dem som hadde tungt å bære. Hun hadde holdt øye med ham og fulgt etter ham på avstand til fariseerens hus.

Skyggen av skikkelsen hennes må ha falt over alle som lå til bords. Men ingen sa noe, og hun aktet ikke på noen andre enn én. Hva hadde det å si for henne hvem som var der, eller hva de tenkte? Det var bare én hun ikke våget å møte – ikke fordi hun fryktet ham, men fordi hun kjente seg selv. Det var ham hun var kommet til. Så «stilte hun seg bak Jesus, ved føttene hans». Hun hadde med seg en *alabastron* med salve – en liten krukke eller flaske, oftest av alabast.

Vi vet at velluktende salver var svært ettertraktet og ble mye brukt. Noen, som ekte balsam, var verdt dobbelt så mye som sin vekt i sølv. Andre, som nardus, var ikke fullt så kostbare, men var også «dyre».

Vi har vitnesbyrd om at velluktende oljer ble laget og brukt i stor mengde i Israels land, særlig rosenolje og olje av sverdlilje, men mest den blandingen som i oldtiden var kjent som *foliatum*. Kvinnene bar en flaske med denne salven i en snor om halsen, og den hang ned under brystet. Den var så alminnelig at det var tillatt å bære den selv på sabbaten. Det er derfor i det minste ikke usannsynlig at hun som elsket så høyt, hadde med seg nettopp «flasken med *foliatum*» i alabastkrukken sin.

Mens hun sto bak ham ved føttene hans og bøyde seg ærbødig, falt tårene hennes som en plutselig sommerskur over føttene hans og «vætte» dem. Som om hun var redd for å gjøre ham uren med tårene

sine, tørket hun dem raskt bort med de lange lokkene sine. Håret hadde falt ned og rørt ved ham da hun bøyde seg.

Nå var troen hennes blitt frimodig i hans nærvær, og hun fortsatte å kysse de føttene som hadde brakt henne «fredens gode budskap», og å salve dem fra alabastkrukken om halsen hennes. Fremdeles sa hun ingenting, og heller ikke han. For på samme måte som tausheten syntes å være det mest passende uttrykket fra hennes side, var det beste og mest passende svaret fra hans side å la det skje i taushet.

Det var en til der som ikke sa sine tanker høyt, men tankene hans var helt andre enn hennes eller Kristi. Det er knapt mulig å tenke seg en mer smertelig motsetning enn «fariseeren» i dette bildet. Vi vil ikke påstå at det nødvendigvis lå forakt i at han i sine stille tanker kalte Kristus «denne mannen» (Luk 7,39), eller i den overlegne måten han siden svarte på Frelserens spørsmål med «jeg antar» (Luk 7,43). Men det viser i alle fall hvordan han var til sinns.

Én ting syntes nå i det minste klart for denne fariseeren. «Denne mannen» hadde merkelige, nye veier og ord, og Simon måtte av høflighet kalle ham «mester» eller rabbi. Hvis han virkelig var en profet, ville han ha visst hvem kvinnen var. Og hadde han visst hvem hun var, ville han aldri ha latt henne komme nær seg slik.

Likevel var han en profet, og i en langt fullere mening enn Simon kunne forestille seg; for han hadde lest Simons uuttalte tanker. Det skulle han straks vise ham, men ikke med en åpen irettesettelse som ville ha gjort ham til skamme foran gjestene hans. Det som følger, er ikke en lignelse, slik en vanligvis mener, men et eksempel. Derfor må en på ingen måte presse det. Med denne forklaringen forsvinner alle de antatte vanskelighetene med at fariseeren skulle ha fått «lite tilgitt» og derfor «elsket lite».

Simon hadde sluttet at profeten måtte ha nektet kvinnen å røre ved ham i kjærlighet, hvis han hadde kjent livet hennes. For å overbevise ham om at han tok feil, gikk Jesus inn i fariseerens egen tankegang. En hadde to skyldnere, og den ene skyldte ti ganger så mye som den andre. Hvem av dem ville elske mest den som hadde ettergitt dem gjelden av nåde?

Det kunne godt være at gjelden var like umulig å betale for begge, og at de begge elsket like høyt. Likevel ville en rabbiner etter sine jødiske forestillinger si at den som hadde fått mest ettergitt, ville

elske mest. Hvis dette – så mye for så mye – var den sikre slutningen i jødisk teologi, så skulle den også brukes på dette tilfellet. Var velgjerningen stor, ville kjærligheten være stor; var velgjerningen liten, ville kjærligheten være liten. Og omvendt: Da ville stor kjærlighet vise at velgjerningen var stor, og liten kjærlighet at den var liten.

La Simon så bruke denne tankegangen ved å se på kvinnen og sammenligne det hun gjorde, med det han selv hadde gjort. Å vaske en gjests føtter, gi ham velkomstkysset og ikke minst salve ham var riktignok ikke nødvendige oppmerksomheter ved et måltid (1 Mos 18,4; 2 Mos 18,7). Desto mer viste de særlig omsorg, hengivenhet og aktelse. Ingen av disse tegnene på aktelse hadde preget den bare høflige mottakelsen fariseeren hadde gitt ham.

Men i en dobbel stigning – vi kan bare antyde hvor sterk den er – viste Frelseren nå hvor annerledes det hadde vært med henne – og nå vendte han seg for første gang mot henne! Etter Simons egen tankegang måtte altså han ha fått lite, men hun mye.

Eller, for å gå fra eksemplet over til virkeligheten: «Hennes mange synder er henne forlatt» – det skjedde ikke i uvitenhet om at de var «mange», men med full kunnskap om det. Etter det Simon selv hadde innrømmet, ville dette forklare at hun elsket så høyt, for hun hadde fått mye tilgitt. På den annen side ville også den andre slutningen holde, selv om Herren ikke sier det rett ut: Simons lille kjærlighet viste at han var en som «lite er tilgitt».

Slik han før for første gang hadde vendt seg mot henne, talte han nå for første gang til henne: «Dine synder er deg forlatt» – nå ikke lenger «de mange». Han aktet heller ikke på de knurrende tankene hos dem rundt bordet. De kunne ikke forstå hvem denne var, han som endog tilga synder.

Men til henne sa han: «Din tro har frelst deg. Gå bort i fred!» – ordrett «gå inn i fred». Vår logiske dogmatikk ville ha sagt «gå i fred», men han sa «inn i fred». Og slik gikk hun – den første som var kommet til ham for å bli helbredet i sin sjel – ut i det bedre lyset og inn i himlenes rikes evige fred.

Kapittel 31. Kvinnene som tjente ham

Kvinnene som tjente ham. Tilbake til Kapernaum. Den besatte stumme blir helbredet. Fariseernes anklage mot Kristus. Jesu mor og brødre kommer for å hente ham.

(*Luk 8,1–3; Matt 9,32–35; Mark 3,22 ff.; Matt 12,46–50 med parallellene*)

Enkelte detaljer byr på vanskeligheter, men alt tyder på at Kristus nå var på vei tilbake til Kapernaum fra den misjonsreisen der Nain hadde vært det sørligste punktet (Luk 8,1–3). På denne reisen fulgte ikke bare de tolv ham, men også kvinner som elsket ham og var ham takknemlige. Tre av dem er nevnt ved navn. «Maria, med tilnavnet Magdalena», hadde fått en særlig velgjerning av ham: helbredelse til legeme og sjel. Tilnavnet Magdalena kom trolig av hjembyen hennes, Magdala, slik flere rabbinere i Talmud blir kalt «magdalenere».

Magdala lå en sabbatsvei fra Tiberias og var berømt for sine fargerier og sine verksteder for fine ullstoffer – åtti av dem blir nevnt. Ja, hele egnen synes å ha drevet med denne næringen. Byen var også kjent for handelen med turtelduer og duer til renselsesofrene. Overleveringen overdriver tallene som vanlig og nevner tre hundre slike butikker. Byen var derfor svært rik, og Magdala nevnes blant de tre byene som sendte så store gaver til Jerusalem at de måtte fraktes på vogn. Men det moralske forfallet var også stort, og rabbinerne mente at det var grunnen til at byen til slutt ble ødelagt.

Av de mange byene og landsbyene som en gang lå tett langs bredden av Galileasjøen, er alle borte unntatt Magdala. Den lever videre i samlingen av leirhytter som bærer navnet Mejdel. Det gamle vakttårnet

som ga stedet navnet, står der fremdeles, trolig på samme sted som tårnet som så ned på Jesus og Maria Magdalena. Den dag i dag er Magdala kjent for sine kilder og bekker, som gjør stedet særlig egnet for fargerier. Disse vannene og sjøen skal være fulle av skalldyr, og de kunne gi noe av fargestoffet.

Slike detaljer kan hjelpe oss til å se hjemmet hennes tydeligere for oss, og kanskje også oppveksten og kårene hennes. Hun tjente ikke bare Jesus mens han levde, men fulgte også hans siste stunder «på avstand» med kjærlighetens grådige blikk (Matt 27,55–56), og siden satt hun rett imot Josefs nye grav, der legemet hans ble lagt (Matt 27,61). Hun tilbrakte den forferdelige tiden som fulgte, sammen med sine likesinnede venninner, som hadde tjent Kristus i Galilea (Luk 23,55). De gjorde i stand de «velluktende urter og salver» (Luk 23,56) som den oppstandne Frelseren aldri skulle trenge.

Men hvor vanskelige kårene enn var da Maria Magdalena kom til å bekjenne sin tro på Jesus, må det ha vært enda tyngre for Johanna. Hun var gift med Kusa, Herodes' forvalter. Han kan ha vært den embetsmannen ved hoffet som fikk sønnen sin helbredet ved det ordet Jesus talte i Kana (Joh 4,46–54), men det er ikke sannsynlig. Bare én til av dem som tjente Jesus, er nevnt ved navn: Susanna, «liljen». Og de «tjente dem med det de eide».

Det var på denne reisen tilbake til Kapernaum, trolig ikke langt fra byen, at de to blinde fikk synet igjen (Matt 9,27–31). Det var også da den besatte stumme ble helbredet, slik Matt 9,32–35 forteller og Mark 3,22–30 hentyder til. Denne beretningen må selvsagt ikke forveksles med den nokså like hendelsen i Matt 12,22–32 og Luk 11,14–26. Den hendte langt senere i Herrens liv, da fariseernes motstand – som hele sammenhengen viser – hadde fått mye større omfang, og Jesus talte strengere om fiendenes karakter og skyld.

Vi vil derfor først drøfte fariseernes anklage om at Jesus drev ut de onde ånder ved de onde ånders fyrste (Matt 9,34), og hans svar på den, når anklagen kommer fram i sin fulle form.

Det var altså på denne reisen fra Galileas ytterste grenser tilbake til Kapernaum at den besatte stumme ble helbredet ved at den onde ånden ble drevet ut. Omstendighetene viser at et nytt avsnitt i Messias' gjerning var begynt. Det er preget av at Kristi lære og gjerning ble

foldet ut fullere, og i samme takt av at fariseernes motstand vokste. De to gikk hånd i hånd, og vi kan ikke skille dem som årsak og virkning.

Som vi gang på gang har pekt på, hadde dette nye avsnittet begynt da Jesus kom tilbake fra «den ukjente høytiden» i Jerusalem. Derfra ser det ut til at fariseerne fulgte etter ham. Vi så det allerede da de fire disiplene ble kalt ved Galileasjøen.

Men åpent viste det seg først ved helbredelsen av den lamme i Kapernaum. Da la vi for første gang merke til at de skriftlærde var til stede og knurret, og samtidig hørte vi for første gang Jesu klare ord om syndenes forlatelse. Det samme dobbelte trekket viste seg da tolleren Matteus ble kalt, og da fariseerne siden klaget over at Kristus spiste og drakk med «syndere».

De tolv apostlene ble så utvalgt som et videre ledd i dette skillet fra det gamle, som nå var blitt fiendtlig. Deretter kom Bergprekenen, den særegne læren Jesus talte til folket – både et forsvar og en innbydelse.

På reisen gjennom Galilea som fulgte etter, ser ikke motstanderne ut til å ha fulgt Jesus selv. Men vi hører deres voksende og nå åpne motstand i det Kristus sa om døperen Johannes etter at han hadde sendt Johannes' disipler tilbake (Matt 11,16–19). Og innflytelsen fra den ser vi i fariseeren Simons uuttalte tanker.

Vi har allerede antydet at fariseerne som parti ikke fulgte Jesus på reisen i Galilea. Men vi får uttrykkelig vite at ordet om at en død var blitt oppvakt i Nain, kom ut «i hele Judea» (Luk 7,17). Det nådde uten tvil fram til lederne i Jerusalem. Fra da av og fram til helbredelsen av den besatte stumme på veien tilbake til Kapernaum ser det ut til å ha gått akkurat nok tid til at fariseerne kunne være kommet dit (Matt 9,34). Markus omtaler dem uttrykkelig som «de skriftlærde som var kommet ned fra Jerusalem» (Mark 3,22).

Hvordan lederne i Jerusalem enn så på oppvekkelsen i Nain, kunne ingen lenger nekte for at Jesus gjorde under. I alle fall gjorde han det vi kaller under, men det var ikke under for dem.

Som vi har sett, lå «undergjørende» helbredelser og utdrivelse av onde ånder innenfor rammen av det som for dem var uvanlig, men likevel hørte til det vanlige. Det var ikke under i vår mening, for slikt ble gjort – eller ble sagt å bli gjort – av deres «egne sønner». At slike helbredelser skjedde, voldte dem derfor ingen vanskelighet. For oss ville ett eneste godt bevitnet under være et ugjendrivelig bevis for

Kristi krav; for dem var det ikke det. De kunne tro på «undrene» uten å tro på Kristus.

Her ser vi igjen at det var fiendskapet mot Jesu person og lære som fikk dem til å avvise kravene hans. Når de ble spurt hvilken kraft Jesus gjorde disse gjerningene ved, svarte de at han gjorde dem ved Satan, de onde ånders fyrste. De så Jesus som besatt av en ond ånd, ikke bare for en tid, men varig – altså som et stadig redskap for Satans makt. Og denne onde ånden var etter deres mening ingen ringere enn Be'elsebul, de onde ånders fyrste (Mark 3,22).

I deres øyne var det altså egentlig Satan som virket i ham og gjennom ham. I stedet for å bli kjent som Guds Sønn ble Jesus sett som Satan i menneskeskikkelse; i stedet for å bli anerkjent som Messias ble han fordømt og behandlet som representant for mørkets rike. Og alt dette skjedde fordi det riket han kom for å åpne og forkynte, var det stikk motsatte av det de regnet som Guds rike. Det var altså den grunnleggende motsetningen mellom rabbinismen og Kristi evangelium som lå til grunn for hvordan de behandlet Kristi person.

Fra nå av var den naturlige gangen i denne historien at de så hver ny åpenbaring av Kristi makt bare som en fullere utfoldelse av Satans makt, og at de sto den imot med stadig større besluttsomhet og fiendskap, helt til korset.

På den annen side: Når de først hadde slått inn på en slik vei, kunne og ville ikke Jesus lenger drøfte med dem eller argumentere mot den. Heretter måtte hans taler og holdning til en slik jødedom hovedsakelig være dom og refselse. Samtidig måtte han fremdeles, både av sitt vesens indre nødvendighet og av sin sendelses ytre nødvendighet, søke å frelse den utvalgte resten fra «denne vrange slekt» og legge en bred og vid grunnvoll for den kommende kirken.

Anklagen om at Satan sto bak, var riktignok ikke helt ny. Noen hadde antydet at døperen Johannes var under en ond ånds innflytelse, og dette listige påskuddet for å stå imot budskapet hans hadde hatt stor framgang hos folket (Matt 11,18; Luk 7,31–33). Den samme anklagen ble nå reist mot Jesus, bare i langt fullere form. Folket undret seg og sa: «Aldri har slikt vært sett i Israel.» Men fariseerne nektet ikke for det som hadde skjedd; de hadde sin egen forklaring på det. Etter den gjorde Jesus både denne utdrivelsen og alle lignende gjerninger «ved de onde ånders fyrste» (Matt 9,33–34).

Fariseernes angrep på Kristus stanset ikke her. Vi mener at dette var grunnen til at Jesu «mor og brødre» kom for å hente ham, slik alle de tre første evangeliene forteller (Matt 12,46 ff.; Mark 3,31 ff.; Luk 8,19 ff.). Fariseernes motstand hadde enten fylt disse slektningene av Jesus med frykt for hans sikkerhet, eller gjort dem oppriktig bekymret for det han gjorde. Jesus ville bare ha tatt slik avstand fra slektskapet med dem hvis besøket betydde en eller annen form for innblanding i hans gjerning, enten den kom av frykt eller av kjærlighet.

Men det betydde mer enn dette. Vi vil ikke gå så langt som å se stolthet eller ønske om å vise seg i at jomfru Maria kalte Jesus ut til seg; det motsatte kan like gjerne ha vært grunnen. Likevel kan vi ikke annet enn se Kristi ord som den strengeste profetiske refselse av all Maria-dyrkelse og av bønn om jomfruens forbønn. Enda mer refser de de underlige lærene om at hun var fri for både personlig synd og arvesynd, helt til de i sin usunne følge endte i dogmet om «den ubesmittede unnfangelse».

På den annen side husker vi også den dype ærbødigheten jødene hadde for foreldrene – i Talmud fikk den til og med et overdrevet uttrykk. Vi føler at han som var Israels konge, mindre enn noen annen i Israel kunne si eller gjøre noe som bare kunne se ut til å mangle aktelse for en mor. Det må ha ligget en høyere mening i ordene hans. Den meningen skulle bli bedre forstått etter hans oppstandelse.

Kapittel 32. Lignelsene ved Galileasjøen

Lignelsene til folket ved Galileasjøen og lignelsene til disiplene i Kapernaum.

(Matt 13,1–52; Mark 4,1–34; Luk 8,4–18)

Igjen er vi sammen med Jesus og disiplene hans ved Galileasjøen. Det var en vårmorgen – en slik vår som bare Østen kjenner, og aller mest Galileasjøen. Nesten med ett kler den blodrøde anemonen, den lysende tulipanen, den skinnende hvite narsissen og den gylne soleien markene, mens alle trærne skyter sine duftende løfter om frukt.

Bildene i Bergprekenen bekreftet det vi også visste på annen måte: at den ble holdt i den korte tiden etter vinterregnet, da «liljene» prydet det friske gresset. På samme måte viser bildene i lignelsene ved Galileasjøen at året var kommet lenger. Markene ga nå det første løftet om en høst som skulle samles inn når tiden var inne. Og siden vi vet at bygghøsten begynte ved påsken, kan vi ikke ta feil når vi antar at det hele foregikk noen uker før denne høytiden.

Det finnes også andre tegn på dette. De første versene (Matt 13,1–2) viser at Jesus hadde gått ut av «huset» bare sammen med disiplene sine. Mens han satt ved sjøen, samlet det seg så mye folk at han måtte gå om bord i en båt, og derfra talte han mye til dem i lignelser.

Vi legger merke til en stigning i de tre rekkene av lignelser. De ble talt i tre forskjellige tidsrom i Kristi historie og svarer til tre ulike trinn i fariseernes motstand og folkets stemning. Den første rekken (Matt 13) kom da fariseerne nettopp hadde funnet på å forklare gjerningene hans med at de onde ånder sto bak, og da en villfaren

kjærlighet ville gjøre det jordiske slektskapet til bånd for å binde Kristus.

Den andre rekken av lignelser (Luk 10–16) henger sammen med det høyeste punktet i fariseernes motstand. Den viste seg i anklagen i dens mest utviklede form: at Jesus så å si var Satan i menneskeskikkelse, det stadige redskapet for hans virksomhet (Luk 11,14 ff.). Dette var spottet mot Den Hellige Ånd.

I den tredje rekken, som består av åtte lignelser (Matt 18; 20; 24; 25), blir Guds rike framstilt i sitt siste stadium: innsamling, atskillelse, lønn og tap. Det er nettopp det vi kunne vente i Herrens undervisning like før Israel endelig forkastet ham og forrådte ham i hedningenes hender.

Én ting er likevel felles for alle lignelsene og binder dem sammen. Alle ble de talt fordi tilhørerne på en eller annen måte ikke var mottakelige – også når tilhørerne var disipler som bekjente seg til ham. Det synes å komme fram i den grunnen Kristus ga disiplene for at han underviste i lignelser: «Til dere blir Guds rikes mysterium gitt. Men til dem som er utenfor, blir alt sagt i lignelser» (Mark 4,11).

Det er lite å vinne ved å drøfte opphavet til ordet l*ignelse*. Det greske ordet betyr å stille én ting ved siden av en annen.

Kanskje var ingen annen undervisningsmåte så vanlig hos jødene som lignelser. Men hos dem var de nesten bare illustrasjoner av noe som allerede var sagt eller lært, mens de hos Kristus var grunnlaget for undervisningen hans. Dette skillet holder selv der likheten mellom en rabbinsk lignelse og en lignelse i evangeliene synes å være størst. Ser vi nærmere etter, vil vi finne at forskjellen ikke bare ligger i grad, men i art, eller rettere i ståsted – slik vi allerede har pekt på når det gjelder andre former for undervisning.

Det kan vi se av lignelsen om kvinnen som lette ivrig etter mynten hun hadde mistet (Luk 15,8–10). Til den finnes det en nesten ordrett jødisk parallell. Men i den jødiske lignelsen er lærdommen at et menneske bør gjøre seg mye større umak med å granske loven enn med å lete etter en mynt. Det første gir nemlig evig lønn, mens mynten, om den blir funnet, i høyden kan gi en forbigående glede.

Kristi lignelse vil derimot ikke vise fram fortjenesten ved granskning eller gjerninger, men Frelserens barmhjertighet når han leter etter den som er fortapt, og himmelens glede når den fortapte blir

funnet igjen. Det er nesten unødvendig å si at slike lignelser knapt kan sammenlignes i sin ånd, unntatt som motsetninger.

Beretningen om denne første rekken (Matt 13) framhever sterkt at Jesus talte til folket i lignelser (Matt 13,3), og bare i lignelser (Matt 13,34; Mark 4,33–34). Det ser derfor ut til å ha vært første gang han tok i bruk denne måten å undervise folket på. Disiplene undret seg da også og spurte hvorfor han brukte denne nye måten (Matt 13,10; Mark 4,10).

Herren framhever særlig i svaret sitt hva som skilte den undervisningen de fikk, fra lignelsene han talte til folket: Lignelsene skulle virke som en dom. De skulle fullføre den forherdelsen som i begynnelsen var kommet av at folket av egen vilje hadde forkastet det de hadde hørt (Matt 13,13–17). For oss i det minste synes det klart at grunnen til at lignelsene virket så ulikt på den vantro mengden og de troende disiplene, ikke lå i lignelsenes innhold eller form, men i det ulike ståstedet de to gruppene av tilhørere hadde overfor Guds rike.

Nå kan vi i noen grad forstå hvorfor Kristus først nå tok i bruk undervisning i lignelser. Grunnen lå i at forholdene var blitt andre. All hans tidligere undervisning hadde vært klar, selv om den bare la grunnen. I den hadde han lagt fram det Guds rike han var kommet for å åpne for alle som tror. Han hadde gjort det med ord og vist det med kjensgjerninger (i undrene).

Nå hadde tilhørerne delt seg i to grupper. De som hadde godtatt disse forutsetningene så langt de forsto dem, var de som bekjente seg som hans disipler – enten for en tid eller for alltid, det ville utfallet vise. På den andre siden hadde fariseerne nå funnet fram til en sammenhengende teori. Etter den kom Jesu gjerninger, og dermed også læren hans, fra Satan.

Kristus måtte fremdeles forkynne riket; det var derfor han var kommet til verden. Men nå måtte riket forkynnes slik at det krevde en avgjørelse. Det måtte skille de to gruppene. Den ene gruppen skulle det lede til klarere forståelse av rikets mysterier, mens den andre nå ville se disse mysteriene som helt uforståelige, utrolige og forkastelige.

Grunnen lå i det forholdet hver av de to gruppene hadde til riket: «For den som har, til ham skal det bli gitt, og han skal ha overflod. Men den som ikke har, skal bli fratatt endog det han har.» Og den

gåtefulle måten disse «rikets mysterier» ble lagt fram på i lignelsene, passet til dem og svarte til deres vesen. De ble nå lagt fram, ikke for å gi den første opplæringen, men for den endelige avgjørelsen.

Så mye til generell forklaring. Beretningen om den første rekken av lignelser (Matt 13) inneholder tre atskilte deler: lignelsene som ble talt til folket; grunnen til at han underviste i lignelser, og forklaringen av de første lignelsene (begge deler sagt til disiplene); og til slutt en ny rekke lignelser til disiplene. Vi må kort se på hver av disse delene.

Den lyse vårmorgenen da Jesus talte fra «båten» til folkemengden som trengte seg sammen på stranden, fortalte han dem fire lignelser: om ham som sådde, om hveten og ugresset, om sennepsfrøet og om surdeigen. Den første av dem, eller kanskje de to første, må utfylles med det vi kan kalle en femte lignelse: om såkornet som vokser uten at noen merker det. Det er den eneste lignelsen som bare Markus har tatt vare på (Mark 4,26–29). Alle disse lignelsene handler, som det uttrykkelig sies, om Guds rike – ikke om en bestemt side eller et bestemt trekk ved det, men om selve riket, eller med andre ord om dets historie.

Den første lignelsen handler om ham som sådde. Vi kan nesten se for oss Frelseren der han satt i baugen på båten og viste tilhørerne den fruktbare sletten rett overfor ham. Der sto det unge kornet ennå i sin første grønne vekst og lovet en høst. Slik er himlenes rike, som han er kommet for å forkynne. Såmannen har gått ut for å så det gode kornet.

Lignelsen blir mer levende hvis vi tenker på en måte å så på som var særegen for den tiden. Etter jødiske kilder sådde en på to måter: Enten kastet en kornet med hånden, eller en brukte dyr. I det siste tilfellet ble en sekk med hull fylt med korn og lagt på ryggen av dyret, slik at kornet ble strødd tett etter hvert som det gikk framover. Da kunne det godt hende at kornet falt uten forskjell på nedtråkket vei, på steingrunn med bare et tynt lag jord, på steder der tornene ikke var ryddet bort eller kratt fra tornehekken hadde krøpet inn i åkeren, og på god jord.

Hvordan det gikk i hvert tilfelle, trenger vi ikke gjenta her. Men hva ville alt dette si Jesu jødiske tilhørere? Hvordan kunne denne såingen og veksten være lik Guds rike? Slett ikke i den meningen de ventet. For dem var det bare en rik høst, da hele Israel skulle bære rikelig

frukt. Og videre: Hva var kornet, og hvem var såmannen? Eller hva kunne de forskjellige slags jord og deres manglende grøde bety?

For oss, som har fått Herrens forklaring, synes alt dette klart. Det første som trengtes, var å tro at Jesus var den guddommelige såmannen, og hans ord rikets såkorn. Hvis de godtok dette, hadde de i det minste de rette forutsetningene for å forstå «dette rikets mysterium».

Etter jødisk oppfatning skulle Messias komme med ytre prakt og opprette riket ved å vise sin makt. Men det var nettopp den tanken om riket som Satan hadde fristet Jesus med i begynnelsen av hans offentlige gjerning. Mot den sto dette «rikets mysterium»: at riket besto i at ordets såkorn ble tatt imot. Om det ble tatt imot, kom an på jordsmonnet, det vil si på tilhørernes sinn og hjerte. Guds rike var i*nnvortes*. Det kom verken ved maktutfoldelse eller bare ved at Israel – eller de som hørte evangeliet – var den åkeren der rikets såkorn ble sådd.

Når ikke engang disiplene fattet hele rekkevidden av dette «rikets mysterium», kan vi skjønne hvor helt fremmed og ujødisk en slik lignelse om Messias' rike må ha lydt for dem som var påvirket av fariseernes framstilling av Kristi person og lære.

Her synes det best å ta med lignelsen som bare Markus forteller, om såkornet som vokser uten at noen merker det (Mark 4,26–29). Den første lignelsen, om såmannen og åkeren, skulle bli et «mysterium» for alle som sto utenfor disippelflokken, mens den skulle åpne rikets mysterier for dem som var innenfor. Det ville i enda høyere grad gjelde denne andre lignelsen, som utfyller den første.

I den ser vi bare den delen av åkeren som den første lignelsen hadde kalt god jord: «Med Guds rike er det som når en mann kaster såkornet i jorden. Han sover og står opp, natt og dag, og kornet spirer og vokser seg høyt – hvordan det går til, vet han ikke. Av seg selv bærer jorden grøde: først strå, så aks, så fullmodent korn i akset. Men når grøden er moden, sender han straks sigden ut, for høsten er kommet.» «Av seg selv» står for det greske *automate*: jorden virker av seg selv.

Meningen med alt dette synes klar. Vi kan bare gå til vårt daglige arbeid eller legge oss til hvile mens dag og natt avløser hverandre. Vi ser at kornet vokser, men vet ikke hvordan. Likevel skal det visselig modnes, og når den stunden er kommet, blir sigden straks satt inn, for høsten er kommet.

Slik er det også med såmannen. Hans ytre virksomhet på jorden var såingen, og den skal igjen være innhøstingen. Tiden imellom hører til en annen husholdning, Åndens, til han igjen sender sine høstfolk ut på sin åker.

Men alt dette må ha vært et stort mysterium for dem «utenfor» og helt uforenlig med jødiske forestillinger. For dem «innenfor» var det derimot en høyst nødvendig utfoldelse av rikets mysterier, med vid anvendelse.

I den neste lignelsen, om ugresset som ble sådd blant hveten, blir «mysteriet» enda mer gåtefullt – eller enda mer åpnet. Etter den vanlige oppfatningen er ugresset det som botanikerne kaller svimling, en giftig raigressart som er svært vanlig i Østen og «helt lik hvete til akset kommer». Andre mener det er kveke (*Triticum repens*), med røtter som kryper under jorden og fletter seg inn i hvetens. Men lignelsen får mer mening hvis vi husker at ugresset etter gamle jødiske forestillinger (og for den saks skyld også etter moderne forestillinger i Østen) ikke var av et annet slags frø, men bare en vanartet hvete.

Igjen ser vi åkeren der kornet vokser – vi vet ikke hvordan. Såtiden er forbi. «Himlenes rike kan lignes med en mann som hadde sådd godt korn i åkeren sin. Mens folkene sov, kom fienden hans og sådde ugress blant hveten, og gikk så bort.» Ordet betyr egentlig at han sådde ugresset over, midt inn i hveten.

Så langt er bildet tro mot virkeligheten, for slike fiendtlige gjerninger var vanlige i Østen, og er det fremdeles. Det ville gå en stund uten at noen merket det. Hvilket slags ugress det enn gjelder, ville det nemlig en tid være så likt hveten at ingen kunne skille dem. «Men da stråret skjøt opp og satte aks, da kom også ugresset til syne.»

Det som følger, er like tro mot virkeligheten; for i Østen gjør en alltid de største anstrengelser for å luke ut ugresset. Men i dette tilfellet ville det ha vært umulig å skille dem uten samtidig å rive opp noe av hveten. Ugresset var nemlig sådd midt inn i hveten, ikke bare ved siden av, og røttene og stråene må ha flettet seg inn i hverandre. Derfor måtte de vokse sammen til høsten.

Da var det ikke lenger noen fare, for vekstiden var over, og hveten skulle samles inn i låven. Det var også den rette tiden til å be høstfolkene først sanke ugresset sammen i bunter for å brenne det, slik at hveten siden kunne samles i låven, ren og ublandet.

Bildet var virkelighetsnært, men likevel var denne lignelsen kanskje den mest ujødiske av alle, og derfor gåtefull og uforståelig. Derfor ba disiplene særskilt om forklaring på denne alene, og etter hovedemnet kalte de den lignelsen «om ugresset» (Matt 13,36).

Men den var kanskje også den viktigste for dem å forstå. For allerede nå «kan himlenes rike lignes med» dette, selv om frukten ennå ikke har vist at ugress er blitt sådd midt inn i hveten. Men det skulle de snart få lære i bitter erfaring og fristelse (Joh 6,66–70). Og det skulle ikke bare gjelde den lettpåvirkelige, ustadige mengden, og heller ikke bare den trangere kretsen av dem som bekjente seg som Jesu etterfølgere: Midt iblant dem selv var det en forræder.

Like nødvendig, men også like gåtefull, er den andre lærdommen, slik kirkens erfaring har vist. I nesten hvert tidsavsnitt av hennes historie har det igjen dukket opp forslag om å gjøre hveten ublandet mens den vokser, ved å sanke ugresset ut – og ikke bare forslag, men også forsøk på det.

Alle slike forsøk har slått feil. Åkeren er nemlig den vide «verden», ikke en trang sekt; ugresset er sådd midt inn i hveten, og det av fienden; og hvis en slik innsamling skulle skje, ville røttene og stråene av ugress og hvete være så sammenflettet at hveten ville ta skade. Men hva har vi, som bare er husbondens tjenere, med det å gjøre, når han ikke har befalt oss det?

Høsten skal komme ved «enden på denne tidsalder». Da kan ugresset og hveten ikke bare skilles uten fare; da må det skje. For hveten skal samles i det himmelske forrådshuset, og ugresset bindes i bunter for å brennes.

Enda mer gåtefullt, og om mulig enda mer nødvendig, var det de fikk lære: at fienden som sådde ugresset, var djevelen. For jødene – ja, for oss alle – kan det synes å være et mysterium at det i «Messias' himmelrike» skulle være ugress blandet med hveten. Det er desto mer gåtefullt fordi døperen hadde forutsagt at den kommende Messias skulle rense sin treskeplass grundig.

Men for dem som kunne ta imot det, ville det bli forklart ved at djevelen var Kristi og hans rikes «fiende», og at det var han som hadde sådd ugresset. Samtidig ville dette være det mest slående svaret på fariseernes anklage om at Jesus var Satan i menneskeskikkelse og redskapet for hans makt.

De to siste lignelsene viser et annet trekk ved riket, like gåtefullt: dets vekst og kraft sammenlignet med den lille og svake begynnelsen. I lignelsen om sennepsfrøet blir dette vist i rikets forhold til verden utenfor, i lignelsen om surdeigen i forhold til verden i oss. Den ene viser hvor vidt kraften rekker, den andre hvor dypt den trenger inn. I begge tilfellene er den i begynnelsen skjult, nesten umerkelig og tilsynelatende helt utilstrekkelig for det endelige resultatet.

Noen få merknader vil gjøre den særlige meningen med disse lignelsene klarere for oss. Også her kan bildene han brukte, ha ligget like for hånden. Det ligger i selve tanken med en lignelse at den ikke krever streng vitenskapelig nøyaktighet, men er folkelig og billedlig. Det er typisk for lignelsene at de tegner levende bilder som taler til folk flest, og viser slike likheter med høyere sannheter som alle lett kan se.

Når det gjelder den første av disse to lignelsene: I folkemunne ble frøet av sennepsplanten regnet som det minste av alle frø. Uttrykket «lite som et sennepsfrø» var blitt et ordtak. Det ble ikke bare brukt av vår Herre (Matt 17,20), men også ofte av rabbinerne om den aller minste mengde: den minste bloddråpe, den minste urenhet eller den minste rest av solglød på himmelen.

«Men når det vokser opp, er det større enn hagevekstene.» Ja, det ser ikke lenger ut som en stor hagevekst eller busk, men «blir til», eller rettere ser ut som, «et tre» – «et stort tre», som Lukas sier (Luk 13,19; NB: «et tre»). Det er selvsagt ikke sammenlignet med andre trær, men med hagebusker. At sennepsfrøet vokste slik, var også velkjent på den tiden, og en kan fremdeles se det i Østen.

Dette er det første og viktigste punktet i lignelsen. Det andre, om fuglene som søker til greinene og «bygger rede» der – ordrett «slår opp telt» – eller i skyggen av det (Mark 4,32), kommer i annen rekke. Dette trekket er selvsagt billedlig, og vi forstår desto lettere at fuglene søkte til greinene eller skyggen av sennepsplanten, når vi vet at sennep i Israels land ble blandet i eller brukt som duefôr, og at andre fugler trolig også søkte etter den.

Og den allmenne meningen ville bli desto lettere å fatte fordi et tre med vidt utbredte greiner, der himmelens fugler fant ly, var et kjent bilde i Det gamle testamente på et mektig rike som ga folkene

ly (Esek 31,6; Dan 4,12.21). Bildet blir til og med brukt uttrykkelig om Messias' rike (Esek 17,23).

Slik ville lignelsen peke på noe som var så fullt av mysterium for jødene, og som samtidig forklarte mysteriet for disiplene: Himlenes rike skulle plantes i verdens åker som det minste frø, på den mest ringe og lite lovende måten. Men det skulle vokse til det langt overgikk alle andre lignende planter og ga ly for alle folk under himmelen.

Til denne vide kraften i riket svarte dets dype virkning, enten i verden som helhet eller i den enkelte. Det var emnet for den siste lignelsen han denne gangen talte til folket, lignelsen om surdeigen.

Vi trenger ikke her ty til spissfindige forklaringer av «de tre kar», eller *sea*, med mel som surdeigen ble skjult i. Tre *sea* var en efa, og hvor mye det rommet, varierte fra egn til egn. Å blande «tre kar» mel var vanlig både i Bibelens tid og senere (1 Mos 18,6; Dom 6,19; 1 Sam 1,24). Det var altså ikke annet enn et vanlig gjøremål i det daglige liv. Og nettopp her ligger poenget i lignelsen: Når Guds rike blir tatt imot i oss, vil det være som en skjult surdeig. Men gradvis vil det gjennomsyre, gjøre likt seg og forvandle hele vårt daglige liv.

Med denne høyst ujødiske beskrivelsen av himlenes rike lot Frelseren folket gå. Nok var sagt til dem og for dem, om de bare hadde ører å høre med.

Nå var han igjen alene med disiplene «i huset» i Kapernaum, dit de var vendt tilbake (Matt 13,36; Mark 4,10). Mange nye og dypere tanker om riket var kommet til dem.

Men hvorfor hadde han talt slik til mengden, på en måte som var så annerledes, ikke bare i formen, men til og med i innholdet i undervisningen hans? Og forsto de selv helt den alvorlige meningen med den? Og framfor alt: Hvem var fienden som med sin virksomhet truet høsten? Om den høsten hadde de allerede hørt på veien gjennom Samaria (Joh 4,35). Og hva var det ugresset som skulle bli værende midt iblant dem helt til domsatskillelsen ved enden?

Disse spørsmålene svarte Jesus nå på. Når han forklarte hvorfor han denne gangen underviste i lignelser, ville det samtidig gi dem dypere innsikt i nettopp de rikets mysterier som lignelsene skulle legge fram. Og når han uoppfordret forklarte enkelthetene i den første lignelsen, ville det gjøre dem oppmerksomme på ting som lett kunne

ha gått dem hus forbi, men som de til advarsel og lærdom framfor alt burde ha for øye.

Nå fortalte han disiplene to lignelser: om skatten som var skjult i åkeren, og om den meget verdifulle perlen. De er beslektet, eller rettere nært knyttet til hverandre. Likevel er forskjellene tydelige nok. I den første finner en mann en skatt som er skjult i en åker. Trolig må vi forestille oss at han hadde tenkt å kjøpe en åker, om ikke nettopp denne. I sin glede gir han slipp på alt annet for å eie åkeren og den skjulte skatten han så uventet hadde funnet.

Noen har reist spørsmål om en slik handel var moralsk. Til det kan vi svare at den i det minste var helt i samsvar med jødisk lov. Fant en mann en skatt av løse mynter i kornet, var den sikkert hans hvis han kjøpte kornet. Fant han den på marken eller i jorden, tilhørte den like sikkert ham hvis han kunne gjøre krav på eiendomsretten til jorden. Det gjaldt selv om åkeren ikke var hans, så sant ikke andre kunne bevise sin rett til den. Loven gikk så langt at den ga den som kjøpte frukt, alt som ble funnet i frukten.

I den andre lignelsen har vi en klok kjøpmann som reiser omkring og leter etter perler. Når han finner en som er mer verdt enn alt annet, vender han tilbake og selger alt han eier, for å kjøpe denne enestående perlen.

Felles for denne og den forrige lignelsen er rikets uovertrufne verdi, ønsket det vekker om å eie det, og nødvendigheten av å gi slipp på alt annet for det. Men i den ene blir det framhevet at skatten er skjult for vanlige øyne i åkeren, og at den som finner den, gjør et uventet funn som fyller ham med glede. I den andre leter kjøpmannen riktignok etter perler. Men han har visdom til å se den uendelige verdien av denne ene perlen, og enda større visdom til å gi opp all videre leting og skaffe seg den ved å gi avkall på alt annet.

Slik blir to ulike sider ved riket lagt fram for disiplene, og to ulike forutsetninger hos dem som like fullt gir slipp på alt for dets skyld.

Den siste lignelsen, om noten, var ikke mindre nødvendig. De trengte visselig å vite – og skulle trenge det mer og mer – at det ikke var nok å være disippel bare av navnet, bare å være samlet i evangeliets not. Når denne noten ble senket i denne verdens hav, ville den samle mye som viste seg å være verdiløst eller til og med skadelig når noten

til slutt ble trukket i land. Å være disippel var altså ikke nok. Også her skulle det komme en atskillelse.

Ikke bare ugresset, som fienden med vilje hadde sådd midt inn i hveten, men også mye av det evangeliets not hadde samlet i havet, ville vise seg bare å duge til å kastes bort når det ble trukket i land – kastes i «ildovnen. Der skal de gråte og skjære tenner».[1]

[1]Den velkjente ovnen med den velkjente ilden – Gehenna.

Kapittel 33. Stormen på Galileasjøen

(*Matt* 8,18.23–27; *Mark* 4,35–41; *Luk* 8,22–25)

Det var blitt kveld, og igjen samlet store folkemengder seg om ham. Hva mer kunne han si til dem han hele morgenen hadde talt til i lignelser, og som hadde hørt uten å høre eller forstå? Etter den dagens undervisning var det i sannhet best, både for disse mengdene og for disiplene hans, at han dro bort. Så «tok de ham med seg i båten slik han var» – det vil trolig si uten at han hadde fått mat, og uten at de hadde tatt med noe til reisen. Det viser hvor villig, ja, hvor ivrig disiplene fulgte befalingen.

Vi kan ikke avgjøre om de i hastverket ikke ga akt på tegnene til stormen som var i anmarsj, eller om de i sitt stille sinn følte at en båt og en sjø som bar en slik last, var trygge for uvær. Det kan også ha vært en av de stormene som så ofte reiser seg brått og feier så voldsomt over Galileasjøen. Han var «i båten», den velkjente båten som alltid sto klar til hans tjeneste, enten som prekestol, hvilested eller reisemiddel. Men de hadde ikke dratt så raskt at ingen la merke til det, og andre båter, fulle av folk som gjerne ville være hos ham, fulgte med.

Bak i båten, på den lave benken der rormannen av og til hviler seg, lå Jesus. Tretthet, matthet, sult og utmattelse tok makten over hans sanne menneskenatur. Han sov – han som ifølge det tidligste apostoliske vitnesbyrdet hadde vært «i Guds skikkelse» (Fil 2,6).

Imens formørket himmelen seg. Den ville vinden styrtet ned gjennom fjellkløftene og hylte over den skjelvende sjøen. Faren vokste, «så den holdt på å fylles» (Mark 4,37).

De som så på, kunne bli fristet til å se Jesu fredfulle hvile som svakhet, som om han ikke engang i en slik stund kunne overvinne kravene fra vår lavere natur. De kunne også se den som virkelig likegyldighet overfor deres skjebne – ikke fordi han manglet medfølelse, men fordi han manglet makt. Kort sagt kunne de komme til å slutte at denne Messias ikke var noen Messias, og at det riket han hadde talt om i lignelser, ikke var hans, i den meningen at det var ett med hans person.

Noen har spurt hvilke ord disiplene vekket Herren med, slik de tre første evangelistene gjengir dem: bønnen om å frelse dem (Matt 8,25), eller de utålmodige ordene som kanskje Peter selv sa (Luk 8,24; Mark 4,38). På samme måte har noen spurt hva som kom først: at Herren irettesatte disiplene og deretter vinden og sjøen (Matt 8,26), eller omvendt (Mark 4,39–40; Luk 8,24–25).

Men kan det ikke være at hver av dem fortalte først det som hadde gjort sterkest inntrykk på ham? Matteus, som hadde vært i båten den natten, fortalte først om den nødvendige irettesettelsen av disiplene. Markus og Lukas, som hadde hørt det fra andre – Markus trolig fra Peter – fortalte først om hjelpen og så om irettesettelsen.

Likevel er det ikke lett å forstå hva disiplene egentlig hadde ventet da de vekket Kristus med sitt «Herre, frels oss! Vi går under!» I alle fall hadde de ikke ventet det som virkelig skjedde, for da de så det, kom ikke bare undring, men frykt over dem. Trolig hadde de en uklar, ubestemt tro på at med Messias var alt mulig, uten grenser.

Da disiplenes rop vekket ham, reiste han seg og «truet vinden» og sjøen (Mark 4,39), slik Herren hadde gjort i gammel tid (Sal 106,9; Nah 1,4) – på samme måte som han hadde «truet» feberen (Luk 4,39) og anfallet hos den besatte (Mark 9,25). Og han befalte sjøen som om den var et levende vesen: «Ti, vær stille!» Straks var vinden bundet, bølgene stilnet, og en stor stillhet senket seg over sjøen. For når Kristus sover, er det storm; når han våkner, er det fred.

Men nå kom undring, ærefrykt og frykt snikende over disse mennene som hadde vekket ham med ropet sitt. Det var ikke lenger som ved hans første undergjerning i Kapernaum: «Hva er dette?» (Mark 1,27), men: «Hvem er dette?» Det store spørsmålet som fariseernes fiendskap hadde reist, var til dels blitt besvart i lignelsene han underviste med. Nå fikk det et enda fullere og mer håndgripelig

svar i det som ikke bare for disiplene, men for alle tider var en lignelse om hjelp. Og Jesus undret seg også: Hvordan kunne det ha seg at de ikke hadde tro?

Kapittel 34. Den besatte i Gerasa

I Gerasa – helbredelsen av den besatte.

(*Matt* 8,28–34; *Mark* 5,1–20; *Luk* 8,26–39)

De fleste forfattere har ment at helbredelsen av den besatte på den andre siden av sjøen fant sted ved daggry dagen etter stormen. Men avstanden er så kort at overfarten knapt kan ha tatt hele natten, selv om vi regner med at stormen forsinket dem. Alle omstendighetene peker mot at helbredelsen i Gerasa var et nattlig opptrinn. Den fulgte straks etter at Kristus var kommet over fra Kapernaum, og etter at han hadde stilnet stormen på sjøen.

Vi kan med trygghet peke ut nøyaktig hvor vår Herre og disiplene gikk i land på den andre siden. Ruinene rett overfor Genesaretsletten, som fremdeles bærer navnet Kersa eller Gersa, må være det gamle Gerasa. Stedet svarer i ett og alt til fortellingen. Omkring et kvarters gange sør for Gersa går en bratt skrent som stuper rett ned mot en smal strandhylle. En skremt flokk som styrtet nedover denne skrenten, kunne ikke ha fått fotfeste igjen; den måtte uunngåelig bli kastet ut i sjøen nedenfor. Dessuten er hele landet omkring gjennomhullet av kalksteinshuler og gravkamre i fjellet, slik som de den besatte holdt til i.

Fra disse gravene kom den besatte ut for å møte Jesus. Markus og Lukas nevner ham alene, men han hadde også en følgesvenn som trer mindre fram (Matt 8,28). Etter vanlig jødisk overtro holdt de onde åndene seg særlig på ensomme, øde steder og blant gravene.[1]

[1] Se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», tillegg 13, «Angelology and Demonology», og tillegg 16, «Jewish Views about Demons and the Demonised».

Vi må her huske det vi har forklart tidligere: I bevisstheten hos de besatte gikk deres egne forestillinger og de tankene demonene påtvang dem, i hverandre. Ifølge Lukas' mer utførlige beretning kjente han seg liksom drevet ut i ørkenen og holdt til i gravene, og det stemmer helt med de jødiske forestillingene om de besatte. Markus sier at han var «natt og dag i gravene og fjellene». Allerede ordenes rekkefølge røper den jødiske forestillingen at det helst var om natten de onde åndene pleide å spøke på gravstedene.

Når vi peker på dette og lignende enkeltheter, vil vi gjenta at vi må holde fast ved ett kjennetegn på de besatte: De kunne ikke skille sin egen bevissthet og sine egne tanker fra demonens innflytelse. Deres eget jeg gikk opp i plageåndenes og var i den grad tapt. På dette punktet var tilstanden til de besatte også i slekt med sinnssykdom.

Det den besatte sa og gjorde – enten det syntes å være hans eget eller kom fra demonene som rådet over ham – må alltid ses som en blanding av det jødisk-menneskelige og det demoniske. Den besatte taler og handler som en jøde under en demons herredømme. Når han valgte ensomme steder om dagen og gravene om natten, var det altså ikke fordi demonene virkelig foretrakk slike tilholdssteder. Det var fordi jødene forestilte seg det, og fordi demonene virket på den bevisstheten som var der, og fikk ham til å velge slike steder i samsvar med det han på forhånd trodde. Også her byr sinnssykdommen på likheter.

I tilstanden som besatt ble altså ikke menneskets jeg fortrengt, men behersket. Det gjør at vi kan forklare mange av fenomenene uten å blande sammen besettelse og galskap. Vi trenger heller ikke tillegge vår Herre en slik tilpasning til tidens forestillinger som ikke bare er uholdbar i seg selv, men som også ordene i denne fortellingen utelukker.

Skildringen av den besatte, som kom ut fra gravene for å møte Jesus da han gikk i land ved Gerasa, er ytterst levende. Hans voldsomhet, at ingen kunne holde ham i tømme (Mark 5,3–4), at han ikke hadde makt over seg selv (Luk 8,27), hans mordlystne (Matt 8,28) og nesten selvmorderiske raseri (Mark 5,5) – alt blir malt for oss.

Fariseerne hadde anklaget Kristus for å være Satans legemliggjørelse og sendebud. Her sto han ansikt til ansikt med den ytterste utfoldelsen av demonisk makt og innflytelse. Det som skulle skje, var

altså nok en gang et under i lignelse. Det spørsmålet fiendene hadde reist, skulle nå avgjøres ved en håndgripelig prøve.

Med uimotståelig makt ble den besatte dratt mot Jesus da han steg i land ved Gerasa. Som alltid var den første virkningen av møtet et nytt anfall, men i dette særegne tilfellet ikke et legemlig, men et moralsk. Som alltid kjente også demonene Jesus, og hans nærvær syntes å tvinge dem til å bekjenne hvem de selv var – og dermed hvem han var.

Her blandet det demoniske og det menneskelige seg på en underlig måte; eller rettere: De demoniske tankene som lå under, kom til uttrykk i tenkemåten til den jødiske mannen de hadde i sin makt. Det forklarer at han ga uttrykk for frykt for en pine her og nå. Matteus, som etter den korte beretningen å dømme ikke synes å ha vært øyenvitne, uttrykker det slik: «Er du kommet hit for å pine oss før tiden?» Kanskje forklarer det også at han besverget Jesus «ved Gud».

Den besatte hadde falt ned for ham og ropt: «Hva har jeg med deg å gjøre, Jesus, du Den Høyeste Guds Sønn?» Straks etter hadde Kristus befalt den urene ånden å fare ut av mannen. Det kan være at han da brukte navnet til Den Høyeste Gud. Eller også kan selve besvergelsen ha vært den formen den jødiske taleren kledde demonenes bevissthet i, for hans egen bevissthet var gått opp i deres.

Vi kan gjette at det delvis var for å bryte denne sammensmeltingen at Herren spurte etter navnet hans. Eller rettere: Han ville vise den besatte at den ikke var virkelig, men bare en følge av den makten demonene hadde over ham. Mannen svarte, fremdeles med den doble bevisstheten: «Legion er navnet mitt, for vi er mange.»

Det kan ha vært den indre grunnen til Kristi spørsmål. Den ytre grunnen kan ha vært å vise hvor sterk besettelsen var i dette tilfellet, og dermed merke det ut som et helt ytterliggående tilfelle. Det var en vanlig jødisk forestilling at «en legion av skadelige ånder» – naturligvis ikke i betydningen en romersk legion – under visse omstendigheter «lå på lur etter menneskene og sa: Når skal han falle i hendene på én av disse tingene og bli tatt?»

Demonene var altså ett med den besatte, så han tenkte med deres bevissthet, og de talte ikke bare gjennom ham, men i hans tenkemåter. Det kan også forklare den siste og vanskeligste delen av fortellingen. Det de framfor alt ønsket, var å slippe å bli forvist fra

landet og folket, eller som Lukas uttrykker det, å slippe å «fare ned i avgrunnen» igjen.

La oss nå prøve å se opptrinnet for oss. På den svært smale strandremsen, mellom den bratte skrenten som reiser seg i bakgrunnen, og sjøen står Jesus med disiplene og den besatte. Demonene ønsker ikke å bli sendt ut av landet, ikke tilbake i avgrunnen. Oppe på skrenten går en stor svineflokk og beiter. Veien opp den skrenten fører altså «inn i svinene», og også det stemmer med jødiske tanker om urenhet.

Den engelske autoriserte oversettelsen sier at Jesus «straks ga dem lov» da demonene ba ham (Mark 5,13), og det har ført til misforståelse. Verbet, som er det samme i alle de tre evangeliene, ville vært bedre gjengitt med «tillot» enn med «ga dem lov». Med det siste forbinder vi en uttrykkelig tillatelse. Noen slik ble verken bedt om eller gitt. Herren lot det skje – det vil si at han ikke hindret det. Han sa bare til dem: «Gå!»

Det som fulgte, hører med til de fenomenene der oversanselige krefter virker på dyr. Mange slike tilfeller er kjent, men det er umulig å forklare hvordan det går til. Så mye kan vi likevel forstå: Under slike omstendigheter ville flokken bli grepet av panikk, styrte i vill fart utfor stupet uten å kunne stanse seg og så omkomme i sjøen.

Det uhyggelige opptrinnet var over, og nå hadde stillheten senket seg over dem. Gjeterne hadde sett alt ovenfra – både det som skjedde med den besatte, og siden hvordan det endte med at flokken gikk til grunne. Helt fra de så den besatte løpe mot Jesus – han som alle var så redde for at «ingen kunne komme forbi på den veien» – må de ha fulgt med i spenning. I den klare luften i Østen kunne ikke et eneste ord som ble sagt, ha gått tapt for dem. Nå flyktet de i vill skrekk inn i Gerasa og ut i bygdene omkring for å fortelle hva som var skjedd.

Det var morgen, og et nytt morgenoffer og en ny morgensalme skulle bæres fram. Han som hadde vært i makten til urene og onde ånder – en hel legion av dem – og var berøvet sitt menneskelige jeg, satt nå «ved Jesu føtter, påkledd og ved sans og samling», og lærte av ham. Han var ført til Gud og gitt tilbake til seg selv, til fornuften og til menneskenes fellesskap. Alt dette hadde Jesus gjort, og ved hans føtter satt han nå, takknemlig og ydmyk, som «en disippel».

Men nå kom de fra byen og bygdene, alle som var blitt skremt av budskapet gjeterne hadde brakt. Vi behøver ikke tro at de ba Jesus dra

bort fra bygdene deres bare fordi svineflokken var gått tapt. De kunne ikke tvile på at en som hadde den høyeste og ubegrensede makt, var midt iblant dem. Blant overtroiske mennesker som ikke ville bøye seg helt under det riket Kristus brakte, kunne det de hadde hørt, og det de nå så med egne øyne hos den helbredede, bare ha én virkning: ærefrykt og redsel! På et slikt sted og under slike forhold kunne ikke Jesus bli værende.

Da han gikk i båten, ba den helbredede ham ydmykt og inntrengende om å få bli med sin Frelser. Det må ha virket for ham som om ro, trygghet og lykke bare fantes der Jesus var, ikke langt borte fra ham – ikke blant de ville fjellene og de enda villere menneskene. Slik tenker og taler vi altfor ofte når det gjelder oss selv eller dem vi er glad i. Men slik tenker ikke han som fastsetter både vår tukt og vårt arbeid.

Den helbredede skulle vende tilbake til sine egne og gjøre kjent hvor store ting Jesus hadde gjort for ham – i byen, ja, i hele det store området til de ti forbundne byene, Dekapolis. Det skulle fra nå av være hans livsgjerning, og i det skulle han finne både trygghet og lykke.

«Og alle undret seg.» Ikke lenge etter kom Jesus selv tilbake til Dekapolis, der den helbredede hadde beredt veien for ham.

Kapittel 35. Kvinnen og Jairus' datter

Helbredelsen av kvinnen – Jairus' datter vekkes opp.

(*Matt 9,18–26; Mark 5,21–43; Luk 8,40–56*)

Morgenen etter stormen sto mange samlet på stranden ved Kapernaum og speidet ivrig etter den velkjente båten som førte Mesteren og disiplene hans. Da han igjen steg i land, ble han snart omringet av en ivrig, nysgjerrig og forventningsfull folkemengde, som trengte seg så hardt inn på ham at det ble til besvær. Nyheten spredte seg raskt og nådde to hjem der det trengtes hjelp fra ham; ja, der bare hans hjelp nå kunne nytte.

De to det gjaldt mest, må ha gått for å søke denne hjelpen omtrent samtidig, og drevet av den samme forventningen. Både Jairus, synagogeforstanderen, og kvinnen som i så mange år hadde lidd av sykdom, hadde tro. Men kvinnens svakhet kom av overmål og truet med å gli over i overtro, mens Jairus' svakhet kom av mangel og truet med å ende i fortvilelse. I begge tilfeller måtte troen kalles fram, prøves, renses og slik fullendes.

Jairus, en av synagogeforstanderne i Kapernaum, hadde en eneste datter. Da dette skjedde, var hun nettopp ute av barneårene og hadde nådd den alderen da den jødiske loven erklærte en kvinne myndig. Matteus trekker hele fortellingen sammen i et ganske kort sammendrag og omtaler henne som død allerede da Jairus kom til Jesus. De to andre evangelistene gir flere enkeltheter og skildrer henne som døende – hun lå ordrett «på sitt siste åndedrag» (NB: «på det siste»).

Barnet hans var nær døden, og han kjente til de «kraftige gjerningene» folk alminnelig fortalte om Jesus. At Jairus da vendte seg til

ham, kan så mye mindre undre oss når vi husker hvor ofte Jesus må ha talt i synagogen med denne forstanderens samtykke og etter hans innbydelse, og hvilket inntrykk ordene hans må ha gjort. Alt det Jairus sa, kunne en jøde på den tiden ha sagt til en rabbi som ble sett på slik alle i Kapernaum må ha sett på Jesus hvis de ikke trodde anklagen som fariseerne fra Judea nettopp hadde reist.

Vi kan riktignok ikke vise til noe tilfelle der noen ba en stor rabbi om å legge hendene på en syk for å helbrede. Men når det var forbundet med bønn, ville det sikkert stemme helt med jødisk tenkning på den tiden. Lukas nevner ikke den tilliten til utfallet som faren gir uttrykk for hos Markus og Matteus. Og siden det er en østerlendings språk, skal det kanskje ikke tas helt bokstavelig, som om Jairus virkelig var overbevist om at piken ville bli frisk bare Kristus la hendene på henne.

Hvordan det nå enn var: Da Jesus fulgte forstanderen hjem, og folket «trengte seg om ham» i ivrig nysgjerrighet, kom en annen til ham, en som hadde en helt annen indre historie enn Jairus. Sykdommen denne kvinnen hadde lidd av i tolv år, gjorde henne «uren» etter Moseloven. Den må ha vært ganske vanlig i Israels land, og den var like vanskelig å helbrede da som for moderne legevitenskap – å dømme etter hvor mange og hvor forskjellige midler som ble foreskrevet, og hva slags midler det var.

Men det er virkelig interessant at det i alle tilfeller der det foreskrives sammensnerpende eller styrkende midler, blir pålagt at en skal si til kvinnen mens hun tar midlet: «Stå opp fra din blødning!» Det ser ikke bare ut til at sjelelige midler skulle følge de medisinske i denne sykdommen. Også likheten mellom befalingen «Stå opp» og de ordene Kristus brukte da han vekket opp Jairus' datter, er slående.

Men også her ser vi bare motsetningen til rabbinernes magiske kurer. For Jesus brukte ingen midler, og han sa ikke ordet «Stå opp» til henne som var kommet «bakfra i folkemengden» for å bli frisk ved å røre ved minnedusken på kappen hans.

Vi kan danne oss et omtrentlig bilde av hvordan Jesus så ut i trengselen i Kapernaum. Vi kan trygt gå ut fra at han gikk i den vanlige drakten til de jødiske lærerne i Galilea, men ikke i den mer prangende. På hodet hadde han trolig en slags turban, eller kanskje et

hodeplagg som falt ned over nakken og skuldrene, omtrent som den indiske *pugri*. På føttene hadde han trolig sandaler.

Underkjortelen må ha vært tettsittende og gått helt ned til føttene. Den ble nemlig ikke bare båret slik av lærerne, men regnet som helt nødvendig for den som offentlig skulle lese eller oversette Skriften (gjengi den på arameisk, som i en *targum*) eller ha en annen tjeneste i synagogen. Som vi vet, var den «uten søm, vevd i ett stykke ovenfra og helt ned» (Joh 19,23), og det stemmer godt med hvordan slike plagg ble vevd.

Om livet ble den holdt sammen av et belte. Utenpå underkjortelen bar han etter all sannsynlighet den firkantede ytterkappen, *tallit*, med de vanlige minneduskene i hvert av de fire hjørnene – fire lange hvite tråder og én fiolettblå, knyttet sammen. Det er grunn til å tro at det ble laget tre firkantede plagg med slike «dusker». Men for å vise seg fram gjorde fariseerne duskene særlig store, så de vakte oppmerksomhet, slik de også gjorde bønneremmene sine brede (Matt 23,5).

Kristus fordømte bare denne skikken, ikke selve bønneremmene. Likevel er det umulig å tro at han selv noen gang bar dem, verken på pannen eller på armen. Det fantes i alle fall ingen hjemmel for dem i Den hellige skrift, og bare fariseernes vekt på det ytre kunne framstille bruken av dem som en oppfyllelse av det 2 Mos 13,9.16; 5 Mos 6,8 og 11,18 vil si. De innrømmet selv at verken prestene som gjorde tjeneste, eller folkets representanter bar dem i templet, og det synes å vise at skikken ikke var helt allmenn.

Vi kan tillate oss én merknad til før vi forlater dette emnet. Det vi har funnet ut, gjør at vi også på dette punktet kan bekrefte hvor nøyaktig det fjerde evangeliet er. Vi leser at de fire soldatene som korsfestet Kristus, delte rikdommen i hans fattigdom mellom seg (Joh 19,23–24). Hver tok én del av klærne hans, mens de kastet lodd om det femte plagget, som ellers måtte ha blitt revet i stykker om det skulle deles. Denne beretningen, som bare står der i forbifarten, viser en nøyaktig kunnskap og røper dermed at evangeliet er skrevet av en judeer.

De fire klesplaggene som skulle deles, må ha vært hodeplagget, sandalene eller skoene, som var dyrere, det lange beltet og den grove ytterkappen – alle omtrent like mye verd. Det femte plagget, som ikke ble delt og var det forholdsvis dyreste, var underkjortelen, «uten søm,

vevd i ett stykke ovenfra og helt ned», trolig av ull, slik det passet for årstiden.

Vi undrer oss ikke over at denne jødiske kvinnen, som «hadde hørt om Jesus», med sin ufullkomne kunnskap og i svakheten ved sin sterke tro, tenkte at hun ville bli frisk om hun bare fikk røre ved kappen hans.

Vi kan se henne for oss der hun blandet seg med dem som trengte seg om Herren og trykket på ham, rakte ut hånden og «rørte ved minnedusken på kappen hans» – etter all sannsynlighet de lange duskene i et av hjørnene på ytterkappen. Vi kan forstå hvorfor hun søkte å få sitt hjertes ønske oppfylt på denne måten. Sykdommen gjorde henne ikke bare uren etter loven, så hun ville gjøre andre urene; kvinnelig blyghet ville også gjøre det svært vanskelig å tale om den offentlig. Og hun tenkte på ham som hadde helbredet ved et ord han talte på avstand.

Men nettopp i troens styrke lå også dens svakhet. Hun trodde så sterkt på ham at hun syntes det ikke trengtes noen personlig bønn til ham. Hun kjente så tydelig det som hindret henne i å be ham selv, at hun i sin store tro på ham mente det var nok å røre – ikke engang ved ham selv, men ved noe som i seg selv ikke hadde noen kraft eller verdi, bortsett fra at det var i berøring med hans guddommelige person.

Det er svært betydningsfullt at Herren ikke skuffet hennes tro, men rettet det den tok feil av, både i hva den søkte til, og i hvordan den viste seg. Straks hun hadde rørt ved minnedusken på kappen hans, «kjente hun i sitt legeme at hun var helbredet for sin plage». Og straks hun hadde rørt ved minnedusken, visste han, «merket på seg selv», hva som var skjedd: at kraften som er fra ham, var gått ut av ham.

Det skjedde verken ubevisst eller mot hans vilje. Det var hennes tro som utløste det, ikke berøringen: «Din tro har frelst deg.» Heller ikke kan Jesu spørsmål ha vært villedende, da han «straks» «vendte seg om i folkemengden og sa: Hvem var det som rørte ved klærne mine?» At han visste hvem som hadde gjort det, og bare ville føre henne til klarhet i troen ved at hun selv bekjente, ser vi av det som følger like etter: «Og han så seg omkring» – ikke for å se hvem som hadde gjort det, men «for å få øye på henne som hadde gjort dette».

Til slutt hvilte blikket hans på henne alene i hele mengden, som – slik Peter med rette sa – trengte og trykket ham. Da «så kvinnen at det ikke var skjult» (Luk 8,47), og hun kom fram og bekjente alt.

I sin barmhjertighet hadde han båret over med hennes svakhet, og i sin trofasthet hadde han ikke skuffet hennes tro. Slik ble også troens dobbelte feil rettet. Hun lærte at kraften ikke kom fra kappen, men fra Frelseren. Hun lærte også at det ikke var berøringen av kappen, men troen på ham som gjorde henne frisk – og en slik tro må alltid ha med ham selv å gjøre. Derfor talte han til henne et ord som ga dobbel hjelp og visshet: «Din tro har frelst deg. Gå bort i fred, og vær helbredet fra din plage!»

Så kort som beretningen om denne hendelsen er, må den ha forsinket vår Herre en god stund på veien til Jairus' hus. For i mellomtiden var piken død. Hun hadde ligget på det siste da faren gikk for å be Jesus om hjelp, og nå var sorghuset allerede fullt av slektninger, leide sørgekoner, klagende kvinner og musikanter som gjorde seg ferdige til begravelsen.

Da Jesus ble kalt til Lasarus, nølte han med vilje (Joh 11,6). Det får oss til å spørre om ikke en lignende hensikt kan ha styrt det han gjorde også denne gangen. Men selv om det ikke var slik, skjer ingenting i Guds forsyn av tilfeldighet; alt er tilsiktet. Omstendighetene som til sammen utgjør en hendelse, kan alle være naturlige, men at de faller sammen, er Guds ordning og tjener en høyere hensikt. Dette er Guds forsyn.

Under denne forsinkelsen kom sendebudene og fortalte Jairus at barnet hans virkelig var død. Jesus hørte det da de hvisket til forstanderen at han ikke skulle bry rabbien lenger. Men han ga ikke akt på det, unntatt for så vidt som det angikk faren. Den ettertrykkelige formaningen om ikke å frykte, bare tro, gir oss et innblikk i at forstanderens tro var i ferd med å svikte. Kanskje viser den oss også grunnen til at Kristus nølte. Den ytterste nøden, som fra nå av krevde den største tro av Jairus, var kommet.

Men ingen fremmede måtte trenge seg inn i det som skulle skje inne i huset. Selv av apostlene fikk bare de tre være vitne til det som skulle skje – de som her for første gang ble, og fra nå av forble, den innerste kretsen.

Der inne var det «oppstyr» og gråt, sørgekonenes jammer, enten den var ekte eller leid, og den tunge lyden av sørgefløytene – den triste forberedelsen og prakten ved en begravelse i Østen. Det brøt skurrende inn i den rolige vissheten om seier over døden som Jesus kom inn i sorghuset med. Likevel sa han til dem at piken ikke var død, men bare sov. Også rabbinerne bruker ofte uttrykket «å sove» i stedet for «å dø» når søvnen er overveldende og trykkende. Det kan godt være at Jesus brukte dette tvetydige ordet omtrent slik: «Piken sover.» Og de forsto ham godt på sin måte, men forsto ham likevel slett ikke.

Visste de ikke for sikkert at hun virkelig var død, alt før budbærerne ble sendt for å spare ham det unødige bryet med å komme? Men selv deres spott tjente en høyere hensikt. Den viste to ting: Alle i huset var sikre på at piken virkelig var død. Og evangelistene så på det å vekke opp døde ikke bare som noe som lå utenfor den vanlige rekkevidden av Messias' gjerning, men som noe underfullt selv blant Kristi under.

Det første Kristus gjorde, var å «drive ut» sørgekonene. Dette huset var ikke lenger deres rette sted, og ved sin oppførsel hadde de vist at de ikke var skikket til å være vitner til Kristi store åpenbaring. Fortellingen gir inntrykk av at pikens far hele tiden var som lamslått og mer passiv enn aktiv. Den store frykten som hadde grepet ham da sendebudene fortalte at hans eneste barn var død, syntes ennå å lamme troen hans.

Nå førte Kristus far og mor inn i kammeret der den døde piken lå. De tre apostlene fulgte etter, vitnene til hans største gjerninger og hans høyeste herlighet på jorden, men også til hans innerste lidelser. Uten tvil eller nøling tok han henne ved hånden og sa bare disse to ordene: *Talita kumi*, «Pike, stå opp!» «Straks sto piken opp.»

Men den store undringen som grep dem, og det strenge påbudet om at ingen måtte få vite det, viser ytterligere – om det skulle trenges – hvor lite troen deres var forberedt på det som ble gitt den i dens svakhet. Slik rettet Jesus nå svakheten i synagogeforstanderens tro, som kom av svikt, på samme måte som han før hadde rettet svakheten i kvinnens tro, som kom av selve overmålet.

Kapittel 36. De tolv sendes ut

Andre besøk i Nasaret – de tolv sendes ut.

(*Matt 13,54–58; 10,1.5–42; 11,1; Mark 6,1–13; Luk 9,1–6*)

Vi får ikke vite hvordan Jesus kom seg bort fra Kapernaum, om det var gjennom en annen inngang til huset eller ved «takenes vei». Men han må sikkert ha unngått folkemengden. Snart etter finner vi ham langt borte fra Kapernaum. Trolig forlot han byen straks han gikk ut av Jairus' hus.

Det ser nesten ut som om Jesu avreise fra byen markerte et vendepunkt i dens historie. Fra nå av er den ikke lenger midtpunktet for hans gjerning, og han besøker den bare av og til og i forbifarten. På dette stadiet i vår Herres historie ville det også ha vært umulig for ham å bli der for godt. Fariseernes motstand samlet seg og vokste i styrke, og Herodes' residens i Tiberias lå like i nærheten. Heretter har han ikke noe fast sted å bo; med hans egne ord har han «ikke det han kan helle sitt hode til» (Matt 8,20).

Markus nevner at disiplene fulgte ham (Mark 6,1), og det synes å knytte Jesu komme til «sitt hjemsted» (Nasaret) sammen med avreisen fra Jairus' hus, der han bare hadde latt tre av apostlene følge seg inn. Både omstendighetene ved dette besøket og tonen hos landsmennene hans er nå helt annerledes enn det vi leser om hans forrige opphold i Nasaret (Luk 4,16–31). Nasaret ville ha sluttet å være Nasaret om folket der hadde følt eller talt annerledes enn før. At ryktet om ham hadde vokst så mye i mellomtiden, ville bare øke innbilskheten i den lille byen.

Nå var han kommet tilbake til dem etter ni eller ti måneder, under helt andre forhold. Ingen kunne lenger komme utenom hans krav, enten de så dem i godt eller ondt lys. Da han på sabbaten igjen reiste

seg i synagogen der for å lære, ble de forundret. Men det var vantroens forundring: «Hvor har han dette fra? Hva er det for en visdom som er gitt ham? Og slike kraftige gjerninger som skjer ved hans hender!» (Mark 6,2)

«Og han undret seg over deres vantro.» Ut fra deres egen tankegang var den ytterst urimelig.

Men Kristus kunne umulig oppgi sin egen by Nasaret for godt uten å kalle på den enda en gang og gi den enda en anledning til omvendelse. Han avsluttet denne delen av sin gjerning i Galilea slik han hadde begynt den: ved å forkynne i sin egen synagoge i Nasaret. Besøket hans gikk over uten slike «kraftige gjerninger» som Nasaretfolket hadde hørt om; bare noen få var mottakelige, og dem la han hendene på og helbredet. Han skulle ikke komme tilbake til Nasaret igjen. Heretter skulle han begynne å sende ut disiplene sine. For hans hjerte ynket seg over de mange som var uvitende og hadde gått seg vill.

Talen Kristus nå sendte de tolv ut med, har i sin fulleste form (Matt 10,5–42) fem deler: Matt 10,5–15, 10,16–23, 10,24–33, 10,34–39 og 10,40 til slutten. Den første delen (Matt 10,5–15) gjelder helt og holdent denne første utsendelsen av de tolv, selv om de siste ordene peker fram mot «dommens dag» (Matt 10,15). Derfor har den paralleller i kortere form i de to andre evangeliene (Mark 6,7–11; Luk 9,1–5).

De tolv skulle gå ut to og to (Mark 6,7). De fikk makt – eller som Lukas sier det fullere, «makt og myndighet» (Luk 9,1) – både over alle onde ånder og til å helbrede alle slags sykdommer. Det særlige oppdraget de fikk denne makten til, var å forkynne at riket var kommet nær. Som et uttrykk for riket og et bevis på det skulle de helbrede syke, rense spedalske og drive ut onde ånder. De skulle tale godt og gjøre godt i ordets høyeste mening, og det på en måte som alle ville kjenne igjen som god: for intet, slik de selv hadde fått det.

Videre skulle de ikke sørge for noe særlig til reisen ut over det aller nærmeste. De var bare arbeidere, men som arbeidere hadde de krav på å få sitt underhold. Han som hadde satt dem i arbeid, ville sørge for dem, og en kunne med god grunn vente at marken de arbeidet på, ville gi dem det de trengte (jf. 1 Tim 5,18).

Før de gikk inn i en by, skulle de spørre seg for – ordrett «lete ut» – hvem der som var «verdig», og be om husly hos dem. Mens de bodde

der, skulle de ikke søke å bytte husvert for å tilfredsstille forfengelighet eller sin egen bekvemmelighet. Hvis det de hadde hørt om verten, viste seg å være sant, ville hilsenen «Fred med deg!», som de hadde gitt sitt midlertidige hjem, bli virkelighet – Kristus selv ville sørge for det.

Men selv om huset viste seg uverdig, ville Herren likevel vedkjenne seg sendebudenes ord og gjøre dem virkelige; men da ville hilsenen «Fred med deg!» vende tilbake til dem som hadde talt den. Enda et tilfelle var mulig. Huset de var blitt vist til, eller byen de var kommet inn i, kunne nekte å ta imot dem fordi de kom som Kristi sendebud. Da ville skylden være større enn skylden til byene på sletten, Sodoma og Gomorra; for de visste ikke hvem de himmelske gjestene var da de nektet å ta imot dem. Og straffen som ventet, ville være enda forferdeligere.

Slik ville Kristus stadfeste både disiplenes og sin egen myndighet og vise at oppdraget deres var virkelig. På den ene siden ville han gjøre deres fredsord til virkelighet for dem som hadde vist seg «verdige». På den andre siden ville han straffe dersom budskapet deres ble avvist.

Endelig skulle de på denne utsendelsen verken gå inn på hedningenes eller samaritanernes område. Denne anvisningen var i sin ånd svært ulik det Jesus selv tidligere hadde sagt og gjort, og det oppdraget de senere fikk. Den gjaldt naturligvis bare «for den nåværende nød». Å forsøke mer ville ha vært å foregripe deres indre og ytre historie med skjebnesvangre følger. Det ville også ha hindret vår Herres hensikt, som var å avvæpne fordommene når han nå for siste gang vendte seg til jødene i Galilea.

Alt dette får oss til å vente at denne talen til disiplene har et utpreget jødisk preg. Befalingen om å holde seg borte fra alt åndelig fellesskap med hedninger og samaritaner var en midlertidig tilpasning til fordommene hos disiplene og hos jødene. Skillet mellom «veien til hedningene» og «noen av samaritanernes byer» blir enda mer betydningsfullt når vi husker at selv støvet fra en hedensk vei ble regnet som urent. Derimot ble samaritanernes hus, kilder, veier og visse matvarer erklært rene. Men når det gjaldt gudsdyrkelse og fellesskap, ble samaritanerne stilt på linje med hedningene.

Heller ikke ville påbudet om å gi budskapet videre for intet lyde fremmed i jødiske ører. Det var nettopp det rabbinerne selv innskjerpet sterkest når det gjaldt undervisningen i loven og overleveringene,

hvor annerledes de enn kan ha handlet i praksis. Selve begrunnelsen – at de skulle gi for intet fordi de hadde fått for intet – brukes av rabbinerne, og de utleder den av Moses' ord og eksempel i 5 Mos 4,5.

Anvisningene om ikke å ta med stav, sko eller pengebelte svarer også nøyaktig til det rabbinske påbudet om ikke å gå inn på tempelplassen med stav, sko (merk: ikke sandaler) og pengebelte. Den sinnbilledlige grunnen bak påbudet var trolig den samme i begge tilfeller: å unngå selv skinnet av å holde på med andre gjøremål når hele mennesket skulle være oppslukt av Herrens tjeneste.

Heller ikke kunne de være i tvil om hvor hard en endelig straff det betydde å få en dom som var tyngre enn Sodomas og Gomorras. Etter gammel overlevering skulle nemlig innbyggerne der ikke ha noen del i den kommende verden. Og på en jøde ville det sinnbilledlige påbudet om å riste støvet av føttene til et vitnesbyrd mot et slikt hus eller en slik by gjøre sterkt inntrykk. Uttrykket betydde uten tvil at Herrens bann hvilte over stedet. Handlingen var liksom en høytidelig erklæring om at «ikke det minste av det bannlyste» ble hengende ved dem (5 Mos 13,17).

I denne meningen ble alt som hang ved et menneske, i overført betydning kalt «støvet», for eksempel «den onde tungens støv» og «ågerens støv». På den annen side betydde det å «støve seg til» avgudsdyrkelse å henge ved den. Selv påbudet om ikke å bytte bosted der de var blitt tatt imot, stemte med jødisk tenkemåte. Rabbinerne viste til Abrahams eksempel; han dro tilbake «til det stedet hvor teltet hans hadde stått i begynnelsen» (1 Mos 13,3).

Disse merknadene viser hvor nøye Herren i denne første delen av sitt pålegg til disiplene fulgte jødiske tankeformer og uttrykksmåter. Det er ikke annerledes i den andre delen (Matt 10,16–23), selv om forskjellen her er svært tydelig. Vi har ikke lenger bare det opprinnelige oppdraget, slik Markus og Lukas gjengir det med nesten de samme ordene. Synsranden er nå utvidet, og Matteus gjengir det som de andre evangelistene forteller fra et senere stadium i Herrens gjerning.

Vi skal ikke her foregripe den fulle drøftingen av løftet om at han snart skulle komme. Men det er viktig allerede nå å unngå enhver mulig misforståelse på dette punktet. Forventningen om at «Menneskesønnen» skulle komme, bygde på en profeti hos Daniel

(Dan 7,13), der dette kommet – eller rettere: denne åpenbaringen – var knyttet til dom. Slik er det også i dette pålegget fra vår Herre.

Disiplene blir i sin gjerning skildret «som får blant ulver». Midrasj bruker det samme bildet om Israels stilling i en fiendtlig verden og føyer til: Hvor stor er ikke den hyrden som utfrir dem og overvinner ulvene! Formaningen om å være «kloke som slanger og enfoldige som duer» går også igjen i Midrasj. Der blir Israel skildret som enfoldig som duen mot Gud og klok som slangen mot de fiendtlige hedningefolkene.

Et slikt fiendskap, ja, et enda større, måtte disiplene, det sanne Israel, møte fra Israel etter kjødet. De skulle bli overgitt til de forskjellige domstolene og få de straffene disse domstolene hadde makt til å idømme (Matt 10,17). Mer enn det: De skulle føres fram for landshøvdinger og konger – først og fremst de romerske landshøvdingene og fyrstene av Herodes' ætt (Matt 10,18). Og forfølgelsen skulle bli så forbitret at den brøt de nærmeste slektsbånd og førte alle menneskers hat over dem (Matt 10,21–22).

Under slike forferdelige forhold hadde de bare én støtte: vissheten om at de fikk en slik hjelp ovenfra at de ikke behøvde å være bekymret eller forberede sitt forsvar, enda de var ulærde og ringe. Dessuten hadde de løftet om at den som holdt ut til enden, skulle bli frelst. Og de fikk det kloke rådet å unngå forfølgelse så langt det var mulig, ved å trekke seg unna i tide. Det ville være så mye lettere fordi de ikke ville bli ferdige med å dra rundt i Israels byer før «Menneskesønnen kommer».

Det er av største betydning å holde fast ved én ting: Uansett når i Kristi gjerning denne forutsigelsen og dette løftet ble talt, og om det var bare én gang eller flere, gjelder de utelukkende jødiske forhold. Forfølgelsene er rent jødiske. Det ser vi av vers 18, der disiplene får løfte om at svaret deres skal bli «til vitnesbyrd for dem» som hadde overgitt dem – her tydeligvis jødene – og «for hedningene». Disiplenes forkynnerferd skulle først og fremst gå blant jødene. Og ikke bare det: Den skulle skje i den tiden da det fremdeles fantes «byer i Israel», det vil si før det jødiske samfunnet ble endelig ødelagt.

Ordene sikter altså til den tiden med jødisk forfølgelse og apostolisk forkynnelse i Israels byer som tok slutt med Jerusalems ødeleggelse. Derfor må «Menneskesønnens komme» og «enden» som det her

tales om, også gjelde det samme. Som vi har sett, var det etter Dan 7,13 et komme til dom.

De jødiske myndighetene som forfulgte disiplene, hadde forkastet Kristus for å berge sin by og sitt tempel fra romerne, slik de innbilte seg (Joh 11,48). Kristus hadde vitnet for dem at han skulle komme igjen. For dem var denne dommen over byen og staten, denne ødeleggelsen av samfunnet deres, «Menneskesønnens komme» til dom, og det eneste komme jødene som stat kunne vente.

Disiplene må ha vært så mye mer tilbøyelige til å anvende denne forutsigelsen om hans komme på Israels land fordi «veene» som hørte med, svarte så nøye til dem jødene ventet før Messias kom. Selv anvisningen om å flykte fra forfølgelse gjentas av rabbinerne under lignende forhold, og de begrunner den med eksemplene til Jakob, Moses og David.

I neste del av vår Herres tale, slik Matteus gjengir den (Matt 10,24–33), blir synsranden utvidet. Ordene gjelder fremdeles først og fremst de første disiplene og deres forkynnelse blant jødene og i Israels land. Men allerede nå rekker de lenger, og de omfatter forutsigelser og prinsipper som er sanne til alle tider. Når de så hvordan Mesteren deres ble behandlet, måtte disiplene vente å bli framstilt i et falskt lys og baktalt. Det kunne heller ikke virke fremmed for dem, for selv det vanlige rabbinske ordtaket sa: «Det er nok for tjeneren å bli som sin herre.»

Når vi hører ordet fra Kristi munn, minnes vi at det senere trøstet dem som sørget over at rike og gavmilde hjem i Israel var gått til grunne; de tenkte på den større ulykken som hadde styrtet Jerusalem og templet. Og svært betydningsfull er den anvendelsen Kristus gir det: «Har de kalt husherren Be'elsebul, hvor mye mer da hans husfolk!»

Men de skulle ikke frykte for slike falske framstillinger. I sin tid ville Herren gjøre både sin og deres sanne karakter åpenbar (Matt 10,26). Heller ikke skulle de la seg skremme. Det de først hadde fått høre i mørket, skulle de forkynne så tydelig og offentlig som mulig, i fullt dagslys og fra de flate hustakene. I mørket overleverte jo de jødiske lærerne de dypeste og høyeste læresetningene til disiplene sine, og i det skjulte hvisket predikanten talen sin i øret på tolken.

Men sett fra et langt høyere ståsted – hvor forskjellig var ikke Kristi lære fra rabbinernes! Rabbinerne slo fast som et prinsipp – og forsøkte

å bevise det fra Skriften (3 Mos 18,5) – at en om nødvendig ikke bare hadde lov, men til og med plikt til å begå enhver synd for å berge sitt liv, unntatt avgudsdyrkelse, blodskam eller mord. Ja, selv avgudsdyrkelse var tillatt, bare den skjedde i det skjulte, så den ikke vanhelliget Herrens navn – for da var døden uendelig å foretrekke.

Kristus derimot så ikke bare bort fra dette fordervelige jødiske skillet mellom det offentlige og det private i moralen. Han bød også sine etterfølgere å se bort fra ethvert hensyn til egen sikkerhet, også når det gjaldt plikten til å forkynne evangeliet. Det fantes en høyere frykt enn frykten for mennesker, nemlig frykten for Gud, og den skulle drive ut frykten for dem som bare kunne drepe legemet.

Og hvorfor skulle de dessuten frykte? Guds forsyn strakte seg selv til den ringeste av hans skapninger. To spurver kostet bare «en skilling» (Matt 10,29). Likevel ville ikke én av dem omkomme uten at Gud visste det. Intet bilde var mer kjent for en jøde enn Guds våkende omsorg selv for spurvene.

Heller ikke kunne det overraske disiplene da Kristus la til løftet: «Men endog hårene dere har på hodet, er talt alle sammen.» Men det ville gi dem vissheten om at de gjorde Guds vilje når de gjorde hans gjerning, og at de var under hans særlige vern. Og det ville gjøre levende for dem det som rabbinismen uttrykte håndfast i vanlige ordtak: Dit en mann skal gå, dit bærer føttene ham; og en mann kan ikke skade fingeren sin på jorden uten at det er bestemt om ham i himmelen. I senere rabbinske skrifter leser vi nesten med Kristi ord: «Teller jeg ikke alle hårene på hver skapning?»

Men et enda høyere utsyn ble åpnet for disiplene. All forkynnelse var bekjennelse, og all bekjennelse var forkynnelse av Kristus. Vår bekjennelse eller fornektelse ville nesten med naturlovs nødvendighet bli besvart med en tilsvarende bekjennelse eller fornektelse fra Kristus for hans Far i himmelen. Også dette var en anvendelse av det grunnleggende prinsippet at «ingen ting er tildekket som ikke skal bli åpenbart».

Det som følger i vår Herres tale (Matt 10,34–39), utvider synsranden ytterligere. Det skildrer kårene og lovene i hans rike inntil den endelige åpenbaringen av det som nå er tildekket og skjult. Så lenge han la fram sine krav for en fiendtlig verden, kunne de bare vekke strid. På den annen side kunne det ikke finnes noe kompromiss så lenge en slik

avgjørelse var nødvendig – valget mellom de nærmeste og kjæreste, mellom makelighet, ja, livet selv, og Kristus.

Det er ikke slik, som en av og til feilaktig tror, at en svært sterk kjærlighet til våre kjæreste på jorden er det samme som å elske dem mer enn Kristus. Den kjærligheten Kristus fordømmer, skiller seg fra den rette hengivenheten ikke i grad, men i art. Det er en kjærlighet som tar plassen til kjærligheten til Kristus, ikke en som står ved siden av den.

Rett forstått hører de to hjemme på hvert sitt område. Men hvor og når de to følelsene blir målt mot hverandre, kommer de også i strid med hverandre. Derfor gjelder ordene om ikke å være ham verd og om å finne eller miste sitt liv virkelig vårt daglige liv og vår bekjennelse.

Men også på dette punktet må disiplene i en viss grad ha vært forberedt på å ta imot Kristi lære. Det var en alminnelig forventning at en tid med stor trengsel skulle gå forut for Messias' komme. Rabbinerne hadde også som grunnsetning at en skulle ta seg av lærerens sak før farens; læreren skyldte en det evige liv, faren bare livet i denne verden.

Selv ordet om å ta opp sitt kors og følge Kristus kunne ikke lyde helt fremmed, enda det var profetisk. Korsfestelse var riktignok ingen jødisk straff, men jødene må ha blitt sørgelig godt kjent med den. Uttrykket «å bære korset» om sorg og lidelse var så vanlig at vi leser at Abraham bar veden til offeret av Isak «som en som bærer sitt kors på skulderen».

Heller ikke kunne disiplene være i tvil om hva den siste delen av Kristi tale betydde (Matt 10,40–42). Her var gamle jødiske tankeformer, bare fylt med evangeliets nye vin. Rabbinerne lærte, riktignok med overdrevne ord, at det var en fortjeneste å ta imot de lærde og ha dem som gjester. Selve uttrykket «i en profets navn» eller «i en rettferdigs navn» (NB: «fordi han er profet», «fordi han er rettferdig») er utpreget jødisk og betyr «for hans skyld» eller «med tanke på ham».

Vi tror at Kristus innledet sin egen særegne lære med det anerkjente jødiske prinsippet at den som tok gjestfritt imot en profet eller en rettferdig for hans skyld, eller med tanke på ham, fikk del i profetens eller den rettferdiges lønn. Overleveringen sa således at Obadja ved kong Akabs hoff var blitt profeten med det navnet fordi han hadde sørget for de hundre profetene (1 Kong 18,4). Og gang på gang blir vi

forsikret om at å ta imot en vismann, eller bare en eldste, var som å ta imot selve *Sjekina* (Guds nærvær som bor blant hans folk).

Men Kristi avsluttende løfte om lønn selv for «et beger kaldt vann» til «én av disse små» «fordi han er en disippel» går langt ut over det hans samtidige kunne tenke seg. Likevel hadde uttrykket kanskje en fyldigere mening for dem enn for oss, i hvert fall når det gjelder formen.

Disse «små» var «barna» som ennå lærte kunnskapens første grunnsetninger, og som etter hvert skulle vokse opp til «disipler». For Midrasj sier: «Der det ikke er små, er det ingen disipler; og der det ikke er disipler, er det ingen vismenn; der det ikke er vismenn, er det ingen eldste; der det ikke er eldste, er det ingen profeter; og der det ikke er profeter, lar ikke Gud sin *Sjekina* hvile.»

Vi har lagt vekt på å peke ut de jødiske parallellene i denne talen, for det første fordi det syntes viktig å vise at Herrens ord ikke lå utenfor det disiplene kunne fatte. Han tok utgangspunkt i tankeformer og uttrykk de var fortrolige med, og førte dem langt ut over jødiske forestillinger og håp. For det andre viser nettopp denne likheten i formen at talen var fra sin tid og for sin tid, men også for oss og for alle tider. Og nettopp her ser vi best hvor langt Kristi lære gikk ut over alt hans samtid kunne fatte.

Kapittel 37. Døperens siste vitnesbyrd og død

Døperens siste vitnesbyrd om Jesus, og hvordan han ble halshogd i fengselet.

(*Joh 3,25–30; Matt 9,14–17; Mark 2,18–22; Luk 5,33–39; Matt 11,2–14; Luk 7,18–35; Matt 14,1–12; Mark 6,14–29; Luk 9,7–9*)

Mens apostlene dro ut to og to på sin første misjonsreise, lærte og forkynte Jesus selv i byene omkring Kapernaum (Matt 11,1). Denne tiden med uforstyrret virksomhet ser likevel ut til å ha vært kort. At den bar rik frukt, viser ikke bare det evangeliene sier rett ut (Mark 6,12–13; Luk 9,6), men også at fjerdingsfyrsten Herodes Antipas nå for første gang fikk øynene opp for Jesu person.

Vi går ut fra at han i de ni–ti månedene Kristus virket i Galilea, hadde holdt til i sine områder i Perea, øst for Jordan – enten i Julias eller i Makerus, festningen der døperen ble halshogd. Når apostlene vakte Herodes' oppmerksomhet, må arbeidet deres også ha nådd så langt.

Henrettelsen av døperen satte folket i sterk bevegelse. Da var det naturlig at undergjerningene til sendebudene for Messias – han som Johannes hadde forkynt – vakte større interesse, og at Antipas i frykt og overtro ga desto mer akt på dem. Vi tar neppe feil om vi mener at dette forklarer hvorfor apostlenes arbeid brått tok slutt, og hvorfor de vendte tilbake til Jesus. I alle fall ser det ut til at Johannes' disipler kom med budet om at mesteren deres var død, omtrent samtidig som apostlene kom tilbake (Matt 14,12–13; Mark 6,30). Endelig antar vi at dette var blant grunnene til at Kristus og apostlene hans forlot Kapernaum.

Jesus ville for en tid trekke seg selv og disiplene unna Herodes. Han ville gi dem en tid til hvile og videre forberedelse etter de siste ukenes uro, og han ville ikke bli dratt inn i de folkebevegelsene som fulgte etter mordet på døperen. Dette tør vi peke på som noen av grunnene til at Jesus og disiplene dro bort, først inn i fjerdingsfyrsten Filips område på østsiden av sjøen (Joh 6,1) og siden «til bygdene ved Tyrus og Sidon» (Mark 7,24).

Slik fikk døperens skjebne, som en kunne vente, avgjørende betydning for historien om Kristus og hans rike. Men vi må ennå følge det evangeliene forteller om Johannes' liv fra han møtte Jesus siste gang, og til han ble henrettet.

Tidlig på sommeren i år 27 av vår tidsregning døpte Johannes i Ainon, nær ved Salim (Joh 3,22–4,3). I nærheten holdt Jesus og disiplene hans på med det samme.

Fordi Jesus hadde vært og virket i Jerusalem i påsken (Joh 2,13–3,21), hadde fariseerpartiet bestemt seg for å gripe inn mot ham og mot hans forløper Johannes. Den første frukten av denne planen ser vi i trettene om «renselsen» og i forsøket på å skille Kristus og døperen ved å vekke døperens misunnelse (Joh 3,25 ff.). Men det gikk helt annerledes. Disiplene hans kunne nok la seg påvirke, men Johannes selv var for ærlig en mann og for dypt overbevist om at Kristi sendelse var virkelig, til å gi etter for en slik fristelse, om så bare et øyeblikk.

Kristi storhet kunne ikke formørke døperens overbevisning, selv om den syntes å gå på hans egen bekostning. Med et enkelt bilde fra livet i Judea kalte han seg bare «brudgommens venn», med alt det folkeskikken og den høyere jødiske billedtalen knyttet til et slikt forhold. Han gjorde ikke krav på bruden. Hans glede var en annen: å høre røsten til hennes rette brudgom, han som han selv var brudesvenn for. I lyden av den røsten var hans gjerning fullført.

Nå har scenen skiftet, og døperen er blitt Herodes Antipas' fange. Herodes' område omfattet i nord Galilea, vest for Jordan og Galileasjøen, og i sør Perea, øst for Jordan. For å se hendelsene for oss må vi huske at den som satte over sjøen mot øst, kom fra Herodes' land til fjerdingsfyrsten Filips. Ellers kom han inn på området til de «ti byene», Dekapolis, et slags forbund av byer med egen forfatning og egne friheter som de greske byene. Med en smal stripe mot nord skjøt Perea seg akkurat inn mellom Dekapolis og Samaria.

Det er umulig å si sikkert hvor Ainon, nær ved Salim, lå, der Johannes døpte. Vi tror stedet lå like ved, kanskje rett innenfor, det nordøstlige hjørnet av Judea, der landskapet grenser til Samaria. Da står vi på vestbredden av Jordan. Den andre bredden, i øst, var den smale nordlige stripen av Perea som hørte til Antipas' område. Noen få kilometer, eller bare en tur over elven, ville altså ha ført døperen inn i Perea.

Døperen må enten ha gått over elven, eller så lå Ainon, nær ved Salim, selv innenfor Herodes' område. Ved den anledningen grep Herodes ham. Jesus, som ennå var på judeisk område, trakk seg da bort fra fariseernes renker og fra Herodes' nærhet og dro gjennom Samaria til Galilea (Joh 4,3).

Hvis vi antar at Antipas var i palasset sitt i Julias i Perea, var han like i nærheten av Ainon, der døperen sist virket så langt vi vet. Nå forstår vi ikke bare hvordan Antipas kunne sette Johannes i fengsel, men også de tre grunnene som drev ham. Etter Josefus var fjerdingsfyrsten redd for at Johannes' store makt over folket – som syntes villig til å gjøre alt han rådet dem til – skulle føre til opprør. Det samme antyder Matteus når han sier at Herodes ikke våget å drepe døperen fordi folket «holdt Johannes for en profet» (Matt 14,5).

På den andre siden sier evangeliene at Herodes satte Johannes i fengsel fordi han hadde sagt at ekteskapet hans med Herodias var ulovlig (Matt 14,3–4; Mark 6,17–18). Det strider på ingen måte mot den grunnen Josefus oppgir. Begge motivene kan ha drevet Herodes, og det er en tydelig sammenheng mellom dem. Johannes sa åpent at ekteskapet var ulovlig, både som blodskam og som ekteskapsbrudd. Med den innflytelsen døperen hadde, kunne det lett ha ført til opprør.

Evangeliet forteller også at fariseerne spionerte og sammenlignet Jesu innflytelse med Johannes' (Joh 4,1), og at det fikk Kristus til å trekke seg tilbake til Galilea. Det synes å vise at fariseerne hadde en finger med i at Johannes ble fengslet.

Forbindelsen deres med Herodes kommer enda klarere fram da de prøvde å få Kristus til å forlate Galilea under påskudd av at Herodes la planer mot ham. Vi husker at Herren avslørte hykleriet deres ved å be dem gå tilbake til Herodes. Slik viste han at han godt visste at den virkelige faren ikke truet fra fjerdingsfyrsten, men fra lederne av partiet i Jerusalem (Luk 13,31–33). Vi slutter derfor at fariseernes

renker hadde en svært stor del i at Herodes handlet ut fra frykten for døperen og for refselsene hans.

Makerus, som i dag heter Mekaur, var det sydligste punktet i Perea, slik Pella var det nordligste. Som grensefestning mot sørøst, mot Arabia, var det av største betydning at den var trygg. Stedet var allerede av naturen svært sterkt, og alt ble gjort for å gjøre det uinntakelig.

En ujevn rekke av steiner som ligger hulter til bulter, viser hvor den gamle romerske brolagte veien gikk opp til festningen der døperen etter Josefus satt fanget. Ruiner som dekker godt og vel to og en halv kvadratkilometer på en gruppe bølgende åser, viser hvor den gamle byen Makerus lå. Den var omgitt av mur og tårn, men det antas at beliggenheten ikke var lett å forsvare. Her er det bare en ruinhaug med spor av et tempel for den syriske solguden, sprukne sisterner og øde land rundt omkring.

Vi går over en smal, dyp dal, omkring halvannen kilometer bred, og klatrer opp til den gamle festningen på en kjegleformet høyde. Alt i alt dekket den en høyderygg på mer enn halvannen kilometer. Nøkkelen til stillingen var en borg helt i østenden av festningen. Den lå på toppen av kjeglen, avsondret og nesten uinntakelig, men svært liten. Går vi omkring 140 meter ned en bratt skråning mot vest, kommer vi til det avlange, flate platået som utgjorde festningen, med Herodes' prektige palass.

Av kongepalasset er det ikke annet igjen enn grunnmurer og veldige steiner som er veltet. Innenfor borgens område finnes en svært dyp brønn og en dyp sisterne med sementerte vegger, der hvelvet i taket ennå står helt. Der er også to fangehull. Det ene ligger dypt nede, og veggene er knapt falt sammen; «i murverket ses ennå små hull der det en gang var festet kramper av tre og jern».

Når vi ser ned i det hete mørket der nede, gyser vi ved tanken på at dette fryktelige fangehullet i nesten ti måneder var fengsel for ham som var sønn av den frie «ødemarken», den djerve forkynneren av riket som skulle komme, den ydmyke, alvorlige og selvfornektende døperen Johannes.

Under slike forhold er det knapt underlig at Johannes' disipler følte det som de gjorde, mens månedene i hans tunge fangenskap gikk. De visste ikke hva de skulle vente, og de ser ut til å ha gått fram og tilbake mellom Makerus og Kapernaum.

Alt håp om at mesteren deres skulle få rett og bli satt fri, lå i de mulighetene som hans eget vitnesbyrd om at Jesus var Messias, åpnet. Det var jo til ham mesteren hadde pekt dem. Noen av Jesu første og mest fortrolige disipler var kommet fra deres krets, og som de selv hadde sagt, hadde folket vendt seg til Jesus allerede før døperen ble fengslet (Joh 3,26). Likevel må de ha sett en fryktelig motsetning mellom ham som lå i fangehullet i Makerus, og ham som satte seg til bords og spiste og drakk i et gjestebud hos tollere.

At han tok imot tollere og syndere, kunne de forstå; deres egen mester hadde ikke vist dem bort. Men hvorfor spise og drikke med dem? Var ikke faste alltid på sin plass, og særlig nå? Fariseerne, som var ivrige etter å skille mellom Jesus og hans forløper, må ha sagt dem alt dette gang på gang og pekt på motsetningen.

I alle fall var det på fariseernes oppfordring, og sammen med dem, at Johannes' disipler kom til Jesus med spørsmålet om faste og bønn, rett etter gjestebudet i huset til Levi Matteus, som var blitt omvendt (Matt 9,14–17 med parallellene).

Vi må huske at «faste og bønn», eller «faste og almisser», alltid hørte sammen. Fasten var den negative og bønnen og almissene den positive siden ved syndenes forlatelse. Som selvstraff og spekelse av kjødet skulle fasten avverge Guds vrede og ulykker. Den jødiske legenden forteller de mest besynderlige ting om hva en ville oppnå med faste, og hva en fikk ut av den. Som vi husker, gikk den så langt at den fortalte om en jødisk helgen som på den måten ble gjort uimottakelig for ilden i Gehenna; som et håndgripelig bevis på det ble legemet hans uimottakelig for vanlig ild.

For jødene var fasten den nærmeste utveien til å vende bort enhver truende ulykke, som tørke, pest eller fare for folket. Ukens andre og femte dag, mandag og torsdag, var satt av til offentlige faster. Grunnen var at Moses skulle ha gått opp på fjellet for å hente de andre lovtavlene en torsdag og kommet tilbake en mandag.

Det kan godt hende at gjestebudet hos Levi Matteus ble holdt på en av disse ukentlige fastedagene. Det ville forklare uttrykket: «Johannes' disipler og fariseerne holdt faste» (Mark 2,18). Da får også klagen deres brodd: «Disiplene dine faster ikke.» Når vi husker hvordan de så på fasten, er det lett å forstå at Jesus ikke kunne godkjenne denne skikken blant disiplene sine, ja, ikke engang tåle den – like lite som

Paulus kunne tåle omskjærelsen blant de kristne som ville gjøre seg til jøder, enda den i seg selv var likegyldig. Men det var ikke så lett å forklare dette for Johannes' disipler den gangen.

Det siste vitnesbyrdet fra døperen som er skrevet ned, hadde pekt på Kristus som «brudgommen» (Joh 3,29). Som vi forklarte i et tidligere kapittel, brukte Johannes dette bildet slik at det talte til folkeskikken. Han hadde vist at Jesu nærvær betydde bryllupsuken. Etter alles samstemmige mening og etter rabbinsk lov skulle den være en tid med ublandet glede. I bryllupsuken skulle all sorg legges til side; selv plikten til å be de foreskrevne daglige bønnene falt bort. Det ble regnet som en hellig plikt å glede brud og brudgom. Var det da ikke selvmotsigende av Johannes' disipler å vente at «brudesvennene» skulle faste så lenge brudgommen var hos dem?

Men ingen må tro at det skulle bli en tid med uavbrutt glede for Jesu disipler. Brudgommen skulle bli tatt fra dem med vold, og da var tiden kommet til sorg og faste. Det betyr ikke nødvendigvis faste i bokstavelig forstand, like lite som det utelukker den, så sant vi holder fast ved de store prinsippene som Jesus straks etter viser tydeligere. Pinlig nøyaktig, jødisk selvransakelse strider mot ånden i den glade friheten Guds barn har. Det er bare syndsfølelsen og savnet av Kristus som skal føre til sorg og faste – men ikke for å avverge Guds vrede eller ytre ulykke med det.

Jesus bruker to bilder: lappen av ukrympet tøy (eller etter Lukas en lapp revet av et nytt klesplagg) som blir sydd på riften i et gammelt plagg, og den nye vinen som blir fylt i gamle skinnsekker. Ordlyden i dem må generelt ikke presses for hardt.

Hovedsakelig synes de å si dette: Dere spør hvorfor vi faster ofte, mens disiplene dine ikke faster. Dere tar feil når dere tror at det gamle klesplagget kan beholdes, og at det er nok å bøte riftene med en lapp av nytt tøy. Det gamle plagget tåler ikke å bli bøtt med «ukrympet tøy». Kristi verk var ikke bare en reformasjon: alt må bli nytt.

Eller ta den andre siden av saken: Rikets nye vin kan ikke holdes inne i de gamle formene. Den ville sprenge skinnsekkene. Ånden må riktignok ha en form å uttrykke seg i, men formen må være tilpasset ånden og svare til den. Dette er de to prinsippene som avslutter talen. Det ene er først og fremst rettet til fariseerne og det andre til Johannes' disipler. Med dem blir billedtalen om bryllupsgjestebudet, med

bryllupsklærne og festvinen, ført ut over det spørsmålet Johannes' disipler først stilte, og får gyldighet for alle tider.

Uker var gått, og Johannes' disipler var kommet tilbake og hadde fortalt mesteren sin om alt dette. Han lå fortsatt i fangehullet i Makerus, og kårene hans var de samme – kanskje mer håpløse enn før. For Herodes var i den åndelig sett mest fortvilte tilstand: Han hadde hørt døperen og var kommet i stor tvil. Det kan vi forstå, for han «var redd for Johannes, da han visste at han var en rettferdig og hellig mann», og i denne frykten hørte han på ham. Men nettopp det at han likevel «hørte ham gjerne» (Mark 6,20), enda han kom i tvil om mangt og meget, gjorde saken hans håpløs.

Men hadde døperen rett? Hørte det med til hans kall fra Gud ikke bare å refse Herodes for hans ekteskapsbrudd, men tydeligvis også å stå ansikt til ansikt med ham og si ham imot? Hadde han ikke selv prøvd å løfte øksen – den øksen som syntes å ha glidd ut av hånden til ham som døperen hadde håpet og sagt skulle legge den ved roten av treet?

Slike tanker kan ha fulgt ham når han ble ført fra fangehullet og fram for Herodes, og fra disse fruktløse samtalene tilbake til det dype fangehullet. Så underlig som det kan høres, var det kanskje bedre for døperen når han var alene.

Hvordan disiplene hans tenkte og hadde det, har vi allerede sett, selv av de få opplysningene evangeliene gir om dem. Hvis de hadde forstått ham helt og ikke blitt stående der han begynte, ville de ikke ha blitt værende som hans disipler. Å bli stående der mesteren begynte, er i sannhet kjennetegnet på alle sekter.

Selve kjærligheten deres til ham og iveren for hans ære viste seg i den nesten grove ordlyden i spørsmålet deres: «Døperen Johannes har sendt oss til deg og sier: Er du den som skal komme, eller skal vi vente en annen?» Sammen med deres seige motstand mot å gå videre var alt dette, så å si, tegn på at han hadde mislyktes. Og hadde han mislyktes med dem, hadde han da lyktes med noe?

Men i det mørke fangehullet steg det fram enda videre og mer gjennomtrengende spørsmål. Hva om han tross alt hadde gjort en forferdelig feil? I alle fall talte hendelsenes logikk mot ham. Nå satt han fast som fange hos den Herodes som han hadde talt til med myndighet, i makten til den frekke horkvinnen Herodias. Var han Elia, så

hadde jo den store tisbitten aldri falt i hendene på Ahab og Jesabel. Og Messias, som han var Elia for, rørte seg ikke – kunne ikke eller ville ikke røre seg, men holdt gjestebud med tollere og syndere! Var det hele virkelig?

Det må ha vært en fryktelig time, mørkets makt. Han hadde en samvittighet så våken for Gud at den i ungdommen hadde drevet ham ut i ødemarken, brennende av hellig iver. Nå, ved slutten av et liv i slik selvfornektelse og lidelse, møtte spørsmålet ham: Er du den, eller skal vi vente en annen?

I den kampen seiret Johannes, slik vi alle må seire. Selve fortvilelsen åpnet døren for håpet. Den rådløse tvilen, som bare én kunne løse, bar han fram for ham som tvilen hadde samlet seg om. Da Johannes stilte spørsmålet: Skal vi vente en annen?, brøt lyset allerede fram gjennom mørket. Det var en begynnende seier, selv midt i nederlaget. Da han sendte disiplene sine med dette spørsmålet rett til Kristus, hadde han allerede seiret; for et slikt spørsmål ga ingen mening om det ble stilt til en Messias som kanskje var falsk.

Betegnelsen «Den som skal komme» var et helt sant uttrykk for jødenes forventning, men den ble vanligvis ikke brukt om Messias. Derimot ble den alltid brukt om Messias-tiden som den kommende verden eller verdensalder. I Johannes' munn kunne den derfor først og fremst bety dette: Er du den som skal opprette Messias-riket i dets ytre makt, eller må vi vente en annen?

I så fall blir måten Herren svarte på, desto mer betydningsfull. Sendebudene kom nettopp mens han holdt på å helbrede legeme og sjel (Luk 7,21). Uten å avbryte arbeidet sitt eller ellers ta notis av spørsmålet ba han dem fortelle Johannes som svar det de hadde sett og hørt, og at «evangeliet forkynnes for fattige» (Matt 11,5).

Til dette, det innerste kjennetegnet på Messias-riket, la han bare til – ikke som refselse eller engang som advarsel, men som en ny saligprisning: «Salig er den som ikke tar anstøt av meg.» Og slik kunnskap om Kristi særegne gjerning og ord er det eneste sanne svaret på våre spørsmål, enten de kommer fra hodet eller hjertet.

Men Herren talte et enda hardere ord enn dette da han, etter at sendebudene var gått, lot sitt vitnesbyrd om Johannes strømme ut. Han som Johannes før hadde vitnet om, vitnet nå om ham – og det ikke i den timen da Johannes hadde vitnet for ham, men da

hans vitnesbyrd hadde vaklet og nesten sviktet. Igjen ser vi at Kristi vitnesbyrd kommer som fra et høyere ståsted. Det er både en full oppreisning og en ros uten forbehold. Og det ble ikke talt så Johannes kunne høre det, men etter at sendebudene hans – som hadde fått en tilsynelatende kald mottakelse – var gått.

Igjen skifter scenen, og vi er tilbake i Makerus. Uker var gått siden Johannes' sendebud kom tilbake. Vi kan ikke tvile på at troens sollys igjen hadde falt inn i det mørke fangehullet, og at overbevisningens fred hadde fylt Kristi martyr.

Han må ha visst at enden var nær, og vært rede til å bli ofret. Han ventet heller ikke lenger at Messias skulle vise sin makt for hans skyld. Nå forsto han hva Jesus «var kommet» for; han kjente den bedre friheten, triumfen og seieren som Jesus brakte. Hans livsverk var fullført; det var ikke mer han var pålagt eller kunne gjøre, og den trette tjeneren for Herren må ha lengtet etter hvilen.

Det var tidlig på våren, kort før påske, på årsdagen for Herodes den stores død og for at hans sønn Herodes Antipas ble fjerdingsfyrste. Det var en passende tid for et Belsasar-gjestebud, der en mann som Herodes samlet «sine stormenn og krigshøvdinger, og de fremste menn i Galilea» til et stort festmåltid.

Det var kveld, og borgpalasset var strålende opplyst. Larmen av musikk og rop fra festen kom over skråningen og inn i borgen og falt ned i det dype fangehullet der Kristi fange ventet. Og nå hadde lystigheten i den store festsalen nådd sitt høyeste. Kongen hadde ikke mer å by sine overmette gjester, ingen ny spenning. Så fikk det bli den sanselige pirringen ved tvilsomme danser, og for å fullende det skulle danserinnen være den vakre, unge datteren til kongens hustru, selve etterkommeren av de hasmoneiske prestefyrstene! Dypere ned i rå og simpel fortrolighet kunne ikke engang en Herodes ha senket seg.

Hun kom, og hun danset, denne fyrstedatteren. Hun gjorde sitt beste i den elendige forestillingen og behaget Herodes og gjestene hans. Og nå, mens alle bifalt, skulle hun få sin lønn – kongen sverget det til henne med høy røst, så alle omkring hørte det – «om det så er halvdelen av riket mitt». Den unge piken listet seg ut av festsalen for å spørre moren hva hun skulle be om. Kunne Herodias være i tvil eller nøle? Var det én ting hun hadde på hjertet, én ting hun i disse ti

månedene forgjeves hadde prøvd å nå, så var det døperen Johannes' død.

Hun husket det bare så altfor godt – hele sin stormfulle og hensynsløse fortid. Hun var datter av Aristobul, den ulykkelige sønnen av den ulykkelige hasmoneiske prinsessen Mariamme I. Hun var blitt gift med sin halvonkel Herodes Filip, sønn av Herodes den store og Mariamme II, datter av ypperstepresten Boethos. En tid så det ut til at Herodes Filip skulle arve hele farens rike alene. Men den gamle tyrannen hadde endret testamentet sitt, og Filip ble sittende igjen med stor rikdom, men som privatmann i Jerusalem. Det passet dårlig for kvinnens ærgjerrighet.

Da halvbroren hans, Herodes Antipas, besøkte ham i Jerusalem, begynte fjerdingsfyrsten og brorens hustru et forhold. De ble enige om at Antipas, når han kom tilbake fra den reisen til Roma han skulle ut på, skulle skille seg fra sin hustru, datteren til Aretas, kongen i Arabia, og gifte seg med Herodias. Men Aretas' datter fikk høre om planen. Hun fikk mannens samtykke til å dra til Makerus, og derfra flyktet hun til faren. Det førte naturligvis til fiendskap mellom Antipas og Aretas. Likevel ble horeekteskapet med Herodias inngått.

Med noen få setninger kan vi føre historien til ende. Kvinnen ble Antipas' forbannelse og undergang. Først kom mordet på døperen; det sendte et gys av redsel gjennom folket, og alle Herodes' senere ulykker ble tilskrevet det. Så fulgte en krig med Aretas, der fjerdingsfyrsten tapte. Til sist fikk hustruens ærgjerrighet ham til å reise til Roma for å be om kongetittelen, som Herodias' bror Agrippa nettopp hadde fått. Antipas mislyktes ikke bare, men ble fratatt landet sitt og forvist til Lyon i Gallia.

De eneste lyspunktene i hennes historie er at hun i sin stolthet avslo nådebevisninger fra keiseren, og at hun var tro mot mannen sin i hans fall. Salome ble først gift med sin onkel, fjerdingsfyrsten Filip. Etter legenden var døden hennes en gjengjeldelse: Hun døde etter et fall på isen.

Slik var den kvinnen som i disse mange månedene hadde søkt å bli kvitt den forhatte mannen. Han alene hadde våget å refse synden hennes offentlig, og ordene hans holdt hennes svake mann i ærefrykt. Nå var anledningen kommet til å få den vinglete herskeren til å gi henne det hun aldri kunne ha oppnådd ved bønner. Som evangeliet

sier, «fikk moren henne til» å be, og piken nølte ikke (Matt 14,8). «Straks skyndte hun seg», som om det ikke var tid å miste, inn til kongen: «Jeg vil at du nå med en gang skal gi meg døperen Johannes' hode på et fat!»

Det må ha blitt stille i forsamlingen. Selv i deres hjerter må det ha vakt redsel at et slikt krav kom fra leppene til en som var lite mer enn et barn. Alle visste de at Johannes var en rettferdig og hellig mann. Så ugudelige som de var, ville få eller ingen av dem – av overtro, om ikke av gudsfrykt – frivillig ha gitt seg til et slikt verk. Og alle visste de også hvorfor Salome, eller rettere Herodias, hadde stilt dette kravet.

Hva ville Herodes gjøre? «Da ble kongen meget bedrøvet.» I måneder hadde han kjempet mot dette. Samvittigheten, frykten for folket og den indre redselen for gjerningen ville alle ha holdt ham tilbake. Men han hadde gitt sin ed til den unge piken, som nå sto foran ham og krevde løftet innfridd, og alle øyne i forsamlingen var festet på ham. Han var utro mot sin Gud, mot samvittigheten, mot sannhet og rettferdighet, og han skammet seg ikke over noen forbrytelse eller synd. Likevel ville han være tro mot sin halvfulle ed og vise seg som en ærlig og trofast mann for slike kumpaner!

Kampen varte bare et øyeblikk. «Straks» ga kongen ordre til en av livvakten. Det ble ikke gitt tid til forberedelser, og det trengtes heller ikke. Noen minutter senere ble døperens blodige hode båret inn til den unge piken på et fat, og hun ga det grufulle fatet til sin mor.

Alt var over! Da det bleke morgenlyset strømmet inn i fangehullet, kom de trofaste disiplene, som hadde fått bud om det, og bar med ærefrykt det hodeløse legemet bort for å begrave det. For alltid forlot de dette forbannede stedet, som så snart skulle bli en formløs ruinhaug. De gikk for å fortelle det til Jesus og for å bli hos ham fra nå av. Vi kan tenke oss hvordan de ble tatt imot.

Men folket forbannet tyrannen for alltid etterpå og ventet at Guds dommer skulle følge, slik de også snart skulle ramme ham. Og selv var han siden urolig, ulykkelig og full av frykt. Han kunne knapt tro at døperen virkelig var død.

Da ryktet om Jesus nådde ham, og folk omkring ham mente at det var Elia, en profet eller en som var lik en av profetene, vendte Herodes' sinn seg midt i all den underlige forvirringen likevel tilbake til mannen han hadde myrdet. Det var en ny uro, kanskje også et nytt

håp. Og slik han før ofte og gjerne hadde hørt døperen, ville han nå gjerne se Jesus (Luk 9,9).

Han skulle få se ham, men ikke nå. Han som på oppfordring fra barnet til en horkvinne hadde myrdet forløperen, kunne i svikets mørke natt ha reddet ham som Johannes hadde vært et trofast vitne for – og det med en Pilatus' bifall. Men natten skulle gå over i en enda mørkere natt. For det var den ondes tid og makt. Og likevel: Herren regjerer! (Sal 93,1)

Kapittel 38. Fem tusen blir mettet

Den underfulle bespisningen av de fem tusen.

(*Matt* 14,13–21; *Mark* 6,30–44; *Luk* 9,10–17; *Joh* 6,1–44)

Under de forholdene som er beskrevet i forrige kapittel, bestemte Jesus seg for å forlate Kapernaum straks. Som vi har sett, gjorde han det trolig av hensyn til disiplene, som trengte hvile, og til folket, som kunne ha prøvd å reise seg etter mordet på døperen; og han ville for en tid trekke seg selv og sine etterfølgere unna Herodes' makt.

Derfor valgte han det stedet utenfor Antipas' område som lå nærmest Kapernaum. Det var Betsaida («fiskerhuset») ved Galileas østgrense, like innenfor fjerdingsfyrsten Filips område. Opprinnelig var det en liten landsby, men Filip hadde gjort den til en by og kalt den Julias etter keiserens datter. Den lå på østbredden av Jordan, like før elven renner ut i Galileasjøen.[1]

Området omkring Betsaida Julias lå bare noen timers seilas fra Kapernaum, og over land var veien enda kortere. Det var naturlig at Kristus, som ville unngå folks oppmerksomhet, dro «med båten». Like naturlig var det at de mange som «så dem dra bort» og forsto hvilken retning båten tok, fulgte etter til fots, og at det kom flere til fra landsbyene omkring.

Påsken var like for døren, og mange må ha vært på vei til Jerusalem rundt sjøen og gjennom Perea. Det forklarer delvis den veldige mengden på «omkring fem tusen menn, utenom kvinner og barn» som nevnes. Sammen med det inntrykket mordet på Johannes hadde

[1]Dette Betsaida må ikke forveksles med den andre «fiskerbyen» Betsaida, på vestsiden av sjøen, som det fjerde evangeliet skiller fra den østlige som «Betsaida i Galilea» (Joh 12,21; jf. 1,44; Mark 6,45).

gjort på folket, kan dette kanskje også forklare at de så villig og ivrig samlet seg om Kristus.

Slik vi ser det for oss, gikk Herren først opp på toppen av en høyde sammen med disiplene sine, kanskje fulgt av noen som hadde løpt fra de andre. Der hvilte han og samtalte med dem og lærte dem (Joh 6,3). Snart så han de store folkemengdene samle seg, og han «kjente inderlig medynk med dem» (Matt 14,14).

Da kunne det ikke bli tale om å være for seg selv eller hvile. Han måtte virke mens det het i dag, før dommens natt kom. Denne dype medynken gjorde nå slutt på Frelserens hvile og førte ham ned fra høyden for å møte den voksende folkemengden på den «øde» sletten nedenfor.

Og for et syn – disse tusener av menn, foruten kvinner og barn! Hvilke tanker om det som hadde vært, det som var, og det som skulle komme, må ikke synet ha vakt! Disse påskepilegrimene og Guds gjester strømmet nå etter ham ut i denne ødemarken, mens Johannes nettopp var myrdet og begravet, og de hadde ingen jordisk lærer, veileder eller hjelper igjen. I sannhet var de «som får uten hyrde» (Mark 6,34).

Selve omgivelsene syntes å gjøre tanken klar som et bilde: den omflakkende, villfarne mengden, ødemarkens vide strekning, ja, selve mangelen på mat. Det var riktignok påske, men en påske der han selv skulle være påskelammet og det brødet han ga i nattverden. Rundt det brødet skulle han samle disse spredte fårene uten hyrde til én hjord av mange «grupper», og apostlene hans skulle bære fram til dem det brødet han hadde velsignet og brutt, så de fikk nok og mer enn nok. Og når hjorden var mettet, skulle apostlene bære kurvene fulle av det som var til overs, ut til de fattige på de fjerne stedene i hedenskapet langt borte.

I mellomtiden gikk Frelseren omkring blant dem. Han «begynte å lære dem meget» (Mark 6,34) og «helbredet dem som trengte legedom» (Luk 9,11). Men hvor beveget han enn var, og hvor mye han enn tenkte på alt dette, «visste han selv» fra først av «hva han ville gjøre» (Joh 6,6).

Nå var solen gått over sitt høyeste, og skyggene falt over den bølgende mengden. Han var fylt av tanker om det store måltidet som i et sinnbilde skulle knytte fortidens påske sammen med framtidens, og

om dets fortsettelse som sakrament gjennom alle tider. Da vendte han seg til Filip med dette spørsmålet: «Hvor skal vi kjøpe brød, så disse kan få noe å ete?»

Kanskje var det noe ved Filip som gjorde det særlig ønskelig at spørsmålet ble stilt nettopp til ham (jf. Joh 14,8–9). I alle fall viste svaret hans at det var en grunn til at det «måtte» bli stilt. Svaret lød: «Brød for to hundre denarer er ikke nok til at hver av dem kan få et lite stykke!» Det er en nøktern virkelighetssans som ikke kommer av vantro, men av mangel på tro – en mangel som overser enhver høyere mulighet og ikke engang har håpet igjen i et «Herre, du vet det».

Men det finnes også tegn på at Kristi spørsmål satte dypere tanker og noe høyere i gang. Slik vi forstår det, fortalte Filip det til Andreas, og de to til de andre. Mens Jesus lærte og helbredet, må de ha talt sammen om dette underlige spørsmålet fra Mesteren. De kjente ham godt nok til å slutte at det lå en hensikt bak. Hadde han tenkt å skaffe mat til hele denne mengden? De talte omtrent hvor mange de var. De tenkte på alle de midlene som skulle til for å gi så mange mat. Hvor mye hadde de selv?

Når vi stiller sammen det de forskjellige evangeliene forteller, ser det ut til at det var en gutt der som bar den beskjedne nisten til følget – kanskje en fiskergutt som var tatt med fra båten for det formålet (jf. Joh 6,9).

Om Mesteren mente at de skulle gå og kjøpe mat til hele mengden, ville det kreve nettopp det Filip hadde regnet ut, omkring to hundre denarer (Matt 14,15–17; Mark 6,37; Luk 9,13). Fellesskassen hadde trolig ikke så mye – i alle fall ikke etter det Judas regnet, han som bar pengepungen. Uansett var det rette og kloke å sende folket bort, så de kunne gå til byene og landsbyene, kjøpe mat selv og finne husly.

«Den første kvelden», som det ble kalt, var allerede kommet da disiplene ba Herren sende folket bort; de må ha blitt stadig mer urolige etter som tiden gikk.

Men det var som de hadde tenkt. Han ville at de skulle gi folket mat! Hvor mange brød hadde de? De skulle gå og se etter (Mark 6,38). Andreas gikk for å se hva fiskergutten hadde med seg til dem, og han kom tilbake med beskjeden: «Her er en liten gutt som har fem byggbrød og to småfisker.» Han la til, halvt i vantro og halvt i troens

spirende forventning om at det umulige kunne bli mulig: «Men hva er det til så mange?» (Joh 6,9).

Bare det fjerde evangeliet har tatt vare på denne bemerkningen, og vi kjenner straks at den gir det hele et preg av sannhet og liv. Johannes skylder vi også to andre små trekk. De er av dyp interesse og betyr mer enn det ser ut ved første øyekast.

Når vi leser at de fem brødene var byggbrød, lærer vi at Herren og hans etterfølgere hadde den fattigste kosten, uten tvil fordi de selv valgte det. Byggbrød var nesten et ordtak for den simpleste maten. Det andre lille trekket i Johannesevangeliet er at det bruker et særlig ord for «fisk», *opsarion*. Det betyr egentlig tilmat til brødet og sikter særlig til den lille, vanligvis tørkede eller syltede fisken en spiste med det. Den kan sammenlignes med våre sardiner, med kaviaren i Russland, sildesylten i Holland og Tyskland eller en egen slags liten tørket fisk som spises med beina i Nord-Skottland.

Galileasjøen var særlig rik på slike fisker, og vi vet at salting og sylting av dem var en egen næring blant fiskerne der. Til det formålet ble en liten art valgt ut. Johannes bruker en forminskelsesform, som våre bibler uten tvil gjengir godt med «småfisker». Den sikter sannsynligvis til de små fiskene, trolig en slags sardin, som ble fanget i millionvis i sjøen. Tørket og saltet var de det vanligste tilmatet til brødet for fiskerfolket langs strendene.

Bare én gang til står det samme uttrykket, og også da i det fjerde evangeliet. Den morgenen da den oppstandne viste seg ved Galileasjøen for dem som hadde slitt hele natten forgjeves, hadde han på underfullt vis gjort i stand måltidet for dem. På kullilden så de den velkjente «småfisken» (NB: «fisk»). Han ba dem komme med noe av den «småfisken» de på underfullt vis hadde fått, og Peter dro garnet på land, fullt, ikke av «småfisk», men av «stor fisk». Likevel var det ikke av den «store fisken» han ga dem, men han «tar brødet og gir dem, og likeså fisken» – *opsarion* (Joh 21,9–10.13).

Her har vi i alle fall ett bevis på disiplenes trofaste tro, eller rettere sagt tillit, til Mesteren. De hadde fortalt ham hvor lite de hadde med seg, og likevel nølte de ikke med å adlyde da han ba dem la folket sette seg til måltidet. Vi kan se for oss den vide sletten med «gress» (Matt 14,19), «grønt» og friskt (Mark 6,39), «mye gress» (Joh 6,10). Så ser vi folket i sine «grupper» (Mark 6,39) på femti

og hundre, liggende til bords (Luk 9,14). I de ordnede flokkene, med sine lyse, mangefargede klær, lignet de «bed» i en hage på gressvollen (Mark 6,40; NB: «flokk ved flokk»).

Men alle øyne må ha vært festet på én skikkelse. Rundt ham sto apostlene hans. De hadde lagt fram for ham den lille nisten de hadde til sitt eget behov, og den skulle nå mette denne store mengden. Som husfaren pleide å gjøre ved måltidene, tok Jesus brødet, «ba velsignelsesbønnen» eller, som Johannes sier, «takket», og «brøt» det. Uttrykket minner om det som brukes om nattverden. Det levner liten tvil om at talen han holdt i synagogen i Kapernaum, også viser til Herrens nattverd (Joh 6,48–58).

En jødisk forskrift har mindre betydning, men hjelper oss til å se scenen bedre for oss: Husfaren skulle bare lyse velsignelsen hvis han selv var med på måltidet. Men hvis de som satt til bords, ikke bare var gjester, men hans barn eller husfolk, kunne han lyse den selv om han ikke spiste av brødet han hadde brutt.

De ordene Jesus talte, var nesten helt sikkert de velkjente, enten han talte på arameisk, gresk eller hebraisk: «Velsignet være du, Herre vår Gud, verdens konge, som lar brød komme fram av jorden.» Denne tredelte tanken – blikket som løfter seg oppover, erkjennelsen av skaperverket i hvert stykke brød vi spiser, og takken – ble visselig virkelighet på ny i all sin fylde da han delte ut til disiplene og maten ble mangfoldiggjort på underfullt vis i hendene hans. Og stadig bar de den fra hans hender fra gruppe til gruppe og la et forråd fram for hver av dem.

Da de alle var blitt mette, ba han som hadde gitt dem måltidet, disiplene samle sammen stykkene foran hver gruppe. Da de gjorde det, fikk hver av de tolv kurven sin full. Her har vi enda et trekk fra livet. Disse «kurvene», som i jødiske skrifter er kjent under et lignende navn, var flettet av vidjer eller pil. De var i vanlig bruk, men ble regnet for å være av det simpleste slaget.

Mellom dette festmåltidet for de fem tusen, foruten kvinner og barn, og fattigmannskosten av byggbrød og to småfisker er det en motsetning så opphøyd at den ikke lar seg beskrive. Det samme gjelder motsetningen mellom det som ble til overs, og de grove vidjekurvene det ble samlet i.

Vi glemmer heller ikke å trekke linjen i tankene mellom dette messianske måltidet og festmåltidet i «de siste dager», som rabbinismen malte så håndfast. Men den undrende mengden så på mens disiplene samlet stykkene fra gruppe til gruppe i kurvene sine. Da gikk det en mumling gjennom rekkene: «Dette er i sannhet profeten, "den som skal komme".»

Kapittel 39. Underenes natt på Genesaretsjøen

(*Matt 14,22–36; Mark 6,45–56; Joh 6,15–21*)

Det siste spørsmålet døperen hadde stilt offentlig, var: «Er du den som skal komme, eller skal vi vente en annen?» Delvis var det blitt besvart da mumlingen gikk gjennom rekkene: «Dette er i sannhet profeten, den som skal komme!» Da behøvde de altså ikke vente lenger eller se etter en annen!

En uimotståelig trang grep folket. De ville utrope ham til konge der og da. Trolig visste de av det han hadde sagt før, at han ville stå imot – kanskje hadde han sagt det da lignende bevegelser måtte holdes tilbake. Derfor ville de tvinge ham til å stå fram selv, eller i det minste til å la seg utrope av dem.

«Da nå Jesus skjønte at de ville komme og ta ham med makt for å gjøre ham til konge, trakk han seg igjen tilbake og gikk opp i fjellet, han selv alene» (Joh 6,15). Ordet kunne gjengis, om enn ikke helt i den moderne betydningen, med at han «igjen ble eneboer … han selv alene». Han trakk seg tilbake for å be. Han fikk folket til å falle til ro og sendte dem hjem, uten tvil med den alvorlige beskjeden at han gikk bort for å be. Og han ba lenge – til den (andre) kvelden var kommet (Matt 14,23) og de første stjernene lyste over Galileasjøen.

For hvem og for hva han ba alene på fjellet, våger vi ikke å spørre. Mens han ba, var «en sterk vind» i ferd med å blåse opp ute på sjøen, der båten med disiplene satte kursen mot den andre bredden, og «vinden var imot». Ennå var han «alene på land», men han så etter dem mens båten var «midt ute på sjøen», og de «slet hardt med å ro».

Så langt fikk det gå, til ytterste grense for deres nød, men ikke lenger. Sjøen er i alt omkring ti kilometer bred, og de hadde ennå ikke kommet stort mer enn halvveis. Det var allerede «den fjerde nattevakt», det som kunne kalles morgenvakten, da den velkjente skikkelsen syntes å gå forbi dem, «gående på sjøen».[1]

Dette var i alle fall uten tvil inntrykket deres, og ikke bare hos en og annen; de så ham alle. De forteller at de holdt skikkelsen som beveget seg på vannet, for «et spøkelse» og skrek av redsel. De forteller også at det som skjedde, fylte dem med overveldende forundring, selv om de hadde vært vitner til underet kvelden før. Å gå på vannet hørte altså selv for dem til det som var virkelig underfullt. Det grep dem like mye som oss, kanskje enda mer, fordi så mye som for oss ser underfullt ut, etter deres syn lå innenfor det en kunne vente i en slik historie.

Om hvor troverdig dette underet er, kan vi igjen si at dette og lignende eksempler på «herredømme over skapningen» ikke ligger utenfor det Gud opprinnelig ga mennesket. Han gjorde ham «lite ringere enn Gud», «med ære og herlighet kronte» han ham, han gjorde ham «til hersker over» sine henders verk og la alt under hans føtter (Sal 8,6–7). Ja, dette «herredømmet over havet» synes å vise den guddommelig menneskelige snarere enn den menneskelig guddommelige siden ved Kristi person, om en slik atskillelse kan gjøres med rette.

Men én ting fortjener særlig å legges merke til. Det er en tydelig forskjell mellom beretningen om dette underet og det som vil vise seg å være et allment kjennetegn ved legendene. I legendene er det underfulle, hvor uvanlig det enn er, det en venter; det vekker ingen overraskelse, og det blir aldri forvekslet med noe som kunne ha skjedd på vanlig vis. For det er typisk for mytene at det underfulle ikke bare blir ført inn på den mest håndfaste måten, men utgjør selve kjernen i hvordan tingene blir forstått.

I denne beretningen er det motsatt. Hvis den hadde vært myte eller legende, ville vi ha ventet at disiplene straks kjente igjen Mesteren da han gikk på sjøen, og tilba ham. I stedet ble de «slått av skrekk». De «trodde at det var et spøkelse» – det var i samsvar med jødisk folketro – og «skrek av redsel». Selv etter at de hadde tatt ham opp i båten, var

[1] Trolig fra klokken tre til omkring seks om morgenen.

de «helt ute av seg av forundring», og de «hadde ikke fått forstand». Men de som var i båten (til forskjell fra disiplene), brøt ut i tilbedelse.

Så mye er altså klart: Disiplene ventet ikke noe under; de var uforberedt på det; de forklarte det ut fra det som for dem syntes å være naturlige grunner; og selv da de var blitt overbevist om at det var virkelig, fylte det dem med dyp undring.

Frykten deres var så stor at de nesten nølte med å ta ham opp i båten. Enda den kom av villfarelse og overtro, møtte han den straks med medfølelse og trøst, med de ordene som så ofte har gjort misforståelse om til takknemlig visshet: «Det er meg, frykt ikke!»

Og de fryktet ikke lenger, enda det i sannhet kunne virke mer skremmende at han gikk på vannet, enn noe «spøkelse». Stormen i hjertene deres ble, likesom stormen på sjøen, stilnet ved at han var der. For å forstå Peters bønn må vi fortsatt huske hvor opprørt de hadde vært, og hvor mye sterkere uroen var blitt ved det de nettopp hadde sett: «Herre, er det deg, da byd meg å komme til deg på vannet!» Det er ordene til en mann som øyeblikkets bevegelse har revet med ut over all ettertanke.

Likevel – det være sagt med ærbødighet – kunne ikke Kristus ha latt bønnen være uoppfylt, selv om den kom av en tvil og et overmot som ennå ikke var forsonet og forvandlet. Derfor ba han ham komme på vannet, for å forvandle tvilen hans. Men da Peter så stormen, overlot han ham til sine egne følelser, uten støtte utenfra, for å forvandle overmotet hans. Og ved å rekke ut hånden og redde ham fra å synke, og ved de refsende ordene han talte, pekte han virkelig på hvordan begge deler skulle forvandles i det håpet som Peter i kirken er den særlige representanten og forkynneren for.

Og da de to steg opp i båten, la stormen seg, og straks var båten ved land. Men «de som var i båten», tilsynelatende til forskjell fra disiplene, «falt ned for ham og sa: Sannelig, du er Guds Sønn!» Disiplene må likevel ha stått omkring i deltakende ærefrykt. Dette var den første fulle, offentlige bekjennelsen av den sannheten, og den kom ikke fra disiplene, men fra andre.

Men også i disiplene slo tanken dype røtter. Snart, ved forklarelsens fjell, skulle Peter uttale den på alles vegne – ikke lært av onde

ånder eller av mennesker, men av Kristi Far i himmelen.[2]

[2]Etter evangeliene kom Peters store bekjennelse ved Cæsarea Filippi (Matt 16,13–16; Mark 8,27–29), ikke ved forklarelsens fjell. Forklarelsen fulgte seks dager senere (Matt 17,1). Edersheim tenker trolig på den samme tiden.

Kapittel 40. Om renselse, håndvask og løfter

Om «renselse», «håndvask» og «løfter».

(*Matt* 15,1–20; *Mark* 7,1–23)

Jesus hadde brått forlatt Kapernaum, blant annet for å finne ro og stillhet. Men ved Betsaida, øst for Jordan, fant han ikke det. Der samlet det seg en større skare enn noen gang før om ham, og den ville gjerne utrope ham til konge. I samsvar med dette bestemte han seg straks for å vende tilbake til vestbredden for å søke et stillere tilfluktssted, om det så måtte være i «bygdene ved Tyrus og Sidon» (Matt 15,21).

Markus nevner Betsaida som båtens opprinnelige mål (Mark 6,45), og Johannes nevner Kapernaum (Joh 6,17). Det tyder på at Betsaida var fiskerbydelen i Kapernaum, eller rettere en fiskerby like ved, slik vi i England ofte finner et «Fisherton» – en fiskerby – ved siden av større byer.

Kristus hadde sagt til disiplene at de skulle styre dit. Men uttrykkene Markus bruker (Mark 6,53), viser at båten var drevet ut av kurs, trolig på grunn av vinden. Den la ikke til der de hadde tenkt, men ved Gennesaret, og der fortøyde de den tidlig fredag morgen. Ordet betyr her uten tvil «Gennesaret-sletten», som Josefus og rabbinerne priser i så glødende ord for rikdommen og skjønnheten. Den dag i dag bærer den preg av å ha vært det mest begunstigede stedet i en begunstiget egn.

Da ryktet spredte seg om at han var kommet, og om de underne folk nettopp hadde sett, strømmet de til fra landsbyene og byene omkring og bar sine syke fram for at han skulle røre ved dem og helbrede dem.

Slik gikk det meste av formiddagen. I mellomtiden må meldingen om alt dette ha nådd det nærliggende Kapernaum. Da dukket straks de fariseerne og skriftlærde opp som «var kommet fra Jerusalem». De var der med vilje for å holde øye med Jesus og om mulig få ham ryddet av veien. Slik vi tenker oss det, møtte de Herren og disiplene hans på veien til Kapernaum.

Det kan være at de skriftlærde fra Jerusalem kom med sin kritikk fordi de så noen av disiplene spise uten å ha vasket hendene først. Likevel blir vi ikke kvitt inntrykket av at den også var rettet mot det måltidet som ved et under var gitt kvelden før. Da hadde tusener satt seg ned for å spise uten først å holde rabbinernes forskrift. Verken den gangen eller nå hadde Mesteren grepet inn; dermed var han selv medskyldig i deres overtredelse. Men sett fra en annen side var innvendingen fra de skriftlærde ikke bare smålig kritikk.

Vi har allerede vist at fariseerne forklarte Kristi undergjerninger med at de ble gjort ved Satans kraft. Jesus var, sa de, Satans særlige utsending – nesten hans legemliggjørelse. Det ville ikke bare snu tegnenes beviskraft til et argument mot Kristus, men også gi fariseerne rett i at de sto imot det han gjorde krav på.

Den andre anklagen mot Jesus var at han «ikke er fra Gud», at han var «en synder» (Joh 9,16.24). Hvis det kunne bevises, ville det selvsagt vise at han ikke var Messias, men en bedrager som førte folket vill, og som Rådet hadde plikt til å avsløre og arrestere. Dette prøvde de å bevise – og kanskje overbeviste de seg selv om at det var slik – ved å vise at han godtok brudd på den overleverte loven hos andre og selv brøt den.

Den tredje og siste anklagen mot Jesus, som til slutt avgjorde Rådets handling, kunne først reises fullt ut ved slutten av hans gjerning. Den kunne formes slik at den passet både fariseernes og saddukeernes syn.

For fariseerne kunne den legges fram som et gudsbespottelig krav på å være Gud lik – selve Sønnen til den levende Gud. For saddukeerne ville det se ut som en bevegelse ledet av en høyst farlig svermer, og om han var ærlig og selv bedratt, desto farligere. Han var en av disse falske messiasene som førte det uvitende, overtroiske og lett opphissede folket vill, og om han fikk holde på, ville det ende med forfølgelser og

fryktelig hevn fra romerne og med tapet av de siste restene av folkets selvstendighet.

På hver av disse tre anklagene, som vi nå ser begynne og vokse fram, fantes det – sett fra datidens ståsted – bare ett svar: troen på hans person. Til denne troen ledet Jesus nå disiplene sine, helt til den fikk sin fulle form i Peters store bekjennelse. Da ble den – og har siden vist seg å være – den klippen som menigheten er bygd på, og som selv dødsrikets porter ikke skal få makt over (Matt 16,18).

For å underbygge den andre av disse anklagene klandret de skriftlærde nå Mesteren fordi han lot disiplene spise uten å ha vasket seg først – eller, som Markus sier det, med et ord som viser hvor skikken kom fra: med «vanhellige» hender.

Det blir uttrykkelig innrømmet at denne skikken ikke var en Moselov, men en av «de gamles forskrifter». Likevel ble den innskjerpet så strengt at den som forsømte den, var som skyldig i grov kjødelig urenhet. Å la den være ville føre til ødeleggelse i dette livet eller i det minste til fattigdom. Brød som ble spist med uvaskede hender, var som om det var skitt. En gang hadde håndvasken bare vært et av fariseernes kjennetegn, men senere ble det å vaske seg før måltidet regnet som det enkleste merket å kjenne en jøde på.

La oss prøve å forstå hvordan Kristus stilte seg til forskriftene om renselse, og hvorfor han opptrådte som han gjorde. Da han svarte på de skriftlærdes anklage mot disiplene, verken forsvarte han det de hadde gjort, eller unnskyldte at de hadde brutt rabbinernes forskrifter. Det viste i det minste at han var likegyldig til de overleverte forskriftene. Dette er desto mer påfallende fordi de skriftlærdes forskrifter, som vi vet, ble erklært å være mer dyrebare og mer bindende enn selve Den hellige skrift.

Men selv da kan en spørre hvorfor Kristus skulle vekke slik fiendskap ved å stille seg så tydelig mot noe som i seg selv tross alt var likegyldig. For å svare på det må vi vise en side ved rabbinismen som vi hittil har gått utenom.

Vi har andre steder fortalt hvordan rabbinismen i sin vanvittige selvopphøyelse framstilte Gud som om han studerte Skriftene om dagen og Mishna om natten. I det himmelske rådet, der Den Allmektige var formann, satt rabbinerne i rekkefølge etter sin storhet; der ble *halakha* drøftet og avgjørelser tatt i samsvar med den. Enda mer

forferdelig er det å lese at Gud bærer bønnesjalet (*tallit*) og legger på seg bønneremmene, noe man utledet av Jes 62,8. På samme måte tenkte man seg at Den Allmektige underkastet seg renselser. Etter at han var blitt uren ved å begrave Moses, dukket han seg ned i et bad av ild.

Slike enkeltheter forklarer hvorfor Jesus ikke kunne nøye seg med å være likegyldig til de overleverte forskriftene. Aldri kom motstanden hans tydeligere fram enn i det han svarte på anklagen om at disiplene hadde forsømt forskriften om «håndvask».

Det var et anerkjent prinsipp hos rabbinerne at Skriftens bud ikke trengte noen bekreftelse, mens de skriftlærdes forskrifter trengte det, og at ingen *halakha* (overlevert lov) kunne stride mot Skriften. Kristus viste så at *halakha* ikke lot seg forene med Skriften på et svært viktig punkt – ja, i «mange lignende ting» – og at de virkelig gjorde «Guds ord ugyldig» med de forskriftene de hadde overtatt (Matt 15,3–6; Mark 7,9–13). Dermed ga han de overleverte forskriftene det tyngste slaget. Rabbinismen var dømt ved sine egne ord: etter dens egen lære måtte den forkastes, fordi den ikke lot seg forene med Guds ord.

Det er ikke så lett å forstå hvorfor Herren blant «mange lignende ting» valgte nettopp rabbinernes forskrift om løfter som eksempel, fordi den under visse forhold kom i strid med det fjerde budet, om å hedre far og mor. «De ti ord» var selvsagt lovens aller helligste, og ingen plikt ble holdt strengere enn plikten til å hedre foreldrene. På begge måter var dette altså et særlig sårbart punkt. Man kunne med god grunn si at hvis rabbinernes forskrifter kom i strid med kravene i Guds ord nettopp i dette budet, måtte motsetningen mellom dem virkelig være stor.

Først må vi innrømme at rabbinismen ikke oppmuntret til å avlegge løfter i fleng. Et jødisk ordtak sa: «I nødens stund et løfte, i gode dager overmål.» Til slik gjerningsrettferdighet og åndelig hasardspill var østerlendingen, og særlig den rabbinske jøden, sterkt tilbøyelig.

Men selv rabbinerne så at det å oppmuntre til slikt ville føre til at det hellige ble vanhelliget. Blant mange utsagn som fordømmer skikken, er ett nok til å vise den alminnelige holdningen: «Den som avlegger et løfte, fortjener å kalles ugudelig, selv om han holder det.» Likevel må skikken ha fått et alvorlig omfang, både når det gjaldt hvor

mange løfter som ble avlagt, hvor lettvint det skjedde, og hva slags ting løftene gjaldt.

Man trengte ikke bruke de uttrykkelige løfteordene. Ikke bare ordet *korban* – «gitt til Gud» – men ethvert lignende uttrykk var nok. Hvis man nevnte noe som ble lagt på alteret, som veden eller ilden (men ikke alteret selv), var det et løfte. Ja, også den formelen som vanligvis fulgte etter løfteordene *konam* eller *korban*, var bindende, selv om disse ordene ikke gikk foran.

Denne underlige forskriften skulle både verne om løftenes høytidelighet og skremme folk fra å bruke ord ubetenksomt. Når Talmud forklarer den, bruker den ordet «hånd» i en sammenheng som ved en tankeforbindelse kan ha ledet Kristus til å stille opp motsetningen mellom det Bibelen og det rabbinerne regnet for «helligede hender», og dermed mellom Guds bud og de gamles forskrifter.

Talmud forklarer nemlig at når en mann bare sier: «At (eller: om) jeg spiser eller smaker det og det», regnes det som et løfte. Da får han ikke spise eller smake av det, «fordi hånden er på *korban*». Bare ved å berøre *korban* var tingen blitt helliget og satt utenfor hans rekkevidde, akkurat som om det var lagt på selve alteret.

Her var altså en motsetning. Etter rabbinernes lære gjorde berøringen av en «vanhellig» hånd Guds gode gave, maten, uren. Men berøringen av en «helliget» hånd i ubetenksomme eller onde ord kunne gjøre det umulig å gi noe som helst til far eller mor, og slik føre til det groveste brudd på det fjerde budet! Slik var etter rabbinernes lov den «vanhellige» og slik den «helligende» berøringen av hendene. Og gjorde ikke slike overleverte forskrifter virkelig «Guds ord ugyldig»?

Noen flere enkeltheter kan sette dette i klarere lys. Løfteordet *korban* betyr riktignok «en gave» eller «gitt til Gud», men vi må ikke tro at den som uttalte det, nødvendigvis viet en ting til templet. Meningen kunne simpelthen være – og var som regel – at tingen skulle regnes som *korban*: som om den var *korban*, lagt på alteret og helt satt utenfor deres rekkevidde. For selv om de gikk under ett navn, fantes det egentlig to slags løfter: løfter om å vie noe til Gud, og løfter om personlig forpliktelse. De siste var de vanligste.

Både fornuften og den jødiske loven skiller klart mellom et løfte, en ed og «bannet». Eden var en ubetinget, løftet en betinget forpliktelse. «Bannet» kunne gjelde en av tre ting: det som var viet til prestenes

bruk, det som var viet til Gud, eller en dom som Rådet avsa. Man kunne bli løst fra et løfte hos en «vismann», eller når han ikke var til stede, hos tre lekfolk; da ble alle forpliktelser ugyldige. Samtidig innrømmer Mishna at denne makten til å løse fra løfter hadde liten støtte i Skriften – eller, som Maimonides sier, ingen.

Kristi ord gjaldt uten tvil slike løfter om personlig forpliktelse. Ved dem kunne en mann binde seg når det gjaldt mennesker eller ting. Han kunne også sette det som tilhørte en annen, utenfor sin egen rekkevidde, eller det som var hans eget, utenfor en annens rekkevidde – og det like fullstendig som om tingen var *korban*, en gave gitt til Gud.

Forskriften var så streng at det uttrykkelig står – nesten med Kristi egne ord – at et slikt løfte var bindende selv om det man lovte, innebar et brudd på loven. Slike løfter overfor foreldre var helt sikkert bindende, og de ble virkelig avlagt. Kristi anklage stemmer altså helt med de faktiske forholdene.

Mer enn det: Herren nevner det fjerde budet og føyer til ordene «Den som bruker vondord mot far eller mor, skal visselig dø» (Mark 7,10; 2 Mos 21,17). Tillegget kan se malplassert ut, men rabbinernes vanlige praksis både forklarer det og gir det rett: sammen med et bud nevnte de straffen for å bryte det, for å vise hvor stor vekt Skriften la på budet.

På den annen side er Markus' ord «Det du skulle hatt til hjelp av meg, skal være en korban – det vil si en gave [nemlig til Gud]» (NB: «en gave til templet») en svært nøyaktig gjengivelse på gresk av den vanlige løfteformelen, slik den står i Mishna og Talmud.

Men Kristus viste ikke bare hykleriet i et system av overleverte forskrifter som i gudsfrykts navn forente den største ytre nøyaktighet med det groveste brudd på den virkelige plikten. Aldri ble en profeti tydeligere stadfestet enn Jesajas ord til Israel: «Dette folket ærer meg med leppene, men deres hjerte er langt borte fra meg. Men de dyrker meg forgjeves idet de kommer med lærdommer som er menneskebud» (Matt 15,8–9; Jes 29,13). Slik viste Kristus for første gang hva de overleverte forskriftene egentlig var, og stilte seg åpent mot grunnprinsippene deres. Samtidig uttalte han for første gang grunnprinsippet for sin egen tolkning av loven.

Den loven var ikke et system av ytre ting der det utvendige virket inn på det indre mennesket. Den var moralsk og vendte seg til mennesket som et moralsk vesen.

Ikke utenfra og inn, men innenfra og ut – slik var prinsippet i det nye riket, som la fram loven i dens fylde og oppfylte den: «Det er ikke noe utenfor mennesket som kan gjøre ham uren når det kommer inn i ham. Men det som går ut fra mennesket, det er det som gjør mennesket urent» (Mark 7,15). Den usigelige forskjellen mellom Kristus og alle samtidige lærere kommer til syne i denne grunnleggende motsetningen i prinsipp, mer enn i noen enkeltheter.

Slik vi leser det, hadde samtalen foregått mellom de skriftlærde og Herren, mens folkemengden kanskje sto litt unna. Men da han uttalte det store prinsippet om hva som virkelig gjør uren, «kalte han folket til seg» (Matt 15,10; Mark 7,14).

Trolig var det etter denne samtalen, mens de gikk videre mot Kapernaum, at disiplene fortalte ham at fariseerne hadde tatt anstøt av det han sa til folket. Allerede det viser disiplenes svakhet: De lot seg ikke bare påvirke av hva disse åndelige lederne for folket mente om dem, men delte i noen grad deres syn. Herrens svar hadde to sider. Det var en advarsel om den uunngåelige skjebnen for hver plante som Gud ikke har plantet, og en advarsel om hva fariseernes lære var og hvor den førte: Den var blindes ledelse av blinde, og den måtte ende med at begge gikk til grunne.

Men selv da forteller evangeliet at Kristi ord lød fremmede og vanskelige for disiplene. De var alvorlige og ekte menn. Tross den fortroligheten de nødvendigvis hadde med Mesteren, ser det ut til at det var en viss tilbakeholdenhet mellom ham og disiplene, halvt av frykt og halvt av ærefrykt. Da de kom til huset i Kapernaum, brøt Peter, den modigste av dem, denne tilbakeholdenheten. Han ville for seg selv og de andre disiplene få forklart det som syntes ham å være en lignelse i Mesterens lære. Det fikk han, og på den fulleste måte.

Én del av Herrens lære stemte riktignok med rabbinernes høyere syn. De syndene Kristus stilte fram for dem – synder i det ytre og det indre mennesket og i det som forbinder de to, vårt forhold til andre – var frukter av «onde tanker». Det lærte også rabbinerne. De forklarte inngående hvordan hjertet var kilden både til styrke og svakhet, til

gode og onde tanker, og hvordan det elsket og hatet, misunte, begjærte og bedro, og de beviste hver påstand med Skriften.

Men aldri før kunne de ha forstått at ingenting som kom inn utenfra, kunne gjøre et menneske urent. Minst av alt kunne de se den siste slutningen som Markus lenge etter trakk av denne læren fra Herren: «Dette sa han og erklærte dermed all mat for ren» (Mark 7,19; NB: «og slik blir all mat renset»).

Kapittel 41. Kristus, livets brød

Den store krisen i folkestemningen – Kristus, livets brød – «Vil også dere gå bort?»

(*Joh 6,22–71*)

Fortellingen vender nå tilbake til dem som kvelden før, etter undermåltidet, var «sendt av sted» til sine hjem. Vi husker at dette skjedde etter at de forgjeves hadde prøvd å ta Jesus med makt og gjøre ham til sin Messias-konge. Vi kan forstå at når Jesus sto imot planen deres, svekket det virkningen av det underet de hadde sett – ja, langt på vei opphevet den. Vi ser i dette tilbakeslaget det første vendepunktet i folkets begeistring.

La oss huske hvilke helt ytre tanker og forventninger disse mennene knyttet til den Messias de drømte om. Endelig var begeistringen drevet til det høyeste ved et under som var enda større enn mannaen i ørkenen. Tusener var fast bestemt på å oppgi pilegrimsreisen til påsken og der og da utrope læreren fra Galilea til Israels konge.

Hvis han var Messias, var dette hans rettmessige tittel. Hvorfor sto han da så iherdig og så virkningsfullt imot? De kjente ikke hans virkelige tanker om kongedømmet, og derfor måtte de naturlig nok slutte at det kom av frykt, av tvil, av manglende tro på seg selv. I alle fall kunne den ikke være Messias som ikke ville være Israels konge.

Når en slik begeistring først er slått ned, kan den aldri tennes igjen. Fra nå av var det stadig misforståelse, tvil og frafall blant dem som før hadde holdt seg til ham, og det vokste til motstand og hat helt til døden. Også for dem som ikke inntok denne holdningen, var Jesus, hans ord og hans gjerninger fra nå av en stadig gåte.

Slik gikk det til at morgenen etter undermåltidet var langt de fleste av dem som var blitt mettet, enten hjemme eller på pilegrimsveien til

påsken i Jerusalem. Bare forholdsvis få kom tilbake for å søke ham der de hadde spist brød av hans hånd. Og selv de søkte både «et tegn» som kunne lede dem, og en forklaring som kunne hjelpe dem å forstå det.

Bare når vi ser slik på den indre og moralske tilstanden hos dem som kom for å søke Jesus morgenen etter måltidet, kan vi forklare spørsmålene og svarene i samtalen i Kapernaum. Det står: «Dagen etter så folket som sto på den andre [den østre] siden av sjøen» at «Jesus ikke var der, og heller ikke disiplene hans» (Joh 6,22.24). Men to ting visste de. De visste at bare én båt hadde kommet over kvelden før, med Jesus og disiplene hans. Og de visste at Jesus ikke hadde dratt tilbake i den sammen med disiplene, for de hadde sett dem dra, mens Jesus ble igjen for å sende folket bort.

Under disse forholdene trodde de trolig at Kristus hadde gått tilbake til fots over land; om underet den natten visste de naturligvis ingenting. Men den vinden som hadde vært mot disiplene, hadde også drevet en del fiskebåter fra Tiberias over til østbredden. Dem leide de nå, og de kom til Kapernaum og spurte etter Jesus.

Det er vanskelig å avgjøre om samtalen og den talen av Kristus som er gjengitt i hovedtrekk, fant sted fredag ettermiddag og sabbat morgen, eller bare på sabbaten. Det eneste vi vet sikkert, er at den siste delen (i alle fall Joh 6,53–58) ble talt «i en synagoge i Kapernaum, mens han lærte» (Joh 6,59).

Vi må huske at denne talen ble holdt i den byen som hadde vært skueplassen for så mange av Kristi store undergjerninger og midtpunktet for hans lære. Den ble holdt i den synagogen som den gode høvedsmannen hadde bygd, og der Jairus var synagogeforstander. Den ble også holdt etter det undermåltidet som hadde drevet folkets begeistring til det høyeste, og etter den kalde skuffelsen over deres jødiske håp da Kristus satte all sin kraft inn mot at de skulle utrope ham til Messias.

Nå kom de «for å lete etter Jesus», i alle ordets betydninger. I det ytre var de forberedt på den aller høyeste læren, for det som var skjedd, hadde ledet fram til den; derfor måtte de få nettopp den, om de skulle få noen. Men i det indre var de ikke forberedt på den, og derfor kunne de ikke forstå den.

Dernest, og i sammenheng med dette, må vi huske at to høydepunkter var nådd. Folket hadde nådd fram til å se Jesus som Messiaskongen, og de som var i båten, til å se ham som Guds Sønn. Hvor ufullkomment disse sannhetene enn var forstått, måtte Kristi lære ta utgangspunkt i dem og så peke videre.

Spørsmålet «Rabbi, når kom du hit?», som folket fra østbredden hilste Jesus med (Joh 6,25–29), ser ut til å vise at de var rådville, og at noen kanskje hadde hørt et uklart rykte om underet da han vendte tilbake til vestbredden.

Det var begynnelsen på den usunne lengselen etter det underfulle som Herren måtte refse så skarpt. Med hans egne ord: De søkte ham ikke fordi de «så tegn», men fordi de «spiste av brødene» og i sin lyst på det underfulle «ble mette». Det som førte dem dit, var ikke at de hadde skjønt den høyere meningen med underet eller sett Guds Sønn. Det var de kjødelige, jødiske forventningene som hadde fått dem til å utrope ham til konge.

Det de ventet på, var et Guds rike – ikke i «rettferdighet og fred og glede i Den Hellige Ånd», men i «mat og drikke» (Rom 14,17). Det var et rike med underfulle ørkengjestebud for Israel og grove underfulle seire over hedningene. For ikke å snakke om det fabelaktige messianske gjestebudet som en sanselig virkelighetstro ventet, eller om de bragdene den så fram til: Hvert bilde profetene hadde brukt om herligheten i de dagene, ble først tatt bokstavelig og deretter overdrevet. Til slutt ble de mest strålende poetiske skildringene til urimelige vrengebilder av et åndelig messiashåp.

Frukttrærne skulle gi sin rikdom hver dag, eller i det minste hver eller annenhver uke, og markene sin grøde. Kornet skulle stå som palmer og høstes og renses uten arbeid. Vintreet skulle få lignende velsignelser, vanlige trær skulle bære som frukttrær, og alt som vokste i alle himmelstrøk, skulle finnes i Israels land i en overflod og frodighet som bare den villeste fantasi kunne forestille seg.

Slik var de kjødelige tankene om Messias og hans rike hos dem som søkte Jesus fordi de «spiste av brødene og ble mette». For en motsetning mellom dem og Kristus! Han pekte dem bort fra jakten på slik mat til å «arbeide for den mat» som han ville gi dem – ikke som en bare jødisk Messias, men som «Menneskesønnen». Og likevel kunne Jesus,

da han uttalte denne fremmede sannheten, vise til noe de ville forstå. Han la til: «For på ham har Faderen, Gud, satt sitt segl.»

Ordene kan i denne sammenhengen se nesten uforklarlige ut. Men de blir klare når vi husker at dette var et velkjent jødisk uttrykk. Etter rabbinerne var «Guds segl sannhet». De pekte meningsfullt på at de tre bokstavene som ordet består av på hebraisk – *emet* (אמת, «sannhet») – er den første, den midterste og den siste bokstaven i alfabetet. Kristi ord ville altså si tilhørerne at de måtte komme til ham for å få den virkelige maten, den som varer ved til evig liv – det bedre messianske gjestebudet. For Gud hadde satt sitt eget sannhetssegl på ham og slik stadfestet hans lære og sendelse.

Det som nå følger (Joh 6,30–36), fant trolig sted på et litt annet tidspunkt, kanskje på veien til synagogen. Blant ruinene av synagogen i Kapernaum har en funnet overliggeren over døren. Den bærer bildet av en krukke med manna, prydet med et slyngende mønster av vinblader og druer. Her var altså de ytre sinnbildene som ville knytte seg til Herrens lære den dagen.

Undermåltidet for folkemengden på «det øde stedet» kvelden før, og de messianske tankene som samlet seg om det, ville naturlig minne dem om mannaen. Den mannaen var englemat, som etter deres forestilling dryppet ned fra lyset der oppe, «duggen ovenfra». Det var en underfull mat som smakte av alle ting og passet for alle aldre, etter ønsket eller tilstanden hos den som spiste, men som var bitter for hedningers gane.

Denne mannaen ventet de at Messias skulle bringe tilbake fra himmelen. For alt det den første befrieren, Moses, hadde gjort, skulle også den andre, Messias, gjøre. Og her, over synagogen deres, var krukken med manna – et sinnbilde på det Gud hadde gjort, og et pant på det Messias skulle gjøre. Den krukken hørte nå til de skjulte tingene, men Elia skulle gi den tilbake når han kom.

Etter deres syn måtte det som skjedde dagen før, lede fram til et slikt tegn, om det hadde noen virkelig mening. De var blitt bedt om å tro på ham som den Gud hadde stadfestet med sannhetens segl, og som ville gi dem mat til evig liv. Med hvilket tegn ville Kristus bekrefte sin påstand, så de kunne se og tro? Hvilken gjerning ville han gjøre for å godtgjøre sitt krav? Fedrene deres hadde spist manna i ørkenen.

For å forstå jødenes uuttalte tankegang bak ordene, og likeså Jesu svar, må vi huske en mening som ble uttalt ofte og fra svært gammel tid: Riktignok hadde Gud gitt dem dette brødet fra himmelen, men det var gitt for Moses' fortjenester, og det hørte opp da han døde. Dette hadde jødene trolig i tankene da de spurte: «Hvilken gjerning gjør du?» Og dette var meningen med Kristi ettertrykkelige ord om at det ikke var Moses som ga Israel det brødet.

Så gir Frelseren mannaen en helt annen anvendelse, som likevel var kjent for dem. Han gjør det med det vi kan kalle en særlig jødisk tankegang, som bare de som kjenner jødisk litteratur, kan sette fullt pris på. Det var ikke Moses som hadde gitt den, og det var ikke hans fortjenester som hadde skaffet den; det var hans Far som ga dem det sanne brød fra himmelen. For, som han forklarte, «Guds brød er det som kommer ned fra himmelen og gir verden liv».

Den samme rabbinske overleveringen som skildret undrene ved mannaen i så glødende ord, forklarte også dens andre og egentlige mening. Når Visdommen sa: «Kom, et av mitt brød og drikk av den vin jeg har blandet!» (Ordsp 9,5), viste det at mannaen og det underfulle vannet var en følge av at Israel tok imot loven og budene. Det virkelige brødet fra himmelen var nemlig loven.

Dette var en hentydning jødene forsto og ikke kunne la være å svare på. Men stemningen varte ikke lenge. De ba ham om alltid å gi dem dette brødet, og Jesus viste dem igjen til seg selv – bort fra menneskers gjerninger til Guds gjerning og til troen. Da var det flyktige gløttet av åndelig håp allerede slokket, for de hadde sett ham og likevel ikke trodd (Joh 6,36).

Med disse ordene vendte Jesus seg bort fra dem som hadde spurt ham. De høytidelige ordene som nå fulgte (Joh 6,37–40), kunne ikke ha vært talt til folkemengden, og den ville heller ikke ha forstått dem. Derfor ser vi også at når samtalen med jødene på ny blir tatt opp (Joh 6,41), tar den opp tråden der den ble brutt av, da Jesus talte om seg selv som brødet som var kommet ned fra himmelen.

Når vi ser disse ordene av Kristus som talt til disiplene, er det ingenting i dem som ligger utenfor deres ståsted. De trodde at Jesus var Messias. Da var det kanskje ikke helt fremmed eller nytt for dem som jøder at han ved verdens ende skulle reise opp de fromme døde,

selv om tanken ikke var allment godtatt. Noen har til og med ført et av navnene på Messias tilbake til nettopp denne forventningen.

Videre hadde han sagt at det ikke var noen lov, men hans person som var brødet som kom ned fra himmelen og ga liv – ikke bare til jødene, men til verden – og de hadde sett ham og likevel ikke trodd.

Men like fullt skulle Guds plan bli fullført i hele hans sanne folk, og hver enkelt av dem skulle få erfare at den var virkelig: «Alle de [hele tallet] som Faderen gir meg, kommer til meg [når fram til meg]. Og den som kommer til meg [den som kommer], vil jeg slett ikke støte ut [utenfor].»

Alle de som Gud har gitt ham, må nå fram til ham tross alle hindringer, for målet med hans komme var å gjøre sin Fars vilje. Og de som kom, skulle ikke bli støtt ut, for viljen til ham som hadde sendt ham – den viljen han var kommet for å gjøre – var at han ikke skulle «miste noe av alt det han har gitt meg, men reise det opp på den siste dag».

Videre var det hans vilje som hadde sendt ham, «at hver den som ser Sønnen» – ordet betyr å se med oppmerksomhet på – «og tror på ham, skal ha evig liv». De som kom, skulle ikke bli støtt ut, for dette var hans forpliktelse og løfte som Messias overfor hver enkelt: «Og jeg skal reise ham opp på den siste dag» (Joh 6,39–40).

Det som nå følger (Joh 6,41–51), er igjen talt til «jødene», og det kan ha skjedd idet de gikk inn i synagogen. For dem som ikke var åndelig opplyst, lå vanskeligheten i hvordan Kristus kunne si at han var brødet som var kommet ned fra himmelen. Det de visste om hans opphav og hans tidligste liv, gjorde det umulig å forstå ordene hans bokstavelig.

Likevel legger vi merke til at det Jesus nå sa til «jødene», i innhold var det samme som det han nettopp hadde sagt til disiplene, selv om anvendelsen var en annen. Det gjelder ikke bare det messianske løftet om oppstandelsen, men også den dommen han uttalte over at de knurret. Ordene «Ingen kan komme til meg uten at Faderen som har sendt meg, drar ham» viser bare den motsatte siden av det han hadde sagt til disiplene: «Alle de som Faderen gir meg, kommer til meg. Og den som kommer til meg, vil jeg slett ikke støte ut.»

Ingen kan komme til Kristus uten at Faderen «drar ham». Slik er menneskets sinn og hjerte at det å komme til Kristus som disippel ikke er en ytre, men en indre umulighet. Og igjen: Faderen drar ikke

ved noen form for tvang, men ved en personlig, moralsk påvirkning og åpenbaring, slik Kristus senere sier: «Når jeg blir opphøyet fra jorden, skal jeg dra alle til meg» (Joh 12,32).

Mens Jesus uttalte disse helt ujødiske sannhetene, glemte han heller ikke at han talte til jøder. Det ga ordene større kraft at han viste til deres egne profeter, for også den jødiske overleveringen brukte disse to profetordene (Jes 54,13; Jer 31,34) om at Gud selv skulle undervise i den messianske tiden.

Men forklaringen på hvordan Gud underviste og hva det førte til, var ny: «Hver den som hører av Faderen og lærer, kommer til meg.» Og det skjer ikke ved noen ytre, håndgripelig berøring med Gud, slik de mente Moses hadde hatt i fortiden, eller slik de ventet å få selv i de siste dager. Bare «han som er fra Gud, han har sett Faderen».

Men selv dette kunne lyde generelt, uten noen særlig sikte på Kristus. Det samme gjaldt dette utsagnet: «Den som tror, har evig liv.» Annerledes var den endelige anvendelsen. Der ble saken ført helt ut, og alt som kunne synes generelt eller gåtefullt, ble sagt rett ut. Kristi person var livets brød: «Jeg er livets brød» (Joh 6,48).

Mannaen hadde ikke vært livets brød, for de som spiste den, var døde; likene deres hadde falt i ørkenen. Annerledes var det med dette, det sanne brødet fra himmelen. Å få del i denne maten var å ha evig liv, et liv som vantroens og dommens synd og død ikke skulle skjære av, slik den hadde gjort med livet til dem som spiste mannaen og døde i ørkenen: «Det brødet som jeg vil gi, er mitt kjød, som jeg vil gi for verdens liv.»

Disse ordene, som betyr så mye for oss fordi de viser den sanne meningen med hele hans lære, må ha lydt svært gåtefulle. Men at de trettet om hva de betydde, viser at de må ha hatt en svak anelse om at de gjaldt hans selvhengivelse – eller, som de kanskje så det, hans martyrdød.

Dette siste punktet blir lagt fram i den avsluttende talen (Joh 6,53–58), som vi vet ble holdt i synagogen, enten før, under eller etter hans vanlige sabbatstale. Det var ikke bare en martyrdød for verdens liv, som alle som hadde gagn av den, skulle få del i. Det var et personlig samfunn med ham. Å ete Menneskesønnens kjød og drikke hans blod – det var den nødvendige betingelsen for å få evig liv.

Det er umulig å ta feil av at disse ordene først og fremst viser til at vi personlig tilegner oss hans død og lidelse for vår sjels dypeste nød og hunger. Det er også svært vanskelig å stå imot følelsen av at de i annen rekke viste til det hellige måltidet – Herrens nattverd – som forkynner denne død og lidelse, og som for alle tider er dens minne, sinnbilde, segl og samfunn.

Men for dem som hørte det, ja, selv for mange av disiplene hans, var dette «harde ord». Det tok fullstendig fra dem alle deres jødiske illusjoner og snudde helt opp ned på alle deres messianske tanker.

Den «mat» og «drikke» fra himmelen som hadde Guds segl, «sannhet», var etter Kristi lære ikke «loven» og heller ikke Israels forrettigheter. Det var samfunn med Jesu person i den ringhet («Josefs sønn», Joh 6,42) og den martyrdød som ordene hans syntes å peke på. «Mitt kjød er i sannhet mat, og mitt blod er i sannhet drikke» (Joh 6,55). Og det som dette samfunnet ga, besto bare i at de ble i ham og han i dem (Joh 6,56) – eller, slik de ville forstå det, i et indre fellesskap med ham og i å dele hans kår og syn.

Selv om de ikke sa det, var dette den anstøtssteinen de snublet over og falt. Og Jesus leste tankene deres. Hvis de tok anstøt av dette, hva da når de kom til å se de langt mer gåtefulle og ujødiske tingene, Messias' korsfestelse og himmelfart (Joh 6,62)!

Sannelig kunne ikke ytre etterfølgelse være til noen nytte, bare et indre og åndelig liv som var vakt opp – selv for dem som hørte Kristi egne ord, som var ånd og liv. Slik ble det igjen, og i fullt mål, tydelig at det moralsk sett var helt umulig å komme til ham, selv om man hørte hans ord, uten nådens påvirkning ovenfra (Joh 6,65; jf. 6,44).

Dette var altså den store krisen i Kristi historie. Vi har fulgt hvordan folkebevegelsen gradvis vokste fram, helt til mordet på døperen Johannes rystet folket i dets innerste. Med hans død så det ut som om det messianske håpet som hans forkynnelse og vitnesbyrd om Kristus hadde vakt, svant bort. Det var en fryktelig skuffelse og ikke lett å bære. Nå måtte det avgjøres om Jesus virkelig var Messias. Gjerningene hans syntes å bevise det, uansett hva fariseerne sa. Det undermåltidet og det hosianna-ropet i ørkenen fra tusener av galileiske røster til den galileiske Messias-kongen – hva var de, om ikke begynnelsen?

Desto større ble skuffelsen. Først ble bevegelsen slått ned – det var, så å si, Messias som trakk seg tilbake, som frivillig ga avkall på tronen, ja, som led nederlag.

Neste dag kom så det urimelige synet av en konge med noen få ulærde tilhengere som i sin uvitenhet og sin ujødiske forsømmelse av de helligste forskrifter krenket alle jødiske følelser. Og Mesteren deres forsvarte til og med det de gjorde, i et allment angrep på alle de overleverte forskriftene, selve grunnlaget for jødedommen. Slik det kunne framstilles, foraktet han gudsfrykten og selv vanlig sannferdighet da han fordømte høytidelige løfter! Dette var ikke en Messias som mengden ville vedkjenne seg – ja, knapt noen ville det (Matt 15,12).

Her står vi altså ved skilleveien. Og nettopp fordi det var avgjørelsens time, la Kristus så klart fram de høyeste sannhetene om seg selv, mot de forestillingene folkemengden hadde om Messias. Følgen ble enda et frafall, og et tyngre: «Etter dette trakk mange av disiplene hans seg tilbake og gikk ikke lenger omkring med ham» (Joh 6,66).

Ja, den gjennomgripende prøven nådde helt inn i hjertene til de tolv. Men én ting holdt dem fast: det de hadde opplevd. Det var grunnlaget for deres tro og troskap nå. De kunne ikke gå tilbake til sitt gamle liv; de måtte holde seg til ham. Slik sa Peter det på vegne av dem alle: «Herre, hvem skal vi gå til? Du har det evige livs ord!» Og mer enn det, som frukt av det de hadde lært: «Vi tror og vet at du er Guds Hellige!» (Joh 6,68–69).

Men om én av disse tolv visste Kristus at han var «en djevel» – lik den engelen som falt fra den høyeste høyde til det dypeste dyp. Judas' frafall var allerede begynt i hjertet hans. Og jo større folkets forventning og skuffelse hadde vært, desto større ble omslaget og fiendskapet som fulgte.

Kapittel 42. Jesus og den syro-fønikiske kvinnen

(*Matt* 15,21–28; *Mark* 7,24–30)

Kristus ville føre disiplene bort fra uroen i Galilea og fra det som kunne følge etter at døperen Johannes var henrettet. Det som skjedde ved Betsaida-Julias, hadde avbrutt denne planen, men ikke forandret den.

En forholdsvis kort reise ville føre Jesus og dem som var med ham, fra Kapernaum til «bygdene» ved Tyrus og Sidon, eller, som Markus mer presist sier det, til «grensene» mot Tyrus og Sidon. På den tiden strakte dette området seg nord for Galilea fra Middelhavet til Jordan. Men forholdene viser at det som nå skal fortelles, ikke skjedde innenfor Tyrus' og Sidons område, men ved grensen, innenfor Israels lands grenser.

Alle omstendighetene synes å peke på mer enn en natts hvile i det fjerne hjemmet. Kanskje tilbrakte de de to første påskedagene her. Etter Markus «ville han ikke at noen skulle få vite» at han var der, «men det kunne ikke holdes skjult». Ryktet om at han var der, spredte seg til nabotraktene ved Tyrus og Sidon og nådde moren til det besatte barnet. Alt dette tyder på et opphold på to eller tre dager. Det stemmer også med disiplenes klage etterpå: «Vis henne bort, for hun går og roper etter oss!» (Matt 15,23).

Frelseren tok etter alt å dømme imot kvinnen i huset (Mark 7,24–25). Da ser det ut til at hun først må ha fulgt etter noen av disiplene inn i Galilea og bedt om deres hjelp eller forbønn. Det gjorde hun på en måte som vakte den oppmerksomheten de etter Jesu vilje helst

ville ha unngått. Først deretter våget hun i sin fortvilelse å gå inn til Kristus i huset.

Matteus, som ser det fra jødisk side, kaller kvinnen som nå søkte hans hjelp, «en kana'aneisk kvinne». Med det ordet ville en jøde betegne en som var født i Fønikia. Markus kaller henne syro-fønikisk – for å skille landet hennes fra Libyfønikia – og «en greker», det vil si en hedning. Vi kan forstå at da hun hørte om Kristus og hans mektige gjerninger, ville hun søke hans hjelp for barnet sitt med den mest inderlige iver. Og hun ville da komme til ham i dypeste ærefrykt og falle ned for hans føtter (Mark 7,25).

Men det som etter vårt syn forklarer hvordan Herren møtte denne kvinnen, er måten hun tiltalte ham på: «Herre, du Davids sønn!» Dette var den mest utpreget jødiske betegnelsen på Messias. Og likevel står det med ettertrykk at hun var hedning.

Når en hedning sa disse ordene uten kunnskap, var de rettet til en jødisk Messias, hvis gjerninger bare var undergjerninger og ikke også, og først og fremst, tegn. Men nettopp det var jødenes villfarelse, som Jesus hadde møtt og kjempet mot – både da han sto imot forsøket på å gjøre ham til konge, i svaret til de skriftlærde fra Jerusalem og i talene i Kapernaum. Å gi henne den hjelpen hun ba så innstendig om, ville så å si ha vært å snu opp ned på hele hans lære og gjøre hans helbredelser til rene maktgjerninger.

I hennes munn betydde tittelen noe som Kristus ikke kunne gå med på. Og likevel kunne han ikke avvise bønnen hennes. Derfor lærte han henne først, på en måte hun kunne forstå, det hun trengte å vite – hvordan hedningene sto i forhold til den jødiske verden, og hvordan begge sto i forhold til Messias. Deretter ga han henne det hun ba om.

Hun hadde talt, men Jesus hadde ikke svart henne et ord. Disiplene delte trolig i noen grad denne hedningens syn, at han var den jødiske Messias. Uten å gå i forbønn for henne ba de ham sende henne bort, fordi hun var plagsom for dem. Da svarte han at han var sendt bare til de fortapte får av Israels hus. Det var sant om hans gjerning mens han var på jorden. Og det var sant i alle betydninger når vi har for øye den verdensvide rekkevidden av Davids kongedømme og løftene til ham, og det virkelige forholdet mellom Israel og verden.

Hun var avvist, kunne det se ut til, og nå ropte hun ikke lenger «Davids sønn», men «Herre, hjelp meg!» Da kom den særlige under-

visningen, på en måte hun kunne forstå. Hvis hun ba ham som «Davids sønn», hvis hedningkvinnen som hedning vendte seg til den jødiske Messias som jødisk Messias, hva var da hedningene etter jødisk syn annet enn «hunder»? Og hva ville samfunn med dem være annet enn å kaste til hundene – husets hunder, kanskje – det som skulle ha vært barnas brød?

Det fantes sikkert ikke noe vanligere uttrykk i jødenes munn enn det som kalte hedningene hunder. Uttrykket var hardt, en frukt av folkets stolthet og jødisk selvhevdelse. Likevel var det i en viss forstand sant at de som var innenfor, var barna, og de som var «utenfor», var «hundene» (Åp 22,15).

To lærdommer tok hun til seg, med den nesten instinktive hurtigheten som Kristi personlige nærvær igjen og igjen syntes å kalle fram. «Ja, Herre», det er som du sier: Hedenskapet står i samme forhold til jødedommen som husets hunder til barna, og det ville ikke være rett å ta brødet fra barna for å gi det til hundene. Men dine egne ord viser at det ikke ville være slik nå. Er de husets hunder, så hører de til hos Herren og er under hans bord; og når han bryter brødet for barna, må smulene falle rundt omkring når det brytes.

Men da hun sa dette, var hun ikke lenger «under bordet». Hun hadde satt seg til bords med Abraham, Isak og Jakob og hadde del i barnas brød. Han var ikke lenger for henne den jødiske Messias, men i sannhet «Davids sønn». Nå forsto hun hva hun ba om, og hun var en Abrahams datter.

Det som hadde lært henne alt dette, var troen på hans person og gjerning: at den ikke bare var nok for jødene, men mer enn nok for alle – barna ved bordet og hundene under det – og at alle folk ble velsignet i Israels Konge og Messias, i og med Abraham, Isak, Jakob og David.

Slik var det Herren sa: «Kvinne, din tro er stor! Det skal skje deg som du vil.» Eller, som Markus gjengir det – ikke selve lyden av Herrens ord, men det inntrykket de gjorde på Peter: «For dette ordets skyld – gå du hjem. Den onde ånden er fart ut av din datter.» «Og datteren hennes ble helbredet fra samme stund» (Matt 15,28). «Hun gikk da hjem til huset sitt og fant piken liggende [riktignok] på sengen, og [men] den onde ånden var fart ut.»

Kapittel 43. Undere blant et halvhedensk folk

En rekke undere blant et halvhedensk folk.

(*Matt 15,29–31; Mark 7,31–37; 8,22–26; Matt 9,27–31*)

Selv det korte oppholdet Jesus hadde i det vennlige jødiske hjemmet ved grensen mot Tyrus, kunne ikke forbli ukjent. Ryktet om helbredelsen av den syro-fønikiske piken ville snart gjøre det umulig å finne den stillheten og avsondretheten som hadde vært hovedformålet med at han forlot Kapernaum. Da de to påskedagene var over, tok han derfor opp igjen reisen og gjorde den langt lengre enn noen han hadde foretatt før.

Nå gikk han over grensen for det egentlige Israels land, men ikke for det rabbinerne regnet med til landet. Han gikk i en lang bue gjennom Sidons område og kom ned – trolig gjennom et av passene i Hermon-fjellene – til landet til fjerdingsfyrsten Filip. Derfra gikk han videre «midt gjennom Dekapolis-landet», til han igjen nådde den østre eller sørøstre bredden av Galileasjøen.[1]

Vi husker at Dekapolis, forbundet av «de ti byene», lå som en kile mellom Filips og Antipas' fyrstedømmer. Byene hadde samme politiske ordning som de frie greske byene. De sto bare under landshøvdingen i Syria og hørte til Kølesyria, til forskjell fra Syro-Fønikia. Deres særrettigheter gikk tilbake til Pompeius' tid.

Vi må ha for øye at Jesus nå riktignok var innenfor det gamle Israels område, men at distriktet og alt omkring var hedensk i sitt vesen, enda det lå tett inntil det som var rent jødisk. Matteus gir en allmenn skildring av Kristi virksomhet der (Matt 15,29–31).

[1] Om rabbinernes syn på landets grenser, se Edersheim, «Sketches of Jewish Social Life», kap. 2.

De hadde hørt om ham som undergjøreren, disse hedningene i landet som lå så nær Israel og likevel så langt borte. De førte til ham «lamme, blinde, vanføre, stumme og mange andre» og la dem ved føttene hans. All sykdom forsvant i nærværet av himmelens eget liv, som var blitt menneske. Det var en ny tid: Israel vant hedningverdenen, ikke med makt, men med kjærlighet; ikke med ytre midler, men ved at livskraften ovenfra ble åpenbart. Sannelig, dette var Messias' seier og hans herredømme: «Og de lovpriste Israels Gud.»

Markus forteller om ett særlig tilfelle av underfull helbredelse, ikke bare fordi det er interessant i seg selv, men kanskje også fordi det på noen måter er typisk.

Blant dem som ble ført til ham, var en døv mann. Trolig som følge av døvheten var talen hans så skadet at han i praksis hadde mistet evnen til å tale. Dette, og at det ikke blir sagt at han var slik fra fødselen, tyder på at lidelsen kom av sykdom og ikke var medfødt. Vi må huske at både mannen som underet ble gjort på, og de som førte ham fram, var hedninger, men i stadig og nær kontakt med jøder. Da gir det som følger, et levende og sant bilde. Bønnen om at han skulle «legge hånden på ham», var hedensk og likevel også halvt jødisk.

Helt særegent er det at Herren tok ham avsides, bort fra folket, og at han «spyttet» og brukte spyttet direkte på det syke organet – et legemiddel som folkemeningen hos både jøder og hedninger godtok. Bare her og ved helbredelsen av den blinde i Betsaida (Mark 8,23) leser vi at spytt ble brukt direkte. Vi er tilbøyelige til å se det som noe særegent ved helbredelsen av hedninger.

Særegent er også ordet som uttrykker en byrde på sinnet, når det står at han «så opp mot himmelen» og «sukket». Det samme gjelder at han «stakk» fingrene i ørene hans og rørte ved tungen hans. Bare blikket opp mot himmelen og befalingen *Effata* – «Lukk deg opp!» – synes å være som i hans daglige helbredelsesundere.

Men vi legger merke til at alt her synes mer omstendelig enn i Israel. Grunnen må naturligvis søkes i den moralske tilstanden hos den som ble helbredet. Her hopes midlene opp, men hvert av dem og alle sammen er utilstrekkelige til å virke det som skulle skje; likevel er alle knyttet til hans person. En slik omstendelig bruk av midler ville drive bort tanken på trolldom. Den ville vekke oppmerksomheten og

feste den ved Kristus, han som brukte midlene, og som de alle var knyttet til.

Det nyttet ikke å påby taushet. Ryktet, som ingen hadde bedt om, spredte seg stadig videre, til det ble tatt opp i denne lovsangen: «Han har gjort alle ting vel! Han gjør det så at både de døve hører og de stumme taler.»

Markus forteller om et annet under som Jesus gjorde i disse traktene, og trolig på en hedning (Mark 8,22–26). Alle omstendighetene ligner dem vi nettopp har fortalt om. Det var i Betsaida-Julias at en blind ble ført til ham, med bønn om at han måtte røre ved ham – akkurat som med den døvstumme. Også her tok Frelseren ham avsides – han «førte ham utenfor landsbyen» – og «spyttet i øynene hans og la hendene på ham».

Vi merker oss ikke bare at de samme midlene ble brukt, men også at de ble brukt med den samme, ja, enda større omstendelighet, for det er fortalt om en dobbel berøring før mannen så klart. Så langt vi kan skjønne, var hensikten at mannen gjennom en gradvis helbredelse skulle bli kvitt enhver tanke om en trolldomskur, samtidig som helbredelsen igjen tydelig ble samlet om Jesu person. Også bruken av spytt ved helbredelsen stemmer med dette (som hos den døvstumme). Vi kan her minne om at spytt var et velkjent jødisk middel mot øyesykdommer.

Enda et tredje helbredelsesunder må vi ta med her, selv om Matteus forteller om det i en annen sammenheng (Matt 9,27–31). Vi har lært nok om hvordan det første evangeliet er bygd opp, til å vite at rekkefølgen er bestemt av forfatterens plan heller enn av hendelsenes tidsfølge.

Måten Herren helbredet de to blinde på, påbudet om taushet og opplysningen om at de likevel spredte ryktet om ham over hele landet der omkring, synes å vise at han ikke var på det vanlige stedet for sin virksomhet i Galilea. Vi kan heller ikke unngå å se en indre likhet mellom dette og de to andre underne, som ble gjort blant et folk som for det meste var gresk.

Og hvor underlig det enn kan lyde: De to blinde fulgte etter ham og ba om hjelp med ropet «Miskunn deg over oss, du Davids sønn!» – og det ropet kommer oftere fra hedningers enn fra jøders lepper. Det var selvsagt framfor alt den jødiske betegnelsen på Messias, grunnlaget

for all jødisk tenkning om ham. Men vi kan forstå at for hedninger som bodde i Israels land, ville Israels Messias framfor alt være «Davids sønn». I den formen kunne de lettest se det store jødiske håpet, og den var samtidig den mest allmenne.

Særegent for denne beretningen er Kristi prøvende spørsmål: om de virkelig trodde det som lå i bønnen deres, at han kunne gi dem synet tilbake. Særegent er også hvor strengt, nesten lidenskapelig, han krevde at de skulle tie om hvordan de var blitt helbredet. Bare én gang til leser vi om det samme påbudet. Det var da den spedalske hadde vist den samme ubetingede troen på at Kristus kunne helbrede ham om han ville, og Jesus, som med disse to blinde, hadde gitt ham velgjerningen ved å røre ved ham med hånden (Mark 1,40–41).

I begge disse tilfellene er det merkelig at de som kom til ham, hadde den sterkeste tro, og likevel heller antydet enn uttalte en bønn. Den spedalske som falt på kne for ham, sa bare: «Om du vil, så kan du gjøre meg ren!» Og de to blinde: «Miskunn deg over oss, du Davids sønn!» Slik er det den høyeste og mest levende troen som har den mest ubetingede tillit, og som er mest tilbakeholden med enkelthetene i det den ber om.

Kapittel 44. De to sabbatsstridene

De to sabbatsstridene – disiplene plukker aks, og mannen med den visne hånden blir helbredet.

(*Matt* 12,1–21; *Mark* 2,23–3,6; *Luk* 6,1–11)

Vi har samlet de tre helbredelsene som ble fortalt i forrige kapittel, men vil ikke dermed si at det er sikkert de skjedde i nettopp den rekkefølgen. Plassen de har i evangelienes beretninger, tydet på at de hørte til nettopp denne tiden og skjedde øst for Jordan.

De skiller seg fra det som nå skal fortelles, ved at de skriftlærde fra Jerusalem ikke var til stede; ellers fulgte de Jesus i hælene. De var i Jerusalem til påske mens Frelseren oppholdt seg ved grensen mot Tyrus og derfra dro gjennom Sidons område til Dekapolis og videre til Galileasjøens sørlige og østlige bredder. Men etter de to høytidsdagene, da de måtte være i templet, ser de ut til å ha vendt tilbake.

Det som nå skal fortelles, skiller seg altså i tid fra det som gikk forut, ved at fariseerne var til stede og sto ham imot. Striden blir nå mer bestemt og skarp. Vi nærmer oss raskt den tiden da fiendskapet hos Israels ledere skulle føre ham over i det andre, overveiende negative stadiet av hans verk. Til nå hadde han mest forkynt riket og helbredet legeme og sjel.

Når grunnsynet var så stikk motsatt, kunne det ikke lenge mangle anledning til strid. Alt det Jesus lærte, må ha virket underlig ujødisk på disse fariseerne i preg og retning, om ikke i form og ord.

Mest gjaldt det likevel det som fariseerne la aller størst vekt på: sabbatshelligholdelsen. På intet annet område er den rabbinske læren mer smålig, og på intet annet område strider den så åpenbart mot sitt

eget erklærte mål. For hvis vi forstår rett hva som lå bak fariseernes innviklede og uutholdelig tyngende lover og regler om sabbaten, var målet på den negative siden å sikre fullkommen hvile fra alt arbeid og på den positive siden å gjøre sabbaten til en glede.

Mishna regner sabbatsbrudd blant de verste forbrytelsene, dem en mann skulle steines for. Den første omsorgen var derfor å gjøre et brudd på sabbatshvilen umulig gjennom en rekke innviklede forskrifter. Det neste var å gjøre sabbaten til en glede, og på samme ytre måte.

Noen av midlene til å ære dagen og glede seg over den var en egen sabbatsdrakt, den beste en kunne skaffe seg, og den mest utsøkte maten – selv om en måtte arbeide for den hele uken, eller fattigkassen måtte betale den. Det fortelles de underligste historier om fromme fattige som kjøpte de dyreste rettene og dermed vant usigelig fortjeneste, ja, fikk himmelens synlige lønn allerede på jorden.

Men ved siden av disse og lignende avsporinger av fromheten møter vi også det som er rørende, vakkert og til og med åndelig. På sabbaten skulle det ikke være sorg, for om sabbaten gjelder dette ordet: «Herrens velsignelse gjør rik, og han legger ingen sorg til» (Ordsp 10,22; NB: «og eget strev legger ikke noe til»).

Sabbaten sto helt for seg selv blant tidens mål. Alle andre dager var satt i par med en annen, men ikke sabbaten. Hvilken som helst høytid, selv den store forsoningsdagen, kunne flyttes til en annen dag, men ikke sabbaten. Ja, da sabbaten klaget for Gud over at den alene av alle dager sto ensom, hadde Gud viet den til Israel. Og denne hellige foreningen hadde Gud befalt sitt folk å komme i hu da de sto ved fjellet (2 Mos 20,8). Selv pinslene i Gehenna opphørte på denne hellige, lykkelige dagen.

Den jødiske loven forklarer godt de stridene som fariseerne nå førte med Jesus. Den første kom da disiplene hans gikk gjennom kornåkrene på en sabbat og begynte å plukke aks og ete. Like etter denne første sabbatsstriden følger den som knytter seg til helbredelsen av mannen med den visne hånden. Ut fra Matteus og Markus kunne det se ut som om den skjedde samme dag som aksplukkingen, men Lukas forebygger enhver misforståelse ved å fortelle at det skjedde «på en annen sabbat» – kanskje den som fulgte etter vandringen gjennom kornåkrene.

Trolig var det på sabbaten etter den andre påskedagen at Kristus og disiplene hans gikk gjennom kornåkrene. Disiplene var sultne (Matt 12,1), og mens de gikk (Mark 2,23), plukket de aks, gned dem ut med hendene og spiste (Luk 6,1).

En vanlig dag ville det ha vært lovlig (5 Mos 23,25), men på sabbaten innebar det etter de rabbinske forskriftene minst to synder. For etter Talmud ble det som egentlig var ett arbeid, til flere arbeider dersom det var satt sammen av flere handlinger som hver for seg var forbudt; og hver av dem innebar synd, straff og syndoffer. Her dreide det seg om minst to slike handlinger: å plukke aksene, som hørte inn under synden å høste, og å gni dem, som kunne regnes som å sikte i sold, treske, rense ut frukt, male eller kaste korn.

Med slike syn måtte fariseerne som så hva disiplene gjorde, naturligvis fordømme det de må ha sett som grov vanhelligelse av sabbaten. Likevel var det tydeligvis ikke et brudd på Bibelens lov, men på rabbinernes. Kristi svar skulle ikke bare vise dem feilen deres, men legge fram prinsipper som for alltid skulle gjelde i dette vanskelige spørsmålet.

Ulikt de andre av de ti bud har sabbatsbudet i seg to sider: den moralske og den seremonielle; det evige og det som er bundet til tid og sted; det indre og åndelige og det ytre – det ene som måten det andre blir virkeliggjort på. Vanskeligheten ligger i å skjelne og skille disse fra hverandre. I sin åndelige og evige side bar sabbatsbudet i seg to tanker: hvile for å tilbe, og tilbedelse som pekte fram mot hvilen. Å holde den sjuende dagen, og den jødiske måten å holde den på, var den timelige og ytre formen disse evige prinsippene ble lagt fram i.

Selv rabbinismen så noe av dette. Det var et prinsipp at fare for livet til en israelitt – men ikke til en hedning eller en samaritan – gikk foran sabbatsbudet, ja, foran alle andre forpliktelser. En skulle holde budene for å leve, ble det sagt, og slett ikke for å dø av det.

Men rabbinismen la også fram et annet, beslektet prinsipp: at ethvert påbud gikk foran sabbatshvilen. Det var den endelige begrunnelsen for arbeidet i templet, selv om det slett ikke var forklaringen på det. Til sist bør vi i denne sammenhengen ta med en viktig regel som rabbinerne satte opp: «Et enkelt rabbinsk forbud skal ikke aktes der noe viktigere står på spill.»

Disse punktene må vi ha for øye for å forstå rett det Kristus sa til de skriftlærde. For selv om ordene hans gikk langt ut over tiden og tankene til dem som spurte, må begrunnelsen hans ha ligget innenfor det de kunne fatte. Derfor hentet Herren sitt første argument fra Bibelens historie; alle de tre første evangelistene forteller om det.

Da David var på flukt fra Saul og «var sulten», åt han av skuebrødene og ga dem til mennene sine, enda bare prestene skulle ete dem etter bokstaven i den levittiske loven (3 Mos 24,5–9). Den jødiske overleveringen forsvarte det han gjorde, med at «fare for livet går foran sabbatsbudet» og dermed foran alle lover knyttet til det. Og for å vise Davids iver for sabbatsbudet la den til en legende om at han hadde irettesatt prestene i Nob fordi de hadde bakt skuebrødene på sabbaten.

Til Kristi første argument føyer Matteus et annet: at prestene under tjenesten i templet med nødvendighet brøt sabbatsbudet, og likevel var uten skyld. Sabbatsbudet var nemlig ikke bare et bud om hvile, men om hvile for å tilbe. Målet var tjenesten for Herren. Prestene arbeidet på sabbaten fordi denne tjenesten var sabbatens mål. Og David fikk ete av skuebrødene, ikke fordi han sto i fare for å dø av sult, men fordi han viste til at han var i Herrens tjeneste og trengte denne forsyningen.

Markus legger til som en følge av dette: «Sabbaten ble til for menneskets skyld, og ikke mennesket for sabbatens skyld» (Mark 2,27). Det er merkelig at rabbinerne bruker et lignende argument. Når de hevder at sabbatsbudet skal settes til side for å avverge fare for livet, heter det: «Sabbaten er overgitt til dere, ikke dere til sabbaten.» Til sist forteller alle tre evangelistene at hans lære om dette endte med ordet: «Menneskesønnen er herre også over sabbaten.»

Gudstjenesten og tempeltjenesten gikk etter alles samstemmige mening foran sabbatsbudet. Men Kristus var større enn templet, og tjenesten for ham var i sannere forstand tjeneste for Gud og høyere enn tjenesten i det ytre templet. Og sabbaten var gitt mennesket for at det skulle tjene Gud. Derfor sto Kristus og tjenesten for ham over sabbatsbudet. Så langt kunne disse fariseerne forstå det, selv om de ikke ville ta imot det, fordi de ikke trodde på ham som den Gud hadde sendt.

Men for oss betyr ordene mer enn dette. Vi er frie mens vi gjør noe for Kristus. Gud har behag i barmhjertighet og krever ikke offer; det offeret han vil ha, er tjenesten for Kristus i hjerte, liv og gjerning. Vi er ikke frie til å gjøre hva vi vil. Men vi er frie til å gjøre alt som er nødvendig eller til hjelp, mens vi gjør en tjeneste for Kristus. Han er herre over sabbaten, han som vi tjener i og gjennom sabbaten.

Striden mellom Kristus og fariseerne skulle likevel ikke ende her. «På en annen sabbat» – trolig den neste – var han i synagogen deres. Om fariseerne hadde tatt med seg «mannen med den visne hånden» med vilje eller reist spørsmålet på annen måte, vet vi ikke. Men det er sikkert at de i det skjulte ville binde Kristus til et ord eller en gjerning som kunne gjøre ham skyldig i å bryte sabbatsbudet, en anklage som kunne koste ham livet.

Det går ikke fram om mannen med den visne hånden var et bevisst eller ubevisst redskap for dem. Men i ett bedømte de ham rett: Kristus ville ikke se sykdom uten å ta den bort – eller, som vi kunne si det, sykdom kunne ikke bli værende i nærværet av ham som var livet. Han leste deres onde tanker, og likevel gikk han videre og gjorde det gode han hadde satt seg fore.

Det hersker så mye uklarhet om jødenes syn på helbredelse på sabbaten at vi bør gi noen samlede opplysninger om det. Vi har allerede sett at etter deres syn var det bare virkelig fare for livet som tillot et brudd på sabbatsbudet. Men her var det et vidt felt for diskusjon. Noen mente at sykdom i øret innebar fare og gikk foran sabbatsbudet, andre at sykdom i halsen gjorde det, atter andre en sykdom som angina.

Alt som ble lagt på kroppen utenfra, var forbudt på sabbaten. Når det gjaldt midler som ble tatt inn, kunne en bruke stoffer som ble brukt også i frisk tilstand, men som samtidig hadde en legende virkning; men også her fantes det en vei utenom loven. Den som hadde tannverk, kunne ikke skylle munnen med eddik, men han kunne bruke en vanlig tannbørste og dyppe den i eddik. Lege kunne tilkalles hvis noen hadde svelget et glasskår; en splint kunne tas ut av øyet, og til og med en torn av kroppen.

Mannen med den visne hånden kunne riktignok ikke regnes blant de farlig syke. Men det kunne ikke ha vært vanskelig å bringe rabbinerne til taushet ut fra deres egne innrømmelser. Deres prinsipp

innebar tydeligvis at det var tillatt på sabbaten å gjøre det som kunne redde liv eller hindre død. Men innebar det da ikke også, i streng logisk følge, dette langt videre prinsippet: at det må være tillatt å gjøre godt på sabbaten? På et slikt argument fantes det ikke noe svar. Markus forteller uttrykkelig at de ikke våget å prøve å svare (Mark 3,4).

Matteus hentyder på sin side også til denne utfordringen (Matt 12,12), men han forteller i tillegg om et annet og personlig argument. Det ser ut til at Kristus vendte seg offentlig til dem: Hvis en fattig mann blant dem som hadde én sau, sto i fare for å miste den fordi den hadde falt ned i en grøft, ville han ikke dra den opp? Riktignok påbød den rabbinske loven at en skulle senke ned mat og drikke til den, eller skaffe et middel som kunne holde den oppe i grøften eller hjelpe den opp. Og skulle ikke et menneskes liv aktes høyere?

Nå kan vi se for oss scenen i synagogen. Det var fullt av folk. Kristus sto trolig på en framtredende plass, fordi han ledet bønnene eller underviste – et sted der han kunne se alle og bli sett av alle. Her bøyde fariseerne seg ivrig fram med mørke ansikter, fulle av nysgjerrighet, ondskap og list. De så seg om etter en mann som hadde en vissen høyrehånd (Luk 6,6). Kanskje skjøv de ham fram, gjorde folk oppmerksom på ham og hvisket høyt: «Er det tillatt å helbrede på sabbaten?»

Herren tok imot utfordringen. Han ba mannen tre fram – midt iblant dem, der alle kunne se og høre. Med en av disse slående appellene som går rett til samvittigheten, la han fram det tilsvarende tilfellet med en fattig mann som sto i fare for å miste sin eneste sau på sabbaten: Ville han ikke redde den, og var ikke et menneske mer verd enn en sau? Ja, påbød de ikke selv å bryte sabbatsbudet for å redde menneskeliv? Måtte han ikke da gjøre det? Kunne han ikke gjøre godt framfor ondt?

De ble stumme. Men i Frelserens hjerte var det en underlig blanding av følelser: «Og han så omkring på dem med harme, full av sorg over deres forherdede hjerter» (Mark 3,5). Det varte bare et øyeblikk. Så ba han mannen rekke hånden ut. Da ordet var talt, var den ikke lenger vissen. Nytt liv hadde strømmet inn i den mens mannen fulgte Frelserens øye og ord og langsomt rakte den ut. Og idet han rakte den ut, ble hånden frisk igjen.

Frelseren hadde brutt deres sabbatslov, og likevel hadde han ikke brutt den, for han hadde ikke helbredet mannen med noe middel, ingen berøring og ikke noe som ble lagt på hånden utenfra. Han hadde brutt sabbatshvilen slik Gud bryter den når han gir, opprettholder eller gjenoppretter liv eller gjør godt.

Alle hadde de sett det, dette underet som nesten var en ny skapelse. Da de så det, «ble de fra seg av raseri» (Luk 6,11). De kunne ikke motsi det, men de gikk ut og la planer sammen med herodianerne om hvordan de skulle få ryddet ham av veien. Han må altså ha vært innenfor Herodes' område eller like ved det, øst for Jordan.

Og slik det ser ut for oss, trakk Herren seg enda en gang tilbake til hedensk område, trolig Dekapolis. For denne profetien hos Jesaja ble oppfylt i full glans da han gikk omkring og helbredet alle som trengte det i den store folkemengden som fulgte ham, men samtidig påla dem å tie: «Se, min tjener som jeg har utvalgt, ham som jeg elsker, som min sjel har behag i; jeg vil legge min Ånd på ham, og han skal forkynne rett for hedningefolkene. Han skal ikke trette og ikke rope. Heller ikke skal noen høre hans røst på gatene. Han skal ikke knuse et knekket siv, og ikke slokke en rykende veke, inntil han har ført retten fram til seier. Og til hans navn skal hedningefolkene sette sitt håp» (Matt 12,18–21).

Kapittel 45. Mettingen av de fire tusen

Mettingen av de fire tusen – «tegnet fra himmelen».

(*Matt* 15,32–16,12; *Mark* 8,1–21)

Det er påfallende at hver gang Kristus avsluttet et lengre opphold og en lengre gjerning i et område, endte det med et måltid – så å si et festmåltid – som han selv holdt.

Gjerningen i Galilea ble avsluttet med mettingen av de fem tusen. Gjestene kom da for det meste fra Kapernaum og byene omkring, helt til Betsaida (Julias), og trolig var mange av dem på vei til påskehøytiden i Jerusalem. Det andre måltidet, for de fire tusen, avsluttet gjerningen hans i Dekapolis, og nå var gjestene ikke jøder i streng forstand, men halvt hedenske innbyggere i dette området og traktene omkring. Til sist ble gjerningen hans i Judea avsluttet med nattverden.

Ved det første «måltidet» ville de jødiske gjestene gjerne ha utropt ham til Messias og konge. Ved det andre ga han som «Menneskesønnen» mat til disse hedenske skarene. De hadde vært hos ham i disse dagene og spist opp all maten de hadde med seg, og han kunne ikke sende dem fastende bort, så de ble utmattet på veien. Og ved det siste måltidet ga han som den sanne prest og det sanne offer sine egne det sanne påskemåltidet, før han sendte dem alene ut i ødemarken. Slik ser disse tre «måltidene» ut til å henge sammen, og det ene leder liksom opp til det neste.

Denne andre mettingen av mengden fant nesten helt sikkert sted i det hedenske Dekapolis, og de som satte seg til måltidet, var for det meste folk fra dette området. Om det er tillatt å gå bort fra den strenge

historien og se på sinnbildene i hendelsen, finner vi noen ganske merkelige forskjeller fra den tidligere mettingen av de fem tusen, som var jøder.

Den første gangen ble fem tusen mettet med fem brød, og det ble tolv kurver med stykker til overs. Den andre gangen ble fire tusen mettet med sju brød, og det ble samlet sju kurver med stykker. Det er i det minste merkelig at tallet *fem* i måltidet for jødene er tallet på de fem Mosebøkene, akkurat som tallet tolv svarer til stammene og apostlene. I mettingen av hedningene ser vi derimot tallet fire, som er verdens kjennetegn, og sju, som er helligdommens tall.

I alle de store trekkene går beretningene om de to undermåltidene så parallelt at det ikke er nødvendig å gå gjennom denne hendelsen i enkeltheter igjen. Men omstendighetene rundt er helt ulike. Det er tydelige forskjeller i tallet på folk, i maten og i mengden av stykker som ble til overs.

Den første gangen ble måltidet gitt om kvelden til dem som hadde fulgt Kristus og lyttet til ham hele dagen; de hadde vært så opptatt av livets brød at de hadde glemt det jordiske. Men den andre gangen, ved mettingen av hedningene, hadde mengden vært hos ham i tre dager. Maten de hadde tatt med seg, må ha vært brukt opp, og i sin medynk ville Frelseren ikke sende dem hjem fastende, for at de ikke skulle bli utmattet på veien. Vi må også huske at Kristus denne gangen ikke sendte dem bort fordi de ville gjøre ham til konge, slik som forrige gang.

Enda en tydelig forskjell ligger i selve ordet for «kurvene» som stykkene ble samlet i. Ved den første mettingen var det, som det greske ordet viser, de små flettede kurvene som hver av de tolv kunne bære i hånden. Ved den andre var det de store kurvene som en oppbevarte eller bar mat i, særlig brød, på lengre reiser.

Den første gangen dro de over til israelittisk område, og de kunne regne med å være borte hjemmefra bare en svært kort tid. Da var det ikke samme behov for å ta med forråd som den andre gangen, da de var på en lang reise og dro gjennom hedensk område eller oppholdt seg der.

Men den mest bemerkelsesverdige forskjellen synes vi er denne: Den første gangen var de som ble mettet, jøder, den andre gangen

hedninger. Et lite trekk i beretningen gir et slående, men utilsiktet vitnesbyrd om det.

Da vi omtalte velsignelsen som Jesus ba over det første måltidet, nevnte vi at han i full overensstemmelse med jødisk skikk bare takket én gang, over brødet. Men da han delte ut maten til hedningene, var han ikke bundet av noen slik skikk. Hvis han bare hadde bedt velsignelsen over brødet og tidd da fiskene ble delt ut, kunne det trolig ha ført til misforståelse. Derfor står det uttrykkelig at han ikke bare takket over brødet, men også ba velsignelsesbønnen over fiskene (Mark 8,6–7).

Når vi legger merke til slike utilsiktede vitnesbyrd, bør vi heller ikke overse dette: Den første gangen, like før påske, fikk gjestene plass i «gresset», som tre av evangelistene uttrykkelig sier (Matt 14,19; Mark 6,39; Joh 6,10). Den andre gangen, som må ha vært flere uker senere, var gresset i Østen nok svidd av, og nå forteller de to evangelistene at de satte seg ned «på marken».

Fariseerne og herodianerne – eller, sagt på en annen måte, fariseerne og saddukeerne – hadde nylig lagt planer sammen mot Jesus. De var ikke til stede ved den hendelsen forrige beretning handlet om. For fra Matteus' jødiske ståsted kunne de som politisk sett var «herodianere», også kalles saddukeere eller i det minste regnes med blant dem, selv om de kanskje ikke var det i åndelig forstand. Men de skulle snart dukke opp igjen da Jesus kom nær Herodes' jødiske område.

Da Jesus hadde sendt bort mengden som han hadde mettet, steg han i båten med disiplene og «kom til traktene ved Magadan» (Matt 15,39), eller, som Markus sier, «bygdene ved Dalmanuta». Verken Magadan eller Dalmanuta er funnet igjen. Bare så mye kan vi slutte: Stedet lå like ved grensen til det egentlige jødiske området, men ikke innenfor den. Da han kom dit, står det nemlig at fariseerne «kom ut» (Mark 8,11). Det ordet viser at de bodde et annet sted, men naturligvis i nærheten.

Vi kan godt forstå at saddukeerne krevde «et tegn fra himmelen». De trodde ikke på Kristi himmelske sendelse, ja, for å bruke et moderne uttrykk, ikke på noen overnaturlig forbindelse mellom himmel og jord. Men også i fariseernes munn hadde det en særlig mening.

De hadde enten selv sett eller hørt vitnesbyrd om visse påståtte undergjerninger som Kristus skulle ha gjort. Slik de nå framstilte det,

kom han med krav som etter deres syn ikke stemte med den læren Israel hadde mottatt. Han forkynte et rike som var helt annerledes enn det jødene ventet, han var i strid med alle jødiske skikker, ja, han brøt loven i dens viktigste bud, slik de forsto dem.

Av det fulgte at han etter 5 Mos 13 var en falsk profet, som en ikke skulle høre på. Da måtte også undergjerningene han gjorde, være utført ved Be'elsebuls makt, «avgudsdyrkelsens herre», selve fyrsten over de onde ånder. Men hadde det vært virkelige tegn, eller kunne ikke alt sammen ha vært et blendverk? La ham vise dem «et tegn», og la det tegnet komme rett fra himmelen!

Det fortelles at da læren til rabbi Elieser ble dratt i tvil, viste han med hell til visse «tegn». Først flyttet et johannesbrødtre seg hundre alen på hans bud, eller fire hundre etter noen. Deretter fikk han vannrennene til å renne baklengs. Så lutet veggene i lærehuset seg framover og stanset først da en annen rabbiner bød dem. Til sist ropte Elieser: «Er loven slik jeg lærer, så la det bli bevist fra himmelen!» Da lød det en røst fra himmelen: «Hva har dere å gjøre med rabbi Elieser, når *halakha* (den bindende lovregelen) er slik han lærer?»

Det var derfor ikke underlig at fariseerne ba Jesus om «et tegn fra himmelen» som skulle stadfeste hans krav og hans lære. Svaret han ga, var et av de mest alvorlige som Israels ledere kunne ha hørt. I virkeligheten hadde de bedt ham om et tegn på at han var Messias, en slående stadfestelse fra himmelen av hans krav. Det skulle de få bare altfor snart.

I lyset fra flammene over Jerusalem og helligdommen skulle ordene på korset leses på ny. Brannen i Jerusalem var Guds svar på jødenes rop: «Bort, bort med ham! … Vi har ingen annen konge enn keiseren» (Joh 19,15). De tusener av kors som romerne hengte fangene sine på, ble det fryktelige motstykket til korset på Golgata.

Det var dette Jesus siktet til i sitt svar til fariseerne og de «sadduke-iske» herodianerne. Folk kunne se på himmelen om dagen ville bli fin eller stormfull. Alle tegnene på uværet som trakk seg sammen og skulle ødelegge byen og folket deres, var tydelig synlige – og likevel så de dem ikke, de som var folkets ledere!

Israel ba om «et tegn», men det dømte landet og den dømte byen skulle ikke få noe annet tegn enn det Ninive hadde fått: «Jona-tegnet». Det eneste tegnet for Ninive var Jonas alvorlige advarsel og

kall til omvendelse. Og det eneste tegnet nå – eller rettere: «Ikke skal det bli gitt denne slekt noe tegn» (Mark 8,12) – var ropet som varslet dom, og det kjærlige kallet til omvendelse (Luk 19,41–44).

Det fulgte helt naturlig at han «forlot dem og gikk bort». Enda en gang førte båten ham og disiplene mot kysten ved Betsaida-Julias. Han var på vei til den ytterste grensen av landet, til Cæsarea Filippi, fordi han ville utsette den endelige striden. For den store krisen måtte begynne i Jerusalem og under en høytid, og der skulle den også ende. Den skulle begynne ved løvhyttefesten (Joh 7) og ende ved påsken som fulgte. Men underveis viste disiplene selv hvor lite også de forsto av læren hans – de som så lenge og så nær hadde fulgt Kristus – og hvor lett de misforsto fordi de var åndelig sløve.

Da Herren nådde den andre bredden, var sinnet og hjertet hans ennå fylt av det han nettopp hadde forlatt. For det var sannelig som om Israels framtid hang på dette kravet om et tegn. Da de gikk i land, bar de de tomme matkurvene med seg. Markus, som alltid har sans for enkeltheter, forteller nemlig at de bare hadde ett eneste brød med seg: I iveren og hastverket hadde de «glemt å ta med brød».

Om det var noe ved dette som fanget Kristi oppmerksomhet eller ikke, vet vi ikke. Men han brøt tausheten og talte om det som lå ham så tungt på sinnet. Han advarte dem, slik de sårt trengte, mot surdeigen til fariseerne og saddukeerne. Hver på sin måte hadde de syret det hellige brødet, Skriftens sannhet, med den og dermed fordervet det.

Disiplene visste at de hadde glemt brød i hastverket og iveren, og de misforsto disse ordene. De trodde han mente at de ikke hadde glemt å ta med brød, men latt det være med vilje: Som fariseerne og saddukeerne ville de kreve av ham «et tegn» på at han var den guddommelige Messias – ja, tvinge ham til å gi et slikt tegn ved å sørge for dem ved et under i nøden.

Bare mistanken viste hva de tenkte, og pekte på faren de var i. Det forklarer hvorfor Jesus i sitt svar ikke irettesatte dem for fullstendig mangel på skjønn, men bare for at de var «lite troende». Det var mangelen på tro – nettopp fariseernes og saddukeernes surdeig – som hadde gitt dem en slik tanke. Og hvis de hadde lært noe av det de hadde opplevd før, burde de ha lært å tro at når Kristus sørget for det de trengte, var det ikke «et tegn» av det slaget fariseerne hadde bedt

om, men det troen alltid kunne vente av Kristus når den fulgte ham eller ventet på ham.

Da forsto de virkelig at han ikke hadde bedt dem ta seg i vare for surdeig i brød, men at han pekte på den langt mer virkelige faren, «fariseernes og saddukeernes lære» (Matt 16,12), som hadde ligget bak kravet om et tegn fra himmelen.

Kapittel 46. Den store bekjennelsen

Den store bekjennelsen – det store oppdraget.

(*Matt* 16,13–28; *Mark* 8,27–9,1; *Luk* 9,18–27)

Har vi rett når vi legger den lille bukten Dalmanuta i nærheten av Tarikea, knytter enda et merkelig sammentreff den profetiske advarselen han ga der, til oppfyllelsen av den. Fra Dalmanuta dro Herren over sjøen til Cæsarea Filippi. Fra Cæsarea Filippi dro Vespasian gjennom Tiberias til Tarikea, da byen og folket ble ødelagt, de flyktendes blod farget sjøen rød, og likene deres tettet vannet.

Selv blant grusomhetene i den siste jødiske krigen kunne få syn ha vært så motbydelige som den ville kampen i Tarikea. Det endte med at 6500 ble slaktet ned til lands og til vanns. Til sist kom det skjendige sviket da de som var blitt lovet nåde, ble lokket inn på veddeløpsbanen i Tiberias. Der ble de svake og gamle, omkring 1200 i tallet, slått i hjel, og resten – over 30 400 – solgt som slaver.

Han som forutså og forutsa den fryktelige enden, sto nå på dette stedet. Han kunne nok sukke dypt i sin ånd da han talte til dem som ba om «et tegn», men ikke så det som selv vanlig skjønn kunne ha sett av den røde og truende himmelen over dem.

Fra Dalmanuta gikk Kristus og disiplene hans over sjøen, deretter over sletten der de fem tusen nylig var blitt mettet, og forbi Betsaida til hovedstaden for fyrsten Filip. Det var det gamle Paneas, som den gang ble kalt Cæsarea Filippi, det nåværende Banias.

Det gamle Cæsarea Filippi har en storslått beliggenhet, omkring 350 meter over havet. Byen ligger lunt mellom tre daler på en terrasse i en krok av Hermon og er nesten skjult av klipper og skog. Vestsiden

av et bratt fjell, med ruinene av en gammel borg på toppen, danner en steil klippevegg. Her bryter en elv fram av en veldig hule. Dette er Jordans «øvre kilder».

Hulen var en gammel helligdom for Pan og ga byen dens første navn, Paneas. Da Herodes fikk området av Augustus, bygde han her et tempel til hans ære. I klippeveggen like ved kan en ennå se nisjer for votivgaver, og én av dem har den greske innskriften «Pans prest». Da Herodes' sønn Filip fikk området, utvidet han det gamle Paneas og gjorde det mye vakrere, og han kalte det Cæsarea Filippi til ære for keiseren.

Til dette området, som for det meste var hedensk, trakk Herren seg nå tilbake med disiplene etter fariseernes siste og avgjørende spørsmål. Her traff spørsmålet hans hjertene deres som Moses' stav, og her sprang bekjennelsens levende og livgivende vann fram fra Peters lepper. Kanskje hentet Kristus det synlige bildet for ordene sine fra klippeveggen under borgen, der Jordan sprang fram, eller fra klippen som borgen sto på: «Du er Peter, og på denne klippen vil jeg bygge min menighet.»

I Cæsarea eller like i nærheten ble Herren værende med disiplene i seks dager etter denne bekjennelsen. Og like ved, på en av høydene på det snødekte Hermon, skjedde forklarelsen. Lyset fra den skinte for alltid inn i disiplenes hjerter på den mørke og kronglete veien deres (2 Pet 1,19).

Den prøven Jesus hadde satt disiplenes tro på i Kapernaum, ble bare gjentatt og gjort dypere av alt som fulgte. Vi må huske at da han avviste saddukeernes utfordring om «et tegn», må det ha sett ut som om han i virkeligheten var slått. Og hans «harde tale» som fulgte, førte til at mange falt fra. Uten tvil var disiplenes tro blitt satt hardt på prøve, slik det også går fram av Kristi spørsmål: «Vil også dere gå bort?» (Joh 6,67).

Men her seiret de i kraft av hele deres tidligere erfaring med å følge ham. Nesten som et fortvilet rop steg dette seiersropet opp: «Herre, hvem skal vi gå til? Du har det evige livs ord» (Joh 6,68).

Vi forstår kanskje best hvordan denne prøven gikk videre, når vi følger den hos ham som til sist led skibbrudd på troen: Judas Iskariot. Uten å prøve å trenge inn i det sataniske i hans frafall kan vi følge veien hans slik den utviklet seg i sjelen.

Vi må ikke se på Judas som et uhyre, men som et menneske med samme natur som vi. Riktignok var det én fryktelig herskende lidenskap i sjelen hans: pengegriskheten. Men den var bare den lavere siden, vendt nedover, av ærgjerrigheten – den lidenskapen som ser ut til å føre til det høyere og bedre, og som for mange virkelig gjør det. Det var tanker om Israels konge som først hadde satt fantasien hans i brann og fått ham til å følge Messias.

Gradvis og stadig sterkere kom skuffelsen. Kristi rike var et helt annet rike, hans kongedømme et helt annet enn det som hadde satt Judas i glød. Denne følelsen vokste etter hvert som det ene fulgte det andre.

Tilliten hans må ha fått en hard støyt da døperen ble halshogd. Så kom den neste skuffelsen, da Jesus ikke ville la seg gjøre til konge. Hvorfor ikke – hvis han var konge? Og slik gikk det videre, skritt for skritt, til det dypeste punktet var nådd, da Jesus ikke ville – eller ikke kunne, hva var det? – ta imot fariseernes offentlige utfordring. Vi tror at surdeigen da gjennomsyret Judas i hjerte og sjel.

Vi gjentar: Det som trengte så varig inn i Judas, kunne ikke ha latt de andre helt uberørt. Det viser Kristi advarsel. Bare det at Judas var sammen med dem, må ha virket inn på dem. Den lille troen deres måtte rettes opp; den måtte vokse og bli sterk. Slik kan vi forstå det som følger. Han hadde vært alene i bønn – uten tvil for dem (Luk 9,18). Etterpå samlet han alt de hadde erfart, i ett spørsmål – med tanke på fariseernes utfordring, «surdeigen» som truet dem: Hvem mente folk, de som hadde sett hans gjerninger og hørt hans ord, at han var?

Selv hos folket hadde det de så av ham, skapt en viss overbevisning. Som disiplene sa, skilte den ham ut fra alle omkring ham, ja, fra alle vanlige mennesker: Han var som døperen, eller Elia, eller som om han var en av de gamle profetene som var blitt levende igjen. Men hvis selv mengden hadde fått en slik kunnskap om ham, hva hadde da de som alltid hadde vært med ham, erfart? Svaret kom fra ham som i sannest forstand representerte menigheten. For han forente den mest modne erfaringen blant de tre nærmeste disiplene med den største frimodighet til å bekjenne: «Du er Messias!»

Slik ble denne «surdeigen» fra fariseerne delvis feid ut! Men ikke helt. For da Kristus talte til dem om sine lidelser og sin død, viste Peters motstand hvor dypt denne surdeigen hadde trengt inn. Så stilte

Kristus opp den store motsetningen mellom å ha sans for det som hører menneskene til, og for det som hører Gud til – og i den lå det en advarsel.

Så formante han dem om at de måtte bære foraktens kors, og han kalte ubetinget alle som ville være hans disipler, til å gjøre det. Her ble altså striden om «tegnet», eller rettere utfordringen om hans messiasverdighet, flyttet fra tankens verden over i det moralske, og der ble den avgjort. Seks dager til med stille venting og voksende tro – og da ble den møtt, lønnet, kronet og fullendt ved synet på forklarelsens fjell, men selv da så de det bare som gjennom søvnens tyngde.

Vi har trolig rett når vi går ut fra at folkemeningen ikke pekte på Kristus som bokstavelig døperen, Elia, Jeremia eller en av de andre profetene som for lenge siden var døde. Det betydde heller at noen så i ham en fortsettelse av Johannes' gjerning, som forkynte og beredte veien for Messias; eller, om de ikke trodde på Johannes, en fortsettelse av Elias gjerning. For andre syntes han å være en ny Jeremia, som forkynte ve over Israel og kalte til en sen omvendelse; eller en av de gamle profetene, som hadde talt om den nære dommen eller om den kommende herligheten.

Men hvor ulikt folk enn så på dette, var alle enige om å se ham som mer enn et vanlig menneske eller en vanlig lærer: Sendelsen hans kom rett fra himmelen. Og de var like enige om ikke å se ham som Messias.

Det ligger et betydningsfullt ettertrykk i de ordene Jesus brukte da han vendte seg fra hva «folk» mente, for å få fram disiplenes tro: «Men dere, hvem sier dere at jeg er?» I samme øyeblikk sprang det ved Guds kraft fram på Peters lepper: «Du er Messias, den levende Guds Sønn» (Matt 16,16). Krysostomos har vakkert kalt Peter «apostlenes munn». I den sammenhengen minnes vi Paulus' ord: «Med munnen bekjenner en til frelse» (Rom 10,10). De kaster lys over at Peters bekjennelse var representativ – menighetens bekjennelse – og dermed også over meningen i Kristi svar, som gjelder like representativt.

De tre evangelistene gjengir ordene i bekjennelsen litt ulikt. Fra vårt ståsted betyr den korteste formen, hos Markus: «Du er Messias», like mye som den fyldigste, hos Matteus: «Du er Messias, den levende Guds Sønn.» Slik kan vi forstå at den fyldigste formen med full sannhet kunne brukes, ja, at den til og med var den mest sanne, nøyaktige

og passende i et evangelium som først og fremst var skrevet for jøder. Og her legger vi merke til at den mest nøyaktige ordlyden ser ut til å være den i Lukasevangeliet: «Guds Messias.»

Før Peters bekjennelse hadde de i båten, som hadde sett ham gå på vannet, sagt: «Sannelig, du er Guds Sønn!» (Matt 14,33). Men det var ikke i den betydningen en velunderrettet, troende jøde ville hylle ham som Messias og «den levende Guds Sønn», som betegnet både hans embete og hans natur – og disse to sammen. Peter hadde også selv bekjent Kristus før, da så mange av disiplene forlot ham etter talen i Kapernaum. Den gangen hadde det lydt: «Vi tror og vet at du er Guds Hellige!» (Joh 6,69).

Men nå hadde han bevisst nådd den faste grunnen der Jesus blir anerkjent som Messias. Alt annet lå innesluttet i dette og ville følge av det. Det var menighetens første virkelige bekjennelse. Vi forstår at den kom etter at Kristus hadde vært alene i bønn (Luk 9,18) – og han ba, det kan vi knapt tvile på, om nettopp den åpenbaringen fra Faderen som han siden gledet seg over å kjenne igjen i Peters ord.

Frelserens svar står bare hos Matteus. Hele formen er hebraisk. «Salig er du» er et jødisk uttrykk, og tiltalen «Simon bar Jona» (NB: «Simon, Jonas sønn») viser at Herren talte arameisk.

Uttrykket «kjøtt og blod» i motsetning til Gud står ikke bare i den apokryfe boken av rent jødisk opphav, Jesus Sirak (Sir 14,18; 17,31), og i Paulus' brev (1 Kor 15,50; Gal 1,16; Ef 6,12). Det står også på nesten utallige steder i jødiske skrifter og betegner mennesket i motsetning til Gud. Og at en slik sannhet blir åpenbart av «min Far i himmelen», svarer ikke bare til læren i både Det gamle og Det nye testamente, men er også kledd i et språk som jødiske ører kjente godt.

Ikke mindre jødiske i formen er de ordene Kristus sa videre: «Du er Peter (*Petros*), og på denne klippen (*petra*) vil jeg bygge min menighet.» I grunnteksten merker vi skiftet fra hankjønn, «Peter» (*Petros*), til hunkjønn, *petra* («klippe»). Det er så mye mer betydningsfullt som *petros* på gresk brukes om «stein» og noen ganger også om «klippe», mens *petra* alltid betyr «klippe». Skiftet i kjønn må derfor ha en bestemt hensikt. Det greske ordet for klippe («på denne *petra* [klippen] vil jeg bygge min menighet») ble brukt i samme betydning i rabbinsk språk.

Etter jødiske forestillinger ville verden ikke ha blitt skapt hvis den ikke så å si hadde hvilt på en fast grunnvoll av fromhet og av at Guds lov ble tatt imot. Med andre ord trengte den en moralsk grunnvoll før den kunne få en fysisk.

Det er, heter det i utleggelsen, som når en konge skal bygge en by. Den ene tomten etter den andre blir prøvd for grunnmuren, men når de graver, støter de alltid på vann. Til sist støter de på en klippe.

Slik var det også da Gud skulle bygge sin verden. Han kunne ikke reise den på Enosj' slekt eller på slekten fra vannflommen, som førte ødeleggelse over verden. Men «da han så at Abraham skulle stå fram i framtiden, sa han: Se, jeg har funnet en klippe å bygge på og grunnlegge verden på». Derfor kalles også Abraham en klippe, slik det står: «Se på klippen som dere er hogd ut av» (Jes 51,1; NB: «fjellet»).

Parallellen mellom Abraham og Peter kan føres enda lenger. Senere kristen legende lot apostelen sitte ved himmelens port, fordi den misforsto Herrens løfte til Peter. På samme måte lar den jødiske legenden Abraham sitte ved porten til Gehenna, for å hindre at noen som hadde omskjærelsens segl, falt ned i dypet.

Men for å vende tilbake: Når vi går ut fra at Jesus talte arameisk til Peter, kan vi nå forstå at Kristus med vilje brukte ordene *Petros* og *petra* for å markere den forskjellen som ordvalget ville antyde. Kanskje kan det uttrykkes i denne noe klossete omskrivningen: «Du er Peter (*Petros*) – en stein eller klippe – og på denne *petra* – klippen, det petrinske – vil jeg grunnlegge min menighet.»

Om vi altså ikke vil la dem vise bare til ordene i Peters bekjennelse, vil vi i alle fall knytte dem til det som var det petrinske i Peter: den troen fra himmelen som kom til uttrykk i bekjennelsen hans.

Og videre kan vi forstå at Kristi samtid kanskje så på verden som reist på den trofaste Abrahams klippe, og at Kristus på samme måte lovet å bygge sin menighet på det petrinske i Peter – på hans tro og bekjennelse.

Heller ikke ordet «menighet» ville lyde fremmed i jødiske ører. Det samme greske ordet (*ekklesia*) var tydeligvis i vanlig bruk på den tiden, som oversettelse av det hebraiske ordet som den engelske bibelen gjengir med «sammenkomst» eller «de kalte».

I hebraisk språkbruk betegnet det Israel, ikke som nasjonal, men som åndelig enhet. Slik det er brukt her, ville det inneholde en profeti

om flere ting: at disiplene hans i framtiden skulle bli forent i en åndelig enhet; at denne åndelige enheten, «menigheten», skulle være en bygning som Kristus selv bygde; at den skulle være grunnlagt på «det petrinske», den troen og bekjennelsen som var lært fra himmelen; og at denne åndelige enheten, denne menigheten, ikke bare var ment for en tid, som en tankeretning, men skulle vare ut over døden og tilstanden uten legeme. Både når det gjaldt Kristus og hans menighet, skulle det være slik: «Dødsrikets porter skal ikke få makt over den.»

Menigheten er altså sett som en bygning grunnlagt på «det petrinske», og bildet skifter ikke. Kristus fører det samme bildet videre når han lover ham som hadde talt på apostlenes vegne – «husholdere over Guds mysterier» (1 Kor 4,1) – å gi ham «nøklene til himlenes rike». For på samme måte som disiplenes åndelige enhet, menigheten, sto for «himmelens kongelige herredømme», betydde nøklene i billedlig forstand inngangen gjennom portene til denne bygningen: å bøye seg under Guds herredømme, under det riket der Kristus er konge.

Og vi husker hvordan dette løftet i en særlig forstand ble oppfylt for Peter. Han hadde vært den første som uttalte menighetens bekjennelse. Slik fikk han også den forretten å være den første som åpnet menighetens porter for hedningene; til da hadde de vært lukket. Gud valgte ham ut for at hedningene først skulle høre evangeliets ord fra hans munn (Apg 15,7) og først bli døpt på hans bud (Apg 10,48).

Her må vi først spørre hva Kristi videre ord ville si den som fikk løftet. Og her minnes vi at ingen uttrykk ble brukt oftere i den rabbinske kirkeretten enn å «binde» og å «løse». Ordene er en ordrett oversettelse av hebraisk «å binde» i betydningen å forby og «å løse» i betydningen å tillate.

Rabbinerne gjorde krav på makten til å «binde og løse». Den sto for den lovgivende makten. Med et annet krav – retten til å erklære en person «fri» eller «skyldig» – gjorde de krav på den dømmende makten. Med den første av disse «bandt» eller «løste» de handlinger eller ting. Med den andre «forlot» eller «fastholdt» de, det vil si: de erklærte en person fri for eller skyldig til straff, til erstatning eller til offer.

Disse to maktene – den lovgivende og den dømmende – hørte til det rabbinske embetet. Kristus overførte dem nå til sine apostler, og det ikke slik rabbinerne gjorde krav på dem, men i virkeligheten. Den

første ga han her til Peter som deres representant, den andre etter sin oppstandelse til menigheten (Joh 20,23).

Den andre av disse maktene trenger vi ikke dvele ved nå. Makten til å «binde» og «løse» omfattet alle de lovgivende oppgavene for den nye menigheten. Etter rabbinernes syn var himmelen lik jorden, og spørsmål ble drøftet og avgjort av et himmelsk råd. Om noen av sine jordiske avgjørelser pleide de å si at «rådet der oppe» stadfestet det som «rådet her nede» hadde gjort. Men Kristi ord unngikk den tåpelige innbilskheten hos hans samtidige. De lot det ikke stå i tvil, men ga den vissheten at alt de under Den Hellige Ånds ledelse bandt eller løste på jorden, skulle være bundet eller løst i himmelen.

Men alt dette som hadde gått for seg mellom dem, kunne ikke bli noe folk snakket om – minst av alt på dette vendepunktet i hans historie og på dette stedet. Derfor forteller alle de tre evangelistene, hver med sitt eget ettertrykk, at den åpne bekjennelsen av ham som Messias – i virkeligheten en kunngjøring – ikke skulle gjøres kjent. Blant folket kunne den bare ha ført til det motsatte av det som var ønsket.

Bare altfor snart viste det seg at selv apostelen som hadde kunngjort Messias, var uforberedt på det bekjennelsen hans innebar, og at han visste lite om den virkelige meningen med Israels Messias. Evangelistene skriver det riktignok ned med klare ord, slik den senere erfaringen fullt ut hadde lært dem det: at han skulle bli forkastet av Israels ledere, slått i hjel og stå opp på den tredje dagen.

Når de senere så tilbake, må de ha sett at Kristi ord klart innebar alt dette. Like sikkert er det at de ikke fullt ut forsto det den gangen. De kunne godt forstå at de skriftlærde ville forkaste ham – en slags billedlig død, en voldsom undertrykkelse av kravene og læren hans – og at kravene og læren etter ganske kort tid så å si skulle stå opp igjen. Men de forsto ikke disse fryktelige enkelthetene i deres fulle, bokstavelige mening.

Likevel var det nok virkelighet i Jesu ord til å skremme Peter. Nettopp hengivenheten hans for Mesterens menneskelige person – så sterkt menneskelig som den var – skulle føre ham på avveier. Han uttrykte det så sterkt han kunne, selv om evangelisten bare gjengir et rabbinsk uttrykk ordrett: «Gud fri deg» – egentlig «Gud være deg nådig»! Nei, noe slikt kunne og skulle aldri skje Messias! Det var en

appell til det menneskelige i Kristus, slik Satan i den store fristelsen etter den førti dager lange fasten hadde appellert til det rent menneskelige i Jesus.

Men Peters ord skulle bli til nytte. De ga Mesteren anledning til å rette det som var galt i hjertene til alle disiplene hans. Han kunne lære dem allmenne sannheter om sitt rike og om hva sant disippelskap innebærer. Tok de imot disse sannhetene i hjertet, ville sannhetene gjøre dem i stand til å bære prøvene seirende når tiden kom – de prøvene som fulgte med at Messias ble forkastet og døde. Den gangen kunne de ikke forstå det.

Ikke et messiasrike med ære for herolder og høvdinger – men selvfornektelse, og å bære av fri vilje det korset som denne verdens makter ville nagle Kristi etterfølgere til. De kjente den pinen som herrene deres – verdens makt, romerne – pleide å påføre. Slik pine måtte de, og noe lignende må vi alle, være beredt til å bære, og gjøre det ved først å fornekte seg selv.

I en slik kamp ville det å miste livet være å vinne det, og å vinne det ville være å miste det. Og hvis valget sto mellom disse to, hvem kunne da nøle med å velge, selv om det sto om å vinne eller miste en hel verden?

For bak det hele lå en virkelighet, en messiansk seier og et messiansk rike – riktignok ikke slik de forestilte seg det, men langt høyere og helligere: Menneskesønnens komme i sin Fars herlighet med sine engler, og så evig vinning eller tap etter våre gjerninger (Matt 16,24–27).

Men hvorfor tale om det som lå langt fram i tiden? «Et tegn» – et fryktelig tegn på det «fra himmelen» – lå i den nære framtiden. Det skulle stadfeste den Messias som de hadde slått i hjel, da de påkalte hans blod over sin by og sitt folk. Det skulle stadfeste, på den eneste måten disse mennene kunne forstå, at hans oppstandelse og himmelfart var virkelige.

Flammene fra byen og templet skulle bli lyset i folkets mørke, og ved det lyset skulle innskriften på korset leses. Alt dette lå ikke langt borte. Noen av dem som sto der, skulle ikke «smake døden» før de i disse dommene så at Menneskesønnen var kommet i sitt rike (Matt 16,28).

Kapittel 47. Forklarelsen på fjellet

(*Matt* 17,1–8; *Mark* 9,2–8; *Luk* 9,28–36)

Peters store bekjennelse, der han talte som apostlenes representant, hadde lagt grunnvollen for menigheten som sådan. I motsetning til de skiftende meningene selv hos dem som var best stemt overfor Kristus, sa den åpent at Jesus var Guds egen Messias: oppfyllelsen av alle profetiene i Det gamle testamente, arvingen til dets løfte og virkeliggjørelsen av dets håp for Israel og, gjennom Israel, for hele menneskeslekten.

Uten denne bekjennelsen kunne de kristne ha vært en jødisk sekt, et åndelig parti eller en tankeretning, og Jesus en lærer, en rabbi, en reformator eller en fører av mennesker. Men den bekjennelsen som viste at Jesus var Messias, gjorde også dem som fulgte ham, til menigheten. Den skilte dem ut, slik den skilte ham ut, fra alle omkring; den samlet dem til ett, i Kristus; og den viste den grunnvollen som bygningen, gjort uten hender, skulle reise seg på. Aldri har et bilde svart så nøyaktig som dette: «På denne klippen» – dristig, framstående, klart avgrenset, urokkelig – «vil jeg bygge min menighet.»

Uten tvil var denne bekjennelsen også høydepunktet i apostlenes tro. Aldri senere, før hans oppstandelse, nådde den så høyt. Ja, det som fulgte, ser heller ut som et tilbakeskritt. Det begynte med at de ikke ville ta imot budskapet om hans død, og endte med at de ikke var rede til å dele hans lidelser eller tro på hans oppstandelse.

Kanskje var det sabbat da Peter avla sin store bekjennelse. De «seks dagene» hos Matteus og Markus blir til de «omkring åtte dagene» hos Lukas hvis vi regner fra denne sabbaten til slutten av den neste,

og går ut fra at Frelseren gikk opp på forklarelsens fjell om kvelden sammen med de tre apostlene Peter, Jakob og Johannes. Vi kan knapt med rimelighet tvile på at Kristus og disiplene ennå ikke hadde forlatt traktene ved Cæsarea. «Fjellet» må derfor ha vært en av skråningene på det veldige, snødekte Hermon.

Det var altså, slik vi har antydet, kvelden etter sabbaten. Mesteren og de tre disiplene som sto ham nærmest i hjerte og tanke, gikk opp stien som førte til en av disse høydene.

Bare Lukas forteller at Jesus tok dem med seg opp på fjellet for seg selv «for å be». «For å be» – uten tvil med tanke på det han hadde sagt (Luk 9,28). For hvis disiplene skulle ta imot disse ordene, trengte de like mye undervisning direkte fra Faderen som Peter hadde trengt for å avlegge bekjennelsen; ordene var jo det som fullstendiggjorde den. Og forklarelsen, med de herliggjortes tjeneste og røsten fra himmelen, var Guds svar på den bønnen.

På fjelltoppen «ba han». Og la det være sagt med dyp ærefrykt: Jesus ba også for seg selv. Han trengte bønnen for at sjelen hans i den kunne hvile rolig og stille i den uforstyrrede freden som hans overgivelse ga, og i seieren som lå i hans lydighet som offer. Og han trengte også bønnen som innledning og forberedelse til sin forklarelse. Han sto sannelig på Hermon – det høyeste han steg opp i sitt jordiske liv, med det videste utsynet over fortid, nåtid og framtid.

Slik vi forstår det, hadde den felles bønnen opphørt eller gått over i hver enkelts stille bønn, eller Jesus ba nå alene og for seg selv. Da skjedde det som gir denne scenen et så sant menneskelig og troverdig preg.

Det var bare naturlig at disse mennene med sine enkle vaner ble tunge av søvn – om natten, etter den lange oppstigningen og i den sterke fjellufta. De var «tynget av søvn» (Luk 9,32), slik øynene deres senere var tunge i Getsemane (Matt 26,43; Mark 14,40). Likevel kjempet de mot søvnen. Det stemmer godt med erfaringen at de kunne bli værende i en slik halvdøs under det som gikk for seg mellom Moses, Elia og Kristus, og likevel være «fullt våkne» og «se hans herlighet og de to mennene som sto sammen med ham».

Det de så, var Mesteren, som mens han ba, ble «forvandlet». «Guds skikkelse» lyste gjennom «tjenerens skikkelse» (Fil 2,6–7). «Hans ansikt ble annerledes å se til» (Luk 9,29), det «skinte som

solen» (Matt 17,2). Ja, hele skikkelsen syntes badet i lys, og selv klærne var langt hvitere enn snøen som månen skinte på – «så skinnende hvite at ingen på jorden som bleker klær, kan få dem så hvite» (Mark 9,3), «skinnende hvite» (Luk 9,29), «hvite som lyset» (Matt 17,2).

Og mer enn dette så og hørte de. De så hos ham «to menn» (Luk 9,30). De hadde nå en skjerpet følsomhet for det åndelige, og ut fra det de hørte av samtalen, kunne de uten vanskelighet kjenne dem igjen som Moses og Elia. Nå sto søylen fullendt: foten i loven, skaftet i profetien, som Elia var den store representanten for, og toppen i Kristus selv – en enhet der alle delene passet fullkomment sammen.

Og de hørte også at de talte om «hans bortgang, som han skulle fullbyrde i Jerusalem» (Luk 9,31). Ordet er *exodos*, «utgang». Det brukes riktignok ellers om «død», men vi må huske hvordan det står i motsetning til det ordet den samme evangelisten bruker om Kristi fødsel: hans «inngang» (Apg 13,24; NB: «før han sto fram»). Det innebærer i sannhet ikke bare hans død, men måten han døde på, og til og med hans oppstandelse og himmelfart.

I den betydningen forstår vi bedre at Moses og Elia talte om at han skulle fullbyrde sin «utgang»: Han skulle fullføre den i hele dens fylde og dermed fullende loven og profetien, forbildet og forutsigelsen.

Og ennå var ikke herlighetens natt slutt. Folk har lagt merke til en merkelig egenhet ved Hermon: På «noen få minutter danner det seg en tykk hette over toppen av fjellet, og like raskt sprer den seg og forsvinner helt».

Plutselig gled en sky over fjellets klare panne – ikke en vanlig sky, men «en lysende sky», opplyst og fylt av lys. Da den la seg mellom Jesus og de to representantene for Det gamle testamente, delte den seg, og straks hyllet den dem inn. Det er svært betydningsfullt, for skyen peker på Guds nærvær, som åpenbarer og samtidig skjuler – en sky, men lysende. Og denne skyen overskygget disiplene: skyggen av lyset dens falt på dem.

En navnløs redsel grep dem. Gjerne ville de ha holdt fast det som syntes å gli dem ut av hendene. Aldri før hadde dødelige mennesker fått et slikt syn som det de nå hadde sett. De hadde hørt himmelens samtale; de hadde smakt englebrød, hans nærværs brød. Kunne ikke synet vare ved – eller i det minste vare lenger?

I forvirringen og redselen visste de ikke å si det på annen måte: De lengtet henrykt etter at det de hadde, skulle vare, og de var oppriktig rede til å gjøre det lille de kunne, bare de kunne holde fast på det: lage hytter for de himmelske gjestene, og selv vente i ydmyk tjeneste og ærbødig oppmerksomhet på det som den sløve tyngden hadde hindret dem i å nyte og ha utbytte av fullt ut.

De visste og kjente det: «Herre» – «Rabbi» – «Mester» – «det er godt at vi er her!» «Han visste ikke hva han sa.» Overfor den lysende skyen som hyllet inn de herliggjorte hellige, talte de ut fra det mørket som omgav dem.

Og nå bredte lysskyen seg ut, og straks falt kanten av den over dem. Himmelens ærefrykt var over dem, for berøringen med det himmelske strammer båndet mellom legeme og sjel nesten til det brister. «Og en røst lød ut fra skyen: Dette er min Sønn, den elskede. Hør ham!» (Mark 9,7).

Det hadde bare trengtes ett vitnesbyrd til for å sette segl på det hele, én røst til som kunne gi både mening og klang til det Moses og Elia hadde talt om. Nå var den røsten kommet. Den vitnet ikke om et faktum, men om en person – om Jesus som hans «elskede Sønn» – og den ga dem nådig rettledning. De hørte den, og de falt ned på sitt ansikt i tilbedelse, slått av ærefrykt.

Hvor lenge stillheten varte, og når skyens siste stråler var borte, vet vi ikke. Så vekket en mild berøring dem. Det var Jesu hånd, mens han med trøstende ord ga dem motet tilbake: «Stå opp og frykt ikke!» Og da de forskrekket så seg omkring, så de ingen uten Jesus alene. De himmelske gjestene var borte, det siste skjæret av lysskyen hadde slukket, og ekkoet av himmelens røst hadde dødd hen. Det var natt, og de var på fjellet med Jesus, med Jesus alene.

Kapittel 48. Dagen etter forklarelsen

(*Matt* 17,9–21; *Mark* 9,9–29; *Luk* 9,37–43)

Det var i gråtimen en ny sommerdag da Mesteren og disiplene hans igjen vendte skrittene ned mot sletten. De hadde sett hans herlighet. De hadde fått det mest høytidelige vitnesbyrdet de som jøder kunne få, og de hadde fått en ny forståelse av Det gamle testamente. Alt sammen pekte på Messias, og det talte om hans død. Kanskje skjønte de synet bedre den morgenen enn natten før, og kjente den stille lykken i det.

Det ville bare være naturlig om tankene deres også gikk til følgesvennene og meddisiplene som de kvelden før hadde forlatt nede i dalen. Det harde ordet om at han skulle forkastes og lide en voldsom død, hadde fått lys over seg.

Før hadde de – i alle fall disse tre – bare bøyd seg for Kristi ord fordi det var hans, uten å forstå det; men nå hadde de lært å se det i et helt annet lys. Hvor de må ha lengtet etter å dele dette med de andre! De andre hadde minst like store vansker, kanskje større, og kanskje hadde de ennå ikke kommet seg etter det harde støtet som tankene og håpene deres om Messias så nylig hadde fått.

Men slik skulle det ikke bli. Det som hadde skjedd, skulle tydeligvis ikke gjøres allment kjent, verken for folket eller for den store flokken av disipler. De ville ikke ha forstått den virkelige betydningen av det, og i sin uvitenhet ville de ha brukt de himmelske lærdommene til kjødelige, jødiske formål. Ja, selv de andre apostlene måtte ikke få vite om det. At de ikke var skikket til å være vitner til det, viste at de heller ikke var forberedt på å høre om det.

Da stillheten under nedstigningen den morgenen ble brutt, bød derfor Mesteren dem at de ikke skulle fortelle noen om dette synet før Menneskesønnen var stått opp fra de døde. Den tausheten han påla dem, var det første skrittet ned i fornedrelsens dal. Den var også en prøve på om de hadde forstått den åndelige lærdommen i synet. Og deres strenge lydighet – de spurte ikke engang etter grunnen til påbudet – viste at de hadde lært den.

Så helt bøyde de seg at de ikke engang våget å spørre Mesteren om en ny og tilsynelatende større hemmelighet enn noen de hadde hørt før: hva det betydde at Menneskesønnen skulle stå opp fra de døde. Gjaldt det den allmenne oppstandelsen? Skulle Messias være den første som sto opp fra de døde og vekket de andre som sov? Eller var det bare et billedlig uttrykk for at han skulle seire og få rett?

Tydeligvis visste de ennå ingenting om at Kristus selv skulle stå opp, atskilt fra de andre, og på den tredje dagen etter sin død. Seg imellom drøftet de i fortrolige samtaler, både da og mange ganger senere, «hva det er å stå opp fra de døde» (Mark 9,10).

Men et annet spørsmål kunne de stille Jesus, for det gjaldt ikke framtidens hemmeligheter, men fortidens lærdommer. De tenkte på synet, på at Elia hadde vist seg og talt om Messias' død: Hvorfor sa da de skriftlærde at Elia måtte komme først – og, slik alle lærte, for å sette alt i rette stand?

Som de hadde sett, var Elia kommet – men bare en kort stund, ikke for å bli værende sammen med Moses, slik de hadde ønsket da de foreslo å bygge hytter for dem. Han var ikke kommet til folket, men til Kristus, og bare de tre hadde sett ham – og de fikk ikke engang fortelle om det. Og han var ikke kommet for å forberede en åndelig gjenopprettelse, men for å tale om det motsatte: at Messias skulle forkastes og lide en voldsom død. Hadde de skriftlærde da rett i det de lærte, og hva betydde det egentlig?

Spørsmålet ga Jesus anledning til å gi disiplene ikke bare en løsning på vanskene, men et nytt innblikk i hvorfor han måtte forkastes og dø. De hadde ikke skjelnet mellom Elias komme og de to utgangene det kunne få. Sant nok: «Elia kommer først», og Elia var «allerede kommet» i døperen Johannes. Etter Guds vilje skulle Elia komme for å «sette alt i rette stand». Det forutsatte naturligvis noe moralsk: at folket bøyde seg for Gud og var villig til å ta imot budskapet hans.

Ellers gjaldt den andre utveien Gud nevner i Malakis profeti: «så jeg ikke skal komme og slå landet med bann» (Mal 4,6).

Elia var kommet. Hadde folket tatt imot budskapet hans, ville den lovede gjenopprettelsen av alle ting ha kommet. Det hadde Herren også sagt ved en tidligere anledning: «Og om dere vil ta imot det: Han er den Elia som skal komme» (Matt 11,14).

På samme måte: Hadde Israel tatt imot Messias, ville han ha samlet dem som en høne samler kyllingene sine for å verne dem. Han ville ikke bare ha vært deres konge, men også synlig ha trådt fram som deres konge. Men Israel kjente ikke sin Elia og gjorde med ham det som de ville; og som en naturlig følge skulle også Menneskesønnen lide under dem. Slik er også den andre delen av Malakis profeti blitt oppfylt, og Israels land er slått med bann.

Under slike samtaler kom de ned fra fjellet. Snart sto de og så et opptrinn som altfor tydelig viste det vi har nevnt: at disiplene ikke var skikket for det himmelske synet natten før.

Det var en fryktelig motsetning mellom opptrinnet nede i dalen og synet av Moses og Elia, da de hadde talt om Messias' utgang, og Guds røst hadde vitnet om Messias fra den lysende skyen.

En flokk opphissede mennesker hadde samlet seg om en mann som forgjeves hadde brakt sin månesyke sønn for å få ham helbredet. Blant dem var det igjen «skriftlærde», som hadde fulgt sporet etter Herren og nå kom over hans svakeste disipler i deres svakeste stund. Folkemengden spurte mannen ivrig ut, og han svarte motfallen; eller, slik det nesten kan se ut hos Matteus (Matt 17,14), holdt han på å forlate mengden og dem han forgjeves hadde søkt hjelp hos.

Dette var seierens stund for de skriftlærde. Mesteren hadde avvist utfordringen deres i Dalmanuta, og disiplene, som hadde tatt den opp, hadde mislyktes grundig. Der sto de skriftlærde og var høylytt «i ordstrid med dem». De drøftet dette og alt lignende, men mest av alt Mesterens kraft og fullmakt og om han virkelig var den han ga seg ut for. Det minner oss om Israels fristelse i ørkenen, og vi ville neppe undre oss om de til og med hadde tvilt på at Jesus skulle komme tilbake, slik fedrene en gang tvilte på at Moses skulle komme tilbake.

I samme øyeblikk kom Jesus til syne sammen med de tre. Vi kan ikke undre oss over at «straks alt folket fikk se ham, ble de forferdet, og de løp til og hilste ham» (Mark 9,15). Mesteren spurte hva den hef-

tige ordstriden gjaldt, men før noen rakk å svare, kom mannen som var årsak til den, fram. Han falt på kne for ham (Matt 17,14) og talte til Jesus.

Han beskrev sykdommen til sønnen. Kjennetegnene var de samme som ved fallesyke og vanvidd, men både faren og Jesus tilskrev med rette sykdommen en ond ånd. Han fortalte at han hadde kommet for å finne Mesteren, men bare funnet de ni disiplene, og at de hadde prøvd å helbrede gutten, men ikke maktet det.

Hvorfor hadde de ikke maktet det? Av samme grunn som de ikke var blitt tatt med opp på forklarelsens fjell: fordi de var «vantro», for deres «vantros skyld». De hadde den ytre troen som sier *probatum est* («det er prøvd»): De trodde på grunn av det de hadde sett. Men den dypere troen, som med åndelige øyne ser det usynlige i Kristus, og den høyere kraften som strømmer ut fra en slik forståelse, hadde de ikke. Med den troen de hadde, gjentok de besvergelsesformler og prøvde å etterligne Mesteren. Men de mislyktes grundig, slik de sju jødiske prestesønnene i Efesus gjorde (Apg 19,13–16).

I denne avgjørende stunden, mens de skriftlærde spurte og folket undret seg, og mens Messias var borte, kunne bare én kraft seire, og det var den åndelige troen. «Dette slaget» kunne «ikke bli drevet ut uten ved bønn».

Et øyeblikk får vi et glimt inn i Frelserens sjel: den skarpe smerten over skuffelsen, over vantroen i den «vantro og fordervede slekt» som han så lenge hadde tålt; tålmodigheten og nedlatelsen, det guddommelige «må» i at han slik også måtte bære over med sine egne, og den fornedrelsen det førte med seg; og det som er blitt kalt en nestenhjemlengsel i sjelen hans. Dette er hemmeligheter.

I neste øyeblikk vendte Jesus seg til faren. Han bød dem føre den syke til seg. Nå skulle lys og mørke kjempe mot hverandre. I Jesu nærhet kom det et av disse anfallene der den onde ånden virket, slik vi har sett det ved alle lignende anledninger. Det fikk gå sin gang mens alle så på. Både anfallet og spørsmålet om hvor lenge gutten hadde vært syk, skulle tydeligvis peke på én lærdom – og det samme gjaldt svaret, som beskrev farene sykdommen hadde ført med seg: Det trengtes en høyere tro.

Faren kjente ikke den himmelske legens måte å behandle sykdom på. For ham lød spørsmålene derfor som om de kom fra en jordisk lege

som må vurdere kjennetegnene før han kan prøve å helbrede: «Men om du kan gjøre noe, ha medynk med oss og hjelp oss.»

Alt det Jesus nå gjorde, bar den rolige majesteten fra en guddommelig selvbevissthet, men uten spor av selvhevdelse. Han lot «om du kan» gå helt upåaktet hen, vendte seg til mannen og sa til ham at hos den guddommelige hjelperen er all hjelp mulig, men at den er betinget av en mulighet i oss selv: menneskets mottakelighet, dets tro. «Om du kan tro, alt er mulig for den som tror.»

Hvor virkelig lærdommen var, viste seg i det grepet den fikk om hele mannen. Med ett stort lyft i sjelen sprang han over alt for å gripe det som ble lagt fram for ham, og nettopp da kjente han desto sterkere den mørke avgrunnen av vantro bak seg. Slik nådde han, gjennom den vantroen troen selv kjente på, fram til den sanne troen: Han grep den guddommelige Frelseren og ropte: «Jeg tror! Hjelp min vantro!»

Et slikt rop kunne ikke bli uhørt, og blir det aldri. Det var virkelighet, og ingen tilpasning til jødiske forestillinger, da han så «at folket stimlet sammen», og «truet den urene ånden og sa til den: Du stumme og døve ånd, jeg befaler deg: Far ut av ham og gå aldri mer inn i ham!»

Det kom et nytt og enda voldsommere anfall, så de som sto omkring, nesten trodde gutten var død. Men den urene ånden hadde fart ut av ham. Og med sin sterke og milde hånd reiste Frelseren ham opp og ga ham tilbake til faren.

Kapittel 49. De siste hendelsene i Galilea

De siste hendelsene i Galilea – tempelskatten, striden på veien og forbudet mot ham som ikke fulgte med disiplene.

(*Matt 17,22–18,22; Mark 9,30–50; Luk 9,43–50*)

Nå visste de skriftlærde at Herren hadde trukket seg tilbake til Cæsarea Filippi, og igjen var han omgitt av folkemengden, som fulgte ham. Da var det ikke lenger noen grunn til å holde seg avsides. Tiden nærmet seg også da han skulle møte det han hadde forberedt disiplene sine på, og fremdeles forberedte dem på: sin død i Jerusalem. Derfor finner vi ham igjen sammen med disiplene i Galilea – ikke for å bli der, men for å gjøre seg klar til reisen til løvhyttefesten. De få hendelsene under dette korte oppholdet, og den undervisningen som hørte til, kan sammenfattes slik.

Først og fremst, kanskje som en sammenfatning av alt sammen, gjentok han nå klart og med ettertrykk at han skulle dø og stå opp igjen. Budskapet fylte hjertene deres med dyp sorg. De forsto det ikke, ja, de våget ikke å spørre ham om det – noe som kanskje ikke var så unaturlig.

Dernest kommer fortellingen om tempelskatten. Etter vår mening har den sin bakgrunn i motløsheten: Han kom stadig tilbake til denne fryktelige framtiden, de fryktet hele tiden at faren var nær, og derfor ønsket de ikke å «støte» og dermed egge dem som Kristus hadde sagt at han skulle lide under. Vi kan vanskelig tro at Peter ville ha svart som han gjorde uten først å spørre Mesteren, om han ikke hadde hatt slike tanker og slik frykt. Det var en annen måte å si «Gud fri deg» på

(Matt 16,22) – eller rettere sagt et forsøk på å holde det så langt borte fra Kristus som han kunne.

Som kjent ventet en at hver mann i Israel fra tjue år og oppover hvert år ga en halv sekel etter helligdommens vekt til tempelkassen, omkring 5,7 gram sølv. Det bygde på påbudet i 2 Mos 30,13 ff. (jf. 2 Kong 12,4; 2 Krøn 24,6; Neh 10,32). Enten det opprinnelige påbudet i Bibelen var ment å innføre en fast årlig avgift eller ikke, så jødene i spredningen trolig på avgiften både som en handling av kjærlighet til folket og som en from handling.

Vi husker at Jesus og disiplene hadde forlatt Kapernaum kort før den forrige påsken, at de bare var kommet tilbake dit for sabbaten, og at de – slik vi har antydet – tilbrakte de første påskedagene ved grensen til Tyrus.

Det må ha vært kjent at han ikke hadde gått opp til Jerusalem til påsken. Da det ble kjent i Kapernaum at rabbien fra Nasaret igjen var kommet til det som synes å ha vært hjemmet hans i Galilea, var det derfor bare naturlig at de som krevde inn tempelskatten, kom for å få den betalt.

Det er godt mulig at de kom tidligere med kravet enn de ellers ville ha gjort – om de ikke kom med det nettopp derfor – fordi de ønsket å få ham til å bryte en så velkjent plikt, eller fordi de var fiendtlig nysgjerrige.

Vi tenker oss det slik: De som krevde inn tempelskatten, var kommet til Peter – kanskje møtte de ham i gården eller i gangen – og spurte ham: «Betaler ikke deres mester (rabbi) tempelskatt?» – på gresk *didrakmen*, «dobbeltdrakmen». Peter svarte raskt ja og gikk inn i huset for å hente mynten, eller for å fortelle hva som hadde skjedd.

Men Jesus, som hadde vært i en annen del av huset og visste om alt, «kom ham i forkjøpet». Han tiltalte ham vennlig med «Simon» og viste med et bilde hvordan saken egentlig sto. Bildet må naturligvis ikke presses for ordrett, men meningen var: Hvem vil en konge skattlegge for å holde palasset og embetsmennene sine? Sikkert ikke sin egen familie, men andre.

Hva det betydde for tempelskatten, var åpenbart. Som i all lignende jødisk billedtale ble det bare antydet som et allment prinsipp: «Så er altså barna fri!» Men la det likevel bli som Peter hadde villet, om enn ikke av samme grunn. Det skulle ikke gis noen unødig anstøt; for

de ville sikkert ikke ha forstått på hvilket grunnlag Kristus ville ha nektet å betale tempelskatten. Og nå kunne ikke Peter lenger misforstå noe. Men Kristus ville gå enda videre og hevde sin kongelige rett. Han ville betale også for Peter, og betale som himmelens konge, med en stater – en firedrakme – som han på underfullt vis skaffet til veie.

Hvis vi vil se forskjellen mellom denne nøkterne beretningen og legendenes overdrivelser, kan vi minne oss om en jødisk *haggada* av lignende slag. Den skulle forherlige den jødiske måten å holde sabbaten på. En mann ved navn Josef, kjent som den som «ærer» sabbaten, hadde en rik hedensk nabo. Kaldeerne hadde spådd naboen at all hans rikdom skulle gå over til Josef. For å hindre det satte den rike mannen hele formuen sin om i én praktfull edelstein, som han omhyggelig gjemte i hodeplagget sitt.

Så gikk han om bord i et skip, for aldri mer å bo i den farlige nærheten av jøden. Men vinden blåste hodeplagget hans på sjøen, og edelsteinen ble slukt av en fisk. Og se, det var den hellige tiden, og de brakte en prektig fisk til torget. Hvem skulle vel kjøpe den om ikke Josef? For ingen var som han, når det gjaldt å ære dagen med det beste han kunne skaffe. Men da de åpnet fisken, fant de edelsteinen i den. Moralen var: «Den som låner for sabbatens skyld, får det betalt tilbake av sabbaten.»

Den neste hendelsen evangeliene forteller om, skjedde dels på veien fra forklarelsens fjell til Kapernaum, dels i selve Kapernaum, like etter det som skjedde med tempelskatten. Alle de tre evangelistene forteller om den. Den førte til forklaringer og formaninger som Markus og Lukas forteller om, men Matteus mest. Det synes å vise at Matteus selv hadde den største rollen i det som ga anledning til denne særlige undervisningen og advarselen fra Kristus, og at den må ha gått svært dypt inn i hjertet hans.

Slik Markus forteller det (Mark 9,34), hadde de på veien snakket med hverandre om hvem av dem som skulle være den største – og det gjaldt, forklarer Matteus (Matt 18,1), i Messias' rike, himlenes rike. At disiplene hadde hatt en alvorlig og endog heftig strid, ser vi av Mesterens formaning slik Markus gjengir den (Mark 9,42–50), av Herrens anvisning om hvordan en skal handle mot en bror som har syndet, og av Peters spørsmål etterpå (Matt 18,15.21).

Vi kan heller ikke være i tvil om hva som ga anledning til den. Den utmerkelsen de tre nettopp hadde fått ved å bli tatt med opp på fjellet, kan ha vakt misunnelse hos de andre, og kanskje selvopphøyelse hos de tre. Om dette vitner både ånden Johannes viste da han hardt forbød mannen som ikke fulgte med disiplene (Mark 9,38), og Peters selvrettferdige kjøpslåing om å tilgi det en bror kunne tenkes å ha gjort, eller virkelig hadde gjort, mot ham (Matt 18,21).

Sannheten er at den gamle ånden ennå hadde stor makt over apostlene. Det var en vanlig jødisk forestilling at det ville være rangforskjeller i himlenes rike. Det trengs neppe sitater fra rabbinerne for å bevise det, for hele rabbinismen og fariseismen bygger på det, med sin atskillelse fra den simple og uvitende mengden.

Men selv innenfor rabbinismens krets skulle det være forskjeller etter lærdom og fortjeneste, ja, også etter yndest. I denne verden hadde Gud sine særlige yndlinger, som kunne få hva de ville av ham – for å bruke rabbinernes bilde: som et bortskjemt barn av sin far. Og i Messias-tiden skulle Gud gi hver enkelt en hytte etter hans rang.

Hvor dypt slike tanker og følelser satt, viser ikke bare disiplenes strid på veien. Det viser også den bønnen som Sebedeus-sønnenes mor og sønnene selv kom med senere (Matt 20,20).

Vi har allerede sett at det var anledning og stoff nok til en slik strid på veien fra forklarelsens fjell til Kapernaum. Vi går ut fra at Peter bare var sammen med de andre i begynnelsen.

Å dømme etter spørsmålet han senere stilte – hvor mange ganger han skulle tilgi den broren som hadde syndet mot ham – kan han ha blitt så dypt såret at han forlot de andre disiplene og skyndte seg i forveien sammen med Mesteren, som i alle fall skulle bo i huset hans. For verken han eller Kristus synes å ha vært til stede da Johannes og de andre forbød mannen som ikke ville følge med dem, å drive ut onde ånder i Kristi navn.

Dessuten kom ikke de andre disiplene til Kapernaum og inn i huset før akkurat da Peter var gått for å hente stateren som han skulle betale tempelskatten med for Mesteren og seg selv.

Hvis vi får lov til å gjette, vil vi antyde at broren som Peter syntes det var så vanskelig å tilgi, ikke var noen annen enn Judas. Med sine jødiske forestillinger ville Judas være særlig opptatt av en slik strid på veien; kanskje var han den som framfor alle hadde satt den i gang.

I hvert fall ville han av mange grunner være særlig misunnelig på og fiendtlig mot Peter. Hans naturlige karakter sto i skarp motsetning til Peters, men hadde samtidig så mange likhetstrekk med den.

I lys av denne striden på veien blir en annen hendelse fra reisen helt naturlig; den blir fortalt senere (Mark 9,38; Luk 9,49). Etter vår mening synes Johannes å ha hatt hovedrollen i den; kanskje gjorde han krav på å lede når Peter ikke var der.

De hadde møtt en som drev ut onde ånder i Kristi navn – om han lyktes eller ikke, trenger vi knapt spørre om. Så vidt hadde troen på Jesu makt spredt seg, så virkelig var troen på at de onde åndene var underlagt ham, og så ærbødig ble han anerkjent. En mann som slik forlot de jødiske åndemanernes metoder og bekjente Jesus overfor den jødiske verden, kunne ikke være langt fra himlenes rike.

Johannes hadde forbudt ham det på disiplenes vegne, fordi han ikke helt og fullt hadde sluttet seg til dem. Å forby en mann noe slikt under slike forhold måtte enten komme av den samme ånden som i striden på veien, eller bygge på bevis for at hensikten – eller i siste instans virkningen – var å få folk til å «tale ondt om» Kristus eller å hindre disiplenes arbeid, slik som med Skevas' sønner. Slik kunne det sikkert ikke være med en mann som påkalte hans navn, og kanskje hadde erfart dets kraft.

Mer enn det, og her har vi et evig prinsipp: «Den som ikke er imot oss, er for oss.» Ordet blir enda klarere når vi følger den bedre lesemåten hos Lukas: «Den som ikke er imot dere, er for dere» (Luk 9,50).

Lærdommen går svært dypt. Det er ikke uviktig å følge med disiplene. Men det er ikke vår sak å forby noen gjerning som blir gjort i hans navn, hvor ufullkomment det enn skjer, og bare ett spørsmål er virkelig avgjørende: om en mann helt og fullt er med Kristus eller ikke.

Slik var hendelsene på veien. Da disiplene kom inn i huset der han var i Kapernaum, holdt de striden sin skjult for Kristus, ja, alt som kunne virke personlig i spørsmålet, og spurte ham: «Hvem er den største i himlenes rike?» Det var et allment spørsmål.

Men Jesus visste hvilke tanker de hadde i sitt hjerte (Luk 9,47). Han visste hva de hadde stridd om på veien, og spurte dem nå om det (Mark 9,33). Markus' beretning er svært levende. Med dårlig samvittighet «tidde» de. Det ser ut som Mesteren først hadde gått ut for å ta

imot disiplene da de kom, og at de, fulle av striden sin, straks hadde stilt ham spørsmålet i gården eller forrommet, der de møtte ham.

Han gikk foran dem inn i huset og «satte seg ned», ikke bare for å svare på spørsmålet, men for å lære dem det de trengte å lære. Han kalte et lite barn til seg – kanskje Peters lille sønn – og stilte det midt iblant dem.

Vilkåret for å komme inn i himlenes rike var ikke å strides om hvem som skulle være den største, men å være helt uten tanke på seg selv, som et barn: å bli vendt om og helt forvandlet i sinnet, «omvendt». Og når det gjaldt spørsmålet om storhet der, var det i virkeligheten et spørsmål om storhet i tjeneste, og den største tjenesten var den som krevde mest selvfornektelse.

Den velsignede Frelseren lot handlingen følge ordene og tok det glade barnet på armene. Å ta imot Kristus – ja, å ta imot Faderen – var ikke å undervise, preke, gjøre undergjerninger eller store ting, men å gjøre den ringeste tjeneste for Kristi skyld. Og den minste tjenesten, slik det kunne se ut – om det så bare var å gi et beger kaldt vann i en slik ånd – skulle ikke miste sin lønn.

Disse ordene om å ta imot Kristus, og om å ta imot «i Kristi navn», hadde vekket Johannes' hukommelse og samvittighet. Halvt undrende, halvt fryktende spurte han seg om det var riktig, det de hadde gjort på veien da de forbød mannen å gjøre det han kunne i Kristi navn. Derfor fortalte han om det, og fikk den videre og høyere undervisningen om saken.

Markus og Matteus forteller om mer undervisning i tilknytning til dette, som Lukas viser til på et noe senere tidspunkt (Luk 17,1–2). Kristi kjærlighet går dypere enn nedlatelsen i å ta imot et barn, hvor fremmed det enn er for fariseerne og rabbinerne (Matt 18,2–6 med parallellene). Et menneske kan komme inn i riket og gjøre tjeneste – men hvis han ser bort fra kjærlighetens lov overfor de små når han gjør det, ville det være langt bedre om arbeidet hans ble brått avbrutt. Ja, bedre om en av de store kvernsteinene som drives av et esel, ble hengt om halsen hans, og han ble kastet i havet!

Vi stanser enda en gang for å legge merke til de jødiske rammene rundt evangeliets beretning; de vitner om at den er sann. Også Talmud taler om to slags kvernsteiner: den ene som drives med hånden, og som Luk 17,35 viser til, og den andre som drives av et esel.

Bildet av en kvernstein som henger om halsen, finnes også i Talmud – men der som bilde på nesten uoverstigelige vansker. Uttrykket «det var bedre for ham» er også en velkjent rabbinsk vending. Endelig forteller kirkefaderen Hieronymus at romerne i Galilea virkelig brukte den straffen mot noen av lederne for opprøret under Judas fra Galilea. Kristi ord synes å hentyde til den, og vi vet at Augustus brukte den.

Og en enda større skyld ville en bare altfor sikkert pådra seg! «Ve verden for forførelser!» (Matt 18,7; Mark 9,43–48). Forførelser og anstøt ville sikkert komme, men ve det mennesket som slik ødeleggelse kom ved.

Hva er da utveien? Hvis valget står mellom anstøtet og en del av oss selv, et lem, hvor nyttig det enn er – hånden, foten, øyet – da må det heller skjæres bort fra kroppen, hvor smertefullt det enn er, og hvor stort tapet enn kan synes. Det kan ikke bli så stort som at hele mennesket går tapt i Gehennas evige ild, «hvor deres orm aldri dør og ilden ikke slokner».

Det kan være hånd, fot eller øye – en vane, en sysel eller en gransking. Hvis det bevisst leder oss inn i forførelse, må vi fast og bestemt legge det bort, med tanke på det uendelig mye større tapet: evig anger og kval.

Her bryter Markus brått av med et ord der Frelseren gir lærdommen en allmenn anvendelse, mens Matteus fører beretningen videre (Mark 9,49–50). Vi tror at Herren her vendte seg bort fra tanken om at også lemmer som er ment til nyttig tjeneste, under visse forhold kan måtte skjæres av for å unngå det største tapet. Han ga disiplene dette som den siste sammenfatningen og forklaringen av alt: «For hver og en skal saltes for ilden» (NB: «saltes med ild») – eller, slik en svært tidlig randnote, som på merkelig vis har sneket seg inn i teksten, gjenga og forklarte det: «hvert offer skal saltes med salt.»

Ingen er skikket for offerilden eller kan bære fram noe som offer uten at det først, etter Moseloven, er dekket med salt, sinnbildet på det uforgjengelige.

«Salt er en god ting. Men hvis saltet» – som det åndelige offeret skal saltes med for ilden – «mister sin kraft, hva vil dere så salte det med?» Derfor: «Ha salt i dere selv.» Men la ikke dette saltet bli fordervet ved at dere gjør det til anstøt for andre eller for hverandre – slik som i

striden på veien, i det sinnelaget som førte til den, eller ved å forby andre å arbeide fordi de ikke følger med dere – men «hold fred med hverandre!»

Til denne forklaringen kan vi kanskje legge at formen på Kristi ord må ha gitt dem en særlig mening for disiplene. Det var en velkjent lov at hvert offer som ble brent på alteret, skulle saltes med salt (3 Mos 2,13). Ja, etter Talmud ble ikke bare hvert slikt offer, men også veden som offerilden ble tent med, strødd med salt.

For jødene på den tiden var saltet et sinnbilde på det uforgjengelige og høyere. Skriften ble sammenlignet med salt, likeså en skarp forstand, likeså sjelen. Endelig synes spørsmålet «hvis saltet mister sin kraft, hva vil dere så salte det med?» å ha vært et ordtak. Det forekommer med nøyaktig de samme ordene i Talmud, tydeligvis om noe som er umulig.

Alt dette gikk på tvers av fariseernes og rabbinernes ånd, men det Matteus forteller videre, fører enda lenger i samme retning. Vi synes å se Jesus fremdeles holde barnet. Med tydelig tanke på jødenes forakt for det som er lite, peker han på barnet og bruker rabbinernes lære om englene på en helt annen måte enn de noen gang hadde hørt.

Etter jødisk oppfatning var det bare de fremste av englene som var for Guds åsyn innenfor forhenget, mens de andre sto utenfor, ordnet i forskjellige klasser, og ventet på hans befaling. Det som utmerket de første, var at de alltid fikk se hans åsyn og høre og kjenne Guds råd og bud direkte.

Utmerkelsen besto altså i kunnskap; Kristus lærte at den besto i kjærlighet. Se opp fra jorden til himmelen! De englene som står Gud nærmest – de som representerer de små, kanskje er deres verneengler – er ikke de som har den dypeste kunnskapen om Guds råd og bud, men de som er preget av enkel, ydmyk nåde og tro. Lær derfor ikke bare at dere ikke skal forakte én av disse små, men også hvem som i sannhet er den største i himlenes rike!

Men Kristus hadde ennå en dypere side av den kristne kjærligheten å vise: den som ikke søker sitt eget, men det som er andres. Til nå hadde det gjeldt ikke å søke seg selv eller trakte etter store ting, men å stige ned til de små, slik Kristus og Gud gjør. Men hva om en «bror» virkelig hadde gjort urett og gitt grunn til anstøt (Matt 18,15)? Også

da ville rikets prinsipp – negativt å glemme seg selv, positivt å tjene i kjærlighet – først søke det beste for broren som hadde syndet.

Her ser vi motsetningen til rabbinismen. Den bestemmer at det er den som har gjort urett, ikke den som har lidd urett, som skal ta det første skrittet. Den foreskriver til og med at det skal skje i nærvær av mange vitner, og om nødvendig gjentas tre ganger. Når det gjelder plikten til å vise en bror hans feil, og den fine ømheten i å gjøre det i enerom for ikke å gjøre ham til skamme, sier rabbinismen det samme som Mesteren fra Nasaret. Men i praksis var det helt annerledes. Det fantes verken folk som ville ta imot irettesettelse, eller noen som var verdige til å gi den.

Helt annerledes var det i Kristi rike. Der ble teorien ikke bestemt nærmere, men praksisen ble tydelig trukket opp. Å overbevise den som hadde gjort urett, ved å handle i kjærlighet mot ham, var her verken en ydmykelse eller et tap av verdighet eller rett, men en virkelig vinning: Vi vinner vår bror for oss selv, og til sist for Kristus.

Men om også dette skulle slå feil, måtte den som var krenket, ikke gi opp sin kjærlighetstjeneste. Han måtte ta andre med seg i den, slik at formaningene hans fikk tyngde og myndighet og ikke kunne tas for å komme av personlige følelser eller fordommer – og kanskje også for at de skulle være vitner for Guds domstol.

Hvis også dette slo feil, skulle menigheten som helhet komme med en siste appell. Det kunne naturligvis bare skje gjennom dens representanter og ledere, som Gud hadde gitt myndighet. Og hvis også det ble avvist, ville kjærlighetens tilbud, som alltid i evangeliet, gå over i fare for dom. Ikke slik at dommen skulle fullbyrdes av mennesker, men slik at en slik synder, etter første og andre formaning, skulle vises fra (Tit 3,10). Han skulle behandles slik skikken var overfor en hedning eller en toller: ikke forfulgt, foraktet eller unngått, men ikke tatt opp i menighetens fellesskap (som en hedning) og ikke sluppet inn i nær, fortrolig omgang (som en toller).

Slik vi forstår det, trekker dette opp linjene for det som kalles menighetstukt generelt, og særlig når det gjelder urett mot en bror. Tukt som utøves slik, har Guds høyeste godkjenning, og den har det dypeste alvor over seg. Må Gud gi oss den tilbake! For i kraft av den myndigheten Kristus hadde gitt menigheten i dens ledere og representanter, ble det de bandt eller løste – erklærte for bindende eller

ikke bindende – stadfestet i himmelen. Det var heller ikke noe å undre seg over.

Kristi menneskevordelse var det leddet som bandt jorden til himmelen. Gjennom den skulle alt det som de i Kristi fellesskap ble enige om å be om, bli gjort for dem av hans «Far i himmelen» (Matt 18,19). Slik nådde menighetens makt opp til himmelen gjennom makten i bønnen i hans navn, han som gjorde Gud til vår Far.

Ut over tukten og myndigheten var det altså bønnens allmakt – «alt det to av dere på jorden blir enige om å be om, skal de få» – og med den også muligheten for en høyere kjærlighetstjeneste. For der de minste flokkene samles i Kristi navn, er han til stede, og med det er det visst at de er nær Gud og har hans velbehag (Matt 18,19–20).

Det er bittert skuffende at selv en Peter etter en slik undervisning kunne komme til Mesteren med spørsmålet om hvor mange ganger han skulle tilgi en bror som syndet mot ham. Kanskje kom han straks, kanskje etter at han hadde fått tid til å tenke over det og anvende det. Han trodde han hadde mer enn oppfylt de nye kravene om han tilga inntil sju ganger (Matt 18,21).

Slike trekk viser bedre enn lange drøftelser hvor mye det trengtes at Den Hellige Ånd ble sendt og fornyet dem. Og likevel er det noe rørende i den enkelheten og ærligheten Peter går til Mesteren med, som om han helt hadde gått inn i undervisningen hans – og likevel misforsto ånden i den slik.

Den nye vinen sprengte sannelig de gamle skinnsekkene. Rabbinismen hadde som prinsipp at den som hadde gjort urett, ikke fikk tilgivelse før han hadde bedt den krenkede om det, selv om han hadde gjort alt fullt ut godt igjen.

Men den lærte også at det var grusomt å nekte tilgivelse i et slikt tilfelle. Den jerusalemske Talmud legger til denne vakre bemerkningen: «La dette være et tegn i din hånd: Hver gang du viser barmhjertighet, skal Gud vise barmhjertighet mot deg; og viser du ikke barmhjertighet, skal heller ikke Gud vise barmhjertighet mot deg.» Men det var en fast regel at tilgivelse ikke skulle gis mer enn tre ganger. Og selv da var praksis en helt annen.

For Peter i hans uvitenhet må det ha virket som en stor tøyning av kjærligheten å tilgi sju forseelser i stedet for tre. Det falt ham ikke inn

at selve det å telle forseelser var et tegn på en ytre ånd som aldri hadde gått inn i eller forstått Kristi ånd.

Inntil sju ganger? Nei, sytti ganger sju! Det ordene tydelig ville, var å viske ut alle slike grenseskiller. Peter måtte ennå lære det vi altfor ofte glemmer: at Kristi tilgivelse, og den kristnes, ikke må regnes ut i tall. Den gjelder ikke mengde, men art: Kristus tilgir selve synden, han teller ikke syndene – og den som har erfart det, følger i hans fotspor.

Kapittel 50. Reisen til Jerusalem

Reisen til Jerusalem – de første hendelsene på veien.

(*Joh 7,1–16; Luk 9,51–62; Matt 8,19–22*)

Den delen av evangeliehistorien vi nå er kommet til, er særegen, og også vanskelig, fordi bare én av evangelistene forteller om hendelsene. Avsnittet i Lukasevangeliet fra Luk 9,51 til 18,14 står helt for seg selv.

Johannes nevner tre ganger Kristus viste seg i Jerusalem i denne tiden: ved løvhyttefesten (Joh 7,10–10,21), ved tempelvielsens fest (Joh 10,22–42) og ved hans siste inntog, som alle de andre evangelistene også forteller om (Matt 19,1 ff.; Mark 10,1 ff.; Luk 17,11 ff.). Johannes' beretning holder seg helt og holdent til det som skjedde i Jerusalem eller like i nærheten. Men den nevner også, eller antyder tydelig nok, at Jesus ved to av disse tre anledningene forlot Jerusalem og dro til landet øst for Jordan (Joh 10,19–21; 10,39–42). Ordene i Joh 10,39, «Da prøvde de igjen å gripe ham», peker på et tidligere lignende forsøk og en flukt.

I tillegg forteller Johannes om en reise til Betania – men ikke til Jerusalem – da Lasarus ble vakt opp (Joh 11). Etter det holdt de et rådsmøte mot Kristus i Jerusalem, og derfor dro han bort fra Judeas område til en egn «nær ørkenen» (Joh 11,54). Slik vi forstår det, var det ørkenen i nord, der Johannes hadde døpt og Kristus var blitt fristet, og dit han senere hadde trukket seg tilbake (Joh 10,40). Vi mener at denne «ørkenen» lå på den østlige bredden av Jordan og strakte seg nordover mot østbredden av Galileasjøen (jf. Luk 8,29).

Johannes forteller altså om tre ganger Jesus viste seg i Jerusalem i denne tiden, og Lukas forteller om tre reiser til Jerusalem (Luk 9,51; 13,22; 17,11). Når det gjelder utgangspunktet, stemmer den siste av dem overens med det de andre evangelistene sier (Matt 19,1; Mark 10,1). Lukas' beretning om de tre reisene til Jerusalem passer inn i Johannes' beretning om de tre gangene Kristus viste seg der. Det avsnittet som bare Lukas har (Luk 9,51–18,14), forteller hva som skjedde før, under og etter disse reisene, og Johannes forteller hvordan de endte.

Nå får vi et visst innblikk i planen for Lukasevangeliet sammenlignet med de andre. Vi ser at Lukas danner en slags overgang mellom de to andre synoptikerne og Johannes.

Matteusevangeliet har først og fremst Herrens taler, eller undervisning, som mål, og historien grupperer seg omkring dem. Det skal bevise at Jesus var Messias, den levende Guds Sønn, og er særlig rettet til jødene, i en form som passet særlig for dem. Markusevangeliet er et raskt overblikk over Messias' historie som sådan og handler for det meste om virksomheten i Galilea. Johannesevangeliet gir det høyeste og mest gjennomtenkte bildet av den evige Sønn som Ordet, og handler nesten bare om virksomheten i Jerusalem. Og Lukasevangeliet utfyller beretningene i de to andre evangeliene, Matteus og Markus, og gir dessuten noe de ikke har: virksomheten i Perea.

Det vi framfor alt har foran oss, er Jesu reiser til Jerusalem. Lukas ser hele denne historien i et videre lys, og det som i virkeligheten var tre forskjellige reiser, framstiller han som én – reisen mot det store målet.

Johannes går lenger tilbake og forteller om omstendighetene før Kristi reise til Jerusalem. Det som blir fortalt i det sjette kapitlet av Johannesevangeliet, skjedde like før påsken (Joh 6,4). Påsken falt på den femtende dagen i den første måneden i det kirkelige året (nisan), og løvhyttefesten begynte på samme dag i den sjuende måneden (tisjri) (Joh 7,2). Om de seks eller sju månedene mellom påsken (kap. 6) og løvhyttefesten (kap. 7), og alt som skjedde i dem, sier Johannes bare dette korte: «Etter dette gikk Jesus omkring i Galilea. For han ville ikke gå omkring i Judea, fordi judeerne [det vil si folkets ledere] sto ham etter livet.»

Men nå var løvhyttefesten nær. Pilegrimene kom trolig til Jerusalem før festens første dag. Det trengtes forberedelser, og de tok tid, særlig ved denne festen, da de måtte bygge hytter å bo i gjennom festuken. Dessuten var det vanlig at folk bar fram de ofrene de var blitt skyldige siden sist, når de gikk opp til en av de store høytidene. Fem måneder var gått siden den forrige store høytiden (ukefesten), og mange slike offer må ha vært skyldige. De vanlige festfølgene av pilegrimer reiste langsomt, og de må derfor ha dratt fra Galilea en tid før festen begynte.

Disse forholdene forklarer fullt ut enkelthetene i beretningen. De viser også på en ny måte hvor ensom Kristus var i sitt verk. Disiplene hans hadde ikke forstått undervisningen hans. Med hans død like for øye viste de enten grov uvitenhet, eller de stredes om sin framtidige rang.

Og hans egne «brødre» trodde ikke på ham. Alt som hadde skjedd i den siste tiden, hadde rystet dem dypt – særlig at han ikke hadde gått inn på de skriftlærdes krav om «et tegn fra himmelen».

Hvis han virkelig gjorde disse «gjerningene», så la ham vise seg for verden – i Jerusalem, hovedstaden i deres verden, og for dem som kunne prøve om de var virkelige. La ham stå fram ved en av Israels store høytider, i templet, og særlig ved denne festen, som pekte fram mot Messias-tidens innhøsting av alle folkeslag. La ham nå gå opp til Judea sammen med dem i festfølget, slik at hans disipler – ikke bare galileerne, men alle – kunne få «se» gjerningene hans.

Utfordringen var ikke ny, og sett fra verdens side kan den heller ikke kalles urimelig. Vise seg selv! Det ville han sannelig gjøre, men ikke på deres måte. Den rette «tid» for det var ennå ikke kommet, men den ville snart komme. Men for dem, slik de tenkte seg at Messias skulle tre fram, var det «alltid den rette tid». Det var naturlig, for «verden» kunne ikke «hate» dem; de og det de ville vise fram, stemte helt med verden og dens syn.

Men verden bar et personlig hat mot ham. Det kom av motsetningen i prinsipp: Kristus ble åpenbart, ikke for å gjenopprette et jordisk rike for Israel, men for å bringe himmelens rike til jorden – for å «gjøre ende på djevelens gjerninger». Derfor måtte han vekke fiendskap hos den verden som «ligger i det onde».

Han skulle vise seg på en annen måte enn den de søkte, når hans «tid var fullendt» – snart: Det skulle begynne ved denne festen, fortsette ved den neste og nå sitt mål ved den siste påsken. Han skulle åpenbare seg som Messias på den eneste måten det kunne skje, når verden i sitt innerste vesen var fiendtlig mot ham.

Derfor lot han dem gå opp i festfølget, mens han selv ble igjen. Da han ikke lenger trengte å frykte for larmen og oppsynet, som han ville unngå, gikk også han opp, men i det skjulte og ikke åpenlyst, slik de hadde foreslått. Her begynner Lukas' beretning. Den leses nesten som en utlegning av det Herren nettopp hadde sagt til brødrene sine om verdens fiendskap og om hvordan han skulle åpenbare seg: «Han kom til sitt eget, og hans egne tok ikke imot ham. Men alle dem som tok imot ham, dem ga han rett til å bli Guds barn … De er … født … av Gud.»

Kristus synes først å ha tatt sikte på å gå den mer direkte veien til Jerusalem gjennom Samaria. Han ville ikke følge pilegrimsflokkene, som reiste til Jerusalem gjennom Perea for å unngå landet til de forhatte rivalene sine.

Men planen hans ble snart hindret. Kristus hadde sendt bud foran seg for å gjøre i stand for seg selv og følget sitt. Men i den aller første samaritanske landsbyen fikk sendebudene høre at de ikke ville ta imot rabbien, og at de verken ville vise gjestfrihet eller vennlighet mot en som skulle opp til festen i Jerusalem. Sendebudene kom tilbake med dette svaret, som var så merkelig lite østerlandsk, og møtte Mesteren og følget hans på veien.

Det var ikke bare en krenkelse av vanlig skikk og bruk, men en åpen fiendtlig handling mot Israel så vel som mot Kristus. «Tordensønnene» tok det kanskje desto tyngre på vegne av Mesteren sin jo hardere motstanden mot ham ble.

De foreslo å forsvare saken, både Israels og dets Messias-konges, ved en åpen guddommelig dom: ild som skulle kalles ned fra himmelen og ødelegge landsbyen. Tenkte de i denne sammenhengen på synet av Elia, som tjente Kristus på forklarelsens fjell – og var dette deres måte å anvende det på? Men han som var kommet, ikke for å ødelegge, men for å frelse, vendte seg om og talte strengt til dem, og gikk fra samaritansk over i jødisk område.

Denne reisen var avgjørende, ikke bare for Mesteren, men også for dem som fulgte ham. Fra nå av kunne det ikke være som før; de måtte følge ham helt og fullt, som inn i lidelse og død. Slik ser vi på de tre neste hendelsene på veien.

Etter avvisningen hos samaritanene var de, slik det ser ut, «på vei» til en annen landsby, en jødisk. Da brøt «en» av følget ut i en spontan erklæring om at han var villig til å følge ham ubetinget og overalt. Matteus forteller at det var en «skriftlærd». Det kom av den edle begeistringen i øyeblikket. Kanskje var han egget av den uretten samaritanene hadde gjort, kanskje var han grepet av den kjærligheten som irettesatte disiplenes iver, men ikke hadde et ord av bebreidelse for andres uvennlighet.

Men det var én mulighet den skriftlærde, og alle som er like begeistret som han, ikke regnet med: at Kristus var helt hjemløs i denne verden – og det ikke av tilfeldige grunner, men fordi han var «Menneskesønnen».

Straks ble det tydelig hvor dyp selvfornektelse det krever å følge Kristus, og hvor sterkt det strider mot alt som er vanlig blant mennesker. Den skriftlærde hadde selv tilbudt seg å følge Jesus. En annen av disiplene sine ba Jesus følge seg, og det under forhold som var særlig tunge og vanskelige (Luk 9,59).

I de dager ville alle forstå uttrykket å «følge» en lærer slik at det betydde å bli hans disippel. Videre ble ingen plikt regnet som mer hellig enn at de som plikten naturlig falt på, begravde den døde. For dette måtte alt vike – selv bønnen og studiet av loven.

Endelig er vi sikre på at Kristus, da han kalte denne disippelen til å følge seg, visste fullt ut at hans far i samme øyeblikk lå død. Han kalte ham altså ikke bare til hjemløshet – det kunne han ha vært forberedt på – men til å legge til side det som både naturlige følelser og jødisk lov syntes å pålegge ham som den helligste plikt.

Kristus ga et tilsynelatende underlig svar på bønnen om først å få begrave sin far. Vi går her forbi at begravelsen, sorgen over en død far og den renselsen som fulgte etterpå, etter jødisk lov ville ha tatt mange dager, slik at det kunne ha blitt vanskelig, kanskje umulig, å nå Kristus igjen. Vi vil heller holde oss til Kristi enkle ord. De gir oss denne gjennomtrengende lærdommen: Det finnes høyere plikter

enn både dem jødisk lov pålegger og dem den naturlige ærbødigheten krever, og et høyere kall enn menneskers.

Det var enda en hindring å overvinne for den som ville følge Kristus. En annen i følget ville gå med ham, men ba om lov til først å gå og si farvel til dem han hadde forlatt der hjemme.

Det ser nesten ut som om denne bønnen var et av de «fristende» spørsmålene som ble stilt Kristus. Den viser at det å følge Kristus ble sett som en plikt, og det å forlate dem i det jordiske hjemmet som en prøvelse. Og den røper ikke bare et delt hjerte, men et hjerte som ikke er skikket for Guds rike. For hvordan kan den som ser seg omkring eller tilbake idet han legger hånden på plogen, pløye en rett fure å så i?

Dette er altså de tre avgjørende vilkårene for å følge Kristus: full selvfornektelse og hjemløshet i verden; straks og helt å overgi seg til Kristus og hans verk; og et hjerte og et sinn som er enkelt og udelt og vendt mot Kristus og hans verk. Samtidig finnes det ingen annen avskjed som er så tung som den som ville skille oss fra ham, og ingen annen eller høyere glede enn å følge ham.

Kapittel 51. De sytti og hjemmet i Betania

De syttis utsendelse og hjemkomst. Hjemmet i Betania.

(*Luk 10,1–16; Matt 9,36–38; 11,20–24; Luk 10,17–24; Matt 11,25–30; 13,16; Luk 10,25.38–42*)

Mest sannsynlig var det på vandringen sørover denne gangen at Jesus «utpekte» de «sytti andre», som skulle melde i hver by og hver landsby at han kom.

Selv om de to utsendelsene ligner hverandre mye, er det merkbare forskjeller mellom utsendelsen av de tolv og denne av «de sytti andre». Legg merke til at den første er fortalt av tre av evangelistene, så Lukas kan ikke ha blandet dem sammen (Matt 10; Mark 6,7 ff.; Luk 9,1 ff.). De tolv ble sendt ut da de ble innsatt som apostler. Utsendelsen var evangeliserende og misjonerende, og den stadfestet og viste fram den «makt og myndighet» de hadde fått. Vi ser den derfor som et sinnbilde på apostelembetet som nettopp var innstiftet, med dets gjerning og myndighet.

De sytti fikk derimot ikke formelt noen makt eller myndighet, for deres sendelse var bare midlertidig. Det fremste målet var å forberede Mesterens komme på de stedene de ble sendt til. De ble valgt ut av den videre kretsen av disipler, og nå var de sytti i stedet for tolv.

Selve tallene, og forskjellen i oppgavene til de to flokkene av sendebud, synes å vise at de tolv var et bilde på høvdingene for Israels stammer, mens de sytti var et sinnbilde på stammene selv, slik som de sytti eldste som ble satt til å hjelpe Moses (4 Mos 11,16). Denne sinnbilledlige betydningen av tallet sytti levde videre blant jødene. Vi finner den igjen i de sytti som etter overleveringen oversatte Bibelen til

gresk (Septuaginta), og i de sytti medlemmene av Rådet, den øverste domstolen.

Matteus gjengir (i en noe fyldigere form) det vi kan kalle «innledningen» til utsendelsen av de sytti, men hos ham står den foran utvelgelsen og utsendelsen av de tolv apostlene (Matt 9,36–38). Det kan godt være at lignende ord gikk forut for begge. Noen av uttrykkene i Luk 10,2 hadde Jesus brukt allerede lenge før (Joh 4,35).

De store folkeskarene rundt om i Israel – ja, også de som «ikke hører til i denne innhegningen» (Joh 10,16) – sto for hans øyne som får uten en sann hyrdes omsorg, «herjet og forkomne», og deres stumme nød kalte på hans guddommelige medynk. Dette var den dypeste grunnen til at først apostlene og nå de sytti ble sendt ut til en høst som virkelig var stor.

Hvor få var ikke arbeiderne, når en så hvor stor marken var og hvor mye arbeidet hastet! Men marken var Guds, og derfor var det også bare han som kunne «drive arbeidere ut» som ville og kunne gjøre hans gjerning. Vår del var å be om at det måtte behage ham å gjøre det.

Disse innledende ordene (Luk 10,2) har siden alltid vært kirkens forbønn i arbeidet for Kristus. Etter dem fulgte sendelsen og de nærmere påbudene til de trettifem parene av disipler som dro ut i dette ærendet. Påbudene er i nesten alle enkeltheter de samme som de tolv hadde fått tidligere.

Men vi legger merke til at både de innledende og de avsluttende ordene til apostlene mangler i det som ble sagt til de sytti. Det var ikke nødvendig å advare dem mot å gå til samaritanene, for de sytti skulle til de byene i Perea og Judea som lå langs veien til Jerusalem, der Kristus snart skulle dra gjennom. De fikk heller ikke nøyaktig de samme overnaturlige kreftene som de tolv (jf. Matt 10,8 med Luk 10,9).

Naturlig nok var påbudene om hvordan de selv skulle ferdes, i det vesentlige de samme i begge tilfeller. Vi merker oss bare tre særtrekk i dem som ble gitt de sytti. Påbudet «Gi dere ikke i snakk med folk langs veien» (ordrett: «hils ikke på noen på veien») passet for en kort og rask sendelse, som kunne ha blitt avbrutt om de stiftet nye bekjentskaper eller tok opp igjen gamle.

Både Mishna og Talmud slår fast at en ikke skulle avbryte bønnen for å hilse, selv ikke på en konge – ja, ikke engang for å vikle løs en slange som hadde kveilet seg rundt foten. Alle var enige om at en

ikke skulle hilse på noen like før bønnen, for at den ikke skulle bli forstyrret. En ble heller rådet til å korte ned eller avslutte bønnen enn å avbryte den, selv om det siste kunne tillates i ytterste nød.

Men Kristus synes ikke å ha hatt noen av disse forskriftene i tankene. Hvis en vil lete etter noe lignende, finner en det i Elisjas påbud til Gehasi da han sendte ham for å legge profetens stav på sunemittkvinnens døde gutt: «Møter du noen, så hils ikke på ham» (2 Kong 4,29).

De to andre særtrekkene i talen til de sytti synes mer å gjelde ordene enn saken. Uttrykket «er det et fredens barn der» (Luk 10,6) er et hebraisk uttrykk. Det betyr det samme som «om huset er det verd» (Matt 10,13) og sikter til hvordan husets herre og husfolket er.

Påbudet om å ete og drikke det de ble budt (Luk 10,7–8), er bare en nærmere forklaring av befalingen om å bli i det huset som hadde tatt imot dem, uten å søke et bedre sted å bo. På den annen side mangler sendelsen av de sytti hele den svært viktige avslutningen av talen til de tolv – den langt største delen av den talen (Matt 10,16–42). Det viser tydelig at denne sendelsen bare var midlertidig.

I Lukasevangeliet følges talen til de sytti av veropet over Korasin og Betsaida (Luk 10,13–16). Der står det åpenbart på rett plass, etter at Kristi gjerning i Galilea var fullført og til sist forkastet. I Matteusevangeliet står det like etter at Herren har refset folket for at det forkastet døperens budskap (Matt 11,20–24). Veropet over de byene der «de fleste av hans kraftige gjerninger var gjort», står i forhold til hvor store fortrinn de hadde fått.

Veropet over Korasin og Betsaida er så mye mer bemerkelsesverdig som Korasin ellers ikke er nevnt i evangeliene, og evangeliene forteller ikke om noe under i (det vestlige) Betsaida. Dette synes å føre til to uunngåelige slutninger. For det første: Hvis denne historien var en legende, ville ikke forfatteren ha latt Jesus velge navn på steder som han selv ikke hadde knyttet til legenden. For det andre er det tydeligvis ikke bevart noe i evangeliene om de fleste av Kristi under. Bare de som var nødvendige for å vise at Jesus er Messias, er fortalt, i samsvar med den planen hvert av evangeliene er bygd opp etter (Joh 21,25).

Korasin og Betsaida blir sammenlignet med Tyrus og Sidon, som ville ha omvendt seg om de hadde fått lignende formaninger. Kapernaum, som så lenge hadde vært Jesu hjem og virkelig var «blitt

opphøyet til himmelen», blir sammenlignet med Sodoma. En slik skyld førte med seg en enda større straff.

Vi kan ikke si sikkert hvor Betsaida og Korasin lå. Betsaida var trolig «fiskerlandsbyen» ved Kapernaum. Hieronymus legger Korasin omkring tre kilometer fra Kapernaum. I så fall kan det være dagens Kerazeh, et stykke nordvest for Kapernaum. Og Kapernaum selv: Når vi står på den veldige ruinmarken med omveltede steiner som viser hvor dagens Tell Hum ligger, kjenner vi at ingen skildring av byen kunne være mer billedlig sann enn den Kristus profetisk ga da han lignet byen i dens fall med dødens og «dødsrikets» øde.

Enten de sytti virkelig kom tilbake til Jesus før løvhyttefesten eller ikke, passer det å se på utfallet av sendelsen her. Den hadde fylt dem med «glede». Ja, utfallet hadde gått over det de ventet, slik som troen deres hadde gått ut over bokstaven og til ånden i hans ord.

Etter det de fortalte ham, hadde til og med de onde åndene adlydt dem i hans navn. Dermed hadde de gått ut over bokstaven i Kristi oppdrag. Men etter hvert som de prøvde det, hadde troen deres vokst, og de hadde brukt hans befaling om å «helbrede de syke» på de verste av alle lidende, dem som ble hardt plaget av onde ånder. Lysets og livets fyrste hadde seiret over mørkets og dødens fyrste. «Denne verdens fyrste» skulle «kastes ut» (Joh 12,31). I ånden så Kristus «Satan falle ned fra himmelen som et lyn». Han ser frukten av sin sjels møye og mettes (jf. Jes 53,11)!

Det de syttis tro hadde nådd fram til, skulle nå gjøres varig for kirken, som de representerte. Kristus ga dem nå «makt til å trå på slanger og skorpioner og over alt fiendens velde», og lovte at «ingen ting skal skade dere». Disse ordene kunne ikke gjelde de sytti for en sendelse som nå var slutt; de var talt til dem bare for så vidt som de sto for hele den allmenne kirke.

Men det er ikke denne makten eller myndigheten som skal være den største gleden, verken for kirken eller for den enkelte. Det er at våre navn er innskrevet i himmelen. Slik fører Kristus oss tilbake til sin store lære om at vi må bli som barn, og om hvor hemmeligheten ved sann storhet i riket ligger.

Disiplenes glede fikk svar i Mesterens glede, og hans undervisning gikk snart over i en takkebønn. Gjennom alt som hadde hendt siden forklarelsen, har vi sett en stadig skarpere motsetning til rabbinernes

lære. Men den nådde nesten sitt høydepunkt i takken for at Faderen i himmelen hadde skjult dette for vise og forstandige og åpenbart det for umyndige.

Når vi ser det i lys av den tiden, vet vi at de «vise og forstandige» – rabbineren og den skriftlærde – ut fra sitt eget ståsted ikke kunne ha fattet det. Og slik må det alltid være rikets lov og den grunnleggende regelen for Guds åpenbaring: Ikke som «vise og forstandige», men bare som «umyndige» – som de som har «omvendt seg og blitt som barn» – kan vi få del i den kunnskapen som gjør vis til frelse. Dette er sannelig evangeliet og Faderens velbehag.

De ordene Kristus talte da han gikk over fra talen til de sytti og takken til Gud (Luk 10,22), lyder nesten som Faderens svar på Sønnens bønn. De gjelder og forklarer den myndigheten Jesus hadde gitt sin kirke: «Alle ting er overgitt til meg av min Far.»

Og de gir den dypeste begrunnelsen for at dette var skjult for de vise og åpenbart for de umyndige. For ingen uten Faderen kunne fullt ut kjenne Sønnen, og omvendt kjente ingen uten Sønnen Faderen sant. Derfor kom denne kunnskapen til oss, ikke ved visdom eller lærdom, men bare ved at Kristus åpenbarte den: «Ingen kjenner til hvem Sønnen er, uten Faderen, og hvem Faderen er, uten Sønnen og den som Sønnen vil åpenbare det for.»

Også Matteus forteller dette, men i en annen sammenheng. Han avslutter avsnittet med ord som siden alltid har vært den store teksten for dem som har fulgt i de syttis fotspor som sendebud i Kristi sted (Matt 11,28–30). Lukas avslutter derimot denne delen av fortellingen med ord som passer like godt til anledningen (Luk 10,23–24), og som riktignok ikke var nye i Herrens munn (jf. Matt 13,16). De passer så godt til det som gikk forut, at vi knapt kan tvile på at både det Matteus og det Lukas forteller, ble sagt ved denne anledningen.

Fordi kunnskapen om Faderen bare kom gjennom Sønnen, og fordi dette var skjult for de vise og åpenbart for «umyndige», åpnet den nådige Herren sine armer og ba alle som strever og har tungt å bære, komme til ham. Dette var fårene, «herjet og forkomne». For å samle dem, så han kunne gi dem hvile, hadde han sendt ut de sytti. Til denne gjerningen hadde han bedt Faderen drive arbeidere ut, og den har han siden betrodd kirkens tro og kjærlighetstjeneste.

Den sanne visdommen, som gjorde en skikket for riket, var å ta hans åk på seg. Det skulle vise seg å være gagnlig og lett, ikke som rabbinernes uutholdelige åk med alle sine vilkår. Og den sanne forstanden en skulle søke, fikk en ved å lære av ham.

I denne visdommen – å gå inn i riket ved å ta dets åk på seg – og i den kunnskapen som kom ved å lære av ham, var Kristus selv både den sanne lærdommen og den beste læreren for disse «umyndige». For han er «nedbøyd og ydmyk av hjertet», og derfor skulle en finne sann hvile for sjelen ved å komme til ham.

Slik Matteus, jødenes evangelist, har bevart disse ordene, må de ha sunket desto dypere inn i hjertet til Kristi jødiske tilhørere, fordi de kom i deres egen gamle, velkjente talemåte, men med en helt annen ånd. Et av tidens vanligste billedlige uttrykk var «åket», som betegnet at en underla seg en oppgave eller en forpliktelse. Vi leser ikke bare om «lovens åk», men også om de «jordiske myndigheters åk» og om vanlige «borgerlige plikter». Et slikt åk kunne «kastes av», slik de ti stammene hadde kastet av seg «Guds åk» og dermed ført landflyktigheten over seg.

Å «ta åket på seg» betydde derimot å underlegge seg det av fritt valg og med et bevisst forsett. Om Jesaja ble det sagt at han hadde fått profetere om så mange velsignelser «fordi han med glede hadde tatt himlenes rikes åk på seg». Og som nevnt før lærte rabbinerne at ordene i 5 Mos 6,4–9 skulle leses før dem i 5 Mos 11,13–21 i *Sjema*, trosbekjennelsen som ble sagt hver dag. Slik skulle en først generelt «ta himlenes rikes åk på oss, og først etterpå budenes åk». Dette åket hadde hele Israel tatt på seg, og ved det hadde folket vunnet den fortjenesten som siden alltid ble tilregnet det.

Men i praksis var «rikets åk» ikke noe annet enn «lovens» og «budenes» åk: et åk av møysommelige gjerninger og en selvrettferdighet som var umulig å nå. Det var «uutholdelig», ikke Kristi «gagnlige» åk, der Guds rike er av tro og ikke av gjerninger. Rabbinsk fromhet hadde som sitt ideal frivillig å gjøre åket så tungt som mulig og ta på seg så mange forpliktelser som mulig. Derfor lå det en egen lærdom og trøst i Kristi ord. Og med god grunn kunne han legge til, slik Lukas forteller (Luk 10,23–24), at salige var de som så og hørte dette.

Det er ikke usannsynlig at det neste Lukas forteller (Luk 10,25 ff.), står på rett plass. En «lovkyndig» spurte hva han skulle gjøre for å

arve evig liv, og Kristus underviste ham i lignelsen om den barmhjertige samaritan. Dette henger åpenbart godt sammen med det Kristus nettopp hadde lært om å gå inn i himlenes rike. Mesteren hadde sagt at dette var skjult for de vise, og at en måtte ta rikets åk på seg. Kanskje forsto denne skriftlærde det som en stadfesting av synet til de rabbinske lærerne som la mer vekt på gode gjerninger enn på studier.

Denne avbrytelsen ville ha vært en mislyd i den himmelske samklangen på denne reisen, om ikke Kristi undervisning hadde vært knyttet til den. Fra den vender vi oss nå til en helt annen scene. Den må høre til slutten av Kristi reise til løvhyttefesten, for hjemmet til Marta og Maria, som den fører oss inn i, lå i Betania. Landsbyen lå tett ved Jerusalem, nesten som en av byens forsteder.

Fortellingen om hvordan Kristus ble tatt imot i Martas hus, viser at Jesus var kommet til Betania sammen med disiplene, men at bare han var gjest hos de to søstrene (Luk 10,38). Vi slutter av dette at Kristus hadde latt disiplene gå videre inn i byen like ved for å holde høytiden, mens han selv ble i Betania.

Med dette stemmer det som står i Joh 7,14: Det var ikke i begynnelsen, men «midt i høytiden» at Jesus «gikk opp i templet». Det var riktignok ikke direkte ulovlig å reise på de to første høytidsdagene. Men vi kan knapt tenke oss at Jesus ville ha gjort det, særlig ikke under løvhyttefesten. Slutningen ligger da nær at Jesus hadde blitt i nærheten, slik vi vet han gjorde i Betania, i huset til Marta og Maria.

Også andre ting forklarer seg da, særlig at broren til Marta og Maria ikke var der; han tilbrakte trolig høytidsdagene i selve byen. Det var i begynnelsen av løvhyttefesten, og det Lukas forteller (Luk 10,38–42), må ha skjedd i den åpne løvhytta som var oppholdsrom gjennom høytidsuken.

For etter loven var det en plikt å ete, sove, be og studere – kort sagt å leve – i løvhyttene gjennom hele høytidsuken, og de skulle bygges av greiner fra levende trær. Dette var riktignok ikke helt bindende for kvinnene. Men regelen at alle skulle gjøre «hytta til den viktigste boligen og huset bare til den nest viktigste», ville få dem til å bruke løvhytta i det minste som oppholdsrom for både menn og kvinner.

Hyttene var høye nok, men ikke for høye, for det meste åpne på forsiden, tette nok til å gi skygge, men ikke så tette at de stengte sollys og luft ute. Slik var nok rommet der det som er fortalt, foregikk. Legger

vi til at hytta trolig sto i gårdsplassen, kan vi se for oss Marta som gikk fram og tilbake i travle ærender. Mens hun gikk, så hun Maria som ble sittende og lytte, helt oppslukt, uten å ense hva som foregikk rundt henne. Og vi kan se hvordan den eldste søsteren, slik ordene i vers 40 tyder på, kunne tre så brått fram for Mesteren med klagen sin.

For å forstå denne historien må vi legge bort forutfattede tanker, hvor tiltalende de enn kan være. Det finnes ikke noe bevis for at familien i Betania tidligere hadde hørt til kretsen av Kristi uttalte disipler. Det var, som hele historien viser, et velstående hjem. Vi vet ikke hvordan det kom seg, men huset var åpenbart Martas, og der tok hun imot Jesus da han kom til Betania. Det var ikke uvanlig i Israel at en from og velstående kvinne tok imot en stor rabbiner i sitt hus. Men dette var ikke noe vanlig tilfelle.

Marta må ha hørt om ham, selv om hun ikke hadde sett ham. Ja, hele fortellingen tyder på at Jesus var kommet til Betania for å ta imot Martas gjestfrihet (jf. Luk 10,38). Den var trolig blitt tilbudt da noen av de «sytti» hadde bodd i det mest verdige huset i Betania og meldt at Mesteren snart skulle komme. Likevel viser hennes framferd bare at hun ble dratt mot Kristus, ikke at hun virkelig var disippel. I høyden viser den at hun oppriktig ønsket å lære det gode budskapet.

Så kom Jesus. Han skulle bo i en av løvhyttene, søstrene i huset, og den store løvhytta midt på gårdsplassen skulle være felles oppholdsrom for alle.

Høytiden var en travel tid for husmoren i et velstående hjem, særlig så nær Jerusalem. Derfra kunne broren hennes etter de to første høytidsdagene når som helst den uken ta med seg ansette gjester fra byen. Til alt dette kom nå omsorgen for å vise en slik gjest nok ære – for hun må allerede ha kjent dypt hvor stor han var. Så skyndte hun seg fram og tilbake over gårdsplassen, «travelt opptatt med alt som skulle stelles i stand», ordrett «dratt hit og dit av mye tjeneste».

Også hennes yngre søster ville vise ham den største ære, men ikke slik Marta gjorde. Hennes ærbødighet var å glemme alt annet enn ham, som talte slik ingen noen gang hadde talt. Hun «satte seg ved Jesu føtter og lyttet til hans ord». Og gang på gang, når Marta gikk forbi i sine travle ærender, satt Maria der fremdeles og lyttet og levde.

Til sist brøt søsteren inn med noe som høres ut som en sutrende klage. I sin utålmodighet kunne hun ikke tenke seg at en kvinne

kunne gjøre sin plikt eller vise sin åndelige framgang på en slik måte: «Herre, bryr du deg ikke om at søsteren min har latt meg bli alene med å tjene deg?» Maria hadde tjent sammen med henne, men nå hadde hun latt henne bli alene med arbeidet.

Med mild irettesettelse og formaning svarte han henne. Kjærligheten i tonen viste seg allerede i at han gjentok navnet hennes: «Marta, Marta!» – slik han senere sa «Simon, Simon!». Og han lærte henne med ord som er enkle i sin første mening, men så rike at de siden alltid har fått den mest mangesidige anvendelse: «Du gjør deg strev og uro med mange ting. Men ett er nødvendig. Maria har valgt den gode del, som ikke skal bli tatt fra henne.»

Kapittel 52. Ved løvhyttefesten

Ved løvhyttefesten. Den første talen i templet.

(*Joh 7,11–36*)

Det var den delen av høytidsuken som ikke var hellig, de halvhellige dagene. Jerusalem så helt annerledes ut enn ellers – ja, annerledes enn når gatene var fylt av festpilegrimer i påskeuken eller ved pinse. For dette var framfor alt høytiden for pilegrimene fra utlandet, som kom fra de fjerneste steder, og nå ble tempelgavene deres tatt imot og talt opp. Jerusalemsfolket så på de mørkhudede fremmede, som likevel var landsmenn, med stolt selvfølelse, men ikke uten en vennlig nedlatenhet, og den ivrige galileeren stirret nysgjerrig etter dem. Pilegrimene på sin side så med ærefrykt og undring på det nye synet.

Hele dagen steg røyken av de brennende, ulmende ofrene opp i en søyle som langsomt bredte seg, og ble hengende mellom Oljeberget og Sion. Levittenes sang og de høytidelige svarene i *Hallel* ble båret med vinden, eller de klare støtene fra prestenes sølvtrompeter syntes å vekke ekko langt borte.

Og så om natten – hvordan sto ikke alle de veldige tempelbygningene fram, opplyst av de store lysestakene som brant i kvinnenes forgård, og av skinnet fra faklene, mens underlige toner av gåtefulle hymner og danser fløt ut over mørket mellom dem! Med god grunn kunne Israel kalle løvhyttefesten «Høytiden», og den jødiske historieskriveren Josefus beskrive den som «den helligste og største».

Tidlig den 14. tisjri (som svarer til vår september eller begynnelsen av oktober) var alle festpilegrimene kommet. Da var det virkelig travelt og livlig. Folk måtte finne husly, gjester måtte ønskes velkommen og bevertes, og alt som trengtes til høytiden, måtte gjøres i stand. Løvhytter måtte reises alle steder – i gårdsrom og på hustak, i gater og

på torg – for å huse og beverte den veldige mengden. Det var løvhytter overalt, til minne om ørkenvandringen og nå om det gode landet.

Bare den barske borgen Antonia, som truet over templet, var ikke pyntet med høytidens grønne vårdrakt, som landet hadde sprunget ut i. For jøden må det ha vært et forhatt syn, denne borgen som voktet og behersket hans egen by og hans eget tempel. Men tross alt dette kunne ikke Israel lese tidens tegn på den mørke himmelen, og folket kjente heller ikke den tiden da det fikk en nådig besøkelse. Og likevel burde nettopp løvhyttefesten tydeligere enn noen annen høytid ha pekt dem fram mot framtiden.

Ja, hele sinnbildet i høytiden pekte framover, fra den innhøstingen som var fullført, og som den var en takkefest for. Det innrømmet rabbinerne selv. Det underlige tallet på okser som ble ofret – sytti i alt – mente de siktet til hedningverdens «sytti folk». Skikken med vannøsingen ble regnet som så livsviktig at hele høytiden ble kalt «vannøsingens hus», og den var et sinnbilde på at Den Hellige Ånd skulle utøses.

Når den korte natten med den store tempelbelysningen var slutt, fulgte et høytidelig vitnesbyrd for Herren mot hedenskapet. Det må ha vært et gripende syn. Levittene sto tett med musikkinstrumentene sine på de femten trinnene som førte fra Israels forgård ned til kvinnenes forgård. Ut fra mengden av dem trådte to prester med sølvtrompetene sine.

Når det første hanegalet meldte at morgenen grydde, blåste de tre støt, så tre nye på det tiende trinnet og enda tre støt da de kom inn i kvinnenes forgård. Mens de stadig blåste i trompetene, gikk de gjennom kvinnenes forgård til Den fagre port. Der snudde de seg vestover mot Det hellige og sa: «Våre fedre, som var på dette stedet, vendte ryggen mot Herrens helligdom og ansiktet mot øst, for de tilba solen mot øst. Men vi – våre øyne er vendt mot Herren.» «Vi tilhører Herren – våre øyne er vendt mot Herren.»

Ja, hele denne natt- og morgenscenen var et sinnbilde. Tempelbelysningen var et bilde på lyset som skulle stråle ut fra templet inn i hedenskapets mørke natt. Ved første morgengry kom så støtene fra prestenes sølvtrompeter, som et bilde på Guds hær. Den rykket fram med høytidelige trompetstøt og kalte de sovende til å våkne, og den marsjerte helt til helligdommens ytterste grense, til Den fagre port,

som åpnet seg mot hedningenes forgård. Og der snudde den seg igjen for å legge inn en høytidelig protest mot hedenskapet og avlegge en høytidelig bekjennelse til Herren!

Men Jesus viste seg ikke i templet de to første høytidsdagene. Pilegrimene fra alle kanter av landet hadde ventet ham der, for nå snakket alle om ham – men «ikke fritt ut» i Jerusalem, for de var redde for rådsherrene sine. Likevel lette de etter ham og spurte etter ham. Blant «folket», de festflokkene som var kommet fra forskjellige steder, gikk det en dempet, forvirret samtale for og imot i dette store stridsspørsmålet. Noen sa: «Han er en god mann!» Andre sa at han bare villedet den vanlige, uvitende hopen. Og nå, med ett, på de halvhellige dagene, var Jesus selv i templet og lærte.

Vi vet at han ved en senere anledning gikk omkring og lærte i «Salomos søylegang» (Joh 10,23). Der pleide de første disiplene å samles (Apg 5,12), og det tyder på at det var her folket nå fant ham.

Verken Josefus eller Mishna nevner denne søylegangen ved navn. Men vi har all grunn til å tro at det var den østlige søylerekken. Den lå inn mot Oljeberget og vendte mot «Den fagre port», som var hovedinngangen til kvinnenes forgård og dermed til helligdommen. For langs hele innsiden av den store muren rundt tempelplassen gikk det en dobbel søylegang. Hver søyle var hugget ut av én blokk hvit marmor, 25 alen høy, og over dem lå bjelker av seder.

Søylegangene var så romslige at de kunne brukes både til stille vandring og til større forsamlinger, og det sto benker i dem. Og fordi det i Israel var frihet til å tale og undervise, kunne Jesus her tale til folket like for øynene på sine fiender.

Vi vet ikke hva Kristus underviste om denne gangen. Men virkningen på folket var en alminnelig forundring. De visste hva vanlige, ulærde håndverkere fra Galilea var – men dette, hvor kom det fra? «Hvor har han skriftkunnskapen sin fra, han som ikke er opplært?» (Joh 7,15; jf. Apg 26,24).

For jødene fantes det bare én slags lærdom, den teologiske, og bare én vei til den: rabbinernes skoler. Den første premissen i slutningen deres var sann, men den andre var falsk, og Jesus skyndte seg å rette det. Han hadde nok «lært», men i en helt annen skole enn de eneste skolene de godkjente. Likevel krevde denne skolen, etter deres egne grunnsetninger, at de bøyde seg for den.

Blant jødene fikk en rabbiners lære myndighet ved at den stemte med overleveringen: Den gjenga nøyaktig det en hadde mottatt fra en tidligere stor lærer, og så videre bakover til Moses og til Gud selv. På dette grunnlaget krevde Kristus den høyeste myndighet. Hans lære var ikke noe han selv hadde funnet på; den var læren til ham som hadde sendt ham. Læren var mottatt fra Gud, og Kristus var sendt rett fra Gud for å bringe den. Han var Guds sendebud med den til dem (Joh 7,16–17).

Hver den som i sin sjel kjente seg dratt mot Gud, hver den som virkelig «vil gjøre hans vilje», skulle «kjenne om læren er av Gud», eller om den var av mennesker. Denne innflytelsen, som de kjente uten å gjøre seg den klar, hadde dratt alle til ham, så de hang ved hans lepper.

Jesus hadde sagt: «Han skal kjenne om læren er av Gud, eller om jeg taler av meg selv.» Av meg selv? Det finnes jo en prøve til på det: «Den som taler av seg selv, søker sin egen ære» – det kan det ikke være tvil om, men søker jeg min egen ære? – «Men den som søker hans ære som har sendt ham, er sannferdig» – et trofast sendebud – «og det er ikke urettferdighet i ham» (Joh 7,18). Slik appellerte Kristus til dem og beviste det: Min lære er av Gud, og jeg er sendt av Gud!

Sendt av Gud, og ingen urettferdighet i ham! Og likevel hang anklagen over ham i samme øyeblikk: Han hadde trosset Mose lov, ja, Guds lov, ved å bryte sabbatsbudet åpenlyst – her i denne samme byen, sist han var i Jerusalem. For det, og fordi han gjorde krav på å være guddommelig, sto jødene ham allerede den gang «etter livet» (Joh 5,18). Dette fører over til det vi kan kalle den andre delen av Kristi tale. Her argumenterer han slik en jøde ville argumentere med jøder, men innholdet i resonnementet gjelder alle tider og folk.

I svaret tar han opp igjen de to trådene i det forrige resonnementet: Å gjøre er vilkåret for å kjenne – og et sendebud var sendt fra Gud! Moses var et slikt sendebud, det innrømmet alle, og likevel brøt hver eneste av dem den loven han hadde gitt dem. For søkte de ikke å drepe ham uten rett og rettferdighet?

Dette er satt i form av et dobbelt spørsmål (Joh 7,19), og det er en særlig jødisk måte å argumentere på. Bak den lå den sannheten at de som så lite lengtet i hjertet etter å gjøre Guds vilje, ikke bare måtte forbli uvitende om at hans lære var av Gud, men også hadde forkastet Mose lære.

Nå avbrøt folket ham, og alle nektet det med ett rop: «Du er besatt av en ond ånd! Hvem søker å drepe deg?» Men han lot seg ikke avbryte og fortsatte: «Én gjerning gjorde jeg, og dere undrer dere alle over den.» Han siktet til helbredelsen på sabbaten og til at de slett ikke kunne forstå det han hadde gjort.

Vel, Moses var et sendebud fra Gud, og jeg er sendt av Gud. Moses ga loven om omskjærelsen. Men den hadde ikke sin myndighet fra ham, for den var gitt av Gud lenge før. Og for å holde denne loven nølte ingen med å bryte sabbaten, for etter rabbinsk grunnsetning gikk et påbud foran et forbud. Men da Kristus, som sendt fra Gud, gjorde «et helt menneske friskt» på sabbaten, ble de harme på ham (Joh 7,21–24)!

Hvert argument som kunne ha vært brukt for at Kristus skulle ha utsatt helbredelsen til en hverdag, ville gjelde like mye for omskjærelsen. Og hver grunn som kunne føres fram for omskjærelse på sabbaten, ville tale hundre ganger sterkere for det Kristus gjorde. De måtte da ikke dømme etter det ytre synet, men «felle en rettferdig dom».

Noen av jerusalemsfolket i mengden kom med bemerkninger som viser at de ikke kunne forstå at han som de sto etter livet, fikk tale fritt ut (Joh 7,25 ff.). Kunne det være at myndighetene var blitt rystet i sine tidligere tanker om ham og nå så på ham som Messias? Men det kunne ikke være så.

Det var en fast folketro, og i en viss forstand ikke helt ugrunnet, at Messias skulle komme plutselig og uventet. Han kunne være der uten å bli kjent, eller han kunne komme og så være skjult igjen en tid. Som de sa det: Når Messias kom, skulle ingen vite hvor han var fra. Men de visste alle hvor «denne mannen» var fra. Og med dette grove og lettvinte argumentet avgjorde de, som så mange blant oss, det store spørsmålet på stående fot og én gang for alle.

Men for disiplenes skyld kunne ikke Jesus la det bli med det. Han «ropte» derfor ut, så røsten nådde mengden som spredte seg og trakk seg tilbake. Ja, de mente at de kjente både ham og hvor han kom fra. Slik ville det ha vært om han var kommet av seg selv. Men han var sendt, og han som hadde sendt ham, «er sannferdig» – han er den virkelige – selv om de ikke kjente ham.

Talen hans sluttet så med at han på ny stadfestet sitt dobbelte krav (Joh 7,28–29). Men de hadde forstått hva han siktet til, og i sitt sinne ville de gjerne ha lagt hånd på ham. Hans time var ennå ikke kommet.

Andre ble likevel dypt grepet og kom til tro. Da de gikk hver til sitt, snakket de om det seg imellom, og summen av det hele var: «Når Messias kommer, mon han da vil gjøre flere tegn enn denne har gjort?»

Slik endte den første undervisningen i templet den dagen. Lederne blant fariseerne visste nok at Kristus var i templet. De ville ikke være blant tilhørerne hans, men de hadde fulgt med på hvilken virkning undervisningen hans hadde. Da folket spredte seg, hørte de de hemmelige, halvt uttalte bemerkningene om ham – folket «mumlet». Straks rådførte de seg med lederne for presteskapet og de øverste tempelembetsmennene. Det ble ikke holdt noe møte, og Rådet fattet ikke noe vedtak om det – det kunne det heller ikke. Men tempelvakten fikk ordre om å gripe ham ved første høvelige anledning.

Jesus visste om det. Kanskje denne dagen, kanskje en annen, gikk han omkring i templet, overvåket av rådsherrenes spioner og fulgt av en blandet skare av disipler og fiender. Da han så enden for seg, ble hjertet hans fylt av dyp sorg.

«Jesus sa da» – uten tvil til disiplene, men så alle hørte det: «Ennå en kort tid er jeg hos dere, så går jeg bort til ham som har sendt meg. Dere skal søke meg og ikke finne meg. Og der hvor jeg er, kan dere ikke komme» (Joh 7,33–34). Det var sørgmodige ord, og de skulle altfor snart gå i oppfyllelse. Men de som hørte dem, skjønte naturlig nok ikke hva han mente. Skulle han forlate Israels land og dra bort til dem som var spredt omkring i hedningeland, og lære grekerne? Eller hva kunne han mene?

Kapittel 53. Den store dagen i høytiden

«*På den siste, den store dagen i høytiden*».

(*Joh* 7,37–52)

Det var «den siste, den store dagen i høytiden», og Jesus var igjen i templet. I denne høytiden har vi det eneste forbildet i Det gamle testamente som ennå ikke er oppfylt. Det er den eneste jødiske høytiden som ikke har noe motstykke i kirkeårets kretsløp, nettopp fordi den peker fram mot kirkens store håp, som ennå ikke er oppfylt: at jordens folk skal samles inn til Messias.

Feiringen av høytiden svarte til meningen med den. Ikke bare gjorde alle presteslektene tjeneste den uken, men det er regnet ut at minst 446 prester, og naturligvis et tilsvarende antall levitter, trengtes til offertjenesten. I det store og hele var gudstjenesten den samme hver dag, bortsett fra at tallet på okser som ble ofret, minket fra dag til dag, fra tretten den første dagen til sju den sjuende.

Bare på de to første dagene og på den siste høytidsdagen (og likeså på den åttende dagen, avslutningsdagen) var det påbudt å holde streng sabbatshvile. På de halvhellige dagene imellom skulle en ikke ta fatt på noe nytt arbeid, unntatt i den offentlige tjenesten, men det vanlige og nødvendige arbeidet i hjemmet og i livet gikk sin gang, og framfor alt gjorde en i stand det som trengtes til høytiden. «Den siste, den store dagen i høytiden» var likevel preget av særlige skikker.

La oss tenke oss at vi er blant tilbederne som ved daggry forlater løvhyttene sine for å være med på gudstjenesten. Pilegrimene er alle i festklær. I høyre hånd bærer hver av dem en myrt- og en vidjegrein bundet sammen, med en palmegrein mellom dem. Slik ville de opp-

fylle budet i 3 Mos 23,40. Med «frukter av vakre trær», som er nevnt i samme vers, forsto de det såkalte paradiseplet, en slags sitrusfrukt, og det bærer hver tilbeder i venstre hånd.

Slik utrustet delte festmengden seg i tre flokker. Noen ble igjen i templet for å være med når morgenofferet ble gjort i stand. En annen flokk gikk i prosesjon «nedenfor Jerusalem» til et sted som noen har villet identifisere med Emmaus fra oppstandelseskvelden. Der skar de vidjegreiner, og med dem pyntet de alteret til lyden av prestenes trompetstøt, så greinene dannet en løvhimmel rundt det. Men en tredje flokk tok del i en handling som var enda mer betydningsfull. Til lyden av musikk dro en prosesjon ut fra templet. Den fulgte en prest med en gullkanne som rommet omkring en liter.

Toget gikk trolig gjennom Ofel – nyere utgravninger har vist at det var dekket av bygninger helt ned til Siloa – og nedover kanten av Tyropoion-dalen der den løper ut i Kedron-dalen. Terrasser viser den dag i dag hvor hagene lå. De ble vannet av den levende kilden og strakte seg fra kongens hager ned til munningen av Tyropoion.

Da tempeltoget var kommet til Siloa dam, fylte presten gullkannen sin med vann derfra. Så gikk de tilbake til templet. De la det slik at de kom fram akkurat idet offerstykkene ble lagt på det store brennofferalteret, mot slutten av det vanlige morgenofferet.

Prestene blåste tre støt i trompetene for å hilse presten velkommen da han kom inn gjennom «Vannporten», som hadde fått navnet sitt av denne skikken. Han gikk rett inn i presteforgården. Der ble han møtt av en annen prest, som bar vinen til drikkofferet. De to prestene gikk opp «oppgangen» til alteret og bøyde av til venstre. Der var det to trakter av sølv med smale åpninger, som førte ned til foten av alteret. I den østre, som var noe videre, ble vinen helt, og samtidig ble vannet helt i den vestre og smalere åpningen.

Straks etter «vannøsingen» fulgte det store *Hallel*, Salme 113 til og med 118, sunget vekselvis, eller rettere sagt med svar, til fløytespill. Når levittene stemte i den første linjen i hver salme, gjentok folket den. Til hver av de andre linjene svarte folket *Halleluja* («Lov Herren»). Men i Salme 118 gjentok folket ikke bare den første linjen, «Pris Herren», men også disse: «Å Herre, frels!» og «Å Herre, la det lykkes!» (Sal 118,25), og igjen ved slutten av salmen: «Pris Herren.»

Mens de gjentok disse linjene, svinget de greinene de holdt i hendene, mot alteret. Det var som om de med dette tegnet fra fortiden ville uttrykke hva lovsangen deres gjaldt og hvorfor de lovet, og minne Gud om hans løfter. Dette øyeblikket må vi særlig merke oss.

Etter høytidens morgengudstjeneste ble dagens særlige ofre båret fram med drikkofrene sine, og så ble dagens salme sunget. På «den siste, den store dagen i høytiden» var det Salme 82 fra vers 5. Salmen ble naturligvis som alltid sunget til instrumenter, og ved slutten av hver av de tre delene blåste prestene tre støt, mens folket bøyde seg ned og tilba. Det var enda et sinnbilde på at denne høytiden pekte fram mot innsamlingen av hedningefolkene: Gudstjenesten sluttet med at prestene gikk i prosesjon rundt alteret og sang: «Å Herre, frels! Å Herre, la det lykkes!» (Sal 118,25).

Men på «den siste, den store dagen i høytiden» gikk prestene i prosesjon rundt alteret ikke bare én gang, men sju ganger. Det var som om de igjen gikk rundt hedningenes Jeriko, som stengte veien til det lovede landet, men nå med bønn. Derfor ble den sjuende eller siste dagen i høytiden også kalt «den store hosianna-dagen». Når folket forlot templet, hilste de alteret med takkeord, og på den siste dagen i høytiden ristet de bladene av vidjegreinene rundt alteret og slo palmegreinene sine i stykker. Samme ettermiddag ble løvhyttene tatt ned, og høytiden var slutt.

Det er ikke vanskelig å avgjøre på hvilket tidspunkt i gudstjenesten på «den siste, den store dagen i høytiden» Jesus sto og ropte ut: «Om noen tørster, han komme til meg og drikke!» Det må ha vært med særlig tanke på vannøsingen, som ble regnet som midtpunktet i gudstjenesten. Dessuten ville alle forstå at ordene hans måtte gjelde Den Hellige Ånd, for skikken ble overalt regnet som et sinnbilde på at Ånden skulle utøses. Straks etter vannøsingen ble *Hallel* sunget. Men etter det må det ha vært en kort pause før festofrene ble gjort i stand.

Da, straks etter den sinnbilledlige handlingen med vannøsingen, lød Jesu røst så høyt at den ble hørt over hele templet. Folket hadde nettopp svart med å gjenta linjene fra Salme 118. De hadde takket og bedt om at Herren ville sende frelse og la det lykkes, og de hadde svinget greinene mot alteret. Slik hadde de lovet Gud «med hjerte og munn og hender», og så hadde det blitt stille over dem. Han avbrøt

ikke gudstjenesten, for den hadde stanset et øyeblikk. Han tolket den, og han oppfylte den.

Alle som hadde hørt ham, må ha forstått at om innbydelsen virkelig var alvor, og Kristus oppfyllelsen av alt, da hadde også løftet sin dypeste mening: Den som trodde på ham, skulle ikke bare få Åndens lovede fylde, men også gi den videre, så den gjorde den golde ørkenen rundt ham fruktbar.

Dette var sannelig oppfyllelsen av Skriftens løfter – ikke av ett, men av alle: I Messias-tiden skulle profeten ikke lenger være en og annen utvalgt (ordet betyr egentlig «en som strømmer over», nemlig av det guddommelige). Gud skulle utgyte sin Hellige Ånd over alle sine treller og trellkvinner, og slik skulle denne verdens åndelige ørken bli forvandlet til en fruktbar hage.

Det nye for dem var at alt dette var gjemt i Messias, så menneskene kunne få av hans fylde. Og likevel var heller ikke dette helt nytt. For var det ikke oppfyllelsen av det gamle profetropet: «Herren Herrens Ånd er over meg, fordi Herren har salvet meg» – ordrett: «gjort meg til Messias» – «til å forkynne et godt budskap for de fattige»? Det var altså ikke noe nytt, bare den lykkelige oppfyllelsen av det gamle, da han talte slik «om den Ånd de skulle få, de som trodde på ham». De skulle ikke få den da, men når han var opphøyet som Messias.

Derfor er det knapt underlig at mange som hørte ham, sa at han var profeten som var lovt fra gammel tid, ja, Messias – men ikke med den overbevisningen i hjertet som ville ha ført dem til å overgi seg til ham. Ved siden av dem sto andre som så på ham som en galileer, Josefs sønn. De kom med den uvitende innvendingen at han ikke kunne være Messias, for Messias måtte være av Davids ætt og komme fra Betlehem. Ja, noen var så sinte på ham at de gjerne ville ha grepet ham med makt, for de mente han var en farlig forfører av de fattige folkene.

Midt i alt dette har vi likevel ennå ikke fortalt om det sterkeste vitnesbyrdet om hans person og hans sendelse. Det kom, som så ofte, fra en kant der en minst kunne ha ventet det.

Tempeltjenerne, som myndighetene hadde satt til å se etter en anledning til å gripe Jesus, kom nå tilbake uten å ha gjort det de var sendt for – enda det som hadde skjedd i templet, tydelig kunne ha gitt dem den grunnen de ønsket for å sette ham fast. Da fariseerne spurte

dem, kunne de bare gi dette svaret, som siden alltid har stått som et uomtvistelig historisk faktum, innrømmet både av venn og fiende: «Aldri har noe menneske talt slik som denne mannen!»

Det som fulgte, er så gjennomgående jødisk at det alene ville være nok til å bevise at det fjerde evangeliet har en jødisk forfatter, og altså Johannes. Etter det harde hånet «Er også dere ført vill?» viser de til myndigheten hos de lærde og store, som samstemmig forkastet Jesus. «Men denne hopen» – landsens folk, de uvitende, ulærde massene – «er forbannet.»

Men blant tempelmyndighetene var det en som den urolige samvittigheten ikke ville la tie helt. Det var rådsherren Nikodemus. Han kunne ikke tie, og likevel våget han ikke å tale for Kristus. Så gikk han en mellomvei: Han opptrådte og talte som en rettferdig og streng rådsherre. «Vår lov dømmer» – det vil si: feller dom over – «da vel ikke en mann uten at en først har hørt på ham og fått vite hva han har gjort?»

Fra rabbinsk ståsted kunne ingen ha sagt noe sunnere juridisk ord. Men en slik alminnelig sannhet hjalp ikke Jesus, og den skjulte heller ikke at Nikodemus forsvarte ham. Vi vet hva en mente om Galilea i den rabbinske verden. «Kanskje du også er fra Galilea? Gransk, så skal du se at det ikke står fram noen profet fra Galilea!»

Kapittel 54. Undervisning i templet

Undervisning i templet på den åttende dagen i løvhyttefesten.

(*Joh* 8,12–59)

Talene som fulgte, må Jesus ha holdt enten senere samme dag eller – og det synes mer sannsynlig – helt eller for det meste dagen etter. Det var den åttende dagen i høytiden, og templet ville igjen være fylt av tilbedere.[1]

Denne gangen finner vi Kristus først ved «tempelkisten» (Joh 8,20) og deretter et annet sted i helligdommen som ikke blir nevnt ved navn (Joh 8,21), etter all sannsynlighet en av søylegangene. Der kunne en tale friere, for søylegangene, som omsluttet hedningenes forgård, var ikke en del av helligdommen i strengere forstand. Her kunne ikke bare «fariseerne» (Joh 8,13), som ved tempelkisten, men folk flest ta del i samtalen, spørre, svare eller gi sitt bifall.

Også det fortellingen ellers krever, stemmer: Søylegangene åpnet seg mot forgården, så jødene kunne plukke opp steiner der for å kaste på ham, noe som ville ha vært umulig noe sted inne i selve helligdommen. Og endelig kunne Jesus lett komme seg ut av templet i mengden som strømmet gjennom søylegangene mot de ytre portene.

Men først fører fortellingen oss til «tempelkisten», der bare «fariseerne» – det vil si lederne – ville våge å ta ordet. Den sto i kvinnenes forgård, tilbedernes vanlige samlingssted og, kan vi si, den delen

[1]Leseren vil merke at fortellingen om kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd, og verset foran (Joh 7,53–8,11), er utelatt i denne framstillingen – om enn svært nødig. Det er ikke meningen å stemple avsnittet som apokryft. Alt vi mener vi må holde fast på, er at fortellingen i sin nåværende form ikke sto i Johannesevangeliet.

av helligdommen der flest ferdedes. Her fant den første samtalen mellom Kristus og fariseerne sted, mens folkets ledere hørte på.

Samtalen begynte med ord som trolig hentydet på én gang til en av de store skikkene i løvhyttefesten, til dens sinnbilledlige mening og til en uttrykkelig messiansk forventning hos rabbinerne. Mishna forteller at kvinnenes forgård var strålende opplyst den første natten, eller etter Talmud hver natt i festuken, og at natten gikk med til den feiringen vi allerede har beskrevet. Det ble kalt «høytidsgleden». Vi vet ikke hvor denne gleden kom fra, men den hang uten tvil sammen med håpet om jordens store innhøstingsglede når hedningeverdenen blir omvendt, og pekte slik mot «Messias' dager».

I samme forbindelse merker vi oss at ordet «lys» særlig ble brukt om Messias. Et svært interessant avsnitt i en Midrasj forteller at vinduer vanligvis ble laget vide på innsiden og smale på utsiden, men at det var omvendt i Salomos tempel; for lyset som strålte ut fra helligdommen, skulle lyse for det som var utenfor. Det minner oss om ordene til den fromme, gamle Simeon om Messias: «et lys til åpenbaring for hedningene, og en herlighet for ditt folk Israel» (Luk 2,32).

Vi bør også nevne et avsnitt i en annen Midrasj. Der følger først en merkelig drøftelse av slike navn på Messias som «Herren vår rettferdighet», «Spire», «Trøsteren», «Sjilo» og «Barmhjertighet», og hans fødsel blir knyttet til at templet ble ødelagt, og hans gjenkomst til at det ble gjenreist. Men i det samme avsnittet blir Messias også uttrykkelig kalt «Den som gir lys», og ordene «hos ham bor lyset» (Dan 2,22) blir brukt om ham.

Det vi nå har sagt, viser at fariseerne ikke kunne misforstå den messianske meningen i Jesu ord, som pekte tilbake til den feiringen som var over: «Jeg er verdens lys!» I det vesentlige er talene som følger, en fortsettelse av dem han allerede hadde holdt i denne høytiden. Det Jesus litt etter litt hadde fortalt disiplene, enda de så nødig ville ta imot det, var nå kjent for alle: Det var ikke lenger noen hemmelighet at Israels og Jerusalems ledere tok sikte på å få Jesus drept. Det ligger under alt han sa.

Han søkte å vende dem bort fra forsettet, ikke ved å appellere til deres medlidenhet eller til noen lavere beveggrunn, men ved å kreve som sin rett nettopp det de ville dømme ham for. Han var den Gud hadde sendt, Messias. Men for å kjenne ham og hans sendelse måtte

en være åndelig i slekt med ham som hadde sendt ham. Det slektskapet hadde de ikke – ja, ikke noe menneske hadde det før Gud ga ham det. Dette var ikke akkurat nytt i Kristi taler, men nå ble det sagt langt tydeligere og utviklet videre.

Av dette fulgte det han nå ville lære dem: Satan er ikke bare et ondskapsfullt vesen som sår ytre ødeleggelse; det finnes en åndelig makt til det onde som holder oss alle fanget – ikke bare hedningeverdenen, men også de mest begunstigede, lærde og opphøyde blant jødene. I Satan er denne makten samlet og har tatt skikkelse; han er fyrsten over «mørkets» makt. Dette åpner Kristi tankegang for oss, både det han sa rett ut, og det som lå under.

Han stilte seg fram for dem som Messias og derfor som verdens lys. Av det fulgte at bare den som følger ham, skal «ikke vandre i mørket, men ha livets lys» – og merk at det ikke er kunnskapens lys, men livets (Joh 8,12). På den annen side fulgte det også at alle som ikke var i dette lyset, var i mørke og i død.

Han vendte seg til det åndelige og moralske i tilhørerne. Fariseerne prøvde å vri det bort ved å vise til det ytre og synlige. De ba om et vitnesbyrd, et håndgripelig bevis, for det de kalte hans vitnesbyrd om seg selv (Joh 8,13). De visste godt at noe slikt bare kunne komme gjennom en ytre, synlig og underfull tilkjennegivelse, slik de tidligere hadde bedt om et tegn fra himmelen.

Bibelen, og særlig evangelieberetningen, er full av det menneskene vanligvis, og ofte tankeløst, kaller det underfulle. Men i dette tilfellet ville det underfulle ha blitt trolldom, og det er det aldri.

Hvis Kristus hadde gitt etter for kravet og flyttet spørsmålet fra det åndelige til det grovt ytre, ville han ha sluttet å være den Messias som ble menneske, ble fristet og gikk til korset – Messias og Frelseren. Et under eller et tegn ville i det øyeblikket ha vært en åndelig anakronisme, akkurat som ethvert under ville være det i våre dager, når Kristus taler til det åndelige og blir møtt med krav om ytre og håndgripelige bevis for sitt vitnesbyrd.

Fariseernes avbrytelse var helt igjennom jødisk, og det var innvendingen deres også. Kristus måtte svare på den i den jødiske formen den var reist i, og samtidig føre videre det han tidligere hadde lært dem om Gud og om hvor langt de selv sto fra ham. Innvendingen deres bygde på dette grunnleggende rettsprinsippet: «Et menneske

blir ikke trodd når det vitner om seg selv.» Hvor hardt og urettferdig prinsippet enn kunne være, gjaldt det tydeligvis bare i rettssaker. Det innebar altså at disse fariseerne satt til doms over ham som en mistenkt og anklaget.

Jesu svar var klart. Selv om vitnesbyrdet hans om seg selv ikke hadde noe annet til støtte, ville det likevel være sant, og han var skikket til å avlegge det; for han visste sikkert hvor han var kommet fra, og hvor han gikk hen, mens de ikke visste noen av delene (Joh 8,14). Han kjente både sin egen del i denne sendelsen og målet for den, og likeså Guds del. Men mer enn det: Kravet deres om et vitne bygde på at de var dommerne og han den anklagede, og det forholdet oppsto bare fordi de dømte etter kjødet.

Den åndelige dommen over det som er i det indre, tilhører bare ham som ransaker alle hemmeligheter. Kristus dømte ingen mens han var på jorden. Og selv om han gjorde det, måtte en huske at han ikke gjorde det alene, men sammen med Faderen og som hans stedfortreder. Derfor ville en slik dom være sann (Joh 8,15–16).

Men hva så med hovedanklagen deres – var den sann, og holdt den i rettslig forstand? Etter Guds lov fantes det to vitner om at han var sendt: hans eget og Faderens vitnesbyrd, som så ofte var vist. Og om noen innvendte at et menneske ikke kunne vitne i sin egen sak, slo den samme rabbinske regelen fast at det bare gjaldt når vitnesbyrdet sto alene. Hvis det ble bekreftet, om så bare av én trell eller trellkvinne, ville det bli trodd, enda slike vanligvis ikke kunne vitne.

Fra jødisk ståsted lot Kristi tankegang seg slett ikke tilbakevise, og likevel forlot han ikke et øyeblikk den høyere grunnen i sin undervisning. Fariseerne kjente det. De visste godt hvem han viste til, men prøvde å slippe unna med et hånlig spørsmål om *hvor* (ikke *hvem*) hans Far var. Det ga Kristus anledning til å vende tilbake til hovedsaken i talen: Grunnen til at de ikke kjente ham, var at de ikke kjente Faderen, og omvendt ville bare den som anerkjente ham, få sann kunnskap om Faderen (Joh 8,19).

Hos slike menn kunne ord som disse bare modne drapsplanen mot Jesus i hjertet. Men det skulle ikke skje før hans time var kommet! Like etter finner vi ham igjen, nå i en av søylegangene – trolig Salomos søylegang – der han denne gangen lærte «jødene». Vi tenker oss at han for det meste, om ikke bare, talte til judeere og ikke til sine egne gali-

leere. Kanskje var det folk fra Jerusalem som visste om drapsplanene til lederne sine. Det han sa, fortsatte det som hadde gått forut, både det han hadde sagt til dem, og det de følte mot ham.

Ordene er Kristi avskjed med sitt opprørske folk, hans tårer over det fortapte Israel. De er også brå, som avrevne setninger eller overskrifter til egne taler: «Jeg går bort» – «dere skal lete etter meg. Og dere skal dø i deres synd» – «Dit jeg går, kan dere ikke komme» (Joh 8,21).

De trodde han talte om sin død, og ikke, slik han gjorde, om det som skulle komme etter den. Men hvordan kunne hans død skape et slikt skille mellom dem? Det spørsmålet meldte seg nå hos dem (Joh 8,22). Var det noe så særegent ved hans død, eller betydde det han sa om å gå bort, at han hadde tenkt å ta sitt eget liv?

Denne misforståelsen rettet Jesus kort, men med ettertrykk. Han sa til dem at grunnen til skillet var at de var av ulik natur: De var nedenfra, han ovenfra; de var av denne verden, han var ikke av denne verden. Derfor kunne de ikke komme dit han skulle være, for de måtte dø i sin synd, slik han hadde sagt dem – «dersom dere ikke tror at JEG ER» (Joh 8,23–24; NB: «at JEG ER den jeg er»).

Ordene var med vilje sagt på en gåtefull måte, slik en talte til jødiske tilhørere. Tror ikke at du er …! Men de spurte: «Hvem er du?» Spørsmålet deres dømte dem selv. Med den avbrutte setningen hadde Jesus prøvd dem, for å se hvordan de ville fullføre den. All denne tiden hadde de ikke lært hvem han var. De hadde ikke engang noen overbevisning om det, verken for eller mot ham, men var rede til å la seg lede av lederne sine! «Hvem jeg er?» Har mitt vitnesbyrd i ord eller gjerning noen gang veket på dette punktet? Jeg er det jeg hele tiden, fra begynnelsen av, sier dere.

Så la han avbrytelsen til side og tok opp igjen tråden (Joh 8,25–26). Han hadde mye annet å si og dømme om dem, ut over den bitre sannheten at de skulle gå fortapt om de ikke trodde at det var ham. Men han som hadde sendt ham, var sanndru, og han måtte alltid tale ut til verden det budskapet han hadde fått.

Når Kristus omtalte det som «det jeg har hørt av ham» (Joh 8,26), ville han tydeligvis understreke at han var sendt av Gud, for det var på det han bygde sitt krav på deres troslydighet.

Men det var nettopp det punktet de ikke forsto, selv i det øyeblikket (Joh 8,27). De skulle først lære det, ikke av ordene hans, men av det som skulle skje, når de hadde «opphøyet» ham – på korset, mente de, men i virkeligheten på veien til hans herlighet (Joh 8,28). Da skulle de forstå hva han mente med det han hadde sagt om seg selv, og det kravet han bygde på det: «da skal dere forstå at JEG ER» (Joh 8,28; jf. 8,24).

Inntil da: «Og av meg selv gjør jeg ingenting, men slik som Faderen har lært meg, slik taler jeg dette. Han som har sendt meg, er med meg. Han har ikke latt meg bli alene, for jeg gjør alltid det som er til behag for ham» (Joh 8,28–29).

Jødene forsto kanskje ikke uttrykket «opphøye», som kunne bety at han skulle opphøyes, enda det i første rekke betydde korset. Men når han viste til sine ord og gjerninger som vitner om at han var sendt, og om at Gud hjalp ham og var nær i hans gjerning, lå det noe der som ved sin oppriktighet og virkelighet fant vei til manges hjerter. De kjente og trodde instinktivt at hans sendelse måtte være fra Gud.

Enten dette kom til uttrykk i ord eller ikke, vendte Jesus seg nå til dem som så langt trodde på ham, i hvert fall for øyeblikket. De sto ved et vendepunkt i sitt åndelige liv, og han måtte legge dem på hjertet det han helt fra begynnelsen hadde prøvd å lære dem.

Av natur sto de langt fra ham, og de var treller. Bare om de ble i hans ord, skulle de kjenne sannheten, og sannheten skulle frigjøre dem. Denne kunnskapen skulle få følger for livet, og derfor besto den ikke bare i at de trodde på ham, men i at de gjorde hans ord og lære til sin bolig – at de ble i det (Joh 8,31–32).

Men det var nettopp denne åndelige anvendelsen de sto imot. Også her hadde Jesus brukt deres egne former for tenkning og undervisning, bare i en langt høyere mening. Deres egen overlevering sa nemlig at bare den er fri som strever med å granske loven. Men den friheten han talte om, kom ikke av å granske loven, men av å bli i Jesu ord.

De overså det åndelige og falt tilbake på en nasjonal forståelse av Kristi ord. Dette er nok et bevis på at evangeliet er skrevet av en jøde, og det samme er det typisk jødiske skrytet av at de som Abrahams barn aldri hadde vært, og aldri kunne bli, virkelige treller.

Det ville ta for lang tid å regne opp alle de godene en mente fulgte med å stamme fra Abraham. Her får det være nok med det nærmest grunnleggende prinsippet: «Hele Israel er kongebarn», og med hvordan det ble brukt selv i dagliglivet: Som «barn av Abraham, Isak og Jakob» kunne ikke engang Salomos gjestebud være for godt for dem.

Men Herren ville ikke la dem slippe unna så lett. Han pekte på en annen trelldom som de ikke kjente, syndens trelldom (Joh 8,34). Samtidig gikk han inn på deres egne forestillinger og sa at om de ble i denne trelldommen, ville den også føre til at folket ble trellbundet og forkastet: «Men trellen blir ikke i huset til evig tid.» Sønnen derimot blir der til evig tid; de han frigjør ved å ta dem inn i sin familie som barn, de blir virkelig og i sitt vesen fri (Joh 8,35–36).

Nettopp fordi de var så tungnemme, vendte han seg så mot yndlingsforestillingen deres om at de var Abrahams ætt. På én måte var de det jo, ved sin naturlige avstamning. Men det fantes en åndelig avstamning, og bare den hadde virkelig verdi.

Abrahams ætt? Men de pønsket på drap, og det fordi Kristi ord ikke fikk fritt løp – ikke «får rom hos dere». Hans ord var det han hadde *sett* hos Faderen, ikke *hørt*, for der var han til stede fra evighet. Deres gjerninger var det de hadde *hørt* av sin far.[2] Og da de avbrøt ham, viste han dem at deres far ikke kunne være Abraham når det gjaldt den åndelige avstamningen (Joh 8,37–40).

Nå skimtet de hva han mente, men bare for å vri det etter sine jødiske fordommer. Deres åndelige avstamning, hevdet de, måtte være fra Gud, for avstamningen fra Abraham var rettmessig (Joh 8,41). Men Herren slo også den innbilningen i stykker. Han viste at om de virkelig stammet åndelig fra Gud, ville de ikke forkaste hans budskap eller søke å drepe ham, men kjenne ham igjen og elske ham (Joh 8,42).

Men hvor kom hele denne misforståelsen av ordene hans fra? Den kom av at de åndelig sett ikke var i stand til å høre dem, og det fordi deres natur var syndig – noe jødedommen aldri hadde regnet med (Joh 8,43–47). Og slik førte Kristus med uendelig visdom talen tilbake til det han ville lære dem om menneskets behov – enten det er jøde eller hedning – for en Frelser og for fornyelse ved Den Hellige Ånd.

[2] Ordet «sett» i den vanlige engelske teksten bygger på en feil lesemåte; NB har «hørt».

Når jødene åndelig sett ikke kunne høre hans ord og nærte drapsplaner, var det fordi de åndelig sett stammet fra djevelen.

Han talte helt annerledes enn jødene om Satans moralske ondskap: Satan er både drapsmann og løgner – en drapsmann fra begynnelsen av vår slekts historie, og en som «står ikke i sannheten. For det er ikke sannhet i ham». Derfor: «Når han taler løgn» – enten til våre første foreldre eller nå om Kristus – «taler han av sitt eget, for han er en løgner» og far til den som farer med løgn eller tror på den.

Hvem av dem kunne overbevise ham om synd? Hvis han da talte sannheten, og de ikke trodde ham, var det fordi de ikke var av Gud, men, som han hadde vist dem, av sin far, djevelen.

Beviset lot seg ikke tilbakevise, og det syntes å finnes bare én utvei: et jødisk *tu quoque* – «du også!» – en vri på «Lege, leg deg selv!»: «Sier vi ikke med rette at du er en samaritan og en besatt?»

Hvor oppfinnsom en enn er, kan en ikke forklare at jødene kalte Jesus «samaritan», om ordet skal forstås om nasjonalitet. Men i det språket de talte, kunne det ordet som på gresk er gjengitt med «samaritan», bety nettopp det, men nesten like ofte betydde det «kjetter». Det ble også iblant brukt om Asmodai, fyrsten over de onde åndene. Hvis det altså var dette ordet jødene brukte om Jesus, ville det bokstavelig bety «djevelens barn».

Det ville også forklare hvorfor Kristus bare svarte på anklagen om at han var besatt; for de to anklagene betydde i det vesentlige det samme: «Du er djevelens barn og er besatt.» I underfull tålmodighet og barmhjertighet gikk han nesten forbi den. Til lærdom for dem dvelte han heller ved at mens de vanæret ham, æret han sin Far. Han la ingen vekt på anklagene deres. Det han hadde på hjertet, var sin Fars ære, og det var Faderen som skulle forsvare hans ære – om enn, dessverre, ved dom over dem som førte slik vanære over den Gud hadde sendt (Joh 8,48–50).

Så la han dem igjen på hjertet det store emnet i talen: Bare «om noen holder fast på mitt ord» – både akter på det og holder det – «skal han aldri i evighet se døden». Ordet for «se» betyr her å se inngående, stirre på. Han skal aldri komme der han må se nær og forferdet på det som virkelig er død, det som ble død for Adam i fallets time.

Som vi gang på gang har sett, visste ikke jødene noe om denne døden som følge av fallet. Igjen misforsto de det som om det gjaldt den

legemlige døden. Og siden Abraham og profetene var døde, mente de at Kristus gjorde krav på å være høyere enn de (Joh 8,52–53).

Talen hadde nå rommet alt han ville legge fram for dem, og innvendingene deres var i ferd med å bli til krangel. Det var på tide å bryte av med en allmenn anvendelse. Spørsmålet, la han til, gjaldt ikke hva han sa, men hva Gud sa om ham – den Gud som de gjorde krav på som sin, men ikke kjente. Han derimot kjente Gud og holdt fast på hans ord.

Og hva Abraham angikk, hadde han «frydet seg» ved tanken på at Messias' dag skulle komme, og da han så dens herlighet, gledet han seg. Selv den jødiske overleveringen kunne vanskelig benekte det. Det fantes nemlig to retninger i synagogen, og den ene trodde at da redselen og det store mørket kom over Abraham (1 Mos 15,12), var han i et syn blitt vist ikke bare dette, men også den kommende verden – ikke bare alt som skulle skje i den nåværende verden, men også det som skulle skje i Messias' tid.

Nå var det ikke lenger misforståelse, men en bevisst forvrengning. Han hadde talt om at Abraham så hans dag; de tok det som om han hadde sett Abrahams dag, og utfordret ham på om det var mulig. Kanskje ville de på den måten lokke ham til å si rett ut at han gjorde krav på å være til fra evighet, og altså på å være Gud; kanskje ikke. Men nå var tiden kommet da han ikke lenger skulle holde den fulle sannheten tilbake. Med guddommelig ettertrykk sa han de ordene som ikke kunne misforstås: «Sannelig, sannelig sier jeg dere: JEG ER før Abraham ble til.»

Det var som om de bare hadde ventet på dette. I raseri styrtet de ut fra søylegangen og inn i hedningenes forgård – også det med sinnbilledlig betydning – for å plukke opp steiner og kaste på ham. Men igjen var hans time ennå ikke kommet, og raseriet deres var maktesløst. Han skjulte seg for øyeblikket, noe som så lett lot seg gjøre i et av templets mange rom, ganger eller porter, og snart etter gikk han ut.

Det var første gang han åpent viste fram og bekjente at han var Gud, og det skjedde «midt blant sine fiender», i den stunden da han ble mest foraktet. Snart skulle den bekjennelsen bli gjentatt både i ord og gjerning; for «enden» for barmhjertighet og dom var ennå ikke kommet, men den nærmet seg forferdelig raskt.

Kapittel 55. Den blindfødte blir helbredet

(*Joh 9*)

Etter det som hendte i templet, slik vi skildret det i forrige kapittel, trakk Kristus seg unna sine fiender, og vi kan slutte at det ikke gikk lang tid før han helbredet mannen som var født blind. Trolig skjedde det dagen etter det vi nettopp har fortalt.

Det var sabbat, dagen etter den åttende dagen i høytiden. Kristus gikk sammen med disiplene sine – antakelig på vei inn i templet – forbi stedet der denne blinde tiggeren pleide å sitte.

Trolig ba han om almisser, kanskje med ord som var vanlige på den tiden: «Skaff deg fortjeneste ved meg», eller: «Du ømhjertede, skaff deg fortjeneste ved meg, til ditt eget beste.» På sabbaten ville han naturligvis verken be om eller ta imot almisser, men når han satt på sin vante plass, ville flere legge merke til ham, og kanskje fikk han da mange gaver i det stille. De blinde ble nemlig regnet for å ha særlig krav på barmhjertighet, og den jerusalemske Talmud forteller om eksempler på den hensynsfullheten en viste dem.

Da Mesteren og disiplene gikk forbi den blinde tiggeren, «så» Jesus ham med det blikket som hans etterfølgere visste var fullt av mening. Men den siste tidens møter med fariseerne hadde gjort dem så gjennomsyret av jødisk tenkning at de ikke kom på den tanken at han kunne vise barmhjertighet. De kom bare med et spørsmål, rettet uttrykkelig til ham som «Rabbi»: Hvis skyld var det at blindheten hadde rammet mannen – hans egen eller foreldrenes?

Spørsmålet var helt igjennom jødisk. En kunne nevne mange eksempler på at en eller annen synd skal være straffet med et slag, en

sykdom eller til og med døden med en gang. Stadig finner vi rabbinere som møter slike ulykkelige mennesker og spør dem hvordan dette var kommet over dem, eller ved hvilken synd.

Men siden denne mannen var «født blind», ville tanken melde seg at han kunne ha syndet før fødselen, i det minste som et teoretisk spørsmål; for en mente at «den onde drift» kunne bli vakt allerede da. Samtidig viser både Talmud og fariseernes senere anklage – «Du er helt og fullt født i synder» – at en i slike tilfeller også ville vurdere den andre forklaringen: at blindheten kunne skyldes foreldrenes synd.

Det var en vanlig jødisk oppfatning at foreldrenes fortjenester eller skyld skulle vise seg i barna. Bestemte synder hos foreldrene skulle føre til bestemte sykdommer hos avkommet, og én av dem blir nevnt som årsak til blindhet hos barna. Men vi sitter igjen med det inntrykket at disiplene ikke var sikre på noen av disse to løsningene. Det syntes å være en gåte som ikke lot seg forklare om Gud er uendelig god, og de prøvde å løse den på vanlig jødisk vis.

Jesus la til side det klossete enten–eller som disiplene kom med, og sa til dem at det var skjedd «for at Guds gjerninger skulle åpenbares på ham». De ville vite *hvorfor* ulykken hadde rammet mannen; han sa dem *hva den skulle tjene til*. De ville forstå hva den kom av; han sa dem hvilken mening den hadde, ut fra den hensikten som den og alle lignende lidelser skulle tjene – nå da Kristus er kommet, han som leger det onde, fordi han frelser fra synden. Slik flyttet han spørsmålet fra forstandens grunn til den åndelige hensikten som lidelsen kan tjene.

Å gjøre dette virkelig for oss var «hans gjerninger som har sendt meg»; det var dette Gud hadde sendt Kristus for å gjøre. Og nå måtte han gjøre det raskt, til et eksempel for alle tider, i de få timene som var igjen av hans korte arbeidsdag (Joh 9,4–5). Bildet var ikke ukjent for jødene. Men det kan godt være at han ved å understreke hvor kort tiden var, også ville komme i forkjøpet enhver innvending mot at han helbredet på sabbaten.

Igjen ser vi hvordan Herren, i sine gjerninger som i sine ord, tok i bruk de formene hans samtid kjente og brukte, men fylte dem med et helt annet innhold. Vi har allerede nevnt at spytt var vanlig ansett som et middel mot øyesykdommer, men selvsagt ikke mot blindhet. Med spyttet laget han en deig og brukte den, og han ga mannen

beskjed om å gå og vaske seg i dammen Siloa – et navn som betyr «utsendt». Her ligger et sinnbilde på ham som var sendt av Faderen.

Slik ble det som fariseerne forgjeves hadde krevd, gitt fritt der det trengtes. Helt enkelt blir det fortalt at mannen gjorde som han ble sagt, og ble helbredet. Vi kan gå ut fra at hans første tanke etter helbredelsen må ha vært å lete etter Jesus, naturligvis der han først hadde møtt ham.

Alle som hadde kjent ham, må ha lagt merke til den store forandringen som var skjedd med ham, både på veien og på stedet der han så lenge hadde sittet og tigget. Trolig gikk han forbi sitt eget hjem for å fortelle det til foreldrene. Den virket så underfull at mens noen i mengden som samlet seg, naturligvis kjente ham igjen, sa andre: «Nei, men han ligner ham!» Mistenksomme som de var, så de etter et bedrag.

På veien må han nemlig nesten sikkert ha fått vite mer om Jesus enn bare navnet hans (Joh 9,11), og på sin side hadde han fortalt dem han spurte, hvordan han var blitt helbredet. På samme måte var det formelle spørsmålet jødene nå stilte ham, minst like mye et forberedende forhør som et ønske om å få vite hvordan helbredelsen hadde gått for seg. Derfor merker vi at han i svaret sitt varsomt unngikk å si noe som kunne felle velgjøreren hans.

Han fortalte sannferdig og likefram hva som hadde skjedd. Han understreket hvordan han hadde fått synet – ordet han bruker, betyr egentlig å få synet igjen, ikke bare å få det. Men ellers ga han ingen opplysning som de kunne bruke til å finne Jesus eller anklage ham (Joh 9,12).

Snart førte de ham til fariseerne, ikke for å la helbredelsen bli lagt merke til, men for å bygge en anklage mot Kristus på den. Grunnlaget for anklagen lå klart for dagen: Helbredelsen innebar at sabbatsloven var brutt på flere måter.

For det første hadde Jesus laget en deig. Dernest kunne en spørre om en overhodet kunne bruke noe legemiddel på den hellige dagen. Det var bare tillatt ved sykdommer i de indre organene (fra halsen og nedover), unntatt når livet var i fare eller en kunne miste et organ. Det ble riktignok erklært tillatt å stryke for eksempel vin på utsiden av øyelokket, fordi det kunne regnes som vask; men det var synd å stryke det på innsiden av øyet. Og når det gjaldt spytt, er det uttryk-

kelig forbudt å smøre det på øyet, fordi det tydeligvis var ment som et legemiddel.

Det fantes altså rikelig rettslig grunnlag for en straffesak. Rådet holdt ikke noe formelt møte på sabbaten, og selv om det hadde gjort det, ville ikke ett menneskes vitnesbyrd ha vært nok. Likevel satte «fariseerne» i gang et ordentlig forhør. Som om de ikke var fornøyd med det de hadde hørt av dem som førte mannen dit, fikk de ham først til å fortelle det hele på ny (Joh 9,15).

Det underfulle som var skjedd, kunne verken benektes eller forklares. Valget sto derfor mellom to: Var det deres overleverte sabbatslov som var fra Gud, eller han som hadde gjort slike under? Var ikke Kristus fra Gud, fordi han ikke holdt sabbaten på deres måte? Men kunne da en som åpent brøt Guds lov, gjøre slike under?

I denne knipen vendte de seg til den enkle mannen som sto foran dem. «Siden det var dine øyne han åpnet» – hva sa han om ham? Hvilket inntrykk hadde han fått, han som hadde hatt den beste anledningen til å dømme (Joh 9,17 ff.)? Svaret hans er svært merkelig og på én måte svært lærerikt. Det viser hva selv de best stemte mente så lenge de ennå ikke hadde lært den høyere sannheten. Det er så enkelt og så rikt på følger, og likevel så helt utilstrekkelig i seg selv: «Han er en profet!»

Én mulighet var ennå igjen. Kanskje mannen likevel ikke hadde vært virkelig blind. Kanskje kunne et kryssforhør av foreldrene få fram noe om hvordan han hadde hatt det fra først av, noe som kunne forklare den påståtte helbredelsen. Men på dette avgjørende punktet sto foreldrene fast, hvor redde de enn var for fariseernes vrede. Han var født blind; men hvordan han var blitt helbredet, ville de ikke si noe om.

For folk som var så ulykkelig fattige at de lot sønnen sin leve av å tigge, ville det ha vært forferdelig å bli «utstøtt av synagogen», satt utenfor menigheten. Det skulle være straffen for enhver som bekjente at Jesus var Messias.

De talmudiske skriftene taler om to, eller rettere sagt tre, slags bann. De to første var for det meste tuktemidler, mens det tredje var den virkelige «utstøtingen» – å bli «utstøtt av synagogen», «avskåret fra menigheten». Den første og letteste graden var egentlig en «irettesettelse», en refselse. Vanligvis varte den i sju dager; men hvis Rådets

leder lyste den, varte den i tretti dager. I senere tid varte den likevel bare én dag.

Kanskje tenkte Paulus på denne «irettesettelsen» i det han skrev om en eldste som forsynder seg: «Du skal ikke tale hardt til en gammel mann, men formane ham som en far» (1 Tim 5,1). Han knyttet sikkert an til skikken i Israels land når han ikke ville at en eldste skulle irettesettes hardt, men han gikk langt ut over den når han ville at en slik skulle «formanes som en far».

Enda en av Paulus' forskrifter er tydeligvis hentet fra synagogens ordninger, om enn brukt i en helt annen ånd. Da apostelen skrev: «Et menneske som farer med vranglære, skal du vise fra deg, etter at du har formant ham én gang og én gang til» (Tit 3,10), må han ha hatt i tankene den andre graden av jødisk bann. Den har navn etter et verb som betyr å støte, støte ut, kaste ut.

Den andre graden varte i minst tretti dager, men hos jødene i Babylon bare i sju. Når den tiden var omme, kom «en annen formaning», som varte i nye tretti dager. Hvis han fremdeles ikke angret, ble den tredje graden lyst, den virkelige utstøtingen. Den ble kalt bannet, og det var ingen grense for hvor lenge det varte.

Fra da av var den bannlyste som en død. Han fikk ikke studere sammen med andre, ingen skulle ha samkvem med ham, og ingen skulle engang vise ham veien. Han kunne riktignok kjøpe det han trengte til livets opphold, men det var forbudt å spise eller drikke sammen med en slik (jf. 1 Kor 5,11).

Når vi husker hva et slikt bann ville bety for folk i en slik stilling og så fattige som foreldrene til den blinde mannen, undrer det oss ikke lenger at de vek unna spørsmålet fra Rådet. Bannet gjaldt overalt når det først var lyst.

På hvilket grunnlag kunne en så forferdelig straff legges på et menneske for alltid og på alle steder, bare fordi han bekjente at Jesus var Messias? Svaret er ikke vanskelig. Rabbinerne regner opp tjuefire grunner til bann, og mer enn én av dem kunne tjene fariseernes hensikt. Men generelt var det nok til å pådra seg bannet at en sto imot de skriftlærdes myndighet eller noen av forordningene deres, eller at en førte andre bort fra «budene» eller til det som ble regnet for å vanhellige Guds navn. Og en må huske at et bann som Rådets leder lyste, gjaldt alle steder og alle mennesker.

Siden de ikke fikk noe ut av foreldrene, ble mannen som hadde vært blind, kalt inn for fariseerne enda en gang. Det var ikke lenger for å undersøke om han virkelig hadde vært blind, og heller ikke for å spørre om helbredelsen, men bare for å kreve at han skulle trekke tilbake det han hadde sagt.

Kravet ble likevel lagt fram på den mest besnærende måten: Du er blitt helbredet; innrøm at det bare var ved Guds hånd, som underfullt ble rakt ut, og at «denne mannen» ikke hadde noe med det å gjøre – bortsett fra at Gud kanskje hadde latt det falle sammen i tid for å prøve Israels tro. Det kunne ikke ha vært Jesus som gjorde det, for de visste at han var «en synder».

Av de to mulighetene hadde de valgt å holde fast på at deres egne sabbatsoverleveringer var fullkomment riktige, mot det hans under vitnet om. I virkeligheten var dette altså en dom over Kristus og en forgudelse av overleveringen.

Da de på ny spurte hvordan Jesus hadde helbredet ham (Joh 9,26), kan hensikten ha vært å lokke mannen til en uttrykkelig bekjennelse, eller å få fram noe demonisk ved måten helbredelsen var skjedd på.

Nå hadde den blinde mannen helt overtaket. Han hadde jo allerede sagt det til dem. Halvt ironisk spurte han om det var fordi de kjente at de selv sto på feil side, og at de burde bli hans disipler. Det traff dem midt i hjertet. De mistet all selvbeherskelse, og med det var deres moralske nederlag fullstendig: «Du er hans disippel! Men vi er disipler av Moses» – det var et yndlingsuttrykk hos dem. At Moses var sendt av Gud, visste de, men om Jesu sendelse visste de ingenting (Joh 9,28–29).

Nå sto den ulærde mannen helt sterkt i striden. «Dette er da merkelig!» – at Israels ledere måtte innrømme at de ikke visste hvor han fikk sin myndighet fra, han som hadde makt til å åpne øynene på blinde, et under som aldri før var sett. Hadde han den makten, hvor hadde han da fått den fra, og hvorfor? Den kunne bare være fra Gud.

De sa at han var «en synder» – og likevel var det ikke noe prinsipp rabbinerne gjentok oftere enn at Gud svarer på bønn når et menneske er «gudfryktig» og gjør hans vilje. Det fantes altså bare én slutning: Hvis Jesus ikke hadde myndighet fra Gud, kunne han heller ikke ha hatt kraft fra Gud.

Den ulærde mannens sannferdige tankegang gjorde de vises skarpsindighet til skamme, og den viser hvilken virkning disse åpenbaringene hadde på alle som hadde hjertet åpent for sannheten. Fariseerne hadde ikke noe å svare. Som de ikke så sjelden gjorde i lignende tilfeller, kunne de bare i sitt raseri kaste ham ut med bitre bebreidelser. Skulle han lære dem – han som ved selve sin sykdom viste at han var et barn unnfanget og født i synd, og som helt fra fødselen hadde levd blant uvitende «syndere» som ikke brydde seg om loven?

Men det var en annen som våket over ham og kjente ham: han som mannen, så langt han kjente ham, hadde våget å bekjenne, og som han var villig til å lide for. Nå skulle han få lønnen for sin tro, ja, troens fullendelse. Med ømhet oppsøkte Jesus ham (Joh 9,35), og da han fant ham, stilte han ham dette ene spørsmålet: «Tror du på Guds Sønn?» Han spurte om ikke den vissheten mannen hadde fått gjennom det han hadde opplevd, var i ferd med å vokse til den høyere troen på det som ennå ikke var sett.

En slik sjel trengte bare et ord fra Kristus som viste veien. «Hvem er han, Herre, så jeg kan tro på ham?» (Joh 9,36). Det er som om Jesu spørsmål hadde tent i ham vissheten om hva som var det rette svaret. Til en slik beredskap kunne det bare gis ett svar. Med klarere ord enn han noen gang før hadde brukt, svarte Jesus, og straks bekjente mannen sin hele og fulle tro og falt ned for ham i tilbedelse. Slik gikk det til at første gang han så sin redningsmann, var det for å tilbe ham.

Noen fulgte ham fremdeles – fariseere som ikke var overbevist av ham, men heller ikke hadde bestemt seg mot ham, og som godt forsto hvem ordene hans gjaldt.

Formelt hadde det vært en strid mellom overleveringen og Kristi gjerning. De holdt seg også til overleveringen – var de også blinde? Men nei, de hadde misforstått ham fordi de så bort fra det moralske, og slik viste de at de virkelig var blinde. Det var ikke blindhet som en ulykke, men en blindhet de selv var skyldige i og ansvarlige for (Joh 9,40–41). Den var jo et resultat av deres eget bevisste valg; derfor ble deres synd – ikke bare deres blindhet – stående.

Kapittel 56. Den gode hyrde

(*Joh* 10,1–21)

Talen vi nå skal se på, holdt Jesus ikke i lignelser i streng forstand – Johannesevangeliet forteller ikke om noen slike – men i en billedtale i lignelsens form (Joh 10,6), og det svarte til talens art. Billedtalen skjulte de høyere sannhetene for dem som hadde øyne, men ikke så, og åpenbarte dem for dem som hadde fått øynene åpnet.

Hadde det som hendte de siste dagene, gjort noe klart, så var det dette: Israels lærere var slett ikke skikket til den gjerningen de gjorde krav på, å gi Guds hjord føde. Rabbinerne kalte også sine åndelige ledere «de som gir føde», det vil si hyrder. Ordet rommet de to tankene «å lede» og «å gi føde», og hver av dem blir framhevet for seg i Herrens billedtale.

En trengte bare å minne om det Det gamle testamente sier om Gud som hyrde og om de onde hyrdene, så så en hvor godt det passet på det som nettopp hadde skjedd.

De var visselig ingen hyrder, de som hadde kastet ut den helbredede blinde mannen, eller som dømte slik om Kristus og ville kaste ut alle hans disipler. De hadde gått inn i Guds fårekve, men ikke gjennom den døren som eieren, Gud, hadde ført sin hjord inn gjennom. Inngangen dit hadde vært hans kjærlighet, hans tanker om tilgivelse og hans vilje til å frelse i barmhjertighet. Det hadde nettopp vist seg fullt ut at Israels ledere ikke var kommet inn gjennom den døren.

De hadde steget opp til sin plass i fårekveen et annet sted, med samme rett, eller samme urett, som en tyv eller en røver. De hadde urettmessig tatt det som ikke tilhørte dem – listig og uten å bli oppdaget, som en tyv. De hadde tildelt seg det selv og tilranet seg det med vold, som en røver. Kunne en skildre mer treffende hvordan fariseer-

ne og saddukeerne hadde fått herredømmet over Guds hjord og gjort krav på det for seg selv?

Hvor annerledes er ikke han som går inn og fører oss gjennom Guds dør – paktsbarmhjertighetens og evangelieløftets dør, den døren Gud har ført, og alltid fører, sin hjord inn gjennom til sin fårekve! Han var den sanne hyrde.

Billedtalen må naturligvis ikke presses for hardt. Men når vi husker hvordan hjordene i Østen om natten blir drevet inn i en stor kve og overlatt til en underhyrde, forstår vi hvordan «dørvokteren» lukker opp for hyrden når han kommer om morgenen. Og når en sann åndelig hyrde kommer til den sanne åndelige døren, blir den åpnet for ham av vokteren innenfra – det vil si, han får fri og umiddelbar adgang.

Like malende er det som følger i billedtalen. Hyrden har fått adgang til hjorden sin, men ikke for å stjele eller røve. Han kjenner fårene og kaller dem ved navn, hvert for seg, og fører dem ut. Vi merker oss at det greske ordet er sterkt i uttrykket «Når han har fått alle sine får ut»: Han driver dem ut. For de må gå ut ett og ett, og kanskje vil de ikke gå ut hvert for seg, ja, kanskje ikke engang forlate kveen. Derfor «driver» eller støter han dem ut, og det gjør han med «alle sine får».

Så stiller hyrden i Østen seg i spissen for hjorden og går foran dem. Han leder dem og er viss på at de følger ham, bare ved røsten hans, som de kjenner. Slik skulle hans hjord følge Kristus, for de kjenner hans røst. Fremmede ville forgjeves prøve å lede dem bort, slik fariseerne hadde prøvd. Det var ikke deres egen hyrdes kjente røst, og de ville bare flykte fra den (Joh 10,4–5).

Vi kan knapt undre oss over at de som hørte billedtalen, ikke forsto den, for de var ikke av hans hjord og kjente ikke hans røst. Men hans egne kjente den da og skulle kjenne den for alltid. Derfor talte han videre, både for de enes og de andres skyld (Joh 10,7).

For at det skulle bli klarere, delte han nå de to hovedtankene i billedtalen og brukte hver av dem for seg, så de kunne gi bedre trøst. Disse to tankene var inngangen gjennom døren og kjennetegnene på den gode hyrde. Slik får vi en dobbel prøve, og ved den kan det sanne kjennes igjen og skilles fra det falske.

Den første tanken er døren. Kristus var døren (Joh 10,7–9). Alle ordningene, profetiene og løftene i Det gamle testamente betydde Kristus, så langt de gjaldt adgangen til Guds fårekve. Og alle som kom før ham og ga seg ut for å være døren – enten de var fariseere, saddukeere eller nasjonale ivrere – var bare tyver og røvere; det var ikke døren inn til Guds rike. Fårene, Guds hjord, hørte ikke på dem; for selv om de kunne gi seg ut for å lede hjorden, var det de fremmedes røst.

Overgangen til en annen anvendelse av billedet med «døren» var naturlig og nesten nødvendig, selv om den virker noe brå. Også i dette er den særpreget jødisk. Vi må forstå overgangen slik: Jeg er døren. De som ga seg ut for å få adgang til fårekveen på en annen måte, har steget over et annet sted. Men hvis jeg er den eneste døren, er jeg også i sannhet døren. Og uten billedet: Om noen går inn gjennom meg, skal han bli frelst, gå trygt inn og ut (et uttrykk som ikke må presses for hardt) – i den forstand at han har frihet og finner føde.

Dette danner også overgangen til den andre hovedtanken i billedtalen: den sanne og gode hyrde. Her merker vi en tankegang som stiger i fire trinn, og som minner oss om visse salmer i Salmenes bok. Der blir tanken i én linje eller i et linjepar ført videre og utviklet i den neste, og slik oppstår de sangene som kalles sangene ved festreisene, eller «trinnsangene» (Sal 120–134). Også i Kristi tale blir den siste tanken i hvert verspar ført videre i det neste, eller rettere sagt ført oppover. Slik har vi her en trinnsang om den gode hyrde og hans hjord, og samtidig en nytestamentlig gjengivelse av Salme 23.

Tankegangen kan derfor settes opp slik. Det første trinnet er Kristus som den gode hyrde, i motsetning til andre som falskelig ga seg ut for å være hyrdene. Det andre er den gode hyrde som setter sitt liv til for fårene! Det tredje: for de fårene som er mine, som jeg kjenner, og som jeg setter mitt liv til for!

I det fjerde og siste trinnet blir hovedtankene i hele talen tatt opp og ført fram til den siste og høyeste tanken (Joh 10,17–18): den gode hyrde som samler den ene hjorden! Ja – ved å sette sitt liv til, men også ved å ta det igjen. Begge deler er nødvendige for den gode hyrdes gjerning. Ja, livet blir satt til når han gir seg selv som offer, for at det skal tas igjen, og langt fullere, i oppstandelsens kraft. Og derfor

elsker Faderen ham som Messias og hyrde, han som så fullt ut gjør den gjerningen han har fått, og så helt gir seg selv til den.

Og alt dette for å være hyrden og Frelseren – for å dø og stå opp for sine får, og slik samle dem alle, jøder og hedninger, til én hjord og være deres hyrde. Dette, verken mer eller mindre, var den sendelsen Gud hadde gitt ham. Dette var «budet» han hadde fått av sin Far – det Gud hadde gitt ham å gjøre (Joh 10,18).

Det var en edel avslutning på rekken av taler i templet; alle skulle de vise at han i sannhet var sendt av Gud.

Og i en viss grad nådde de det målet. For noen syntes riktignok det hele uforståelig, usammenhengende – galskap. De falt tilbake på yndlingsforklaringen på hele dette merkelige skuespillet: Han er besatt! Men for andre, som ennå ikke var hans disipler, gikk ordene rett til hjertet. «Dette er ikke en besatt manns ord» – og så kom de til å tenke på det som hadde skjedd: «En ond ånd kan vel ikke åpne øynene på blinde?»

Og slik falt lyset fra hans ord og hans person enda en gang over gjerningene hans. Som alltid åpenbarte det hva slags gjerninger de var, og gjorde dem klare.

Kapittel 57. Talen om de to rikene

(*Matt* 12,22–45; *Luk* 11,14–36)

Det var godt at Jesus foreløpig tok avskjed med Jerusalem med slike ord. Selve «splittelsen» som var oppstått blant dem på grunn av hans person (Joh 10,19), gjorde det mulig for ham ikke bare å fortsette undervisningen, men også å vende tilbake til byen enda en gang før han dro inn i den for siste gang.

Hans virksomhet i Perea varte fra tiden etter løvhyttefesten til uken før den siste påsken. Det korte besøket Jesus avla i Jerusalem ved tempelvielsens fest (Joh 10,22–39), delte den så å si i to. Om disse seks månedene har vi – med det ene unntaket Matt 12,22–45 – ingen annen beretning enn den Lukas gir (Luk 9,51–17,11), mens Johannes som vanlig skildrer det som hendte i Jerusalem og Judea i denne tiden (Joh 10,22–42; 11,1–54).

Vi legger merke til at denne delen er påfallende fattig på hendelser. Den består nesten bare av taler og lignelser, med noen få fortellende stykker innimellom. Det kommer for det meste av hva slags virksomhet han hadde i Perea. Vi husker at begynnelsen på Kristi virksomhet i Galilea på samme måte først og fremst var preget av taler og lignelser. Virksomheten i Perea var da også i det vesentlige en gjenopptakelse av den tidlige virksomheten i Galilea. Den var bare endret og preget av at folket nå visste langt mer om Kristus, og av at fiendskapet hos lederne var vokst sterkt.

Slik forstår vi, for det første, at han på dette tidlige stadiet i Perea, som i begynnelsen i Galilea, gjentok de hellige ordene vi siden har kjent som Herrens bønn, da han ble bedt om å lære dem å be.

Avvikene er så små at de lett lar seg forklare ut fra særpreget hos den som har gjengitt bønnen. De gir likevel anledning til å si noe om de to viktigste forskjellene. Hos Lukas er bønnen om forlatelse for «synder», mens Matteus bruker det hebraiske uttrykket «skyld», som har gått over også i den jødiske liturgien, og som framstiller vår skyld som en gjeld.

Og Lukas' «hver dag» forklarer bønnen om «vårt daglige brød», som Matteus og Lukas har felles. Den kan belyses med den vakre rabbinske læren at mannaen bare falt for én dag om gangen, for at tanken på at de var avhengige av den hver dag, skulle vekke en stadig tro på vår «Far i himmelen».

Ut fra innledningsordene «Når dere ber, skal dere si» våger vi å slutte at bønnen ikke bare var ment som et mønster, men også skulle gi kirken de ordene den senere skulle bruke.

Vi kan også komme med en annen tanke. Bønnen «Herre, lær oss å be, slik som Johannes lærte disiplene sine» (Luk 11,1) synes å vise hvilket «sted» det var der han ba – et sted som ble innviet ved Herrens bønn og ble skolen for vår. Det synes i hvert fall sannsynlig at disiplene kom til å nevne døperen fordi dette var stedet der Johannes hadde virket – naturligvis i Perea. Dette kapitlet skal gi et kortest mulig sammendrag av Herrens taler i Perea, fra tiden før han vendte tilbake til Jerusalem til tempelvielsens fest.

Den første holdt han da han drev ut en ond ånd og ga den besatte talen tilbake (Luk 11,14). Hvis det, som det synes sannsynlig, er den samme helbredelsen som den Matt 12,22 forteller om, ga han ham både synet og talen tilbake; begge hadde trolig vært lammet.

Dette er et av de tilfellene der det er vanskelig å avgjøre om beretninger i forskjellige evangelier, med noe ulike detaljer, gjengir forskjellige hendelser eller bare forteller på forskjellig måte. Når evangelistene fortalte om lignende hendelser, ville de naturligvis fortelle dem på omtrent samme måte. Derfor følger det ikke at to lignende beretninger i forskjellige evangelier alltid gjengir den samme hendelsen. Men i dette tilfellet synes det sannsynlig.

Hovedemnet i Kristi tale er fariseernes anklage om at han var Satans redskap. Han talte nå langt klarere enn før (Mark 3,22), slik også fariseernes motstand var blitt modnere. Dette er hovedtrekkene i Kristi svar.

For det første var anklagen helt urimelig (Matt 12,25–26) og stred mot deres egne forutsetninger (Matt 12,27–30). Den viste at det bare var fiendskap mot hans person som drev dem når de tilskrev Satan det Kristus gjorde. Denne måten å vende beviset mot den som førte det, var særpreget hebraisk. Den betyr ikke at Kristus sa noe om hvorvidt fariseernes disipler virkelig drev ut onde ånder. I tankene må vi legge til: Etter det dere selv sier, driver deres disipler ut onde ånder. Er det så, ved hvem gjør de det?

For det andre ligger det under denne logiske bevisføringen en åndelig undervisning som henger nøye sammen med det han nylig hadde lært i høytidsdagene i Jerusalem. Den er rettet mot de overtroiske og uåndelige forestillingene Israel hadde om både det ondes rike og Guds rike. For hvis vi overser den moralske siden ved Satan og hans rike, blir alt til de urimeligheter og den overtro som preget jødenes syn på onde ånder og Satan.

Men legger vi til grunn tanken om det moralsk onde, om at dets makt er samlet i et rike der Satan er representant og hersker, og om vår egen medfødte syndighet, som gjør oss til hans undersåtter – da blir alt klart. Da kan sannelig ikke Satan drive ut Satan, for hvordan skulle da riket hans bli stående? Da skjer det også bare ved «Guds Ånd» eller «Guds finger» at Satan blir drevet ut, og dette er Guds rike (Matt 12,25–28).

Ja, etter deres egen innrømmelse var det en del av Messias' gjerning å drive ut Satan. Da var jo Guds rike virkelig kommet til dem – for i dette besto Guds rike. Og han var den Messias som Gud hadde sendt, ikke for Israels ære eller for noe ytre eller forstandsmessig, men for å gå inn i kampen på liv og død mot det moralsk onde og mot Satan som dets representant.

I den kampen binder Kristus, som den sterkere, «den sterke». Han plyndrer huset hans («byttet hans deler han ut») og tar fra ham våpnene som hans styrke lå i («som han hadde satt sin lit til»), ved at han tar bort syndens makt (Matt 12,29; Luk 11,21–22).

Dette er Messias' gjerning. Og derfor kan heller ingen stille seg likegyldig til ham. Alle står av natur i et visst forhold til Satan, og derfor må alle, nå da Messias har begynt sin gjerning, innta et bestemt forhold til Kristus, som kjemper mot Satan (Matt 12,30).

Men det er tenkelig at et menneske ikke bare prøver å stå passivt på fiendens side, men til og med står aktivt på den. Det skjer ikke bare ved at han taler mot Kristus, noe som kan komme av uvitenhet eller vantro, men ved at han framstiller som satanisk det som var selve hensikten med hans komme (Matt 12,31–32). En slik forvrengning er synden i dens fulle og hele skikkelse, og for den kan det ikke gis tilgivelse. For det sinnelaget den springer ut av, gjør det umulig å omvende seg, fordi det i sitt vesen kaller satanisk nettopp det som er målet for omvendelsen.

For det tredje kunne en bare kjenne igjen det åndelige ved å være åndelig i slekt med det (Matt 12,33–37), slik Kristus så nylig hadde forklart i Jerusalem. Å kjenne det igjen er det motsatte av synden mot Den Hellige Ånd.

Treet måtte gjøres godt om frukten skulle bli god; tre og frukt ville svare til hverandre. Hvordan kunne da disse fariseerne «tale godt», når hjertets tilstand avgjorde både tale og handling?

Derfor måtte et menneske gjøre regnskap til og med for hvert unyttig ord. Hvor ubetydelig det enn kunne synes for andre eller for en selv, sprang det i virkeligheten ut av «hjertet» og viste hvordan det sto til i det indre. Og slik skulle et menneskes framtid i dommen i virkeligheten bli avgjort av hans ord. Slutningen blir desto mer alvorlig når vi husker hva den betydde for det disiplene på den ene siden og fariseerne på den andre sa om Kristus og Guds Ånd.

For det fjerde lot Kristi ord seg verken logisk eller moralsk tilbakevise, og fariseerne falt tilbake på det gamle knepet: De krevde et synlig tegn som bevis på at han var sendt av Gud (Matt 12,38). Men det var et forsøk på å flytte bevisføringen fra det moralske til det fysiske. Hos dem var det moralske i ustand, eller rettere sagt manglet det, og ingen mengde fysiske bevis og påvisninger kunne ha erstattet det.

Derfor ville han, som under lignende omstendigheter tidligere (Matt 16,1–4), bare gi dem ett tegn, profeten Jonas tegn. Men forrige gang viste Kristus først og fremst til Jonas forkynnelse (om omvendelse). Denne gangen pekte han heller på Jonas historie i dens billedlige betydning: som Guds stadfestelse av at Jona var sendt.

Slik Jona trådte fram i Ninive, var han selv «et tegn for folket i Ninive» (Luk 11,30). Han hadde vært tre dager og tre netter i storfiskens buk, og derfra var han så å si blitt sendt levende ut for å forkynne

i Ninive; det var et bevis for dem at han var sendt av Gud. Og slik skulle det bli igjen. Etter tre dager og tre netter «i jordens hjerte» – et hebraisk uttrykk for «i jorden» – skulle hans oppstandelse være Guds stadfestelse for denne slekt av at han var sendt.

Ninives menn satte ikke spørsmålstegn ved denne stadfestelsen av Jona, men tok imot den. Ja, et pålitelig budskap om Salomos visdom hadde vært nok til å få dronningen av Saba til å komme så langt. I det ene tilfellet var det fordi de kjente sin synd, i det andre fordi hun følte behov for og lengsel etter en bedre visdom enn hun selv hadde.

Men det var nettopp dette som manglet hos menneskene i denne slekt. Derfor skulle både Ninive og dronningen av Saba stå fram, ikke bare som stumme vitner mot dem, men for å fordømme dem. For den store virkeligheten, som Jonas forkynnelse bare hadde vært et forbilde på, og som Salomos visdom bare hadde forberedt, var blitt stilt fram for dem i Kristus (Matt 12,39–42).

For det femte la Jesus denne spissfindigheten til side og vendte tilbake til det han før hadde lært om Satans rike og det ondes makt (Matt 12,43–45). Også her må en huske at ordene Herren brukte, var billedlige og ment til å belyse, og at de ikke må presses for hardt.

Sammenlignet med de andre folkene i verden var Israel som et hus som avgudsdyrkelsens onde ånd var fart ut av med hele sitt følge – i virkeligheten den «Be'elsebul» de fryktet. Så var huset blitt feid rent for all avgudsdyrkelsens skitt og urenhet og pyntet med all slags fariseisk pynt. Men hele tiden sto det i virkeligheten tomt. Gud var ikke der; den sterkere, som alene kunne ha stått imot den sterke, hersket ikke der. Og så kom den onde ånden tilbake og fant huset den hadde gått ut av, feid og pyntet – men også ledig og uten vern.

Israels dårskap var at de bare tenkte på én ond ånd – avgudsdyrkelsens, Be'elsebul med all hans urenhet. Så kom Satan, for å fortsette Kristi billedspråk, tilbake «med sju andre ånder, verre enn den selv» – hovmod, selvrettferdighet, vantro og lignende; tallet sju er her ment generelt. Og slik var det siste – Israel uten den grove avgudsdyrkelsens urenhet, og pyntet med all den fariseiske iveren for å granske og holde loven – i virkeligheten verre enn det første, med all dets åpenlyse motbydelighet.

For det sjette ble talen igjen avbrutt, denne gangen av noe som var helt igjennom jødisk. En kvinne i mengden brøt ut i rop om hvor

salig den moren var som hadde båret og diet en slik sønn (Luk 11,27). Uttrykksmåten synes ikke å ha vært uvanlig, for rabbinerne bruker den like gjerne om Moses, og til og med om en stor rabbiner.

Likevel må en slik lovprisning ha vært særlig uvelkommen for Kristus, for den opphøyet bare hans menneskelige, personlige fortrinn, enten de gjaldt forstand eller karakter. Den så helt bort fra det han ville stille fram: sin gjerning og sin sendelse som Frelser.

Denne lovprisningen av Kristus gjennom hans mor, jomfruen, var like uvelkommen og upassende som den nedvurderingen av Kristus som i virkeligheten, om enn ubevisst, lå under morens kjærlige omsorg da hun ville stanse ham i hans gjerning. Matteus forteller om det i samme sammenheng, kanskje nettopp av denne grunn (Matt 12,46–50).

Derfor er svaret i begge tilfellene i det vesentlige det samme: Han peker bort fra sin rent menneskelige person til sin gjerning og sendelse. I det ene tilfellet: «For den som gjør min himmelske Fars vilje, han er min bror og søster og mor»; i det andre: «Ja, salige er de som hører Guds ord og tar vare på det!»

For det sjuende går talen nå mot slutten (Luk 11,33–36) med en ny anvendelse av det Kristus i en annen form eller sammenheng hadde lært i begynnelsen av sin offentlige virksomhet, i Bergprekenen (Matt 5,15; 6,22–23). For å forstå rett hvordan det henger sammen her, må vi se bort fra de forskjellige avbrytelsene av Kristi tale og knytte dette som avslutning til den forrige delen, som rommet hovedemnet: at åndelig kunnskap forutsetter åndelig slektskap. Slik det blir sagt her, betyr det at åndelig mottakelighet alltid er vilkåret for å ta imot det åndelige.

Hva var hensikten med å tenne et lys? Selvsagt at det skulle lyse. Men da ville ingen sette det i kjelleren eller under et kar, men i lysestaken. Skulle vi da vente at Gud ville tenne det åndelige lyset om det blir satt i en mørk kjeller?

Eller ta et bilde fra øyet, som for legemet tjener det samme formålet som lampen i et hus. Avhenger det ikke av øyets tilstand om vi merker, nyter og har gagn av lyset eller ikke? La oss derfor se til at lyset i oss ikke i virkeligheten bare er mørke, fordi vi så å si har satt lampen i

kjelleren.[1]

Men når lyset ved et friskt øye blir ført ut gjennom hele legemet, skal vi bli helt fylt av lys. Og dette forklarer til sist hvorfor Kristus blir tatt imot eller forkastet: hvordan det samme evangeliet, med en apostels ord, kunne være både «en duft av liv til liv» og «en duft av død til død» (2 Kor 2,16).

[1]På en viss måte lik den onde ånden som kom tilbake og fant huset sitt tomt, feid og pyntet.

Kapittel 58. Morgenmåltidet i fariseerens hus

(*Luk* 11,37–54)

Fariseernes fiendskap mot Jesus var bittert, men det hadde ennå ikke bredt seg så vidt eller blitt så åpent at de vanlige reglene for høflighet var satt til side overalt. Slik forklarer vi at en fariseer ba ham til morgenmåltid. Det ga anledningen til Kristi andre tale i Perea som er gjengitt i evangeliene, og det er den siste talen til fariseerne som Lukas forteller om. En lignende siste formaning står langt senere i Matteusevangeliet (Matt 23); men Lukas gjengir den som ble holdt i Perea, Matteus den som ble holdt i Jerusalem. Det kan også delvis forklare at språket i de to talene ligner hverandre.

Fariseeren ba ham til «morgenmåltidet». Derfor må det nesten sikkert ha gått en tid mellom denne talen og den forrige, eller rettere sagt: De to hendelsene fant etter vår mening sted på forskjellige steder.

Vi vet at det ble spist tidlig, straks folk kom hjem fra morgenbønnen i synagogen. Det er derfor nesten utenkelig at alt som fortelles i forbindelse med den første talen, skulle ha skjedd før dette første måltidet. Men det kan godt være at det som skjedde ved fariseerens bord, hang sammen med noe som nettopp hadde hendt i synagogen; for vi antar at det var sabbat. Det ser vi av at innbydelsen ikke gjaldt hovedmåltidet. Det måltidet ville «de lovkyndige» – og for den saks skyld alle husfedre – i alle fall vanligvis spise hjemme hos seg selv på sabbaten.

Vi kan se scenen for oss. Familiens måltid på hverdagene var enkelt nok, enten det var frokost eller middag. Middagen ble spist mot kvel-

den, men iblant også midt på dagen, og alltid før det ble helt mørkt; for, som det het, skulle synet av rettene i dagslys vekke matlysten. Jødene i Babylon nøyde seg med måltider uten kjøtt, men ikke jødene i Israels land. Deres yndlingsmat var ungt kjøtt: kje, lam og kalv. Oksekjøtt spiste de ikke så ofte, og fugl enda sjeldnere.

Brødet ble regnet som livets grunnlag, og uten brød var et måltid ikke noe måltid. På en måte *var* brødet selve måltidet. Velsignelsen ble nemlig lyst over brødet, og den skulle gjelde alt det andre som fulgte – kjøttet, fisken og grønnsakene, kort sagt alt som hørte til middagen, men ikke desserten.

På samme måte omfattet velsignelsen over vinen alle andre slags drikker. Ellers måtte en ha lyst en egen velsignelse over hver enkelt ting som ble spist eller drukket. Den som forsømte de foreskrevne velsignelsene, ble sett på som om han hadde spist av det som var helliget Gud; for det står skrevet: «Jorden hører Herren til – og alt det som fyller den» (Sal 24,1).

La oss tenke oss at gjestene er samlet. Til et slikt morgenmåltid ble de ikke hentet av slaver, og de ble heller ikke tatt imot med samme høytidelighet som ved fester. Først skulle hver av dem utføre «håndvaskingen» som en hellig skikk. Deretter skar husfaren et stykke av det hele brødet – på sabbaten var det to brød – og lyste velsignelsen. Men det gjaldt bare når selskapet lå til bords, som ved middagen. Hvis de satt, som de trolig alltid gjorde ved det tidlige måltidet, lyste hver enkelt velsignelsen for seg selv. Den samme regelen gjaldt for vinen.

Ved denne fariseerens bord unnlot Herren, som han vanligvis gjorde, den foreskrevne «håndvaskingen» før måltidet. Siden denne skikken i seg selv ikke betydde noe, må han ha hatt et bestemt formål med det, og det skal vi komme tilbake til.

Om gjestenes plasser vet vi at de øverste plassene ble gitt til rabbinerne. Talmud formulerer det slik: Den verdigste legger seg først, på venstre side og med føttene strakt bakover. Er det to «puter» (benker), legger den nest verdigste seg over ham, ved hans venstre hånd. Er det tre puter, legger den tredje verdigste seg nedenfor den som la seg først, ved hans høyre hånd. Slik ligger hovedpersonen i midten, mellom den verdigste gjesten til venstre og den mindre verdige til høyre.

Vannet før måltidet rekkes først til den verdigste, og likeså ved vaskingen etter maten. Men er det mange til stede, begynner man etter måltidet med den minst verdige og fortsetter til man kommer til de fem siste. Da vasker den verdigste i selskapet hendene, og de fire andre etter ham. Når gjestene har tatt plass slik, lyser husfaren eller den fremste ved bordet velsignelsen og skjærer så brødet. Deretter ble brødet vanligvis dyppet i salt eller noe saltet. Takt og tone krevde at to som spiste sammen, skulle vente på hverandre, men ikke når de var tre eller flere.

Vinen ble blandet med vann, og noen mente til og med at velsignelsen ikke skulle lyses før vannet var helt i vinen. Flere vinsorter nevnes, blant dem en rødvin fra Saron og en svart vin. Krydret vin ble laget med honning og pepper. En annen blanding, mest brukt for syke, besto av gammel vin, vann og balsam; enda en annen var «myrravin» (den nevnes i Mark 15,23). Man brukte også palmevin og utenlandske drikker.

Av kornsorter, kjøtt, fisk og frukt, ferske eller nedlagte, brukte jødene nesten alt som var kjent i oldtiden. Ved fester begynte man med en forrett. Så fulgte selve middagen, og den sluttet med dessert: syltede oliven, reddik, salat og frukt – til og med syltet ingefær fra India nevnes. Fisk var en yndlingsrett og manglet aldri ved et sabbatsmåltid. Et ordtak sa at både salt og vann måtte brukes ved hvert måltid om man ville holde seg frisk. De fattiges måltider var noe helt annet: gresshopper, egg eller en grønnsakssuppe. De som var enda fattigere, stilte sulten med brød og ost eller brød og frukt.

Ved måltidene ble reglene for takt og tone fulgt strengt, særlig når det gjaldt de vise. Noen mente at det ikke var god oppførsel å snakke mens man spiste. De lærde og de mest ansette fikk ikke bare de fremste plassene, men ble iblant hedret med dobbel porsjon. Etter jødisk skikk skulle en gjest rette seg etter verten i alt, selv om det var ubehagelig.

Gjestfriheten var den største og mest skattede dyden i omgangen med andre; med et rabbinsk uttrykk kunne den gjøre hvert hjem til en helligdom og hvert bord til et alter. Likevel var en ubuden gjest, eller en gjest som tok med seg en annen, etter ordtaket et uvelkomment syn. Iblant ble de fattige hentet inn av selvrettferdighet, og det beste

av måltidet ble gitt dem for at andre skulle se det.[1]

Etter måltidet fulgte de skikkene med håndvasking og bønn som allerede er beskrevet, og ofte brente en så velluktende krydder og lyste en egen velsignelse over det. Vi trenger bare å legge til at det på sabbaten ble regnet som en hellig plikt å spise tre måltider og skaffe det beste som var å få for penger, selv om man måtte spare og faste hele uken for det. Endelig ble det regnet som en særlig plikt og ære å ha de vise til gjest.

Nå er det ikke vanskelig å forstå hva som skjedde ved fariseerens bord. Da vannet til renselsen ble rakt fram til Jesus, må han enten ha avslått det, eller latt være å gjøre det og satt seg til bords uten denne formaliteten. Det siste er tilfellet hvis hver gjest gikk for seg selv for å rense seg slik forskriften krevde, og det er mer sannsynlig ved et morgenmåltid.

Ingen som kjenner den vekten fariseismen la på denne skikken, vil hevde at Jesus kunne ha rettet seg etter den. Sjammais og Hillels skoler førte en lang og bitter strid om slike spørsmål som hvorvidt hendene skulle vaskes før eller etter at begeret var fylt med vin, og hvor håndkleet skulle legges fra seg. En gudsdyrkelse som brukte kreftene sine på slike småting, måtte senke den moralske standarden.

Kjernen i Jesu lære var nettopp den fordervelsen i vår natur som jødedommen overså, og den åndelige renselsen som var nødvendig for å ta imot hans lære. Jo mer inderlig han holdt fast ved dette, desto mer grunn hadde han til å sette slike menneskebud til side åpent og for alles øyne, for de ledet tankene om renhet bort i spørsmål av den mest barnslige art.

På den annen side kan vi også forstå hvilke bitre tanker som må ha fylt fariseeren som hadde Jesus til gjest, da han så at han forsømte den kjære skikken. Det var en fornærmelse mot ham selv, en hån mot jødisk lov og et opprør mot synagogens mest skattede overleveringer. Han husket at en fariseer ikke burde sette seg til bords med en slik mann, og kanskje følte han til og med at han ikke burde ha bedt Jesus til sitt bord.

Det Herren sa ved denne anledningen, skal vi se nærmere på et annet sted. Her er det nok å merke seg at han først avslørte hvor ytre

[1] Flere enkeltheter i Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bd. 2.

fariseernes lov om renselse var. Den overså helt det høyere behovet for indre renhet, som lå til grunn for alt (Luk 11,39).

Hvis det opprinnelige formålet med forskriften var å hindre at de hellige offergavene ble spist i urenhet, så var jo disse ytre offergavene et sinnbilde på det indre offeret. Og fantes det ikke en indre urenhet likeså vel som en ytre (Luk 11,40)? Å vie det vi har, til Gud i hans fattige i stedet for å nyte det selv, ville ganske visst ikke rense gavene – det trengtes ikke – men det ville i dypeste forstand være å spise Guds offergaver i renhet (Luk 11,41).

Vi ser her en utvikling sammenlignet med den gangen Jesus tidligere hadde talt offentlig om det samme (Matt 15,1–9). Den gang hadde han behandlet de eldstes forskrift som noe som ikke var bindende; nå viste han hvordan denne ytre fromheten virket mot tankene om det indre og åndelige. Den gang hadde han vist hvordan overleveringen kom i strid med Guds skrevne lov; nå viste han hvordan den fortrengte de grunnsannhetene som loven bygde på. Den gang hadde han slått fast at urenheten ikke kommer utenfra og inn, men innenfra og ut (Matt 15,10–11); nå la han fram den høyeste sannheten: at en høyere innvielse gir renhet.

Den samme grunnsetningen gjaldt også andre ting, som rabbinernes lov om tiende. Samtidig kan det være, som vi allerede har antydet, at noe som hadde hendt like før, eller som det ble snakket om ved bordet, ga anledning til Kristi videre ord (Luk 11,42). Kanskje ville fariseeren irettesette Kristus ved å bringe tienden på bane. En slik skjult irettesettelse var svært vanlig blant jødene.

Det ble regnet som dypt urent å spise av noe som det ikke var gitt tiende av. Fariseerens tre kjennetegn var nemlig dette: ikke å bruke eller spise noe som det ikke var gitt tiende av, å holde renhetslovene, og – som følge av disse to – å holde seg borte fra nær omgang med alle som ikke var fariseere. Denne atskillelsen var grunnlaget for at de gjorde krav på å være noe for seg selv (Luk 11,43).

Vi legger merke til at det er nettopp disse tre tingene Herren tar opp. Ordene hans henger altså ikke løst sammen, slik det kunne se ut, men står i den nærmeste indre sammenheng. Herren viser hvordan fariseismens strenghet i det ytre hang sammen med det motsatte i det indre menneske.

Den ytre renselsen gikk sammen med uvitenhet om behovet for den indre renheten – som består i å vie seg til Gud – og med forsømmelse av den. Den strenge ytre tienden gikk sammen med uvitenhet om og forsømmelse av grunnsetningen bak den, nemlig at Gud har rett over sinn og hjerte («rettferd og kjærlighet til Gud»). Og endelig førte fariseernes påståtte atskillelse, og kravet på å være noe for seg selv som fulgte av den, bare til stolthet og selvhevdelse.

Prøvd etter sine egne mål kom fariseismen altså til kort. Den var hykleri, selv om ordet ikke ble nevnt før senere (Luk 12,1) – og det både negativt og positivt: Den skjulte hva den var, og ga seg ut for å være det den ikke var. Den fariseismen som ga seg ut for å ha den høyeste renhet, var i virkeligheten den største urenhet – gravenes urenhet, bare tildekket så menneskene ikke skulle se den!

Her tok en av de skriftlærde ved bordet – «de lovkyndige», som Lukas kaller dem – til orde. Vi vet med hvilken forakt noen av de lærde så på fariseernes uvitende trangsyn, og derfor kan vi forstå at han kanskje i hemmelighet hadde moret seg over at deres «dårskap» ble refset. Etter et vanlig ordtak hørte «den tåpelige fromme», «en fariseisk kvinne» og «fariseernes slag» – slagene de påførte seg selv – til livets plager. Men slik den skriftlærde med rette bemerket: Når Jesus angrep ikke bare deres praksis, men deres grunnsetninger, var hele overleveringssystemet de sto for, fordømt (Luk 11,45). Og slik mente Herren det også.

De skriftlærde var de som tolket overleveringens lov; det var de som bandt og løste i Israel. De bandt riktignok tunge byrder, men løste aldri en eneste. Alle overleveringens trykkende byrder la de på det fattige folket, men de gjorde ikke det minste for å ta noen av dem bort (Luk 11,46).

Overleveringen, de forskriftene som var kommet ned til dem – de ville verken reformere dem eller legge noe av dem til side. De gjorde krav på alt som var kommet fra fedrene, og forkynte det som en hellig arv de holdt fast ved. Vel, la gå! La dem bli dømt etter sine egne ord. Fedrene hadde slått profetene i hjel, og de selv bygde gravmæler for dem; også det var en overlevering – en overlevering av skyld som skulle bli hevnet.

Overlevering, lærdom, atskillelse – ak, alt dette tok bare kunnskapens nøkkel fra de fattige. Og mens de selv ikke gikk inn i riket

gjennom «døren», hindret de dem som ville ha gått inn. Slik viste de virkelig at deres arv, deres «overlevering», var den samme skylden som i gammel tid: å hindre og jage bort den guddommelige lære og drepe dens guddommelige sendebud (Luk 11,47–52).

Det var en fryktelig sannhet og alvor i det Jesus sa, og i det ve han lyste over dem. Men etter slike ord må selskapet i fariseerens hus ha brutt opp. Med hvilke følelser de skiltes fra ham, ser vi av det som fulgte: «Da han var kommet ut derfra, begynte de skriftlærde og fariseerne å trenge hardt inn på ham og spørre ham ut om mange ting. For de lurte på ham for å fange ham i noe av det han sa» (Luk 11,53–54).

Kapittel 59. Til disiplene

Til disiplene – to hendelser og det de lærer oss.

(*Luk* 12,1–13,17)

Lukas har fortalt om Kristi siste advarsel til fariseerne og om det morderiske hatet den vakte. Etter det følger et sammendrag av det han lærte disiplene sine. Tonen er fremdeles advarende, men helt annerledes enn overfor fariseerne. Det er en advarsel mot synd som truet, ikke mot dom som ventet; den skulle forebygge, ikke fordømme. Det meste av denne undervisningen hadde han også gitt ved andre anledninger, fordi de samme forholdene ga grunn til den. Likevel er det merkbare avvik, selv om de kan se små ut. De skyldes at forfatterne eller omstendighetene var forskjellige, og de viser at beretningene er uavhengige av hverandre.

Den første av disse talene (Luk 12,1–12) knytter seg naturlig til det som hadde skjedd ved fariseerens bord, og ryktet om det må snart ha spredt seg. Herren hadde riktignok talt de samme ordene, først og fremst til de tolv, da han sendte dem ut første gang (Matt 10); men vi legger merke til karakteristiske forskjeller. Talen – eller trolig bare et sammendrag av den – innledes med denne opplysningen om omstendighetene: «Imens hadde folket samlet seg i tusenvis, så de holdt på å trå hverandre ned. Da begynte Jesus å tale, først og fremst til disiplene sine: Ta dere i vare for fariseernes surdeig, som er hykleri.»

Vi trenger ikke å påvise sammenhengen mellom denne advarselen og refselsen av fariseismen og overleveringene ved fariseerens bord. Ordet «hykleri» var ikke blitt brukt der, men det var summen og kjernen av det han holdt fram: at fariseismen ga seg ut for å være det den ikke var, og skjulte det den var. Og dette gjennomsyret hele

fariseernes system, som en surdeig. Det betyr ikke at hver enkelt av dem var hykler, men systemet var hykleri.

Det er betegnende for fariseismen at rabbinsk hebraisk ikke en gang har et ord som svarer til «hykleri». Det eneste uttrykket som brukes, gjelder smiger eller forstillelse overfor mennesker. Det gjelder ikke det ubevisste hykleriet overfor Gud, det Herren så sant beskriver som «surdeigen» som gjennomsyret alt fariseerne sa og gjorde.

Hykleriet var jo bare selvbedrag. «Men ikke noe er tildekket som ikke skal bli åpenbart» (Luk 12,2). Derfor skulle det de hadde sagt i mørket, bli åpenbart, og det de hadde talt om inne i kamrene, skulle bli ropt ut på hustakene. Heller ikke frykt skulle styre dem (Luk 12,4–5). Mennesker kunne bare slå legemet i hjel, men Gud hadde makt over både legeme og sjel. Og frykten var ikke bare dum, den var også unødvendig, for Guds forsyn våket over selv de ringeste av hans skapninger (Luk 12,6–7).

I den forestående kampen med denne verdens makter skulle de heller bli seg bevisst hva den egentlig gjaldt. Denne striden var ikke bare motstand mot Kristus, men i sitt innerste vesen spott mot Den Hellige Ånd. Å gi etter i den var derfor den dypeste åndelige fare (Luk 12,8–10). Men nei, de skulle ikke være engstelige; han ville ikke kjennes ved dem bare i framtiden.

Allerede nå, i farens stund, ville Den Hellige Ånd hjelpe dem og gi dem svar overfor anklagere og dommere, hvem de enn var – jøder eller hedninger. Om de falt som ofre, skjedde det altså med deres Fars viten, ikke fordi han hadde glemt dem. Overfor dem som var hans vitner, ville han selv vitne – i deres egne hjerter, for englene og for menneskene (Luk 12,11–12).

Den andre talen i denne sammenhengen kom i stand fordi noen ba Kristus gripe inn som dommer (Luk 12,13–15). Han svarte med en lignelse (Luk 12,16–21), som vi skal forklare sammen med de andre lignelsene fra denne tiden.

Lignelsen viste hvor usikkert dette livet er, og hvor dumt det er å være så opptatt av denne verden og samtidig forsømme Gud. Det førte ham til å vende advarselen mot disiplene sine i Perea (Luk 12,22–34). Men når forbudet foran lignelsen – «ta dere i vare for all havesyke» – nå blir rettet til «disiplene», fører han det tilbake til den positive grunnsetningen bak det.

De skulle legge bort all bekymring, selv for livets nødtørft. Av fuglene og blomstene skulle de lære å ha fullkommen tro og tillit til Gud, og bare arbeide for én ting: Guds rike. Men selv for dette skulle de ikke være bekymret; de skulle ha fullkommen tro og tillit til sin Far, som det hadde «behaget» å gi dem «riket» (Luk 12,32).

Med bare små avvik hadde Herren brukt de samme ordene i Bergprekenen ved begynnelsen av sin virksomhet i Galilea (Matt 6,25–33), for den samme formaningen hadde vært nødvendig også da. Kanskje kan vi også her se et tidsmerke i hentydningen til blomstene som spirer. I Galilea ville det bety at våren begynte, men i det mildere klimaet i visse deler av Perea ville det svare til begynnelsen av desember, omkring tempelvielsens fest.

Kanskje er det viktigere å legge merke til et uttrykk i Luk 12,29. NB gjengir det «la ikke tankene deres fare hit og dit», men det betyr egentlig «vær ikke høye på det», det vil si: Trakt ikke etter store ting (jf. Jer 45,5). Sammenhengen viser at uttrykket her må gjelde disipler som ønsket seg store ting, for bare om slike passer bemerkningen at hedningene i verden søker slikt, mens vår Far vet hva vi virkelig trenger.

Den siste trøsten er av dyp betydning: De skulle legge bort all bekymring og uro, for Faderen hadde behaget å gi denne «lille hjord» riket. Uttrykket «hjord» fører oss tilbake til de ordene Jesus hadde talt før han forlot Jerusalem (Joh 10). Fra nå av skulle denne betegnelsen kjennetegne hans folk.

I det vi regner som den avsluttende delen av talen (Luk 12,33–34), legger han til slutt fram disse formaningene – både mot havesyken og om full tillit og overgivelse til Gud, en overgivelse som regner alt for tap for rikets skyld. Han viser både hvordan de gjaldt i øyeblikket, og den grunnsetningen bak dem som alltid gjelder.

Den første setningen, «Selg det dere eier, og gi det som almisser», står bare hos Lukas. Den uttrykker ikke en allmenn regel, men anvendelsen av den på akkurat den tiden, da den trofaste disippelen måtte følge Herren uten å være bundet av verdslige bekymringer eller eiendeler. Den allmenne grunnsetningen bak er den Paulus uttrykker (1 Kor 7,29–31). Den kommer til slutt ut på dette: Den kristne skal eie som om han ikke eide, og bruke det han har, ikke for seg selv eller til synd, men til det som trengs.

Den tredje talen er nær knyttet til den forrige, men likevel helt forskjellig fra den. Den handler om hvordan disiplene skal vente på sin Mester. Den består av tre deler og en anvendelse.

Den første delen handler om disiplene som tjenere mens Mesteren er borte: deres plikt og deres lønn (Luk 12,35–38). Denne delen, som disiplene i Perea hadde så stor bruk for, står bare hos Lukas. Herren tenkes å være borte i et bryllup, så tjenerne som ventet hjemme, ikke kunne vite nøyaktig når han ville komme tilbake. Derfor skulle de holde seg rede, så de kunne lukke opp døren ved første bank, uansett hvilken time det var.

Så ivrig og hengiven tjeneste ville naturlig nok få sin lønn. Herren ville i sin tur sørge for dem som ikke hadde unt seg kveldsmaten eller lagt seg, men våket og ventet på ham. De var sultne og trette av iver for ham, og nå ville han selv tjene dem og sørge for deres ve og vel. Det gjaldt tjenere som våket slik – uansett hvor lenge, om det så ble den andre eller den tredje av nattevaktene.

Nå går «lignelsen» over til en annen side av saken, som Kristus kommer tilbake til i de siste talene sine (Matt 24,43–44). Tenk deg det motsatte – at folk sover: Da kunne det bli innbrudd i huset. Hadde en visst timen da tyven ville komme, ville en ikke ha gitt seg over til søvnen. Men nettopp denne uvissheten og det plutselige skulle holde folkene i huset alltid våkne til Kristus kom (Luk 12,39–40).

Akkurat her ble Kristi tale avbrutt av et spørsmål fra Peter. Hvem gjaldt denne «lignelsen» om husbonden og tjenerne som skulle våke – apostlene eller også alle andre (Luk 12,41)? Vi kan forstå at Peter kunne ha den jødiske forestillingen at apostlene skulle komme sammen med Mesteren fra bryllupsmåltidet, i stedet for å vente på at han skulle komme tilbake, og arbeide mens de ventet. Kristi svar tar sikte på nettopp dette.

Hvis apostlene eller andre er satt til å styre, er det som forvaltere, og lønnen for en tro og klok forvaltning blir at de får et større ansvar. Men som forvaltere er de tjenere: Kristi tjenere, og tjenere for de andre, alminnelige tjenerne.

Det som sømmer seg for dem i denne dobbelte stillingen, er troskap mot Herren, som er borte og likevel alltid nær, og troskap mot arbeidet. De skal på den ene siden vokte seg for herskesyke stolthet og hardhet, og på den andre siden for å nedverdige seg ved å følge

onde skikker. Begge deler ville føre til en brå og velfortjent straff i det plutselige og rettferdige oppgjøret når han kommer til syne. «Lignelsen» gjaldt altså både ventingen og oppgjøret; den gjaldt arbeidet for Kristus likeså vel som det personlige forholdet til ham.

I denne talen i Perea, slik Lukas gjengir den (Luk 12,42–46; jf. Matt 24,45–51), følger nå noe som ikke må forstås som et nytt svar på Peters spørsmål. Det gjelder et spørsmål som var blitt reist: forholdet mellom særskilt arbeid og det å være disippel i alminnelighet. For i en viss forstand er alle disipler tjenere, ikke bare for å vente, men for å arbeide.

Noen kjente arbeidet sitt, slik som de erklærte forvaltere eller arbeidere, men verken «stelte i stand» eller gjorde etter hans vilje. Deres straff og tap ville naturlig nok bli større enn for dem som ikke visste at deres Herre hadde noen vilje med dem, det vil si noe arbeid for dem – selv om også det innebærer skyld. Bildet med «mange» og «færre slag» må vi ikke presse for langt (Luk 12,47–48).

Den andre delen: Mens Mesteren er borte! Dette er en tid for arbeid så vel som for venting; det er også en prøvelsens tid (Luk 12,49–53). Også her står de to første versene bare hos Lukas. De henger sammen med emnet i talens første del, men særlig med de avsluttende ordene om arbeidet for Mesteren.

Menigheten hadde et arbeid å gjøre mens han var borte – det arbeidet han var kommet for. Han var kommet for å «kaste ild på jorden» – den ilden som ble tent da den oppstandne Frelseren sendte Den Hellige Ånd, og som ildtungene var et sinnbilde på. Den ilden skulle de spre; dette var arbeidet som hver av dem skulle ta del i som disipler (Luk 12,49). Og de måtte også være rede til å ta del i hans dåps dødsangst (Luk 12,50).

Det var ild: Den brenner opp, men den renser også og gir lys. Og her var det på sin plass å gjenta for disiplene i Perea det han før hadde sagt til de tolv da de ble sendt ut (Matt 10,34–36). Det gjaldt de sikre og nødvendige prøvelsene som fulgte med å bære «ilden» som Kristus hadde kastet på jorden, helt til den brente opp de nærmeste bånd av fellesskap og slektskap (Luk 12,51–53).

Så langt disiplene. Den tredje delen er anvendelsen på «folket» (Luk 12,54). De skulle ikke tro at alt dette bare angikk disiplene. Var de så blinde at de ikke kunne «tyde denne tiden» (Luk 12,56) – de

som ikke hadde noen vanskelighet med å tyde det når en sky steg opp fra havet, eller når den varme vinden blåste fra sør? Hvorfor dømte de da ikke av seg selv hva som var rett og nødvendig, nå som uværet trakk seg sammen (Luk 12,57)?

Hva var det da? Ikke annet enn det han hadde sagt dem før i Galilea (Matt 5,25–26), for forholdene var de samme. Det var det som sunn fornuft og vanlig klokskap ville si til enhver som ble slept for øvrigheten av sin anklager eller kreditor: å komme overens med ham før det var for sent, før dommen var falt og fullbyrdet (Luk 12,58–59). Bildet må ikke presses, men den allmenne meningen ville bli så mye lettere å forstå fordi det fantes et lignende rabbinsk ordtak, om enn med en helt annen anvendelse i praksis.

Foruten disse talene forteller Lukas om to hendelser før Kristus dro til tempelvielsens fest. Begge førte til en kort tale som endte med en lignelse.

Den første beretningen omtaler to hendelser som verken den jødiske historieskriveren Josefus eller noen annen historisk kilde fra den tiden – rabbinsk eller annen – nevner.

Det ser ut til at noen da, eller kort etter, fortalte Kristus om en del av hans egne galileere. Pilatus hadde latt dem hogge ned – i templet, slutter vi – mens de holdt på å bære fram slaktofrene sine (Luk 13,1–5). Med Østens billedspråk hadde blodet deres blandet seg med blodet av ofrene.

Det er tydelig at de fortalte dette i sammenheng med Jesu forrige tale. Han hadde spurt dem om de ikke kunne skjelne tegnene på det fryktelige uværet som nærmet seg folket. Slik vi bedømmer det, gjentok de denne historien med tanke på nettopp dette. For å forstå hva de ville, må vi se på Kristi svar, som tilbakeviser tanken om at disse galileerne var rammet av en særskilt straff for en særskilt synd mot Gud.

Høyst sannsynlig var disse galileerne blitt myrdet fordi de virkelig eller antatt hadde forbindelse med den nasjonale bevegelsen, som hadde sitt sentrum i Galilea. Det er som om disse jødene sa til Jesus: Ja vel, tidens tegn og uværet som kommer! Disse galileerne dine, dine egne landsmenn, var innblandet i en slags falsk messiansk bevegelse, et slags «tidens tegn»-opprør, noe i retning av det du vil at vi skal se etter – var ikke deres død en velfortjent straff? Den siste slutningen

sa de ikke med ord, men de lot den ligge i det de fortalte. Men Herren leste tankene deres og tilbakeviste resonnementet.

For å gjøre det nevnte han et annet tilfelle (Luk 13,4). Et tårn ved Siloadammen hadde falt over atten mennesker og drept dem. Kanskje hang det sammen med vannledningen som Pilatus bygde inn til Jerusalem; den vakte voldsom motstand blant jødene, og romeren hevnet det fryktelig. Som gode jøder ville de nok mene at tårnet falt som en rettferdig dom fra Gud når det begravde disse atten under ruinene – kanskje arbeidet de med å bygge det forbannede anlegget! Pilatus hadde nemlig brukt de hellige pengene som var viet til templet, og mange omkom i opptøyene da jødene satte seg mot denne vanhelligelsen.

Men Kristus hevdet at det var like galt å slutte at Guds dom hadde rammet hans galileiske landsmenn, som det ville være å mene at tårnet ved Siloa hadde falt for å straffe disse jerusalemittene. Skylden lå ikke hos det ene partiet eller det andre – verken hos den antatt messianske retningen (i form av et nasjonalt opprør) eller hos den motsatte retningen, som ville bøye seg helt for romersk herredømme. Hele folket var skyldig. Og uværet som kom, og som han hadde pekt på tegnene til, ville ødelegge alle, hvis ikke folket kom til en åndelig omvendelse.

Da Herren hadde svart på den innvendingen som lå under, viste han i lignelsen om fikentreet (Luk 13,6–9) hvor nødvendig og presserende det var at folket vendte om.

Den andre hendelsen Lukas forteller om i denne sammenhengen (Luk 13,10–17), minner om hendelsene i den tidlige virksomheten i Judea (Joh 5,16) og i Galilea (Matt 12,1–21). I Jerusalem møtte han verken resonnementer eller irettesettelser fra jødene, men åpen forfølgelse. Der la Herren også fram den høyere forklaringen på sine gjerninger, sine motiver og sin sendelse (Joh 5,16–17 ff.). I Galilea møtte han spørsmål og listige renker fra judeerne som fulgte ham i hælene. Ingen kunne prøve vold mot ham, men folket våget ikke å ta åpent parti for ham.

I Perea møter vi derimot den klosset ivrige synagogeforstanderen i en landsby. Han er svært sint, men ikke svært klok. Han innrømmer at Kristus har makt til å helbrede, og våger ikke å angripe ham direkte. I stedet irettesetter han – ikke Kristus, ikke en gang kvinnen

som var blitt helbredet, men folket som så det. Samtidig ber han dem komme for å bli helbredet på andre dager, og i sitt trangsyn skjønner han ikke hva den innrømmelsen innebar.

Det er ikke mye mer å si om denne hendelsen i «en av synagogene» i Perea. La oss bare kort minne om scenen. Blant dem som var til stede i synagogen, var en stakkars kvinne som etter det vi får vite, i atten år hadde lidd under demonisk påvirkning.

Både legemlig og moralsk var hun i virkeligheten ikke syk, men skrøpelig, og det var sannelig en «vanmaktsånd» hun hadde, så hun «var krumbøyd og kunne ikke rette seg opp». Vi merker oss nemlig at hun slett ikke var besatt av en demon. Men selv om hun ikke hadde gitt etter, hadde hun ikke stått imot med kraft, og så var hun bundet av en «vanmaktsånd» både på legeme og sjel.

Den samme «vanmaktsånden» ser vi i måten hun ble helbredet på. Da Kristus så henne og kalte henne til seg, kom hun. Da han sa til henne: «Kvinne, du er løst fra din vanmakt», ble hun løst. Likevel svarte hun ikke i sin svakhet og rettet seg ikke opp, før Jesus «la hendene på henne» og slik styrket henne på legeme og sjel. Da «rettet hun seg opp» straks «og priste Gud».

Synagogeforstanderen er, som allerede antydet, skildret så karakteristisk at vi nesten kan se ham for oss. Han er forvirret, rådvill og svært sint. Han farer fram og skjeller ut folket, som ikke hadde gjort noe. Likevel våger han ikke å bringe kvinnen til taushet, nå når hun ikke lenger er vanfør – langt mindre å irettesette den store rabbien, som nettopp hadde gjort en så «herlig ting». I stedet retter han ordene mot ham gjennom dem som hadde vært forbløffede øyenvitner. Han ble lett og grundig brakt til taushet, og alle som holdt med ham, ble gjort til skamme.

«Hyklere!» sa Herren – etter deres egne innrømmelser fordømte deres egen praksis og deres egen lov det de sa. Hver av dem løste oksen eller eselet sitt på sabbaten og førte dem ut så de fikk drikke. Den rabbinske loven tillot det uttrykkelig, og til og med å øse opp vannet, så sant karet ikke ble båret bort til dyret. Når de innrømmet at han hadde makt til å «løse» fra Satans bånd, og hun hadde vært bundet slik i atten år, skulle ikke da hun – en Abrahams datter – få det gjort for seg som de gjorde for trekkdyrene sine?

Svaret var umulig å gjendrive, og det gjorde motstanderne til skamme. Og perearne i synagogen kjente også, i alle fall for en stund, den friheten som var kommet til kvinnen. De tok opp ekkoet av hennes lovsang og «gledet seg over alle de herlige ting som skjedde ved ham».

Han svarte på gleden deres ved å stille fram for dem «riket», som han var kommet både for å forkynne og for å bringe. Han viste dem dets virkelighet og den kraften som gjennomtrenger alt, slik den kommer fram i de to lignelsene om «sennepsfrøet» og «surdeigen», som han før hadde fortalt i Galilea. Nå gjentok han dem, fordi de passet særlig godt til omstendighetene. Og hvordan lignelsene skulle anvendes, må ha vært klart for alle.

Kapittel 60. Ved tempelvielsens fest

(*Luk* 13,22; *Joh* 10,22–42)

Omkring to måneder var gått siden Jesus forlot Jerusalem etter løvhyttefesten. Ved tempelvielsens fest finner vi Kristus igjen i templet.

Regner vi ut datoene, kan vi se dette som den siste gangen han var på jorden ved årsdagen for sin fødsel, og det synes særlig passende at han tilbrakte den i templet ved denne høytiden. Festen hadde ikke sitt opphav i Bibelen. Judas Makkabeus innstiftet den år 164 før Kristus, da templet, som Antiokus Epifanes hadde vanhelliget, igjen var renset og innviet på ny til tjenesten for Herren. Derfor ble den også kalt «alterinnvielsen».

I de åtte festdagene ble Hallel-salmene (Sal 113–118) sunget i templet, og folket svarte som ved løvhyttefesten. Også andre skikker lignet på den festens. Opprinnelig kom folket med palmegreiner (2 Makk 10,7). Det ser likevel ikke ut til at dette ble holdt ved like senere. I stedet ble en annen skikk, som ikke nevnes i Makkabeerbøkene, selve kjennetegnet på festen: Templet og de private husene ble opplyst.

Ifølge overleveringen viste det seg at oljen var blitt vanhelliget da Judas Makkabeus gjenopprettet tempeltjenesten. Bare én krukke ren olje ble funnet, forseglet med yppersteprestens eget segl. Den var akkurat nok til å holde gull-lysestaken brennende i én dag, men ved et under ble krukken stadig fylt igjen i åtte dager, til ny olje kunne bringes fra Tekoa. Til minne om dette ble det året etter bestemt at templet skulle være opplyst i åtte dager på årsdagen for «innvielsen».

Men «lysene» til festens ære ble ikke bare tent i templet; de ble tent i hvert hjem. Ett lys ville ha vært nok for hele husstanden den første kvelden, men fromme husfedre tente ett lys for hver som bodde i huset. Hvis det brant ti lys den første kvelden, ville det altså brenne åtti den siste kvelden av festen. Ifølge Talmud kunne lyset settes ved inngangen til huset eller rommet, eller etter omstendighetene i vinduet, ja, til og med på bordet. Etter nåtidens skikk settes lyset til venstre når man går inn i et rom; *mesusa* – den sammenrullede skriftrullen med lovens ord – sitter til høyre.

Når lysene tennes, blir visse velsignelser lyst, alt arbeid stanser, og høytiden går med til munter glede. Den første kvelden holdes særlig til minne om Judit, som etter fortellingen skal ha drept Holofernes. Da spiser man rikelig med ost, for etter sagnet ga hun ham så mye ost for å vekke tørsten og drikkelysten hans. Endelig var all faste og offentlig sorg forbudt under denne høytiden, selv om noen mindre sorgskikker i det private var tillatt.

Likesom løvhyttefesten minnet denne høytiden om en seier Gud hadde gitt, en seier som igjen ga Israel det gode landet etter at de på ny hadde gjennomgått sorger som i ørkenen. Den var en ny høstfest, og den pekte fram mot enda en innsamling. Lyset som en gang var slukket, ble tent igjen i templet, og det vokste i klarhet dag for dag til det lyste ut i hedenskapets mørke, som en gang hadde truet med å slukke det.

Kristus renset templet, var dets sanne lys og brakte den store utfrielsen. Derfor synes det svært passende at han – som vi har antydet – tilbrakte den siste årsdagen for sin fødsel ved denne festen i helligdommen og lyste inn i deres mørke.

Når vi lytter til ordene Jesus talte til folket i «Salomos søylegang», hjelper det å ha i tankene hva festen betydde og hva som knyttet seg til den. Det var vinter. Kristus gikk fram og tilbake i den overdekte søylegangen foran «Den fagre port», som var hovedinngangen til «kvinnenes forgård». Mens han gikk der, sperret folket bokstavelig talt veien for ham – de «flokket seg om ham».

Alle omstendighetene viser at spørsmålet deres, «Hvor lenge vil du holde oss i uvisshet?», ikke var oppriktig ment. De ville ha ham til å si «rett ut» om han var Messias, bare for å kunne bygge en anklage

på det. Jo klarere vi ser dette, desto mer underfull blir Kristi tålmodighet og visdommen i svaret hans.

Kort satte han hykleriet deres til side. Hva skulle nye ord være godt for? Han hadde sagt dem det før, og de «tror det ikke». Fra ordene viste han til gjerningene, et vitnesbyrd ingen kunne bestride: de gjerningene han gjorde i sin Fars navn.

At de ikke trodde på tross av alt dette, kom av at de ikke var av hans får. Som han hadde sagt dem før, var det kjennetegnet på hans får at de hører, det vil si kjenner igjen og lytter til, hans røst og følger ham. Slik er det generelt med enhver hjord overfor sin egen hyrde. I Kristi ord legger vi merke til tre doble paralleller om fårene og Hyrden, i stigende rekke (Joh 10,27–28):

> Mine får hører min røst – jeg kjenner dem,
> og de følger meg – og jeg gir dem evig liv,
> de skal aldri i evighet gå fortapt – og ingen skal rive dem ut av min hånd.

En rikere forsikring kunne ikke vært gitt. Men her må vi merke oss noe særskilt. I de to første parallellene er Kristi løfte alltid knyttet til fårenes forhold til ham – kanskje ikke som en betingelse, men som noe som følger, og som en kjensgjerning. I den tredje parallellen derimot er det ingen henvisning til noe hos fårene; alt er løfte, og det andre leddet bare forklarer og forsterker det som er sagt i det første.

Hvis det peker på angrep av det voldsomste slaget fra de sterkeste og listigste fiender, enten det er mennesker eller djevler, så viser det også hvor våken han er, og hvor fullkomment han er overlegen, han som har dem så å si i sin hånd – kanskje et hebraisk uttrykk for «makt». Derfor er de fullkomment trygge.

Og som for å gi dobbel forsikring om dette minner han tilhørerne om at hans gjerning, som er «budet han fikk av sin Far», i virkeligheten er Faderens gjerning, gitt til Kristus å gjøre – og ingen kunne rive dem ut av Faderens hånd.

Én logisk følge er uunngåelig. Rett forstått er den ikke bare den siste og høyeste kunngjøringen, men den rommer og innebærer alt det andre. Hvis Kristi gjerning virkelig er Faderens gjerning, og hans virke også Faderens virke, så følger det at han «og Faderen er ett» – «ett», ikke «én», står i intetkjønn. Denne enheten i gjerning (og hensikt) innebærer enhet i natur (vesen); enheten i virke innebærer

enhet i makt. Slik forsto jødene det tydeligvis, for de tok igjen opp steiner for å steine ham – uten tvil fordi han med enda klarere ord hadde uttalt det de så på som gudsbespottelse.

Igjen viste Herren fra sine ord, som de tvilte på, til sine gjerninger – «mange gode gjerninger fra min Far har jeg vist dere». Hvilken som helst av dem kunne ha tjent som bevis for hans sendelse. Men jødene så bort fra dette vitnesbyrdet og fastholdt at han hadde gjort seg skyldig i gudsbespottelse, fordi han, som var et menneske, gjorde seg selv til Gud.

Da svarte Herren på en måte som vi må gi særlig akt på. Han kalte et sitat fra Salmene (Sal 82,6) for «skrevet i deres lov», en særlig hebraisk måte å vise til Skriften på. Det viser at vi her har en ordrett gjengivelse av Herrens egne ord.

Han hadde gjort krav på å være ett med Faderen i gjerning og virke. Av det fulgte selvsagt og nødvendigvis at han også var ett med ham i natur og makt. La oss se om dette kravet var så fremmed.

I Sal 82,6 hadde dommerne fått titlene «guder» og «Den Høyestes sønner» fordi de var Guds representanter og stedfortredere og utøvde den myndigheten han hadde overdratt dem; for til dem var hans ord kommet og hadde gitt dem fullmakt. Men her var det en myndighet som ikke var overført ved «ordet». Det var en personlig og umiddelbar innvielse og sendelse fra Gud selv. Sammenligningen ble ikke gjort med profetene, for de forkynte bare ordet og budskapet fra Gud. Den ble gjort med dommerne, som i kraft av sitt embete utførte Guds egen handling.

Når de som handlet ut fra en middelbar fullmakt, var «guder», Guds egne representanter, kunne det da være gudsbespottelse når han gjorde krav på å være Guds Sønn? Han hadde jo ikke fått myndighet gjennom et ord overlevert gjennom lange århundrer, men et umiddelbart og personlig bud om å gjøre Faderens gjerning. Han var umiddelbart og personlig helliget til den av Faderen og umiddelbart og personlig sendt av ham, ikke for å si, men for å *gjøre* Faderens gjerning.

Alt kom selvsagt an på dette: om Kristus virkelig gjorde Faderens gjerninger (Joh 10,37). Hvis han gjorde sin Fars gjerninger, skulle de tro gjerningene, om de ikke ville tro ordene. Slik ville de nå fram til erkjennelsen, «for at dere kan forstå og vite» – her skilles handlingen

fra tilstanden – at «Faderen er i meg, og jeg i Faderen». Med andre ord: Når de kjente igjen gjerningen som Faderens, ville de komme til å forstå at Faderen virket i ham, og at roten til hans gjerning var i Faderen.

Steinene de hadde tatt opp, ble ikke kastet. Kristi ord gjorde det umulig å anklage ham for uttrykkelig gudsbespottelse, og etter rabbinsk lov var det bare den som ville ha gitt rett til en slik rask hevn. Men «de prøvde igjen å gripe ham» for å slepe ham for sin domstol. Hans time var likevel ikke kommet ennå, og «han slapp ut av deres hånd».

Kapittel 61. Den andre rekken av lignelser

Den andre rekken av lignelser – de to lignelsene om ham som er vår neste. (*Luk* 10,26–37; 11,5–13)

Tiden fra Kristus kom tilbake fra «tempelvielsens fest» til han dro inn i Jerusalem for siste gang, kan deles i to deler. Skillet mellom dem er det korte besøket i Betania, da han vakte Lasarus opp fra de døde.

Lignelsene fra denne tiden ser både tilbake på det som har vært, og fram mot det som skal komme. De som ble fortalt ved Galileasjøen, var rent sinnbilledlige. Denne andre rekken av lignelser kunne alle forstå. De var forbilledlige – om vi bruker ordet «forbilde» i betydningen eksempel, eller kanskje mer presist: et eksempel som anskueliggjør (som i 1 Kor 10,6; Fil 3,17; 2 Tess 3,9; 1 Tim 4,12; 1 Pet 5,3). Derfor er de også svært praktiske. Det som preger dem, er ikke beskrivelse, men formaning, og de bringer evangeliet – i betydningen det glade budskapet til de fortapte – inn i hjertet på alle som hører dem.

Om lignelsene i den tredje rekken er det foreløpig nok å si at de verken er sinnbilledlige eller forbilledlige. Det som preger dem, er det profetiske.

Lignelsene i den andre rekken, den pereiske, er forbilledlige og formanende og har et evangelisk preg. De er tretten i tallet, og med unntak av den siste står de enten bare hos Lukas, eller de er fullstendigst gjengitt i hans evangelium.

1. Lignelsen om den barmhjertige samaritan (Luk 10,25–37). Denne lignelsen knytter seg til et spørsmål som en «lovkyndig» stilte Jesus. Han var ikke en av de skriftlærde eller lærerne i Jerusalem, men trolig

en som var kyndig i jødisk kirkerett. Kanskje drev han dette mer eller mindre som et yrke i distriktet, men kanskje ikke for vinnings skyld.

Vi har antydet at ordene hans pekte mot den lille gruppen blant rabbinerne som – i alle fall i teorien – satte gode gjerninger høyere enn studiet, eller at han selv hørte til den. Når vi kjenner vanene til hans stand, undrer det oss ikke at han stilte spørsmålet for å «friste» – det vil si prøve – den store rabbien fra Nasaret.

Det er som om vi er vitne til at en vanlig rabbinsk ordstrid tar til, når vi hører dette teoretiske spørsmålet: «Mester, hva skal jeg gjøre for å arve evig liv?» – ordrett: «Hva skal jeg ha gjort …?» Bak det lå forestillingen at det evige liv var lønn for fortjeneste, for gjerninger; spørsmålet var bare hvilke gjerninger det skulle være.

Tanken på skyld hadde ikke falt ham inn; han ante ikke noe om synden i hjertet. For ham fantes det en vei der et menneske kunne arve evig liv – ikke slik at det hadde et ubetinget krav på det, men som følge av Guds pakt på Sinai. Derfor brukte Herren det vanlige rabbinske uttrykket «Hvordan leser du?» og viste ham til Det gamle testamentes skrifter.

Svaret den «lovkyndige» ga, er bemerkelsesverdig, ikke bare i seg selv, men fordi det i det vesentlige er det samme som Herren selv ga ved to andre anledninger (Matt 22,37–40; Mark 12,29–31).

Derfor melder spørsmålet seg naturlig: Hvor hadde denne lovkyndige, som sikkert ikke hadde åndelig innsikt, svaret sitt fra? Om plikten til å elske Gud fullt og helt, som han siterte fra 5 Mos 6,5, kunne en jøde selvsagt ikke være i tvil. Den grunnleggende forpliktelsen i dette budet nevnes ofte i rabbinsk lære, ja, den tas for gitt. Å gjenta budet var en del av de daglige bønnene. Når Jesus viste den lovkyndige til Skriften, kunne han neppe unngå å sitere denne første og øverste forpliktelsen.

Hillel hadde sammenfattet loven så kort som mulig med disse ordene: «Det som er hatefullt for deg, skal du ikke gjøre mot en annen. Dette er hele loven; resten er bare forklaring.» Likevel blir ikke de to grunnsetningene vi nettopp nevnte, uttalt sammen i rabbinismen, og de blir heller ikke for alvor lagt fram som om de rommet hele loven eller sikret himmelen. De er også underlagt alvorlige innskrenkninger.

Om gjerningene hadde vært en holdbar grunn, pekte den lovkyndiges svar virkelig på den rette løsningen på spørsmålet: Dette var veien til himmelen. Et annet svar kunne han bare forstå om han hadde en erkjennelse av synd, og det er lovens forkynnelse som vekker syndserkjennelsen i sinnet (Rom 7,7). Men en jøde ville snart merke hvor vanskelig denne «veien» var.

Hvor sammensatte motivene enn kan ha vært, er det klart hva den lovkyndige først og fremst ville med spørsmålet: «Og hvem er min neste?» Han ville «rettferdiggjøre seg selv», i den forstand at han ville forsvare det første spørsmålet sitt og vise at det ikke var fullt så lett å avgjøre som Jesu svar syntes å gi inntrykk av. Her kunne Kristus i en «lignelse» vise hvor langt den rettroende jødedommen var fra selv en sann forståelse av denne loven, og enda lenger fra å holde den så fullkomment at det kunne vinne himmelen.

En mann kommer fra den hellige byen, jødedommens hovedstad, og går den ensomme ørkenveien, de omkring 34 km ned til Jeriko, en strekning som var beryktet for å være utrygg. Da «falt han blant røvere. De både kledde av ham og slo ham og gikk bort og lot ham ligge igjen halvdød.» Dette er det første bildet.

Det andre begynner med et uttrykk som er av den største interesse, både teologisk og for tolkningen. Ordet som i NB er gjengitt «traff det seg slik», forekommer bare dette stedet i Det nye testamente, for Skriften ser vanligvis på tingene ut fra dem som handler, heller enn ut fra resultatet. Ordet betyr egentlig «sammentreff», omtrent som det tilsvarende hebraiske ordet.

Det finnes ingen bedre definisjon – ikke av «forsynet», som er et hedensk, abstrakt begrep som Bibelen ikke har noe ord for, men av den konkrete virkeligheten at Gud sørger for. Han sørger for gjennom et sammentreff av omstendigheter. Hver for seg er de naturlige og følger den vanlige rekken av årsaker – det skiller dette fra underet – men at de treffer sammen, er styrt og ledet av ham. Det hjelper oss til å legge bort de grove prøvene på bønnens virkelighet og på Guds umiddelbare styre som mennesker iblant setter opp.

Ved et slikt «sammentreff» kom først en prest og så en levitt ned den veien, og den ene etter den andre «så ham og gikk forbi». Begge handlet slik ut fra spørsmålet «Hvem er min neste?». Hvem visste hva slags mann denne sårede var, og hvordan han var kommet til å ligge

der? Og skulle de ta på seg alt det bryet det ville koste å ta seg av ham – ja, kanskje sette livet på spill – uten å vite noe om ham? Slik hadde jødedommen i sine fremste representanter kommet til å ødelegge lovens ånd ved sin ensidige vekt på bokstaven.

Heldigvis kom det enda en den veien, ikke bare en fremmed, men en foraktet mann, en halvhedensk samaritan. Han spurte ikke hvem mannen var, men hva han trengte. Hva den sårede jøden enn måtte ha følt overfor ham, viste samaritanen seg som en sann «neste». Han kom bort til ham, og «da han så ham, fikk han inderlig medynk med ham». Først forbandt han sårene hans. Så tok han vin og olje av reisekosten sin og laget det som ble regnet som den vanlige forbindingen for sår. Deretter «løftet han ham opp på sitt eget dyr», gikk ved siden av ham og førte ham til et herberge.

Ved de lite brukte veiene fantes det slike herberger, der den reisende fikk husly uten betaling. Vanligvis kunne man også få bevertning der, og da tok verten, som oftest en ikke-israelitt, selvsagt betalt for maten til mann og dyr eller for pleien. I dette tilfellet ser det ut til at samaritanen selv pleiet den sårede mannen hele kvelden.

Men selv da tok omsorgen hans ikke slutt. Neste morgen, før han dro videre, ga han verten to denarer, det en arbeider tjente på to dager (Matt 20,2) – så å si lønn for to dagers pleie. Han føyde til at om det ble flere utgifter, skulle han betale dem når han kom den veien neste gang.

Så langt lignelsen. Lærdommen fra den må «den lovkyndige» selv uttale. «Hvem av disse tre synes du nå viste seg som en neste for ham som var falt blant røvere?» Han ville nødig ta det forhatte navnet samaritan i sin munn, særlig når meningen med lignelsen og dens brodd mot rabbinismen var så tydelig. Likevel måtte «den lovkyndige» svare: «Den som viste barmhjertighet mot ham.» Da sa Frelseren: «Gå du bort og gjør likeså!»

Lignelsen innebærer ikke bare at de jødiske forestillingene blir utvidet, men at de blir fullstendig forandret. Hele det gamle forholdet, som bare bygde på plikt, er forvandlet til et forhold i kjærlighet. Dermed er saken satt på et helt annet grunnlag enn i jødedommen. Spørsmålet er nå ikke «Hvem er min neste?», men «Hvem er jeg neste for?»

Evangeliet svarer på spørsmålet om plikt ved å vise oss til kjærligheten. Vil du vite hvem som er din neste? Bli en neste for alle ved å gjøre dem den største tjeneste du kan, når de er i nød. Slik ville evangeliet ikke bare avskaffe menneskenes fiendskap, men også bygge bro over det som skiller dem.

2. Lignelsen som følger i Lukas' beretning (Luk 11,5–13), synes å henge nært sammen med den vi nettopp har gjennomgått. Også den er en fortelling om en god nabo som gir når vi er i nød, men den viser en annen side av den sannheten som lignelsen om den barmhjertige samaritan hadde pekt på. Kjærligheten bøyer seg ned til vår nød; dette er evangeliets objektive åpenbaring. Nøden ser opp til kjærligheten og får ved sitt rop den gaven den søker; og dette er den subjektive erfaringen av evangeliet. Det første ligger bak fortellingen i den første lignelsen, det andre bak den andre.

Denne andre lignelsen er knyttet til at noen disipler ba om å bli lært hva de skulle be (Luk 11,1). En mann har en venn som uventet kommer til ham fra en reise, lenge etter at det er blitt mørkt. Han har ikke noe i huset, men han må sørge for det vennen trenger, for gjestfriheten krever det. Selv om det er så sent, går han derfor til sin venn og nabo, forteller hvordan det står til, og ber om å få låne tre brød.

Men vennen han ber, avslår, for på den sene timen har han lagt seg sammen med barna sine. Å gjøre det han blir bedt om, ville ikke bare være til bry for ham selv, men forstyrre hele husstanden. Lignelsen sikter her ikke til den vanlige bønnen, men så å si til den uvanlige.

For å vende tilbake til lignelsen: Spørsmålet er hva hver av oss ville gjøre under de forholdene som nettopp er beskrevet. Spørsmålet brytes brått av etter lignelsens begynnelse i Luk 11,5, og svaret ligger i det som følger (Luk 11,8). Svaret peker på den vedholdende pågåenheten som til sist får det den trenger: «Jeg sier dere: Om han ikke står opp og gir ham det fordi han er hans venn, så vil han stå opp fordi han er så pågående, og gi ham alt det han trenger.»

Det er en grov misforståelse å si at dette gir et mekanisk syn på bønnen – som om det betydde enten at Gud var uvillig til å svare, eller at en bønn som ellers ikke ble hørt, ville bli besvart bare fordi den var pågående.

Lærdommen er denne: Der det av en eller annen grunn er, eller ser ut til å være, særlige hindringer for at bønnene våre blir besvart,

vil pågåenheten seire til sist – den pågåenheten som springer ut av følelsen av vår fullstendige nød og av vissheten om at han er vår venn og har brød.

Vanskeligheten gjelder ikke det å gi, men det å gi akkurat da – å «stå opp». Og den blir overvunnet ved utholdenhet, slik at mannen i lignelsen, om han ikke står opp fordi han er hans venn, i alle fall står opp fordi han er så pågående, og gir ham ikke bare «tre» brød, men rett og slett «alt det han trenger».

Så viktig er lærdommen i denne lignelsen at Kristus anvender den i enkeltheter. Han byr oss å «be», og det inderlig og i tro; å «lete», og det med kraft og uten opphold; å «banke på», og det vedholdende og høyt. Be – han er en venn, og vi skal «få»; let – det er der, og vi skal «finne»; bank på – vår nød er fullstendig, og det skal «lukkes opp» for oss. Og en slik pågåenhet gjelder «hver den som ber», hvem han enn er, og hvordan forholdene enn er, selv om de skulle synes å gjøre det særlig vanskelig å få bønnen besvart.

Mer enn dette: Gud vil ikke bedra oss med noe som bare ser ut som virkelighet. Han vil til og med gi den største gaven.

Forholdet i lignelsen er nå ikke mellom venner, men mellom far og sønn. Ber sønnen om brød, vil faren da gi ham noe som ser ut som brød, men bare er en stein? Ber han om en fisk, vil han da rekke ham noe som ser ut som fisk, men er en orm? Ber han om et egg, vil han da gi ham noe det klekkes en skorpion av?

Når barnet ber i sin nød og sult, skal det ikke få det som ser ut som metthet av Faderens hender, men som ikke virkelig metter – ja, som heller er gift. La oss trekke slutningen. Slik handler vi selv – «hvor mye mer skal da den himmelske Far gi Den Hellige Ånd til dem som ber ham»?

Kapittel 62. Tre lignelser til advarsel

De tre lignelsene til advarsel: den rike dåren – det ufruktbare fikentreet – det store gjestebudet.

(Luk 12,13–21; 13,6–9; 14,16–24)

De tre lignelsene som følger etter hverandre i Lukasevangeliet, kan vi i det store og hele kalle lignelser «til advarsel». Det gjelder særlig de to siste, som tar for seg Israels stilling som folk og som Guds menighet. Hver av de tre ble fortalt under omstendigheter som ga grunn til et slikt bilde.

1. Lignelsen om den rike dåren (Luk 12,13–21). Det ser ut til at en av tilhørerne fikk den tanken at han kunne bruke den store rabbineren fra Nasaret til sine egne, selviske formål. Kristus må tydeligvis ha trukket store mengder til seg og grepet dem dypt; ellers ville ingen ha søkt hjelp hos ham. Like tydelig hadde forkynnelsen hans gitt denne mannen inntrykk av at han kanskje kunne få ham til å føre hans sak. Men Kristus hadde ingen rettslig myndighet til å gripe inn.

Dessuten var den jødiske arveretten så klart fastlagt – og, kan vi legge til, så rettferdig – at mannen ikke ville hatt noen grunn til å gå til Jesus om saken hans hadde vært rettferdig og god. Det må altså ha vært «havesyke» i ordets strengeste mening som drev ham. Kanskje var han den yngre broren og ønsket i tillegg til sin egen del å få halvparten av den ekstra delen som etter loven tilfalt den eldste sønnen i familien.

Dette forklarer hvorfor Herren straks talte om havesyken. Han viste dårskapen i den med en grunnsetning som nesten sier seg selv. Ordrett lyder den: «Ikke i det en har i overflod [ikke i det han har mer

enn nok av], består hans liv, ut fra det han eier» (NB: «For ingen har sitt liv av sin eiendom, selv om han har overflod»).

Med andre ord: Den delen av det et menneske eier som holder ham i live, er ikke overfloden. Livet hans holdes oppe av det han trenger og bruker. Resten, overfloden, er ingen del av livet hans og kommer kanskje aldri til nytte for ham. Og her ligger faren: Kjærligheten til disse tingene vil fylle sinn og hjerte, og bekymringen for dem vil drive ut høyere tanker og mål. Det er lett å se hva dette lærer om Guds rike, og hvordan det advarer mot å miste riket for tanken på det som er «bestemt til å bli brukt og fortært» (Kol 2,22).

Selve lignelsen har to deler. Den første viser dårskapen, den andre synden og faren, i det å bekymre seg for det som går ut over det vi trenger nå – for det er havesykens kjennetegn.

Den rike mannen så utover jorden sin, som bar rikelig. Den bar tydeligvis mer enn før, for de gamle lagerrommene for kornet så ikke ut til å strekke til lenger. I beregningene sine så han inn i framtiden og ventet stadig større vekst og rikdom. Ennå var ikke avlingen høstet, men han tenkte allerede på hva han skulle gjøre, og regnet med rikdommen som skulle komme. Så bestemte han seg for å rive de gamle låvene og bygge større, der han ville samle det han skulle eie i framtiden.

Dårskapen hans var at han la disse planene som om han rådde over framtiden, og at han ikke tenkte på Gud i dem. Hele hjertet hans var rettet mot å samle jordisk rikdom, ikke mot å tjene Gud. Han husket ikke at han skulle stå til ansvar. Alt han hadde, var til ham selv og helt og holdent hans eget, til å fete seg på: «Sjel! du har mye godt liggende for mange år. Slå deg til ro – et, drikk, vær glad!» Han husket ikke engang at det fantes en Gud som kunne gjøre ende på årene hans.

Så kommer den raske, skarpe motsetningen: «Men Gud sa til ham» – ikke ved en åpenbaring eller en indre forutanelse, men med forferdelig plutselighet, i de uuttalte ordene som ligger i en kjensgjerning, og som ingen kan motsi eller svare på: «Du dåre! I denne natt» – den som følger etter alle dine planer og forsetter – «kreves din sjel av deg. Hvem skal så ha det du har samlet?»

Her slutter lignelsen, og dårskapen i en slik sinnsstemning ligger åpent for dagen. Kristi avsluttende ord viser synden i den, og ut over denne negative siden også rettferdighetens visdom, som samler den

gode skatten som ingen kan ta fra oss: «Slik er det med den som samler seg skatter og ikke er rik i Gud.»

Det var en pil med mothaker, kan vi si, hentet fra det jødiske koggeret, men styrt av Herrens hånd. I Talmud leser vi nemlig at en rabbiner sa til disiplene sine: «Omvend deg dagen før du dør.» Disiplene spurte: «Vet da et menneske hvilken dag han skal dø?» Han svarte at nettopp derfor burde man omvende seg i dag, for at man ikke skulle dø i morgen. Slik ville alle ens dager bli omvendelsens dager. Sirak, Talmud og Midrasj gir lignende advarsler og paralleller. Men i dem savner vi den åndelige anvendelsen som Kristus gir.

2. Lignelsen om det ufruktbare fikentreet (Luk 13,6–9). Sammenhengen viser godt nok hvilken særlig advarsel denne lignelsen skulle gi. Som vi har sett, hadde Herren ikke bare rettet på de gale tolkningene jødene ga av visse hendelser som nylig hadde rammet folket. Han hadde også vist dem det høyere budskapet i alle slike hendelser: at hele folket ville gå til grunne hvis det ikke snart omvendte seg.

Lignelsen er ikke bare et eksempel på denne alminnelige forutsigelsen. Den viser oss også det som ligger under: Israels forhold til Gud, behovet for omvendelse, faren Israel sto i, hva omvendelse er og hvor mye det haster, Kristi forhold til Israel, evangeliet og den endelige dommen over dem som ikke vil omvende seg.

I enkelthetene merker vi oss at eieren med vilje hadde plantet fikentreet i vingården sin, det aller beste stedet. Vi vet at det ikke var uvanlig. I likhet med palmer og oliventrær ble fikentrær regnet som så verdifulle at folk mente at den som hogg ned et slikt tre mens det ennå bar litt frukt, fortjente å dø for Guds hånd.

Gamle jødiske skrifter gir interessante opplysninger om treet og dyrkingen av det. Fordi det bar frukt flere ganger i året, var det unntatt fra budet om at frukten i hjørnene skulle stå igjen til de fattige. Man kjente også til poding. Det lignelsen nevner om å spa opp rundt treet og gjødsle det, omtales ofte i rabbinske skrifter, og med de samme ordene. Merkelig nok nevner Maimonides tre år som den lengste tiden et tre i Israels land kunne bruke før det bar frukt.

Endelig mente en at trærne med røttene sine undergravde og utarmet jorden. Et ufruktbart tre var derfor til skade på tre måter: Det bar ingen frukt, det tok verdifull plass som et fruktbærende tre kunne ha

hatt, og det utarmet jorden til ingen nytte. Det var forbudt å ødelegge trær som bar frukt; men av de grunnene vi har nevnt, var det en plikt å hogge ned et «ufruktbart» eller «tomt» tre.

Disse opplysningene hjelper oss til å forstå enkelthetene i lignelsen bedre. I Det gamle testamente var fikentreet et sinnbilde på det jødiske folket. I Talmud er det heller et bilde på Israels lærdom, og dermed på folkets ledere og de fromme. I Det nye testamente er vingården et bilde på Guds rike, til forskjell fra Israel som folk.[1]

Så langt kan lignelsen altså gjengis slik: Gud kalte Israel som folk og plantet det på det mest begunstigede stedet – som fikentreet i vingården i sitt eget rike. «Og han kom og lette etter frukt på det» – som han hadde all rett til – «men fant ingen.» I det tredje året – ikke etter tre år, men tydeligvis i det tredje året, da det tredje årets frukt skulle ha vist seg – hadde han forgjeves lett etter frukt. Da vendte han seg til vingårdsmannen sin – Messias, som vingården er betrodd som dens konge – og sa: «Hogg det ned. Hvorfor skal det stå her og utarme jorden?»

Treet er ufruktbart, enda det står på det beste stedet. Som fikentre burde det bære fikener, og her de beste. Det tar plassen som et godt tre kunne ha hatt, og attpåtil utarmer det jorden. Og når det har vært ufruktbart i tre år, er det, som vi har forklart, slått fast at det er helt håpløst.

Da går den guddommelige vingårdsmannen i sin uendelige barmhjertighet i forbønn for fikentreet som han selv hadde plantet og stelt – og det med langt dypere virkelighet enn Abraham eller Moses kunne gå i forbønn. Han ber om at det må få stå «også dette året, til jeg får spadd opp rundt det og gjødslet det». Det vil si: til han får arbeidet på en annen måte enn før – ved sitt eget nærvær og sine egne ord, ja, ved å legge sitt dyrebare blod ved roten.

«Og bærer det da frukt –» her bryter teksten brått av, som om det skulle forstå seg selv at treet i så fall fikk stå. «Gjør det ikke det, så får du hogge det ned» – det vil si: når det kommende året er inne. Lignelsen trenger ingen videre forklaring.

3. Lignelsen om det store gjestebudet (Luk 14,16–24). Den tredje lignelsen til advarsel gjelder ikke Israels stilling som folk, men Israels

[1] I jødisk tenkning ble de to knapt skilt fra hverandre.

stilling som Guds menighet: om de fortsatt skulle eie og representere Guds rike. Den ble fortalt etter at Jesus var kommet tilbake fra tempelvielsens fest, og fører oss altså lenger fram enn vi er kommet i denne historien. Omstendighetene rundt den skal derfor forklares senere.

Det som førte fram til lignelsen om «det store gjestebudet», skjedde etter alt dette: etter at han for øynene på dem alle hadde helbredet mannen med vattersott på sabbaten, og etter at han på to måter hadde refset dem. Han refset dem for at de forvrengte sabbatsloven, og for de tydelige kjennetegnene på fariseismen. Disse kjennetegnene viste hvor langt de var fra å bære frukt som var riket verdig, og hvordan de ga et falskt bilde av riket og var helt uskikket til noen gang å gjøre noe annet (Luk 14,1–11).

Herren hadde talt om å gjøre gjestebud, ikke for slekt eller rike – enten de var rike i det ytre eller, sett med fariseernes øyne, i ånd og forstand – men for de fattige og plagede (Luk 14,12–13). Det ville vitne om sann åndelighet. For slik er det fellesskapet som gir: Det stiger ned til andre for å løfte dem opp som brødre, og bøyer seg ikke nedlatende ned til dem for selv å bli opphøyd av dem som deres herre og overmann.

Han hadde sluttet med disse ordene: «Da skal du være salig. For de har ikke noe å gi deg igjen. Men du skal få det igjen i de rettferdiges oppstandelse» (Luk 14,14).

En av gjestene knyttet nå an til denne siste setningen, men i ekte fariseisk ånd skilte han den fra det som gikk foran og viste hva som skulle være motivet. Trolig gjorde han det med en skjult, kanskje utfordrende hentydning til det som var det stadige temaet i Kristi undervisning: «Salig er den som får sitte til bords i Guds rike!»

For fariseeren pekte dette uttrykket på den vanlige jødiske forventningen om et stort festmåltid ved begynnelsen av Messias-riket. Det må stå åpent om han ville avbryte Kristi refselser med utropet sitt, slik fromme talemåter og flosler blir brukt også i våre dager, eller om han, som vi antydet, ville lokke ham til å si noe uvarsomt.

Først og fremst er det tydelig at denne fariseeren skilte det Kristus sa om velsignelsene ved den første oppstandelsen, fra det Kristus hadde knyttet dem til som deres moralske forutsetning: kjærligheten, i motsetning til selvhevdelse og egennytte. Fariseerens ord viser

at han, som resten av sin stand, i hvert fall regnet fullt og fast med å få del i disse velsignelsene – som en selvfølge, og fordi han var fariseer.

Å utelate de ordene Kristus hadde sagt først, var ikke bare å skyve dem til side. Det var å forvrenge det han sa, og å grunne den framtidige saligheten på det stikk motsatte av det Kristus hadde grunnet den på. Derfor ble lignelsen fortalt til denne mannen personlig (Luk 14,16).

Det er ikke vanskelig å forstå hovedtankene i lignelsen. Mannen som gjorde «det store gjestebudet», var han som i Det gamle testamente hadde gjort i stand «et gjestebud med fete retter» (Jes 25,6). At han «innbød mange», kom før selve kunngjøringen av dag og time for gjestebudet. Den alminnelige innbydelsen ble gitt i Det gamle testamentes ordninger og profetier. De innbudte gjestene var de som bodde i byen, de ledende mennene – ikke de uvitende og de som sto utenfor, men de som kjente, leste og forklarte disse profetiene.

Til slutt var forberedelsene ferdige, og herren sendte ut tjeneren sin – det vil si hvem han nå ville bruke til det. Han skulle si til dem som var innbudt fra før, at nå var alt ferdig. Da sa de alle som én nei. De hadde ulike grunner og ordla seg mer eller mindre høflig, men alle avslo.

De var blitt innbudt til gjestebudet en tid i forveien og hadde tilsynelatende sagt ja. Men da det ble kunngjort at det var ferdig, var det ikke det de hadde ventet seg – i hvert fall ikke noe de regnet som mer ønskelig enn det de hadde og måtte gi opp for å komme. Og dette ser ut til å være et av hovedpunktene i lignelsen: Å komme til dette gjestebudet, å gå inn i riket, betyr å gi opp noe som virker, om ikke nødvendig, så i hvert fall svært ønskelig, og som det synes helt rimelig å nyte.

La så gjestebudet være for dem som trengte det, og for dem det ville være en fest for: de fattige og plagede – de vanføre, blinde og lamme, slike de store borgerne, de først innbudte, ville se ned på. Dette er sagt med tanke på det Kristus hadde sagt like før om å innby slike til våre gjestebud av fellesskap og kjærlighet (Luk 14,13), og som en høyere, åndelig forklaring av det. Tjeneren får derfor beskjed om å «gå i hast ut i byens gater og streder» – de brede gatene og de trange smugene. Dette trekket viser at scenen foregår i «byen», det stedet som skulle være Guds bolig.

Det er tydelig hvor viktig dette er. Det forklarer ikke bare hvem de først innbudte, de ledende borgerne, var. Det viser også at disse fattige var de foraktede uvitende, og at de vanføre, lamme og blinde var slike som tollerne og synderne. Det er de som er i «gatene» og «stredene». Tjeneren skal ikke bare innby dem, men «føre dem inn», for ellers ville de naturlig nok vegre seg for å komme til et slikt gjestebud.

Men selv da er «det ennå rom». For herren i huset har i sin gavmildhet gjort i stand et svært stort gjestebud for svært mange. Derfor blir tjeneren sendt ut enda en gang, «så mitt hus kan bli fullt». Men nå skal han «gå ut» – utenfor byen, utenfor gudsstaten – «på veiene og ved gjerdene». Han skal gå til dem som ferdes langs verdens store landevei, eller som har segnet om av tretthet og hviler ved gjerdene: ut i den travle eller trette hedningeverdenen. Denne henvisningen til hedningeverdenen blir så mye tydeligere fordi det ifølge Talmud vanligvis ikke var gjerder rundt jødenes åkrer.

Denne gangen får tjeneren ikke beskjed om å «føre dem inn», slik det var med de utstøtte i byen, som av naturen var sky og knapt ville våge seg til det store huset. Nå heter det «nød til å komme inn» – i grunnteksten uten noe pronomen (NB: «nød folk til å komme inn»).

De ble innbudt av en herre de ikke hadde kjent, og kanskje aldri hørt om, til en by der de var fremmede, og til et gjestebud som de var helt uforberedt på – som veifarende, som slike som hvilte ved gjerdene, eller som slike som arbeidet innenfor dem. Derfor trengtes det en særlig iver, en «nøding», for at de skulle tro på det, eller komme dit fra der sendebudene fant dem, og det uten å forberede seg med klær eller på annen måte. Og slik ville huset bli fullt.

Her bryter lignelsen brått av. Det som følger, er Herrens egne ord, som forklarer den og anvender den på dem som var til stede: «For jeg sier dere: Ingen av de menn som var innbudt, skal smake mitt festmåltid.» Dette var det endelige svaret til denne fariseeren og til dem som satt sammen med ham ved bordet. Det var også svaret til all slik forvrengning av Kristi ord og alt slikt misbruk av Guds løfter som han og de gjorde seg skyldige i.

Kapittel 63. Evangeliets tre lignelser

Evangeliets tre lignelser: den tapte sauen, den tapte sølvpengen, den tapte sønnen.

(Luk 15)

Det er nok å lese gjennom de tre lignelsene som står samlet i Lukasevangeliet kapittel 15, for å se at de hører sammen. De er i særlig grad evangelielignelser, lignelser om «at det tapte blir funnet igjen». I den første skjer det ved eierens utrettelige strev, i den andre ved hennes engstelige omsorg, og i den tredje ved Faderens kjærlighet, som aldri tar slutt.

For å forstå disse lignelsene rett må vi ha for øye hva som førte til at de ble fortalt. Jesus forkynte evangeliet om Guds kall – ikke til dem som mente at de hadde gjort seg skikket for riket ved studier og gode gjerninger, men som en åpen dør og en fri velkomst for alle. Derfor «holdt alle tollere og syndere seg nær til ham».

Vi har sett at den jødiske læren om omvendelse var helt annerledes enn Kristi lære, ja, sto i motsetning til den. Deres lære var ikke et evangelium for de fortapte; de hadde ingenting å si til syndere. De kalte dem til å «gjøre bot», og så ville den guddommelige barmhjertighet – eller rettere: rettferdighet – gi den angrende hans lønn.

Kristi evangelium gjaldt de fortapte som fortapte. Det fortalte dem om tilgivelse, om hva Frelseren gjorde, og hva Faderen ville og følte for dem. Og det gjaldt ikke i framtiden og som lønn for angeren deres, men nå, i dette øyeblikket.

Ut fra det vi vet om fariseerne, kan vi knapt undre oss over at de «knurret og sa: Denne mannen tar imot syndere og eter sammen

med dem!» Om Kristus også denne gangen hadde spist sammen med slike mennesker, slik han hadde gjort før (Matt 9,10–11), vet vi ikke. Men anklagen deres var sann så langt at «denne mannen», stikk imot rabbinismens grunnsetninger og praksis, «tok imot syndere» som syndere og omgikkes dem.

De tre lignelsene bygger på at Faderens og Kristi gjerning er den samme når det gjelder «riket». Kristus gjorde Faderens gjerning, og de som kjenner Kristus, kjenner også Faderen. Denne gjerningen var å føre de fortapte tilbake. Kristus var kommet for å gjøre det, og Faderen lengtet etter å ønske de fortapte velkommen hjem igjen. Dessuten – og dette er nesten like viktig – var det tapte fortsatt Guds eiendom, og den som hadde gått lengst bort, var et barn av Faderen og ble regnet som det.

På andre punkter er det likevel forskjeller, og de er desto tydeligere fordi de er så fint nyansert. De gjelder de fortapte, hvordan de blir ført tilbake, og hva det fører til.

1. Lignelsen om den tapte sauen. Den tapte sauen er bare én av hundre – ikke noe stort tap. Likevel – hvem av oss ville ikke forlate de nittini og gå etter den, om ikke av annet enn alminnelig eierfølelse, særlig når den har gått seg bort i ødemarken? Vi merker oss straks at denne lignelsen og den neste, om den tapte sølvpengen, er ment som svar til fariseerne. Derfor er de rettet til dem. Burde ikke Messias da gjøre det samme mot de villfarne og nesten fortapte sauene i sin egen hjord som de selv ville gjort?

Vi tenker ikke bare på de sauene som jødisk hovmod og overlegenhet hadde latt gå seg vill, men også på vår egen naturlige trang til å fare vill. Og vi minnes Peters ord, som uten tvil ser tilbake på denne lignelsen: «Dere var jo som villfarne får, men er nå omvendt til deres sjelers hyrde og tilsynsmann» (1 Pet 2,25).

Det er ikke vanskelig å se bildet i lignelsen for seg: Sauen gikk i sin dumhet og uvitenhet lenger og lenger bort, til den til slutt var gått seg bort i ensomheten blant steinene. Hyrden fulgte etter og fant den, trett og sårbent. Så løftet han den varsomt opp på skulderen og bar den hjem, glad over at han hadde funnet det tapte. Og ikke bare det: Da han etter lang tid kom hjem med sauen han hadde funnet, og som nå lå tett inntil sin frelser, kalte han vennene sine sammen og ba dem

glede seg med ham over skatten som hadde vært tapt og nå var funnet igjen.

For å vise motsetningen mellom Kristi lære og fariseernes setter vi her opp fariseismens budskap til de fortapte i all sin nakenhet. Kristus sa til dem: «Det skal være større glede i himmelen over én synder som omvender seg.» Fariseismen sa – og vi siterer ordrett: «Det er glede for Gud når de som vekker hans vrede, blir utryddet av verden.»

2. Lignelsen om den tapte sølvpengen. Når vi går videre til den andre lignelsen, må vi huske at faren for å gå tapt i den første kom av sauens naturlige trang til å fare vill. I den andre lignelsen er det ikke lenger vår naturlige trang som er grunnen til at vi går tapt.

Sølvpengen – en drakme, omtrent en dagslønn – er blitt borte mens kvinnen som eide den, brukte eller telte pengene sine. Tapet er desto mer følelig fordi det er én av bare ti, og de ti er alt hun eier. Men den er fortsatt i huset – ikke som sauen som hadde gått seg bort. Den er bare dekket av støvet som hele tiden samler seg av arbeidet og alt det som skjer omkring.

Derfor blir det stadig mer sannsynlig at den blir begravd under støvet eller feid inn i sprekker og kroker, og stadig mindre sannsynlig at den blir funnet etter som tiden går. Men kvinnen tenner et lys, feier huset og leter nøye til hun finner den. Så kaller hun sammen dem som bor omkring, og ber dem glede seg med henne over at hun har funnet den tapte delen av det hun eier. «På samme måte … blir det glede blant Guds engler over én synder som omvender seg.» I denne lignelsen er det letingen som står i sentrum.

3. Lignelsen om den tapte sønnen. Vi har allerede sett at de to første lignelsene ikke bare gjentar den samme tanken i en annen form. De viser to forskjellige sider ved det å «gå tapt» og to forskjellige grunner til det. Den vesentlige forskjellen mellom dem kommer enda tydeligere fram i den tredje lignelsen, den om den tapte sønnen.

Før vi viser det i enkeltheter, kan vi legge merke til at noen rabbinske lignelser ligner i formen, men står i motsetning i ånden. Midrasj (til 2 Mos 3,1) forteller at da Moses gjette Jetros sauer i ørkenen, kom et kje bort. Han gikk etter det og fant det mens det drakk ved en kilde. Han tenkte at det kunne være trett, så han la det på skulderen og bar det tilbake. Da sa Gud at fordi han hadde vist medlidenhet med et menneskes sauer, ville han gi ham sine egne sauer, Israel, å gjete.

Som parallell til den andre lignelsen kan vi nevne noe som ligner i formen, men er svært ulikt i ånden. En rabbiner sier at hvis en mann hadde mistet en *sela* (en drakme) eller noe annet verdifullt i huset sitt, ville han tenne det ene lyset etter det andre for å finne noe som bare sørger for ham én time i denne verden. Hvor mye mer burde han da lete, som etter skjulte skatter, etter lovens ord, som livet både i denne og i den kommende verden avhenger av!

Og når det gjelder den høye plassen Kristus ga den angrende synderen, kan vi nevne at de ledende rabbinerne mente at de angrende skulle stå nærmere Gud enn de «fullkomment rettferdige». For i Jes 57,19 blir freden først lyst over dem som har vært langt borte, og først deretter over dem som er nær: «Fred, fred for fjern og nær.»

Foruten de eksemplene vi skal komme tilbake til, har rabbinsk overlevering også en parallell til i hvert fall en del av den tredje lignelsen, den om den tapte sønnen. Den sier at bønnen noen ganger kan finne porten stengt, men at den aldri er stengt for omvendelsen.

Så forteller den en lignelse om en konge hvis sønn i sin ondskap hadde forlatt palasset. Kongen sendte en lærer etter ham med dette budskapet: «Vend tilbake, min sønn!» Sønnen svarte: «Hvordan kan jeg vise meg igjen? Jeg skammer meg!» Da sendte faren dette budet: «Min sønn, finnes det noen sønn som skammer seg over å vende tilbake til sin far? Og skulle ikke du vende tilbake til din far? Du skal vende tilbake.»

Slik, fortsetter Midrasj, hadde Gud sendt Jeremia etter Israel i den stunden de syndet, med kallet til å vende tilbake (Jer 3,12) og den trøstende påminnelsen om at det var til deres Far de skulle vende tilbake.

I lignelsen om «den tapte sønnen» står hjemkomsten hans i sentrum. Nå skyldes ikke tapet den medfødte trangen i naturen hans, og heller ikke arbeidet og støvet i huset, men den enkeltes personlige, frie valg. Han går seg ikke vill, og han faller ikke av – han drar bort med vilje, og det under skjerpende omstendigheter. Han er den yngste av to sønner. Faren er like kjærlig mot dem begge og god også mot leiefolkene sine, og hjemmet hans har ikke bare nok, men rikdom.

Kravet hans om «den delen av boet som faller på» ham, bygger på den jødiske arveretten. Vi kan gå ut fra at faren bare hadde disse to sønnene. Den eldste skulle da få to deler, den yngste en tredjedel av alt løsøre. Faren kunne ikke gjøre den yngste sønnen arveløs. Hvis det

hadde vært flere yngre sønner, kunne han dele det som falt på dem, slik han ville. Men da måtte han bare si hvordan han ville fordele det, og ikke legge til at det ene eller andre barnet skulle få mindre eller ingenting.

På den annen side kunne en mann i levende live gi bort alt han eide som gave, slik han ville, selv om det gikk ut over den førstefødte eller andre barn, eller tok fra dem alt. Ja, han kunne gi alt til fremmede.

Den yngste sønnen hadde altså etter loven full rett til sin del av eiendommen, men naturligvis ingen rett til å kreve den mens faren levde. Hva grunnen hans enn var, var oppførselen hans svært hjerteløs mot faren og syndig for Gud. Et slikt sinnelag kunne ikke ha lykken med seg. Faren hadde gitt etter for kravet hans. For å være så fri som mulig for tilsyn og tøyler hadde den yngste sønnen dratt til et land langt borte. Der viste de naturlige følgene seg snart, og han sløste bort det han eide, i et utsvevende liv.

Den neste scenen i fortellingen blir misforstått når noen innvender at den unge mannens elendighet her framstilles som følgen av ytre omstendigheter som Gud styrer, heller enn av hans egne misgjerninger. At vi blir vekket, skyldes riktignok ofte det som kalles forsynet, men som egentlig er Guds nåde som virker sammen på mangfoldige måter. Derfor ser vi en særlig mening i denne hungersnøden.

At han i sin nød «holdt seg til en av borgerne der i landet», ser ut til å vise at mannen ikke hadde villet ta den utsvevende unge fremmede i tjeneste, men bare ga etter fordi han maste så desperat. Det forklarer også at han satte ham til det laveste arbeidet, å gjete svin. For en jøde var dette mer enn en fornedrelse: Å holde svin var forbudt for israelitter under forbannelse, selv om forbudet kanskje gjaldt det å eie dem mer enn det å gjete dem.

Og selv i denne fornedrende tjenesten ble han så ille behandlet at han av ren sult «ønsket å fylle sin buk med de skolmer som svinene åt», skolmene av johannesbrødtreet. Men hos alle folk i det landet møtte han den samme hardheten som hadde sendt ham til et slikt arbeid: «Og ingen ga ham noe» – ikke engang nok av slik føde. Kanskje får beskrivelsen enda mer mening av et jødisk ordtak: «Når Israel må ty til johannesbrødet, omvender de seg.»

Først denne ytterste nøden viste den yngste sønnen motsetningen mellom landet og kårene som synden hadde ført ham til, og den rike

forsyningen i hjemmet han hadde forlatt – og den godheten som ga brød i overflod også til leiefolkene. Fra det han sa da han «kom til seg selv», var det bare et skritt til beslutningen om å vende tilbake. At det likevel kjentes tungt, synes å ligge i uttrykket «Jeg vil stå opp».

Han ville heller ikke dra hjem med håp om å få tilbake plassen sin som sønn, for han hadde allerede fått sin del av farsarven og sløst den bort i synd. Alt han ba om, var å få være som en av leiefolkene. Både fordi han følte det slik, og for å vise at han ikke krevde noe mer, ville han innlede bønnen sin med en bekjennelse: at han hadde syndet «mot himmelen» – en vanlig hebraisk måte å si «mot Gud» på – og mot sin far, og at han derfor ikke lenger kunne gjøre krav på navnet sønn.

Men det gikk helt annerledes enn han kunne ha ventet. Når vi leser at «da han ennå var langt borte, så hans far ham», må vi tydeligvis forstå det slik at faren alltid hadde holdt utkikk etter ham. Inntrykket blir forsterket av den senere befalingen til tjenerne om å «hente gjøkalven» (Luk 15,23), som om den var blitt fetet nettopp til han kom hjem. Da faren nå så ham, «fikk han inderlig medynk med ham. Han løp ham i møte, falt ham om halsen og kysset ham igjen og igjen.»

En slik mottakelse gjorde den bønnen han hadde tenkt å be – om å få være som en av leiefolkene – umulig. Farens kjærlighet var kommet bekjennelsen hans i forkjøpet og gjorde det umulig for ham å felle dommen over seg selv. Derfor bekjente han bare sin synd og sin urett – ikke lenger som innledning til en bønn om å bli tatt inn som tjener, men som det som strømmet ut av et ydmyket, takknemlig og virkelig angrende hjerte.

Her bør vi legge særlig merke til en ting, for den viser den fullstendige motsetningen mellom Kristi lære og rabbinismen: Et av de eldste rabbinske skriftene har en lignelse som er det stikk motsatte av denne. Der blir en venns sønn kjøpt fri fra trelldom, ikke som sønn, men for å være trell, slik at det kunne kreves lydighet av ham. Slutningen er at den som er løst ut, ikke lyder av barnlig kjærlighet som en tilgitt sønn, men fordi herren håndhever sitt krav.

De er kommet fram til huset. Nå ville faren ikke bare ta sønnen inn igjen, men også gi ham et synlig bevis på det, og han ville gjøre det for tjenernes øyne og ved deres hender. Sønnen skal få de tre tegnene på rikdom og stand. «Skynd dere!» Tjenerne skal hente fram *stola*, overkledningen som de fornemme bar, og den «første» – den beste

(NB: «den beste kledningen») – i stedet for de fillete, grove klærne han hadde båret som svinegjeter i et fremmed land. På samme måte ville ringen på fingeren og skoene på de bare føttene vise at han var sønn i huset.

For å understreke dette enda mer skal tjenerne ikke bare hente disse tingene, men selv «ha dem på» sønnen og dermed vedkjenne seg at han er deres herre. Og ikke nok med det: Gjøkalven, som var fetet nettopp til denne anledningen, skulle slaktes, og det skulle holdes et gledesmåltid. «For denne sønnen min var død og er blitt levende, han var tapt og er blitt funnet.»

Mens dette skjedde, fortsetter lignelsen, var den eldste broren fremdeles ute på marken. Da han kom hjem, spurte han en av tjenerne hva festen han hørte inne i huset, skulle bety. Så kom han med harde bebreidelser over den uretten han mente var gjort mot ham, og de kunne bare bety én ting: Faren hadde aldri lønnet ham for tjenesten hans.

Men nettopp her lå den eldste sønnens feil, og – for å anvende det – fariseismens skjebnesvangre feiltakelse. Den eldste sønnen så alt som fortjeneste og lønn, som arbeid og vederlag. Men slik er det ikke. Vi merker oss først at den samme ømheten som hadde tatt imot sønnen som kom hjem, nå møtte den eldste broren. Faren refset ikke den sinte mannen slik han fortjente, men tiltalte ham kjærlig som «barn» og talte vennlig til ham. Og da han hadde vist ham hans urett, ville han vekke bedre følelser i ham ved å kalle den andre hans «bror» (Luk 15,32).

Men hovedpunktet er dette: Her kan det ikke være tale om fortjeneste. Så lenge sønnen er i Faderens hus, gir Faderen i sin store godhet barnet sitt alt som er Faderens. Men denne stakkars bortkomne – fortsatt en sønn og en bror – har ikke fått noen lønn. Han er bare blitt tatt inn igjen av en Fars kjærlighet da han kom tilbake til ham i sin nød og elendighet. Denne sønnen, eller rettere, slik den andre burde se på ham, denne «broren», hadde vært død og var blitt levende, var tapt og var funnet. Og over dette «burde vi fryde oss og være glade», ikke knurre.

Knurringen kom av tanker om arbeid og lønn – tanker som er gale i seg selv og fremmede for det som er far og sønn. Gleden kom fra et farshjerte. Den eldste brorens tanker var en tjeners tanker: om

tjeneste og vederlag. Den yngste broren fikk en sønns velkomst i en Fars barmhjertighet og evige kjærlighet.

Kapittel 64. Den urettferdige forvalteren

Den urettferdige forvalteren – den rike mannen og Lasarus.

(*Luk 16*)

Den siste gruppen av lignelser som Kristus fortalte i denne delen av sin gjerning, er svært ulike i formål og lære. Likevel er de, i hvert fall i det ytre, bundet sammen av en ledende tanke. Ordet vi vil samle dem under, er *rettferdighet*.

Tre av lignelsene handler om de *urettferdige*: den urettferdige forvalteren, den urettferdige eieren og den urettferdige utdeleren eller dommeren. Etter dem følger to andre lignelser om de *selvrettferdige*: selvrettferdigheten i sin uvitenhet og farene den fører med seg for en selv, og selvrettferdigheten i sin hardhet og farene den fører med seg for andre. Men når vi har pekt på denne ytre sammenhengen, har vi gått så langt vi kan. Den indre sammenhengen mellom noen av dem er langt nærmere.

I. Lignelsen om den urettferdige forvalteren. Her skiller vi mellom tre ting: selve lignelsen, som gir et bilde (Luk 16,1–8), sensmoralen i den (Luk 16,9), og anvendelsen, der sensmoralen blir knyttet sammen med noen av trekkene i lignelsen (Luk 16,10–13).

1. *Lignelsen som bilde* (Luk 16,1–8). Vi kan si at den samler seg om det punktet som kommer fram i det avsluttende verset (Luk 16,8): den klokskapen som preger denne verdens barn i omgangen med sin egen slekt. Eller, for å oversette de jødiske uttrykkene til vårt eget språk: den klokskapen som de som ikke bryr seg om den kommende verden, viser når de velger de mest virkningsfulle midlene for å nå

sine jordiske mål. «Lysets barn» skal lære av denne klokskapen, som gjør at de så sikkert når sine mål – og bare av den.

Lærdommen er desto mer praktisk fordi de som først og fremst ble tiltalt, til da selv hadde hørt til blant disse verdens mennesker. De skulle lære av slangen dens klokskap og av duen dens enfoldighet; av denne verdens barn deres klokskap overfor sin slekt.

Men som barn av det nye lyset måtte de huske det høyere målet som denne klokskapen skulle brukes til. Slik ville den mammon som er «urettferdig», og som visselig «svikter», bli en skatt for oss i den kommende verden. Den ville ta imot oss der, og langt fra å «svikte» ville den vise seg å vare – ta imot oss i de evige boliger. Slik skal vi også ha gjort oss venner ved «den urettferdige mammon», og det som etter sin natur må svikte, blir en evig vinning.

Ordet «sløste bort» i anklagen mot forvalteren viser sammenhengen mellom denne lignelsen og det Herren nettopp hadde sagt om syndere som vender om. På samme måte hadde den bortkomne sønnen «sløst bort» det han eide (Luk 15,13). Forskjellen er bare at eiendommen her var betrodd forvalteren til å styre.

Når eieren kalles «rik», er det trolig for å vise hvor stor eiendom forvalteren hadde fått betrodd. «Forvalteren» var ikke en trell, som i Luk 12,42–46, men en mann som var ansatt for å styre den rike mannens saker, og som kunne sies opp (Luk 16,2–3).

Han ble «angitt», ikke for bedrageri, men for å sløse bort sin herres eiendom. Ordet tyder på ondsinnethet, men ikke nødvendigvis på en falsk anklage. Herren hans ser ut til å ha overbevist seg om at anklagen var sann, for han sier ham straks opp. Oppsigelsen er endelig og gjøres ikke avhengig av «regnskapet» for forvaltningen. Det skal han bare legge fram når han gir fra seg stillingen.

Forvalteren benekter heller ikke anklagen eller ber om formildende omstendigheter. Han er heller mest opptatt av å sørge for sitt framtidige underhold i den tiden han ennå har igjen som forvalter, før han legger fram regnskapet. Den eneste utveien han har i framtiden, er kroppsarbeid eller tigging. Men til det første har han ikke krefter, og fra det andre holder skammen ham tilbake.

Da gir hans «klokskap» ham en plan, slik at han etter oppsigelsen kan bli tatt imot i husene til dem han har gjort til venner, uten å tigge. Vi må huske at han fremdeles er forvalter og som sådan har

full myndighet over sin herres saker. Når han derfor kaller til seg den ene skyldneren etter den andre og ber hver av dem endre summen i gjeldsbrevet, ber han dem ikke om å forfalske eller bedra. Når han ettergir en del av gjelden, handler han riktignok urettferdig, men likevel strengt innenfor sin rett. Verken forvalteren eller skyldnerne kunne altså anklages for noe straffbart.

Og herren hans må ha blitt slått av hvor kløktig denne mannen var, som slik hadde sikret seg for framtiden ved å skaffe seg venner så lenge han hadde midler til det – før hans urettferdige mammon sviktet.

Noen opplysninger om skikkene i den tiden kan hjelpe oss å forstå enkelthetene. Det er sannsynlig at disse skyldnernes «gjeldsbrev», eller rettere «skrifter», var skriftlige erkjennelser av gjeld. I det første tilfellet gjaldt det «hundre fat olje» – på gresk hundre *bat* – i det andre «hundre tønner hvete», egentlig hundre *kor*.

Disse mengdene byr først på den vanskeligheten at det var tre slags mål i bruk i Israels land. Det ene var «ørkenmålet», det opprinnelige målet fra Moses' tid. Det andre var «Jerusalem-målet», som var mer enn en femtedel større. Det tredje var målet fra Seforis, trolig det vanlige galileiske målet, som igjen var mer enn en femtedel større enn Jerusalem-målet.

Hvis vi går ut fra at det var det galileiske målet, svarte én *bat* til omkring 39 liter. I lignelsen skyldte den første skyldneren hundre *bat*, det vil si omkring 3 900 liter olje etter det galileiske målet. Verdien av oljen kom trolig opp i omkring 300 denarer, og forvalteren ettergav naturligvis halvparten, omkring 150 denarer.

Den andre skyldneren skyldte «hundre tønner hvete», hundre *kor*. Som tørrmål er det ti ganger så mye som den første skyldnerens olje, for én *kor* var ti *efa* eller *bat*, én *efa* tre *sea*, én *sea* seks *kab* og én *kab* fire *log*. Dette må vi huske, for tørrmålene og våtmålene var nøyaktig de samme, og også her gjaldt den tredelte beregningen – etter ørkenmålet, Jerusalem-målet og det galileiske målet.

Hvis vi tar gjennomsnittet av de ulike prisene som nevnes, kommer vi til at de hundre *kor* tilsvarte en gjeld på mellom 3 000 og 4 000 denarer, og at forvalterens ettergivelse på tjue *kor* utgjorde mellom 600 og 800 denarer. Det var store summer når vi husker at en denar var omtrent en dagslønn.

De to skyldnerne nevnes bare som eksempler. Slik kunne den urettferdige forvalteren lett skaffe seg venner ved «den urettferdige mammon». Vi kan merke oss at ordet mammon kommer av et syrisk og rabbinsk ord av samme slag, som betyr «å tildele».

Kjennskap til historien og skikkene i den tiden kaster også lys over et annet punkt: hvordan skyldnerne så lett kunne endre summen i gjeldsbrevene sine. Teksten forutsetter nemlig at det var dette som skulle skje, og ikke at det skulle skrives et nytt gjeldsbrev. I så fall ville det gamle blitt ødelagt og ikke gitt tilbake for å bli endret.

Jødene skrev på de mest forskjellige materialer: på blader, for eksempel av oliven, palme og johannesbrødtre, på skallet av granatepler og valnøtter, på tilberedte dyrehuder (lær og pergament) og på papyrus. Papyrus ble brukt til å lage skrivemateriale lenge før Aleksander den stores tid og er kjent under samme navn i Talmud. Men når vi minnes «tavlen» som Sakarja skrev navnet på den kommende døperen på (Luk 1,63), er det mer interessant for oss at den ikke bare har samme navn i de jødiske skriftene, men også ser ut til å ha vært i svært vanlig bruk i Israels land.

Den besto av tynne treplater som var festet eller tredd sammen. Mishna nevner tre slags: tavler der treet var dekket med papyrus, tavler der det var dekket med voks, og tavler der treet var latt være bart, så man kunne skrive på det med blekk. Blekket var av forskjellige slag. Svart blekk ble laget av sot eller av plante- eller mineralstoffer. Arabisk gummi, egyptisk gummi og vitriol ser også ut til å ha vært brukt til skriving. Pennen var av siv. Når et apostelbrev taler om å skrive «med penn og blekk» (3 Joh 13), har det til og med et ordrett motstykke i Midrasj.

Ja, den offentlige «skriveren» – et svært vanlig yrke i Østen – gikk omkring med en sivpenn bak øret som tegn på sitt yrke. Sammen med sivpennen bør vi nevne det som nødvendigvis hørte til: pennekniven, blekkhuset – som noen ganger var laget av leire når det var dobbelt, for svart og rødt blekk – og linjalen. De strengeste mente nemlig at det var ulovlig å skrive ord fra Den hellige skrift på et materiale uten linjer, utvilsomt for å sikre at det ble skrevet og lest riktig.

I alt dette har vi ikke nevnt skikken med å skrive på lær som var særlig tilberedt med salt og mel, og heller ikke pergamentet i strengere forstand. For her er vi først og fremst opptatt av den vanlige måten

å skrive på, nemlig på «tavlen», og særlig på tavlen som var dekket med voks.

Ofte var det festet et lite kar med voks til den. På en slik tavle skrev man naturligvis ikke med sivpenn, men med en griffel, som regel av jern. Den besto av to deler som kunne tas fra hverandre: den harde, spisse «skriveren» og «viskeren», som var flat og tykk og ble brukt til å glatte ut bokstaver og ord som var skrevet, eller rettere risset, i voksen.

Gjeldsbrev og andre avtaler ble utvilsomt vanligvis skrevet ned på slike vokstavler. Kildene viser ikke bare uttrykkelig til dem; det finnes også egne bestemmelser om dokumenter der det er gjort slike utslettinger eller utviskinger – for eksempel at de må anmerkes i dokumentet, og på hvilke vilkår og hvordan vitnene i slike tilfeller skal sette navnet sitt under. På samme måte finnes det egne forskrifter om hvordan vitner som ikke kunne skrive, skulle sette merket sitt.

2. *Sensmoralen i lignelsen* (Luk 16,9). Vi vender tilbake til sensmoralen i lignelsen. Den lyder slik: «Gjør dere venner ved den urettferdige mammon, for at de, når den svikter, kan ta imot dere i de evige boliger!» Ut fra det vi har sagt, byr ikke disse ordene på noen alvorlig vanskelighet. Vi minnes at de først og fremst ble sagt til omvendte tollere og syndere, og for dem ville uttrykket «den urettferdige mammon» ha en opplagt mening. Det har nære paralleller, og står til og med ordrett i Targum.

Videre viser den bestemte artikkelen uten tvil at «de evige boliger» betyr det velkjente himmelske hjemmet. Ordet «bolig» – egentlig «telt» – blir brukt i den betydningen allerede i Det gamle testamente. Men som helhet ser vi her et velkjent rabbinsk ord som er tilpasset lignelsen: Det finnes visse gode gjerninger som et menneske nyter fruktene av her, mens kapitalen, så å si, blir stående til den kommende verden.

Og om det skulle kreves en mer bokstavelig tolkning, kan vi ikke annet enn føle den plikten som hvilte på disse omvendte tollerne, ja, i en viss forstand på oss alle. Vi skal søke å gi vår mammon – enten det er penger, kunnskap, krefter eller muligheter – en slik varig og åndelig anvendelse. For mange er den blitt «urettferdig», og for alle kan den så lett bli det.

Ved den skal vi vinne oss slike venner at ikke alt går tapt «når den svikter» – og svikte må den når vi dør – men at den heller møter oss i himmelen. Slik ville hver gjerning som er gjort for Gud med denne mammon, bli en venn som hilser oss når vi går inn i den evige verden.

3. *Anvendelsen* (Luk 16,10–13). Likheten med jødiske skrifter viser at både lignelsen og anvendelsen av den passet for Kristi tilhørere. Vi synes nesten å høre Kristi egne ord – «Den som er tro i smått, er også tro i stort» – i dette ordet fra Midrasj: «Den Hellige, velsignet være hans navn, gir ikke et menneske store ting før han er prøvd i det små.» Det blir belyst med historien om Moses og David, som begge ble kalt til å styre etter at de trofast hadde gjett sauer.

Siden jødene var vant til slike bilder, kunne ingen ha misforstått Kristi ord. Disse omvendte tollerne kunne tenke at de hadde en svært trang tjenestemark av liten betydning. Eller de kunne mene, som fariseerne, at en trofast forvaltning av denne verdens ting – «den urettferdige mammon» – ikke hadde noe å gjøre med å eie de sanne skattene i den kommende verden. Som svar på den første innvendingen viser Kristus at prinsippet for tjenesten er det samme, enten det gjelder mye eller lite. Det ene var en rett forberedelse til det andre og i sannhet prøven på det (Luk 16,10).

Hvis et menneske altså sviktet i den trofaste tjenesten for Gud i sine jordiske saker, kunne han da vente seg den sanne mammon, den kommende verdens rikdom? Ville ikke utroskapen hans i den lavere forvaltningen vise at han var uskikket til den høyere? Og – fortsatt i lignelsens språk – hvis de ikke hadde vist seg tro i en ren forvaltning, «i det som hører andre til», kunne man da vente at de skulle bli løftet fra forvaltere til eiere?

Den endelige anvendelsen av det hele var at det er umulig å være delt i tjenesten for Gud (Luk 16,13). For disippelen er det overhodet ikke noe skille mellom åndelige og verdslige ting. Vår vanlige bruk av ordene verdslig og åndelig bygger på en alvorlig misforståelse og feiltakelse. For den verdslige er ingenting åndelig, og for den åndelige er ingenting verdslig: «Ingen tjener kan tjene to herrer … Dere kan ikke tjene Gud og mammon.»

II. Lignelsen om den rike mannen og Lasarus (Luk 16,14–31). Den ble først og fremst sagt til fariseerne og ikke til disiplene, men som vi snart skal se, ble den sagt for disiplenes skyld.

Kristi ord hadde rørt ved mer enn ett ømt punkt i fariseernes hjerter. Det står at de «spottet» ham – ordrett: «rynket på nesen av ham» (Luk 16,14). De hånlige faktene de pekte på tollerdisiplene hans med, ble nok fulgt av spottende ord. Med dem ville de rose sine egne krav og sin egen stilling og sammenligne dem, til egen fordel, med stillingen til disse nye disiplene av Kristus. Men den ene innvendingen etter den andre ble tatt opp og vist å være uholdbar.

De var mennesker som med ytre rettferdighet og fromt skinn søkte å se rettferdige ut for menneskene, men Gud kjente hjertene deres. Og det som ble aktet høyt blant mennesker – deres fariseiske stilling og det at de holdt seg for seg selv – var en styggedom for ham (Luk 16,15). Disse to punktene er hovedemnet i lignelsen.

Lignelsens første mål var å vise den store forskjellen mellom «for menneskene» og «for Gud»: mellom den rike mannen slik han ser ut for menneskene i denne verden, og slik han er for Gud og skal være i den kommende verden.

Det andre hovedmålet var å vise at deres fariseiske stilling og det at de holdt seg for seg selv – den rike mannens holdning til en Lasarus – var fariseismens ære for menneskene, men en styggedom for Gud.

Et tredje mål med lignelsen gjaldt havesyken deres, den selviske bruken de gjorde av det de eide – deres mammon. Men en selvisk bruk var en urettferdig bruk, og som urettferdig bruk ville den få en hardere gjengjeldelse enn en utro forvalters.

Så går Kristus løs på grunnene de hadde for denne holdningen: at de var lovens og profetenes voktere og holdt dem, mens de stakkars synderne ikke hadde noe krav på Guds rike. Ja vel – men loven og profetene hadde sitt endepunkt i døperen Johannes, og fra da av «forkynnes evangeliet om Guds rike». Siden da måtte «enhver» gå inn i det hver for seg og «med makt» (Luk 16,16; jf. Matt 11,12).

Det var sant at loven ikke kunne miste en eneste tøddel (Luk 16,17). Men alle visste og så hver dag at nettopp fariseerne, som talte slik om loven og viste til den, stadig og åpenlyst brøt den. Se bare på læren og praksisen deres når det gjaldt skilsmisse, som i virkeligheten innebar et brudd på det sjette bud (Luk 16,18).

Vi må huske at vi her bare har «overskriftene», eller rettere «trappetrinnene», i Kristi tankegang. De bygger på notater som en tilhører gjorde den gangen, og som senere ble gitt til Lukas. Da ser

vi hvor nær sammenheng det er mellom de tilsynelatende løsrevne setningene som går foran lignelsen, og hvor treffende de leder inn til den.

Selve lignelsen handler strengt tatt om fariseerne og deres forhold til «tollerne og synderne», som de foraktet. Mot tollernes forvalterskap satte de sine egne tanker om eiendomsrett. Den peker i to retninger. Den gjelder deres selviske bruk av den bokstavelige rikdommen – havesyken deres. Og den gjelder deres selviske bruk av den billedlige rikdommen – den fariseiske rettferdigheten deres, som lot den stakkars Lasarus ligge ved døren deres, overlatt til hundene og sulten, uten at han fikk noe fra de rike festmåltidene de mente å ha.

Når vi tolker denne lignelsen, må vi huske at enkelthetene i den ikke må presses, og at vi ikke må hente noen lærdommer av dem – verken om hvordan den andre verden er, om hvor lenge straffen i det kommende varer, eller om en mulig moralsk forbedring for dem som er i Gehinnom, de fortaptes sted. Alt slikt er fremmed for lignelsen. Den er bare et bilde og en illustrasjon av det som skal læres.

1. *Den rike mannen og Lasarus før og etter døden* (Luk 16,19–22). Lignelsen begynner med å stille fram for oss «en rik mann» som «kledde seg i purpur og fineste lin [byssus], og som levde hver dag i herlighet og glede». Byssus og purpur var de kostbareste stoffene. Bare silke var kostbarere. Hvis silken var ekte og ublandet, var den verd sin vekt i gull. Minst tre slags silke nevnes i gamle jødiske skrifter.

Helt i samsvar med denne luksusen var gjestebudene hver dag. Beskrivelsen av dem gir inntrykk av selskap, lystighet og prakt. Dette skal vise den selviske bruken denne mannen gjorde av rikdommen sin, og understreke motsetningen til hans holdning mot Lasarus. Også her skal hver eneste enkelthet vise hvor ynkelig saken var slik den sto fram for den rike mannen.

Selve navnet sier det – et navn som sjelden nevnes i andre virkelige fortellinger og aldri i noen annen lignelse: Lasarus, *Laasar*, en vanlig forkortelse av *Elasar*, som om det skulle bety «Gud hjelpe ham!» Så leser vi at han «var lagt» – egentlig «kastet» – ved porten hans, som om bærerne var glade for å kaste fra seg den uvelkomne byrden. Der han lå, hadde fariseeren full utsikt til ham når han gikk ut eller inn, eller satt i gårdsplassen sin.

Når fariseeren så på ham, var Lasarus dekket av en motbydelig sykdom. Når han lyttet, hørte han en ynkelig bønn om å få mette seg med det som falt fra den rikes bord. Likevel ble det ikke gjort noe for å lindre den legemlige elendigheten hans. Som ordet «ønske» antyder, ble lengselen hans etter «smulene» ikke stilt. Så selvisk brukte den rike mannen rikdommen sin, så elendig var Lasarus i hans øyne. Så selvtilfreds og ubarmhjertig var fariseeren, så elendig i hans øyne og så trengende var tolleren og synderen.

«Men endog hundene kom og slikket sårene hans.» Dette skal ikke forstås som en lindring, men som en forverring av lidelsene hans: Han var overlatt til hundene, som i Skriften alltid framstilles som urene dyr.

Slik var det for menneskene. Men hvordan var det for Gud? Der ble forholdet snudd på hodet. Tiggeren døde – det var ikke mer å si om ham her. Men englene «bar ham bort til Abrahams fang». Vi lar foreløpig den jødiske læren om livet «etter døden» ligge. Det som slår oss, er den opphøyde enkelheten i det billedspråket Kristus bruker, sammenlignet med de ville og sanselige fantasiene i senere rabbinsk lære om dette emnet.

Det er riktignok sant at vi ikke må søke Kristi lære om livet «etter døden» i dette billedspråket. På den annen side ville han ikke si noe som i det vesentlige avvek fra de reneste oppfatningene man hadde om dette på den tiden. Likevel må alt det han sa, stemme med virkeligheten når vi skreller bort enkelthetene i lignelsen. At englene bærer den rettferdiges sjel opp, er visselig i samsvar med jødisk lære, men her uten alle legendetrekkene, som antallet engler og hilsenene deres. Men det er også helt i samsvar med den kristne tanken om englenes tjeneste.

Uttrykket «Abrahams fang» finnes, om enn ikke ofte, i jødiske skrifter. På den annen side blir det svært ofte vist til Abraham som vår far, hans nærvær og fortjenester blir stadig påkalt, og særlig blir han uttrykkelig kalt den som tar imot de angrende i paradis. Derfor kan vi se hvor godt uttrykket «Abrahams fang» måtte passe, særlig for den høyere jødiske læren, som ikke drev med grovt sanselige beskrivelser av paradis.

2. *Den rike mannen og Lasarus etter døden: den «store motsetningen» fullt virkeliggjort, og hvordan man går inn i riket* (Luk 16,23–26). Også

her står den rike mannen i sentrum. Også han er død og blitt begravet. Dermed er det slutt på all hans opphøyde stilling for menneskene. Den neste scenen foregår i dødsriket – Hades eller Sheol – stedet der åndene uten legeme er før den endelige dommen. Det har to avdelinger: den ene for trøst, der alle de troende er samlet hos Abraham som sin far, den andre for pine i ild. Så langt stemmer det med den alminnelige læren i Det nye testamente.

Enkelthetene gjengir tydeligvis de oppfatningene som var vanlige blant jødene den gang. Etter dem var Edens hage og livets tre de saliges bolig. Ja, etter vanlig tro viste ordene i 1 Mos 2,10 – «Og en elv rant ut fra Eden for å vanne hagen» – at dette Eden var noe annet enn, og høyere enn, hagen der Adam først ble satt. I denne sammenhengen leser vi at de rettferdige i paradis ser de ugudelige i Gehinnom og gleder seg. Og på samme måte ser de ugudelige i Gehinnom de rettferdige sitte salige i paradis, og sjelen deres blir urolig.

Det stemmer også med jødenes oppfatninger at døde kunne samtale med hverandre; Talmud gir flere legendariske eksempler på det. De ugudeliges pine, særlig tørsten, nevnes gang på gang i jødiske skrifter. Den rettferdige blir sett ved herlige kilder, og den ugudelige med uttørret tunge ved bredden av en elv, der bølgene hele tiden trekker seg tilbake fra ham.

Men det er en svært tydelig og betegnende motsetning her: I den jødiske legenden er den salige en fariseer, mens synderen som plages av tørst, er en toller! Framfor alt merker vi oss at det ikke finnes noe motstykke i rabbinske skrifter til lignelsens ord om et vidt svelg mellom paradis og Gehenna som ingen kan komme over.

Vi vender tilbake til lignelsen. Den rike mannen «slo sine øyne opp» der han var i pine, uten tvil for å få hjelp, eller i det minste lindring. Da så og skjønte han først at forholdet var snudd om. Teksten gjentar her med ettertrykk: «Da ropte han … og sa: Far Abraham! Forbarm deg over meg og send Lasarus.» Ordrett står det «denne» ropte, det vil si påkalte. Det er som om han nå for første gang forsto hvor lett overflod kunne hjelpe den som er i ytterste nød – men bare for å misforstå og feilanvende det.

Det var naturlig for en jøde å påkalle Abraham som en som hadde makt, og som «far». Desto mer talende er det hvem den rike fariseeren nå så i Abrahams fang – hos ham som han særlig hevdet å være

barn av: den stakkars Lasarus, som i hans øyne hadde vært dekket av moralske sår og, åndelig talt, kastet ned utenfor porten hans. Motsetningen nådde sitt høydepunkt da han nå måtte be Abraham om Lasarus' tjeneste, og det forgjeves. Her minnes vi også den forrige lignelsen om å gjøre seg venner ved den urettferdige mammon før den svikter, for at de kan ta imot oss i de evige boliger.

Vi må huske at den rike mannen nå gjør bønnen sin så liten som mulig. Han ber bare om at Lasarus må bli sendt for å dyppe fingertuppen i det kjølende vannet og gi ham den aller minste lindring. Abraham svarer, med medlidenhet i tonen – «Sønn» – men bestemt. Han viser ham først at det er rett slik tingene nå er, og deretter at det er umulig å forandre dem slik han har bedt om.

Den rike mannen hadde fått sine goder i sin levetid. De hadde vært hans; han hadde valgt dem som sin del og brukt dem på seg selv, uten å dele med andre. Og Lasarus hadde fått det vonde.

Nå ble Lasarus trøstet, og den rike mannen var i pine. Det var den rette ordningen. Det betyr ikke at Lasarus ble trøstet fordi han hadde lidd i denne verden, eller at den rike mannen ble pint fordi han hadde vært rik i denne verden. Men Lasarus fikk der den trøsten som var blitt nektet ham på jorden. Og mannen som hadde gjort denne verden til sitt gode og fått sin del der, fikk nå den rette lønnen for sitt ubarmhjertige, kjærlighetsløse og selviske liv – han som hadde nektet den mest trengende selv smulene av den.

Dessuten hadde den rike mannen bedt om noe umulig. Det kunne ikke være noen forbindelse mellom paradis og Gehenna. Derfor lå det et stort svelg mellom dem, som ingen kunne komme over, slik at de ikke kunne gå fra himmelen til helvete, selv om de ville, og heller ikke fra helvete til dem som var i saligheten.

3. *Anvendelsen av lignelsen: hvordan loven og profetene ikke kan svikte, og hvordan vi nå må trenge oss inn i riket* (Luk 16,27–31). Nå finner vi den rike mannen i bønn om at Lasarus må bli sendt til de fem brødrene hans for å «vitne for dem» – ordet betyr et alvorlig vitnesbyrd. Trolig hadde de det samme sinnelaget og levde det samme livet som han selv hadde gjort. Det han ba om at Lasarus skulle vitne om, var trolig at han selv var i pine. Han ventet at brødrene hans da ikke skulle komme til samme sted. Den virkningen ventet han ikke av

vitnesbyrdet, men av at Lasarus ble sendt (Luk 16,30), han som de vel skulle ha kjent.

Samtidig ser bønnen ut til å skjule et forsøk på å rettferdiggjøre seg selv, som om han ikke hadde fått nok advarsel i livet. Derfor svarer Abraham ikke lenger i en medlidende tone, men refser den rike mannen strengt. De trenger ikke noe vitne: «De har Moses og profetene. La dem høre dem!» Hvis det trengs et vitnesbyrd, er deres vitnesbyrd gitt, og det er nok. Det var et svar som særlig ville tale til fariseerne.

Den rike mannen innvender da at de nok ikke hadde tatt imot et slikt vitnesbyrd, men «kommer det noen til dem fra de døde, da vil de omvende seg». Kanskje var han nå like opptatt av å rettferdiggjøre seg selv som av budskapet til brødrene. Det endelige svaret – historien siden Kristi oppstandelse har vist at det er sant – lyder slik: «Hører de ikke [lytter de ikke til] Moses og profetene, da vil de heller ikke la seg overbevise [la seg bevege: forstanden til å tro, viljen til å omvende seg] om noen står opp fra de døde.»

Her bryter lignelsen og advarselen til fariseerne brått av. Når vi neste gang hører Mesterens røst (Luk 17,1), anvender han kjærlig på disiplene noen av de lærdommene som lå i det han hadde sagt til fariseerne.

Kapittel 65. De tre siste lignelsene i Perea

De tre siste lignelsene i rekken fra Perea: Den urettferdige dommeren – Fariseeren og tolleren – Den ubarmhjertige tjeneren.

(Luk 18,1–14; Matt 18,23–35)

Vi må huske at det hadde skjedd store og avgjørende ting mellom lignelsen om den rike mannen og Lasarus og lignelsen om den urettferdige dommeren. Jesus hadde besøkt Betania og vakt opp Lasarus, og Rådet i Jerusalem hadde holdt rådslagning mot ham. Så fulgte flukten til Efra'im (Joh 11,54), et kort opphold med forkynnelse der og begynnelsen på hans siste reise til Jerusalem (Luk 17,11).

Vi går ut fra at talene (Luk 17,20–37) og lignelsen om Menneskesønnens komme ble holdt under denne siste, langsomme vandringen fra grensen mot Galilea til Jerusalem. Slike ord behandler vi best sammen med Kristi senere og fyldige taler om «de siste ting». Men allerede her ser vi lett hvordan tanker og ord om «enden» kan ha preget all hans undervisning da han hadde vendt ansiktet mot Jerusalem for å bli ofret der.

Den vanligste og samtidig den mest alvorlige misforståelsen av lignelsen om den urettferdige dommeren er å lese den slik: Den fattige enken holdt ut med sin bønn og fikk rett fordi hun var så pågående; slik skulle også disiplene holde ut i bønn og bli bønnhørt fordi de var pågående.

Men lignelsen lærer ikke at kirken til sist skal få rett fordi den holder ut i bønn. Den lærer at kirken holder ut i bønn fordi Gud helt sikkert skal hjelpe den til dens rett. Det er ikke pågåenheten i bønnen som er grunnen til at den blir hørt. Det er vissheten om det vi ber om,

som skal få oss til å holde ut i bønn – også når alt omkring oss synes å forby oss å håpe på svar.

Dette er lærdommen når vi sammenligner den urettferdige dommeren med den rettferdige og hellige Gud i hans omgang med sine egne. Enken visste at intet annet hensyn, verken menneskelig eller guddommelig, ville få makt over den urettferdige dommeren; likevel visste hun at hennes pågåenhet ville nå målet, og derfor holdt hun ut.

Hvor mye mer skal da vi holde ut i bønn og «ikke bli trette»! Vi vender oss jo til Gud, som har sitt folk og sin sak på hjertet, også om han drøyer – og vi husker at selv det skjer for deres skyld som ber. Dette kommer fullt ut til uttrykk i de innledende ordene: «Han sa en lignelse til dem om at de alltid burde be og ikke bli trette» (Luk 18,1).

Hvis noen spør hvordan den urettferdige dommerens ferd kunne vise hva vi kan vente av Gud, svarer vi: Lærdommen i lignelsen bygger ikke på likheten, men på motsetningen mellom den urettferdige menneskelige dommeren og den rettferdige guddommelige Dommeren. «Hør hva den urettferdige dommeren sier! Men skulle da ikke Gud [legg merke til at ordet står først, med ettertrykk] hjelpe sine utvalgte til deres rett …?» (Luk 18,6–7).

Denne måten å resonnere på er kanskje den vanligste i jødiske lignelser, og den møter oss på nesten hver side i de gamle rabbinske kommentarene. Den kalles «lett og tungt» og svarer til vår slutning *a fortiori* eller *a minore ad majus* (fra det mindre til det større). Ifølge rabbinerne finnes det ti slike slutninger i selve Det gamle testamente.[1]

I denne lignelsen ville slutningen lyde slik: Når «urettferdighetens dommer» sa at han ville hjelpe enken til hennes rett, skulle da ikke all rettferdighets Dommer skaffe sine utvalgte rett? Ja, vi har en nøyaktig rabbinsk parallell både til tanken bak lignelsen og til lærdommen som blir trukket av den. Rabbinerne forteller hvordan Ninive omvendte seg og ropte til Gud da Jona forkynte, og de forklarer Guds svar på folkets høye og vedvarende rop slik: «Den frekke (den som ikke lar seg skremme) vinner fram selv hos en ond mann [så han får det han ber om]; hvor mye mer hos ham som er verdens Algode!»

Lignelsen begynner med å slå fast som en allmenn regel at disiplene trenger å be alltid, og at det er deres plikt. Den nøyaktige meningen

[1] De ti stedene er: 1 Mos 44,8; 2 Mos 6,9.12; 4 Mos 12,14; 5 Mos 31,27; to steder i Jer 12,5; 1 Sam 23,3; Ordsp 11,31; Est 9,12 og Esek 15,5.

kommer fram i motsetningen, det begrensende leddet: «og ikke bli trette», det vil si ikke bli motløse og gi opp. «Alltid» må forstås som under alle forhold, hvor ugunstige de enn synes. Det gjelder de gangene det kan se ut som om svaret ikke kan komme, og vi derfor står i fare for å bli «trette» og gi opp.

Også i jødiske skrifter blir det hevdet at et menneske aldri må la seg skremme bort fra bønnen eller holde opp å be. Moses blir brukt som eksempel: Han visste at det var bestemt at han ikke skulle komme inn i landet, og likevel fortsatte han å be om det.

Lignelsen fører fram for oss en dommer i en by og en enke. En jødisk domstol kunne ikke bestå av én mann, uten når en sak frivillig ble lagt fram til voldgift i stedet for dom, eller når en vismann ble spurt til råds i et rettsspørsmål. Dessuten passer ikke måten han taler og handler på, med en slik tanke. Han må derfor ha vært en av de dommerne eller embetsmennene i byene som Herodes eller romerne hadde satt inn – kanskje en jøde, men ikke en jødisk dommer. Det kan også ha vært en politidommer eller en som hadde fått overdratt et slikt embete.

Vi vet at det i det minste i Jerusalem var to lønnede dommere som skulle se til at alle politiforskrifter ble overholdt, og hindre lovbrudd. I alle fall fantes det overalt embetsmenn som våket over lov og orden. Vi hører ofte om grov urett og bestikkelser hos de ikke-jødiske dommerne i landet.

Det er en slik dommer lignelsen taler om. Han var etter eget utsagn uimottakelig for det høyeste motivet, gudsfrykten, og han lot seg ikke engang holde tilbake av det lavere hensynet til hva folk ville si (Luk 18,2.4). Tilfellet er ytterliggående og skal vise hvor uhyre lite sannsynlig det var at rettferdigheten skulle skje. Av samme grunn blir hun som søkte rett hos ham, framstilt som en fattig enke som ingen vernet.

Denne enken kom gang på gang til den urettferdige dommeren, slik verbets imperfektum på gresk viser, og krevde inntrengende å få rett over motstanderen sin. Det betydde at dommeren skulle granske saken etter loven, og med sin kjennelse skaffe henne rett mot ham som hun led urett av.

Av egne grunner ville han ikke, og slik gikk det en tid. Til sist gjorde han som hun ba. Det var ikke av noe høyere motiv, ikke engang av

hensyn til hva folk ville si; for ingen av delene betydde noe for ham, slik han innrømmet for seg selv. Teksten lyder ordrett: «Men fordi denne enken plager meg, vil jeg i hvert fall hjelpe henne til å få rett, ellers kommer hun til slutt og slår til meg» (jf. Luk 11,8) – det vil si går løs på ham og gjør ham vold.

Så følger den store slutningen av dette. Når «urettferdighetens dommer» taler slik, skulle da ikke all rettferdighets Dommer – Gud – skaffe rett [ved å komme til dom og slik gjøre godt igjen den urett som er gjort mot hans kirke] for «sine utvalgte, de som roper til ham dag og natt, om han enn er langmodig for deres skyld» (NB: «Er han sen når det gjelder dem?»)? Han drøyer altså med sitt siste inngrep i dom og miskunn, men ikke slik den urettferdige dommeren gjorde. Han drøyer for deres egen skyld, for at alle de utvalgte skal bli samlet inn og bli fullt beredt.

2. Lignelsen om fariseeren og tolleren følger etter (Luk 18,9–14), og den henger bare innvendig sammen med lignelsen om den urettferdige dommeren. Den handler ikke om urettferdighet, men om selvrettferdighet – både fra den positive og den negative siden, som tillit til ens egen stand og som forakt for andre. Den henger også sammen med den foregående lignelsen på denne måten: Den første pekte på utholdenhet i bønnen, denne peker på ydmykhet i bønnen.

Trolig var lignelsen foranlediget av noe som skjedde, men som ikke er fortalt. Den er kanskje ikke rettet direkte til fariseerne, men den gjelder dem som har fariseisk sinnelag. Den fører fram for oss to menn som gikk opp til templet. Om det var «i bønnetimen» eller ved en annen tid, blir ikke sagt.

Med unntak av dagens salmer og et opphold for en bestemt foreskrevet bønn var gudstjenesten i templet bare offertjeneste. Derfor er vi takknemlige for slike glimt, som viser at templet ble brukt til personlig bønn, både under den offentlige gudstjenesten og enda mer ved andre tider (jf. Luk 2,37; Apg 2,46; 5,12.42). Denne gangen gikk de to mennene sammen til inngangen til templet, og de sto for hver sin ytterkant av fromheten i det jødiske samfunnet.

Til inngangen til templet, men ikke lenger, gikk fariseeren og tolleren sammen. Innenfor den hellige muren – for Guds ansikt, der mennesket minst burde ha gjort det – begynte de å skille lag. «Fariseeren sto for seg selv og ba slik: Gud, jeg takker deg fordi jeg ikke

er som andre mennesker: røvere, urettferdige, horkarer – eller som denne tolleren» (Luk 18,11). Kanskje er takkens ord aldri blitt sagt med mindre takknemlighet enn her. De gjaldt ikke det han hadde fått, men de andres synder, som skilte dem fra ham, og hans egne fortjenstfulle gjerninger, som skilte ham fra dem.

Ordene hans uttrykte altså det samme som holdningen hans viste, og begge deler var uttrykk for skryt, ikke for takknemlighet. Det var den samme ferden som fariseerne viste ved gjestebud og på offentlige steder. Det var den samme forakten og fordømmelsen av «andre mennesker», og særlig av «tollerne». Og det var det samme som selve navnet deres – «fariseere», «de avsondrede» – innebar.

Med «andre mennesker» kan han ha ment hedningene. Mer sannsynlig mente han det vanlige, ulærde folket. Dem beskyldte eller mistenkte fariseerne for alle tenkelige synder, etter grunnsetningen sin: «Den ulærde kan ikke være from.» Og vi må legge til at synagogens bønner gang på gang har slike og lignende takksigelser – for at de «ikke er som andre mennesker».

Men det var ikke alt. Fra å se ned på andre gikk fariseeren over til å se opp til seg selv. Her har de talmudiske skriftene paralleller. De er fulle av henvisninger til de rettferdiges fortjenester, til «fedrenes fortjenester og rettferdighet» eller til Israels fortjeneste da folket tok loven på seg. For disse fortjenestenes og denne rettferdighetens skyld venter Israel som folk å bli tatt imot, få tilgivelse og timelige velsignelser.

Etter dette synet har Israel som folk og de fromme i Israel som enkeltmennesker allerede alle de åndelige godene. De trenger ikke å få dem fra himmelen, for de kan selv vinne dem ved egne gjerninger og gjør det også.

Og her sløyfet fariseeren i lignelsen – det er talende – til og med formen for takksigelse. De fromme gjerningene han regnet opp, er de som kjennetegner fariseeren blant fariseerne: «Jeg faster to ganger i uken og gir tiende av alt jeg tjener» (Luk 18,12).

Det første fulgte skikken hos noen som var «mer rettferdige enn de andre». Som vi har forklart før, fastet de på ukens andre og femte dag. Men kanskje bør vi ikke glemme at dette også var de faste markedsdagene. Da kom folk fra landsbygda inn til byene, det ble holdt egne gudstjenester i synagogene, og den lokale domstolen satt. Slik ville

disse hellige i Israel samtidig vekke oppmerksomhet og bli lagt særlig merke til for fastene sine.

Han skrøt også av at han ga tiende av alt han tjente – og ikke bare av jord, frukt og lignende. Vi har allerede forklart at dette var et av kjennetegnene på «fariseernes parti». Hvordan de holdt det, kan sammenfattes med disse ordene fra Mishna: «Han gir tiende av alt han spiser, alt han selger og alt han kjøper, og han er ikke gjest hos en ulærd [for ikke å komme til å spise noe det ikke er gitt tiende av].»

Det trengs kanskje ikke, men et sitat kan vise hvor nøyaktig dette bildet av fariseeren svarer til virkeligheten. En rabbiner skal ha bedt slik: «Jeg takker deg, Herre min Gud, fordi du har gitt meg min del med dem som sitter i lærehuset, og ikke med dem som sitter på gatehjørnene [vekslere og handelsfolk]. For jeg står tidlig opp, og de står tidlig opp; jeg står tidlig opp til lovens ord, og de til tomme ting. Jeg strever, og de strever; jeg strever og får lønn, de strever og får ingen lønn. Jeg løper, og de løper; jeg løper mot livet i den kommende verden, og de mot fordervelsens grav.»

Vi minnes også de smertelige utsagnene fra rabbi Simeon ben Jochai som vi har nevnt før – særlig dette: Var det bare to rettferdige i verden, så var det han og sønnen hans; og var det bare én, så var det han!

Det andre bildet i lignelsen viser oss det motsatte sinnelaget av fariseerens. Men vi må huske én ting. Fariseeren blir ikke klandret for at han takket, heller ikke for det gode han gjorde, enten det var virkelig eller innbilt. På samme måte er det ikke fordi han var en synder, at tolleren blir bønnhørt. I begge tilfeller er det én ting som avgjør om bønnen blir avvist eller tatt imot: om det virkelig var bønn eller ikke. Fariseeren beholder den rettferdigheten han hadde gjort krav på for seg selv, hva den nå er verdt, og tolleren får den rettferdigheten han ber om. Begge får for Guds ansikt det de ønsker.

Fariseeren sto «for seg selv», borte fra de andre, og det gjorde tolleren også: Han «sto langt borte», nemlig fra fariseeren – helt bakerst, slik det sømmet seg for en som kjente seg uverdig til å blande seg med Guds folk. Det samme viste dette: «Han ville ikke engang løfte øynene mot himmelen», slik folk vanligvis gjør når de ber, «men slo seg for sitt bryst» – slik jødene ennå gjør i den mest høytidelige delen av syndsbekjennelsen på den store forsoningsdagen – «og sa: Gud, vær

meg synder nådig!» (Luk 18,13). Den ene vendte seg til seg selv for å få rett, den andre vendte seg til Gud for å få nåde.

Enda en gang står det en skarp motsetning mellom fariseeren og tolleren, mellom det som synes og det som er, mellom det som gjelder for mennesker og det som gjelder for Gud.

Og igjen møter vi den lærdommen Kristus så ofte hadde pekt på. Den gjelder ikke bare de følelsene fariseerne nærte, men også det glade budskapet om tilgivelse for de fortapte: «Jeg sier dere: Denne gikk rettferdiggjort hjem til sitt hus, framfor den andre» (NB: «ikke den andre»). Med andre ord: Den dommen om rettferdighet som tolleren gikk hjem med, var gitt av Gud. Den sto over den dommen om rettferdighet som fariseeren hadde felt over seg selv og vendte hjem med, og var langt bedre.

Dette ordet kaster også lys over sammenligningen mellom den «rettferdige» eldste broren og den bortkomne sønnen som fikk tilgivelse, eller mellom de nittini «som ikke trenger til omvendelse», og den fortapte som ble funnet. Det kaster også lys over et ord som dette: «Hvis ikke deres rettferdighet overgår de skriftlærdes og fariseernes, kommer dere aldri inn i himlenes rike» (Matt 5,20).

Lignelsen ender da med den allmenne grunnsetningen som Herren så ofte uttalte: «For hver den som opphøyer seg selv, skal fornedres. Men den som fornedrer seg selv, skal opphøyes» (Luk 18,14). Det som følger like etter, stemmer også fullt ut med dette: det Kristus lærte disiplene om å ta imot de små barna (Luk 18,15–17).

3. Lignelsen om den ubarmhjertige tjeneren avslutter denne rekken (Matt 18,23–35). Den kan behandles kortere, siden vi allerede har forklart hva som førte fram til den. Vi nærmer oss nå det punktet der Lukas' egen beretning igjen går sammen med de andre evangelistenes. Lignelsen om den ubarmhjertige tjeneren hører til rekken fra Perea, og den avslutter den.

Den henger sammen med lignelsen om fariseeren og tolleren på denne måten: Fariseisk selvrettferdighet og forakt for andre kan lett føre til at et menneske ikke vil tilgi og ikke viser barmhjertighet. Men det lar seg slett ikke forene med en følelse av at vi selv trenger Guds barmhjertighet og tilgivelse.

I Matteusevangeliet følger lignelsen derfor etter at et selvrettferdig og ubarmhjertig sinnelag har vist seg. Det ville regne ut hvor ofte vi

skal tilgi, og glemte at vi selv trenger full og ubegrenset tilgivelse fra Gud (Matt 18,15–22). Det var dessuten et hardt sinnelag, som kunne se ned på Kristi «små». Det glemte at vi kanskje selv må hogge av til og med en høyre hånd eller fot for å komme inn i himlenes rike (Matt 18,1–14).

Når vi gransker denne lignelsen, må vi enda en gang minne oss selv om den allmenne regelen: Vi må skille mellom det som er vesentlig i en lignelse, fordi det direkte gjelder lærdommen, og det som bare er tatt med for lignelsens egen skyld, for å gi skarphet til hovedlæren.

Hvis vi holder det vesentlige i lignelsen atskilt fra det som bare hører fortellingen til, har denne historien tre tydelige scener eller deler. Den første viser at vårt nye sinnelag mot brødrene har sin rot i vårt nye forhold til Gud. Det er den rette kilden for all vår tenkning, tale og handling. Særlig når det gjelder tilgivelse, skal vi tenke på Guds rike: «Derfor er himlenes rike blitt lik …» (NB: «Derfor er himlenes rike å ligne med …»). «Derfor» – for at vi ved dette skal lære plikten til å tilgi fullt og helt, ikke begrenset: ikke «sju ganger», men «sytti ganger sju».

Denne likheten med himlenes rike blir nå framstilt i lignelsen om «en mann, en konge» – rabbinerne ville ha sagt: «en konge av kjøtt og blod». Han ville «gjøre opp regnskapet med tjenerne sine». Det var ikke trellene hans, men trolig landshøvdingene i provinsene eller de som hadde ansvar for skatter og finanser.

«Da han begynte med oppgjøret» – ikke nødvendigvis helt i begynnelsen – «ble det ført fram for ham en som skyldte ti tusen talenter.» Hvis vi bare regner dem som attiske talenter, blir det den uhyre summen av omkring 60 millioner denarer – like mange dagslønner. Det er ikke rart at en som i sitt embete hadde gjort seg skyldig i et slikt underslag, eller i en straffverdig forsømmelse, var uvillig til å møte kongen, slik ordene «ble ført fram for ham» antyder.

Lignelsen forutsetter videre at han vedgikk gjelden. Derfor ble det bestemt etter vanlig rettsgang – etter Moseloven (jf. 3 Mos 25) og etter oldtidens felles rett – at «tjeneren» skulle selges med familie og alt han eide, og at det som kom inn, skulle gå til skattkammeret.

Teksten antyder ikke at den «betalingen» som skjedde på denne måten, ville ha dekket gjelden. Det trekket hører ikke til det vesentlige i lignelsen, og det gjør heller ikke løftet: «Så skal jeg betale deg alt sammen!» Fortellingen legger ingen vekt på det, men sier tvert imot:

«Herren hadde da inderlig medynk med denne tjeneren, han løslot ham [fra den trelldommen som var fastsatt, og som i virkeligheten hadde begynt med dommen] og etterga ham gjelden» (Matt 18,27).

Vårt forhold til Gud kunne ikke framstilles mer treffende. Vi står i gjeld til vår himmelske Konge. Han har betrodd oss å forvalte det som er hans, og vi har stjålet av det eller misbrukt det. Slik har vi pådratt oss en ufattelig gjeld, som vi aldri kan betale. Etter rettferdigheten måtte følgen bli endeløs trelldom, elendighet og undergang. Men hvis vi kaster oss ned for hans føtter i ydmyk anger, er han i sin uendelige medynk villig til ikke bare å løse oss fra den straffen vi har fortjent, men – å, evangeliets salige åpenbaring! – til å ettergi oss gjelden.

Dette nye forholdet til Gud må være grunnlaget og rettesnoren for vårt nye forhold til medtjenerne våre. Det fører oss til den andre delen eller scenen i lignelsen.

Her møtte tjeneren, som nettopp hadde fått tilgivelse, en av medtjenerne sine, som skyldte ham den lille summen av hundre denarer. I det første tilfellet var det tjeneren som ble stilt til regnskap, og det for kongen; her var det en tjener som møtte en annen, og det sin medtjener. I det første tilfellet skyldte han talenter, i det andre denarer, og en denar er en seks tusendel av en talent. I det første tilfellet var det ti tusen talenter, i det andre hundre denarer.

Videre ble det i det første tilfellet bare krevd betaling, mens tjeneren i det andre tok medtjeneren i strupen – en ikke uvanlig hardhet hos romerske kreditorer – og sa: «Betal det du skylder!», eller etter den bedre lesemåten: «Betal, om du skylder noe!» Og til slutt: Den andre skyldneren brukte nesten de samme ordene som den første hadde brukt da han ba kongen ha tålmodighet. Likevel ble det ikke vist ham noen barmhjertighet; han ble «kastet» [med vold] i fengsel til han hadde betalt det han skyldte.

Det er knapt nødvendig å vise hvor urimelig og skyldig en slik ferd var. Men det er hensikten med den tredje delen eller scenen i lignelsen. Her kommer de andre tjenerne inn i fortellingen, «svært bedrøvet» – uten tvil over det som hadde rammet medtjeneren deres. Så kom de til herren sin og «fortalte» alt – ordet betyr at de la det klart fram eller forklarte det som hadde skjedd.

Da ble den ubarmhjertige tjeneren kalt inn og tiltalt som «onde tjener». Det var ikke bare fordi han ikke hadde fulgt herrens eksempel.

Han hadde fått en så umåtelig gunst som å få hele gjelden ettergitt da han ba sin herre. Når han så nektet medtjeneren som ba ham, selv en kort utsettelse med å betale en liten sum, viste det at han var helt uten barmhjertighet og virkelig ond.

Etter ordene fulgte en rettferdig vrede. Som han hadde gjort, ble det gjort mot ham – og det er lignelsens endelige anvendelse (Matt 18,35). Han ble overgitt «til dem som piner»; med andre ord ble han sendt til det hardeste og strengeste fengselet. Der skulle han bli til han hadde betalt alt han skyldte – det vil si under disse forhold: i evighet. Og her kan vi merke oss at på samme måte som synden har pådratt en gjeld som aldri kan betales, blir utestengelsen – eller rettere synderens tap og elendighet – uten ende.

Vi stanser for å legge merke til hvor nær rabbinismen er kommet denne lignelsen, og likevel hvor langt den står fra dens opphøyde lære. Først minner vi om at rabbinismen ikke lærte ubegrenset tilgivelse – ja, ikke engang tilgivelse ut over den ytterste grensen, som var tre ganger.

Riktignok lærte den hvor villig Gud ville tilgi Israel. Den har også en lignende lignelse om en skyldner som ba sin kreditor og fikk den fulleste og frieste ettergivelse i barmhjertighet. Og den trekker også av dette den lærdommen at mennesket på samme måte skal vise barmhjertighet. Men det er ikke barmhjertigheten som tilgir av hjertet. Det er ettergivelse av pengegjeld for de fattige eller av ulike krenkelser, og den barmhjertigheten som viser godhet og gavmildhet mot de elendige.

Hvor vakkert rabbinismen enn til tider taler om dette, kunne evangeliets syn på tilgivelse, likesom på barmhjertighet, bare komme ved at en har erfart den uendelig høyere tilgivelsen og den usammenlignelig større barmhjertigheten som den benådede synderen har fått i Kristus fra vår Far i himmelen.

Kapittel 66. Kristi taler i Perea

Kristi taler i Perea – Slutten på virksomheten i Perea.

(*Luk* 13,23–30.31–35; 14,1–11.25–35; 17,1–10)

Fra lignelsene vender vi oss nå til de talene av Herren som hører til denne delen av hans virksomhet. Vi kan behandle dem desto kortere, siden vi hele veien finner punkter der de svarer til tidligere eller senere deler av hans undervisning.

1. Herrens ord slik Lukas gjengir dem (Luk 13,23–30), sto ikke i sammenheng med det han lærte disiplene, slik de gjør i Bergprekenen (jf. Matt 7,13–14). Her er de et svar på et spørsmål som noen stilte ham – trolig en som talte for fariseerne (jf. Luk 13,31): «Herre, er det få som blir frelst?» Ordet «frelst» gjaldt så godt som sikkert ikke sjelens evige tilstand. Det gjaldt adgangen til godene i Guds rike – det messianske riket med dets forrettigheter og dets dommer, slik fariseerne forsto det.

Hvis spørsmålet om bare «få» skulle bli frelst, gjaldt personlig frelse, kunne det ikke ha vært stilt fra fariseernes synsvinkel. Forstår vi det derimot om det å få del i det messianske riket, som de ventet skulle komme snart, har det en tydelig parallell i et rabbinsk utsagn. Med Messias' dager (hans rike) skulle det gå slik det hadde gått da Israel kom inn i det lovede landet: Av hele den slekten fikk bare to, Josva og Kaleb, del i det.

Når det gjaldt adgangen til det messianske riket, fikk denne fariseeren og de han talte for, høre at riket ikke var deres uten videre – når det gjaldt resten av verden, spurte de jo bare om få eller mange skulle få del i det. Alle måtte «stride [på gresk: kjempe som i en kappstrid] for å komme inn gjennom den trange døren». «Når husbonden først har reist seg» for å ta imot gjestene sine til festmåltidet, og har «stengt

døren», ville de stå utenfor og rope forgjeves til ham at han måtte lukke opp. Han ville svare: «Jeg vet ikke hvor dere er fra.»

Da ville de begynne å minne ham om de paktsrettighetene de hadde stolt på som Israel etter kjødet: «Vi åt og drakk for øynene dine, og du lærte på gatene våre.» Til det ville han svare ved å gjenta sine forrige ord. Han ville ikke kjennes ved dem og nektet å lukke opp, og grunnen var deres indre motstand mot Kongen og hans rike: «Gå bort fra meg, alle dere som gjorde urett» (Luk 13,25–27).

Det var et festmåltid for Kongens venner, innvielsen av hans rike. Da de fant døren stengt, ville de nok banke på, i sikker forventning om at kravene deres straks ville bli godtatt, og at de ville slippe inn. Husbonden kjente dem ikke igjen slik de hadde ventet, og de minnet ham om den ytre forbindelsen med ham. Men han bare gjentok de samme ordene som før; for det var ikke ytre, men indre slektskap som gjorde gjestene skikket, og deres forhold til ham var ikke vennskap, men fiendskap.

Forferdelig ville da sorgen og angsten deres bli. De ville se sine egne patriarker («vi åt og drakk for øynene dine») og sine egne profeter («du lærte på gatene våre») der inne, mens de selv var utestengt fra det som framfor alt var deres. Og fra alle kanter av hedningeverdenen ville de velkomne gjestene strømme til det glade festmåltidet. Her ville særlig dette ordet gjelde, mot fariseernes krav og selvrettferdighet: «Noen av de siste skal bli de første, og noen av de første skal bli de siste!» (Luk 13,30; jf. også Matt 19,30; 20,16).

2. Den neste talen Lukas nevner (Luk 13,31–35), ble holdt «i samme stund» som den forrige. Foranledningen var en foregitt advarsel fra «noen fariseere». De ba ham dra bort fra Perea, som sammen med Galilea var Herodes Antipas' område; ellers ville landsfyrsten drepe ham.

Faren som disse fariseerne talte om, kan godt ha vært virkelig nok, og gjennom sine hemmelige renker med Herodes kan de ha hatt særlige grunner til å vite om den. Men når de foreslo at Jesus skulle dra bort, kunne det bare komme av et ønske om å få ham ut av Perea. Der var det tydelig at hans helbredelser i stor grad trakk folket til seg og påvirket det.

Herren ville ikke la seg holde tilbake av disiplenes frykt da han skulle dra til Judea (Joh 11,7–10). Han visste at hver har sin fastsatte

arbeidsdag; i dens lys er han trygg, og så lenge den korte dagen varer, er han forpliktet til å «vandre».

Enda mindre ville han da vike tilbake for fiendene sine. Han pekte på deres hemmelige renker og ba dem gå tilbake til «den reven», om de ville, og gi ham et svar som ville avgjøre saken – både for den lave listen hans og for alle lignende forsøk på å hindre eller stanse hans virksomhet. For svaret la fram det han klart så komme i den nære framtid.

«Dra bort?» – ja, dra bort og si til «den reven»: Jeg har ennå en kort og fastsatt tid til å virke, og så «blir jeg ferdig» – fullendt, i den betydningen vi alle lett forstår når det gjelder hans gjerning og oppdrag. Jeg vet at ved målet venter døden; men ikke for Herodes' hånd. Den venter i Jerusalem, slaktestedet for dem som «lærer på gatene hennes».

Men tanken på Jerusalem – på det byen var, det den kunne ha vært, og det som skulle komme over den – kan godt ha presset fram et rop fra leppene til ham som gråt over byen. I det ropet var smerte, kjærlighet og advarsel blandet (Luk 13,34–35). Det kan være at Lukas her siterer de samme ordene som Matteus gjengir i en annen sammenheng (Matt 23,37–39), fordi de fullt ut uttrykker den tanken som Kristus her for første gang sa tydelig. Men han sa så godt som sikkert noen slike ord allerede nå, da han pekte på sin nære død i Jerusalem.

3. Den neste av talene i Lukas' rekkefølge (Luk 14,1–11) innledet lignelsen om «det store gjestebudet», som vi har forklart i et tidligere kapittel (se kap. 62). Her er det nok med en ganske kort kommentar.

Det ser ut til at Herren tok imot innbydelsen til et sabbatsmåltid i huset til «en av de øverste fariseerne» – kanskje en av forstanderne for den synagogen der de nettopp hadde holdt gudstjeneste, og der Kristus kan ha lært. De brukte hans ja til innbydelsen til å «vokte nøye på ham». Mannen med vattersott var uten tvil ført inn i en svikefull hensikt, selv om vi ikke trenger å anta at han selv var innviet i den.

På den andre siden er det betegnende for Herren i hans nåde at han satte seg til bords med et slikt selskap, enda han kjente hensikten deres fullt ut. Og han gjorde sin gjerning, full av kraft og kjærlighet, uten å la seg hindre av deres onde tanker. Likevel måtte han også her vende deres ondskap til noe godt. Vi legger likevel merke til at han først lot den helbredede mannen gå før han refset fariseerne (Luk 14,4). Det

var best slik – både for gjestenes skyld og for den helbredede mannens egen skyld.

Da mannen var gått, talte Herren først, slik han pleide, om hvordan de brukte sabbatsloven galt; deres egen praksis viste jo at den bruken var falsk. De mente det var forbudt å «helbrede» på sabbaten, men da han gjennomskuet tankene og planene deres mot ham, ville de ikke svare på spørsmålet hans om dette. Og likevel: Hvis «en sønn» eller bare «en okse» som tilhørte noen av dem, «falt ned i en brønn», ville de finne en gyldig grunn i loven til å dra ham opp![1]

Sabbatsmåltidet deres var betegnende for dem, og det samme var innbydelsen til ham, som de ville bruke til å lokke ham til noe ondt – ja, hele den gjestfriheten de skrøt så mye av. Alt var bare ytre skinn, uten noen virkelig kjærlighet; bare innbilskhet, stolthet og selvrettferdighet, sammen med forakt for alle som de regnet for å stå under seg i fromhet eller lærdom.

Selv innbyrdes stred de om «de øverste setene». Kanskje hadde Kristus sett noe slikt ved denne anledningen, under falske ord om ydmykhet, og kanskje hadde husbonden på ekte fariseisk vis etterpå tatt til å ordne gjestene på nytt etter den verdigheten de mentes å ha. Selv rabbinerne hadde gitt råd i samme retning som Kristus, og hans ord kan ha minnet dem om det.

Men Kristus gikk videre. Han vendte seg til ham som så svikefullt hadde innbudt ham til dette måltidet, og viste at fariseismens grunnsetning var egennytte, som nødvendigvis stengte all sann kjærlighet ute. Denne selvrettferdigheten viste seg selv i det de kanskje skrøt mest av – gjestfriheten. I et eldre jødisk skrift leser vi riktignok de vakre ordene: «La huset ditt stå åpent mot gaten, og la de fattige være barn i huset ditt.»

Men vi har også en senere kommentar til dem. Der står det at Job slik hadde holdt huset sitt åpent for de fattige mot alle fire verdenshjørner. Da ulykkene rammet ham, holdt han fram for Gud sine fortjenester på dette området, og fikk til svar at han her hadde kommet langt til kort mot Abrahams fortjenester. Så fullstendig vendt mot seg selv og egennyttig ble rabbinismen. Og så motsatt Kristi ånd

[1] Slik etter den beste lesemåten, og ikke «esel».

ble frukten av den – han som i sin gjerning og i sine ord innerst inne var full selvforglemmelse og selvhengivelse i kjærlighet.

4. Med den fjerde talen Lukas gjengir (Luk 14,25–35), forlater vi den innskutte beretningen om sabbatsmåltidet i huset til «den øverste fariseeren». Vi går tilbake til det punktet der vi slapp beretningen om fariseernes trussel om Herodes og Jesu svar.

Først legger vi merke til at vi ikke får høre hva som gjør en sann disippel, men hva som ville hindre et menneske i å bli det. Videre var det nå ikke lenger slik som i den tidligere talen til de tolv: at den som elsket sine nærmeste og kjæreste blant slekten mer enn Kristus, og derfor holdt seg til dem framfor ham, ikke var ham verd, eller at den som ikke tok sitt kors og fulgte etter ham, ikke var Kristus verd.

Siden den gang hadde fiendskapet modnet. Nå var det umulig å være disippel uten virkelig å gi avkall på de nærmeste båndene, og mer enn det, på selve livet (Luk 14,26).

Ordet «hater» peker på dette: Den ytre atskillelsen som fulgte av menneskenes fiendskap mot Kristus, lå foran dem i den nære framtid. Derfor var en indre atskillelse helt nødvendig allerede nå – et avkall i sinn og hjerte, som forberedte den ytre.

Dette kallet, som gjaldt her og nå, ble belyst på to måter. En mann som skulle til å bygge et tårn, måtte regne ut hva foretaket ville koste (Luk 14,28–30). Det var ikke nok at han var beredt til å betale for grunnmuren; han måtte se på hva det hele ville koste. Slik måtte også de som ble disipler, ikke se på det som lå i å følge Kristus nå, men huske hva det ville koste å bekjenne Jesus til slutt.

Og om en konge gikk i krig, ville vanlig klokskap få ham til å overveie om hæren hans var stor nok til den store striden som lå foran ham. Ellers var det langt bedre å trekke seg ut i tide, selv om det var ydmykende, enn å gå inn i noe som ville ende med et ynkelig nederlag, så svak som han var (Luk 14,31–32).

Slik, og mye mer, måtte den som ville bli disippel, gi alt fra seg innvortes. Han måtte med vilje regne ut hva det kostet, og med tanke på prøvelsen som skulle komme, spørre seg selv om han virkelig hadde nok indre styrke – kjærlighetens kraft til Kristus – til å seire.

Ellers – og her brøt Kristus enda en gang ut i det kjernefulle jødiske ordtaket: «Salt er godt»; «men når saltet har mistet sin kraft, hva skal det da saltes med?» (Luk 14,34). Vi har gjengitt ordtaket i den jødiske

formen for å vise at det kom fra folket. Salt i en slik tilstand var verken godt til å gjøre jorden bedre eller til å blandes med gjødselen. Den disippelen som hadde mistet sitt særpreg, ville verken være til gagn for landet eller duge, så å si, til gjødselhaugen; han kunne bare kastes ut. Den som har ører å høre med, han høre advarselen!

5. Til slutt skal vi se på Kristi siste taler før Lasarus ble vakt opp (Luk 17,1–10). De ble holdt til disiplene (Luk 17,1), og derfor må vi knytte dem til den talen vi nettopp har kommentert. En del av disse formaningene var riktignok talt før, og da fyldigere, til disiplene i Galilea (Luk 17,1–4; jf. Matt 18). Men vi må igjen huske at forholdene var annerledes. Her kom de like før oppvekkelsen av Lasarus (Joh 11), og de avsluttet Kristi offentlige virksomhet i Perea. Derfor møter de oss som Kristi avskjedsformaninger til hans etterfølgere i Perea.

Formaningene skulle innprente de nye disiplene fire ting: De skulle vokte seg for å føre noen til fall (Luk 17,1–2), og vokte seg for selv å ta anstøt (Luk 17,3–4). De skulle være enkle og helhjertede i troen sin og fullt ut stole på dens kraft, som trenger gjennom alt (Luk 17,6). Og likevel skulle de ikke bli hovmodige når de hadde erfart den kraften, men huske sitt forhold til sin Herre: at alt var i hans tjeneste, og at de, når alt var gjort, tross alt bare var «unyttige tjenere» (Luk 17,7–10). Med andre ord la formaningene disiplene på hjertet hellighet, kjærlighet, tro og en tjeneste i selvhengivelse og ydmykhet.

De fire delene av denne talen blir avbrutt av apostlenes bønn. De hadde tidligere gitt uttrykk for at nettopp disse kravene var vanskelige for dem: «Øk vår tro!» (Luk 17,5).

Etter dette talte Herren til trøst for dem om den fullkomne kraften i selv den minste tro (Luk 17,6), og om troens tjeneste og ydmykhet (Luk 17,7–10). Det siste ble sagt i form av en lignelse, som var vel egnet til å prege dem med det sinnelaget som ville holde dem ydmyke. De var bare tjenere. Selv når de hadde gjort sitt arbeid, ventet Herren at de skulle tjene ham før de satte seg ned til sitt eget måltid og sin hvile. Likevel skulle det til slutt bli både måltid og hvile. Men det måtte ikke være hovmod, tretthet eller utålmodighet; Herren og hans tjeneste måtte være alt for dem.

Hvis det noen gang har vært en ettertrykkelig protest mot fariseismens grunntanke, som gjorde krav på fortjeneste og lønn, så var det sannelig i den siste formaningen i Kristi offentlige virksomhet i

Perea: «Slik skal også dere, når dere har gjort alt det som er pålagt dere, si: Vi er unyttige tjenere! Vi har bare gjort det vi var skyldige å gjøre» (Luk 17,10).

Og med disse avskjedsordene skilte han i hjerte og ånd kirken fra synagogen – grundig og for alltid.

Kapittel 67. Lasarus' død og oppvekkelse

(Joh 11,1–54)

Vi har lyttet til Kristi undervisning; nå vender vi oss igjen til hans gjerninger. Vi husker at besøket i Betania deler tiden fra tempelvielsens fest til den siste påskeuken i to deler. Det er også forspillet og forberedelsen til de forferdelige hendelsene ved slutten. For ved denne anledningen vedtok rådsherrene formelt å drepe ham. Etter det gjensto det bare å legge planene og sette beslutningen ut i livet.

Før vi begynner, må vi igjen kort ta opp den vanskeligheten som undrene byr på; og oppvekkelsen av Lasarus er det mest bemerkelsesverdige av dem. Et under strider utvilsomt ikke bare mot vår erfaring, men også mot de kjensgjerningene som erfaringen vår bygger på. Det kan bare forklares ved at Gud griper direkte inn. Også et slikt inngrep strider mot vår erfaring, men logisk sett kan en ikke si at det strider mot de kjensgjerningene erfaringen bygger på. Lenger enn dette kan vi ikke komme.

Skulle vi drøfte saken på annet grunnlag enn erfaringen – enten den bygger på det vi ser (iakttakelse og historiske opplysninger) eller på det som virkelig er (kunnskap om lover og prinsipper) – måtte vi kjenne både alle naturens lover og alle himmelens hemmeligheter.

Å drøfte spørsmålet bare ut fra erfaringen er på den annen side ikke bare å slutte på forhånd, men å gå i ring. Det ville i virkeligheten bli slik: En ting har ikke skjedd, fordi den ikke kan skje; og den kan ikke skje, fordi den så vidt jeg vet ikke skjer og ikke har skjedd.

Men den som med en slik forhåndsdom nekter at undre er mulige, nekter til sist at det finnes en levende Gud som råder. For når det

finnes en Gud, er undre i det minste mulige, ja, kanskje en nødvendighet for fornuften. Og de samme erfaringsgrunnene som taler mot at et under har skjedd, ville like mye tale mot troen på Gud. Vi har like lite grunnlag i (den fysiske) erfaringen for det ene som for det andre.

Dette sier vi ikke for å stanse granskingen, men for argumentets skyld. For vi hevder med full visshet – og utfordrer enhver til å prøve det – at det å ikke tro på Gud – materialismen – fører til uendelig mange flere vanskeligheter enn den kristnes tro, og det for hvert skritt og i alle ting.

Nå kan vi følge selve den høytidelige fortellingen. Kanskje er det best jo kortere vi kommenterer den.

Mens Jesus var i Perea, kom det plutselig bud til Mesteren fra det kjære hjemmet i Betania, «byen som Maria og hennes søster Marta bodde i». Budet gjaldt deres (yngre) bror Lasarus: «Herre! se, han som du elsker, er syk.»

Det er verdt å merke seg at Lasarus ikke en gang er nevnt i den eneste beretningen vi har om et tidligere besøk Kristus gjorde i Betania (Luk 10,38 ff.), og likevel blir han her kalt «han som du elsker». Hvilken avgrunn av ukjente hendelser ligger ikke mellom de to besøkene Kristus gjorde i Betania! Og hvor varsomme bør ikke det gjøre oss når vi vil trekke slutninger av at visse hendelser ikke er fortalt i evangeliene!

Kristus sendte visst budbæreren tilbake med dette svaret: «Denne sykdommen er ikke til døden, men til Guds ære, for at Guds Sønn skal bli æret ved den.» De av apostlene som var til stede, hørte svaret. De måtte naturlig nok forstå det slik at Lasarus ikke skulle dø, og at hans helbredelse skulle gi Kristus ære – enten fordi han hadde sagt den forut, eller fordi han hadde bedt om den, eller fordi han hadde virket den ved sin vilje.

Men trolig var Lasarus allerede død på den tiden budbæreren fikk svaret, og før han kunne bringe det til søstrene. Heller ikke det vakte tvil hos dem. Vi synes å høre de ordene de sa til hverandre den gangen, når hver av dem senere gjentok dem for Herren: «Herre, hadde du vært her, da var min bror ikke død!» De tenkte nok at budet hadde nådd ham for sent. Selv i den skarpeste smerten sviktet ikke tilliten.

Kristus visste hele tiden at Lasarus var død, men ble hele to dager der han var og fullførte sitt arbeid. Og likevel – og dette nevnes før

noe annet blir sagt om at han drøyde, eller om det han gjorde siden – «elsket Jesus Marta og hennes søster og Lasarus». Kristus har aldri hastverk, for han er alltid viss.

Først etter disse to dagene brøt Jesus tausheten om hva han ville gjøre, og om Lasarus. Disiplene må ha tenkt på ham, men ingen våget å spørre om noe – ikke av tvil og heller ikke av frykt. Også dette var et utslag av tro og tillit.

Da arbeidet hans i den delen av landet endelig var fullført, talte han om å dra derfra, men selv da ikke om å dra til Betania, bare til Judea. For arbeidet hans i Betania var i sannhet en del av arbeidet hans i Judea, ikke bare geografisk, men i virkeligheten. Han fortalte disiplene hva han ville, nettopp fordi han kjente deres frykt og ville lære dem hvilket prinsipp som gjaldt for dem, ikke bare denne gangen, men i alle tider som kom.

For da de i sin omsorg og kjærlighet minnet «Rabbi» om at judeerne nylig hadde prøvd «å steine» ham, svarte han med et billedlig ord: Hver av oss har sin arbeidsdag fra Gud, og så lenge den varer, kan ingen fiende forkorte den eller bryte arbeidet vårt av. Dagen hadde tolv timer, og så lenge de varte, kunne ingen ulykke ramme den som vandret på veien – «han snubler ikke, for han ser denne verdens lys». Annerledes var det når dagen var over og natten var kommet.

Når den dagen Gud har gitt oss, er gått ned, og med den lyset som til da har hindret oss i å snuble, er tatt bort – da kan en slik ulykke ramme den som går sin egen vei og til sin egen tid, «fordi lyset ikke er i ham». Det gjelder billedlig om lyset om natten, og i virkeligheten om ledelse og retning på veien.

Men dette var bare en del av det Jesus sa til disiplene for å forberede dem til en reise som skulle få så veldige følger. Deretter talte han om at Lasarus, deres «venn», var «sovnet inn» – i den billedlige betydningen ordet ofte hadde hos jødene – og om at han gikk dit for å vekke ham av søvnen.

Disiplene knyttet naturlig nok det han sa om å gå til Lasarus, til den reisen han ville gjøre til Judea. I sin iver etter å holde ham borte derfra innvendte de at det ikke var nødvendig å gå til Lasarus. Etter jødisk oppfatning var søvn nemlig ett av de seks – eller etter andre fem – tegnene eller vendepunktene i bedringen etter en farlig sykdom.

Så sa Herren det rett ut: «Lasarus er død!» Han la til noe som burde ha vakt oppmerksomheten deres: For deres skyld var han glad at han ikke hadde vært i Betania før det skjedde, for nå skulle det komme noe som ville virke tro i dem; og han ville gå til den døde Lasarus. Men selv da var de så oppslukt av vissheten om den faren som truet deres elskede lærer, at Tomas bare hadde én tanke: Når det nå skulle være slik, fikk de gå og dø sammen med Jesus.

Vi kjenner allerede det stille og lykkelige hjemmet i Betania. Da Jesus kom dit, «fant han» – trolig gjennom dem som møtte ham på veien (jf. Joh 11,20) – at Lasarus allerede hadde ligget fire dager i graven. Etter skikken var han blitt begravet samme dag som han døde.

Vi har allerede fortalt om jødiske skikker ved begravelsen av enkens sønn i Nain. Her kan det passe å føye til noen flere opplysninger om skikker og seremonier, så langt de kan belyse denne historien. Vi viser til den tidligere skildringen og går i tankene videre fra det punktet der Kristus møtte båren i Nain og igjen ga den døde liv. Men vi husker at vi nå er i Judea. Der gikk de leide sørgerne – både menn og kvinner – etter liket, og ikke foran det, som i Galilea.

Fortellingen viser at Lasarus ikke ble gravlagt på en felles gravplass. En slik gravplass lå aldri nærmere en by enn 50 alen, og en valgte helst tørre og steinete steder. Der måtte gravene ligge minst en halv meter fra hverandre. Det ble regnet som en vanære for den døde å stå eller gå på torven over en grav. Det ser ut til at roser og andre blomster ble plantet på gravene.

Men i den eldste tiden synes kirkegårder eller felles gravplasser bare å ha vært brukt for de fattige (2 Kong 23,6; Jer 26,23) eller for fremmede (Matt 27,7; Apg 1,19). I Jerusalem fantes det også to steder der henrettede forbrytere ble gravlagt. Alle disse lå naturligvis utenfor byen.

Men det er rikelig med vitnesbyrd om at ikke hvert sted hadde sin egen gravplass, og at en ikke sjelden måtte sørge for å frakte lik. Ja, en gravplass er ikke engang nevnt blant de ti tingene som ethvert fullt utbygd jødisk samfunn skulle ha.[1]

Navnene både på gravene og på selve gravplassen er interessante. Av navn på gravene nevner vi «stillhetens hus», «steinhuset»,

[1]Disse var: en domstol, fattigforsorg, en synagoge, et offentlig bad, et avtrede, en lege, en kirurg, en skriver, en slakter og en skolelærer.

«herberget» – ordrett «stedet der en tilbringer natten» –, «leiet», «hvilestedet» og «mengdens dal» eller «de dødes dal». Gravplassen ble kalt «gravenes hus», «gravleggingens gård» og «evighetens hus». Å dø ble med en forskjønnende omskrivning kalt «å gå til hvile», «å bli fullendt», «å bli samlet til verden» eller «til lysets hjem», «å bli tatt bort» eller «skjult».

Det ser ut til at en lenge fortsatte å begrave uten kiste. Det finnes regler for hvordan en grav på størrelse med liket skulle graves ut og kantes med en mur av løse steiner, så jorden ikke skulle rase inn.

Det er interessant at hedningenes døde – for fredens skyld – kunne begraves sammen med jødenes, om enn ikke i deres graver, på samme måte som hedningenes fattige og syke kunne få mat og pleie like vel som jødenes. På den annen side skulle en ugudelig ikke begraves nær en vismann. De som tok sitt eget liv, fikk ikke all den æren som ble vist dem som døde en naturlig død, og likene av henrettede forbrytere ble lagt på et eget sted. Derfra kunne de pårørende etter en tid flytte knoklene. Begravelsen sluttet med at en kastet jord på graven.

Men som vi allerede har sagt, ble Lasarus ikke lagt på en felles gravplass. Slik det passet hans stand, ble han lagt i sin egen grav i en hule – trolig i en hage, som var det mest yndede stedet for en grav.

Selv om han var nær venn med Jesus, ble han tydeligvis ikke regnet som en som hadde falt fra synagogen. For når en frafallen ble begravet, viste en ham all slags vanære; folk skulle til og med kle seg i hvite festklær for å vise sin glede. Her hadde tvert imot folket i bygden og vennene i det nærliggende Jerusalem vist alle tegn på medfølelse, respekt og sorg. I et slikt tilfelle ville det bli regnet som en ære å etterleve den rabbinske forskriften om å følge den døde til graven, for å hedre den avdøde og vise de etterlatte vennlighet.

Siden søstrene i Betania var «disipler», kan vi godt tro at noen av de mest overdrevne sorguttrykkene ble mildnet, om de ikke ble sløyfet helt. Vi kan vanskelig tro at de leide «sørgerne» vekslet mellom overdreven lovprisning av den døde og oppfordringer til følget om å klage. Vi kan heller ikke tro at de, som skikken var, slo seg for brystet, klappet i hendene og trampet med føttene, eller brøt ut i klagerop og sørgesanger, alene eller i kor.

Men etter all sannsynlighet ble det holdt en minnetale – som for alle fremtredende personer – enten i huset, ved et av stedene der bæ-

rerne byttet, eller ved gravplassen; kanskje i synagogen, hvis de gikk forbi den. Vi har tidligere nevnt hvilken overdreven verdi en i senere tid tilla slike taler, som om de viste både hvordan mannen hadde levd på jorden, og hvilken plass han hadde i himmelen. En mente at den døde var til stede, lyttet til talerens ord og fulgte med på ansiktsuttrykket hos tilhørerne.

Når vi tenker på disse gravene i hager, går tanken naturlig til den graven som i tre dager holdt livets Herre. Det er kanskje bedre å gi enkelthetene her enn senere å avbryte de høytidelige tankene våre ved den korsfestede Kristus med slike undersøkelser. Ikke bare de rike, men også de som hadde det middels godt, hadde sine egne graver. De ble trolig kjøpt og gjort i stand lenge før det trengtes, og ble behandlet og gikk i arv som privat eiendom.

I slike huler, eller graver hogd ut i berget, ble likene lagt etter at de var salvet med mange velluktende urter, med myrt, aloe og i senere tid også med isop, rosenolje og rosenvann. Liket ble kledd og i senere tid om mulig svøpt i de slitte klærne som en lovrull opprinnelig hadde vært oppbevart i.

«Gravene» var enten «hogd i berget» eller naturlige «huler», ellers store murte hvelv med nisjer langs sidene. En «hule» eller et «hvelv» på omkring 1,8 meter i bredden, 2,7 meter i lengden og 1,8 meter i høyden hadde «nisjer» til åtte lik. De større hulene eller hvelvene rommet tretten lik. Disse tallene gjelder naturligvis bare det loven krevde når en hadde avtalt å lage et hvelv. Ved inngangen til hvelvet var det en «forgård», omkring 2,7 meter i firkant, til båren og bærerne.

Etter en tid ble knoklene samlet og lagt i en kiste eller et skrin, etter at de først var salvet med vin og olje og holdt sammen av tøysvøp. Det forklarer de benkistene (ossuariene) som nyere oppdagelsesreisende så ofte har funnet i gravene i Israels land, uten å kunne forklare hva de var. Innskrifter synes å ha vært hogd enten på lokket av benkisten, på den store steinen som ble «veltet» foran inngangen til hvelvet eller til «forgården» som førte inn til det, eller på innerveggene i enda en bygning. En slik bygning ble reist over hvelvene til de rike, og den skulle gjøre gravstedet fullstendig.

Disse små bygningene over gravene kan ha gitt ly for dem som besøkte gravene. De tjente også som de «minnesmerkene» vi leser om i Bibelen, i De apokryfe bøkene og hos Josefus. Men om gravstei-

ner med innskrifter finner vi ingen opplysninger i Talmuds skrifter. Samtidig ble stedet der det var et hvelv eller en grav, merket med en stein som ble holdt hvitkalket, for å advare den som gikk forbi, mot å bli uren.

Nå kan vi fullt ut se for oss alle forholdene og omgivelsene ved begravelsen og oppvekkelsen av Lasarus.

Jesus var kommet til Betania. Men i sorghuset visste de det ikke. Betania lå bare omkring tre km fra Jerusalem, og mange fra byen var venner med det som tydeligvis var en fremstående familie. De var kommet for å følge en av de mest bindende rabbinske forskriftene – å trøste de sørgende. I gravfølget hadde kvinner og menn gått hver for seg, og trolig var det allerede da skikk at kvinnene gikk alene tilbake fra graven. Det kan forklare hvorfor kvinnene senere gikk alene til Herrens grav og tilbake igjen.

Sorgen begynte før begravelsen, og vennene hadde delt den; de satt tause på jorden eller var opptatt med å lage sørgemåltidet. Da følget forlot den døde, hadde hver av dem tatt avskjed med ham med et «Gå i fred!» Så hadde de stilt seg opp i rekker, og de sørgende gikk mellom dem under uttrykk for medfølelse. Medfølelsen ble uttrykt på nytt (minst sju ganger) når følget stanset på vei tilbake til sorghuset.

Deretter begynte sorgen i huset. Den varte egentlig i tretti dager. De tre første dagene var sorgen sterkest; resten av de sju dagene, den egentlige sorguken, var den mindre heftig. Men på sabbaten, Guds hellige dag, ble all sorg avbrutt – og slik «holdt de seg i ro på sabbaten etter lovens bud» (Luk 23,56).

I dette hjemmet, der de var disipler, tok sorgen nok ikke slike voldsomme former som vi leser om ellers: at kvinnene pleide å rive seg i håret, eller at en rabbiner offentlig pisket seg selv.

Men vi vet hvordan en talte om de døde. Det ble sagt at i døden møttes de to verdener og kysset hverandre. Og nå så de som var gått bort, Gud. De hadde hvile. Så vakre ord som Sal 112,6, Ordsp 10,7, siste del av Jes 11,10 og Jes 57,2 ble brukt om dem. Ja, de hellige døde skulle kalles «levende». De visste i sannhet om oss og omga oss fortsatt uten å bli sett. Og de skulle aldri nevnes uten at en la til en velsignelse over deres minne.

Vi kan ikke tvile på at jødene nå «trøstet» søstrene i denne ånd. Kanskje sa de ord som lignet dem som blir sitert som avslutning på en

slik trøstetale: «Måtte trøstens Herre trøste dere! Velsignet være han som trøster de sørgende!» Men de kunne vanskelig ha tenkt seg hvor bokstavelig et slikt ønske nå skulle bli oppfylt. For allerede hadde budskapet nådd Marta, som trolig var i et av de ytre rommene i huset: Jesus kommer!

Hun skyndte seg for å møte Mesteren. Ikke et ord av klage, ikke en knurring eller tvil kom over hennes lepper – bare det som disse to søstrene i de fire bitre dagene så ofte måtte ha sagt til hverandre når de fikk den lindring å være alene: at hvis han hadde vært der, var deres bror ikke død. Og fremdeles holdt hun fast ved at Gud også nå ville gi ham alt han ba om.

Ordene hennes kunne vanskelig ha uttrykt noe virkelig håp om det underet som nå skulle skje; ellers ville ikke Marta senere ha prøvd å stanse ham da han ba dem velte bort steinen. Men er det ikke nettopp slik? Når det som troen vår en gang våget å antyde, om ikke håpe på, virkelig kommer til oss, føler vi det som om det er altfor stort og umulig – som om et rent fysisk «det kan ikke skje» skiller oss fra det.

Da Herren sa til Marta at hennes bror skulle stå opp, mente han det helt sant og bokstavelig, selv om hun tok ordene hans som tale om oppstandelsen på den siste dag. Som svar viste Kristus henne sammenhengen mellom seg selv og oppstandelsen. Og det han sa, gjorde han da han oppvakte Lasarus fra de døde. Oppstandelsen og livet er ikke særlige gaver, verken til kirken eller til menneskeheten, men er knyttet til Kristus – de springer ut av ham selv. Han er i aller bokstaveligste forstand oppstandelsen og livet – og dette, den nye læren om oppstandelsen, var målet og meningen med oppvekkelsen av Lasarus.

Bare når vi tenker på hva Kristi foregående ord betydde, kan vi forstå Martas svar på spørsmålet hans: «Tror du dette? Ja, Herre! Jeg tror at du er Messias, Guds Sønn [med særlig tanke på det første budskapet Kristus hadde sendt, Joh 11,4], han som skal komme til verden.» Ordrett står det «han som kommer til verden» – det vil si verdens lovede, ventede og nå komne Frelser.

Hva mer som ble sagt mellom dem, kan vi bare slutte av sammenhengen. Det ser ut til at Mesteren «kalte» på Maria. Marta skyndte seg nå å bringe dette budskapet, om enn «i stillhet». Maria satt trolig i sorgrommet, omgitt av mange som var kommet for å trøste dem. Der

var stolene og benkene veltet, som skikken var, og der var de andre triste tegnene på sorg.

Da hun hørte at han var kommet og kalte på henne, sto hun «fort» opp. Jødene fulgte etter henne, for de trodde hun igjen ville gå til sin brors grav for å gråte der. Det var nemlig skikk å besøke graven, særlig de tre første dagene.

Da hun kom til Jesus, der han fremdeles sto utenfor Betania, glemte hun alt rundt seg. Hun kunne bare falle ned for hans føtter og gjenta de fattige ordene som hun og søsteren i fire tunge dager hadde prøvd å dekke sorgens nakenhet med. Det var fattige ord av tro, men hun gjorde dem ikke enda fattigere slik søsteren gjorde, ved å legge sitt fattige håp til sin fattige tro. For Marta hadde dette vært det høyeste troen hennes nådde; for Maria var det det minste. Og det var langt bedre ikke å legge noe mer til, bare tilbe ved hans føtter.

Det må ha vært en dypt rørende scene: sorgen som strømmet ut, troen hennes som var uten forbehold, og den stumme bønnen i tårene hennes. Jødene som så det, ble grepet som hun og gråt med henne.

Det som følger, er vanskelig å forstå. Men vi kan tenke på hvordan Kristus steg ned til menneskeheten og ble ett med den som dens lege, ved å ta dens sykdommer på seg; og vi kan legge til det vi før sa om oppstandelsen, at den ikke er en gave eller en velgjerning, men springer ut av ham selv. Gjør vi det, kan vi på en måte – ikke forstå, men skue inn i det uutgrunnede dypet i den gudmenneskelige medlidelsen.

Den var både stedfortredende og forløsende, og før han ble oppstandelsen for Lasarus, rystet den hele hans indre vesen, da han – med Johannes' ord – «ble sterkt beveget i sin ånd og rystet seg selv» (NB: «ble han opprørt i sin ånd og rystet»).

Og nå stemmer hvert trekk. «Hvor har dere lagt ham?» Da de ba ham komme og se, var ikke tårene han felte, lik den voldsomme klagen som brøt fram fra ham da han så Jerusalem og i profetisk syn så den byen som var dømt til undergang (Luk 19,41). Vi kan likevel vanskelig tro at jødene tolket det rett når de bare tilskrev det hans kjærlighet til Lasarus.

Men noen av dem spurte høyt: «Kunne ikke han som har åpnet den blindes øyne, også ha gjort det slik at denne mannen ikke var død?»

Det var visst ikke noe ondsinnet eller ironisk i det, bare det vi føler er helt naturlig i et slikt øyeblikk.

Det var knapt nok vantro engang. Så nylig hadde de i Jerusalem sett det underet som det ikke var «hørt» om «fra verden ble til» (Joh 9,32). Derfor syntes det vanskelig å forstå hvordan viljen kunne være der (i hans kjærlighet til Lasarus) uten at makten var der – ikke til å oppvekke ham fra de døde, for det falt dem ikke inn, men til å hindre at han døde. Var det da en grense i døden? Og det var dette, og ikke harme, som enda en gang fikk den gudmenneskelige uroen til å vende seg innover i ham, da han igjen «ble opprørt i sitt indre».

Og nå var de ved hulen som var Lasarus' grav. Han ba dem velte bort den store steinen som dekket inngangen. I den forferdelige stillheten før de adlød, hevet bare én stemme seg. Det var Martas. Jesus hadde ikke talt om å oppvekke Lasarus. Men hva var det som nå skulle skje? Hun kunne vanskelig ha trodd at han bare ville se den døde i ansiktet enda en gang.

Noe hun ikke kunne gi navn, hadde grepet henne. Hun torde ikke tro; hun torde ikke la være å tro. Var det kanskje ikke frykt for at det skulle mislykkes, men uro ved tanken på Kristus foran forråtnelsen som var begynt, og det foran disse jødene – mens hun likevel elsket ham, slik vi så ofte gjør, selv i vantro?

Det var en vanlig jødisk forestilling at forråtnelsen begynte på den fjerde dagen. Da virket gallens dråpe, som hadde falt fra engelens sverd og forårsaket døden. Og når ansiktet forandret seg, tok sjelen endelig farvel med legemets hvilested. Jesus sa bare én setning. Den var en mild irettesettelse og en påminnelse om det han nettopp hadde sagt til henne, og om det budskapet han hadde sendt da han først hørte at Lasarus var syk (Joh 11,4). Og nå ble steinen veltet bort.

Vi føler alle at bønn var det rette her – men ikke en bønn om noe; det var en takk for at Faderen hadde «hørt» ham. Det gjaldt ikke oppvekkelsen av Lasarus, som var hans egen gjerning, men at alle forholdene var lagt til rette og ordnet. Både bønnen og takken hadde dem som sto omkring, for øye; for han visste at Faderen alltid hørte ham. Det skjedde for at de skulle tro at Faderen hadde sendt ham. Sendt av Faderen – ikke kommet av seg selv, ikke sendt av Satan – og sendt for å gjøre hans vilje!

Ett høyt bud inn i den stillheten, ett høyt rop til den sovende, og livets hjul gikk igjen da Livet selv gikk ut. Og Lasarus trådte fram, fremdeles bundet på hender og føtter med liksvøp og med svetteduken om ansiktet, skjelvende og taus i det kalde lyset fra jordens dag. I den mengden, som nå var blekere og skalv mer enn mannen som var bundet i liksvøpet, var det bare én som var majestetisk rolig. Det var han som før hadde vært så dypt beveget og rystet seg selv. Nå sa han til dem: «Løs ham og la ham gå!»

Mer vet vi ikke. Hva som skjedde etterpå – hvordan de løste ham, hva de sa, og hva Lasarus' første ord var – vet vi ikke. Husket Lasarus noe av det som nettopp var forbi? Eller var ikke heller det at han ble revet ut av graven, en virkelig løsrivelse fra det som var forbi?

Kanskje kom oppvåkningen så brått og overgangen var så stor at ingenting av det lyse synet var igjen, bare avtrykket av det. Det er slik en underlig vakker jødisk legende forteller: Før et barns sjel kommer inn i denne verden, har den sett hele himmelen og helvete, fortid, nåtid og framtid; men når engelen slår det på munnen for å vekke det til denne verden, forsvinner alt det andre fra sinnet. Igjen sier vi: Vi vet ikke – og det er bedre slik.

Og her bryter fortellingen brått av. Noen av dem som hadde sett det, trodde på ham; andre skyndte seg tilbake til Jerusalem for å fortelle det til fariseerne. Så ble rådsherrene i all hast kalt sammen til et møte – ikke for å dømme ham, men for å drøfte hva som skulle gjøres. De ønsket et justismord, men hadde ikke mot til det, inntil Kaifas, han som var yppersteprest, minnet dem om det kjente jødiske ordtaket at det «er bedre at ett menneske dør, enn at hele samfunnet går til grunne».

Dette var den siste profetien i Israel. Med dødsdommen over Israels sanne yppersteprest døde profetien i Israel, og Israels yppersteprestedømme døde. Det hadde avsagt dom over seg selv.

Dette var den første fredagen da det mørke vedtaket ble fattet. Fra nå av gjensto det bare å legge planer for å sette det ut i livet. Noen, kanskje Nikodemus, sendte bud om det hemmelige møtet og vedtaket i Rådet. Den fredagen og den neste sabbaten hvilte Jesus i Betania, med den samme majestetiske roen som han hadde vist ved Lasarus' grav. Så dro han langt bort, til de avsidesliggende grensetraktene mot Perea og Galilea, til en by vi i dag ikke engang vet hvor lå. Der ble

han med disiplene sine, borte fra jødene – til han skulle gjøre sitt siste inntog i Jerusalem.

Kapittel 68. På vei til Jerusalem

På vei til Jerusalem – de ti spedalske blir helbredet – om skilsmisse – Jesus velsigner de små barna.

(*Matt* 19,1–2; *Mark* 10,1; *Luk* 17,11–19; *Matt* 19,3–12; *Mark* 10,2–12; *Matt* 19,13–15; *Mark* 10,13–16; *Luk* 18,15–17)

Den korte tiden med hvile og stille samtaler med disiplene i ensomheten i Efra'im var forbi, og menneskenes Frelser gjorde seg klar til sin siste reise til Jerusalem. Alle de tre første evangeliene nevner dette, om enn med ulike enkeltheter (Matt 19,1–2; Mark 10,1; Luk 17,11). Matteus nevner Galilea, og Lukas nevner Samaria og Galilea – eller mer korrekt «mellom Samaria og Galilea», det vil si langs grensen mellom dem. Av det kan vi gjette at Kristus, da han forlot Efra'im, gjorde en svært kort omvei langs den nordlige grensen til et sted ved Galileas sørgrense.

Kanskje skulle han på et bestemt sted møte dem som skulle følge ham på den siste reisen til Jerusalem. Hele følget ville da danne en av de festskarene som dro opp til påskehøytiden, og det ville ikke være noe merkelig eller uvanlig ved en slik skare, selv om det denne gangen var Jesus som gikk i spissen for den.

Matteus og Markus forteller også at «mye folk» på denne reisen gjennom Perea søkte til ham og fulgte ham, og at han «helbredet dem» (Matt 19,2) og «lærte dem» (Mark 10,1). Det forklarer hendelsene og talene underveis, og også hvordan evangelistene blant mange gjerninger kan ha valgt ut det som syntes dem viktigst eller mest nytt, eller det som passet best inn i planen for hver enkelt beretning.

Bare Lukas forteller om den aller første hendelsen på veien (Luk 17,12–19) og den første talen (Luk 17,20–37). At én av de ti spedalske var en samaritan, bekrefter det vi har antydet om den veien Jesus

tok. Han møtte dem ved begynnelsen av reisen, da han gikk inn i en landsby. Kanskje var sykdommen utbredt i distriktet, eller kanskje hadde de spedalske i all hast samlet seg der da de hørte at Kristus kom.

Helt i samsvar med jødisk lov holdt de seg både utenfor landsbyen og langt borte fra ham som de nå ropte til om miskunn. Kristus rørte ikke ved dem og befalte ikke engang at de skulle bli helbredet; han ba dem gå og vise seg for prestene som helbredede. For å gjøre det trengte de ikke dra til Jerusalem. Hvilken som helst prest kunne erklære en spedalsk «uren» eller «ren», forutsatt at de som søkte ham, kom én og én og ikke sammen for å bli undersøkt.

Og de gikk som Kristus sa, enda før de virkelig hadde merket at de var helbredet! Så stor var deres tro på «Mesterens» makt – og kan vi ikke nesten slutte at det var en alminnelig tro i hele distriktet? Og mens de gikk, strømmet det nye livet gjennom årene deres.

Men nå kom den karakteristiske forskjellen mellom disse mennene til syne. Alle ti hadde fått den samme velgjerningen. De ni jødene fortsatte sin vei – trolig til prestene – mens den ene samaritanen blant dem straks vendte tilbake og priste Gud med høy røst. Nå holdt han seg ikke lenger på avstand, men falt ned på sitt ansikt for føttene til ham som han takket. Denne samaritanen hadde fått mer enn nytt liv og ny helse for legemet: Han hadde funnet åndelig liv og helbredelse.

Men hvorfor kom ikke de ni jødene tilbake? De må sikkert ha hatt en viss tro da de først søkte hjelp hos Kristus, og enda mer da de gikk av sted til prestene før de hadde merket helbredelsen. Men kanskje overvurderer vi troen deres.

Når vi husker hvordan jødene tenkte på den tiden, og hvilken uavbrutt rekke av undergjørende helbredelser en hadde sett disse årene, kan det ikke synes merkelig at spedalske søkte til Jesus. Under de forholdene krevde det kanskje heller ikke så mye større tro å gå til prestene når han ba dem om det – og det betydde naturligvis at de var helbredet eller skulle bli det. Men noe ganske annet var det å vende tilbake og falle ned for hans føtter i tilbedelse og takk. Det gjorde et menneske til en disippel.

Og Herren framhevet denne motsetningen mellom husets barn og «denne fremmede». Ifølge evangeliene kunne et menneske enten søke en velgjerning hos Kristus eller ta imot Kristus gjennom en slik velgjerning. I det ene tilfellet var velgjerningen det en søkte, målet; i

det andre var den midlet. I det ene tilfellet førte den til slutt bort fra Kristus, i det andre førte den til Kristus og til å bli hans disippel. Og så sa Kristus nå til denne samaritanen: «Stå opp og gå bort! Din tro har frelst deg.»

Straks etter helbredelsen av de ti spedalske gjengir Lukas talen om rikets komme (Luk 17,20–37). Den behandler vi best sammen med den fyldigere framstillingen av de samme sannhetene ved slutten av Herrens gjerning (Matt 24).

Dette fører oss til det vi etter tidsfølgen regner med var Kristi neste tale på denne reisen. Både Matteus og, i kortere form, Markus gjengir den (Matt 19,3–12; Mark 10,2–12).

Kristus hadde kommet lenger på reisen og møtte nå igjen de fiendtlige fariseerne. Vi husker at han hadde møtt dem før i samme del av landet (Luk 16,14). Da hadde han blant annet svart på hånen og innvendingene deres ved å anklage dem for at de i ånden brøt den loven de selv ga seg ut for å tolke og representere. Og det hadde han vist ved å peke på hva de mente og lærte om skilsmisse (Luk 16,17–18).

Det ser ut til å ha naget dem. Trolig mente de også at det her ville være lett å vise en tydelig forskjell mellom Jesu lære og den læren Moses og rabbinerne hadde, og så vende folkestemningen mot ham.

Da disse fariseerne nå igjen møtte Jesus, på reisen hans til Judea, tok de derfor opp emnet igjen akkurat der samtalen hadde stanset sist de møtte ham, men nå for å «friste ham». Kanskje håpet de også at de kunne få Kristus til å ta stilling mot skilsmisse i Perea – Herodes' område. Da kunne de vende Herodias' uforsonlige hat mot ham, slik det tidligere var blitt vendt mot døperen.

Men hovedhensikten deres var tydeligvis å trekke Kristus inn i en strid med noen av de rabbinske skolene. Det ser vi av måten de stilte spørsmålet på: om det var tillatt for en mann å skille seg fra sin kone «av hvilken som helst grunn» (Matt 19,3). Markus, som bare gir en svært sammentrengt beretning, utelater dette leddet. Men i jødiske kretser dreide hele striden mellom de ulike lærerne seg om nettopp dette punktet. Alle holdt skilsmisse for tillatt; spørsmålet var bare hva som kunne være grunn til den.

Likevel frarådet mange av de bedre rabbinerne utvilsomt skilsmisse, både med ord og ved sitt eksempel, og den jødiske loven våket nøye over kvinnens interesser. Om det var den minste tvil om et

skilsmissebrev var gyldig etter loven, avgjorde loven alltid saken mot skilsmissen. Samtidig må skilsmisse ha vært svært vanlig i folkets praksis, og prinsippene bak den jødiske lovgivningen på dette området er høyst kritikkverdige.

Noen virkelig sammenligning mellom Kristus og selv den strengeste av rabbinerne er ikke mulig. For ingen av dem forbød skilsmisse unntatt ved ekteskapsbrudd, og heller ikke la noen av dem fram de høye, evige prinsippene Jesus forkynte. Men vi kan forstå hvordan de fra et jødisk synspunkt, for å «friste ham», ville stille spørsmålet om det var tillatt å skille seg fra sin kone «av hvilken som helst grunn».

Herren gikk utenom spissfindighetene deres og viste rett til den høyeste autoritet – Guds innstiftelse av ekteskapet. Han som fra begynnelsen skapte dem til mann og kvinne, hadde i ekteskapet «sammenføyd» dem til å bli «ett kjød» – til en forening som var en enhet. For det måtte alle andre bånd vike, selv det nærmeste. Slik hadde Gud ordnet det. Av det fulgte at de var ett – og det Gud hadde villet skulle være ett, skulle et menneske ikke skille.

Så kom den rabbinske innvendingen, som lå nær: Hvorfor hadde da Moses bestemt at en skulle gi skilsmissebrev? Vår Herre svarte med å vise at Moses ikke hadde befalt skilsmisse. Han hadde bare tålt den fordi de hadde så hardt et hjerte, og i slike tilfeller hadde han befalt at mannen skulle gi et skilsmissebrev for å verne kvinnen. Og dette argumentet måtte gjøre desto sterkere inntrykk på dem fordi rabbinerne selv lærte at Moses hadde gjort en lignende innrømmelse når det gjaldt kvinner som var tatt til fange i krig (5 Mos 21,11) – «på grunn av den onde drift», som Talmud sier.

Men, fortsatte vår Herre, den opprinnelige innstiftelsen – en forening til enhet – åpnet ikke for noen slik atskillelse. Bare én ting kunne gjøre slutt på denne enheten – at den ble fullstendig brutt. Derfor var det ekteskapsbrudd å skille seg fra sin hustru (eller sin mann) mens denne enheten varte, og gifte seg med en annen. For skilsmissen var ugyldig for Gud, og det opprinnelige ekteskapet besto fortsatt – og i så fall ville også den rabbinske loven ha forbudt det.

Den neste slutningen Herren trakk – at «den som gifter seg med en fraskilt kvinne, han begår ekteskapsbrudd» – er vanskeligere å tolke. Vanligvis forstår en det slik at en kvinne som var skilt for ekteskapsbrudd, ikke kunne gifte seg igjen. Hvordan det nå enn er med det: Den

jødiske loven regnet det som lite tilrådelig å gifte seg med en fraskilt kvinne, uansett omstendighetene, og den forbød fullstendig et ekteskap mellom den som hadde begått ekteskapsbrudd, og kvinnen han hadde begått det med.

Fariseerne hadde bedømt folkestemningen rett når de ville «friste ham». Det ser vi allerede av det «disiplene hans» – ikke nødvendigvis apostlene – senere sa til ham. De ventet med å si at de var uenige, til de var alene med ham «i huset» (Mark 10,10). Da sa de at hvis det var slik Kristus hadde lært, var det bedre å la ekteskapet være. Til det svarte Herren (Matt 19,10–12) at dette «ordet» fra disiplene, at «det er ikke godt å gifte seg», ikke kunne fattes av alle, bare av dem som det var «gitt».

For det var tre tilfeller der en med rette kunne tenke seg å la være å gifte seg. I to av dem var det naturligvis gitt av naturen. Der det ikke var slik, kunne et menneske «for himlenes rikes skyld» – det vil si i tjenesten for Gud og Kristus – ha alle sine tanker, følelser og drifter så opptatt at det andre ikke lenger fantes. Det er dette som må være «gitt» av Gud, og som den som «er i stand til å fatte det» – den som har den moralske evnen til det – blir kalt til å ta imot.

Alle tre evangelistene forteller om den neste hendelsen (Matt 19,13–15; Mark 10,13–16; Luk 18,15–17). Trolig skjedde den i det samme huset der disiplene hadde spurt Kristus om det han lærte om ekteskapet, det bandet som Gud har gjort hellig. Og beretningen om hvordan han velsignet «spedbarn» og «små barn», følger svært naturlig etter den undervisningen. En som talte og virket slik, hvilte nå i huset. Vi kan forstå at jødiske mødre da tok med seg sine «små barn», og noen sine «spedbarn», til ham, for at han skulle «røre ved dem», «legge hendene på dem og be».

Hvilken kraft og hellighet må ikke disse mødrene ha trodd det var i hans berøring og bønn! Hvilket liv må de ikke ha trodd var i ham og strømmet ut fra ham! Og hvor mild og øm må han ikke ha vært, når de våget å komme slik med de små! Disiplene truet dem, og det viser hvor stikk i strid dette var med alle jødiske forestillinger, og hvor lite det passet med den verdigheten en mente en rabbiner skulle ha.

Ved denne anledningen «ble» Jesus «harm», forteller Markus i sin fyldigere og mer malende beretning – den eneste gangen dette sterke

ordet blir brukt om vår Herre. Og han sa til dem: «La de små barna komme til meg, hindre dem ikke! For Guds rike hører slike til.»

Så minnet han mildt sine egne disipler om deres alvorlige feil ved å gjenta det de tydeligvis hadde glemt (Matt 18,3): For å komme inn i Guds rike må en ta imot det som et lite barn. Her kunne det ikke være tale om forstandsevner eller om den anseelsen en stor rabbiner hadde, bare om ydmykhet, mottakelighet, saktmodighet og om at en enkelt søker til Kristus og stoler på ham. Og så tok han de små på fanget, la hendene på dem og velsignet dem.

Kapittel 69. De siste hendelsene i Perea

De siste hendelsene i Perea – den rike unge mannen som gikk bedrøvet bort – Kristus forutsier sin lidelse – Salomes, Jakobs og Johannes' bønn.

(Matt 19,16–22; Mark 10,17–22; Luk 18,18–23; Matt 19,23–30; Mark 10,23–31; Luk 18,24–30; Matt 20,17–19; Mark 10,32–34; Luk 18,31–34; Matt 20,20–28; Mark 10,35–45)

Jo nærmere vi kommer målet, jo mer ømhet og smerte synes det å være i fortellingen. Det er som om all Mesterens kjærlige nedlatenhet skulle samles i disse dagene – og likeså disiplenes store behov og menneskelige svakhet.

«Da han gikk ut på veien» – trolig tidlig om morgenen, da han forlot huset der han hadde velsignet barna som troende foreldre hadde båret til ham – ble han stanset. Det var «en ung mann», «en rådsherre» (Luk 18,18) – trolig en av lederne i den lokale synagogen. Han kom i all hast, «løpende», og falt på kne (Mark 10,17) for å spørre om det som for ham og for oss alle er det viktigste spørsmålet.

Selve spørsmålet den unge mannen stilte, finner vi gang på gang i jødiske skrifter, som et spørsmål disiplene stilte en rabbiner. Blant de ulike svarene som ble gitt, undrer det oss knapt at noen av dem også pekte på det å holde loven. Og Kristi ord synes enda bedre avpasset etter den unge mannen når vi minnes denne setningen fra Talmud: «Det finnes ikke noe annet som er godt, enn loven.»

Men også her er likheten bare i formen, ikke i innholdet. For vi legger merke til at Kristus i Matteus' fyldigere beretning fører den unge mannen oppover. Han går gjennom rekken av bud som forbyr gjerninger, fram til det første budet som påbyr en gjerning, det fjerde

bud. I en rask overgang setter han så i stedet for det niende og tiende bud, som er nektende i formen, dette videre, positive og altomfattende budet: «Du skal elske din neste som deg selv» (3 Mos 19,18).

Enhver jødisk leder, og særlig en som var så oppriktig, ville straks ha svart «ja» om han ble utfordret på de fire budene Jesus nevnte først, det femte til det åttende. Det ville han ikke gjort selvrettferdig, men oppriktig, om enn naturligvis uten å kjenne deres virkelige dybde.

Og dette var ikke tiden for lange drøftinger og lang undervisning, bare for en rask vekkelse. Om mulig skulle den føre ham fra et hjerte som dro mot Mesteren, opp til virkelig å bli hans disippel. Det beste var da å begynne med det han godtok som bindende – de ti bud – og føre ham trinn for trinn oppover fra det i dem som han minst sannsynlig hadde brutt, til det som mest sannsynlig ville vekke syndserkjennelse.

Den unge mannen svarte ikke, slik den andre fariseeren gjorde, med å prøve å reise en rabbinsk disputt over spørsmålet «Hvem er min neste?» (Luk 10,29). I et ærlig hjertes oppriktighet svarte han at han hadde holdt «alt dette fra han var ung» – det vil si så langt han kjente budene. Her lar Matteus ham spørre: «Hva er det så jeg mangler?»

Det han hadde sett og hørt av Kristus, hadde fått alt i ham som lengtet etter Gud og himmelen, til å gløde. I dette dype moralske alvoret var han kommet til føttene til ham som han følte hadde all fullkommenhet i seg, og som all fullkommenhet kom fra. Han var ikke først blitt dratt til Kristus og derfra til det rene, slik tollerne og synderne var. Som så mange – som Peter, da han i sjelekampens time sa: «Herre, hvem skal vi gå til? Du har det evige livs ord» – var han blitt dratt til det rene og høyere, og derfor til Kristus.

Og Jesus så hva han manglet, og det han så, viste han ham. For «da Jesus så på» ham i hans oppriktighet og alvor, «fikk han ham kjær». Én ting trengte denne unge mannen: Han skulle ikke bare bli hans disippel, men samtidig «komme og følge» Kristus. Det ser ut til at noen trenger ikke bare Guds ord, men et slag med en Moses-stav for at vannet skal velle fram fra klippen. Og slik ville denne unge mannen ha blitt «fullkommen», og det han hadde gitt til de fattige, ville ha blitt – ikke ved fortjeneste og ikke som lønn, men i virkeligheten – «en skatt i himmelen».

Det han manglet, var jordens fattigdom og himmelens rikdom: et hjerte som var helt innstilt på å følge Kristus; og det kunne han bare få ved villig å gi opp alt.

Det er noe dypt gripende i måten Markus beskriver det som fulgte: Han «ble trist til sinns» – ordet maler et mørkt skyggeteppe som la seg over ansiktet til den unge mannen. Vi trenger knapt å minne her om de nesten overdrevne ordene rabbinismen bruker om fattigdommens elendighet; vi kan forstå hva han følte, uten det. En slik mulighet hadde aldri falt ham inn, og tanken på den kom som et forferdelig sjokk. Rabbinismen hadde aldri krevd noe slikt. Når den krevde almisser, skjedde det med motbydelig skryt; og det ble til og med erklært ulovlig å gi bort alt en eide – høyst en femtedel kunne vies til Gud.

Og så stirret han med formørket ansikt ned i det han manglet – i sitt indre; men han så også opp til Kristus og det han trengte i ham. Vi hører ikke mer om ham som den dagen gikk tilbake til sitt rike hjem svært fattig, fordi han var «dypt bedrøvet». Men vi kan ikke annet enn tro at han som Jesus fikk kjær, likevel fant himmelens skatt i jordens fattigdom.

Og det var ikke alt. Kristi dype medlidenhet med ham som hadde gått bort den dagen, taler også i advarselen han ga disiplene sine (Mark 10,23). Men er det ikke mer enn rikdom i bokstavelig forstand som gjør det så vanskelig for et menneske å komme inn i himlenes rike – så vanskelig at det nesten blir den umuligheten som det vanlige jødiske ordtaket uttrykte: at en ikke en gang i drømme ser en elefant gå gjennom et nåløye?

Men da disiplene i sin rådvillhet spurte hverandre: «Hvem kan da bli frelst?», lærte han dem at det som var umulig for et menneske å nå ved egen kraft, ville Gud virke ved sin allmektige nåde.

Det skurrer nesten i ørene våre når Peter, kanskje som talsmann for de andre, synes å minne Herren om at de hadde forlatt alt og fulgt ham. Matteus forteller også det særlige spørsmålet Simon føyde til: «Hva skal da vi få?» Herrens svar gjaldt to ting: den lønnen alle som forlot alt for å følge Kristus, skulle få (Matt 19,29; Mark 10,29–30; Luk 18,29–30), og den særlige æren som ventet Kristi apostler (Matt 19,28).

Om det første legger vi merke til at det er dobbelt. De som hadde forlatt alt «for mitt navns skyld» (Matt 19,29), «for min skyld og for evangeliets skyld» (Mark 10,29) eller «for Guds rikes skyld» (Luk 18,29) – og disse tre uttrykkene forklarer og utfyller hverandre – skulle «her i tiden» få «mangedobbelt» igjen. De skulle få nye, bedre og nærmere åndelige bånd i stedet for dem de hadde gitt opp, selv om Markus legger til, med god grunn og for å hindre enhver misforståelse: «sammen med forfølgelser». Men ved siden av dette står løftet om «evig liv» «i den kommende verden» fram, klart og uten skygge.

Når det gjelder apostlene selv, hviler det noe gåtefullt over det særlige løftet til dem: at de «i gjenfødelsen» skulle «sitte på tolv troner og dømme Israels tolv stammer». Vi kunne godt forstå om den herskermakten de skulle få, var uttrykt med ord hentet fra tidens forventninger, for at de skulle kunne forstå løftet. Men dessverre har vi ingen opplysninger her som kan forklare det.

Rabbinerne taler riktignok om en fornyelse eller gjenfødelse av verden som skulle finne sted etter de 7000 eller 5000 årene da Messias skulle herske. En slik fornyelse av alle ting er ikke bare forutsagt av profetene (for eksempel Jes 65,17) og omtalt i senere jødiske skrifter (som Enoks bok 91,16–17), men det blir ofte vist til den i den rabbinske litteraturen.

Men når det gjelder den særlige herskermakten eller «dommen» som apostlene, Messias' sendebud, skulle ha, har vi ingen parallell i jødiske skrifter, og vi kan naturligvis heller ikke vente det. At en slik herskermakt og dom ble overdratt til apostlene, er likevel i samsvar med Det gamle testamentes løfter, slik vi ser av Dan 7,9–10.14.27. Og det er få steder i Det nye testamente som taler om den salige fullendelsen av alle ting, uten at de nevner en slik fornyelse av verden (Apg 3,21; Rom 8,19–21; 2 Pet 3,13; Åp 21,1) og til og med den herskermakten og dommen som kirkens representanter skal ha (Åp 20,4).

Etter at Herren hadde talt om den salige framtiden og lønnen der, fulgte en lignelse. Den er gjengitt bare av Matteus, slik alle lignelsene i denne rekken er det, med ett unntak. Vi behandler den best sammen med den siste rekken av Kristi lignelser. Men den ble fulgt av en høyst nødvendig advarsel (Matt 20,17–19).

Tankene om det kommende messianske riket, om herligheten i det og den delen de selv skulle ha i det, kunne ha opptatt disiplene så

sterkt at de glemte den forferdelige nåtiden som lå rett foran dem. I så fall kunne de ikke bare ha falt tilbake i den mest skjebnesvangre av alle jødiske villfarelser – en messiaskonge som ikke var frelser, kronen uten korset. De kunne til og med ha lidd skibbrudd på troen da stormen brøt løs på den dagen han ble dømt og korsfestet. Selve fortellingen viser hvor mye disiplene trengte en slik forberedelse.

Det var noe trist og gåtefullt i de ordene Kristus hadde avsluttet lignelsen med: at de siste skulle bli de første, og de første de siste (Matt 20,16) – og det hadde vakt uro hos dem som hørte det.

Likevel kunne ikke disiplene ha gjort seg noen illusjoner. Det han selv hadde sagt ved minst to tidligere anledninger (Matt 16,21; 17,22–23), måtte ha fått dem til å vente i det minste hard motstand og trengsler i Jerusalem, hvor dårlig eller halvt de enn hadde forstått det. Og at de hadde prøvd å holde Kristus tilbake fra å dra til Betania for å oppvekke Lasarus, viser at de visste godt hvilken fare som truet Mesteren i Judea (Joh 11,8.16).

Men nå var han ikke bare «på vei opp til Jerusalem»; det var også noe helt uvanlig ved hans framferd. Markus skriver: «Jesus gikk foran dem. De var forferdet [helt rådville, det vil si apostlene], og de som fulgte med, var redde.» Da tok Jesus apostlene til side. Med mer presise ord enn noen gang før sa han at alt som var «skrevet av profetene», skulle «oppfylles på Menneskesønnen» (Luk 18,31; NB: «om Menneskesønnen»). Han sa ikke bare at alt som var skrevet om Menneskesønnen, skulle oppfylles. Han sa en langt dypere sannhet, som omfatter hele Det gamle testamente: at all dets profeti løp ut i Messias' lidelser.

Slik de tre evangelistene gjengir det, ga Herren dem fulle enkeltheter om hvordan han skulle bli forrådt, korsfestet og stå opp. Likevel kan vi uten å være uærbødige tvile på om han ved denne anledningen virkelig gikk inn på alle disse enkelthetene. I så fall ville det synes vanskelig å forklare hvordan de, som Lukas forteller, «ikke forsto noe av dette, og dette ordet var skjult for dem, og de skjønte ikke det han sa». Det ville også være vanskelig å forklare hvordan hendelsene selv og oppstandelsen senere kunne komme så overraskende på dem.

Vi tror heller at evangelistene gjengir det Jesus hadde sagt, i lyset av det som skjedde senere. Den gangen kan de ha tenkt at det bare pekte på at han skulle bli forkastet av jøder og hedninger, på lidelser

og død – og så på en oppstandelse, enten av hans sak eller i form av at Messias kom til syne igjen etter at han en tid hadde vært borte, slik jødedommen ventet.

Én hendelse til, og oppholdet i Perea er slutt for alltid. Det synes nesten som om fristelsens bitre vind, ja, ødeleggerens egen ånde, allerede feide over den lille hjorden, og som om skumringen før svikets og frafallets natt allerede senket seg omkring dem.

Og nå hadde fristelsen rammet de to utvalgte disiplene Jakob og Johannes – «tordensønnene», og en av dem «den disippelen Jesus elsket»! Peter, den tredje i den kretsen som var tettest knyttet til Kristus, hadde allerede hatt sin fristelse (Matt 16,23). Han skulle få den enda hardere – så den ville ha rykket livet hans opp med roten, om ikke den store ypperstepresten hadde gått i forbønn særskilt for ham.

Og når det gjelder disse to sønnene av Sebedeus og Salome (se Matt 27,56 sammen med Mark 15,40), vet vi hvilken fristelse som allerede hadde rammet dem. Johannes hadde forbudt en mann å drive ut onde ånder, fordi han ikke fulgte med dem (Mark 9,38). Og både han og broren Jakob ville ha kalt ned ild fra himmelen for å fortære samaritanene som ikke ville ta imot Kristus (Luk 9,54).

Det var i bunn og grunn den samme ånden som nå drev fram den bønnen deres mor Salome kom med. Hun gjorde det ikke bare med deres fulle samtykke, men – som det uttrykkelig blir sagt (Mark 10,35) – med deres aktive deltakelse.

I denne bønnen er det den samme troen på Kristus og den samme troskapen mot ham som i de to tidligere tilfellene. Men det er også den samme uhellige iveren, den samme misforståelsen – og, la oss legge til, den samme skjulte selvopphøyelsen. De ba om at de, som de mest ærede gjestene og de som sto ham nærmest, måtte få plassene ved hans høyre og hans venstre side i hans rike (Matt 20,20–28; Mark 10,35–45).

I et slikt øyeblikk og med en slik utsikt foran seg er det minste tegn på selvsøkhet forferdelig malplassert. Likevel kan vi ikke annet enn føle at det også ligger en nesten opphøyet styrke i troen, når moren trer fram blant dem som følger Kristus til hans lidelse og død, for å legge fram en slik bønn sammen med sønnene og for dem.

Og slik synes Frelseren å ha sett på det. Selv hadde han sjelen fylt av kampen som lå foran ham, men han bar over med den svakheten og

selviskheten som kunne nære slike ærgjerrige tanker i en slik tid. For å rette på dem pekte han på det som snart skulle skje, da den Høyeste skulle bli fornedret. «Dere vet ikke hva dere ber om!»

Kongen skulle bli konge gjennom lidelse – visste de hvilken vei som førte til det målet? De som sto nærmest smertenes konge, måtte nå fram til plassen nærmest ham ad den samme veien som han. Var de beredt til det – beredt til å drikke det begeret med sjelekval som Faderen skulle rekke ham, og til å bøye seg under og gå ned i den innvielsens dåp der flommen skulle skylle over ham?

I sin uvitenhet, og fordi de bare lyttet til hjertets tilskyndelser, trodde de at de var det. Ja, i en viss grad skulle det også bli slik. Men til slutt rettet han på misforståelsen deres: Å sitte ved hans høyre og venstre side var ikke tegn på en ren gunst som han kunne dele ut. Med hans egne ord: «det står ikke til meg å gi, men det er for dem som det er beredt for av min Far».

Men da de ti andre hørte om det, så de bare den forrangen som Jakob og Johannes etter deres mening hadde søkt; og det vakte misunnelse og harme hos dem (Matt 20,24 ff.; Mark 10,41 ff.). Slik ville stridens ild i denne høytidelige timen ha blusset opp blant dem som skulle ha stått sammen tettere enn noen – om ikke Jesus hadde fått den til å stilne.

Han talte til dem om den store motsetningen mellom hedningenes fyrster, som «hersker over» folkene, og «stormennene» deres, som «bruker makt over» menneskene, og det de selv skulle søke: Den som ville være stor blant dem, måtte søke sin storhet i å tjene – ikke storhet gjennom tjeneste, men tjenestens storhet. Og den som ville være den fremste, eller rettere «den første», blant dem, skulle være det i tjeneste. Menneskesønnen selv – la dem se tilbake, la dem se framover – var ikke kommet for å la seg tjene, men for selv å tjene.

Og så brøt han gjennom den tilbakeholdenheten han hadde vist, og åpenbarte for dem de innerste tankene som hadde opptatt ham da han hadde gått alene foran dem på veien. For første gang talte han helt ut om hva som var den dypeste meningen med hans liv, sendelse og død: «å gi sitt liv som løsepenge i manges sted» (Matt 20,28; Mark 10,45). Han skulle betale prisen for deres forløsning med sitt livsblod og gi sitt liv for dem – i deres sted og til deres frelse.

Disse ordene må ha sunket dypt inn i hjertet hos i alle fall én i den kretsen. Noen få dager senere forteller den disippelen Jesus elsket, om denne kjærlighetstjenesten hans ved det siste måltidet (Joh 13,1–17). Og siden synes han alltid å ha båret dem med seg, både i sine skrifter og i sitt liv, og latt dem lyde på ny. Siden den gang har de også vært den grunnleggende sannheten som kirken er bygd på: innholdet i forkynnelsen og grunnlaget for det hun erfarer (1 Tim 2,6; 1 Pet 1,19; 1 Joh 4,10).

Kapittel 70. I Jeriko og Betania

I Jeriko – gjest hos Sakkeus – den blinde Bartimeus blir helbredet – i Betania, i Simon den spedalskes hus.

(*Luk 19,1–10; Matt 20,29–34; Mark 10,46–52; Luk 18,35–43; Joh 11,55–12,1; Matt 26,6–13; Mark 14,3–9; Joh 12,2–11*)

Enda en gang, og nå for siste gang, gikk ferden over vadestedene i Jordan, og Kristus sto på Judeas egen jord. Bak ham lå Perea og Galilea; bak ham lå tjenesten med evangeliet i ord og gjerning. Foran ham lå den siste akten i hans liv, den som alt bevisst hadde ført fram mot. Og han kom åpent, i spissen for sine apostler og fulgt av mange disipler – et festfølge på vei opp til påskehøytiden, der han selv skulle være offerlammet.

Det første stedet de kom til, var Jeriko, «Palmebyen», bare omkring seks timers vei fra Jerusalem. Den gamle byen lå ikke der den usle landsbyen ligger i dag, men omkring en halv time lenger mot nordvest, ved den såkalte Elisa-kilden. Enda en kilde sprang fram en time lenger mot nord-nordvest. Vannet fra disse kildene ble ført ut i vannledninger, og under en tropisk himmel ga det den rike jorden på Jerikos «slette» en fruktbarhet uten like. Sletten er omkring 20 km bred. Herodes den store hadde først plyndret Jeriko og siden delvis bygd byen opp igjen, befestet og prydet den. Det var her han døde.

Lenge før den tid hadde byen fått tilbake sitt gamle ry for fruktbarhet og velstand. Den hadde sine særlige fortrinn i klima, jord og avling. Den lå på karavaneveien fra Damaskus og Arabia og var et stort sentrum for handel og hær. Og den lå nær Jerusalem; for festpilegrimene fra Galilea og Perea var den det siste «stoppestedet» på veien. Legger vi alt dette sammen, er det ikke vanskelig å forstå at byen både var viktig og velstående.

Vi kan se for oss hva vår Herre så den ettermiddagen tidlig på våren. Der var det i virkeligheten allerede sommer; for Josefus forteller at innbyggerne selv om vinteren bare kunne tåle de letteste linklærne. Byen var vernet av murer med fire festningstårn. Murene, teatret og amfiteatret var bygd av Herodes; det nye palasset og de prektige hagene var Arkelaos' verk. Rundt omkring vaiet lunder av høye, staselige palmer. Der var rosehager, og fremfor alt plantasjer med velluktende balsam. Den største lå bak de kongelige hagene, og vinden bar duften nesten ut til havet. Kanskje er det den som har gitt byen navnet: Jeriko, «den duftende».

I gatene i Jeriko møttes en broket skare: pilegrimer fra Galilea og Perea, prester som hadde sin «stasjon» her, og handelsmenn fra alle land som var kommet for å kjøpe eller selge, eller som var på vei langs den store karavaneveien fra Arabia og Damaskus. Der var røvere og eneboere, ville fanatikere, soldater, hoffolk og travle tollere. For Jeriko var hovedstedet for innkreving av skatt og toll, både på landets egne varer og på det som ble ført inn fra den andre siden av Jordan.

Jesus var «kommet inn i Jeriko» og var nå «på vei gjennom byen» (Luk 19,1–10). Ryktet om at følget nærmet seg – disiplene og apostlene, med Mesteren selv i spissen – må ha gått foran ham de omkring ti kilometerne fra vadestedene i Jordan. Folket i Jeriko må ha kjent hans navn, hans gjerninger og hans lære, kanskje også ham selv. Like godt må de ha visst hva folkets ledere følte, og kanskje også at en stor strid mellom dem og profeten fra Nasaret var nær.

Var han en god mann? Hadde han gjort de store undergjerningene ved Guds kraft eller ved Satans makt? Var han Messias eller Antikrist? Ville han bringe frelse til verden eller føre ulykke over sitt eget folk – seire eller gå til grunne?

Like i nærheten lå Betania. Derfra var det kommet bud om at Lasarus var oppvakt – noe helt utrolig, og likevel uomtvistet og uomtvistelig. Og likevel hadde Rådet, det visste alle, besluttet å drepe ham! I alle fall var det ingenting skjult ved ham. Her, for alles øyne og fulgt av sine tilhengere – enkle og ulærde, men helt overbevist om at han var mer enn et menneske, og dypt knyttet til ham – gikk Jesus opp til Jerusalem for å møte sine fiender!

Det var skikk at innbyggerne samlet seg i gatene for å ønske brødrene velkommen når et festfølge dro gjennom et sted. Den ettermid-

dagen var det vel knapt noen i Jeriko som ikke gikk ut for å se dette pilegrimsfølget. Langs veien Jesus skulle gå, sto «folkemengden» som en tett mur av tilskuere foran hagene. Ville han bare dra gjennom byen, eller ville han ta inn som gjest hos en av de ledende prestene i Jeriko? Ville han undervise eller gjøre en undergjerning, eller ville han gå stille videre mot Betania?

Bare én i hele mengden syntes uvelkommen, alene og malplassert. Det var «overtolleren», lederen for skatte- og tollvesenet. Som navnet viser, var han jøde; men nettopp navnet Sakkeus – *Zakkai*, «den rettferdige» eller «den rene» – lød som en hån.

Vi vet hvilket rykte tollerne hadde, og hvilke muligheter de hadde til urett og undertrykkelse. Av det han siden bekjente, ser vi altfor tydelig at Sakkeus hadde brukt dem fullt ut til det onde. Og han hadde fått det han hadde gitt både sitt folk og sin sjel for: «han var en rik mann». Når det, slik Kristus hadde lært, er vanskeligere for en rik å komme inn i himlenes rike enn for en kamel å gå gjennom et nåløye, hva da med en som hadde vunnet rikdommen sin på en slik måte?

Fortellingen er usedvanlig detaljert og billedrik. Vi ser Sakkeus prøve å trenge seg fram gjennom mengden og bli skjøvet tilbake; vi ser ham, «liten av vekst», uten mulighet til å se over skuldrene på de andre.

Mange har stilt unødige spørsmål om hva Sakkeus egentlig mente med at han ville «se Jesus, hvem han var». Det karakteristiske er nettopp denne uklare lengselen, som han ikke forsto selv. Og siden han ikke kunne lykkes på annen måte, klatret han opp i et av disse morbærtrærne med vid krone i en hage, kanskje like ved sitt eget hus, langs den eneste veien Jesus kunne gå – «for å se ham».

Nå nærmet følget seg gjennom den doble, levende muren. Først kom Frelseren. Han så på mengden, men med andre tanker enn deres. Omkring ham gikk apostlene, og hvert ansikt viste de følelsene som var sterkest. Blant dem var han som «hadde kassen», lett å legge merke til med sitt skjulte, urolige blikk hit og dit, som en som prøver å samle seg til en forferdelig gjerning. Bak dem kom disiplene, menn og kvinner som gikk opp med ham til høytiden.

Av alle i mengden var overtolleren den minst påaktede og den som hadde det vanskeligst med å komme fram – og likevel den det gjaldt mest.

Aldri var Sakkeus mindre opptatt av seg selv enn i det øyeblikket Jesus kom inn på hageveien og gikk under de hengende greinene på morbærtreet, mens mengden lukket seg bak og fulgte etter. Én eneste tanke fylte hele hans vesen, uten noen bevisst baktanke, verken timelig eller åndelig. Øyeblikket holdt ham fullstendig fanget.

Så ble øynene løftet mot ham – de øynene som himmelen selv syntes å se ned på jorden gjennom – og det uforglemmelige ansiktet, fullt av uendelig nåde, strålte mot ham med et blikk som kjente ham igjen. Og Jesus innbød seg selv – en innbydelse der den innbudte var den egentlige verten, og gjesten den sanne husherren.

Som Kristus hadde bedt ham, «skyndte han seg og steg ned». Under Den Hellige Ånds påvirkning «tok han imot ham med glede». Ingenting var ennå klart for ham, og likevel var det bare glede i hans sjel. Bare noen få skritt til, og de var ved overtollerens hus.

Men nå gikk en mumling av skuffelse og harme gjennom mengden som fulgte med. Kanskje hadde de ikke hørt hva som var sagt mellom Jesus og tolleren. De knurret fordi han var gått inn som gjest hos en syndig mann. Dette plutselige støtet av motstand vekket Sakkeus til full bevissthet. I det øyeblikket så han alt: hva fortiden hans hadde vært, hva nåtiden var, og hva framtiden måtte bli.

Han trådte fram, ikke så mye for mengden som for Herren. Nesten uten å være klar over hvilken bekjennelse det lå i det, lovet han å gi firedobbelt tilbake alt han hadde fått ved falske anklager, slik en tyv måtte gjøre (2 Mos 22,1), og dessuten å gi halvdelen av alt han eide, til de fattige. Slik var hele livsstrømmen hans vendt i disse få øyeblikkene. Sakkeus, den offentlige røveren, den rike overtolleren, var blitt en som ga almisse.

Da talte Jesus, så alle hørte det, til lærdom for dem og for oss: «I dag er frelse blitt dette huset til del» – ordrett: i dag *ble* frelsen til, sto den fram, der – «siden også han», i sannhet og åndelig, «er en Abrahams sønn.» Og om denne mannen og alle mennesker, så lenge tiden varer: «For Menneskesønnen er kommet for å søke og frelse det som var fortapt.»

Evangeliet går med talende taushet forbi natten i Sakkeus' hus. Om morgenen, da Jesus dro videre sammen med disiplene, skjedde den neste hendelsen for alles øyne: Blinde ved veien ble helbredet (Matt 20,29–34; Mark 10,46–52; Luk 18,35–43). Kanskje satt det, slik

Matteus forteller, to blinde ved veien, og Lukas og Markus nevner bare én – Markus med navn, «Bartimeus» – fordi det var han som førte ordet.

Nok en gang fulgte mengden Jesus da han dro videre med disiplene. Og der ved veien satt de blinde og tigget. Da de hørte trampet av mange føtter og lyden av mange stemmer, fikk de vite at Jesus fra Nasaret gikk forbi. Men hvor stor må troen deres ha vært, når de der i Jeriko ikke bare bekjente ham som den sanne Messias, men ropte med en tiltale som sa mye når den kom fra jødiske lepper: «Jesus, du Davids sønn, miskunn deg over meg!»

Det som fulgte, var nesten som en kunne vente – i alle fall i samsvar med sinnelaget i Jeriko, slik vi lærte det å kjenne kvelden før. «Mange», «folket», «de som gikk foran», ville få dette ropet om hjelp til å tie; de så det som utilbørlig pågåenhet og forstyrrelse. Men bønnen steg bare høyere og mer inntrengende; for de blinde kjente at muligheten som gled forbi, kunne bli tatt fra dem for alltid.

Og han som lytter til hvert rop i nød, hørte dette. Han sto stille og bød at de blinde skulle kalles til ham. Da ble også «folkemengden» grepet av det plutselige håpet og av underet som skulle skje, og de trøstet de blinde, som var i ferd med å fortvile, med ordene: «Han kaller på deg» (Mark 10,49).

Som så ofte er det Markus vi har å takke for det levende bildet av det som skjedde. Vi kan nesten se Bartimeus kaste kappen av seg og skynde seg fram når han får Kristi kall. Spørsmålet om hva han ville at Jesus skulle gjøre for ham, må mer ha vært ment for dem som sto omkring, enn for den blinde. Ropet til Davids sønn hadde bare vært om miskunn. Det kunne ha gjeldt en almisse – selv om gaven som ble gitt til svar, i så fall ville ha vært like kongelig som tiltalen, «på Davids vis».

Men de blindes tro steg helt opp til de guddommelige mulighetene som åpnet seg for dem. Deres indre øyne hadde fått evne til å ta imot Lyset før jordens lys lyste opp deres lange mørke. Med Matteus' ord: «Jesus ble grepet av medynk og rørte ved øynene deres.» Det er den ene siden av det. Den andre gir Markus og Lukas når de gjengir ordene som fulgte helbredelsen: «Din tro har frelst deg.»

Dette fikk to følger: «Hele folkemengden som så dette, priste Gud.» Og selv om Jesus hadde sagt til Bartimeus: «Gå bort», «straks fikk han synet igjen, og fulgte ham på veien» og lovet Gud (Luk 18,43).

Mange andre var kommet like tidlig som påskefølget fra Galilea og Perea. De fleste pilegrimene langveisfra kom trolig til den hellige byen noen dager før høytiden for å bli renset i templet. De som av en eller annen grunn trengte en slik renselse – og det var vel få familier som ikke gjorde det – utsatte den gjerne til høytiden førte dem til Jerusalem. Denne opplysningen, og den som følger, skylder vi Johannes (Joh 11,55–57), og her kjenner vi igjen at den som skrev det fjerde evangeliet, var jøde.

Det var bare naturlig at disse pilegrimene lette etter Jesus, og at de, da de ikke fant ham, drøftet seg imellom om han ville komme til høytiden. Om han holdt seg borte, ville det bli sett på som det samme som å overgi seg til fienden – etter alt han hadde gjort i disse tre årene, etter det kravet han reiste, og etter at presteskapet og Rådet trassig hadde avvist det.

Det hadde vært en tid da han ikke trengte å vise seg på høytiden – da det, som vi ser, var bedre at han ikke kom. Men den tiden var forbi. Det visste også yppersteprestene og fariseerne, og de «hadde gitt befaling om at dersom noen fikk vite hvor han var, da skulle han melde fra om det, så de kunne gripe ham». Det ville være bedre å finne ut hvor han bodde, og gripe ham før han viste seg offentlig i templet.

Men det gikk ikke som de hadde tenkt. Uten å skjule seg kom Kristus til Betania, der Lasarus bodde, han som han hadde reist opp fra de døde. Han kom dit seks dager før påske, og likevel kom han slik at de ikke kunne «gripe ham» (Joh 12,1). De kunne like gjerne gripe ham i templet – ja, det ville være lettere. For straks det ble kjent at han var i Betania, kom «en stor mengde av jødene» ut, ikke bare på grunn av ham, men også for å se Lasarus, som han hadde reist opp fra de døde. Og mange av dem som kom, gikk derfra og trodde.

Slik ble en av planene deres forpurret. Rådet kunne kanskje ikke få seg til å begå en så åpenbar krenkelse av all jødisk lov; men «yppersteprestene», som ikke hadde slike betenkeligheter, la planer om også å drepe Lasarus (Joh 12,10–11).

Men før hans time var kommet, kunne ikke noe menneske gjøre noe mot Kristus eller hans disipler. I motsetning til all denne planleg-

gingen, hasten og letingen ser vi roen og stillheten hos ham som visste hva som lå foran ham. Jesus var kommet til Betania seks dager før påske, det vil si på en fredag. Dagen etter var sabbat, og «der holdt de et festmåltid for ham» (Joh 12,2). Det var sabbatens særlige festmåltid. Johannes' ord synes å vise at måltidet var offentlig, som om folket i Betania hadde gått sammen om å gjøre ham denne æren og slik få del i den forrett å være med på festen.

Matteus og Markus forteller da også at det fant sted «i Simon den spedalskes hus» – selvsagt ikke en som var spedalsk, men en som hadde vært det. Blant gjestene var Lasarus, og Marta var fremst i tjenesten. Også Maria – den kvinnen som de to andre evangeliene ikke navngir, siden de ikke nevner denne familien ved navn – var tro mot sin egenart. Hun hadde en «alabastkrukke» med «ekte nardus», som var meget kostbar. Den rommet «et pund», det vil si et romersk pund, og verdien kan ikke ha vært mindre enn omkring tre hundre denarer.

Når vi husker hvor glade jødiske kvinner var i slike salver, er det i alle fall ikke urimelig å tenke at Maria kan ha hatt denne «alabastkrukken» med meget kostbar salve fra gammel tid, før hun hadde lært å tjene Kristus. Da hun så lærte ham å kjenne og må ha forstått at den bortgangen han alltid talte om, stadig var i hans tanker, kan hun ha lagt den til side og «gjemt den til dagen for gravferden» hans. Og nå var den avgjørende timen kommet.

Jesus kan ha fortalt henne, slik han hadde fortalt disiplene, hva som ventet ham i Jerusalem under høytiden. Hun ville forstå det langt raskere, likesom hun sikkert visste langt bedre enn de hvor stor faren fra Rådet var. I tro forsto hun hemmeligheten ved hans død, og i den dypeste kjærlighet forberedte hun seg på den. Det var denne blandingen av sorg, tro og hengivenhet som gjorde gjerningen hennes så dyrebar. Derfor skulle det hun gjorde, fortelles til minne om henne hvor som helst evangeliet siden ble forkynt (Matt 26,13).

Jo mer vi tenker over det, desto bedre kan vi forstå hvordan hun «på forhånd salvet» hans «legeme til gravferden» (Mark 14,8) ved dette siste fellesskapsmåltidet, der ingen av de andre gjestene – ikke engang disiplene hans – skjønte hvor nær slutten var. Troen hennes gjorde det til en dobbel salving: salvingen av den beste gjesten ved det siste måltidet, og forberedelsen til den gravferden som hun, fremfor alle andre, forsto var så forferdelig nær.

Så helte hun den kostbare salven over hans hode og over hans føtter. Hun bøyde seg over dem og tørket dem med håret sitt, som om det ikke bare var et tegn på tjeneste og kjærlighet, men på fellesskap med ham i hans død (Joh 12,3). «Og huset ble fylt» – slik hans hus, kirken, til alle tider blir fylt – «av salvens duft.»

Det er alltid lyset som kaster tingenes skygger, og denne gjerningen i tro og kjærlighet tegnet nå Judas' trekk i mørke omriss mot bildet. Han visste at forræderiet mot Kristus var nær, og hatet desto mer; hun visste at hans dyrebare død var nær, og elsket desto mer.

Det var ikke de fattige som lå ham på hjertet da han tok på seg kjærlighetens maske og lot som han var harm over at så kostbar salve ikke var blitt solgt og pengene gitt til de fattige. For han var i bunn og grunn uærlig, «en tyv», og pengegriskheten var den lidenskapen som innerst inne styrte hans sjel. Pengene han krevde for de fattige, ville bare ha gått til ham selv.

Likevel hadde han slikt skinn av rettferdighet og slik innflytelse som «en klok mann» blant disiplene, og de var så svake, at de, eller i alle fall «noen» (Mark 14,4), ble harme og sa det seg imellom og mot henne som hadde gjort kjærlighetsgjerningen.

Det er noe usigelig sårt, men også tålmodig og ømt, i Kristi «La henne være!». Han som alltid var en av de fattige og hørte til blant dem, han som for vår skyld ble fattig for at vi ved hans fattigdom skulle bli rike, måtte tale for en siste kjærlighetstjeneste som ble vist ham selv, og ta Maria i forsvar mot en Judas. Det synes i sannhet å være selvfornedrelsens dyp.

Men selv slik er denne falske talen for de fattige blitt en virkelig tale for dem. For ved sin egen død har han så å si gitt oss dette som sitt siste pålegg: at vi alltid har de fattige hos oss. Slik blir selv den uærlige grådighetens ord forvandlet til kjærlighetens bud, og kirken gjør Kristus stadig tjeneste når den tjener hans fattige.

Kapittel 71. Kongens inntog i Jerusalem

Den første dagen i påskeuken – kongens inntog i Jerusalem.

(*Matt* 21,1–11; *Mark* 11,1–11; *Luk* 19,29–44; *Joh* 12,12–19)

Endelig var tiden for enden kommet. Jesus skulle dra inn i Jerusalem som konge – jødenes konge, arving til Davids kongeætt, med alt det sinnbildlige, forbilledlige og profetiske innholdet som var knyttet til det. Men Davids sønn skulle ikke holde seiersinntog slik Israel etter kjødet ventet sin Messias. Inntoget skulle i stedet gi dypt og talende uttrykk for hans sendelse og verk, slik seeren i gammel tid, henrykt i Ånden, hadde sett omrisset av Messias-kongen langt fram i tiden: ikke i stolt triumf etter seire i krig, men i fredens «ydmyke» herredømme (Sak 9,9).

En dag tidlig på våren i år 29 brøt festtoget opp fra hjemmet i Betania. Denne landsbyen lå utvilsomt der dagens el-Azariye, «Lasarus' sted», ligger, høyt oppe på et oppbrutt klippeplatå på den andre siden av Oljeberget. Det er vanskeligere å stedfeste Betfage, som nevnes sammen med den. Stedet er ikke nevnt i Det gamle testamente, men flere ganger i jødiske skrifter, og der sier opplysningene om beliggenheten hverandre imot. Kanskje ble navnet Betfage – «fikenhuset» – brukt både om hele dette området og om en liten landsby like ved Jerusalem, der området begynte.

Alle fire evangelistene forteller om Kristi inntog i Jerusalem, men de synes å se det fra forskjellige ståsteder. De tre første evangelistene følger ham fra Betania. I samsvar med den alminnelige planen for fortellingen sin synes Johannes å følge den mengden som skyndte seg ut fra Jerusalem for å møte ham da de fikk høre at han kom.

Like etter at de hadde brutt opp, sendte han trolig «to disipler» – kanskje Peter og Johannes (jf. Luk 22,8) – inn i «landsbyen like foran» dem, sannsynligvis Betfage. Der skulle de finne en eselfole bundet ved veien, en som ennå ikke noe menneske hadde sittet på.

At ingen hadde sittet på den, er et talende sinnbilde når vi ser det i sammenheng med de alminnelige vilkårene for det som skulle vies til Herren (4 Mos 19,2; 5 Mos 21,3). Både i det og i oppdraget til apostlene ser vi at Kristus ville at dette skulle være hans kongelige inntog som Messias. Denne folen skulle de løse og føre til ham.

Disiplene fant alt slik han hadde sagt. Da de kom til Betfage, så de folen bundet ved sin mor, ved en dør der to veier møttes. Mens de løste den, spurte «de som eide den» og «noen av dem som sto der» hva de ville (Mark 11,5; jf. Luk 19,33). Som Mesteren hadde pålagt dem, svarte de: «Herren» – Mesteren, Kristus – «har bruk for den.» Og slik han hadde sagt på forhånd, la ingen noe mer i veien for dem.

Vi kan forstå at eierne av eselet og folen ville la dem få bruke folen straks disiplenes framferd og de særlige ordene deres viste dem hva det gjaldt: læreren fra Nasaret skulle holde sitt høytidelige inntog i byen, og mengden ventet ham med slik iver. Vi kan også forstå hvordan mengden ville strømme ut for å møte Jesus når ryktet om det som var skjedd i Betfage, nådde portene i Jerusalem.

I mellomtiden var Kristus og de som fulgte ham fra Betania, kommet inn på den velkjente karavaneveien fra Jeriko til Jerusalem. Den er den sørligste av tre veier som løper sammen like ved byen, kanskje nettopp der folen hadde stått bundet. «Veien mister snart Betania av syne. Nå er den en ulendt, men fortsatt bred og tydelig fjellsti som bukter seg over berg og løse steiner; til venstre en bratt skråning, til høyre over oss Oljebergets hellende skulder, og fikentrær nedenfor og ovenfor, som her og der vokser ut av den steinete jorden.»

Et sted her må disiplene som førte «folen», ha møtt ham. Mange var i følge med dem, og flere kom like etter. For som vi alt har sagt, var Betfage – vi går ut fra at det var landsbyen – nesten en del av Jerusalem. I påskeuken må den ha vært full av pilegrimer som ikke fant husrom innenfor bymurene.

Og ryktet om at Jesu disipler nettopp hadde hentet det trelldyret som Jesus skulle ri inn i Jerusalem på, må raskt ha spredt seg blant folkemengdene som trengte seg sammen i templet og i byen. Med dem

fulgte også en del «fariseere», med hjertet fullt av misunnelse og hat. Som vi snart skal se, er det viktig å ha i minne at «folkemengden» var sammensatt slik.

Da de to disiplene, i følge med mengden eller med den like etter seg, førte «folen» til Kristus, «møttes to strømmer av mennesker» – den ene kom fra byen, den andre fra Betania. Disiplene skjønte ikke betydningen av «dette», selv etter at det var skjedd, før lyset fra oppstandelsens herlighet hadde falt over dem (Joh 12,16). De synes ikke engang å ha anet at Jesus med vilje var i ferd med å holde sitt kongelige inntog i Jerusalem. Begeistringen deres synes først å ha blusset opp da de så toget fra byen komme Jesus i møte med palmegreiner de hadde hogd langs veien, og hilse ham med hosiannarop.

Da la de klærne sine på folen og satte Jesus på den. Nå hogg også de greiner av trærne og i hagene de gikk forbi, eller flettet og snodde palmegreiner og strødde dem som en enkel matte på veien hans. Samtidig stemte de i, og snart steg hosiannaropet langt høyere (Luk 19,37–38).

Nå hadde de stilt seg i orden: Mengden som var kommet fra byen, gikk foran, og den som var kommet med ham fra Betania, fulgte etter i Israels konges seierstog – «ydmyk, ridende på et esel, på trelldyrets fole». «Litt etter litt drog det lange toget opp og over ryggen der ‹nedstigningen fra Oljeberget› mot Jerusalem begynner. Her får en det første synet av byens sørøstlige hjørne. Templet og de nordlige delene skjules av Oljebergets skråning til høyre; det en ser, er bare Sionsberget, som nå for det meste er en ulendt mark.»

Men den gangen reiste Sion seg terrasse over terrasse fra makkabeernes palass og yppersteprestens palass – en hel by av palasser – til øyet på toppen stanset ved Herodes' kongelige bolig: borgen, byen og palasset med truende tårn og prektige hager. Den skal ha ligget nettopp der Davids palass sto.

Mengden hadde hilst ham med hosianna! Men begeistring, særlig for en slik sak, smitter. De som var kommet fra byen, var for det meste fremmede pilegrimer, og de fleste var kommet fordi de hadde hørt at Lasarus var vakt opp (Joh 12,18). Nå må de ha spurt dem som kom fra Betania, og disse fortalte i sin tur det de selv hadde vært øyenvitner til (Joh 12,17).

Kanskje var det akkurat da de nådde det punktet på veien der «Davids by» plutselig kommer til syne «ved nedstigningen fra Oljeberget», at «hele disippelflokken i glede begynte å love Gud med høy røst for alle de kraftige gjerningene de hadde sett» (Luk 19,37).

De brennende ordene av glede og lovsang, beretningen om det de hadde sett, gikk fra munn til munn, og de så for første gang «Davids by», smykket som en brud for å ta imot sin konge. Da vekket Davids lovsang til Davids større sønn ekkoet fra gamle Davidssalmer: «Hosianna, Davids sønn! Velsignet være han som kommer i Herrens navn! … Velsignet være vår far Davids rike som kommer! … Velsignet være han som kommer i Herrens navn! … Hosianna … Hosianna i det høyeste! … Fred i himmelen, og ære i det høyeste.»

Det var bare brokker av utrop, dels bygd på Salme 118, dels hentet fra den. «Hosianna», det vil si «Å, frels!», og «Velsignet være han som kommer i Herrens navn» (Sal 118,25–26) hørte til de svarene folket sang når denne salmen ble sunget ved noen av de mest høytidelige høytidene. Samtidig må vi huske at Salme 118,25–28 etter jødisk overlevering også ble sunget vekselvis av folket i Jerusalem når de gikk ut for å ta imot festpilegrimene. Pilegrimene svarte alltid med andre halvdel av hvert vers, helt til de kom til salmens siste vers (Sal 118,29). Det verset sang begge flokkene sammen, og til slutt ble Salme 103,17 lagt til.

Men «ropet lød gjennom det lange skaret» og bar vitnesbyrd vidt og bredt om at Jesus slett ikke var blitt fordømt og forlatt; han hadde fått mer enn den vanlige velkomsten for pilegrimer. Da vendte fariseerne, som hadde blandet seg med mengden, seg til hverandre med sinte, rynkede bryn: «Dere ser» – ordet betyr: se nøye etter – «at dere ikke oppnår noe! Se, all verden løper etter ham!» Så vendte de seg i desperasjon til Mesteren selv, som de hatet så bittert, og ba ham stanse og irettesette disiplenes ærlige iver.

Til nå hadde han tidd. Men nå pekte han i brå og rettferdig harme på klippene og steinene og sa til disse lederne i Israel at om folket tidde, skulle steinene selv rope (Luk 19,39–40). Taushet har ligget over Israel i mange hundre år. Men nettopp steinene i Jerusalems ruiner og øde har ropt at han som de forkastet i sin taushet, er kommet som konge i Herrens navn.

«Igjen gikk toget videre. Veien går ned en lett skråning, og glimtet av byen forsvinner igjen bak Oljebergets mellomliggende rygg. Noen øyeblikk, og stien stiger igjen; den klatrer opp en ulendt bakke, den når en hylle av glatt fjell, og i et nu åpner hele byen seg for blikket. … Det er nesten umulig å tvile på at denne stigningen og svingen i veien – denne fjellhyllen – var nettopp stedet der mengden igjen ble stående, og ‹da han kom nær og så byen, gråt han over den›.» Det var ikke stille gråt som ved Lasarus' grav, men høy og dyp klage.

Motsetningen var i sannhet forferdelig. Der lå Jerusalem foran ham i all sin skjønnhet, herlighet og trygghet. Og der var det Jerusalem han så i et syn, svakt tegnet mot himmelen, med fiendens leir omkring seg på alle kanter og selve den «vollen» som de romerske legionene kastet opp. Så kom et nytt bilde i det skiftende synet: byen slått til jorden og barnas lik blant ruinene. Og enda et bilde: dødens taushet og øde ved Guds hånd – ikke stein tilbake på stein!

Men foreløpig, på denne lyse vårdagen, strømmet det svake og ustadige folket foran ham gjennom byportene, gjennom de trange gatene og opp på tempelberget. Overalt kom menn, kvinner og barn ut på gatene og opp på hustakene når de hørte trampet og ropene deres. Hele byen kom i bevegelse, og spørsmålet gikk fra munn til munn blant den ivrige skaren av nysgjerrige tilskuere: «Hvem er dette?» Og folket svarte – ikke at dette var Israels Messias-konge, men: «Dette er profeten Jesus fra Nasaret i Galilea.» Og så opp i templet!

Han alene sa ingenting. Han bare så seg omkring overalt, som for å se ut over den marken der han skulle lide og dø. Og nå krøp kveldens skygger fram. Trett og bedrøvet vendte han tilbake sammen med de tolv disiplene til lyet og hvilen i Betania.

Kapittel 72. Fikentreet og templet

Den andre dagen i påskeuken – det ufruktbare fikentreet – templet blir renset – barnas hosianna.

(Matt 21,12–22; Mark 11,15–26; Luk 19,45–48)

Hvordan Israels konge tilbrakte natten etter seiersinntoget i sin by og sitt tempel, kan vi med ærefrykt våge å slutte oss til. Vi vet hvor ofte han tilbrakte nettene i ensom bønn (Mark 1,35; Luk 5,16; Matt 14,23; Luk 6,12). Det er sikkert ikke for dristig å knytte slike tanker til den første natten i påskeuken. Slik kan vi også lettest forklare at han neste morgen var så utmattet og matt av sult at han lette etter frukt på fikentreet på veien til byen.

Svært tidlig om morgenen den andre dagen i påskeuken, mandag, forlot Jesus og disiplene Betania. I den friske, klare vårluften, etter den utmattende natten, «ble han sulten». Ved veikanten vokste et enslig tre i den steinete jorden, slik det så ofte gjør i Østen. Det må ha stått på en høyde der det fikk sol og varme; for han så det «langt borte», grønt mot himmelen. «Det var ikke fikentid» (Mark 11,13), men treet, som var dekket av løv, fanget hans oppmerksomhet. Kanskje skjulte bladene noe av frukten som hadde hengt der gjennom vinteren, eller de første fruktene av den nye avlingen, som var i ferd med å sette an.

For det er velkjent at i Israels land «kommer frukten før bladene». At treet sto med løv – noe som er helt uvanlig på Oljeberget på den tiden av året – viser tydelig at det var tidlig ute, enten det kom av at det sto åpent til, eller av jordsmonnet. Den gamle frukten ville selvsagt kunne spises. Mishna viser, og Talmud stadfester, at også den umodne frukten ble spist straks den begynte å bli rød. Det heter at den

ble spist «på marken, med brød», det vil si, slik vi forstår det, av dem som sulten overrasket ute på markene, enten de arbeidet eller var på reise.

Men her var det verken gammel eller ny frukt, «ikke annet enn blad». Det var tydelig et ufruktbart fikentre som utarmet jorden og skulle hogges ned.

Nesten av seg selv går tanken tilbake til lignelsen om det ufruktbare fikentreet, som Jesus hadde fortalt så nylig (Luk 13,6–9). Dagen før hadde han grått over det Jerusalem som ikke kjente sin besøkelsestid, og som domsøksen allerede var løftet over. For ham må dette fikentreet med sitt frodige løv ha kalt fram gårsdagens bilde med levende klarhet. Israel var det ufruktbare fikentreet. Bladene dekket bare over nakenheten deres, slik de en gang hadde dekket våre første foreldres nakenhet etter syndefallet. Og den dommen som lignelsen hadde uttalt i bilde, måtte fullbyrdes i bilde på dette løvrike fikentreet, som var ufruktbart da Mesteren lette etter frukt på det.

Etter Markus' mer utførlige beretning oppdaget de først neste morgen, da de gikk forbi igjen, at fikentreet var visnet fra roten av. Synet fanget deres oppmerksomhet og minnet dem levende om Kristi ord, som de kanskje knapt hadde lagt nok vekt på dagen før. Og Peter ble nå mer slått av at dommen som var uttalt, hadde rammet så plutselig og fullstendig, enn av hva den betydde i bilde. Peters ord kan i alle fall forstås slik at fikentreet var visnet *som følge av* Kristi ord, mer enn *ved* det.

Jesu svar samlet alt de trengte å lære. Det pekte på det som var forbildet i det som hadde skjedd: behovet for en enkel tro som virkelig tar imot. Fordi denne troen manglet, sto Israel med løv, men uten frukt; og når troen var til stede og virksom, kunne den utrette alt, hvor umulig det enn syntes å være med ytre midler. For den som «ikke tviler i sitt hjerte, men tror at det han sier skal skje, for ham skal det skje».

Dette alminnelige prinsippet i riket, som for den ærbødige troende verken trenger forklaring eller begrensning, fikk så en videre anvendelse, særlig på apostlene i den nøden som ventet dem: «Derfor sier jeg dere: Alt dere ber om i bønnen, tro at dere har fått det» – ikke i Guds råd, men virkelig, som svar på troens bønn – «så skal det bli dere til del.» (NB: «tro bare at dere får det, så skal det bli gitt dere.»)

Da Kristus kom til templet ettermiddagen før, var gudstjenestene trolig over, og helligdommen forholdsvis tom for tilbedere og for dem som drev handelen sin der. Da vi omtalte den første tempelrenselsen, ved begynnelsen av Kristi gjerning, sa vi nok til å forklare hva slags handel dette var og hvordan den foregikk. Det var en skammelig handel, og fortjenesten gikk til lederne i presteskapet. Vi viste også hvordan folkets harme ble vakt både mot handelen og mot handelsmennene. Vi trenger ikke her minne om Kristi ord. Jødiske kilder beskriver selv, med enda sterkere ord, hvordan «bønnens hus» var gjort til «en røverhule».

Det sømmet seg at han tok seg en slik myndighet og først «renset templet» da han begynte å gjøre sin Fars «gjerning» og for første gang offentlig sto fram med krav om å være Messias. Desto mer sømmet det seg nå, ved slutten av hans gjerning, da han som konge hadde dratt inn i sin by og offentlig gjort krav på myndighet.

Første gang var det til lærdom og advarsel; nå var det en dom i bilde. Det han da begynte, og slik han begynte det, det fullførte han nå, og på samme måte. Sammenligner vi derfor ordene, og til og med noen av handlingene, ved den første «renselsen» med dem som fulgte og forklarte den andre, finner vi at den siste har et annet preg – preget av en endelig dom.

Heller ikke prøvde tempelmyndighetene nå, som forrige gang, å hisse folket mot ham eller utfordre hans myndighet ved å kreve et «tegn» som bevis. Striden var kommet til et helt annet trinn. De hørte hva han sa til fordømmelse av dem, og med bittert hat i hjertet søkte de etter en måte å rydde ham av veien på. Men frykten for folket holdt deres vold tilbake. For underfull var i sannhet den makten han hadde.

Folket hang ved hans lepper med spent oppmerksomhet (Luk 19,48), «slått av undring» over de nye og velsignede sannhetene som kom fra dem. Ved hans myndighet ble templet renset for den vanhellige, tyvaktige handelen som et fordervet presteskap drev, og slik ble det for en tid gitt tilbake til den høytidelige gudstjenesten. Og det rensede huset ble nå stedet for Kristi undervisning, da han talte sannhetens og trøstens ord om Faderen. Slik ble det profetiske løftet om «et bønnens hus for alle folk» oppfylt (Mark 11,17).

Og mens handelsmennene ble drevet ut av templet og han talte, strømmet de lidende inn fra søylegangene og tempelberget – de blinde

og de lamme – for å få helbredelse for legeme og sjel. Det var i sannhet vår i templet. Guttene samlet seg om fedrene sine og så fra de undrende og begeistrede ansiktene deres til Kristi guddommelige ansikt, og så på dem som var blitt helbredet. Og de tok opp ekkoet fra velkomsten da han dro inn i Jerusalem, og i sin enfold forsto og brukte de ordene bedre da de brøt ut i: «Hosianna, Davids sønn!»

Dette barnas hosianna lød gjennom forgårdene og søylegangene i templet. Det hørte de som hans underfulle ord og gjerninger slett ikke hadde ført til omvendelse og tro, men bare fylt med harme. Igjen prøvde de i sitt maktesløse sinne å appellere hyklersk til hans ærefrykt for Gud, slik fariseerne hadde gjort den dagen han dro inn. De ville ikke bare villede ham og slik bruke hans kjærlighet til sannheten mot sannheten. De ville også lokke ham til å bringe barnestemmene til taushet. Men ikke fra de store, de vise eller de lærde, men «fra småbarns og diebarns munn» har han «beredt seg lovprisning». Også dette er evangeliets musikk.

Kapittel 73. Den tredje dagen i påskeuken

Den tredje dagen i påskeuken – spørsmålet om Kristi myndighet – spørsmålet om skatten til keiseren – enkens skjerv – grekerne som ville se Jesus.

(Matt 21,23–27; Mark 11,27–33; Luk 20,1–8; Matt 22,15–22; Mark 12,13–17; Luk 20,20–26; Matt 22,41–46; Luk 21,1–4; Joh 12,20–50)

Dette kapitlet handler om det som skjedde den tredje dagen i påskeuken.

1. Som vanlig begynte dagen med undervisning i templet (Matt 21,23; Luk 20,1). Det viser uttrykket «da han gikk omkring» (Mark 11,27), det vil si i en av søylegangene. Der var det, som vi vet, stor frihet til å møtes, samtale og til og med undervise. Vi husker at myndighetene dagen før ikke hadde våget å gripe inn mot ham. Men natten og morgenen hadde brakt andre råd.

Evangeliene nevner høytidelig «yppersteprestene og de skriftlærde og de eldste», og de møtte Kristus straks han kom inn i templet. Dette viser så godt som sikkert at myndighetene hadde holdt et møte, om enn uformelt, for å bli enige om tiltak mot den voksende faren. Selv da våget de likevel ikke å gå åpent mot ham. De prøvde å angripe ham på det ene punktet der han syntes å gi dem en åpning; slik ville de gi seg selv skinn av streng lovlydighet og vende folkets stemning mot ham.

For det fantes ikke noe prinsipp som alle var mer enige om, enn at den som underviste med myndighet, først måtte ha fått fullmakt til det. Dette fulgte da også logisk av rabbinismens grunnprinsipp. All undervisning måtte ha myndighet, siden den var overlevering – godkjent av autoriteter og overgitt fra lærer til disippel.

Den høyeste æren for en elev var at han var som en godt kalket brønn som ikke hadde mistet en dråpe av det som var helt i den. I omstridte saker var den siste instans alltid en eller annen stor autoritet, enten en enkelt lærer eller en beslutning i Rådet. Å avgjøre noe annerledes enn autoritetene var enten et tegn på uvitende innbilskhet eller utslag av dristig opprør, og i begge tilfeller skulle det straffes med «bann».

Dette var i alle fall én side av striden mellom de øverste myndighetene og Jesus. Ingen ville ha tenkt på å gripe inn mot en vanlig *haggadist*, en folkelig utlegger, predikant eller fortellør av legender. Men å undervise med myndighet krevde en annen fullmakt. Det fantes nemlig en ordentlig innvielse til embetet som rabbi, eldste og dommer; for de tre oppgavene var forent i én.

Uansett når denne skikken ble innført, ville i alle fall ingen på vår Herres tid ha våget å undervise med myndighet uten å ha fått den rette fullmakten av rabbinerne. Spørsmålet som de jødiske myndighetene møtte Kristus med mens han underviste, var derfor høyst alvorlig ment. Det appellerte til vanene og følelsene hos folket som hørte på Jesus.

Også ellers var det listig lagt opp. Det utfordret ikke bare retten hans til å undervise, men spurte også hvilken myndighet han hadde til det han gjorde. Det gjaldt ikke bare hans gjerning i alminnelighet, men kanskje særlig det som var skjedd dagen før. De var ikke der for å stå ham imot; men når en mann gjorde det han hadde gjort i templet, var det deres plikt å prøve fullmaktene hans.

Til slutt gjengir Markus det andre leddet i spørsmålet: «Eller» – hvis du ikke har den rette fullmakten fra rabbinerne – «hvem ga deg denne fullmakten til å gjøre disse tingene?» Det synes tydelig å peke på deres påstand om at den makten Jesus utøvde, var gitt ham av ingen ringere enn Beelsebul.

Men Herren svarte på spørsmålet deres, samtidig som han avslørte den listen og feigheten som lå bak. På utfordringen om hans myndighet og den mørke antydningen om Satans virksomhet svarte han med å vise til døperen Johannes. Johannes hadde gitt fullt vitnesbyrd om at Kristus var sendt av Faderen, og «alle mente om Johannes at han virkelig var en profet». Var de tilfreds med det? Hva mente de om den

dåpen som forberedte Kristi komme? De ville ikke, eller kunne ikke, svare.

Dersom de sa at døperen var en profet, betydde det ikke bare at Jesu sendelse hadde fullmakt, men også at de var kalt til å tro på ham. På den andre siden var de redde for å ta avstand fra Johannes offentlig. Da de så påsto at de ikke visste, felte de dommen over seg selv. Unnskyldningen var så grovt og åpenbart uærlig at Kristus kunne nekte å drøfte dette punktet videre med dem.

2. De hadde ikke lyktes med å få ham i strid med de geistlige myndighetene. Nå prøvde de noe farligere: å bringe ham i konflikt med de verdslige. Vi husker Romas stadig årvåkne mistenksomhet, Pilatus' tyranni og de lumpne knepene til Herodes, som var i Jerusalem på den tiden (Luk 23,7). Da føler vi uten videre at selv den minste innrømmelse fra Jesu side når det gjaldt keiserens myndighet, ville ha vært helt skjebnesvanger.

Om ugjendrivelige vitner kunne bevise at Jesus hadde stilt seg på siden av det såkalte «nasjonalistiske» partiet, eller bare oppmuntret det, ville han raskt ha gått til grunne, slik Judas fra Galilea gjorde (Apg 5,37). Slik ville de jødiske lederne lett ha nådd sitt mål, og folkets harme over det ville bare ha rammet den forhatte romerske makten.

Hvor stor faren var som truet Jesus, kan vi se av dette: Til tross for hans klare svar var anklagen om at han førte folket vill og forbød å gi keiseren skatt, likevel en av dem som ble reist mot ham for Pilatus (Luk 23,2).

Hensikten med anslaget var å «lure på» ham og utforske hans innerste tanker (Luk 20,20) og om mulig «fange ham i ord» (Matt 22,15). Derfor kom ikke de gamle fariseerne, som han kjente og ville ha vært på vakt mot, men noen av disiplene deres – tilsynelatende alvorlige, samvittighetsfulle menn. Med dem hadde noen av «herodianerne» slått seg sammen. De var ikke en sekt eller en lærerretning, men et politisk parti på den tiden. Vi vet forholdsvis lite om de dypere politiske bevegelsene i Judea. Men vi tar neppe mye feil om vi ser herodianerne som et parti som ærlig godtok Herodes' hus som innehavere av den jødiske tronen.

De lot som om de var rettferdige, og kom nå til Jesus med honningsøte ord. Ordene skulle ikke bare avvæpne hans mistanke. Ved å appellere til hans fryktløshet og hans udelte vilje til det rette ville

de få ham til å binde seg uten forbehold. Var det tillatt for dem å gi keiseren skatt, eller ikke? Skulle de betale koppskatten på én drakme, eller nekte?

Vi vet hvordan senere jødedom ville ha svart på et slikt spørsmål. Den slår fast at retten til å prege mynt innebærer myndighet til å kreve inn skatt. Myntretten er dessuten et så klart bevis på at landet virkelig har et styre, at det blir en ubetinget plikt å underordne seg det. På den andre siden fantes det et sterkt parti i landet, som mange av de edleste sjeler ville ha sympati med, ikke bare politisk, men også åndelig. Det hevdet at å betale skattepengene til keiseren i virkeligheten var å anerkjenne hans kongemakt og dermed fornekte Herrens, han som alene var Israels konge.

Om den betenkeligheten disse mennene ga uttrykk for, var ekte, ville den derfor ha vakt medfølelse. Men hvilket valg ble her lagt fram for Kristus? Hadde han sagt nei, ville det vært å befale opprør. Hadde han bare sagt ja, ville det vært å såre dype følelser og i folkets øyne på en måte gjøre sitt eget krav på å være Israels Messias-konge til løgn.

Men Herren slapp unna denne «fristelsen» – for han var sann, og derfor var den ingen virkelig fristelse for ham. Han så straks deres hykleri og avslørte det, og samtidig svarte han på smigeren deres om at han var «sannferdig». Han ga dem et virkelig svar da han pekte på bildet og påskriften på mynten han hadde bedt om, og sa: «Gi keiseren det som keiserens er, og Gud det som Guds er!» (Mark 12,17).

Det gjorde langt mer enn å refse deres hykleri og frekkhet. Det svarte ikke bare på dette spørsmålet deres for alle alvorlige mennesker på den tiden, slik det måtte stå for dem. Det avgjør også for alle tider og under alle forhold det prinsippet som ligger under. Kristi rike er ikke av denne verden. Et sant gudsstyre strider ikke mot å underordne seg den verdslige makten i det som virkelig hører den til. Det politiske og det åndelige verken omfatter eller utelukker hverandre; de står side om side, på hvert sitt område. Staten har Guds stadfestelse, og gudsdyrkelsen har Guds stadfestelse – og begge er like fullt Guds ordning.

Det var et svar som løftet striden opp på et helt annet plan, der det ikke var noen motsetning mellom det en skylder Gud, og det en skylder mennesker. Det talte heller ikke hardt om de nasjonale lengslene, og det førte ikke Romas sak. Det sa ikke om romerstyret var rett eller skulle vare. Det sa bare det som alle må ha følt var guddommelig.

Og slik «gikk» de som var kommet for å «fange» ham, «bort» – ikke overbevist eller omvendt, men i stor undring.

3. Trett av striden hadde Mesteren forlatt dem han hadde talt til i søylegangene. Mens mengden trettet om hans ord eller hans person, hadde han gått opp trappen som førte fra «terrassen» inn i selve tempelbygningen. Trinnene vendte mot «kvinnenes forgård», og fra dem kunne han se rett inn i den. På trinnene, eller innenfor porten – for ingen andre steder var det tillatt – satte han seg og så på mengden. Offertiden var over. De som ennå var igjen, ble der for å holde sin egen andakt, bære fram sine egne offer eller innfri løfter og gaver.

Templets topografi, særlig i denne delen, er ikke uten vanskeligheter. Men vi vet at det var ordnet for å ta imot gaver til templet og til de fattige under søylerekkene rundt «kvinnenes forgård», som likevel ga plass til mer enn 15 000 tilbedere i midten.

Langs søylerekkene sto de tretten trompetformede kistene. Et sted her må vi også plassere to kamre: «de tauses kammer», for gaver som i hemmelighet skulle deles ut til barn av fromme fattige, og kammeret der løftekar ble satt inn. Kanskje var det her også et eget kammer for gaver. Hver av disse «trompetene» hadde en innskrift som viste hva gaven gjaldt – enten det var for å gjøre opp for tidligere forsømmelse, betale for visse offer, skaffe røkelse og ved, eller andre gaver.

Når de gikk bort til den ene eller andre kisten, bar noen preg av selvrettferdighet, andre av prangende stas, og noen gikk glade til en lykkelig plikt. «Mange rike ga mye.» Tilbøyeligheten til det var så sterk at det, som vi allerede har nevnt, måtte gis en lov som forbød å gi mer enn en viss del av det en eide, til templet.

Mens Jesus satt og så på fra trinnene, ble blikket hans festet ved en enslig skikkelse. Markus' ord tegner en fortelling av usedvanlig vemod: «Da kom det én fattig enke.» Vi kan se henne komme alene, som om hun skammet seg over å blande seg med mengden av rike givere; skammet seg over at noen så gaven hennes; kanskje skammet seg over å bære den fram. Hun var en «enke», i klærne til en ensom sørgende, og hennes kår, utseende og framferd var en «fattigs». Han så nøye på henne og forsto henne rett.

Hun hadde bare de minste myntene i hånden, «to skjerver» – to *perutot* – og vi bør vite at det ikke var tillatt å gi mindre enn det. Til sammen utgjorde de to skjervene en nittisekstedel av en denar, og en

denar var omtrent en dagslønn. Men det var «alt det hun hadde å leve av». Og dette bar hun nå ydmykt fram for Gud.

Han talte ikke oppmuntrende ord til henne, for hun vandret i tro. Han lovet henne ikke noe igjen, for lønnen hennes var i himmelen. Men selv om han ikke talte til henne, må solskinnet fra ordene hans ha falt inn i hennes ensomme hjerte. Og selv om hun kanskje ikke visste hvorfor, må det ha vært en lykkelig dag da hun ga «alt det hun hadde å leve av», til Gud. Slik er kanskje hvert offer for Gud desto mer velsignet når vi ikke vet om velsignelsen.

4. Én hendelse til den dagen gjenstår å fortelle (Joh 12,20–50). Men den henger så nøye sammen med det Herren talte etterpå, at de to ikke kan skilles. Bare Johannes forteller om den, og han forteller den som én i en rekke stadig klarere åpenbaringer av Kristus: først ved inntoget i byen, og så i templet – etter tur for grekerne, ved røsten fra himmelen og for folket.

Det var, slik vi tenker oss det, kvelden etter en lang dag med undervisning. Mens solen hadde hastet rødt mot nedgangen, hadde han talt om den andre solnedgangen, med himmelen glødende av dom, og om mørket som skulle følge – men også om det bedre lyset som skulle stige fram i det. Disse «menn med andre tungemål» hadde hørt ham i søylegangene i templet – sett ham i hans underfulle gjerninger dagen før og hørt ham i hans underfulle tale denne dagen. De var «proselytter», grekere av fødsel, som hadde famlet seg fram til jødedommens forhall, nettopp da de første lysstrålene falt innenfor, på dens alter.

Og da skyggene samlet seg om forgården og søylegangene i templet, ville de gjerne «se» ham – ikke på avstand, men nær, og tale med ham. De var blitt «rettferdighetens proselytter»; nå ville de bli disipler av «Herren, vår rettferdighet» (Jer 23,6). Som proselytter var de kommet til Jerusalem «for å tilbe», og nå ville de lære å lovprise. Men de var ennå barn i det åndelige, og i sin beskjedenhet våget de ikke gå direkte til Jesus. De kom med bønnen sin til Filip fra Betsaida.

Vi vet ikke hvorfor de gikk til ham: om det var slektsbånd, om Filips oppdragelse eller tidligere kår knyttet ham til disse «grekerne», eller om noe ved hans stilling i apostelkretsen eller noe som nettopp hadde hendt, styrte valget. Heller ikke han våget å gå direkte til Jesus – så lite forsto apostlene den innerste meningen hos sin Mester. Han gikk til sitt bysbarn, som hadde vært hans venn og meddisippel fra tidlig av,

og som nå sto Mesteren så nær: Andreas, Simon Peters bror. Sammen kom de to til Jesus, og Andreas gikk visst foran.

Jesu svar viser det vi i alle fall måtte vente: at disse hedningene som var vunnet for jødedommen, fikk det de ba om, selv om det ikke er sagt uttrykkelig. Det er svært vanskelig å avgjøre om noe av det han talte, og i så fall hva, var rettet til grekerne, og hva til disiplene.

Men det er klart nok for oss at vår Herre først og fremst talte til disse grekerne, og dernest til sine disipler. Han talte om meningen med sin forestående død, om nødvendigheten av å være tro mot ham i den, og om velsignelsen som er knyttet til det.

Han var ikke uvitende om det forferdelige som dette innebar (Joh 12,27–28a). Han var sant menneske, og hans menneskelige sjel var forferdet ved tanken på det. Han var sant menneske, derfor følte han det; sant menneske, derfor sa han det, og slik led han også med dem i den kampen som ventet dem.

Han var i sannhet menneske, men også i sannhet mer enn menneske. Derfor kom både det ønsket han ga uttrykk for, og samtidig seieren over ønsket: «Og hva skal jeg si? Far, frels meg fra denne time! Men nei, derfor er jeg jo kommet til denne time.» Og den tilsynelatende disharmonien løses opp idet både det menneskelige og det guddommelige i Sønnen – tro og skuen – går sammen i herlig samklang: «Far, herliggjør ditt navn!»

En slik påkallelse og bønn, under slike forhold, kunne ikke bli stående ubesvart hvis han var Messias, Guds Sønn. Som ved dåpen hans kom det en røst fra himmelen også ved denne dåpen til selvfornedrelse og fullkommen underkastelse under lidelsen. Alle kunne høre den, men bare han kunne forstå ordene: «Jeg har herliggjort det, og jeg skal igjen herliggjøre det!» (Joh 12,28b–33). Disse ordene satte Guds stadfestende segl på alt Kristi verk fram til nå og gjorde det sikkert for det som skulle komme. Ordene som stadfestet, kunne bare være for ham selv; men «røsten» var for alle.

Hva gjorde det at noen talte om den som torden en vårkveld, mens andre, med bedre grunn, tenkte på englerøster? For ham bar røsten den forsikringen som hele tiden hadde vært grunnen for hans krav, slik den var trøsten i hans lidelser: Som Gud før hadde herliggjort seg selv i Sønnen, skulle det også bli i framtiden, når det verket han hadde fått å gjøre, ble fullført. Og dette talte han nå, mens han så

på disse grekerne som sinnbildet og førstegrøden av det verket som skulle fullføres i hans lidelse. Da så han frukten av sin sjels møye og ble mettet (Jes 53,11).

Om begge deler talte han i profetisk presens. For hans blikk var dommen allerede kommet over denne verden, slik den lå i den ondes makt; for dens fyrste var kastet ut av sitt nåværende herredømme. Og i stedet for ham drog den korsfestede Kristus «alle» til seg og opp med seg, med suveren, seirende makt og som frukt av sitt verk – «opphøyet fra jorden» i dobbel betydning.

Jødene som hørte det, forsto ham så langt at ordene hans gjaldt hans bortgang fra jorden, eller hans død; for det var en vanlig jødisk måte å uttrykke seg på. Men selv i det de forsto, hadde de en vanskelighet. De forsto ham slik at han skulle bli tatt bort fra jorden. Men de hadde alltid lært av Skriftene at Messias, når han var fullt åpenbart, skulle bli værende for alltid – eller, som rabbinerne uttrykte det, at hans herredømme skulle følges av oppstandelsen. Eller mente han noen annen med uttrykket «Menneskesønnen»?

Herren gikk ikke inn på den delen av spørsmålet som var ment som strid; det ville heller ikke ha passet i denne «timen». Men på spørsmålet deres svarte han fullt ut, og det med en slik alvorlig og kjærlig formaning som passet for hans siste tale i templet. Ja, det var slik! Bare en liten stund skulle lyset være blant dem. De måtte skynde seg å bruke det, så ikke mørket skulle komme over dem – den som vandret i mørket, visste ikke hvor han gikk hen. Om de bare, mens de ennå hadde «lyset», ville lære å tro på lyset, så de kunne bli lysets barn!

Dette var hans siste kall til dem før han trakk seg tilbake for å holde sin sjels sabbat før den store striden (Joh 12,36b). Og som et etterord samler forfatteren av det fjerde evangeliet den store motsetningen mellom Israel og Kristus (Joh 12,37–43). Enda han hadde gjort så mange tegn, trodde de ikke på ham. Og denne forsettlige vantroen deres var oppfyllelsen av Jesajas profeti fra gammel tid om Messias (Jes 53,1).

Slik var Israel. Men hva var på den andre siden summen av Kristi virke? Hans vitnesbyrd steg nå så høyt at alle kunne høre det («Jesus ropte», Joh 12,44). Fra først til sist hadde dette vitnesbyrdet pekt fra ham selv opp til Faderen. Innholdet var virkeligheten og oppfyllelsen av det som Det gamle testamente hadde gjemt i seg og litt etter litt

foldet ut for Israel, og gjennom Israel for verden: at Gud er Far. Å tro på ham var i virkeligheten ikke tro på ham, men tro på ham som hadde sendt ham. Et trinn høyere: Å se Kristus var å se ham som hadde sendt ham (Joh 12,45–48).

Enda en gang, og med mer ettertrykk enn noen gang før, kom den siste henvisningen til at Faderen hadde sendt ham (Joh 12,49–50). Fra først til sist hadde det ikke vært hans eget verk. Hva han skulle si og hva han skulle tale, hadde Faderen selv gitt ham befaling om. Ja, denne befalingen, og det han talte i den, var ikke bare lære og heller ikke lov: den var evig liv. Det han talte, talte han slik Faderen hadde sagt ham.

To ting er summen av evangelienes beretninger: Israels historie og folkets nødvendige vantro, og Kristus som den Gud har sendt, som Gud har vitnet om, og som åpenbarer Gud og bringer lys og liv som Faderens gave og bud – Kristus som gir seg helt over til denne sendelsen og legemliggjør den. De forklarer hva beretningene betyr, og legger fram deres mål og lærdom.

Kapittel 74. Saddukeerne og oppstandelsen

Den tredje dagen i påskeuken. Saddukeerne og oppstandelsen – den skriftlærde og det store budet – spørsmålet til fariseerne og den siste advarselen mot dem.

(Matt 22,23–33; Mark 12,18–27; Luk 20,27–39; Matt 22,34–40; Mark 12,28–34; Matt 22,41–46; Mark 12,35–40; Luk 20,40–47; Matt 23)

Vi husker at Kristus i hele den tidligere fortellingen bare én gang var kommet i åpen strid med saddukeerne. Det var da de – betegnende nok – ba ham om «et tegn fra himmelen» (Matt 16,1). Med sin rasjonalisme så de nok på hele bevegelsen som frukt av uvitende svermeri.

Men nå hadde Jesus tatt en slik stilling i templet og vant så tydelig folket for seg at de ikke lenger kunne stå og se på, om ikke for annet så for å verge sin egen stilling. Kanskje spilte det også inn at fariseerne var blitt slått og sto maktesløse. I alle fall får vi inntrykk av at de saddukeerne som nå gikk til Kristus, var utsendinger, og at spørsmålet de stilte, var vel gjennomtenkt.

Målet deres var sikkert ikke en alvorlig drøfting. De ville bruke et langt farligere våpen: latterliggjøring. Forfølgelse kunne folket ha tatt ille opp, og på åpen motstand ville alle ha vært forberedt. Men å komme med iskald høflighet og filosofisk ro, gjøre den berømte læreren fra Galilea målløs med et vel utformet spørsmål og vise hvor urimelig læren hans var – det ville ha vært det hardeste slaget mot hans sak.

Hadde saddukeerne lyktes, ville de samtidig ha vunnet en glimrende seier for sin egen lære og slått sine fariseiske motstandere sammen med læreren fra Galilea. Angrepet skulle gjelde oppstandelsen – det

samme emnet som den grovere vantroen fortsatt helst tar fram når den vender seg til massenes «sunne fornuft».

Saddukeerne ville her ikke godta noen henvisning til profetenes høyt poetiske språk; profetene la de i alle fall mindre vekt på. De krevde bevis fra lovens klare og nøyaktige bokstav, den bokstaven som fariseerne utnyttet til hver tøddel og prikk for sine læresetninger, og som de alene utledet dem av. Også her ble det fariseismens straff at forutsetningene i deres eget system gjorde det sårbart.

Fariseerne ville forgjeves vise til Jesaja, Esekiel, Daniel eller Salmene. Brukte de ordene om at «dette folket skal reise seg» (5 Mos 31,16; NB: «vil dette folket komme til å drive hor»), ville saddukeerne med rette svare at sammenhengen ikke tillot å bruke dem om oppstandelsen. Viste de til Jes 26,19, ville saddukeerne svare at løftet måtte forstås åndelig, som synet av de tørre knoklene hos Esekiel. Og en henvisning som den at vinen får «leppene hos dem som sover, til å tale» (Høys 7,9; NB: «som flyter lett over leppene hos dem som sover»), krevde neppe noen alvorlig gjendrivelse.

Tilleggene som fariseerne hadde lesset på læren om oppstandelsen, ville dessuten ikke bare omgi den med nye vanskeligheter; de tok også fra det enkle faktum dets majestet. Det ble for eksempel drøftet om et menneske skulle oppstå i klærne sine. En rabbiner prøvde å bevise det med hvetekornet, som blir begravet «nakent», men står opp kledd. Noen rabbinere mente endog at mennesket skulle oppstå i nøyaktig de samme klærne som det ble begravet i, mens andre nektet det.

På den annen side viste de på en vakker måte at legeme og sjel til sist måtte dømmes sammen. Slik kunne hver av dem få sin rettferdige dom når de to tvistet om hvem av dem menneskets synder skyldtes – eller rettere de to sammen, for det var sammen de hadde syndet.

Videre sluttet rabbinerne av Samuels tilsynekomst (1 Sam 28,14) at de oppstandne skulle se ut nøyaktig som i livet, ja, ha de samme legemlige feilene, som lamhet, blindhet eller døvhet. Først senere skulle de bli helbredet, ble det hevdet. Ellers kunne fiendene si at Gud ikke hadde helbredet dem mens de levde, men gjorde det da de var døde, og at de kanskje ikke var de samme personene.

På sett og vis enda merkeligere var påstanden om at det fantes huler under jorden. Der skulle legemet rulle til det nådde Det hellige land,

for så å stå opp til nytt liv der, slik at alle de fromme i Israel kunne oppstå på Israels hellige jord.

Men jo heftigere læren ble bestridt av hedninger, saddukeere og kjettere, slik mange beretninger i Talmud viser, og jo mer den ble lesset med håndfaste legender, desto mer må vi beundre hvor fast fariseerne holdt på den.

Håpet om oppstandelsens verden kommer fram i nesten alle Israels åndelige ytringer. Det er en av de få læresetningene der fornektelsen ifølge Mishna fører til tap av det evige liv. Talmud forklarer det – nesten med Kristi ord – med at det i Guds gjengjeldelse bare er «mål for mål». Selv i overdrivelsen er det noe ærverdig ved påstanden om at det bare er vår uvitenhet som gjør at vi ikke ser oppstandelsen i hver del av Bibelen og hører den i hvert bud i loven.

Men for Kristus måtte oppstandelsen nødvendigvis ha en annen plass. Den var det aller helligste i hans gjernings helligdom, og mot den gikk han hele tiden. Samtidig var den den levende hjørnesteinen i den kirken han hadde bygd, og kirkens spir, som med løftet finger alltid pekte alle mennesker mot himmelen. Men om slike tanker knyttet til hans oppstandelse kunne Jesus ikke ha talt til saddukeerne. På den tiden ville ikke engang hans egne disipler ha forstått dem. Han møtte saddukeernes spissfindige innvending med de høyeste og mest åndelige ord som de likevel kunne forstå. Hadde de tatt imot dem, ville ordene ha ført dem langt ut over fariseernes ståsted.

Fortellingen som saddukeerne kledde hånen sin i, skulle også i det skjulte ramme deres fariseiske motstandere. Den gamle forskriften om at en mann skulle gifte seg med sin brors barnløse enke (5 Mos 25,5 ff.), var kommet mer og mer i vanry etter hvert som den opprinnelige grunnen til den mistet sin kraft. Men det som interesserer oss mest her, er dette: De som i Talmud kalles «samaritanene», men etter vår mening var saddukeerne, mente at budet om å gifte seg med brorens enke bare gjaldt en forlovet hustru, ikke en som virkelig hadde vært gift. Det gir brodd til stridsspørsmålet de stilte Jesus.

Et tilfelle som det de fortalte om, en kvinne som etter tur hadde vært gift med sju brødre, kunne etter jødisk lov virkelig ha hendt. Nå spurte de hvem sin hustru hun skulle være i oppstandelsen. Spørsmålet bygde naturligvis på fariseernes grovt materialistiske forestillinger. Slik foregrep saddukeernes innvending i en viss forstand visse

innvendinger fra den moderne materialismen. Innvendingen gikk ut fra at tidens forhold skulle gjelde i evigheten, og at vilkårene for de synlige ting også gjaldt de usynlige. Men kanskje er det annerledes, og framtiden kan åpenbare det vi ikke ser nå.

I sitt svar til saddukeerne viste Kristus først til Guds kraft (Matt 22,29–30 med parallellene). Det Gud ville gjøre, var noe helt annet enn de forestilte seg: ikke en ren gjenoppvekkelse, men en forvandling. Den kommende verden skulle ikke være en gjentakelse av den som var forgått – hvorfor skulle den ellers ha forgått? – men en gjenfødelse og fornyelse.

Og det legemet vi skulle bli kledd med, skulle være likt det englene har. Det som i våre forhold nå er av jorden og av vårt nåværende legeme av synd og forgjengelighet, skal derfor opphøre; det som er evig i dem, skal bestå. Men Guds kraft skal forvandle alt: det jordiske nå til det himmelske siden, fornedringens legeme til opphøyelsens.

Heller ikke bør det stige opp spørsmål her som mørke skyer, for eksempel om de forholdene som her på jorden er oss så dyrebare, ja, så hellige, skal vare. Visselig skal de bestå, slik alt som er av Gud og er godt; bare det jordiske i dem skal opphøre, eller rettere bli forvandlet sammen med legemet.

Ja, vi skal også kjenne hverandre igjen, og ikke bare ved sjelens fellesskap. Slik sinnet allerede nå setter sitt preg på ansiktstrekkene, skal sjelen da, når alt blir helt sant, gi seg selv legeme og prege det ytre helt. Da skal vi for første gang fullt ut kjenne igjen dem vi da skal kjenne til bunns – med alt jordisk i dem lagt bak, og alt som er av Gud og godt, fullt utviklet og modnet til fullkommen skjønnhet.

Men vår Herre ville ikke bare gi et motsvar; han ville virkelig svare saddukeerne. Naturligvis holdt han seg på Mosebøkenes grunn når han talte til dem. Likevel var det ikke bare loven, men hele Bibelen han viste til, ja, det som ligger under selve åpenbaringen: forholdet mellom Gud og mennesket.

Han som ikke bare historisk, men i fullest forstand kaller seg Abrahams Gud og Isaks Gud og Jakobs Gud, kan ikke la dem være døde. Åpenbaring betyr ikke bare et faktum i fortiden – en død bokstav, slik tradisjonalismen forestiller seg den. Den betyr et levende forhold. «Gud er ikke de dødes Gud, men de levendes. For de lever alle for ham» (Luk 20,38).

Saddukeerne ble brakt til taushet, folket ble slått av undring, og selv noen av de skriftlærde måtte uvilkårlig innrømme: «Mester, du svarte godt!» (Luk 20,39). Ett punkt krever likevel vår oppmerksomhet. Det er merkelig at rabbinismen har utsagn som ligger svært nær begge disse argumentene til Kristus. En senere rabbiner skal ofte ha sagt at det i den kommende verden verken skal være mat eller drikke, fruktbarhet eller formering, handel eller misunnelse, hat eller strid. De rettferdige skal sitte med kroner på hodet og nyte glansen av *Sjekina* (Guds herlighet som er nær). Det lyder som en rabbinsk omarbeiding av Kristi ord.

Når det gjelder det andre punktet, forteller Talmud om en drøfting av oppstandelsen med «saddukeere», eller kanskje jødiske kjettere (jødekristne kjettere). Til sist brakte rabbi Gamaliel II motstanderne sine til taushet ved å vise til løftet om å leve lenge «i det landet Herren med ed lovte deres fedre å gi dem» (5 Mos 11,9; NB: «lovte å gi deres fedre og deres etterkommere»). «Dem», understreket rabbineren, ikke «dere».

Selv om dette nesten helt bommer på den åndelige meningen i Kristi resonnement, har det umiskjennelig kristen opprinnelse. Det reiser videre spørsmål som disse: Hva lærte jødene i den stadige omgangen mellom jødekristne og jøder? Og kan det ikke være mye i Talmud som bare er overtatt og omarbeidet fra Det nye testamente?

Vår Herres svar fikk også flere følger. Slik vi ser det, var noen «skriftlærde» blant dem som hørte det korte, men avgjørende ordskiftet mellom Jesus og saddukeerne. De kalles også «lovlærde» og «lærere i loven», altså fagfolk som tolket og praktiserte den jødiske loven. En av dem, kanskje han som hadde utbrutt: «Mester, du svarte godt!», skyndte seg bort til en flokk fariseere.

Det krever ingen stor fantasi å se dem for seg samlet i templet den dagen, mens de fulgte hver bevegelse Frelseren gjorde. Da «den skriftlærde» kom bort til dem, fortalte han vel hvordan Jesus bokstavelig talt hadde «satt munnkurv på» saddukeerne (Matt 22,34; NB: «stoppet munnen på») – slik vi etter Guds vilje skal «stoppe munnen på uforstandige og uvitende mennesker» ved å gjøre det gode (1 Pet 2,15).

Beretningen vakte utvilsomt blandede følelser. Den sterkeste var nok denne: Jesus hadde riktignok slått saddukeerne på denne måten, men han ville ikke makte andre spørsmål om de bare ble lagt riktig

fram med fariseisk lærdom. Slik kan vi forstå at en av dem, kanskje den samme skriftlærde, tilbød seg å ta på seg oppgaven, og at spørsmålet hans, som Matteus forteller, i en viss forstand virkelig var ment å «friste» Jesus.

Vi ser her bort fra rabbinernes velkjente skille mellom «tunge» og «lette» bud. Rabbinismen erklærte nemlig de «lette» for like bindende som de «tunge», og de skriftlærdes bud for «tyngre» (eller mer bindende) enn Skriftens. Den lærte også at ett bud ikke skulle regnes for å gi større lønn – og derfor holdes mer omhyggelig – enn et annet. Den som spurte, hadde ikke slike tanker i hodet, men heller det allmenne spørsmålet, hvordan han enn selv ville ha svart på det. Det ser vi allerede av formen på spørsmålet: «Hvilket bud er det store – det første – i loven?» (Matt 22,36; Mark 12,28).

Slik utfordret kunne ikke Herren nøle med svaret. Ikke for å bringe ham til taushet, men for å tale den fullkomne sannheten siterte han de ordene hver jøde var forpliktet til å gjenta i sin andakt, og som alltid skulle være på hans lepper, i liv og i død, som det innerste uttrykket for hans tro: «Hør, Israel! Herren vår Gud, Herren er én.»

Så fortsatte han og gjentok budet om kjærligheten til Gud, som springer ut av denne bekjennelsen. Men å stanse her ville ha vært å legge fram en teoretisk abstraksjon uten konkret virkelighet, en ren fariseisk dyrkelse av bokstaven. Slik Gud er kjærlighet – det er slik hans vesen viser seg – er kjærligheten til Gud også kjærlighet til mennesket. Derfor er dette andre budet «like stort» som «det største og første budet» (Matt 22,38–39). Det var et fullt svar til den skriftlærde da han sa: «Det finnes ikke noe annet bud som er større enn disse» (Mark 12,31).

Men det var mer enn et svar da han, slik Matteus forteller, la til: «På disse to budene hviler hele loven og profetene» (Matt 22,40). For vårt formål her betyr det lite hvordan jødene på den tiden forsto og tolket disse to budene. De visste hva det betydde at loven og profetene «hviler» – egentlig «henger» – på dem, for det var et jødisk uttrykk. I det minste for et øyeblikk mistet tradisjonalismen sitt grep. Da Kristus pekte på det, så den skriftlærde lovens overveldende moralske skjønnhet. Han var «ikke langt borte fra Guds rike» (Mark 12,33–34).

Uten å henvende seg til noen bestemt la Kristus nå fram for dem alle det som kanskje var det mest kjente emnet i deres teologi: Mes-

sias' ætt. Hvem var han sønn av? Da de svarte: «Av David», viste han dem til åpningsordene i Salme 110, der David kaller Messias «Herre». Argumentet bygde naturligvis på den dobbelte forutsetningen at salmen var av David, og at den var messiansk. Ingen av delene ville den gamle synagogen ha dratt i tvil.

Herren ledet tilhørernes oppmerksomhet mot denne tilsynelatende motsigelsen om Messias. Men vi ville ta grundig feil om vi trodde at han med det bare ville vise hvor ute av stand fariseerne var til å lære de høyere sannhetene i Det gamle testamente. Han ville langt mer: Slik han hadde gjort i beviset for oppstandelsen og i synet på det store budet, ville han peke på åpenbaringens store og harmoniske enhet.

Hver for seg ser de to utsagnene – at Messias var Davids sønn, og at David kalte ham Herre – ut til ikke å kunne forenes. Men når de møtes i Messias' person, hvor harmoniske er de ikke, og hvor mye lærer de ikke om Kristi rike og hans gjerning, både Israel i gammel tid og alle mennesker!

Fra dette beviset på at Israels lærere ikke var skikket til den stillingen de gjorde krav på, var det bare ett skritt til en høytidelig advarsel om det samme.

Til å begynne med ville Kristus at de skulle forstå at han verken ønsket den myndigheten de gjorde krav på, for seg selv eller for disiplene sine, og at han heller ikke ville egge folket til å gjøre motstand mot den. Tvert imot: Så lenge de hadde myndigheten, skulle de – med Mishnas uttrykk – regnes som om Moses selv hadde innsatt dem, som om de satt «på Mose stol» (Matt 23,2). De skulle adlydes så langt det bare gjaldt de ytre skikkene.

Vi minner også om at forskriftene Kristus siktet til, hørte til den jødiske kirkeretten og ikke gjaldt noe som virkelig kunne binde samvittigheten – unntatt hos fariseerne, de gamle eller våre moderne. Men mens folket adlød de ytre påbudene deres, skulle de like fullt sky den ånden som preget fariseernes skikker.

Her blir det reist en dobbel anklage mot dem: mangel på åndelig alvor og kjærlighet (Matt 23,3–4), og ren utvortes fromhet, forfengelighet og selvsøkelse (Matt 23,5–7). Nå avbrøt Kristus talen for å advare disiplene mot de første begynnelsene til det som hadde fått så fryktelige følger, og for å vise dem den bedre veien (Matt 23,8–12).

Dette er den første delen av Kristi anklage. Før vi går videre til de neste, kan vi gi noen forklaringer som belyser den. Den første anklagen, at de bandt sammen tunge byrder som var vonde å bære, og lesset dem på menneskenes skuldrer, trenger neppe bevis. Som vi ofte har vist, satte rabbinismen overleveringens forskrifter over lovens. Det lå i systemets natur, for de skulle jo være den autoritative utleggingen av den skrevne loven og et tillegg til den.

Riktignok var det en allmenn regel at en ikke skulle påby noen forskrift som var tyngre enn menigheten kunne bære. Likevel innrømmet de at lovens ord inneholdt både det som «lettet» og det som «gjorde tyngre», mens de skriftlærdes ord bare inneholdt det som «gjorde tyngre». Et annet prinsipp var at en «skjerpelse», en økning av byrden, måtte holdes fast når den først var innført. Slik ble byrdene uutholdelige. Og skylden hvilte like mye på begge de store rabbinske skolene.

Det er ikke så lett å forstå den andre delen av Kristi anklage. Det var riktignok mange hyklere blant dem, som med Talmuds ord kunne «lette for seg selv og gjøre tungt for andre». Men anklagen om at de ikke ville røre byrdene med en finger, kunne neppe gjelde fariseerne som parti – heller ikke i den forstand at rabbinsk oppfinnsomhet som regel fant en utvei for å slippe det som var ubehagelig. Vi vil derfor forstå ordet slik at de ikke «lettet» der de kunne ha gjort det, eller med tanke på det prinsippet de selv vedgikk: at forskriftene deres alltid gjorde tyngre, aldri lettere.

Med denne anklagen om uekthet og mangel på kjærlighet henger anklagene om utvortes fromhet, forfengelighet og selvsøkelse nøye sammen. Her kan vi bare gjøre et utvalg av de mange bevisene for dem.

Ut fra en rent ytre tolkning av 2 Mos 13,9.16 og 5 Mos 6,8; 11,18 ble det skikk å bære bønneremmer, eller *tefillin* («bønnebånd»), som de ble kalt. Som leseren vil huske, var det små firkantede kapsler kledd med lær. I dem lå det små pergamentruller med disse fire avsnittene av loven: 2 Mos 13,1–10 og 11–16; 5 Mos 6,4–9 og 11,13–21. Bønneremmene ble festet med lange lærremmer på pannen og rundt venstre arm, nær hjertet. De ble omgitt med den mest overtroiske ærefrykt, og i senere tid ble de endog brukt som amuletter.

Likevel bekrefter Talmud selv at skikken med å bære bønneremmer hele tiden – eller kanskje å gjøre dem brede og minneduskene store – var ment «for å bli sett av menneskene» (Matt 23,5). Ja, rabbinerne måtte med rene ord slå fast som prinsipp at bønneremmene ikke skulle bæres for å vise seg fram.

Anklagen for forfengelighet og selvsøkelse trenger neppe noe utførlig bevis. De krevde iøynefallende æresbevisninger: de fremste plassene i gjestebudene og i synagogen, ærbødige hilsener på torget, den pralende gjentakelsen av tittelen «rabbi» eller «abba» («far») eller «mester», eller æren av å bli anerkjent som «den største». Det alvoret Talmud iblant advarer med mot slike motiver for studier eller fromhet, er i seg selv bevis nok.

Rikets lov, slik han gang på gang lærte, var det motsatte (Luk 14,11; 18,14). Når det gjaldt målet, skulle de søke storheten i å tjene; og den anerkjennelsen som skulle komme fra Gud, skulle være opphøyelse gjennom fornedrelse.

Det var ikke et brudd i talen, men heller en skjerpelse av den, da Kristus nå vendte seg til den endelige fordømmelsen av fariseismen i dens synd og hykleri (Matt 23,13–33). Hans offentlige gjerning hadde begynt med de åtte saligprisningene i Bergprekenen; nå avsluttet han den med åtte ve-rop. De er utstrømningen av hans hellige vrede, det siste og fulleste vitnesbyrdet mot dem som ved sin skyld skulle dra Jerusalem inn i felles synd og felles dom.

Det første ve mot fariseismen gjaldt at de stengte Guds rike for menneskene ved å stå Messias imot. Alle visste hvor eksklusive kravene deres var når de bandt fromheten til kunnskap og erklærte at en uvitende ikke kunne være from.

Det andre ve gjaldt deres griskhet og hykleri. De holdt lange bønner, men hvor ofte dekket ikke det over den groveste egenkjærlighet, helt til å «ete opp» enkers hus!

Det tredje ve gjaldt deres iver etter å vinne tilhengere, som bare førte til at de gjorde dem de vant, til helvetes barn, to ganger verre enn de selv. Mot denne anklagen, rett forstått, har jødedommen forgjeves prøvd å forsvare seg. Men Herren kan her ha siktet, ikke til omvendelse til jødedommen generelt, men til å vinne tilhengere for fariseernes parti. For det var de utvilsomt villige til å fare omkring over hav og land.

Det fjerde ve ble ropt ut over disse veiledernes moralske blindhet mer enn over deres hykleri. Det synes sannsynlig at vår Herre siktet til eder eller besvergelser knyttet til løfter, der spissfindighetene var av det mest innviklede slaget.

Det femte ve gjaldt en av de best kjente og merkeligste jødiske forskriftene. Med den mest tyngende pertentlighet utvidet den Mose lov om tiende til og med til de minste av jordens grøder som var spiselige og kunne oppbevares, som anis. Av slike skulle ifølge noen ikke bare frøene, men i visse tilfeller også bladene og stilkene tiendes. Vi husker at denne samvittighetsfullheten med tienden var et av kjennetegnene på fariseerne. Men vi er neppe forberedt på et eksempel som dette: Talmud forsikrer oss med fullt alvor at eselet til en viss rabbiner var så godt opplært at det nektet å ete korn som det ikke var tatt tiende av!

Fra tienden var overgangen til renselsen naturlig. Den var det andre kjennetegnet på fariseisk fromhet. Vi har sett hvor pertentlig de drøftet spørsmål om ytre renhet for kar. Men ve det hykleriet som brydde seg om det utvendige og ikke ga akt på om det som fylte beger og fat, var skaffet til veie ved rov eller ble brukt til utskeielser. Og hvor blind var ikke den som ikke så at den indre renheten var den virkelige forutsetningen for den ytre!

Ve likeledes et annet slags hykleri, som de foregående bare var utslag av: det ytre skinnet av rettferdighet, mens hjerte og sinn var fulle av urett – slik deres graver, som ble kalket hvert år, så vakre ut utvendig, men innvendig var fulle av dødningeben og all slags urenhet.

Ve til sist det hykleriet som bygde og prydet gravene til profeter og rettferdige og på den måten søkte å fri seg fra delen i skylden hos dem som hadde drept dem. Det var ikke åndelig anger, men nasjonal stolthet som drev dem til dette – den samme ånden av selvtilstrekkelighet, stolthet og ubotferdighet som hadde fått fedrene deres til å begå mordene. Og sto de ikke selv i ferd med å besudle hendene sine med blodet til ham som alle profetene hadde pekt på? Etter Guds dom holdt de raskt på å fylle opp sine fedres mål.

Og tettere og tyngre enn noen gang før falt haglbygen av hans domsord da han forutsa den sikre undergangen som ventet folket for dets ubotferdighet (Matt 23,34–36). Han skulle sende dem profeter, vismenn og skriftlærde, men budskapet og advarslene deres skulle

ikke bli tatt imot – de skulle bare bli møtt med mord, lidelser og forfølgelser. Slik skulle folket bli arving til alt blodet fra de myrdede hellige: fra ham som Skriften forteller var den første som ble myrdet, til den siste martyren for den jødiske vantroen, som overleveringen hadde så mye å fortelle om.

Det var Sakarja, som ble steinet på kongens befaling i forgården til templet (2 Krøn 24,20–22). Ifølge legenden tørket blodet hans ikke inn i de to og et halvt hundre årene som fulgte, men boblet fremdeles på steingulvet da Nebusaradan gikk inn i templet og til slutt hevnet det.[1]

De hadde fortsatt og fullført fedrenes forbrytelser i den samme vantro og slik vist at de var arvinger til all deres skyld. Men samtidig som han forkynte den sikre dommen over dem, ville det ikke ha vært Jesus om han ikke også hadde lagt til den lidenskapelige klagen fra en kjærlighet som, selv når den blir avvist, dveler med lengsel over de fortapte (Matt 23,37–39).

Alle kjente det vanlige bildet av hønen som samler kyllingene sine i ly. De visste også hva det innebar av guddommelig vern, velsignelse og hvile når de talte om å bli samlet under Sjekinas vinger. Gjerne og ofte ville Jesus ha gitt Israel, sitt folk, dette lyet, denne hvilen, dette vernet og denne velsignelsen – men de ville ikke.

Han så seg om på tempelbygningene: Dette huset skal bli liggende øde for dem! Med disse ordene forlot han forgårdene: De i Israel skulle ikke se ham igjen før vantroens natt var over og de ville hilse hans gjenkomst med et bedre hosianna enn det som hadde møtt hans kongelige inntog tre dager før.

[1] Vi trenger neppe minne leseren om at denne Sakarja var Jojadas sønn. Forskjellen i Matteusteksten kan enten skyldes familieforhold vi ikke kjenner, som kunne gi grunn til å kalle ham «Barakias sønn» – den lesemåten er utvilsomt riktig – eller en feil kan ha sneket seg inn i teksten. Hvordan, vet vi ikke, og det betyr lite. Det er utvilsomt denne Sakarja det siktes til.

Kapittel 75. Den siste rekken av lignelser

Den tredje dagen i påskeuken. Den siste rekken av lignelser: om arbeiderne i vingården – om de to sønnene – om de onde vingårdsmennene – om bryllupet for kongens sønn og om bryllupsklærne.

(*Matt* 19,30–20,16; 21,28–32; 21,33–46; *Mark* 12,1–12; *Luk* 20,9–19; *Matt* 22,1–14)

Selv om vi kanskje ikke kan fastslå den nøyaktige rekkefølgen, er det greit å samle den siste rekken av lignelser her. De fleste av dem, om ikke alle, ble fortalt på denne tredje dagen i påskeuken. De fire første ble fortalt for en bredere krets av tilhørere, de tre siste (som behandles i et annet kapittel) for disiplene, da han om kvelden den tredje dagen fortalte dem om «de siste ting» på Oljeberget. De er dommens lignelser, og på en eller annen måte handler de om «enden».

Den første er lignelsen om arbeiderne i vingården (Matt 19,30–20,16). Fordi den handler om «enden», hører denne lignelsen tydelig med til den siste rekken, selv om den kan ha blitt fortalt før påskeuken.

Vi husker hvordan den rike unge mannen ikke gikk inn i riket, enda han var så nær det. Ved den anledningen hadde Kristus advart alvorlig mot faren ved «rikdom» (Matt 19,23–24). Apostlene sto ennå på et lavt åndelig trinn. Derfor var det kanskje bare naturlig at Peter som talsmann for de andre grep etter den lovede lønnen i en slags åndelig griskhet, og at han i en selvrettferdig tone minnet Kristus om de offer de hadde brakt. Det var svært malplassert, men det hørte med til det Herren alltid måtte bære av deres uvitenhet og manglende forståelse av ham og hans gjerning.

Men her lå det en fare for disiplene. De kunne gli over i følelser som lignet dem fariseerne hadde overfor de benådede tollerne, eller den eldste sønnen i lignelsen overfor sin yngre bror. De kunne misforstå de rette forholdene, og dermed selve rikets karakter og arbeidet i det og for det. Det er dette lignelsen om arbeiderne i vingården gjelder.

Prinsippet Kristus legger fram, er dette: Ingenting som er gjort for ham, skal miste sin lønn. Men av en eller annen grunn kan ingen forutsi noe om den, og ingen kan trekke selvrettferdige slutninger. Det følger slett ikke at den som har utført mest arbeid – i alle fall slik vi ser og dømmer – skal få størst lønn.

Lignelsen om arbeiderne er et bilde på dette, og den lærer ikke noe ut over dette. Den viser hvordan det kan gå til at noen som var de første, blir «de siste», og hvor galt eller urett det er å tro at de nødvendigvis må få mer enn andre som tilsynelatende har gjort mer. Kort sagt viser den at arbeid for Kristus ikke er en mengde som kan veies, så mye for så mye, og at det heller ikke er vi som dømmer om når og hvorfor en arbeider er kommet. Men samtidig sier den mye annet.

Først legger vi merke til hvordan «husbonden som gikk ut … for å leie arbeidere til vingården sin», bar seg at. At han ikke sendte forvalteren, men gikk selv, og det ved daggry (Matt 20,1), viser både at det var mye arbeid å gjøre, og at husbonden var ivrig etter å få det gjort.

Denne husbonden er Gud, og vingården er hans rike. Arbeiderne han oppsøker tidlig om morgenen på det travle livets torg, er hans tjenere. Med disse ble han enig om en denar for dagen, som var den vanlige lønnen for en dags arbeid, og så sendte han dem til vingården. Med andre ord sa han at han ville betale dem den lønnen som var lovt arbeidere.

Ved den tredje time (den jødiske arbeidsdagen ble regnet fra soloppgang til solnedgang) gikk han ut igjen. Da han så «andre» stå ledige på torget, sa han til dem: «Gå også dere bort til vingården.» Det var mer enn nok å gjøre i den vingården, nok og mer til å sysselsette dem.

Da han kom, hadde de stått på torget, rede og ventende på å gå til arbeidet, men likevel «ledige» – ennå uten arbeid. Det var kanskje ikke akkurat deres skyld at de ikke var gått før. De var «andre» enn dem som sto på torget da herren kom første gang, og de hadde ikke vært der da.

Men da han nå sendte dem, ga han ikke noe bestemt løfte. De følte at de i sin særlige stilling ikke hadde noe krav. Han sa til dem: «Det som rett er, vil jeg gi dere», og de stolte uten forbehold på ordet hans, på hans rettferdighet og godhet. Slik gikk det igjen både ved den sjette og ved den niende time. Ikke i noe tilfelle ga herren noe annet løfte enn det som lå i hans ord og hans vesen, og arbeiderne ba heller ikke om noe annet.

Nå var arbeidstiden over, og vingårdens herre ba forvalteren sin – her Kristus – betale arbeiderne. Men her ventet den første overraskelsen. Rekkefølgen ved utbetalingen var den motsatte av rekkefølgen ved arbeidet: «Begynn med de siste og fortsett til de første.» Dette er nesten en nødvendig del av lignelsen. Hadde de første arbeiderne fått betalt først, ville de enten ha gått uten å vite hva som ble gjort med de siste, eller – om de var blitt – kunne de ikke ha reist innvendingen sin uten å vise åpenlys ondskap mot naboene.

Videre merker vi oss, som et tegn på sinnelaget hos dem som kom senere, at de fra den tredje time ikke knurret fordi de ikke hadde fått mer enn dem fra den ellevte time. Det stemmer med at de ikke hadde gjort noen avtale fra først av, men stolt helt på husbonden. Men hos dem fra den første time ble griskheten vakt. Da de så hva de andre hadde fått, ventet de å få mer enn det som tilkom dem. Da også de fikk en denar hver, knurret de, som om de var blitt gjort urett.

Og som oftest i slike tilfeller syntes sannhet og rimelighet å være på deres side. For om vi tar det ytterste tilfellet, arbeiderne fra den ellevte time: Hadde ikke husbonden stilt dem som bare hadde arbeidet én time, likt med dem som hadde «båret dagens byrde og hete»?

Men hvor rimelig resonnementet deres enn kunne virke, hadde de ikke noe krav, verken i sannhet eller i rimelighet. De hadde gått til arbeidet med en avtalt sum som lønn klart for øye. Nå påberopte de seg rettferdighet, men fra først til sist hadde de fått rettferdighet. Så langt gjaldt det prinsippet om «så mye for så mye»: krav, lov, arbeid og lønn.

Men saken hadde en annen side enn den rene rettferdigheten. De andre arbeiderne følte at de ikke hadde noe krav fordi de kom så sent. De hadde ikke gjort noen avtale, men stolt på herren. Og som de hadde trodd, slik skjedde det med dem. Det var ikke fordi de gjorde krav eller hadde noe krav: «Men jeg vil gi denne siste det samme som

deg.» I grunnteksten står «jeg vil» først med ettertrykk for å vise at hans nådes «velbehag» er grunnen til det han gjør.

En slik herre kunne ikke gi mindre til dem som var kommet da de ble kalt, og som stolte på hans godhet og ikke på egne fortjenester. Lønnen ble nå ikke regnet etter gjerninger eller som noe han skyldte, men av nåde (Rom 4,4–6; 11,6).

Slik blir altså, i det eksemplet lignelsen gir, «mange som er de første, … de siste, og de siste de første» (Matt 19,30).

Ett punkt gjenstår å merke seg. Om noe sted, så venter vi her, i lignelsene som ble talt til folket, å finne de undervisnings- og talemåtene folket kjente – med andre ord jødiske paralleller. Men vi venter like mye at Kristi lære, selv om den ble gitt i bilder jødene kjente, skulle være helt annerledes i ånden. Og slik finner vi det særlig her.

For det første kunne en mann ifølge jødisk lov leie en arbeider uten noen bestemt avtale, bare med beskjed om at han skulle få betalt som en eller annen av arbeiderne på stedet. Da var han ifølge noen bare forpliktet til å betale den laveste lønnen på stedet, men ifølge de fleste gjennomsnittet mellom den laveste og den høyeste.

Den samme ånden i synet på arbeid og lønn kommer fram i denne lignelsen, som skal belyse saken: En konge hadde en hage. Han leide arbeidere til den uten å si hva lønnen skulle være.

Om kvelden kalte han dem til seg, fikk vite av hver enkelt hvilket tre han hadde arbeidet under, og betalte dem etter verdien av de trærne de hadde arbeidet med. Da de sa at han burde ha fortalt dem hvilke trær som ville gi arbeiderne mest lønn, svarte kongen at en stor del av hagen da ville ha blitt forsømt. Slik har også Gud, sier denne lignelsen, bare åpenbart lønnen for det største av budene, å hedre far og mor (2 Mos 20,12), og for det minste, å la morfuglen fly (5 Mos 22,7) – og han knyttet nøyaktig den samme lønnen til begge.

Til disse kunne vi om nødvendig føye andre eksempler på den pinlig nøyaktige regnskapsføringen med arbeid, eller lidelser, og lønn, som preger jødisk teologi, slik den preget arbeiderne i lignelsen.

Den andre lignelsen i denne rekken – eller kanskje heller bildet – ble fortalt i templet. Frelseren hadde svart på fariseernes spørsmål om hans myndighet ved å vise til døperens vitnesbyrd. Det førte ham til å tale om at dette vitnesbyrdet var blitt tatt imot på to måter: av tollerne og horkvinnene på den ene siden, og av fariseerne på den andre.

Lignelsen som nå følger (Matt 21,28–32), handler om en mann som hadde to sønner. Han gikk til den første og ba ham kjærlig om å gå og arbeide i vingården. Sønnen avviste ham kort og uhøflig, men senere angret han og gikk. I mellomtiden hadde faren, da den ene avviste ham, gått til den andre sønnen med det samme ærendet. Motsetningen er tydelig. Tonen var svært høflig, og svaret fra sønnen inneholdt ikke bare et løfte; vi ser ham nesten gå: «Ja, herre!» – egentlig «Jeg, herre!» – «men han gikk ikke».

Anvendelsen var lett. Den første sønnen sto for tollerne og horkvinnene. Deres korte og uhøflige avvisning av Farens kall lå i det hensynsløse syndelivet de levde. Men senere angret de – og gikk inn i Farens vingård. Den andre sønnen, med sin høflige tone og sitt raske løfte, men fullstendige forsømmelse av de pliktene han hadde påtatt seg, sto for fariseerne med deres hyklerske og tomme bekjennelser.

Og Kristus tvang dem til selv å anvende lignelsen. Da Herren utfordret dem til å si hvem av de to som hadde gjort farens vilje, kunne de ikke unngå svaret. Da trakk han lærdommen i like strenge som sanne ord. Døperen var kommet og hadde forkynt rettferdighet. De selvrettferdige fariseerne hadde ikke trodd ham, men det hadde disse synderne. Og selv da fariseerne så virkningen på dem som før hadde vært syndere, angret de ikke, så de trodde ham. Derfor skulle tollerne og horkvinnene gå inn i riket før dem, og de gjorde det også.

Nær knyttet til de to foregående lignelsene, ja, til hele innholdet i Kristi ord på den tiden, er lignelsen om de onde vingårdsmennene (Matt 21,33 ff. med parallellene). Lignelsen begynner, som den i Jes 5, med en beskrivelse av alt vingårdens eier hadde gjort i stand. Den viser hvordan alt var gjort for å sikre en god avling, og hvilken rett eieren hadde til å vente i det minste en del av den.

I lignelsen, som i profetien, står vingården for teokratiet, Guds eget styre over sitt folk. I Det gamle testamente var det nødvendigvis ett med Israels folk, men i lignelsen holdes de to atskilt. Der er folket framstilt ved vingårdsmennene som vingården var «leid ut» til. Ja, hele oppbygningen av lignelsen viser at vingårdsmennene er Israel som folk, selv om de blir tiltalt og behandlet i sine representanter og ledere. Derfor ble den fortalt «til folket» (Luk 20,9), og likevel «skjønte» yppersteprestene og fariseerne med rette «at det var dem han talte om» (Matt 21,45).

Denne vingården hadde eieren leid ut til vingårdsmenn, mens han selv «dro utenlands», og det, som Lukas legger til, «for lange tider». Ordlyden viser tydelig at vingårdsmennene hadde full styring med vingården.

Vi husker at det fantes tre måter å drive jord på. Etter den ene fikk «arbeiderne» en viss del av avlingen, for eksempel en tredjedel eller en fjerdedel. I slike tilfeller synes det, i alle fall iblant, å ha vært skikk at eieren ikke bare ga dem en del av avlingen, men også skaffet såkornet (for en åker) og betalte lønn til arbeiderne.

De to andre måtene å leie ut jord på var enten at leieren betalte eieren leie i penger, eller at han forpliktet seg til å gi eieren en bestemt mengde av avlingen, enten høsten var god eller dårlig. Slike leieavtaler ble gitt for ett år eller for livstid; noen ganger var leien endog arvelig og gikk fra far til sønn. Lignelsen sikter utvilsomt til den siste slags leie: Leierne var forpliktet til å gi eieren en viss mengde frukt i rett tid.

Derfor, «da det led mot frukttiden, sendte han tjenerne sine til vingårdsmennene for å ta imot den frukten han skulle ha» – den delen som tilhørte ham, eller som Markus og Lukas uttrykker det, «av vingårdens frukt». Vi skjønner at det var den ene tjeneren etter den andre, og at de ble behandlet stadig verre av disse onde vingårdsmennene.

Vi kunne ha ventet at eieren nå ville gripe til strenge tiltak. Men i stedet sendte han i sin tålmodighet og godhet «andre tjenere» – ikke «flere», men «større enn de første» (NB: «flere enn de første»), uten tvil i den tanke at deres større myndighet ville skaffe dem respekt. Da også disse fikk den samme behandlingen, må vi se det som økt skyld hos vingårdsmennene.

Så viste eieren på ny, og i enda større grad, sin tålmodighet og sin uvilje mot å tro at vingårdsmennene var så onde. Markus sier det gripende, og ordene viser ikke bare eierens godhet, men også vingårdsmennenes faste opprørsvilje og ondskap: «Nå hadde han bare sin eneste sønn igjen, som han elsket. Ham sendte han til sist til dem» – i den tro at de ville vise aktelse for ham.

Utfallet ble et annet. Da den lovlige arvingen viste seg, ble de redde for å miste leieretten. I praksis var vingården allerede deres. Om de drepte arvingen, ville den eneste som gjorde krav på den, være ryddet

av veien, og vingården ville i alle henseender bli deres egen. Vingårdsmennene gikk nemlig ut fra at eieren, som var «utenlands» «for lange tider», ikke selv ville gripe inn. Det inntrykket ble styrket ved at han ikke hadde hevnet den tidligere mishandlingen av tjenerne, men bare sendt andre i håp om å vinne dem med mildhet.

Så «grep de ham, kastet ham ut av vingården og slo ham i hjel» (Matt 21,39). Den første handlingen viser at de med vold drev ham ut av hans eiendom før de i sin ondskap drepte ham.

Meningen med lignelsen er tydelig nok. Vingårdens eier, Gud, hadde leid ut sin vingård – teokratiet – til sitt folk i gammel tid. Da pakten var opprettet, trakk han seg så å si tilbake; den tidligere direkte forbindelsen mellom ham og Israel opphørte. Så sendte han i rett tid «sine tjenere», profetene, for å samle inn hans frukt. Sin egen frukt hadde de selv fått i alle paktens timelige og åndelige goder. Men i stedet for å gi ham frukt som er omvendelsen verdig, mishandlet de bare sendebudene hans, og det stadig verre, helt til døden.

I sin langmodighet sendte han deretter i samme ærend én som var «større» enn dem – døperen Johannes (Luk 7,26). Og da også han fikk den samme behandlingen, sendte han til sist sin egen Sønn, Jesus Kristus. Da han kom, følte de at det nå sto en avgjørende kamp om vingården. For å vinne den for seg selv kastet de derfor den rettmessige arvingen ut av hans eiendom og drepte ham.

De som hørte lignelsen, måtte ha forstått meningen. De hadde vist seg som fedrenes arvinger i mordet på alle profetene (Matt 23,34–36), de var nettopp blitt overbevist om å ha avvist døperens budskap, og hjertene deres var allerede da fulle av mordtanker mot vingårdens rettmessige arving. Men likevel måtte de felle sin egen dom. Han utfordret dem til å si hva vingårdens eier etter deres mening ville gjøre med disse vingårdsmennene. Da kunne yppersteprestene og fariseerne bare svare: «Han skal brått ødelegge disse onde mennene, og vingården skal han leie ut til andre vingårdsmenn, som gir ham frukten i rett tid» (Matt 21,41).

Anvendelsen var åpenbar, og Kristus gjorde den, først som alltid ved å vise til profetenes vitnesbyrd. Deretter fulgte i klare ord som ikke kunne misforstås, den fryktelige forutsigelsen. Først gjaldt den folket som helhet: Guds rike skulle tas fra dem og «gis til et folk som bærer dets frukter». Deretter gjaldt den den enkelte: Den som snublet

over steinen og falt på den, i personlig anstøt eller fiendskap, skulle knuses. Men den som stilte seg i veien for den eller sto den imot, slik at den falt på ham, skulle den «smuldre til støv».

Nok en gang ble vreden deres vakt, men også frykten. De visste at han talte om dem, og ville gjerne ha grepet ham. Men de fryktet folket, som i de dagene holdt ham for en profet. Derfor lot de ham være for denne gang og gikk sin vei.

Rabbinske skrifter har knapt noen parallell til den foregående lignelsen. Men den fjerde lignelsen, om bryllupet for kongens sønn og om bryllupsklærne (Matt 22,1–14), synes nesten å gå igjen i jødisk tradisjon.

Der innbød en konge til et gjestebud uten å fastsette den nøyaktige tiden. De kloke pyntet seg i tide og satte seg ved slottsporten for å være rede. Et gjestebud i et slott kunne ikke kreve store forberedelser, mente de. De uforstandige gikk derimot bort til arbeidet sitt. Det måtte være god tid, mente de, for det kunne ikke bli noe gjestebud uten forberedelser.

Men plutselig kom kongens bud om gjestebudet. De kloke kom festkledde, og kongen gledet seg over dem; de fikk sette seg til bords og ete og drikke. Men han ble harm på de uforstandige, som kom skitne. De ble befalt å stå ved siden av og se på i angst, sult og tørst.

Når vi vender oss til vår Herres lignelse, er meningen ikke vanskelig å forstå. Kongen gjorde bryllup for sønnen sin og sendte tjenerne sine ut for å kalle de innbudte til bryllupet. Som i den jødiske lignelsen, og som tidligere i lignelsen om gjestene som var innbudt til det store gjestebudet (Luk 14,16–17), hadde det tydeligvis gått en alminnelig innbydelse i forveien, før det ble kunngjort at alt var ferdig. Men de innbudte ville ikke komme.

Så får vi høre at kongen sendte ut andre tjenere for å be dem komme. Han hadde gjort i stand sitt «måltid» – ordet betyr det tidlige måltidet på dagen – og oksene og gjøfeet var slaktet, uten tvil med tanke på det senere måltidet. Det minner oss både om arbeiderne til vingården, som ble hentet til ulike tider, og om de gjentatte sendebudene til de onde vingårdsmennene for å hente den frukten de skyldte.

Disse gjentatte forsøkene på å kalle, formane og innby er et særtrekk ved disse lignelsene. De viser at et av hovedmålene i vår Herres undervisning var å vise Guds langmodighet og godhet. Men den ene

gruppen ga ikke akt på disse gjentatte og inntrengende kallene. Med lignelsens ord: «De brydde seg ikke om det og gikk sin vei, en til sin åker, og en til sin handel.»

Slik gjorde den ene gruppen. Den andre brydde seg nok om det, men bar seg enda verre at enn den første: «Men andre la hånd på tjenerne hans, de mishandlet dem og slo dem i hjel.» Synden var så mye grovere fordi han var deres konge, og sendebudene hadde innbudt dem til en fest – en fest som enhver lojal undersått burde ha gledet seg over å ta del i. Det de gjorde, var derfor ikke bare mord, men også opprør mot deres hersker. Da sendte kongen i sin vrede ut sine krigshærer, og de drepte morderne og satte ild på byen deres. Her foregriper fortellingen hendelsene i tid.

«Så» (Matt 22,8) – etter at kongen hadde befalt hærene sine å dra ut – sa han til tjenerne sine: «Bryllupsfesten er jo ferdig, men de innbudte var den ikke verd. Gå derfor ut til veikryssene, og be inn til bryllupet alle som dere treffer på.» Veikryssene er der flere veier møtes og krysser hverandre. Vi husker at lignelsen her løper parallelt med den andre, der først de utstøtte fra byens smug og så de som vandret på verdens landevei, ble ført inn for å fylle plassen etter de innbudte gjestene (Luk 14,21–24).

Vi har allerede delvis foregrepet tolkningen av denne lignelsen. «Riket» er her, som så ofte i Det gamle og Det nye testamente, sammenlignet med et gjestebud, og mer bestemt med et bryllup. Men det særegne vi merker oss, er at kongen gjør det for sin Sønn. Slik er Kristus, som rikets Sønn og arving, midtpunktet i lignelsen.

Det neste er at de utvalgte, innbudte gjestene var det gamle paktsfolket – Israel. Til dem hadde Gud først sendt bud i den gamle paktens tid. Og selv om de ikke hadde gitt akt på hans kall, sendte han enda en gruppe sendebud til dem i den nye paktens tid. Budskapet fra disse var at det tidlige måltidet var ferdig – Kristi første komme – og at alt var gjort i stand til det store kveldsmåltidet – Kristi herredømme.

En annen sannhet trer tydelig fram i kongens gjentatte bud, som peker på Guds godhet og langmodighet. Deretter blir vår oppmerksomhet ledet mot Israels avvisning. Den viste seg hos den ene gruppen i forakt og opptatthet av egne ting, og hos den andre i hat, motstand og mord. Så følger raskt etter hverandre befalingen om dom over folket og brenningen av byen deres – Guds hær var i dette

tilfellet romerne – og til sist påbudet om å gå ut til veikryssene og innby alle mennesker, både jøder og hedninger.

Med vers 10 begynner den andre delen av lignelsen. «Tjenerne» – det vil si den nye paktens sendebud – hadde fullført oppdraget sitt. De hadde fått sammen alle dem de fant, «både onde og gode», det vil si uten hensyn til deres tidligere liv eller deres moralske og åndelige tilstand fram til de ble kalt. Og «bryllupshuset ble fullt av gjester», det vil si at bordet ved bryllupsfesten var fullt av dem som lå til bords der som gjester. Men skal vi noen gang lære at vi ikke må vente en ren kirke på jorden – ikke engang ved kongens bryllupsbord – er det sannelig av det som nå følger.

Kongen gikk inn for å se gjestene, og blant dem fikk han øye på en mann som ikke hadde bryllupsklær på. Den hastige innbydelsen og gjestenes manglende forberedelse hindret dem åpenbart ikke i å skaffe seg slike klær. Gjestene hadde vært på reise, og festen var i kongens slott. Da kan vi ikke ta feil når vi antar at slike klær ble delt ut i slottet selv til alle som ba om dem.

Med dette stemmer det at mannen som ble tiltalt, «tidde» – egentlig fikk han munnen stoppet, som med en munnkurv. Oppførselen hans vitnet om full ufølsomhet for det han var kalt til – uvitenhet om hva kongen hadde krav på, og hva som sømmet seg ved en slik fest.

Når det sies i lignelsen at bare én ble funnet uten disse klærne, skal det lære oss at kongen ikke bare skal se over gjestene sine samlet. Hver enkelt skal granskes for seg, og ingen skal kunne slippe unna i mengden av gjester om han ikke har «bryllupsklærne». Kort sagt: På prøvelsens dag er det ikke kirker som granskes, men enkeltmennesker i kirken. Derfor ba kongen tjenerne om å binde hender og føtter på ham og kaste ham «ut i mørket utenfor». Det var ikke de samme som tidligere hadde brakt innbydelsen, men her tydeligvis englene, hans «tjenere» i betydningen hans oppvartere.

Egentlig står det «ut i mørket, det ytterste». Ute av stand til å gjøre motstand, som en straffet fange, skulle han kastes ut i det mørket som er utenfor kongens strålende opplyste festsal. Og for å framheve dette mørket utenfor enda mer legger lignelsen til at det er det velkjente stedet for lidelse og angst: «Der skal de gråte og skjære tenner.»

Til slutt ender lignelsen med et allment utsagn som gjelder både den første delen – de først innbudte gjestene, Israel – og den andre,

gjestene fra hele verden: «For» (dette er meningen med hele lignelsen) «mange er kalt, men få er utvalgt» (Matt 22,14).

Kapittel 76. Talen om de siste ting

Kvelden den tredje dagen i påskeuken – talen til disiplene om de siste ting.
(*Matt* 24; *Mark* 13; *Luk* 21,5–38; 12,35–48)

Den siste og mest høytidelige domsforkynnelsen over Jerusalem var uttalt, den siste og mest forferdelige forutsigelsen om dom over templet var talt. Det var som om Jesus hadde ristet støvet av føttene mot det «huset» som skulle «bli liggende øde». Så forlot han for alltid templet og dem som hadde embete i det.

De hadde forlatt helligdommen og byen, krysset den mørke Kedron og gikk langsomt oppover Oljeberget. En plutselig sving på veien – og den hellige bygningen lå igjen i full bredde foran dem. I den nedgående solen, enda mer enn i den oppgående, må de veldige målene, de jevne linjene og den glitrende glansen av denne massen av snøhvit marmor og gull ha trådt fram i all sin herlighet.

Tvers over dalen og oppover skråningene av Oljeberget lå skyggene av de kjempemessige murene, bygd av svære steinblokker, noen av dem nesten sju meter lange. Selv rabbinerne ble begeistret, trass i sitt hat mot Herodes. De drømte at selve tempelmurene ville ha blitt kledd med gull om ikke den brokete marmoren, som lignet havets bølger, hadde vært enda vakrere.

Trolig brøt disiplene tausheten nå, mens de så på all denne prakten og styrken. De hadde vært tause, tynget av mørke tanker om at huset snart skulle bli øde, slik Herren hadde forutsagt (Matt 23,37–39). Den ene etter den andre pekte for ham på de svære steinene og de prektige bygningene, eller talte om de rike gavene templet var smykket med (Matt 24,1). Det var bare naturlig at motsetningen mellom dette og

den forutsagte ødeleggelsen gjorde inntrykk på dem. Det var også naturlig at de nevnte det – ikke som noe de tvilte på, men heller som et spørsmål.

Så vendte Jesus seg til dem som spurte (Mark 13,1–2), og talte fullt ut om den forferdelige motsetningen mellom nåtiden og den nære framtiden. Da skulle det ikke bli stein tilbake på stein som ikke ble brutt ned – og det ble oppfylt nesten utrolig bokstavelig.

I taushet gikk de videre. Oppe på Oljeberget satte de seg rett overfor templet. Kanskje hadde de andre gått lenger, eller kanskje hadde Kristus satt seg avsides med disse fire; i alle fall nevner Markus Peter, Jakob, Johannes og Andreas (Mark 13,3) som de som nå spurte ham videre om det som måtte ligge så tungt på hjertet deres.

Det var ikke tom nysgjerrighet, selv om en jøde knapt kunne lastes for å spørre om noe slikt, om det så bare var for å få vite det. Men det angikk dem personlig. Hadde ikke Herren knyttet ødeleggelsen av «huset» sammen med at han selv skulle være borte? Ødeleggelsen hadde han forklart: byen skulle legges i ruiner og templet ødelegges helt.

Men til forutsigelsen hadde han lagt disse ordene: «Fra nå av skal dere ikke se meg før dere sier: Velsignet være han som kommer i Herrens navn!» Slik de så det, kunne dette bare gjelde hans gjenkomst og verdens ende, som hørte sammen med den. Det forklarer det doble spørsmålet de fire nå stilte Kristus: «Si oss, når skal dette skje? Og hva skal være tegnet på ditt komme og på denne tidsalders ende?»

Også uten de andre ordene der han skiller mellom disse to hendelsene, kunne disiplene knapt ha knyttet ødeleggelsen av templet sammen med Kristi umiddelbare komme og verdens ende. For i nettopp det ordet som førte til spørsmålet deres, hadde Kristus satt en ubestemt tid mellom de to. Mellom ødeleggelsen av huset og den nye velkomsten de skulle gi ham, skulle det gå en tid av ubestemt lengde, og i den skulle de ikke se ham igjen.

Med dette for øye ser det ut til at disiplene spurte om to ting: Når skulle dette skje? Og hva skulle være tegnene på hans komme som konge og på denne «tidsalders» ende? Om det første ga Herren ingen opplysning; talen på Oljeberget gjaldt det siste. På ett punkt hadde det Herren sa, vært så nytt at det nesten forklarer spørsmålet deres.

De jødiske skriftene taler svært ofte om de såkalte «Messias-veene». Dels var det lidelser for Messias selv, og dels – kanskje mest – lidelser som skulle komme over Israel og verden før Messias kom, og i sammenheng med hans komme. Generelt kan de beskrives som en tid med indre forfall og ytre nød, særlig hungersnød og krig. Israels land skulle være skueplassen, og Israel skulle lide mest.

Men i virkeligheten nevner ingen av dem ødeleggelsen av byen og templet som et av Messias' «tegn» eller «veer». Når Kristus derfor forkynte at «huset» skulle bli øde, og til og med satte det i indirekte sammenheng med sitt komme, lærte han noe som må ha vært både nytt og uventet.

Dette er kanskje det beste stedet å forklare hva jødene ventet seg i forbindelse med Messias' komme. Mange av punktene kan vi ikke gå inn på her. Det får være nok å si at etter den alminnelige oppfatningen skulle Messias' fødsel være ukjent for hans samtid. Han skulle tre fram og utføre sitt verk og så bli borte – trolig i førtifem dager. Så skulle han vise seg igjen og tilintetgjøre verdens fiendtlige makter, særlig «Edom» eller «Armilos», det vil si Romerriket, det fjerde og siste verdensriket (noen ganger heter det at det skulle skje ved Ismael).

Det løskjøpte Israel skulle så på underfullt vis bli samlet fra jordens ender og ført tilbake til sitt eget land. De ti stammene skulle også få del i gjenopprettelsen, men bare på vilkår av at de hadde omvendt seg fra sine tidligere synder. Etter Midrasj skulle hele det omskårne Israel da bli løst ut av Gehenna, og de døde bli oppreist – etter noen lærere ved Messias, som Gud skulle gi «nøkkelen til de dødes oppstandelse».[1]

Denne oppstandelsen skulle skje i Israels land. De av Israel som var begravet andre steder, måtte rulle seg fram under jorden – ikke uten smerte – til de nådde den hellige jorden. Denne underlige tanken ble begrunnet med det Jakob og Josef hadde bestemt om sitt siste hvilested. Trolig var hensikten å få jødene til ikke å forlate landet etter den endelige ødeleggelsen.

Oppstandelsen skulle etter ulike oppfatninger skje i begynnelsen av Messias-tiden eller i løpet av den, og den skulle kunngjøres ved at det ble blåst i den store basunen. Det er vanskelig å si hvor mange av disse underlige og forvirrede forestillingene som rådde på Kristi tid,

[1]Om forventningen om en dobbel Messias, se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bd. 2.

hvilke av dem som ble holdt for virkelige læresetninger av alle, eller hvor de opprinnelig kom fra. Trolig var mange av dem utbredt blant folket og ble senere utviklet videre – etter vår mening med elementer som var forvrengt fra kristen lære.

I denne forventningen er vi nå kommet til tiden for «den kommende tidsalder». All motstand mot Gud skulle samle seg i den store krigen med Gog og Magog, og med den skulle all ondskap få overhånd. Israels trengsel skulle bli forferdelig. Tre ganger skulle fienden prøve å storme den hellige byen, men hver gang skulle angrepet bli slått tilbake – den siste gangen slik at fienden ble fullstendig tilintetgjort.

Den hellige byen skulle nå bli helt gjenoppbygd og bebodd. Men hvor annerledes enn før! Sabbatsgrensene skulle være strødd med perler og edelstener. Selve byen skulle heves til en høyde av omkring 15 km. Ja, ut fra en bokstavelig bruk av Jes 49,20 skulle den nå helt opp til Guds trone, og den skulle strekke seg fra Joppe helt til Damaskus' porter. For Jerusalem skulle være Israels bolig og stedet alle folkeslag søkte til.

Men det mest herlige i Jerusalem skulle være det nye templet som Messias skulle reise. Til det skulle de fem tingene som hadde manglet i den forrige helligdommen, komme tilbake: gull-lysestaken, paktens ark, ilden fra himmelen på alteret, Den Hellige Ånd og kjerubene. Israels land skulle da bli så vidt som det var tegnet i løftet Gud hadde gitt Abraham, og som aldri før var blitt oppfylt. For Israel hadde på det meste hersket over sju folk, mens Guds løfte gjaldt ti, om ikke hele jorden.

Disse håpene lyder underlig bokstavelige og overdrevet av østerlandsk fantasi. Likevel knytter det seg til dem et interessant spørsmål som det rådde stor uenighet om. Det gjelder gudstjenesten i det gjenoppbygde templet og overholdelsen av loven i Messias-tiden. Ett parti krevde her at alle de gamle gudstjenestene skulle gjenopprettes, og at Moseloven og den rabbinske loven skulle holdes strengt – ja, at den skulle legges fullt og helt på hedningefolkene.

Men det frieste synet, og trolig det som de opplyste likte best, var at bare to høytider skulle holdes i framtiden: forsoningsdagen og Esterfesten (eller løvhyttefesten), og at bare takkofrene skulle fortsette av alle ofrene. Ja, meningene gikk enda lenger. Mange mente at skillet

mellom rent og urent, tillatt og forbudt mat, skulle oppheves i Messias-tiden.

Disse ulike synene fantes nesten helt sikkert allerede på Herrens tid og i apostlenes dager. De forklarer den overmåte bitre iveren som det ytterste fariseerpartiet i menigheten i Jerusalem viste da det krevde at de omvendte hedningene skulle omskjæres og ha hele lovens åk lagt på nakken.

Til slutt skal vi beskrive Israels lykke i de dagene, både den ytre og den moralske. Moralsk skulle det være en tid med hellighet, tilgivelse og fred. Utenfra skulle det ikke lenger komme fiender eller undertrykkere. Innenfor byen og landet skulle det råde en tilstand som var mer enn paradisisk, og den blir skildret i et østerlandsk språk som er enda mer bokstavelig enn ellers.

Når rabbinerne med henvisninger til de profetiske skriftene viser at hver hendelse og hvert under i Israels historie skulle få sitt motstykke, eller snarere en større oppfyllelse, i Messias-tiden, møter vi en av de underligste blandingene av selvrettferdighet og bokstavtro med dypere og mer åndelige tanker.

Men ved siden av dette finner vi mye grov bokstavtro. Landet skulle av seg selv frambringe de beste klær og de fineste kaker. Hveten skulle vokse høyt som palmetrær, ja, som fjellene, og vinden skulle på underfullt vis gjøre kornet om til mel og strø det ut over dalene.

Hvert tre skulle bære frukt; ja, trærne skulle skyte og bære frukt hver dag. Hver kvinne skulle føde et barn hver dag, slik at hver israelittisk familie til slutt ville bli like tallrik som hele Israel ved utgangen fra Egypt. All sykdom og plage og alt som kunne skade, skulle bli borte. Til slutt skulle mennesket få tilbake det ytre og legemlige tapet som rabbinismen regnet som en følge av syndefallet.

Den samme bokstavtroen rår når det gjelder kong Messias' herredømme over verdens folk. Jerusalem skulle bli verdens hovedstad, siden Messias bodde der, og Israel skulle ta plassen til det (fjerde) verdensriket, Romerriket.

En stor krig, som ser ut til å være en fortsettelse av krigen med Gog og Magog, skulle avslutte Messias-tiden. Folkene som til da hadde betalt skatt til Messias, skulle gjøre opprør mot ham. Da skulle han tilintetgjøre dem med sin munns ånde, så bare Israel ble igjen på jordens overflate. Opprørstiden skulle vare i sju år.

Det er i det minste tvilsomt om noen ventet en annen eller alminnelig oppstandelse. Det mest sannsynlige er at de bare ventet én oppstandelse, og den bare for Israel, eller i alle fall bare for de lærde og de fromme, og at den skulle skje i begynnelsen av Messias' herredømme. Om hedningene i det hele sto opp, var det bare for å dø igjen straks.

Så skulle den endelige dommen begynne. Her må vi igjen skille mellom Israel og hedningene. Visse beryktede syndere, kjettere og alle frafalne ble regnet sammen med hedningene – ja, som mer straffskyldige enn dem. For Israel hadde Gehenna vist seg å være et slags skjærsild; dit var alle unntatt de fullkomment rettferdige blitt sendt ved døden. Derfra ble de alle til slutt befridd av Abraham, eller etter noen av Messias. Men noen slik befrielse ventet ikke hedningene, og heller ikke synderne i Israel. På Kristi tid regnet jødene med at de ugudeliges straff skulle vare evig, mens de mindre skyldige skulle tilintetgjøres.

Motsetningen mellom det jødiske bildet av den siste dommen og det som tegnes i evangeliene, er så slående at den alene kunne forsvare Det nye testamentes lære om de siste ting, om det skulle trenges. Den viser hvilken uendelig avstand det er mellom Kristi lære og synagogens teologi.

Etter den endelige dommen skulle himmel og jord bli fornyet. På den nye jorden skulle det ikke lenger råde verken legemlig eller moralsk mørke, for den «onde drift» skulle være tilintetgjort. Den fornyede jorden skulle frambringe alt uten lyte og i paradisisk fullkommenhet, for både det legemlige og det moralske onde hadde opphørt. Da begynte «den kommende verden».

På spørsmålet om noen av legemets funksjoner eller gleder skulle fortsette, ble det svart ulikt. Herrens svar på saddukeernes spørsmål om ekteskapet i den andre verden synes å vise at det fantes materialistiske forestillinger om dette på den tiden. På den andre siden finnes det steder som med sterkeste ettertrykk slår fast at «den kommende verden» er helt uten noe stofflig.

Mange har iherdig prøvd å framstille Kristi lære om «de siste ting» som bare et speilbilde av samtidens jødiske meninger, trass i de grove selvmotsigelsene det fører med seg. Derfor har det vært nødvendig å

legge fram noe av kildematerialet.[2] Med dette i minne vender vi oss igjen til spørsmålene disiplene stilte ham.

Vi husker at de ikke kunne ha knyttet «når» for «dette» – det vil si ødeleggelsen av Jerusalem og templet – sammen med «når» for hans gjenkomst og «tidsalderens» ende. Vi vil også antyde at Kristus talte om sitt komme, likesom om sin bortgang, ut fra Israels synsvinkel og ikke ut fra verdenshistoriens alminnelige synsvinkel.

Når det gjelder Herrens svar på disiplenes to spørsmål, kan vi si dette: Den første delen av talen (Matt 24,4–35 med parallellene) skal gi opplysning om de to framtidige hendelsene – ødeleggelsen av templet og hans gjenkomst og «tidsalderens» ende – ved å stille fram for dem tegnene på at disse hendelsene nærmer seg eller begynner. Men heller ikke her blir tiden for hver av dem fastsatt, og undervisningen har et rent praktisk formål.

I den andre delen av talen (Matt 24,36 ff. med parallellene) sier Herren tydelig hva de ikke skal få vite, og hvorfor. Han sier også at alt det som ble meddelt dem, bare skulle forberede dem til den stadige årvåkenheten som til alle tider har vært den rette frukten av Kristi lære om dette i kirken. Dette kan vi altså ta som rettesnor når vi studerer talen: Kristi ord inneholder ikke noe utover det som var nødvendig for å advare og undervise disiplene og kirken.

Den første delen av Kristi tale (Matt 24,4–35) har fire avsnitt. Det første beskriver «begynnelsen på fødselsveene» (Matt 24,8) til den nye «tidsalderen» som skulle komme.

At talen har et rent praktisk preg, ser vi av de første ordene (Matt 24,4). De inneholder en advarsel til disiplene, hver for seg og ikke som fellesskap, mot å bli «ført vill». Det gjaldt særlig jødiske forførelser som ville lokke dem etter falske messiaser.

I de urolige tidene mellom Pilatus' styre og ødeleggelsen av Jerusalem var det mange bedragere som lovet Israel befrielse ved Messias. Bare få navn og krav av dette slaget er særskilt omtalt, men antydningene i Det nye testamente (Apg 5,36; 8,9; 21,38) og den jødiske historieskriverens hentydninger, hvor forsiktige de enn er, viser at det trådte fram mange slike forførere.

[2]Om meningene i de pseudepigrafiske skriftene, se Edersheim, «The Life and Times of Jesus the Messiah», bd. 2.

Men i videre forstand kunne de også bli ført vill av rykter om krig langt borte, eller av virkelig krig, så de trodde at Romerriket skulle gå i oppløsning og at Kristi komme dermed var nær (Matt 24,6–8). Også det ville være en misforståelse som kunne føre dem sørgelig vill, og den måtte de vokte seg vel for.

I det andre avsnittet går Herren fra advarselen til de kristne hver for seg over til å formane kirken som fellesskap. Her merker vi at hendelsene som nå blir beskrevet (Matt 24,9–14 med parallellene), ikke må regnes som om de fulgte i streng tidsrekkefølge etter dem som var nevnt i versene foran. Meningen er heller å vise en alminnelig sammenheng med dem: Disse hendelsene begynner dels før, dels samtidig med og dels etter dem som var forutsagt. De er altså en fortsettelse av «fødselsveene».

Når det gjelder selve formaningen i denne delen av talen, legger vi merke til at Herren peker på to farer for kirken, slik han før pekte på to for den enkelte. Den ene er indre: vranglære («falske profeter») og at troen forfaller (Matt 24,10–13). Den andre er ytre: forfølgelser, enten fra jødene og deres egne slektninger eller fra de verdslige maktene over hele verden. Men sammen med disse to farene nevner han også to trøsterike ting.

Når det gjelder forfølgelsene som venter, blir de kristne lovet full hjelp fra Gud – både den enkelte og kirken. Det andre, som er like trøsterikt, er dette: Trass i forfølgelsen fra jøder og hedninger skal «dette evangeliet om riket bli forkynt over hele jorden til et vitnesbyrd for alle folkeslag» før enden kommer. Dette er altså i virkeligheten det eneste tegnet på «enden» for denne «tidsalderen» (Matt 24,14).

Fra disse alminnelige forutsigelsene går Herren i den tredje delen av talen (Matt 24,15–28 med parallellene) videre til å varsle disiplene om den store historiske hendelsen som like forestod, og om de farene den kunne føre med seg. Her har vi i sannhet hans svar på spørsmålet deres: «Når skal dette skje?» (Luk 21,7) – riktignok ikke om *når*, men om *hva*. Og med dette knytter han det han nå sier, til den alminnelige advarselen mot falske messiaser i den første delen av talen (Matt 24,4–5).

Hendelsen er ødeleggelsen av Jerusalem. Den skulle føre med seg to slags farer. Den ytre var de vanskelighetene og farene som nødvendigvis måtte ramme folk på den tiden, og særlig medlemmene av den

unge kirken. Den åndelige var de falske messiasenes eller profetenes krav på et tidspunkt da all jødisk tenkning og forventning ville få folk til å vente at Messias' komme var nær. Herrens advarsel berget utvilsomt kirken fra begge disse farene.

Når det gjelder Jerusalem, skulle det profetiske synet som ble oppfylt første gang på Antiokus' tid (2 Makk 6,1–9), igjen bli virkelighet, og nå fullt ut: «ødeleggelsens styggedom» skulle «stå på det hellige sted». Ja, forfølgelsen skulle bli så forferdelig at hele den jødiske befolkningen i landet ville ha blitt utryddet om ikke Gud i sin barmhjertighet hadde grepet inn for Kristi etterfølgeres skyld (Matt 24,22).

Men når den dagen var over, skulle ingen ny makkabeer reise seg og ingen Messias komme, slik Israel så inderlig håpet. «Der hvor åtselet er, der skal gribbene samles» (Matt 24,28) – og slik skulle det være gjennom hele hedningenes tid, til det omvendte Israel ropte sin velkomst: «Velsignet være han som kommer i Herrens navn!»

Så følger det fjerde avsnittet (Matt 24,29–31). Hedningenes tid, «tidsalderens ende», og med den hans folk Israels nye troskap når det har omvendt seg; «Menneskesønnens tegn på himmelen», som de skal se; omvendelsen av hele verden, Kristi komme, den siste basun og de dødes oppstandelse – dette er i ytterst raske trekk det omrisset Herren tegner av sitt komme og verdens ende.

Vi husker at dette var disiplenes andre spørsmål (Matt 24,3). Vi minner igjen om at disiplene ikke kunne ha knyttet ødeleggelsen av Jerusalem og hans gjenkomst sammen som hendelser som fulgte like etter hverandre. Han hadde jo uttrykkelig satt tiden for sitt fravær mellom dem (Matt 23,38–39) – en tid som så ut til å bli lang – med de mange hendelsene som skulle skje i den, særlig at evangeliet skulle bli forkynt over hele jorden (Matt 24,14). Så langt hadde Herren i talen sin bare gått i detalj inn på de hendelsene som skulle bli oppfylt før denne slekt forgikk (Matt 24,34).

Mer enn dette kunne ikke sies om kirkens framtid uten at det forspilte selve formålet: den formaningen og advarselen som var det eneste Kristus hadde for øye da han svarte på disiplenes spørsmål. Det som følger i Matt 24,29, skildrer derfor ikke kirkens historie, og langt mindre synlige, ytre tegn på den bokstavelige himmelen. I profetiske bilder skildrer det historien til verdens fiendtlige makter, med det den har å lære oss.

Politisk skulle hele tiden etter at den jødiske staten gikk under, være preget av en stadig rekke av riker og dynastier. Straks etter det skulle Menneskesønnens «tegn» vise seg for Israel på himmelen, og med det skulle alle folkeslag bli omvendt (som han hadde sagt før, Matt 24,14). Så skulle Kristus komme (Matt 24,30), og til sist skulle den siste basunen lyde og de døde stå opp (Matt 24,31).

Fra dette raske omrisset av framtiden vendte Herren seg igjen til disiplene for å bruke det på dem – og på alle tider. Av fikentreet, som de kanskje hadde hvilt under på Oljeberget denne vårettermiddagen, skulle de lære en «lignelse» (Matt 24,32–33).

Vi kan se for oss at Kristus tok en av kvistene, akkurat da de myke skuddene brøt ut i unge blader. Det betydde jo at sommeren var nær – ikke at den allerede var kommet. Dette skillet er viktig. For det tyder på at «alt dette» ikke kunne gjelde de siste tegnene knyttet til Kristi umiddelbare komme (Matt 24,29–31). «Alt dette» skulle vise dem at det var nær og sto for døren, og det skulle bli oppfylt før denne slekt hadde forgått. Derfor må det gjelde den forutsigelsen som kom før, om ødeleggelsen av Jerusalem og det jødiske samfunnet.

Samtidig innrømmer vi igjen at ordbruken hos de tre første evangelistene viser at de ikke hadde forstått klart de ordene av Herren som de gjenga. I sine egne tanker hadde de knyttet «de siste tegnene» og Kristi komme til byens fall. Slik kan de ha kommet til å vente det salige komme allerede i sin egen tid.

Herren pekte tydelig på disse kjensgjerningene. Men det er i det minste et spørsmål om han hadde til hensikt å ta bort disiplenes tvil og usikkerhet om rekkefølgen deres. Om han hadde gjort det, måtte han ha sagt noe som han i innledningen til den andre delen av talen (Matt 24,36) uttrykkelig hadde sagt lå utenfor det de kunne vite.

«Når» – dagen og timen for hans komme – skulle være skjult for mennesker og engler. Ja, ikke engang Sønnen selv – slik de så ham, og slik han talte til dem – kjente den. Det hørte ikke med til hans oppdrag som Messias nå, og var ikke noe emne for hans undervisning som Messias. Kirken ville ikke ha vært Det nye testamentes kirke om den hadde kjent hemmeligheten om den dagen og timen, og ikke alltid ventet som om dens Herre og Brudgom skulle komme straks.

For verden skulle denne uvissheten riktignok bli en anledning til full likegyldighet og til i praksis ikke å tro på den kommende

dommen. I Noahs dager hadde den lange utsettelsen av den varslede dommen ført til at folk gikk helt opp i livets vanlige gjøremål og slett ikke trodde det Noah hadde forkynt. Slik skulle det også bli i framtiden. Men den dagen skulle komme sikkert og uventet, og den skulle brått skille dem som holdt på med det samme daglige arbeidet: Den ene skulle bli tatt med, den andre latt tilbake til ødeleggelsen i den kommende dommen (Matt 24,40–41).

Men nettopp denne blandingen av kirken og verden i livets vanlige gjøremål varslet en stor fare. Som ved alle slike farer er botemiddelet Herren stiller fram for oss, ikke negativt – å unngå visse ting – men positivt (Matt 24,42–51). Vi lykkes best, ikke ved å gå ut av verden, men ved å våke i den og holde levende i hjertet så vel som i tanken at han er vår Herre, og at vi alltid skal se fram til og lengte etter at han kommer igjen.

Kapittel 77. De siste lignelsene

Kvelden den tredje dagen i påskeuken – de siste lignelsene: om de ti jomfruene – om talentene – om pundene.

(Matt 25,1–13; 14–30; Luk 19,11–28)

Som vi kunne vente, henger lignelsene om de siste ting nøye sammen med talen om de siste ting, som Kristus nettopp hadde holdt for disiplene. Ja, lignelsen om de ti jomfruene er i sin hovedhensikt bare en illustrasjon til den siste delen av Kristi tale (Matt 24,36–51). Hovedtrekkene kan sammenfattes slik: Vær rede, hver for dere; vær rede, hvor lenge det enn varer; vær rede til å gå ham i møte straks.

Det er sent på kvelden. Verdens lange dag synes å være forbi, og Brudgommens komme må være nær. Dagen og timen vet vi ikke, for Brudgommen har vært langt borte. Bare dette vet vi: Det er kvelden for bryllupet, som Brudgommen selv har fastsatt, og vi kan lite på hans løfte. Derfor er alt gjort i stand i bryllupshuset og står og venter, og derfor gjør jomfruene seg klare til å gå ut og møte ham når han kommer.

Lignelsen bygger på at Brudgommen ikke er i byen, men et sted langt borte, så ingen kan vite nøyaktig hvilken time han kommer. Men det er kjent at han skal komme denne natten. Jomfruene som skal møte ham, har samlet seg – trolig i huset der bryllupet skal holdes – og venter på ropet om å gå ut og ta imot Brudgommen.

Mange tar feil og tror at jomfruene i Matt 25,1 blir framstilt som om de allerede har gått ut på veien for å møte Brudgommen. Det er ikke bare urimelig – for det er knapt trolig at de alle skulle ha sovnet ved veikanten, med lampene i hendene – men det strider også mot at ropet om å gå ut og møte ham brått lyder ved midnatt (Matt 25,6).

Under slike forhold kan vi ikke finne noe nøyaktig motstykke i de vanlige jødiske bryllupsfølgene. Der gikk brudgommen, fulgt av forlovere og venner, til brudens hus og førte derfra bruden med hennes brudepiker og venninner hjem til sitt eget hus eller foreldrenes. Men i lignelsen kommer Brudgommen langveisfra og går til bryllupshuset. Derfor skal brudefølget møte ham når han kommer, og følge ham til bryllupsstedet.

Også en annen opplysning om skikkene på den tiden kan kanskje hjelpe oss å forstå lignelsen. «Lampene» – ikke fakler – som de ti jomfruene bar, var av en velkjent type. De besto av en rund beholder for bek eller olje til veken. Den sto i en hul skål eller dyp tallerken, som var festet med en spiss ende på en lang trestang, så lampen kunne bæres høyt.

Etter jødiske kilder var det skikk i Østen å bære omkring ti slike lamper i et bryllupsfølge. Desto mindre grunn har vi til å tvile på at det også var slik i Israels land, for forskriftene krevde at ti skulle være til stede ved enhver høytidelig handling, for eksempel ved velsignelsene som hørte til bryllupsskikkene. Under de særlige forholdene lignelsen forutsetter, lar den ti jomfruer gå ut for å møte Brudgommen, hver med sin lampe.

Det første vi merker oss, er at de ti jomfruene tok «lampene sine» med seg. Det må vi legge vekt på. Så mye hadde de alle gjort for å forberede seg. Men mens de fem kloke også tok med seg «olje i kannene» (trolig de hule beholderne som selve lampen sto i), forsømte de fem uforstandige jomfruene å gjøre det. Uten tvil ventet de at lampene deres skulle bli fylt fra et felles forråd i huset. I teksten blir de uforstandige jomfruene nevnt før de kloke, fordi lignelsen dreier seg om dem.

Meningen med lignelsen er klar. Brudgommen langt borte er Kristus, som kommer til bryllupsfesten fra «landet langt borte» – hjemmet der oppe – sikkert denne natten, men vi vet ikke hvilken time. De ti utvalgte brudepikene som skal gå ut for å møte ham, er de som bekjenner seg som hans disipler, og de samler seg for å være rede til å ta imot ham når han kommer.

Det er natt, og det er et bryllupsfølge; derfor må de gå ut med lampene sine. Alle har tatt med sine egne lamper – alle har den kristne bekjennelsen eller bekjennelsen til kirken: lampen i den hule skålen

på toppen av stangen. Men bare de kloke jomfruene har mer enn dette: oljen i kannene, og uten den kan ikke lampene gi lys. Den kristne bekjennelsen eller bekjennelsen til kirken er bare et tomt kar uten oljen. Her husker vi Kristi ord: «Slik skal dere la lyset deres skinne for menneskene, så de kan se de gode gjerningene dere gjør og prise deres Far i himmelen» (Matt 5,16).

Jomfruenes uforstand besto i at de ikke hadde tatt oljen med seg. Det sier teksten slik: «De uforstandige tok lampene sine, men de tok ikke olje med seg.» De tok med sine egne lamper, men ikke sin egen olje. De tenkte verken på at dette var noe de selv var forpliktet til, at ropet skulle komme så brått, eller at det skulle gå så kort tid mellom Brudgommens komme og øyeblikket da «døren ble stengt».

For – og her begynner den andre scenen i lignelsen – tiden fra jomfruene samlet seg for å være rede til å møte ham, til Brudgommen kom, ble mye lengre enn de hadde ventet. Så gikk det slik at både de kloke og de uforstandige jomfruene «slumret inn og sov». Det som følger, skal få fram hvor overraskende brått Brudgommen kommer.

Det er midnatt – da søvnen er dypest – og brått «lød det et rop: Se, brudgommen kommer! Gå ham i møte! Da våknet alle jomfruene og gjorde lampene sine i stand». Det betyr ikke at de fikk den lave flammen i lampene til å brenne sterkere. De trakk i all hast opp veken og tente den, og da det ikke var olje i kannene, sloknet flammen naturligvis straks.

«Men de uforstandige sa til de kloke: Gi oss av deres olje, for lampene våre slokner! Men de kloke svarte: Nei, det ville ikke bli nok både til oss og til dere. Gå heller til dem som selger og kjøp til dere selv.»

Dette rådet må ikke oppfattes som ironi. Trekket er tatt med for å vise hvor oljen skal hentes, for å understreke at oljen må være deres egen, og for å forberede det som følger. «Mens de var borte for å kjøpe, kom brudgommen. Og de som var rede, gikk inn med ham til bryllupsfesten. Og døren ble stengt.»

Her spiller det ingen rolle om de uforstandige jomfruene til slutt fikk tak i olje eller ikke. Den kunne ikke lenger være til noen nytte, for den skulle brukes i festfølget, og det var nå forbi.

Likevel kom de uforstandige jomfruene etter at døren var stengt, og ropte til Brudgommen at han måtte lukke opp for dem. Men de hadde sviktet i det eneste som kunne gi dem rett til å komme inn. De

ga seg ut for å være brudepiker, men hadde ikke vært med i brudefølget. Derfor kunne han i sannhet og rettferdighet bare svare innenfra: «Sannelig sier jeg dere: Jeg kjenner dere ikke!» Det var ikke bare en straff, men også slik det rett og rimelig måtte være.

Herren bruker så lignelsen på disiplene personlig, og det følger nesten av seg selv: «Våk derfor! For dere kjenner ikke dagen eller timen.» Det er ikke nok å vente sammen med kirken. Han kommer langt ut på natten, han kommer brått, og det går fort: Vær derfor rede, vær alltid rede, hver for dere! For å vise dette så slående som mulig får lignelsen form av en samtale.

Først er det samtalen mellom de uforstandige og de kloke jomfruene, der de kloke bare sier den nakne sannhet: Hver av dem har bare nok olje til det som trengs når de skal slutte seg til bryllupsfølget, og ingen har noe til overs. Til sist skal vi lære av samtalen mellom de uforstandige jomfruene og Brudgommen at det på Kristi dag er umulig å ta igjen den forberedelsen en har forsømt. De som ikke har møtt ham, skal til sist bli stengt ute som fremmede for Brudgommen, selv om de hørte til brudepikene.

Lignelsen om talentene – hvordan de blir brukt og misbrukt (Matt 25,14–30) – følger like etter formaningen om å våke med tanke på at Kristus skal komme igjen brått og sikkert, og på lønnen eller straffen som da skal bli tilmålt. Forskjellen er bare at lignelsen om de ti jomfruene gjaldt disiplenes personlige tilstand, mens lignelsen om «talentene» gjelder deres personlige arbeid. I den første blir de framstilt som brudepikene som skal ta imot ham når han kommer igjen; i den andre som tjenerne som skal gjøre regnskap for forvaltningen sin.

Fordi lignelsen henger så nøye sammen med det som går foran, begynner den nesten brått med ordene: «For det er som med en mann som var i ferd med å dra utenlands. Han kalte til seg tjenerne sine og overlot dem eiendommen sin.»

Trykket ligger på at det var hans egne tjenere, og at de skulle virke for hans sak. Eiendommen hans ble overlatt dem, ikke for at de skulle oppbevare den trygt, men for at de skulle gjøre det beste de kunne med den til gagn for sin herre. Det ser vi av det som straks følger: «Til en ga han fem talenter, til en annen to, til en tredje én talent – hver av dem etter som de hadde evne til.»

En talent var 6 000 denarer, så den første fikk 30 000 og den andre 12 000. Han ga altså hver av dem etter evnen deres, alt etter hvor skikket han mente hver av dem var til å forvalte mye eller lite. «Så dro han utenlands.»

Så langt kan det ikke være vanskelig å forstå hva lignelsen betyr. Vår Herre, som har forlatt oss og gått til Faderens hjem, er han som har dratt utenlands. Til sine egne tjenere har han overlatt det han regner som sin egen «eiendom» – ikke for at de skal gjemme det, men for at de skal bruke det for ham i tiden mellom hans bortgang og hans gjenkomst.

Vi må ikke begrense dette til forvaltningen av hans ord eller til det hellige embetet, selv om det kan ha vært det fremste han hadde for øye. Det gjelder generelt alt et menneske har å tjene Kristus med: tid, penger, anledninger, evner eller lærdom. Han gir hver av oss etter vår evne til å arbeide – åndelig, moralsk og også legemlig – den ene fem, den andre to og den tredje én «talent».

Her viser den avgjørende forskjellen seg. «Han som hadde fått fem talenter, gikk straks bort og drev handel med dem, og tjente fem til. Han som hadde fått to, gjorde det samme, og tjente to til.» Hver av dem hadde fått etter sin evne, og hver arbeidet etter sin kraft som gode og tro tjenere for sin herre. Selv om det ytre resultatet ble ulikt, var de like i arbeid, hengivenhet og troskap.

Annerledes var det med ham som hadde minst å gjøre for sin herre, for han hadde bare fått én talent. Han «gikk bort og gravde i jorden og gjemte sin herres penger». Her ser vi at han ikke brukte den for sin herre slik en god tjener skulle, men skydde både arbeidet og ansvaret. Dermed var han ikke bare utro mot det han var betrodd. I praksis fornektet han også at han var sin herres tjener.

Nå begynner den andre scenen. «Etter lang tid kom så disse tjenernes herre og holdt regnskap med dem.» Den første tjeneren nevner verken arbeidet han hadde hatt med handelen, eller noen fortjeneste av at han hadde «tjent» penger. Han svarer i enkel glede: «Herre, du ga meg fem talenter, se, jeg har tjent fem talenter til!» Herrens godkjennelse var alt den tro tjeneren hadde ventet seg, og det han hadde strevd for gjennom det lange fraværet. Vi forstår hvordan herren tok imot ham, kjente ham som sin tjener og ga ham den lønnen han skulle ha.

Lønnen var dobbel. Han hadde vist sin troskap og dyktighet i en forholdsvis begrenset krets; nå skulle han få en mye større. Derfor må heller ikke den andre delen av lønnen – å gå inn til sin herres glede – begrenses til å få del i festmåltidet da herren kom hjem, og enda mindre til å bli forfremmet fra tjener til venn som får del i herrens herredømme. Det betyr langt mer: et hjerte som er fylt av samhørighet med herrens mål og vinning, og som får del i dem, med alt det innebærer.

På samme måte gikk det da herren holdt regnskap med tjeneren som hadde fått to talenter. Vi merker oss at selv om han bare kunne si at han hadde tjent to talenter, møtte han sin herre like frimodig som den som hadde tjent fem. For han hadde vært like tro og arbeidet like iherdig som den som var betrodd mer. Og enda viktigere: Forskjellen mellom de to tjenerne, som kom av at de hadde ulik evne til å arbeide, var nå borte. Den andre tjeneren fikk nøyaktig samme mottakelse og nøyaktig samme lønn, med de samme ordene, som den første.

En enda dypere og på en måte gåtefull sannhet møter oss i ordene: «Du har vært tro over lite, jeg vil sette deg over meget.» Da må det sikkert være arbeid å gjøre for Kristus – om ikke etter døden, så i den andre «husholdningen». Forberedelsen til det skjer i dette livet, når vi trofast bruker for ham det han har betrodd oss – enten det er mye eller lite. Det gir livet her og nå en helt ny og salig betydning: Det er i sannhet og på alle måter en del av det livet det skal folde seg ut til.

Til sist må vi nevne den tredje tjeneren. Vi forstår allerede til en viss grad hvordan han var utro og sviktet i tjenesten. Da han ble kalt fram for å gjøre regnskap, leverte han tilbake den talenten han var betrodd, og forklarte seg slik: Han visste at hans herre var en hard mann, som høstet der han ikke hadde sådd, og sanket (kornet) der han ikke hadde strødd. Derfor hadde han vært redd for å påta seg ansvar og hadde gjemt talenten i jorden – den samme som han nå ga tilbake.

Her kjenner vi igjen dem som er hans tjenere, men som av makelighet og verdslighet ikke vil arbeide for Kristus med den ene talenten de er betrodd – selv om ansvaret og kravet til dem er aller minst. De mener det er nok å gjemme den i jorden – så de ikke mister den – eller, som de innbiller seg, å bevare den fra å bli brukt til noe ondt. Men de bruker den ikke til å drive handel for Kristus.

Herren hans avslørte nå fullt ut hvor falsk unnskyldningen var: at han var redd for å gjøre noe med talenten, fordi han kanskje kunne gjøre mer skade enn gagn. Etter hans egen innrømmelse kom den av at han ikke kjente sin herre, men trodde han var en hard og krevende herre og ikke en som regner selv den minste tjeneste som gjort mot seg selv. Den kom også av at han misforsto hva arbeid for Kristus er, for i det kan ingenting noen gang slå feil eller gå tapt. Og til sist kom den av at han ikke hadde noe hjerte for arbeidet.

Derfor feide herren påskuddet til side. Han tiltalte ham som «onde og late tjener» og viste ham at han selv ut fra sine egne ord kunne ha «overlatt» pengene til «utlånerne» hvis han var redd for å påta seg ansvar. Ordet betyr egentlig «kastet» og skal vise at det ikke krevde noe arbeid. Da ville herren ha fått sitt igjen «med renter» når han kom. Slik kunne han, uten å påta seg ansvar og uten mye arbeid, ha vært tro mot sin plikt og sitt oppdrag som tjener, i det minste i en begrenset forstand.

Den «unyttige» tjeneren i lignelsen skal rammes av den velkjente straffen som ventet mannen som kom til bryllupsfesten uten bryllupsklær. Talenten som han ikke hadde brukt for sin herre, skal overlates til den som hadde vist seg best skikket til å arbeide.

Lignelsen om kongen som kommer tilbake og holder regnskap med tjenerne og fiendene sine, kan regnes som et tillegg til disse lignelsene. Bare Lukas forteller den, og han setter den i en noe løs sammenheng med Sakkeus' omvendelse (Luk 19,11–28).

Selv den flyktigste lesning viser en så umiskjennelig likhet med lignelsen om talentene at leseren naturlig nok vil tenke at det er den samme lignelsen. På den andre siden er det merkelige forskjeller i detaljene, og noen av dem synes å vise at den samme sannheten blir sett fra en annen synsvinkel. Dessuten kommer et nytt trekk til: Borgerne sender et budskap fylt av hat, og vi får se hvordan det går dem for det.

En kort gjennomgang er nok til å vise hva denne lignelsen særlig lærer oss. Den forteller om «en mann av høy ætt» som har krav på tronen, men ennå ikke har fått den formelle utnevnelsen fra overherren. Når han drar bort for å få den, har han foreløpig bare med tjenerne sine å gjøre.

Hensikten hans er tydeligvis å prøve hvor dyktige, hengivne og tro de er. Derfor gir han dem en sum – ikke hver etter evnen, men alle likt,

og ikke en stor sum som talenter, men en liten: hver får et «pund», en *mina*, som var verdt omkring hundre denarer. Å drive handel med en så liten sum ville naturligvis være mye vanskeligere, og den som lyktes, ville vise større dyktighet og måtte arbeide mer iherdig.

Her har vi noen av trekkene som skiller denne lignelsen fra lignelsen om talentene. Den samme lille summen er overlatt til alle for å vise hvem av dem som var dyktigst og mest ivrig, og derfor hvem som skulle kalles til den største oppgaven og med den til den største æren i riket.

Mens «mannen av høy ætt» var ved overherrens hoff, kom en sendeferd fra landsmennene hans med denne beslutningen: «Vi vil ikke at denne mannen skal være konge over oss!» Det var bare et uttrykk for hat. De oppga ingen grunn, men satte bare sin personlige motvilje opp mot ham – selv om det skulle gå stikk imot det personlige ønsket til herskeren som utnevnte ham til konge.

I den siste scenen er kongen, nå formelt innsatt, kommet tilbake til landet sitt. Først holder han regnskap med tjenerne. Da viser det seg at alle unntatt én har vært tro mot det de var betrodd, men med ulikt utbytte: den enes pund har vokst til ti, en annens til fem, og så videre.

Nå får de myndighet til å herske i nøye samsvar med utbyttet. Arbeid her svarer til herredømme der. Men som vi vet fra lignelsen om talentene, er også det herredømmet arbeid for Kristus: et herredømme som er arbeid, og et arbeid som er herredømme. Samtidig får alle de tro tjenerne den samme anerkjennelsen. På samme måte er den utro tjenerens beveggrunner, resonnement og skjebne de samme som i lignelsen om talentene.

Men så er det hans «fiender», som ikke ville at han skulle være konge over dem – tydeligvis Jerusalem og Israels folk. Selv etter at han hadde dratt bort for å få riket, fortsatte de sitt personlige fiendskap med sitt «Vi vil ikke at denne mannen skal være konge over oss!» Asken etter templet, ruinene av byen, fedrenes blod og barnas hjemløse vandringer vitner om at kongen har mange tjenere til å fullbyrde den dommen som hardnakket opprør sikkert må føre med seg, om hans myndighet skal bli hevdet og hans herredømme skal få folk til å bøye seg.

Kapittel 78. Judas og forræderiet

Den fjerde dagen i påskeuken – forræderiet – Judas: hans karakter, frafall og ende.

(*Matt 26,1–5.14–16; Mark 14,1–2.10–11; Luk 22,1–6*)

De tre travle dagene i påskeuken var forbi. Det var bare to dager igjen, slik jødene regnet dem – denne onsdagen og torsdagen – og torsdag kveld skulle påskemåltidet holdes. Den dagen, en dag med hvile og forberedelse, tilbrakte Jesus i stillhet sammen med disiplene, og han talte til dem om at han skulle korsfestes i den nære påsken. De trengte sårt til ordene hans. Det var de, og ikke han, som trengte å bli forberedt på det som skulle komme.

Det Jesus den onsdagen sa om sin nære korsfestelse, var umulig å misforstå og knapt mulig å tvile på. Om de ennå hadde hatt noen illusjoner, måtte de to siste dagene ha revet dem brutalt bort. Jubelropene, hosiannaene ved inntoget i byen og hyllesten i templet hadde måttet vike for fariseernes, saddukeernes og de skriftlærdes ordkløveri. Med et «ve» over Israels helligdom hadde Jesus forlatt den for siste gang. Og disiplene visste langt bedre enn lederne, som samvittigheten gjorde feige, hvor lite en kunne stole på at «mengden» holdt fast ved ham.

Nå sa Mesteren det til dem med klare ord. Han så rolig fram mot det, og ikke som noe i en fjern og uviss framtid, men som noe som sto rett foran dem – i nettopp denne påsken, som knapt to dager skilte dem fra. Hvor mye vi enn undrer oss over at de spredte seg en kort tid da han ble grepet og dømt, må disse ringe disiplene ha elsket ham

høyt, siden de satt rundt ham i sorgfull taushet mens han talte slik, og fulgte ham helt til han døde.

Men for én av dem ble dette det avgjørende øyeblikket, for i hans hjerte hadde mørket lenge samlet seg. Judas, likesom de andre, må ha følt at det Kristus forutsa, var sant. Det slukket de siste glimtene av det lyset fra Kristus som hans sjel hadde vært i stand til å ta imot.

Gjennom den åpne døren som han hadde drevet den døende Kristus ut gjennom, «for Satan inn i Judas» (Luk 22,3). Men heller ikke da ble det for alltid (Joh 13,2.27). Vi kan nok tvile på om Satan noen gang kan få varig bolig i en menneskesjel, i alle fall på denne siden av evigheten, siden Gud er i Kristus.

Det er en forferdelig ting å studere Judas. Det er som om vi tar oss fram over løse steiner av glødende lava mens vi klatrer opp til kanten av krateret og grøssende ser ned i dypet.

Og likevel har ikke bare Peter stått der, nær kanten, den natten han fornektet sin Herre. Nesten alle vi andre har også stått der, unntatt de som har engler som alltid har sett opp mot vår himmelske Fars ansikt. Der, nær kanten, har vi stått. Men han ba for oss – og gjennom natten kom lyset fra hans nærvær, og over stormen hevet røsten seg fra ham som er kommet for å søke og frelse det som var fortapt.

Forferdelig er det å studere Judas, og det er best å gjøre det her, med en gang, fra begynnelsen til slutten.

Vi husker at «Judas, mannen fra Kerijot», så vidt vi vet var den eneste av Jesu disipler som kom fra Judea. Mer enn dette vet vi ikke sikkert om hans historie, bortsett fra at han bar pengepungen og var både hykler og tyv (Joh 12,5–6). Å bære pengepungen betydde at han var kasserer og forvaltet den lille felleskassen til Kristus og disiplene. Siden han ble satt til et slikt tillitsverv i apostlenes fellesskap, slutter vi at de andre må ha sett opp til ham som en dyktig og klok mann, en god forvalter.

Hvorfor lot Jesus ham beholde pengepungen etter at han visste at han var tyv? Det mener vi han ikke var fra begynnelsen; det ble han først med tiden, etter hvert som skuffelsen vokste. Spørsmålet besvares best med et annet spørsmål: Hvorfor lot Jesus den i utgangspunktet bli betrodd Judas? Det var ikke bare fordi han var best skikket til et slikt arbeid, men også av barmhjertighet mot ham, med tanke på hans karakter. Et menneske som får arbeide med det det av naturen

er skikket til, holdes lettest borte fra misnøye, fremmedgjøring og til sist frafall.

På den annen side må vi innrømme at de fleste fristelsene i livet kommer til oss gjennom det vi har størst anlegg for. Da Judas var blitt fremmed for Jesus og utro i hjertet, ble nettopp dette også hans største fristelse, og det drev ham i sannhet mot undergangen. Men først etter at han innvortes hadde sviktet.

Nettopp denne gaven til å «styre» hos Judas kan også hjelpe oss å forstå hvordan han først kan ha blitt dratt mot Jesus, og hvordan han, da han var blitt fremmed for ham, endte i den forferdelige synden som hadde lagt sitt garn omkring ham.

Judas ble dratt mot Jesus som jødenes Messias, og han trodde på ham som det. Men han ventet at Jesus skulle få den framgangen, de resultatene og de triumfene som hørte jødenes Messias til, og han ventet å få del i dem selv. Hvor dypt slike følelser satt selv hos de reneste og mest uegennyttige av Jesu disipler, ser vi av bønnen fra Johannes' og Jakobs mor for sønnene sine, og av Peters spørsmål: «Hva skal da vi få?»

Med en slik overbevisning som vi har beskrevet, hadde han sluttet seg til bevegelsen helt fra begynnelsen. Den gangen fulgte store skarer i Galilea i hans fotspor og passet på hver gang han viste seg. Døperen, som hadde bøyd seg for ham og vitnet om ham, løftet fremdeles sin røst og forkynte at riket var nær. Men folket hadde vendt seg til Jesus, og han hadde makt over dem. Judas hadde også vært en av dem som fikk makt for en tid på den første utsendelsen, så selv de onde åndene måtte bøye seg for dem.

Men skritt for skritt kom skuffelsen. Johannes ble halshugget og ikke hevnet; tvert imot trakk Jesus seg tilbake. Hele tiden trakk han seg unna, enten for fiender eller for framgang – det var nesten som en flukt – selv da de ville gjøre ham til konge. Han nektet å vise seg åpent, enten i Jerusalem, slik hans egne brødre hånte ham for, eller noe annet sted. Han dempet dem alltid når de kom til ham oppglødde og fulle av håp etter en framgang.

Fiendskapet hos Israels ledere vokste. Han unngikk tydelig fariseernes gjentatte offentlige utfordring om å vise et tegn fra himmelen – eller, som noen kunne ha sagt det, han klarte ikke å ta den opp. Og sist og fremst: Han talte stadig oftere om vanære, ulykke og død.

Hva kunne alt dette bety, om ikke at håpene og forventningene som i begynnelsen hadde gjort Judas til Jesu disippel, ble skuffet?

Han som kjente Jesus slik – ikke bare hans ord og gjerninger, men hans innerste tanker, like til hans nattelange samtale med Gud i fjellsiden – kunne ikke for alvor ha trodd på fariseernes grove beskyldning om at alt sammen var Satans verk. Likevel kunne han fra datidens jødiske ståsted knapt ha funnet det umulig å tenke seg en annen forklaring på hans undergjørende kraft.

Men etter hvert som det moralske og åndelige preget på Kristi rike kom tydeligere fram, må den bitre skuffelsen over hans messianske tanker og håp ha vokst. Den vokste i samme mon som den moralske fremmedgjøringen ble dypere og sterkere ved siden av den – en fremmedgjøring som uunngåelig fulgte når han sto imot slike åndelige åpenbaringer.

Denne vårdagen, i stillheten i Betania, tok Mesteren farvel med venner og disipler og fortalte dem hva som skulle skje bare to dager senere, i påsken. Da ble alt avgjort i Judas' sjel. «Satan for inn» i den. Kristus skulle korsfestes; det var helt sikkert. I det alminnelige sammenbruddet skulle Judas i det minste sikre seg noe.

Så forlot han dem for å få snakke med dem som var samlet – ikke på sitt vanlige møtested, men i ypperstepresten Kaifas' palass. Allerede dette viser at det var et uformelt møte, mer rådslående enn dømmende. For det var et av prinsippene i jødisk lov at i straffesaker måtte dommen avsies på Rådets faste møtested.

Tidligere hadde de holdt en lignende sammenkomst og rådslagning da meldingen om at Lasarus var oppreist, nådde myndighetene i Jerusalem (Joh 11,47–48). Den praktiske beslutningen de tok på det møtet, hadde etter alt å dømme vært at Kristi ferd skulle holdes under streng oppsikt fra nå av. Hver eneste av hans bevegelser, og likeså navnene på vennene hans og stedene der han trakk seg tilbake i det skjulte, skulle meldes til myndighetene, så de kunne gripe ham når tiden var inne.

Trolig meldte forræderen seg samme ettermiddag i ypperstepresten Kaifas' palass under påskudd av å lyde denne ordren. De som var samlet der, var «yppersteprestene», prestenes overhoder – uten tvil tempelembetsmennene, lederne for prestenes skift og slektninger av ypperstepresteslekten, som til sammen utgjorde det som ble kalt

prestenes råd. Men på møtet i Kaifas' palass var de ledende rådsherrene («de skriftlærde og de eldste») samlet i tillegg til disse lederne for prestene.

De rådslo om hvordan de kunne gripe Jesus med list og slå ham i hjel. Trolig hadde de ennå ikke bestemt seg for noen fast plan. De var bare kommet så langt – kanskje på grunn av folkets jubel da han dro inn i Jerusalem, og det som hadde skjedd siden – at ingenting måtte gjøres under høytiden, av frykt for at det skulle bli oppstyr blant folket. De kjente bare altfor godt Pilatus' karakter. De visste hvordan han ved et slikt opprør uten videre kunne la hevnen ramme alle parter, lederne så vel som de som ble ledet.

De var rådville, og det må ha vært en stor lettelse for dem da forræderen nå trådte fram med sitt forslag. Likevel ble han ikke mottatt slik han kanskje hadde ventet. Trolig ventet han å bli hilst og behandlet som en svært viktig forbundsfelle.

De ble riktignok «glade, og de ble enige med ham om å gi ham penger», da han lovet å følge Jesus i hælene og vokte på den anledningen de søkte. Likevel behandlet de ikke Judas som en æret medsammensvoren, men som en simpel angiver og en foraktelig forræder. Under forholdene var det den klokeste fremgangsmåten, både for å berge sin egen verdighet og for å holde forræderen sikrest i sin makt. Til sist måtte Judas si det rett ut, uten skam – og slik solgte han seg selv så vel som Mesteren: «Hva vil dere gi meg?»

De «veide opp» til ham de tretti sølvpengene (tretti sekel, omkring 340 gram sølv) fra selve tempelkassen, og det var en bokstavelig oppfyllelse av profetien (Sak 11,12). Og likevel betalte de sikkert den lovfastsatte prisen for en slave like mye i forakt for selgeren som for ham han solgte. Eller mente de en slags rettslig fiksjon: å kjøpe Jesu person til den lovfastsatte prisen for en slave, så de siden kunne overgi ham til de verdslige myndighetene?

Likevel måtte Satan fare inn i Judas' hjerte enda en gang ved måltidet før han endelig kunne gjøre gjerningen (Joh 13,27). Men heller ikke da, mener vi, var det for alltid – for samvittigheten virket fremdeles i ham. Den hadde han ikke regnet med da han gjorde handelen i yppersteprestens palass. Dagen etter at Jesus var dømt, krevde den et forferdelig oppgjør.

Natten i Getsemane ble aldri mer borte fra hans sjel. I mørket som tettnet seg rundt ham, må han hele tiden bare ha sett fakkelskjæret som falt på den guddommelige lidendes bleke ansikt. I stillheten før stormen må han hele tiden bare ha hørt disse ordene: «Judas, forråder du Menneskesønnen med et kyss?» Han hatet ikke Jesus da – han hatet ingenting; han hatet alt.

Han var helt forlatt da fortvilelsens storm feide over sjelen hans. Det fantes ingen i himmelen eller på jorden han kunne vende seg til, ingen, verken engel eller menneske, som kunne stå ved hans side.

Prestene, som hadde betalt ham blodpengene, ville ikke ha noe med ham å gjøre. De ville ikke engang ha de tretti sølvpengene, blodpengene for hans Mester og for hans egen sjel – likesom den moderne synagogen, som godkjenner det som ble gjort, men ikke gjerningen, ikke vil ha noe med ham å gjøre! Med sitt «Det blir din sak» sendte de ham tilbake ut i mørket hans. Men slik kunne ikke samvittigheten bringes til taushet. Høyere enn klangen av de tretti sølvpengene da de falt på marmorgulvet i templet, ringte det i hans sjel: «Jeg har syndet da jeg forrådte uskyldig blod!»

Dypere – lenger ut i natten! Ut til dens ytterste grenser – der dødens mørke flom stiger og synker. Stormen hadde pisket vannet opp til raseri; det kastet seg og brøt mot føttene hans. Én smal rift åpnet seg i skyteppet over ham, og i det bleke, dødsaktige lyset lå Kristi skikkelse, rolig og stille, urørt og uskadd, slik han hadde vært den natten på Galileasjøen da Judas så ham komme til dem over de veltende bølgene og så tale fred over dem.

Fred! Hvilken fred var det for ham nå – på jorden eller i himmelen? Det var den samme Kristus, men tornekronet og med naglemerker i hender og føtter. Og dette hadde Judas gjort mot Mesteren!

Bare et øyeblikk syntes skikkelsen å ligge der; så ble den slukt av det mørke vannet under. Igjen ble skyteppet trukket for, bare tettere; mørket var tykkere og stormen villere enn før. Ut i det mørket, med ett vilt sprang – dit der den døde Kristi skikkelse hadde ligget. Og vannet lukket seg om ham i evig taushet.

* * *

Kan det finnes noe forråd i den evige barmhjertigheten for Kristi forræder?

Kapittel 79. «Gjør i stand påskemåltidet!»

Den femte dagen i påskeuken – «Gjør i stand påskemåltidet!»
(*Matt 26,17–19; Mark 14,12–16; Luk 22,7–13; Joh 13,1*)

Da forræderen kom tilbake fra Jerusalem onsdag ettermiddag, var påsken like for døren – i folkelig og rabbinsk forstand, men ikke i Bibelens. Den begynte den 14. nisan, det vil si da de tre første stjernene viste seg onsdag kveld (kvelden etter det som hadde vært den 13.), og endte med de tre første stjernene torsdag kveld (kvelden etter det som hadde vært den 14. nisan).

De andre ville derfor legge mindre merke til at forræderen var borte så tett inn mot høytiden. Det kunne være nødvendig å gjøre noen forberedelser, selv om de skulle være gjester i et hus – de visste ikke hvilket – og slikt falt naturligvis på Judas. Dessuten kan de ut fra tidligere samtaler ha skjønt at «mannen fra Kerijot» gjerne ville slippe unna det Herren hele dagen hadde talt til dem om, og som nå fylte deres sinn og hjerter.

Alle i Israel tenkte på høytiden. Den siste måneden hadde den vært emne for drøftinger i de lærde skolene, og i det minste de to siste sabbatene også for talene i synagogene. Alle skulle opp til Jerusalem, eller de hadde sine kjære der, eller de så i det minste festtogene dra mot jødedommens hovedstad.

Hele Israel samlet seg her til minne om natten da folket ble født, og om utgangen av Egypt. Venner langveisfra møttes, og nye vennskap ble knyttet. Høytiden vakte både følelsene for folket og for troen, for den gikk tilbake til den første utfrielsen og pekte fram mot den siste. Den dagen kunne en jøde gjerne være stolt av å være jøde. Men vi må

prøve å følge Kristi og disiplenes fotspor og bare se og vite det de selv så og gjorde den dagen.

Etter forskriftene for høytiden ser Betfage og Betania ut til å ha blitt regnet med til Jerusalem. Men Jesus måtte holde høytiden i selve byen, enda han ville ha tilbrakt natten utenfor murene om ikke planen hans var blitt avbrutt. De første forberedelsene til høytiden begynte nok kort etter at forræderen var kommet tilbake. Om kvelden (etter den 13.) begynte nemlig den 14. nisan, og da lette man høytidelig med tent lys gjennom hvert hus etter surdeig som kunne være gjemt eller ha falt til side ved et uhell. Det man fant, ble lagt på et trygt sted og senere ødelagt sammen med resten.

I Galilea var det skikk å holde seg helt fra arbeid den dagen. I Judea var dagen delt: Arbeidet stanset først ved middagstid, men heller ikke om formiddagen tok man fatt på noe nytt. Denne delingen av dagen for høytidens skyld var et tillegg fra rabbinerne. Som et gjerde rundt den satte de grensen en time før middag; etter den kunne man ikke ete noe syret. De strengeste holdt opp enda en time tidligere (klokken ti), så den ellevte timen ikke umerkelig skulle gli over i den forbudte middagstiden. Men det var liten virkelig fare for det.

Som offentlig varsel ble to vanhelligede takkofferkaker lagt på en benk i templet. Når den ene ble tatt bort, viste det at tiden for å ete syret var forbi; når den andre ble tatt bort, var tiden kommet til å ødelegge all surdeig.

Trolig etter det tidlige måltidet, da de ikke lenger kunne ete syret, sendte Jesus Peter og Johannes av sted for å gjøre i stand det vanlige påskemåltidet (Luk 22,8). Her ser vi for første gang at Herren setter de to sammen – de to som fra nå av skulle være så nært knyttet til hverandre: han med de dypeste følelsene sammen med ham som var raskest til handling.

Anvisningen Herren ga dem, viste dem enda en gang at Kristus visste alt på forhånd som Gud, men den hadde også en menneskelig mening. Det er tydelig at verken huset der påsken skulle holdes, eller eieren av det, skulle nevnes på forhånd så Judas hørte det.

Tegnet som Jesus ga de to apostlene, minner oss om det tegnet Samuel i gammel tid hadde gitt Saul for å gi ham visshet og veiledning (1 Sam 10,2–7). Når de kom inn i Jerusalem, skulle de møte en mann – tydeligvis en tjener – som bar en krukke vann. Uten å tiltale ham

skulle de følge etter ham, og når de kom fram til huset, skulle de gi eieren dette budskapet:

«Mesteren sier: Min tid er nær. Hos deg [det vil si: i ditt hus; trykket ligger her] vil jeg holde påskemåltid sammen med disiplene mine. Hvor er rommet [egentlig «herberget» eller «salen»] der jeg kan ete påskelammet med disiplene mine?» (Matt 26,18; Mark 14,14; Luk 22,11)

Her må vi legge godt merke til to ting. For det første ble disiplene ikke bedt om å spørre etter det fineste rommet, «salen ovenpå», men etter det vi i mangel av et bedre ord har kalt «herberget» eller «salen». Det var stedet i huset der lastedyrene ble lesset av, som i et åpent karavaneherberge, og der man la fra seg sko og stav, støvete klær og bører. Var det et rom, så var det i alle fall et felles rom og slett ikke det beste.

Bortsett fra dette stedet (Mark 14,14; Luk 22,11) brukes ordet bare om «herberget» i Betlehem, der jomfru Maria fødte sin førstefødte sønn og la ham i en krybbe (Luk 2,7). Han som ble født i et herberge, var tilfreds med å be om et herberge til sitt siste måltid.

For det andre – og det er det vi merker oss nå – måtte rommet være hans eget. Det var vanlig at flere lag spiste påskemåltidet i samme rom. Så mange skulle sette seg til påskebordet at det ikke kunne være annerledes, for alle deltok, også kvinner og barn; bare de som var urene etter loven, var unntatt. Et lag kunne ikke være på færre enn ti, men det måtte heller ikke være større enn at hver kunne få i det minste en liten bit av påskelammet – og vi vet hvor små lammene er i Østen.

Men selv om Kristus bare ba om å få holde sitt siste måltid i en sal som vendte ut mot den åpne gården, ville han ha den for seg selv, for å ete påskemåltidet alene med apostlene sine. Ingen andre fikk være til stede, se hva som skjedde, høre hva han sa, eller være med da han første gang innstiftet sin hellige nattverd. Ikke engang et lag av disipler fikk det, og eieren av huset var uten tvil en disippel. Heller ikke – legg merke til det – jomfru Maria.

For oss minner også dette om Paulus' ord: «For jeg har mottatt fra Herren det som jeg også har overgitt til dere» (1 Kor 11,23).

Alt taler for at eieren av huset var en disippel. Riktignok viste man ved høytidene grenseløs gjestfrihet mot fremmede generelt; ingen i Jerusalem regnet huset sitt som helt og holdent sitt eget, og langt

mindre ville han leie det ut. Men denne navnløse disippelen ga ham ikke herberget. Han ga ham det beste og fornemste rommet, «salen ovenpå» eller *alijja* («rommet ovenpå»). Den var på samme tid det mest ærefulle og det mest avsondrede stedet i huset, for gjennom trappen på utsiden kunne man komme og gå uten å gå gjennom huset. «Rommet ovenpå» var «stort», «ferdig og fullt utstyrt» (Mark 14,15; Luk 22,12).

Fra jødiske kilder vet vi at en vanlig spisestue ble regnet til omkring 4,5 meter i firkant. Uttrykket «fullt utstyrt» viser uten tvil til at det sto benker til å ligge på rundt bordet, unntatt ved den ene enden. Det var nemlig en regel at selv den fattigste skulle ligge til bords ved dette måltidet, som tegn på hvile, trygghet og frihet.

Ordet «ferdig» ser ut til å bety at alt som trengtes til høytiden, var på plass. I så fall var det eneste disiplene måtte «gjøre i stand», påskelammet, og kanskje det første høytidsofferet, som ble lagt til dersom påskelammet ikke var nok til måltidet. Vi må også huske at fromheten krevde at man fastet fram til påskemåltidet – for at man, som Jerusalem-talmud forklarer, skulle nyte måltidet desto bedre.

Det er kanskje ikke klokt å prøve å løfte sløret som hviler over den navnløse «en mann der», som fikk være Herrens siste vert og den første verten for hans kirke, samlet i det nye båndet: samfunnet med hans legeme og blod. Likevel synes det oss mest sannsynlig at det var huset til Markus' far, som da ennå levde. Det var et stort hus, som vi skjønner av Apg 12,13. Bare Markus forteller om den unge mannen som fulgte med Kristus da han ble ført bort som fange, og den mest nærliggende forklaringen er at det var ingen annen enn Markus selv.

I så fall forstår vi hvordan forræderen først kan ha ført tempelvakten, som var kommet for å gripe Kristus, til huset til Markus' far, der måltidet var blitt holdt, og hvordan de, da de fant at han var gått, fulgte etter til Getsemane, for «Judas … kjente stedet, for Jesus kom ofte sammen med disiplene sine der» (Joh 18,2).

Vi forstår også hvordan Markus kan ha blitt vekket av søvnen da de væpnede mennene kom, i hast kastet den løse kjortelen om seg og løpt etter dem. Etter at disiplene hadde flyktet, kan han ha fulgt Kristus og så unnsluppet da de ville arrestere ham, ved å la kjortelen bli igjen i hendene på dem som ville gripe ham.

Hvis eieren av huset hadde skaffet alt som trengtes til måltidet, ville Peter og Johannes finne vinen til de fire begrene der, de usyrede brødkakene og trolig også «de bitre urtene». Det nevnes fem slags urter. De ble dyppet først i saltvann eller eddik og så i en blanding av nøtter, rosiner, epler, mandler og annet.

Vinen var den vanlige vinen i landet, bare at den var rød. Den ble blandet med vann, vanligvis én del vin til to deler vann. En kilde oppgir mengden til hvert av de fire begrene til det som grovt regnet svarer til et halvt vannglass – naturligvis blandet med vann. Påskebegeret beskrives som to fingre langt og to fingre bredt, og høyden som en finger, en halv finger og en tredjedels finger.

Når alt, som vi går ut fra, sto ferdig i det fullt utstyrte rommet ovenpå, trengte Peter og Johannes bare å sørge for påskelammet og det andre som trengtes til måltidet. Kanskje skulle de også sørge for det som skulle bæres fram som høytidsoffer og siden etes ved måltidet. Skulle de ha med et slikt offer, måtte de være tidligere i templet. Lammet som måtte skaffes, kostet svært lite. Det nevnes en sum på så lite som en brøkdel av en denar for et slikt offer, men vi holder oss til det mer rimelige anslaget: fra én til tre sekel.

Hvis vi ikke tar feil, var disse innkjøpene likevel allerede gjort av Judas ettermiddagen før. Det er ikke sannsynlig at de ble utsatt til siste stund. Det er heller ikke sannsynlig at han som så nylig hadde fordømt handelen i templets forgårder, ville ha sendt de to disiplene dit for å kjøpe påskelammet. Det hadde nemlig vært nødvendig å kjøpe det der for å få et dyr som var godkjent etter loven, for på selve påskedagen ville det ikke ha vært tid til å la det bli undersøkt.

Hvis derimot Judas hadde gjort dette innkjøpet, skjønner vi hvilket påskudd han kan ha hatt for å gå til Jerusalem ettermiddagen før. Vi skjønner også hvordan han på veien fra sauetorget til templet, der lammet skulle undersøkes, kan ha fått vite at yppersteprestene og rådsherrene nettopp da holdt møte i yppersteprestens palass like ved.

Hvis det er slik vi nettopp har antatt, var oppgaven til Peter og Johannes enkel. De forlot Markus' hus med undrende, men tunge hjerter. Enda en gang hadde de sett hvordan Mesterens guddommelige blikk gjennomskuet framtiden i alle enkeltheter.

Nå var det snart tid for aftengudstjenesten og aftenofferet. Vanligvis begynte gudstjenesten omkring halv tre om ettermiddagen, mens

selve det daglige aftenofferet ble båret fram en time senere. Men denne dagen begynte gudstjenesten en time tidligere på grunn av høytiden.

Da de to apostlene omkring halv to etter vår tid gikk opp på tempelberget bak en tett skare av pilegrimer, må de ha funnet prestenes forgård fylt av hvitkledde prester og levitter. Den dagen hadde nemlig alle de tjuefire skiftene tjeneste, og alle ville trenges, selv om bare ukens skift den ettermiddagen tok del i den vanlige gudstjenesten, den som gikk foran høytidsgudstjenesten. For dem må det ha ligget en sørgelig mening i ordene i Salme 81 da levittene den ettermiddagen sang den i tre deler, avbrutt tre ganger av prestenes tredobbelte støt i sølvtrompetene.

Før røkelsen ble brent til aftenofferet, og før lampene i gull-lysestaken ble stelt for natten, ble påskelammene slaktet. De som ofret, ble sluppet inn i prestenes forgård i tre puljer. Da den første puljen var kommet inn, ble den svære Nikanor-porten – som førte fra kvinnenes forgård til Israels forgård – og de andre sideportene inn til prestenes forgård lukket.

Et tredobbelt støt i prestenes trompeter varslet at lammene ble slaktet. Det gjorde hver israelitt selv. Vi tar neppe feil når vi antar at Peter og Johannes var i den første av de tre puljene, for de må ha vært ivrige etter å komme av sted og møte Mesteren og brødrene sine i «salen ovenpå».

Peter og Johannes hadde slaktet lammet. De prestene som gjorde tjeneste, sto i to rekker helt opp til det store brennofferalteret. Den ene tok opp blodet fra det døende lammet i en skål av gull og ga den til den neste, og fikk en tom skål tilbake. Slik ble blodet sendt videre fram til det store alteret, der det ble slynget i én stråle mot alterfoten.

Imens sang levittene *Hallel* (Sal 113–118). Vi husker at de som ofret, bare gjentok den første linjen i hver salme, mens de svarte «Halleluja» på hver av de andre linjene. Men da de kom til Salme 118, gjentok de foruten den første også disse tre linjene:

Å Herre, frels!
Å Herre, la det lykkes!
Velsignet være han som kommer i Herrens navn!

Det var lite mer å gjøre. Offerdyret ble hengt på stenger som hvilte på skuldrene til Peter og Johannes. Det ble flådd og renset, og de delene

som skulle brennes på alteret, ble tatt ut og gjort i stand til å brennes. Lammet skulle stekes på et spidd av granatepletre, som gikk tvers gjennom det fra munnen til endetarmen, og man passet særlig på at lammet ikke rørte ved ovnen når det ble stekt. Alt annet ble også gjort i stand og satt på et bord som kunne bæres inn og flyttes etter ønske. Til sist ble festlampene gjort klare.

«Det var trolig mot solnedgang at Jesus og de ti andre disiplene enda en gang gikk ned over Oljeberget og inn i den hellige byen. … Det var den siste gangen Herren fritt og uhindret kunne se den hellige byen i dagslys før sin oppstandelse. … Han gikk for å fullbyrde sin død i Jerusalem, for å oppfylle forbilde og profeti og ofre seg selv som det sanne påskelammet – ‹Guds lam, som bærer bort verdens synd› (Joh 1,29). De som fulgte ham, var opptatt av mange tanker. De visste at forferdelige ting ventet dem. Like før hadde de med en ikke unaturlig nasjonal stolthet pekt på de herlige tempelbygningene for Mesteren, og da hadde de fått høre at de skulle bli øde, så det ikke skulle bli stein tilbake på stein. Blant dem gikk forræderen og grunnet på sine mørke planer, drevet fram av den store fienden. Og nå var de inne i byen. De kjente godt templet, den kongelige broen, de praktfulle palassene, de travle torgene og gatene fulle av festkledde pilegrimer, mens de gikk mot huset der gjesterommet var gjort i stand. I mellomtiden kom skaren ned fra tempelberget; hver bar offerlammet sitt på skuldrene for å gjøre det i stand til påskemåltidet.»[1]

[1]Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 11.

Kapittel 80. Påskemåltidet og nattverden

Påskemåltidet – innstiftelsen av Herrens nattverd.

(*Matt 26,17–19; Mark 14,12–16; Luk 22,7–13; Joh 13,1; Matt 26,20; Mark 14,17; Luk 22,14–16.24–30.17–18; Joh 13,2–20; Matt 26,21–24; Mark 14,18–21; Luk 22,21–23; Joh 13,21–26; Matt 26,25; Joh 13,26–38; Matt 26,26–29; Mark 14,22–25; Luk 22,19–20*)

Tiden «mellom de to aftenstundene», da påskelammet skulle slaktes (2 Mos 12,6; 3 Mos 23,5; 4 Mos 9,3.5), var forbi. De tre første stjernene var kommet til syne, og det tredobbelte støtet i sølvtrompetene lød fra tempelberget og meldte at påsken enda en gang var begynt. I «salen ovenpå» i Markus' hus, som var opplyst til fest, var Mesteren og de tolv samlet.

Så langt vi kan se eller har grunn til å slutte, var denne påsken det eneste offeret Jesus selv noen gang bar fram. Hvis Kristus var i Jerusalem ved en påske før hans offentlige virksomhet begynte, ville han ha vært gjest ved et bord og ikke overhode for et lag (som måtte være på minst ti personer). Da ville det heller ikke ha vært han som bar fram påskelammet.

Og av de tre påskene siden hans offentlige virksomhet begynte, var de tolv apostlene ennå ikke samlet ved den første (Joh 2,13), så han kunne ikke opptre som overhode for et lag. Ved den andre var han ikke i Jerusalem, men i Galileas ytterste utkant, i grenselandet mot Tyrus og Sidon, der intet offer kunne bæres fram (Matt 15,21 ff.). Hvilken ny mening gir ikke dette de ordene han sa til de tolv da han satte seg til bords med dem: «Jeg har lengtet inderlig etter å ete dette påskemåltidet sammen med dere før jeg lider» (Luk 22,15)!

Et talende jødisk sagn knyttet nesten hver stor begivenhet og utfrielse i Israel til påskenatten. Påskelammet var da også et offer som skilte seg fra alle andre. Det hørte ikke loven til, for det ble innstiftet før loven var gitt og pakten stadfestet med blod. Ja, i en viss forstand var det selve årsaken til og grunnlaget for alle levittiske ofre og for pakten selv. Kristi prestedømme var virkelig, men ikke etter Arons ordning. På samme måte var Kristi offer virkelig, men ikke etter ordningen for de levittiske ofrene; det var etter påskens ordning.

Det er vanskelig å avgjøre hvor mye som kan ha vært bindende på Kristi tid – ikke bare av den nåværende skikken, men til og med av forskriftene for påskemåltidet slik de står i de eldste jødiske skriftene. Vi kan gå ut fra at alle møtte til påskemåltidet i festklær, slik det var foreskrevet. Vi vet også at de, slik den jødiske loven bød, lå på puter rundt et lavt bord. Hver hvilte på venstre hånd, så den høyre var fri. Men gammel jødisk skikk kaster et underlig lys over scenen som innledet måltidet.

Måltidet begynte med «en trette blant dem om hvem av dem som skulle gjelde for å være størst» (Luk 22,24). Anledningen var utvilsomt rekkefølgen de skulle ha ved bordet. Vi vet at fariseerne stred om dette, og at de krevde å få plass etter sin rang. Selv om vi ikke hadde flere tegn på det, ville vi uvilkårlig knytte en slik strid til at Judas var der.

Bordet var lavt, som i Østen, ovalt eller snarere avlangt, og to deler av det var dekket av en duk. Det sto enten på gulvet eller var hengt opp. Rundt det ble de enkelte benkene eller putene satt i form av en lang hestesko, slik at den ene enden av bordet var fri. Hver gjest lå på venstre side med hodet nærmest bordet og føttene strakt bakover mot gulvet.[1]

Kristus lå på den midterste benken. Av evangelieberetningen vet vi at Johannes hadde plassen til høyre for ham, ytterst på benkene – om vi kan kalle det slik – ved hodeenden av bordet. Ellers kunne han ikke ha lent seg tilbake mot hans bryst. Men den fremste plassen ved siden av Mesteren var plassen til venstre for ham, eller over ham.

Da disiplene stred om hvem som skulle gjelde for å være størst, var det denne plassen de hadde gjort krav på, og vi tror at Judas virkelig

[1] I originalen er dette vist på et tresnitt.

fikk den. Det forklarer hvorfor ingen av de andre disiplene hørte det da Kristus hvisket til Johannes hvilket tegn han skulle kjenne forræderen på (Joh 13,26). Det forklarer også hvordan Kristus først kunne rekke Judas brødstykket, som hørte med til påskeskikken, og begynne med ham som den fremste gjesten ved bordet uten at noen la særlig merke til det.

Endelig forklarer det at ingen ved bordet visste hva som var skjedd da Judas våget å spørre om det var ham – han ville ha visshet for om forræderiet var kjent – og fikk ja til svar (Matt 26,25). Men det kunne ikke ha gått slik hvis ikke Judas hadde ligget nærmest Kristus – og i så fall nødvendigvis til venstre for ham, på den fremste æresplassen.

Når det gjelder Peter, forstår vi godt hvordan han i sin skam og iver styrtet bort for å ta den nederste plassen i den andre enden av bordet, da Herren med så kjærlige ord refset dem for at de søkte sitt eget, og lærte dem hvor stor den kristne ydmykheten er. Til sist forstår vi nå hvordan Peter kunne gi tegn til Johannes, som lå i den motsatte enden av bordet, rett overfor ham, og spørre ham tvers over bordet hvem forræderen var (Joh 13,24). De andre disiplene tok de plassene som passet best, eller som svarte til fellesskapet de hadde med hverandre.

Ordene Mesteren talte da han stilte den usømmelige striden deres, må ha gått dem rett til hjertet. Først viste han dem forskjellen på verdslig ære og det å være stor i Kristi kirke.

I verden lå kongeverdigheten i makt og herredømme, og tittelen «velgjører» fulgte med maktens herredømme. Men i kirken skulle den «største» ikke herske, men bli som den minste og den yngste. (Det siste viser til at alder, ved siden av lærdom, hos jødene ble regnet som et krav på heder og de fremste setene.) Og i stedet for at den som hadde makt, ble kalt velgjører, skulle forholdet snus: Den som tjente, skulle være den fremste (Luk 22,25–26). Slik viste han dem hva slags storhet de hadde i vente i riket, og hvilken rett de hadde til den.

Så pekte han også i dette på seg selv som deres forbilde. Her tenker han naturligvis ikke på fotvaskingen, den sinnbildlige handlingen, men på hele sitt liv og målet for sin sendelse – han var den som tjente, ikke den som ble tjent.

Til sist vakte han dem til en høyere bevissthet om sitt eget kall. Lønnen sin skulle de visselig ikke miste, men den kom verken her eller nå. De hadde hatt og skulle få del i hans «prøvelser» – at han ble

foraktet, ringeaktet og forfulgt – men de skulle også få del i hans herlighet. Slik Faderen hadde overgitt ham et rike – ordet betyr egentlig å tilsi ved pakt eller testamente – overga han det til dem, «for at» de i riket skulle ha fellesskap med ham ved festbordet, i hvile og glede.

Det som for dem må ha vært «prøvelser», og i den forstand også for Kristus, hadde de holdt ut. I stedet for den messianske herligheten de kanskje først hadde tenkt seg, hadde de bare sett motsigelse, fornektelse og skam – og de hadde «holdt ut sammen med» ham (Luk 22,28). Men riket kom også. Når hans herlighet ble åpenbart, skulle også de få sin anerkjennelse. Her hadde Israel forkastet Kongen og hans sendebud, men da skulle det samme Israel dømmes etter deres ord. Det var visselig en kongelig verdighet, men en verdighet i tjeneste; en full kongelig anerkjennelse, men knyttet til gjerning.

Med disse ordene begynte Herren måltidet, som i seg selv var tegn og pant på det han nettopp hadde sagt og lovt. Påskemåltidet begynte som alltid med at overhodet for laget tok det første begeret og ba «takkebønnen» over det.

Den formen som brukes nå, består egentlig av to velsignelser: den første over vinen, den andre for at denne høytidsdagen kom igjen med alt den innebærer, og for at de var bevart til å få oppleve den enda en gang. Ordene som i evangeliene følger etter beretningen om Kristi takkebønn (Luk 22,17–18), ser ut til å vise at Jesus i alle fall brukte den vanlige takkebønnen så langt at han ba begge disse velsignelsene.

Velsignelsen over vinen var helt enkel: «Velsignet være du, Herre, vår Gud, som har skapt vintreets frukt!» Vi behøver ikke tvile på at det var nettopp disse ordene vår Herre sa. Annerledes er det med velsignelsen «over dagen». Den har ord som gir uttrykk for Israels nasjonale stolthet og selvrettferdighet, og vi kan ikke tenke oss at vår Herre sa slike ord. Men bortsett fra dette hadde den uten tvil samme innhold som den nåværende bønnen.[2]

Det ser vi av det Herren la til da han sendte begeret rundt i kretsen av disipler. Han sa til dem at han ikke mer skulle be velsignelsen over vintreets frukt – og heller ikke igjen si takk «over dagen», for at de var «holdt i live, opprettholdt og ført fram til denne tiden». En annen vin og en annen høytid ventet ham nå – i framtiden, når riket kom. Dette

[2]Hele bønnen gjengis i Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 12.

skulle være den siste av de gamle påskene, og den første av den nye – eller snarere tegnet på den og løftet om den.

Begeret var gått rundt. Etter uttrykkelig rabbinsk vitnesbyrd var vinen blandet med vann før den ble «velsignet». Det neste leddet i skikken var at overhodet for laget reiste seg og «vasket hendene». Johannes forteller at Kristus tok opp og forvandlet nettopp dette leddet i skikken (Joh 13,4–5).

Det er tydelig at fotvaskingen henger sammen med skikken med håndvaskingen. Håndvaskingen ble gjort to ganger under påskemåltidet: første gang av overhodet for laget alene, straks etter det første begeret; andre gang av alle som var til stede, langt senere i gudstjenesten, like før selve måltidet (av lammet og det andre).

Hvis fotvaskingen hadde skjedd ved den senere anledningen, er det naturlig å tenke seg at alle disiplene hadde fulgt hans eksempel da Herren reiste seg, og da kunne han ikke ha vasket føttene deres. Dessuten var fotvaskingen ment både som lærdom og som forbilde på ydmykhet og tjeneste (Joh 13,12–16), og den hang tydelig sammen med striden om hvem av dem som skulle «gjelde for å være størst».

I så fall må Herrens sinnbildlige handling ha fulgt tett på disiplenes strid og på Herrens lære om hva som var styre og storhet i kirken. Derfor må handlingen ha vært knyttet til den første håndvaskingen – den overhodet for laget gjorde – like etter det første begeret, og ikke til den senere, da mye annet hadde kommet imellom.

Alt annet stemmer med dette. For klarhetens skyld kan vi her gå gjennom Johannes' beretning (Joh 13). Åpningsordene om at Kristus elsket sine egne til det siste, er den allmenne innledningen. Så følger beretningen om det som skjedde mens de «holdt måltid» (Joh 13,2) – selve måltidet blir ikke beskrevet. Den begynner med dette, som forklaring på det som skal fortelles om Judas: «Djevelen hadde allerede inngitt i hjertet til Judas, sønn av Simon Iskariot, at han skulle forråde ham.»

Så kort denne meldingen er, rommer den mye som krever særlig oppmerksomhet. Vi kjenner med takknemlighet at menneskehjertet ikke av seg selv kunne finne på å forråde Kristus; menneskeslekten var falt, men ikke så dypt. Det var djevelen som hadde «inngitt» det i hjertet til Judas – ordet betyr egentlig «kastet» – med kraft og overvel-

dende makt. Vi legger også merke til at forræderens navn og ætt blir fullt oppgitt. Det lyder som ordlyden i et formelt anklageskrift.

Det som Satan hadde kastet inn i hjertet til Judas, forklarer hans ferd. På samme måte forklarer Jesu kunnskap det han nå skulle gjøre (Joh 13,3). Ordene «Jesus visste at Faderen hadde gitt alt i hans hender, at han var utgått fra Gud og gikk til Gud» vekker mange tanker. Men ut fra den tydelige sammenhengen må de først og fremst knyttes til fotvaskingen, for de er så å si den logiske forutsetningen for den.

Og så, mens de «holdt måltid» – det hadde begynt med det første begeret – «reiser han seg fra måltidet». Disiplene kan neppe ha undret seg over annet enn at han rettet seg etter skikken med håndvaskingen. Han hadde jo ofte forklart at den som ytre seremoni ikke nyttet for dem som ikke var rene innvendig, og var unødvendig og meningsløs for dem som hadde fått hjerte og liv renset. Men de må ha undret seg da de så ham legge av seg ytterkappen, binde et linklede om seg og slå vann i et fat, som en slave som skulle gjøre den ringeste tjenesten.

Peter lå, som vi har vist, ved enden av bordet, og derfor var det naturlig at Herren begynte fotvaskingen med ham. Om han hadde begynt med andre, måtte Peter dessuten enten ha protestert før, eller så ville innvendingen hans ha kommet for sent og vært selvrettferdighet eller unødig ydmykhet.

Han og de andre hadde med forundring sett Herren gjøre seg klar. Da Jesus kom til ham for å vaske føttene hans, brøt forundringen ut i ord som var typiske for Peter: «Herre – du – mine føtter vasker du!» (NB: «Herre, vasker du mine føtter?» Joh 13,6). Det var uttrykk for den dypeste ærefrykt for Mesteren, og likevel for en fullstendig misforståelse av meningen med det han gjorde, kanskje også av hans gjerning. Jesus gjorde nå bare det han tidligere hadde talt om.

Men Peter hadde ikke forstått noe av dette. Han kjente bare at forholdet mellom dem var snudd på hodet. Herren ville på den ene siden lede hans iver fram til troens fullstendige overgivelse, på den andre siden antyde den dypere sannheten han skulle lære senere. Derfor sa han bare til ham at selv om han ikke forsto det nå, skulle han senere skjønne hva Herren gjorde.

Senere – når han etter den natten med sitt forferdelige fall skulle lære ved Galileasjøen hva det virkelig ville si å fø Kristi lam og vokte

hans får (Joh 21,15–17); senere – når han ikke lenger, som da han var ung, skulle binde opp om seg selv og gå dit han ville (Joh 21,18).

Men selv da kunne ikke Peter slå seg til ro med forutsigelsen om at han i framtiden skulle forstå og gå inn i det Kristus gjorde da han vasket føttene deres. Aldri, erklærte han, kunne han gå med på det.

De samme følelsene som hadde fått ham til å prøve å holde Herren tilbake fra fornedrelsens og lidelsens vei (Matt 16,22), gjorde seg nå gjeldende igjen. Det var visselig personlig hengivenhet, men det var også uvilje mot å bøye seg for korsets fornedrelse.

Derfor sa Herren til ham at dersom han ikke vasket ham, hadde han ingen del med ham. Det var ikke slik at selve vaskingen ga ham del i Kristus. Men hvis han nektet å ta imot den, ville han ha mistet den delen; og det å få del i denne vaskingen var så å si veien til å få del i Kristi kjærlighetstjeneste, gå inn i den og ta del i den.

Fremdeles forsto ikke Peter. Men den morgenen ved Galileasjøen viste det seg at han hadde beholdt kjærligheten da han hadde mistet alt annet. Slik ga også nå kjærligheten til Kristus ham seieren, og med sin typiske iver ville han nå rekke fram ikke bare føttene for å få dem vasket, men også hendene og hodet. Men også her var det en misforståelse.

Det lå en dyp sinnbildlig mening ikke bare i at det var Kristus som gjorde det, men også i hva han gjorde. Det han gjorde, betydde hans gjerning og hans kjærlighetstjeneste: den stadige rensingen av vår ferd og vårt liv i Kristi kjærlighet og i tjenesten for denne kjærligheten.

Handlingen var sinnbildlig. Den betydde at disippelen som allerede var badet og gjort ren i hjerte og ånd, bare trengte dette ene: å vaske føttene sine ved å vie seg åndelig til den kjærlighetstjenesten som Kristus her hadde vist i en sinnbildlig handling. Ordene hans gjaldt altså ikke tilgivelsen for våre daglige synder – det ville ha kommet brått inn og ikke hengt sammen med resten. I motsetning til all egennytte gjaldt de at vi daglig vier livet vårt til kjærlighetens tjeneste etter Kristi forbilde.

De var rene, disse disiplene, men ikke alle. For han visste at det var en blant dem som skulle forråde ham. Han visste det, men ikke som man vet om en uunngåelig skjebne som truer, og langt mindre om en

ubetinget beslutning. Han visste det slik at han igjen og igjen kunne rope ut advarselen, om forræderen på noen måte kunne bli frelst.

Kristi høytidelige tjeneste fortsatte nå i taus ærefrykt. Ingen våget å spørre ham eller stå ham imot (Joh 13,12–17). Da den var over, tok han på seg ytterkappen igjen og satte seg til bords på ny.

Nå var det hans sak å forklare med ord og bilder hvordan det han nettopp hadde gjort, skulle brukes i livet. De pleide å kalle ham med de to høyeste navnene, Mester og Herre, og disse navnene tilkom ham med rette. For første gang tok han fullt ut imot og vedkjente seg den høyeste æresbevisning. Hvor mye mer måtte da tjenesten hans i kjærlighet – han som var deres Mester og Herre – være et forbilde på det hver av dem skyldte sin meddisippel og medtjener!

Det fantes ikke noe bedre kjent prinsipp i Israel – det var nesten et ordtak – enn at en tjener ikke skulle kreve større ære enn sin herre, og heller ikke en utsending større ære enn den som hadde sendt ham. Dette visste de, og nå visste de også meningen med fotvaskingen, den sinnbildlige handlingen. Hvis de gjorde etter den, skulle saligprisningen han hadde lovt, bli deres.

Disse uttrykkene var kjente blant jødene, og derfor kan vi legge til noen opplysende merknader fra den samme kilden. Det greske ordet for «linkledet» som Herren bandt om seg, finnes også i rabbinske skrifter om håndkleet som ble brukt ved vasking og i badet. Et slikt klede bundet om livet var det vanlige kjennetegnet på en slave, og det var vanligvis slaver som vasket føttene.

Videre var sammenstillingen av de to tiltalene «Rabbi og Herre», eller «Rabbi, far og herre», blant de vanligste blant disiplene. Ikke sjelden møter vi tanken at det ville ha vært bedre for et menneske ikke å være skapt hvis han vet (for eksempel loven) og ikke gjør det (jf. Joh 13,17).

Men den mest interessante parallellen gjelder forholdet mellom den som sender og den som blir sendt, og mellom en tjener og hans herre. Om det første sier et ordtak at den som er sendt, står på like fot med den som sendte ham, men han må vente seg mindre ære. Og når det gjelder Kristi ord at «en tjener ikke er større enn sin herre», finnes det et sted der vi i forbindelse med Messias' lidelser leser: «Det er nok for tjeneren at han blir som sin herre.»

Men tilbake til saken. Judas hadde fått del i Kristi fotvasking, og sammen med de forklarende ordene som fulgte, krevde den denne begrensningen: «Jeg taler ikke om dere alle.» For denne natten skulle bli en åndelig sålling av dem alle. Her møter vi disse dypt gåtefulle ordene: «Jeg vet hvem jeg har utvalgt, men for at Skriften skal bli oppfylt: Han som eter sitt brød med meg, har løftet sin hæl mot meg» (NB: «men Skriften måtte bli oppfylt», Joh 13,18; Sal 41,10).

Jesus hadde fra først av kjent de innerste tankene til dem han hadde utvalgt til sine apostler. Men ved forræderiet til en av dem skulle den forferdelige forutsigelsen om den verste fiendskap – utakknemlighetens – bli fullt oppfylt.

Ordet «for at» betyr her ikke «i den hensikt at». Det betyr aldri det i en slik sammenheng, og det ville være helt urimelig å tenke seg at noe skjedde for at en bestemt forutsigelse skulle bli oppfylt. Ordet viser heller den høyere, indre sammenhengen i begivenhetenes gang: En begivenhet hadde funnet sted ved at de som handlet, fritt bestemte seg, og ved den skjedde uventet det som Gud hadde forutsagt – helt ukjent for dem selv og uten at andre hadde tenkt på det. Ordet «for at» betegner altså ikke sammenhengen mellom årsak og virkning, men mellom det guddommelige som går foran, og det menneskelige som følger etter.

Vi vet ikke om Kristus sa alt dette i ett, etter at han hadde vasket disiplenes føtter og satt seg. Mer sannsynlig var det på forskjellige tidspunkter under måltidet. Det ville også forklare at denne avsluttende setningen kommer så tilsynelatende brått: «Den som tar imot en som jeg sender, tar imot meg» (Joh 13,20). Og likevel synes den indre tankesammenhengen klar. Kristus visste at en av apostlene skulle falle fra og gå tapt. Ordene hans ga en forsikring om at et slikt brudd ikke skulle vare, og at også i denne forstand «står Guds faste grunnvoll» (2 Tim 2,19).

Imens gikk påskemåltidet videre. Etter forskriften skulle rettene bæres inn på bordet straks etter «vaskingen». Så dyppet overhodet for laget noen av de bitre urtene i saltvannet eller eddiken, ba en velsignelse og spiste av dem, og deretter rakte han dem til hver av dem i laget. Etterpå brøt han en av de usyrede brødkakene (etter den nåværende skikken den midterste av de tre), og halvparten av den ble lagt til side til etter måltidet. Den kalles *afikoman* («etterretten»).

Vi tror at «brødet» i den hellige nattverd var *afikoman*, og derfor kan noen enkeltheter her være av interesse. Fatet der den brutte kaken ligger (ikke *afikoman*), blir løftet opp, og disse ordene blir sagt: «Dette er nødens brød som våre fedre åt i Egypts land. Alle som er sultne, kom og et; alle som er i nød, kom og hold påske!» I den nyere skikken er disse ordene lagt til: «I år her, neste år i Israels land; i år treller, neste år frie!»

Så blir det andre begeret fylt, og den yngste i laget blir lært opp til å spørre formelt etter meningen med alle skikkene den natten. Liturgien gir da fyldige svar om høytiden, anledningen til den og skikkene ved den.

Vi tror ikke at selv den eldre skikken viser nøyaktig hva som ble gjort på Kristi tid. Men de jødiske skriftene legger så stor vekt på plikten til å gjenfortelle fullt ut ved påskemåltidet hva som skjedde ved den første påsken, og den utfrielsen som hørte med til den, at vi neppe kan tvile på at det Mishna erklærer for så vesentlig, hørte med til gudstjenesten den natten. Og når vi tenker på hva Herren må ha sagt om påsken og Israels utfrielse, kommer ordene som ble sagt da den usyrede kaken ble brutt, tilbake til oss med en dypere mening.

Etter dette blir begeret løftet opp, og så går gudstjenesten videre i nokså lang tid. Begeret blir løftet en gang til, og visse bønner blir bedt. Denne delen av gudstjenesten slutter med de to første salmene i rekken som kalles *Hallel* (Sal 113–114). Da blir begeret løftet en tredje gang, en bønn blir bedt, og begeret blir drukket. Dermed er den første delen av gudstjenesten slutt. Nå begynner selve påskemåltidet med at alle vasker hendene – et ledd i skikken vi neppe tror Kristus holdt.

Etter vår mening var det under denne lange utleggingen og gudstjenesten at Gudmennesket ble «rystet i ånden», som Johannes sier (Joh 13,21). Det kan nesten synes formastelig å spørre etter den nærmeste årsaken, men vi kan neppe tvile på at det ikke så mye gjaldt ham selv som dem. Det var begynnelsen på timen da Kristus var mest ensom, og den nådde sitt høydepunkt i Getsemane. Rystet i ånden «vitnet» han høytidelig for dem om forræderiet som var nær. Vi undrer oss ikke over at de alle ble dypt bedrøvet, og at hver av dem spurte: «Det er vel ikke meg, Herre?» (Matt 26,22).

Kristi svar lot det være uavgjort hvem det var. Men det gjentok den forferdelige forutsigelsen – skal vi ikke legge til: den høytidelige advarselen? – at det var en av dem som var med ved måltidet.

Her tar Johannes opp tråden i beretningen igjen (Joh 13,22). Han forteller at disiplene så på hverandre og ikke skjønte hvem han talte om. I denne spenningen ga Peter tegn tvers over bordet til Johannes. Johannes hvilte ikke hodet i hånden, men lå inntil Mesterens bryst, i kjærlighetens fullstendige overgivelse og den fortrolighet som sorgen føder. Peter ville at Johannes skulle spørre hvem Jesus talte om. Johannes lente seg opp til Jesu bryst og hvisket spørsmålet, og Herren ga ham tegnet: Det var den han skulle gi brødstykket når han hadde dyppet det. Kanskje var ikke engang dette klart for Johannes, for hver av dem fikk brødstykket etter tur.

Vi har et direkte vitnesbyrd om at «brødstykket» som ble sendt rundt ved bordet på Kristi tid, besto av disse tingene pakket sammen: kjøtt av påskelammet, et stykke usyret brød og bitre urter. Dette var etter vår mening «brødstykket» som Jesus dyppet i fatet for Judas og rakte ham først, fordi han lå på den første og fremste plassen ved bordet.

Men før han gjorde det, trolig mens han dyppet det i fatet, hvisket Judas, som lå ved Kristi venstre hånd, Mesteren i øret: «Det er vel ikke meg, rabbi?» Han kunne ikke annet enn frykte at planen hans var kjent. Det må ha vært hvisket, for ingen ved bordet kunne ha hørt verken spørsmålet fra Judas eller Kristi bekreftende svar (Joh 13,28).

Det var siste gang Kristi medlidende kjærlighet gikk ut etter forræderen. Judas må ha «tatt» brødstykket fra Jesu hånd i et anfall av sinnsforvirring – da all følelse var blitt til stein, og selvbedrag var gått sammen med moralsk forvrengthet. I samme øyeblikk for Satan igjen inn i hjertet hans. Men gjerningen var i realiteten gjort. Jesus lengtet etter det stille fellesskapet med sine egne og alt det som skulle følge, og ba ham gjøre snart det han gjorde.

Fra måltidet, som så vidt var begynt, styrtet Judas ut i natten. Ingen der visste hvorfor han hadde det så underlig travelt, om det da ikke var for å adlyde noe Mesteren hadde bedt ham om. Selv Johannes kan knapt ha forstått tegnet Kristus hadde gitt på forræderen. Noen av dem trodde at Kristi ord betydde at han skulle kjøpe det de trengte til høytiden; andre at han var bedt om å gå og gi noe til de fattige.

Det må ha vært særlig nødvendig å gjøre i stand det som trengtes til *chagiga*, høytidsofferet, når den første høytidsdagen, den 15. nisan, ble fulgt av en sabbat, slik som her, for på sabbaten var slikt arbeid ikke tillatt. Det ville også være helt naturlig at de fattige som samlet seg rundt templet, da prøvde å få hjelp av de godgjørende.

Det var som om luften ble klarere da forræderen var gått. Han var gått for å gjøre sin gjerning. Men ingen må tro at nødvendigheten av dette forræderiet var årsaken til Kristi sjelelidelse. Han ofret seg frivillig. Det kom i stand gjennom Judas' forræderi, men likevel var det Jesus selv som fritt bar seg selv fram som offer, for å fullføre den gjerningen Faderen hadde gitt ham. Desto mer kjente han det og ga uttrykk for det da Judas var gått.

Denne frivillige offersiden kommer også tydelig fram ved at han valgte betegnelsene «Menneskesønnen» og «Gud» i stedet for «Sønnen» og «Faderen» (Joh 13,31–32): «Nå er Menneskesønnen herliggjort, og Gud er herliggjort i ham. Er Gud herliggjort i ham, da skal også Gud herliggjøre ham i seg selv, og han skal snart herliggjøre ham.» Den første av disse setningene uttrykte meningen med det som skulle skje: Det viste Menneskesønnens høyeste herlighet i lydighetens seier i hans frivillige offer. Den andre setningen pekte på at Gud anerkjente det – opphøyelsen som fulgte fornedrelsen, kronen etter korset.

Dette var den ene siden ved det som skulle skje. Den andre siden gjaldt disiplene: Bare en liten stund skulle han ennå være hos dem. Så skulle tiden med bitter og tung rådvillhet komme – da de skulle lete etter ham, men ikke kunne komme dit han var gått – i de forferdelige timene mellom korsfestelsen og den åpenbarte oppstandelsen. Særlig med tanke på den tiden, men også generelt på hele tiden han var skilt fra kirken på jorden, var dette det store budet, det eneste båndet som kunne holde dem sammen: De skulle elske hverandre, og det med en slik kjærlighet som han hadde vist mot dem (Joh 13,31–35).

Slik Johannes forteller det, fulgte Peter opp Herrens ord med et spørsmål som viste at han var rådvill om den første og direkte meningen med at Kristus skulle gå bort. Så fulgte Kristi svar om at Peter ikke kunne følge sin Herre på lidelsens vei nå. Disippelen forsikret med sin vanlige iver at han var rede til å følge Mesteren, ikke bare inn i fare,

men til å sette livet til for ham. Da svarte Herren med å vise at Peter ennå ikke var rede, og forutsa at han snart skulle fornekte ham.

Det kan være at alt dette skjedde i salen der måltidet ble holdt, og på det tidspunktet Johannes angir. Men de tre første evangelistene forteller det også som noe som skjedde på veien til Getsemane, og i det vi kan kalle en mer naturlig sammenheng. Vi venter derfor med å se nærmere på det til vi kommer til det stadiet i historien.

Vi nærmer oss nå den mest høytidelige delen av den natten: innstiftelsen av Herrens nattverd.

På hvilket tidspunkt i påskemåltidet fant den nye innstiftelsen sted? Det var utvilsomt før måltidet var helt slutt (Matt 26,26; Mark 14,22). Vi har sett at Judas hadde forlatt bordet ved begynnelsen av måltidet. Måltidet fortsatte under slike samtaler som vi allerede har nevnt.

Etter den jødiske skikken ble det tredje begeret fylt ved slutten av måltidet. Det ble kalt «velsignelsens beger», slik også Paulus kaller det (1 Kor 10,16), blant annet fordi det ble bedt en særskilt «velsignelse» over det. Det beskrives som en av de ti vesentlige skikkene ved påskemåltidet. Deretter ble bordbønnen etter måltidet bedt. Den behøver vi ikke dvele ved, og heller ikke ved «håndvaskingen» som fulgte. Men vi kan knapt tvile på at innstiftelsen av begeret var knyttet til dette tredje begeret, «velsignelsens beger».

Spør noen hvilken del av påskegudstjenesten som svarer til «brødsbrytelsen», svarer vi slik: Dette var i virkeligheten den siste påsken og slutten på den, og derfor foregrep vår Herre den senere skikken. Den ble innført da påskeofferet, som alle andre ofre, opphørte med templets ødeleggelse.

Så lenge påskelammet ennå ble ofret, var det en lovregel at man ikke skulle ete noe annet etter å ha spist av kjøttet. Men siden påskelammet opphørte, har det vært skikk etter måltidet å bryte og spise den halvdelen av den usyrede kaken som «etterrett». Den var, som vi husker, blitt brutt og lagt til side ved begynnelsen av måltidet. Nå var påskeofferet i virkeligheten opphørt, og Kristus foregrep denne skikken. Til brytingen av den usyrede kaken ved slutten av måltidet knyttet han innstiftelsen av brødsbrytelsen i den hellige nattverd.

Hva betydde innstiftelsen egentlig, og hva betyr den for oss? Vi kan ikke tro at den var ment bare som et tegn til minne om hans død. En

slik ihukommelse er ofte like levende i vanlige trosakter og i bønn. Hvis det ikke var ment mer enn dette, synes det vanskelig å forklare at han innstiftet et eget sakrament – og det med slik høytidelighet – som kirkens andre store hellige handling, den som skal gi den næring. Og hvis den bare var et minnetegn, hvorfor da begeret så vel som brødet?

Om vi kan våge en forklaring, må det være denne: Det «dette» som blir mottatt i den hellige nattverd, virker på sjelen med hensyn til Herrens legeme og blod det samme som brødet og vinen virker på legemet.

Å motta brødet og begeret i den hellige nattverd er virkelig, om enn åndelig, for sjelen det de ytre elementene er for legemet. De er både tegnet på og bæreren av en sann, indre, åndelig næring av selve Kristi legeme og blod.[3] Slik er velsignelsens beger, som vi velsigner, samfunn med hans blod, og brødet som vi bryter, samfunn med hans legeme (1 Kor 10,16) – samfunn med ham som døde for oss, og i hans død. Det er også samfunn i ham med hverandre, vi som er forent i dette: at dette legemet ble gitt for oss, og at dette dyrebare blodet ble utgytt til forlatelse for våre synder.

Dette er svært gåtefulle ord, og likevel gjelder det: «Den som tar fra oss mysteriet, tar fra oss sakramentet.» Og helt siden har denne velsignede innstiftelsen ikke bare vært seglet på hans nærvær og pantet på det, men også løftet om hans komme. «For så ofte som dere eter dette brødet og drikker av dette begeret, forkynner dere Herrens død» – til liv for verden, og det skal ganske visst ennå bli åpenbart – «inntil han kommer» (1 Kor 11,26). «Amen, ja kom, Herre Jesus!» (Åp 22,20)[4]

[3] Edersheim følger her et annet syn på nattverden enn det lutherske. Han tenker seg en åndelig nytelse av Kristi legeme og blod, der brødet og vinen er tegn og bærere. Etter luthersk lære er Kristi sanne legeme og blod virkelig til stede i brødet og vinen, på Jesu egne ord «Dette er mitt legeme» og «dette er mitt blod» (Matt 26,26–28; jf. 1 Kor 10,16), og blir gitt alle som tar imot nattverden, til syndenes forlatelse.

[4] Ordene om mysteriet og sakramentet er en hittil utrykt uttalelse om dette emnet av avdøde professor J. Duncan i Edinburgh.

Kapittel 81. Kristi siste taler

Kristi siste taler – innvielsesbønnen.

(*Joh* 14–17)

Med innstiftelsen av Herrens nattverd var det som skjedde ved påskebordet, ennå ikke helt slutt. Etter den jødiske ordningen blir begeret fylt for fjerde gang, og resten av Hallel – Salmene 115–118 – blir sunget. Deretter følger, foruten Salme 136, en rekke bønner og hymner av forholdsvis sen opprinnelse. Det samme gjelder det som følger etter det fjerde begeret. Men så langt vi kan dømme, fulgte talen i Joh 14 etter innstiftelsen av den hellige nattverd.

Så ble Hallels avsluttende salmer sunget (Matt 26,30; Mark 14,26), og deretter forlot Mesteren «salen ovenpå». Kristi tale i Joh 16 og bønnen hans (Joh 17) ble helt sikkert uttalt etter at de hadde reist seg fra måltidet, og før de gikk over bekken Kedron (Joh 18,1). Etter all sannsynlighet ble de likevel talt før Frelseren forlot huset. Vi kan vanskelig tenke oss at en slik tale, og enda mindre en slik bønn, ble uttalt mens de gikk gjennom Jerusalems trange gater på vei ned til Kedron.

1. I alle fall ble den første talen (Joh 14) utvilsomt holdt mens de ennå satt ved bordet. Den kan deles i fire ledd: forklarende og rettledende (Joh 14,1–4), forklarende og belærende (Joh 14,5–14), formanende og lovende (Joh 14,15–24), lovende og trøstende (Joh 14,25–31). Tanken går altså stadig og sammenhengende framover, og talens to store bestanddeler er undervisning og trøst.

Til å begynne med bør vi kanskje minne oss om en svært utbredt jødisk tanke: at de som er i herligheten, bor på forskjellige steder etter sin rang. Om Kristi ord om stedet dit de ikke kunne følge ham, hadde vakt slike tanker, måtte den forklaringen han nå ga, ha feid dem bort.

Deres hjerte skulle altså ikke forferdes ved utsikten. Like visst som de trodde på Gud, skulle de også stole på ham. Det var hans Fars hus de tenkte på. Selv om det var «mange rom» i det – eller rettere «oppholdssteder», og valget av dette ordet kan lære oss noe – var de alle i det ene huset. Kunne de ikke stole på ham i dette?

Hadde det vært annerledes, ville han sikkert ha sagt dem det og ikke latt dem bli bittert skuffet til slutt. Ja, hensikten med at han gikk bort, var det motsatte av det de fryktet: Han gikk for å gjøre i stand et sted for dem ved sin død og oppstandelse.

Heller ikke skulle de tro at hans bortgang betydde en varig atskillelse, fordi han hadde sagt at de ikke kunne følge ham dit. Tvert imot: Han gikk ikke *bort*, men gikk for å gjøre i stand et sted for dem, og det betydde at han skulle komme igjen. Det gjelder først den enkelte, ved døden, og dernest kirken: Han skulle ta dem til seg, for at de skulle være der hos ham. «Og dit jeg går, vet dere veien» (Joh 14,4).

Jesus hadde talt om at han gikk til sin Fars hus, og antydet at de kjente veien som skulle føre også dem dit. Men hvordan kunne de finne veien dit? Det kan ha ligget jødiske forestillinger bak Tomas' spørsmål – at Messias skulle forsvinne og til slutt åpenbares. I alle fall satte Herrens svar saken i det klareste lys. Han hadde talt om sin Fars hus med de mange «oppholdsstedene», men bare én vei førte dit. Den måtte de alle kjenne: Det var å gripe Kristus personlig, i livet, i sinnet og i hjertet. Ingen kunne bevisst komme til Faderen uten ved ham.

Tomas hadde stilt et dobbelt spørsmål: Hva var målet, og hva var veien dit? I svaret sitt snudde Kristus – og det er betydningsfullt – denne rekkefølgen. Først sa han dem hva veien var – han selv – og så hva målet var.

Men igjen kom den kjødelige, bokstavelige forståelsen fram, nå i Filips ord, som bare ville ta Kristi ord i ytre mening. Slike utsagn hjelper oss til å se hvor helt nødvendig det var med en annen lærer, Den Hellige Ånd. Filip forsto Kristi ord som om han stilte i utsikt at de virkelig skulle få *se* Faderen. Det ville, mente de, for alltid ha gjort ende på all deres tvil og frykt. I svaret vendte Jesus nok en gang tilbake til denne sannheten: at skuet, som bare er troens skue, var åndelig og på ingen måte ytre, og at denne åpenbaringen hadde vært og var fullt ut i ham.

Eller trodde ikke Filip at Faderen virkelig var åpenbart i Kristus, fordi han ikke så ham med egne øyne? De ordene som hadde dratt dem og fått dem til å kjenne at himmelen var så nær, var ikke hans egne, men det budskapet han hadde brakt dem fra Faderen.

De gjerningene han hadde gjort, var åpenbaringen av at Faderen «blir» i ham. Så skulle de da tro på denne levende enheten mellom Faderen og ham. Og om troen deres ikke helt kunne nå så høyt, skulle den i det minste hvile på det lavere trinnet: vitnesbyrdet i gjerningene hans. Ja, om de noen gang ble fristet til å tvile på gjerningene hans, kunne troen få vitnesbyrd om dem i egen erfaring.

Han talte om at de som trodde på ham, skulle gjøre større gjerninger fordi han gikk til Faderen. Uten tvil gjelder ordene først apostlenes forkynnelse og virksomhet, med de større fruktene etter at Den Hellige Ånd ble utgytt. Også løftet om at bønn i hans navn skal bli hørt uten grense, må først og fremst gjelde dette. Men i en avledet mening har begge løftene helt siden Kristi himmelfart også gjeldt kirken og hver enkelt kristen.

For en slik tro – som omfatter alle ting i kjærlighetens lydighet mot Kristus og kan nå alt ved troens bønn i hans navn – trengs det et guddommelig nærvær som alltid er hos dem.

Mens han var hos dem, hadde de hatt én talsmann eller forsvarer. Han hadde ført Guds sak hos dem, forklart og forsvart sannheten, vernet og ledet dem. Nå skulle hans synlige nærvær tas bort fra jorden, og han skulle være deres talsmann og forsvarer i himmelen hos Faderen. Som sin første gjerning som talsmann ville han da be Faderen, og Faderen skulle sende dem en annen talsmann og forsvarer, som skulle bli hos dem for evig.

Denne talsmannens ledelse og forsvar kunne de trygt overgi seg til uten forbehold, for han var «sannhetens Ånd». Verden ville riktignok ikke høre på ham eller ta imot ham som sin veileder; for det eneste vitnesbyrdet den dømte etter, var det øyet ser, og ytre resultater. Men de skulle kjenne at han virkelig var til, og at det han førte fram, var sant. Det skulle de kjenne ved at denne talsmannen stadig var nær hos dem som flokk, og ved at han bodde i hver enkelt av dem.

Med tanke på at den andre talsmannen skulle komme, slik han hadde lovet, kunne Kristus si til disiplene at han ikke ville etterlate dem «farløse» i denne verden. Ja, i denne talsmannen kom Kristus

selv til dem. På den dagen da hans Hellige Ånd kom, skulle de få full kunnskap – for det skulle være erfaring – om at Kristus var vendt tilbake til Faderen, at de selv var i Kristus, og at han var i dem.

Når det gjelder dette trefoldige forholdet, må vi alltid ha for øye: Å være i Kristus betydde å elske ham, og det var å ha hans bud og holde fast på dem. At Kristus er i Faderen, betydde at de som var i Kristus eller elsket ham, også skulle bli elsket av hans Far. Og at Kristus er i dem, betydde endelig at han skulle elske dem og åpenbare seg for dem (Joh 14,20–21).

Én ting her var påfallende ny og fanget disiplenes oppmerksomhet. Den stred mot alle deres jødiske forestillinger om hvordan Messias skulle åpenbares en gang, og den førte til spørsmålet fra en av dem, Judas – ikke Iskariot: «Herre, hva er grunnen til at du vil åpenbare deg for oss, men ikke for verden?» Igjen tenkte de på en ytre åpenbaring, mens han talte om en åndelig og indre. Han talte om at Sønnen og Faderen skulle komme for å «ta bolig» hos dem – det er det samme ordet som de mange «oppholdsstedene».

Vilkåret for at de skulle komme slik, var kjærlighet til Kristus, som viser seg i at man holder fast på hans ord, og den ga dem også Faderens kjærlighet. Omvendt var det å ikke holde fast på hans ord det samme som å ikke elske ham, med alt det innebar – ikke bare overfor Sønnen, men også overfor Faderen, fordi det ordet de hørte, var Faderens (Joh 14,24).

Alt dette kunne han si til dem nå i Faderens navn, som den første stedfortreder, forsvarer og talsmann. Men hva da, når han ikke lenger var hos dem? For den tiden hadde han sørget for «en annen talsmann». «Men talsmannen, Den Hellige Ånd, som Faderen skal sende i mitt navn, han skal lære dere alle ting, og minne dere om alt det som jeg har sagt dere.» Kristus kom i Faderens navn, som den første talsmannen, som hans stedfortreder. Den Hellige Ånd kommer i Kristi navn, som den andre talsmannen, stedfortreder for Kristus, som er i Faderen.

Slik vendte Herren ved slutten av talen tilbake til begynnelsen, og nå med fyldigere mening. Da hadde han sagt: «La ikke deres hjerte forferdes! Tro på Gud, og tro på meg!» Nå hadde han mer fullt ut gjort kjent sin hensikt og deres forhold til ham. Derfor kunne han gi dem vissheten om fred – sin egen fred – som sin gave i dag og sin arv for

framtiden (Joh 14,27). Bortgangen hans hadde fylt dem med slik sorg og frykt, men mens de hørte på, var den nå blitt knyttet sammen med at han skulle komme til dem.

Om de derfor hadde lagt tankene på seg selv til side og bare gitt rom for sann kjærlighet til ham, ville de ha gledet seg i stedet for å sørge, fordi han gikk til Faderen. Det innebar ikke bare hvile og seier for ham, men at hans verk ble fullendt; for det var vilkåret for at Faderen kunne sende Den Hellige Ånd – han som sendte både Sønnen og Den Hellige Ånd.

Også i denne forstand burde de ha gledet seg: Ånden skulle være i dem, sendt av Faderen i hans «større» gjerning. I stedet for den nåværende, selviske gleden over Kristi personlige nærvær skulle de dermed få større kraft til å vise ham sin kjærlighet: ved å fatte hans sannhet, lyde hans bud, gjøre hans gjerninger og ha del i hans liv. Ikke slik at Kristus ventet at de skulle forstå den fulle meningen i alle disse ordene. Men senere, når alt var skjedd, skulle de tro (Joh 14,29).

Han hadde meningen og utfallet av den store striden han skulle gå inn i, klart for øye, og slik gikk han nå ut for å møte det siste angrepet fra «denne verdens fyrste» (Joh 14,30). Men hvorfor denne harde kampen, når denne fyrsten «har ikke noe i meg»? Det var for å vise «verden» den fullkomne kjærligheten han hadde til Faderen. Verden skulle se hvordan han – helt til ytterste selvfornedrelse, lydighet, underkastelse og lidelse – gjorde slik Faderen hadde befalt ham da han sendte ham for å forløse verden.

Slik kunne verden bli vunnet fra sin fyrste, ved at Kristus ble fullt åpenbart: I sin uendelige lydighet og rettferdighet gjorde han Faderens vilje og den gjerningen Faderen hadde gitt ham, og i sin uendelige kjærlighet gjorde han gjerningen til vår frelse (Joh 14,31).

2. Gjerningen til vår frelse! Denne siden av saken tok Kristus nå opp idet han reiste seg fra bordet. Talen i Johannesevangeliets fjortende kapittel hadde forklart hva hans forestående bortgang betydde med tanke på Gud. Talen i det femtende kapitlet legger fram det nye forholdet som skulle være mellom ham og hans kirke. Det kan sammenfattes i tre ord: enhet, samfunn og atskillelse.

Enheten mellom Kristus og hans kirke er felles, som i ett legeme, og den er levende og virksom, både i frukt og i velsignelse (Joh 15,1–8). Denne enheten fører til samfunn: Kristi samfunn med disiplene,

disiplenes samfunn med ham og disiplenes samfunn med hverandre. Og endelig har denne enheten og dette samfunnet sin nødvendige motsats i atskillelse – atskillelsen fra verden.

Kirkens forhold til Kristus, som snart skulle gå til Faderen og komme til dem i Den Hellige Ånd som sin stedfortreder, skal altså være enhet: felles, levende og virksom. En slik sannhet kunne av sin natur bare legges fram i bilder. Kristus sa: «Jeg er det sanne vintre, og min Far er vingårdsmannen», og videre: «Dere er greinene.» Da mente han at han selv, Faderen og disiplene sto i nøyaktig det samme forholdet til hverandre som vintreet, vingårdsmannen og greinene.

I denne sammenhengen kan vi heller ikke glemme at vintreet i Det gamle testamente, og delvis også i jødisk tenkning, var bildet på Israel – ikke som nasjon, men som menighet. Det er mange greiner, men en stor enhet i vintreet. Det er én kirke, og han er dens hode, rot, næring og liv.

Men selv om det er ett vintre, må kirken bære frukt – ikke bare som helhet, men i hver enkelt grein. Greinene som ikke bærer frukt, må gjelde dem som ved dåpen er satt inn i vintreet, men forblir uten frukt; for en bare ytre bekjennelse til Kristus kunne vanskelig kalles å være «en grein på» ham. På den annen side «renser» vingårdsmannen hver grein som bærer frukt – på den måten som trengs – for at den skal gi så mye frukt som mulig.

For disiplenes del var renselsen «alt» fullført, ved eller på grunn av det ordet han hadde talt til dem; meningen er omtrent den samme. Det rette og normale for hver grein på dette vintreet var å bære mye frukt, selvsagt etter dens størrelse og kraft. Men både i bildet og i virkeligheten var vilkåret for dette å bli i ham, for «uten» ham kunne de intet gjøre.

Så var det de to mulighetene. Den som ikke ble i ham, var greinen som ble «kastet ut» og visnet, og som man kastet på ilden når den var tørr nok – med alt det bildet antyder om dem som samler, og om brenningen. Men hvis den felles og levende enheten var virksom, så de ble i ham og hans ord dermed ble i dem, da gjaldt dette: «Be om hva dere vil, og dere skal få det.»

Det er svært verdt å merke seg at bønnens grenseløshet er begrenset, eller rettere sagt betinget, av at vi blir i Kristus og hans ord i oss.

Det ville være det farligste svermeri, og helt i strid med Kristi lære, å innbille seg at Kristi løfte gir en slik ubegrenset makt – som om bønn var trolldom – at et menneske kunne be om hva som helst, uansett hva det var, og være visst på å få det. Den troende kan riktignok be om alt, fordi han alltid og uten forbehold kan gå til Gud. Men vissheten om bestemte bønnesvar står i forhold til hvor nær hans enhet og samfunn med Kristus er.

Denne enheten er indre og moralsk, og derfor folder den seg nødvendigvis ut i samfunn, og prinsippet for dette samfunnet er kjærlighet. «Likesom Faderen har elsket meg, så har jeg elsket dere. Bli i min kjærlighet. Hvis dere holder fast på mine bud, da blir dere i min kjærlighet.» Å bli i hans kjærlighet er altså knyttet, ikke til følelse, ikke engang til troen, men til lydighet.

Også i dette skulle de ha samfunn med ham: samfunn i den gleden som var hans fordi han var fullkomment lydig. «Dette har jeg talt til dere for at min glede kan være i dere, og deres glede bli fullkommen.»

Men hva med de budene som det ble lagt så stor vekt på? Nå som de var rene ved det ordet han hadde talt, skilte ett stort bud seg ut som særlig hans eget, innviet ved hans eksempel og målt etter hvordan han selv holdt det.

Faderens kjærlighet da han sendte sin Sønn for menneskenes skyld, Sønnens gjerning da han søkte og frelste det fortapte for prisen av sitt eget liv, og det nye båndet som i Kristus bandt dem alle sammen i fellesskapet om et felles kall, en felles sendelse og felles saker og håp – alt dette lå bak det: Kjærligheten til brødrene var Kristi ene store avskjedsbud (Joh 15,12–14).

Å holde hans bud var å være hans venn. Og de *var* hans venner. Han kalte dem «ikke lenger» tjenere, for tjeneren vet ikke hva hans herre gjør. Han hadde nå gitt dem et nytt navn, og det med god grunn: «Dere har jeg kalt venner, for alt det jeg har hørt av min Far, har jeg kunngjort dere.»

«Dere har ikke utvalgt meg, men jeg har utvalgt dere.» Hensikten med at han «utvalgte» dem – det de var «bestemt» til – var at de skulle gå ut i verden og bære frukt, at frukten deres skulle vare, og at de fullt ut skulle eie den grenseløse makten i bønn som han hadde talt om før (Joh 15,16).

Men nettopp dette at han hadde valgt dem, og at de var ett i kjærlighet i ham og til hverandre, betydde ikke bare at de var skilt fra verden, men at verden støtte dem fra seg (Joh 15,18). Det måtte de være forberedt på. Det hadde rammet ham, og det skulle være et vitnesbyrd om at de var valgt til å være disipler. På godt og vondt måtte de vente den samme behandlingen som Mesteren. Og burde de ikke også huske at den dypeste grunnen til verdens hat var at den ikke kjente ham som hadde sendt Kristus (Joh 15,19–21)?

Det skulle fjerne enhver tanke på personlig harme. Likevel var de som forkastet ham, skyldige, for «den som hater meg, han hater også min Far». For i tillegg til vitnesbyrdet i hans ord var det vitnesbyrdet i hans gjerninger (Joh 15,22–24). Om de ikke kunne fatte ordene, kunne de i alle fall se, ved å sammenligne med andre menneskers gjerninger, at hans gjerninger var uten like. De så det, men hatet bare ham og hans Far og tilskrev alt Beelsebuls makt og virksomhet. Slik var den gamle profetien nå blitt oppfylt: «De hatet meg uten grunn» (Sal 35,19; 69,5).

Men alt var ennå ikke slutt – verken hans gjerning ved den andre talsmannen eller deres gjerning i verden. «Når talsmannen kommer, han som jeg skal sende dere fra Faderen, sannhetens Ånd som utgår fra Faderen» – det vil si: går ut i sin sendelse, sendt av Faderen – «da skal han vitne om meg. Men også dere skal vitne, for dere har vært med meg fra begynnelsen.»

3. Den siste av Kristi avskjedstaler, i Joh 16, ble avbrutt av spørsmål fra disiplene. Men spørsmålene hørte saken til og førte den bare videre.

Med god grunn begynner kapitlet med verdens fiendskap, som var forutsagt (Joh 16,1–4). Kristus hadde sagt det så klart for at det ikke skulle bli dem til anstøt. Det var best å vite tydelig at de ikke bare skulle bli utstøtt av synagogen, men at hver den som slo dem i hjel, skulle tro at han «gjør Gud en dyrkelse». Etter jødisk lov kunne nemlig «en nidkjær» drepe uten formell rettergang den som ble grepet i åpent opprør mot Gud – eller i noe som kunne regnes som det – og synagogen ville ha holdt gjerningen for like fortjenstfull som Pinehas' gjerning (4 Mos 25,7–13).

Denne fiendskapens ånd kom av at de ikke kjente Faderen og Kristus. De var nok i det store og hele forberedt på det før, men han

hadde ikke sagt det så bestemt og sammenhengende fra begynnelsen, for han var ennå hos dem. Men nå som han gikk bort, var det helt nødvendig. For bare det å nevne det hadde kastet dem ut i en slik forvirring av personlig sorg at de ikke engang hadde fått øye på hovedsaken: hvor Kristus gikk (Joh 16,5).

Men Talsmannens komme skulle innlede en ny tid både for kirken (Joh 16,7) og for verden. Disiplenes oppdrag var å gå ut i verden og forkynne Kristus. Den andre talsmannen skulle som Kristi stedfortreder gå inn i verden og overbevise den om de tre hovedpunktene som deres forkynnelse dreide seg om. Disse tre punktene, som all misjon bygger på, er synd, rettferdighet og dom.

Helt annerledes var den saken Ånden skulle føre for Kristus hos disiplene som hans talsmann, og helt annerledes var virkningen hos dem. Han skulle ikke tale av seg selv, men tale det han hørte – etter sin himmelske «instruks», så å si – og slik veilede dem til hele sannheten. Og her skulle hans første «forkynnelse» gjelde «de kommende ting». Som Kristi stedfortreder skulle Den Hellige Ånd være hos dem og ikke la dem gå seg vill i villfarelse eller urett, men være deres «veiviser» til hele sannheten.

Videre skulle Ånden herliggjøre Sønnen, likesom Sønnen herliggjorde Faderen, og på tilsvarende måte: Han skulle ta av hans og «forkynne» det for dem. Enheten og samfunnet mellom Faderen og Kristus forklarte at Den Hellige Ånd, sendt av Faderen, skulle gjøre dette når han forkynte om Kristus (Joh 16,8–15).

For å samle alt han hadde sagt til dem, i én kort avskjed, sa han så at det skulle komme «en liten stund» da de ikke lenger «så» ham, og igjen en liten stund, så skulle de «se» ham, men på en helt annen måte, slik selve ordlyden viser.

I den sorgens natt de nå var i, ville han at tankene deres skulle dvele ved den gledens dagen. Det skulle være en dag da de ikke lenger trengte å spørre ham om noe (Joh 16,23; jf. 16,19). Alt skulle da bli klart i oppstandelsens nye lys. Det skulle være en dag da Faderen ville gi dem i Kristi navn hva de enn ba om. Hittil hadde de ikke bedt om noe i hans navn. La dem be, så skulle de få, og slik skulle gleden deres bli fullkommen.

Hittil hadde han bare kunnet tale til dem i lignelser og billedtale, så å si; men da skulle han «forkynne» dem fritt ut om Faderen. Og

likesom han skulle kunne tale direkte og åpent til dem om Faderen, skulle de da kunne tale direkte til Faderen. De skulle, som Hebreerbrevet sier det, med «frimodighet» – eller «åpenhet» – tre fram for nådens trone (Hebr 4,16).

De skulle be direkte i Kristi navn, og det skulle ikke lenger være nødvendig, som nå, først å komme til ham, for at han skulle «spørre» Faderen «om» dem. For Gud elsket dem fordi de elsket Kristus og erkjente at han var utgått fra Gud. Og slik var det: Han var utgått fra Faderen da han kom til verden, og nå som han forlot den, gikk han til Faderen.

Disiplene trodde at de forsto dette. Kristus hadde lest deres rådville spørsmål seg imellom om hva den dobbelte «lille stunden» betydde, og det var ikke nødvendig for noen å spørre ham uttrykkelig (Joh 16,30). Han visste alt, og det ga dem et vitnesbyrd, så de trodde at han var utgått fra Gud. Men hvor lite kjente de sitt eget hjerte! Timen var alt kommet da de skulle bli spredt, hver til sitt, og la ham være alene. Og likevel skulle han ikke være alene, for Faderen var med ham (Joh 16,32).

Selv da gjaldt tanken hans dem, som før (Joh 14,1). Gjennom spredningens og sorgens natt ba han dem se mot gledens morgen. For striden var ikke deres, og seieren var ikke uviss: «*Jeg* har overvunnet verden» (Joh 16,33). Ordet «jeg» har ettertrykk, og seieren er allerede vunnet.

Med den dypeste ærefrykt går vi nå inn i det som kan kalles den innerste helligdommen (Joh 17). For første gang får vi lytte til det som i sannhet var «Herrens bønn», og mens vi lytter, tilber vi i ydmykhet. Denne bønnen var den store forberedelsen til hans dødsangst, kors og lidelse, og samtidig utsikten mot kronen på den andre siden.

Bønnens første del er den store yppersteprestens innvielse av seg selv (Joh 17,1–5). Den siste timen var kommet. Når han ba om at Faderen måtte herliggjøre Sønnen, ba han ikke om noe for seg selv, men om at «Sønnen» kunne «herliggjøre» Faderen. Det var i samsvar med («likesom») den makten eller myndigheten Faderen ga ham over «alt kjød» da han la alle ting under hans føtter som Messias. Og målet med dette messianske herredømmet var «at han skal gi evig liv til» helheten – alt – «som du har gitt ham» (NB: «til alle dem som du har gitt ham»).

I det som følger, må vi huske at innholdet her er Kristi egen bønn om evig liv for hver og en av hans egne. Og hva er «det evige liv»? Det er at det Kristus hadde sagt dem med disse ordene, blir virkelighet: «Tro på Gud, og tro på meg!»

Fra denne forklaringen av «det evige liv» vendte den store ypperstepresten seg først til Faderen og bar fram den delen av sin gjerning som var på jorden, og som han hadde fullført. Og så gjorde han krav på det som lå ved enden av hans sendelse, både som fullendelsen og følgen av det: at han skulle vende tilbake til det samfunnet i den vesensherligheten som han hadde sammen med Faderen før verden ble til (Joh 17,4–5).

Og nå gjaldt tanken hans igjen dem som han hadde innviet seg selv for. Dem framstilte han nå høytidelig for Faderen. Han førte dem fram som de enkelte som Faderen særlig hadde gitt ham av verden. Som slike var de egentlig Faderens og overgitt til Kristus, og nå bar han dem fram for Gud i bønn.

Han ba ikke for «verden», som var hans med rett fordi han var Messias, men for dem som Faderen særlig hadde gitt ham. Selv om hele verden var Sønnens, ba han derfor ikke for den nå. Og selv om alt på jorden og i himmelen var i Faderens hånd, søkte han ikke nå hans velsignelse over alle, men over dem som han hadde vernet og ledet mens han var i verden. De skulle bli igjen i en verden av synd, ondskap, fristelse og sorg, og han gikk til Faderen.

Og dette var hans bønn: «Hellige Far! Bevar dem i ditt navn, som du har gitt meg, for at de kan være ett» – en enhet – «likesom vi er ett.» Den særegne tiltalen «Hellige Far» viser at Frelseren nok en gang tenkte på at de måtte bevares i hellighet. Og den viser, noe som er like viktig, at den «enheten» i kirken han ba om, først og fremst skulle være av åndelig art og ikke en bare ytre sammenslutning.

Mens han var «hos dem», «bevarte» han dem i Faderens navn. Men før han gikk til Faderen, ba han slik for dem, for at hans egen glede kunne bli «fullkommen» i dem i denne virkeliggjorte enheten i hellighet (Joh 17,13). Dette var desto mer nødvendig fordi de ble igjen med bare hans ord i en verden som hatet dem; for likesom Kristus var heller ikke de av verden («fra» den).

Kristus ba heller ikke om at de skulle tas ut av verden, men om at Faderen skulle «bevare dem fra det onde» – fra den onde. Og vernet

han ba om for dem, var ikke ytre, men indre. Det var av samme slag som mens han hadde vært hos dem (Joh 17,12), bare at det nå skulle komme direkte fra Faderen. Det var helliggjørelse «i sannheten», med dette betydningsfulle tillegget: «Ditt ord er sannhet» (Joh 17,12–17).

I sin siste del gjaldt den store yppersteprestens forbønn disiplenes gjerning og fruktene av den. Sønnen sendte disiplene ut i verden slik Faderen hadde sendt Sønnen – på samme måte og med samme oppdrag. For deres skyld bar han seg nå høytidelig fram, «innviet» eller «helliget» seg, for at de skulle være innviet «i sannhet».

Og med tanke på denne gjerningen som de var innviet til, ba Kristus ikke bare for dem, men også for dem som ved deres ord skulle komme til tro på ham, «at de alle må være ett» – en enhet. Kristus var sendt av Faderen og samlet den første «enheten». Disiplene, sendt av ham og innviet ved hans innvielse, skulle samle andre. Men alle skulle utgjøre én stor enhet ved det felles åndelige samfunnet.

«Likesom du, Far, i meg, og jeg i deg – at også de må være ett i oss, for at verden skal tro at du har utsendt meg.» «Og den herlighet som du har gitt meg» – det gjelder hans sendelse i verden og at han var utskilt og fikk fullmakt til den – «har jeg gitt dem, for at de» også i dette «skal være ett, likesom vi er ett, jeg i dem og du i meg, for at de fullkomment skal være gjort til ett». Det er kirkens idealenhet og virkelige vesen. «For at verden kan kjenne at du har utsendt meg og elsket dem, likesom du har elsket meg.»

Etter denne opphøyde innvielsen av hans kirke, og etter at han hadde gitt den del i både sin herlighet og sin gjerning, kan vi ikke undre oss over det som følger og avslutter «Herrens bønn» (Joh 17,24–26): «Far, jeg vil at de som du har gitt meg, skal være hos meg der jeg er, for at de skal se» – skue – «min herlighet, som du har gitt meg» – det vil si: ha del i Messias' herlighet – «fordi du elsket meg før verdens grunnvoll ble lagt.»

Og vi vil alle gjerne stille oss i skyggen av denne siste innvielsen av ham selv og hans kirke ved den store ypperstepresten. Den er på én gang en siste appell, et krav og en bønn: «Rettferdige Far! Verden har ikke kjent deg, men jeg har kjent deg. Og disse har erkjent at du har utsendt meg. Og jeg har kunngjort ditt navn for dem, og skal fortsatt kunngjøre det, for at den kjærlighet som du elsket meg med, skal være i dem, og jeg i dem.»

Kapittel 82. Getsemane

(*Matt* 26,30–56; *Mark* 14,26–52; *Luk* 22,31–53; *Joh* 18,1–11)

Vi vender oss nok en gang til å følge Kristi fotspor, nå blant de siste han gikk på jorden. «Lovsangen» som påskemåltidet sluttet med, var sunget. Trolig skal vi forstå det om den andre delen av Hallel (Salmene 115–118), som ble sunget en stund etter det tredje begeret, eller også om Salme 136, som i den nåværende ordningen står nær slutten av gudstjenesten. De siste talene var holdt, den siste bønnen, innvielsesbønnen, var båret fram, og Jesus gjorde seg rede til å gå ut av byen til Oljeberget.

De gikk ut gjennom porten nord for templet og kom ned i en ensom del av den mørke Kedron-dalen, der bekken på denne årstiden var svulmet opp til en vinterstrøm. Over bekken bøyde veien litt til venstre mot Oljeberget. Ikke mange skritt lenger fram – forbi og på den andre siden av den nåværende kirken over Jomfru Marias grav – tok de av fra veien til høyre. Der kom de til det stedet som overleveringen helt fra de eldste tider har pekt ut som Getsemane, «oljepressen», og trolig med rette.

Det var en liten inngjerdet eiendom, «en hage» i østerlandsk forstand. Trolig lå det et stille sommersted der blant forskjellige frukttrær og blomstrende busker, ved eller like ved «oljepressen». Dagens Getsemane er bare omkring sytti skritt på hver side. De gamle, knudrete oliventrærne kan ikke være fra Jesu tid, om det i det hele tatt sto noen der da. Alle trærne i dalen – også de som bredte skyggen sin over Jesus – ble nemlig hogd ned under romernes beleiring. Men de kan ha vokst opp av de gamle røttene eller av de gamle kjernene.

Vi liker å tenke på denne «hagen» som stedet der Jesus «ofte» kom sammen med disiplene sine (Joh 18,2) – ikke bare denne gangen, men

kanskje også under tidligere besøk i Jerusalem. Som et slikt sted kjente Judas det. Dit førte han den væpnede flokken da de fant at Jesus og disiplene ikke lenger var i «salen ovenpå».

Vi tenker oss at Herren først talte til alle disiplene etter at de hadde forlatt byen. Vi kan knapt kalle det verken forutsigelse eller advarsel. Han skulle denne natten endog bli dem til anstøt. Slik var det forutsagt fra gammel tid at hyrden skulle bli slått, og fårene spredt (Sak 13,7). Fylte denne profetien om hans lidelse – i sine store trekk – Frelserens sinn idet han gikk ut til sin lidelse?

Det ligger også en særlig betydning i at han forutsa at han, etter at han var reist opp, skulle gå i forveien for dem til Galilea (Matt 26,32; Mark 14,28). Det ser nemlig for oss ut til at apostelkretsen som sådan for en tid ble oppløst da de ble spredt ved hans død. De fortsatte riktignok å komme sammen som enkelte disipler, men båndet som gjorde dem til apostler, var midlertidig løst.

Det forklarer mange ting: at Tomas var borte den første søndagen og den særegne stillingen han hadde den andre; disiplenes usikkerhet, slik ordene til de to på veien til Emmaus viser; og apostlenes tilsynelatende underlige ferd. Alt dette blir helt forandret når apostelbåndet er knyttet igjen. På samme måte legger vi merke til at bare sju av dem ser ut til å ha vært sammen ved Galileasjøen (Joh 21,2), og at først senere møtte de elleve ham på fjellet han hadde satt dem stevne på (Matt 28,16).

Der ble apostelkretsen dannet på ny, og apostlene fikk oppdraget sitt på ny (Matt 28,18–20). Derfra vendte de tilbake til Jerusalem, nok en gang sendt ut fra Galilea, for å vente på de siste hendelsene: himmelfarten og Den Hellige Ånds komme.

Men den natten forsto de ingenting av dette. Mens de alle vaklet under slaget – at de skulle bli spredt – ser det ut til at Herren vendte seg til Peter alene. Både hva han sa, og hvordan han sa det, fortjener vår oppmerksomhet: «Simon, Simon!» (Luk 22,31) – han brukte det gamle navnet hans når han talte om det gamle mennesket i ham – «Se, Satan krevde å få dere i sin makt for å sikte dere som hvete. Men jeg ba for deg at din tro ikke måtte svikte.»

Ordene gir oss innblikk i to av himmelens hemmeligheter. Denne natten ser ut til å ha vært «mørkets makt». Da måtte Kristus, forlatt av Gud, møte hele helvetes angrep alene og seire i sin egen kraft, som

menneskets stedfortreder og representant. Den andre hemmeligheten denne natten var Kristi forbønn for Peter. Vi våger ikke å si at han ba som ypperstepresten, og vi vet ikke når og hvor bønnen ble båret fram. Men uttrykket for «ba» er svært sterkt; det brukes om en som trenger noe.

Og det han ba så inntrengende om, var at Peters tro ikke måtte svikte. Til disse ordene la Kristus dette betydningsfulle oppdraget: «Og når du en gang omvender deg, så styrk dine brødre.» Hvor fullt ut han gjorde det, både i apostelkretsen og i kirken, har historien fortalt. Dette er altså den første oppfyllelsen av Kristi bønn om at Faderen måtte «bevare dem fra det onde» (Joh 17,15) – ikke ved noe som skjer utenfra, men ved at troen deres blir bevart.

Vi kan forstå den heftige alvoren og oppriktigheten Peter la for dagen da han protesterte mot at han noen gang kunne svikte. Som regel tror vi at de syndene vi står nærmest, ligger lengst borte fra oss. Ellers ville mye av fristelsens makt være borte, og fristelsen ville bli til kamp. For å skjerpe advarselen forutsa Kristus at Peter skulle fornekte tre ganger at han kjente ham, før hanen hadde galt gjentatte ganger og varslet morgenen. Men Peter holdt ikke bare fast ved forsikringene sine; de andre stemte i med ham.

Likevel visste de ikke hvor fryktelig de tidligere forholdene var forandret, og hva de skulle få lide som følge av det. Det synes å være meningen og hensikten med Kristi ord som følger (Luk 22,35–38). Da han før hadde sendt dem ut uten forsyninger og uten forsvar, hadde de manglet noe? Nei! Men nå skulle ingen hjelpende hånd rekkes ut til dem. Ja, det de tilsynelatende ville trenge mer enn noe annet, var «et sverd» – forsvar mot angrep; for ved slutten av hans historie ble han regnet blant overtredere.

Men igjen forsto de ham bare på en grovt bokstavelig måte. Etter skikken blant sine landsmenn hadde disse galileerne utstyrt seg med korte sverd, som de skjulte under kappen. To av dem – blant dem Peter – tok nå fram sverd. Men det var ikke tiden for å resonnere med dem, og vår Herre la ganske enkelt saken til side. Hendelsene skulle altfor snart lære dem.

Nå var de kommet til inngangen til Getsemane. Kanskje gikk den gjennom bygningen med «oljepressen», og der lot han de åtte apostlene bli igjen, de som ikke skulle komme nærmere. Eller kanskje

tok han dem med innenfor inngangen til hagen og lot dem bli igjen der, mens han pekte fram med hånden og gikk «dit bort» og ba (Matt 26,36). Ifølge Lukas la han til den avskjedsadvarselen at de skulle be om at de ikke måtte komme i fristelse.

Åtte lot han bli igjen der. De tre andre – Peter, Jakob og Johannes, som før hadde sett hans herlighet både da han reiste opp Jairus' datter (Mark 5,37) og på forklarelsens berg (Matt 17,1) – tok han med seg lenger inn. Disse tre var framfor alle andre de som skulle velges – enten hans menneskelige sjel i denne siste striden lengtet etter nærværet av dem som sto ham nærmest og elsket ham høyest, eller han ville at de skulle døpes med hans dåp og drikke hans beger.

Og nå brøt den kalde flommen plutselig inn over ham. I løpet av disse få øyeblikkene var han gått fra den sikre seierens ro til kampens angst. Med hvert skritt framover ble han stadig mer «bedrøvet», fylt av sorg, grepet av «angst og forferdelse» og «trøstesløs». Han fortalte dem om den dype bedrøvelsen i sin sjel, inntil døden, og ba dem bli der og våke med ham. Selv gikk han fram for å gå inn i kampen med bønn.

Bare den første stillingen til den kjempende Frelseren så de, bare de første ordene i denne dødsangstens time hørte de. For en uimotståelig søvn kom over dem, slik det i vår nåværende tilstand ikke sjelden skjer når sjelen er dypest beveget, og slik det hadde skjedd på forklarelsens berg.

Men hva, kan vi spørre i ærefrykt, var årsaken til denne bedrøvelsen inntil døden hos Herren Jesus Kristus? Ikke frykt for lidelse, verken på legeme eller sjel, men døden. Menneskets natur, som Gud skapte udødelig, viker (etter sin naturs lov) tilbake for at båndet som binder legemet til sjelen, blir løst. Men for det falne mennesket er døden på ingen måte døden fullt ut, for det blir født med smaken av den i sin sjel.

Ikke slik med Kristus. Her var det det ufalne mennesket som døde. Det var han som ikke hadde noen erfaring av døden, som smakte den – og det ikke for seg selv, men for hvert menneske – og tømte begeret helt ned til den bitre bunnen.

Ingen kunne som han vite hva døden var; ingen kunne smake dens bitterhet som han. Hans gang inn i døden var hans siste strid med Satan for menneskene og på deres vegne. Ved å underkaste seg den tok

han bort dødens makt. Han avvæpnet døden ved å begrave dens pil i sitt eget hjerte.

Alene måtte Frelseren gå inn i den siste kampen, slik han var alene i sin første strid med den onde, da han ble fristet i ørkenen. Alene – og likevel var selv det å «slite seg fra dem» forbundet med sorg (Luk 22,41; jf. Apg 21,1). Og nå, «på kne», kastet ned på jorden, kastet ned på sitt ansikt, begynte hans dødsangst. Selve tiltalen hans vitner om det. Så langt evangeliene forteller, er det den eneste gangen han tiltalte Gud med det personlige pronomenet: «Min Far» (Matt 26,39).

Det han ba om, var at timen måtte gå ham forbi, «om det var mulig» (Mark 14,35). Innholdet i bønnen var, slik de tre evangeliene forteller, at selve begeret måtte gå ham forbi – men alltid med den begrensningen at ikke hans vilje, men Faderens måtte skje. Kristi bønn var altså ikke bare underlagt Faderens vilje, men også hans egen vilje: at Faderens vilje måtte skje.

I denne ytterste sjelekampen, nesten inntil døden, viste engelen seg (som da han ble fristet i ørkenen) for å «styrke» og støtte ham på legeme og sjel. Og slik fortsatte kampen hele denne fryktelige timen, mens han ba stadig mer inntrengende (Matt 26,40). For når engelen viste seg, må det ha latt ham forstå at begeret ikke kunne gå ham forbi. Og ved slutten av timen falt svetten hans, blandet med blod, i store dråper ned på jorden.

Da Frelseren med dette merket etter dødsangsten på pannen vendte tilbake til de tre, fant han at dyp søvn holdt dem fast. Ordene hans, som først og fremst ble sagt til «Simon», vekket dem, men ikke nok til at de fullt ut tok til hjertet verken den kjærlige bebreidelsen, formaningen om å «våke og be» med tanke på fristelsen som kom, eller den betimelige advarselen om at kjødet er skrøpelig, selv der ånden er villig, rede og brennende.

Kampen var i realiteten avgjort, men ennå ikke endelig, da Frelseren gikk tilbake til de tre sovende disiplene. Nå vendte han tilbake for å fullføre den. Men både stillingen han ba i (ikke lenger kastet ned på jorden) og ordene i bønnen – bare litt endret som de var – viser hvor nær den var den fullkomne seieren. Og igjen, da han kom tilbake til dem, fant han at søvnen hadde gjort øynene deres tunge, og de visste ikke riktig hva de skulle svare ham.

Ennå en tredje gang forlot han dem for å be som før. Og nå kom han tilbake som seierherre. Etter tre angrep hadde fristeren forlatt ham i ørkenen; etter den trefoldige striden i hagen var han overvunnet. Kristus gikk seirende ut av den. Han ba ikke lenger disiplene våke. De kunne – ja, de skulle – sove og hvile før det som snart skulle komme, at han ble forrådt; for timen var kommet da Menneskesønnen skulle overgis i synderes hender.

Hvilen ble svært kort. Snart kalte Jesus dem til å stå opp og gå dit de andre åtte var igjen, ved inngangen til hagen, for å gå fram og møte flokken som kom med forræderen som veiviser. Og mens han ennå talte, varslet tunge tramp av mange menn og lyset fra lykter og fakler at Judas og flokken hans nærmet seg.

I timene som var gått, var alt blitt gjort klart. Etter avtale kom Judas til yppersteprestens palass, eller mer sannsynlig til Annas' palass, for Annas ser ut til å ha ledet det hele. Da tok de jødiske lederne først kontakt med den romerske garnisonen. Etter deres egen innrømmelse hadde de ikke lenger myndighet til å felle dødsdom; den hadde de mistet førti år før Jerusalem ble ødelagt.

Rådet hadde ikke sverdets makt og hadde derfor selvsagt verken soldater eller noen regulært væpnet styrke til rådighet. «Tempelvakten» med sine befal tjente bare som politi, og den var verken regulært væpnet eller øvd. Romerne ville heller ikke ha tålt en regulær væpnet jødisk styrke i Jerusalem.

Men i borgen Antonia, like ved templet og forbundet med det med to trapper, lå den romerske garnisonen. Under høytiden ble selve templet voktet av en væpnet kohort på fra 400 til 600 mann, for å hindre eller slå ned enhver uro blant de mange pilegrimene. Yppersteprestene og fariseernes ledere ville først vende seg til sjefen for denne «kohorten» og be om en væpnet vakt til å arrestere Jesus, med den begrunnelsen at arrestasjonen kunne føre til folkelig uro. Da behøvde de ikke å si hvilken anklage de skulle reise mot ham – noe som kunne ha ført til andre forviklinger.

Johannes bruker riktignok om «vaktstyrken» et ord som alltid betegner en kohort, men det er ingen grunn til å tro at hele kohorten ble sendt. Likevel ville sjefen vanskelig ha sendt en sterk avdeling ut fra templet, og i en sak som kunne føre til opptøyer, uten først å ha lagt saken fram for landshøvdingen, Pontius Pilatus.

Om det trengtes mer bevis, ligger det i at styrken ikke ble ledet av en høvedsmann over hundre mann, men av en høvedsmann over tusen, en *kiliark* (Joh 18,12). Siden det ikke fantes noen grader imellom i den romerske hæren, må han ha vært en av de seks tribunene som hørte til hver legion.

Det forklarer ikke bare at Pilatus tilsynelatende var rede til å sitte til doms tidlig neste morgen, men også hvordan hans hustru kan ha vært stemt for de drømmene om Jesus som skremte henne slik.

Denne romerske avdelingen var væpnet med sverd og «stokker»; ved andre anledninger lot Pilatus også soldatene sine angripe opprørere med stokker. Med avdelingen fulgte tjenere fra yppersteprestens palass og andre jødiske tjenestemenn, som skulle lede arrestasjonen av Jesus. De bar fakler og lamper som var satt på toppen av stenger, så ingen kunne skjule seg (Joh 18,3).

Da Judas hadde fått denne styrken, gikk han i vei med sitt ærend. Etter vår mening gikk de først til huset der måltidet var holdt. Der fikk de vite at Jesus hadde forlatt det sammen med disiplene, kanskje to eller tre timer før. Da førte Judas flokken til det stedet han kjente så godt: til Getsemane.

Med en så stor flokk, og der man kunne frykte flukt eller motstand, syntes det nesten nødvendig å ha et tegn å kjenne Jesus igjen på. Det var – forferdelig å si – ikke noe annet enn et kyss. Så snart han hadde pekt ham ut slik, skulle vaktstyrken gripe ham og føre ham bort med sikker vakt.

Da flokken kom til hagen, gikk Judas et stykke foran dem (Luk 22,47). Han kom fram til Jesus akkurat da han hadde vekket de tre og gjorde seg rede til å gå og møte dem som skulle gripe ham. Judas hilste ham: «Vær hilset, rabbi!» – så høyt at de andre hørte det – og han ikke bare kysset ham, men kysset ham flere ganger.

Frelseren fant seg i krenkelsen. Han stanset ikke, men sa bare idet han gikk videre: «Venn, det du er kommet for!» (NB: «Venn, hvorfor er du her?» Matt 26,49–50; Mark 14,45). Og så, kanskje som svar på et spørrende tegn fra ham: «Judas, forråder du Menneskesønnen med et kyss?» (Luk 22,48).

Så forlot Jesus forræderen. Uten å bry seg om tegnet han hadde gitt dem, gikk han fram mot flokken og spurte dem: «Hvem leter dere etter?» På det korte, kanskje noe foraktelige svaret «Jesus fra

Nasaret» svarte han med uendelig ro: «Det er jeg!» Den umiddelbare virkningen av disse ordene var – vi vil ikke si magisk, men guddommelig. De hadde utvilsomt vært forberedt på noe helt annet: forhandlinger, frykt eller motstand.

Men synet av denne rolige Kristus og hans majestet virket altfor overveldende på de ulærde hedenske soldatene, som kanskje i hjertet bar på en hemmelig uro over det de skulle gjøre. De fremste av dem vek tilbake, og de falt til jorden. Men Kristi time var kommet. Nok en gang stilte han dem det samme spørsmålet som før, og da de gjentok svaret sitt, sa han: «Jeg sa dere at det er jeg! Er det da meg dere leter etter, så la disse gå!»

I denne omsorgen for hans egne så evangelisten den første oppfyllelsen av de ordene Herren tidligere hadde talt om at de skulle bli bevart (Joh 17,12). Det gjaldt ikke bare at de ble bevart utvortes, men at de ble vernet mot fristelser som de i sin daværende tilstand ikke ville ha kunnet stå imot.

Kristi ord om dem som var med ham, ser ut til å ha brakt lederne for vakten helt til bevissthet igjen; kanskje vakte de frykt for et opprør satt i gang av hans tilhengere. Derfor setter vi inn her det Matteus og Markus forteller, at de la hånd på Jesus og grep ham (Matt 26,50; Mark 14,46). Da så Peter (Joh 18,10) hva som kom til å skje. Han trakk sverdet han bar, og spurte Jesus, men uten å vente på svaret slo han til mot Malkus, yppersteprestens tjener – kanskje den jødiske lederen for flokken – og hogg øret av ham.

Men Jesus satte straks en stopper for all slik vold, og med den for all bare ytre nidkjærhet. Han viste til hvor lett han kunne ha kalt på legioner av engler mot denne «kohorten» (Matt 26,53). I sin kjempende dødsangst hadde han fått dette begeret av sin Far for å drikke det (Joh 18,11), og Skriftene måtte bli oppfylt på denne måten. Og idet han sa det, rørte han ved Malkus' øre og helbredet ham (Luk 22,51).

Men dette svake skinnet av motstand var nok for vakten. Lederne bandt nå Jesus (Joh 18,12). Jesus svarte på denne siste, unødvendige krenkelsen med å spørre dem hvorfor de hadde rykket ut mot ham som mot en røver – en av de ville, morderiske sikariene, «dolkemennene». Hadde han ikke vært i templet og lært dag etter dag hele denne uken? Hvorfor grep de ham ikke da? Men denne «timen» deres som nå var kommet, og «mørkets makt» – også det var forutsagt i Skriften!

Da rekkene av væpnede menn nå sluttet seg om den bundne Kristus, våget ingen å bli hos ham, for at ikke også de skulle bli bundet for å ha gjort motstand mot øvrigheten. Så forlot alle ham og flyktet. Men det var én der som ikke flyktet med de andre, men ble igjen og så på med dyp deltakelse.

Da soldatene hadde kommet for å lete etter Jesus i salen ovenpå i hans hjem, var Markus blitt vekket av søvnen. I hast hadde han kastet om seg det løse linkledet eller lakenet som lå ved sengen, og fulgt den væpnede flokken for å se hva som ville skje.

Nå holdt han seg bakerst og fulgte med da de førte Jesus bort. Han tenkte aldri at de ville prøve å gripe ham, for han hadde verken vært med disiplene eller i hagen. Men de – kanskje yppersteprestens jødiske tjenere – hadde lagt merke til ham. De prøvde å gripe ham, men han rev seg løs, lot linkledet bli igjen i hendene deres og flyktet.

Slik endte den første scenen i denne nattens forferdelige drama.

Kapittel 83. For Annas og Kaifas

Torsdag natt – for Annas og Kaifas – Peter og Jesus.

(*Joh 18,12–14; Matt 26,57–58; Mark 14,53–54; Luk 22,54–55; Joh 18,24.15–18.19–23; Matt 26,69–70; Mark 14,66–68; Luk 22,56–57; Joh 18,17–18; Matt 26,71–72; Mark 14,69–70; Luk 22,58; Joh 18,25; Matt 26,59–68; Mark 14,55–65; Luk 22,67–71.63–65; Matt 26,73–75; Mark 14,70–72; Luk 22,59–62; Joh 18,26–27*)

Det var ingen lang vei de førte den bundne Kristus. Trolig gikk de gjennom den samme porten som han hadde gått ut gjennom med disiplene sine etter påskemåltidet, og opp til Annas' velkjente palass. Det lå i skråningen mellom Øvre by og Tyropøon-dalen.

Hvorfor førte de Jesus til Annas' hus, når han ikke var den egentlige ypperstepresten på den tiden? Hadde ikke hver eneste hendelse den natten vært så overmåte viktig, kunne vi nesten la et slikt spørsmål ligge som unyttig. Embetet var nå gått over til Kaifas, svigersønnen hans. Johannes minner oss med ettertrykk om at det var Kaifas som først hadde sagt rett ut det han mente var en politisk nødvendighet: at Kristus måtte drepes ved et justismord (Joh 18,14; 11,50). Han hadde talt som den dristige, hensynsløse og målbevisste mannen han var – saddukeer mer av hjertet enn av overbevisning, og en verdig svigersønn av Annas.

Ingen skikkelse er bedre kjent i den jødiske historien fra den tiden enn Annas. Ingen ble regnet som mer heldig og fremgangsrik enn den tidligere ypperstepresten, men ingen ble heller mer alminnelig forbannet. Selv hadde han hatt embetet i bare seks eller sju år, men etter ham hadde ikke færre enn fem av sønnene hans hatt det, og

dessuten svigersønnen Kaifas og et barnebarn. Utad var det de som hadde embetet, men i virkeligheten var det han som styrte, uten det ansvaret og de båndene som embetet la på dem som hadde det.

Innflytelsen hos romerne skyldte han den åndelige retningen han bekjente seg til, at han åpent tok de fremmedes parti, og sin veldige rikdom. Saddukeeren Annas var en kirkens mann som en trygt kunne stole på. Han var ikke plaget av noen bestemt overbevisning eller av jødisk fanatisme, og han var dessuten en behagelig og nyttig mann, som kunne skaffe vennene sine i borgen store pengesummer. Vi har sett hvilke enorme inntekter Annas' familie må ha hatt fra tempelbodene, og hvor skammelig og forhatt denne handelen var. Navnene på disse utsvevende, hensynsløse og vanslektede Arons sønner ble nevnt med hviskende forbannelser.

Kristus hadde grepet inn mot denne handelen i templet, og hadde hans myndighet fått rå, ville den selvsagt ha vært slutt. Men selv om vi ser bort fra det, forstår vi hvor fullstendig en Messias – og ikke minst en slik Messias som Jesus – måtte stå i motsetning til Annas på alle måter. Annas var like fast bestemt på å få ham drept som svigersønnen, men med sin vanlige list og kaldblodighet, ikke på Kaifas' forhastede og bryske vis.

Hvorfor ble Kristus så først ført til Annas og ikke til den egentlige ypperstepresten? Trolig ønsket de at Annas skulle lede saken, eller det kom av at Annas tok en så aktiv og ledende del i den. Kanskje var det også av enda mer hverdagslige og praktiske grunner: Annas' palass lå nærmere stedet der Jesus ble grepet, og det var ønskelig å sende de romerske soldatene bort så snart som mulig.

I alle fall hadde de romerske soldatene tydeligvis ordre om å føre Jesus til den tidligere ypperstepresten. Vi vet slett ikke noe om hva som foregikk i Annas' hus – om det i det hele foregikk noe der – bortsett fra at Annas sendte Jesus bundet til Kaifas.

Om det som hendte i Kaifas' palass, har vi to beretninger. Johannes' beretning (Joh 18,19–23) synes å gjelde et mer fortrolig forhør mellom ypperstepresten og Kristus. Der var tydeligvis bare noen av Kaifas' egne tjenere til stede, og apostelen kan ha fått opplysningene sine fra en av dem. Den andre beretningen er de tre første evangelistenes. Den gjelder forhøret ved daggry (Luk 22,66), da de ledende rådsherrene var kalt sammen i all hast for å forhøre Jesus.

Kaifas' spørsmål gjaldt to ting: Jesu disipler og hans lære. Det første skulle skaffe beviser mot Kristi etterfølgere, det andre mot Mesteren selv. Det var bare naturlig at Jesus ikke nedlot seg til å svare på det første spørsmålet.

Svaret på det andre var like åpent som han sa at all hans tale hadde vært: Han hadde talt «fritt ut til all verden» (Joh 18,20). Om Kaifas virkelig ville vite noe, ville det ikke være vanskelig å skaffe vitner som kunne si noe om læren hans; hele jødefolket kjente den. Han hadde «alltid lært i synagoger og i templet, der alle jøder kommer sammen». Var dette et rettferdig forhør, fikk dommeren gå fram som dommer og spørre dem som hadde hørt ham, ikke ham selv.

Vi må innrømme at svaret ikke lyder som svaret fra en anklaget som vil unnskylde seg, eller som i det hele tatt bryr seg stort om å forsvare seg. Nettopp dette gjorde en av de krypende tjenerne så dristig at han slo Kristus, med den råheten en østerlending kan vise i slike forhold. Vi er nesten takknemlige for at teksten lar det stå åpent om det var med flat hånd, eller – en mindre krenkelse – med en stokk.

Den guddommelige lidende holdt fast ved sin menneskelige underkastelse. Uten å klage og uten å gjøre sin guddommelige makt gjeldende svarte han bare med en tålmodig irettesettelse, i en tone som må ha overbevist mannen om at han gjorde urett, eller i det minste gjort ham målløs.

Apostelen Johannes var ingen fremmed i Kaifas' palass. Vi har allerede sett at minst to av disiplene, Peter og Johannes, synes å ha samlet seg raskt etter den første skrekken da Kristus plutselig ble grepet og de selv flyktet. Når vi stiller opplysningene sammen (Matt 26,58; Mark 14,54; Luk 22,54), får vi inntrykk av at Peter – så langt tro mot sitt ord – var den første som stanset under flukten og fulgte etter «på avstand». Hvis han nådde fram til Annas' palass i tide, gikk han i alle fall ikke inn. Trolig ventet han utenfor den korte stunden før Jesus ble ført over til Kaifas.

Nå hadde Johannes sluttet seg til ham, og de to fulgte det triste følget som førte Jesus til ypperstepresten. Johannes synes å ha gått inn i «gården» sammen med vakten (Joh 18,15). Peter ble stående utenfor til medapostelen hans, som tydeligvis var godt kjent i yppersteprestens hus, hadde talt med tjenestepiken som holdt vakt ved døren, og slik fått ham inn. Tjenestemennene var trolig alle samlet i gården.

Det var en kald natt da Peter sto «nede» (Mark 14,66) og så opp mot de opplyste vinduene. Der nede blant tjenerne i gården var han i alle betydninger «utenfor» (Matt 26,69).

Han gikk bort til flokken rundt ilden. Han ville høre hva de hadde å si; dessuten var det ikke trygt å stå for seg selv, for han kunne bli kjent igjen som en av dem som bare hadde unngått å bli grepet i hagen fordi de flyktet i all hast. Og så var det kaldt – og ikke bare på kroppen; kulden var trengt inn i sjelen hans. Hadde han i det hele tatt gjort rett i å komme dit?

Peter var svært urolig, og likevel måtte han se svært rolig ut. Han «satte seg» blant tjenerne (Matt 26,58; Luk 22,55), og så «sto» han blant dem (Joh 18,18). Nettopp denne uroen bak den tilgjorte likegyldigheten fanget oppmerksomheten til piken som først hadde sluppet ham inn. I det usikre lyset gransket hun ansiktet til den gåtefulle fremmede. Så sa hun det rett ut, men fremdeles i spørrende tone: Han var en av disiplene til den mannen som sto anklaget der oppe for ypperstepresten (Joh 18,17).

Peter nektet heftig for at han kjente ham som kvinnen talte om – ja, for at han i det hele tatt skjønte hva hun mente. Han hadde sagt så mye at han snart måtte pådra seg en ny anklage. Vi trenger ikke spørre hvilken av de litt ulike beretningene i evangeliene som gjengir kvinnens egne ord eller Peters eget svar. Kanskje ingen av dem, kanskje alle. Det er sikkert at hun sa alt dette, og like sikkert at han svarte alt det, selv om ingen av dem nok holdt seg til de korte setningene som hver av evangelistene gjengir.

Hva hadde han der å gjøre? Og hvorfor skulle han skaffe bevis mot seg selv, eller kanskje mot Kristus, ved en unødvendig bekjennelse for folk som verken hadde moralsk eller rettslig rett til å kreve den? Det var alt han nå husket og tenkte på – at han hadde fornektet Kristus, slo ham ikke. Mens de ennå satt og pratet sammen, trakk Peter seg derfor unna. Vi kan ikke avgjøre hvor lang tid som var gått. Men så mye forstår vi: Enten hadde kvinnens ord ikke gjort noe inntrykk på dem rundt ilden, eller så hadde Peters dristige nektelse stilt dem til freds.

Straks etter ser vi Peter gå ned gjennom «portgangen» (Matt 26,71), som gikk rundt og førte ut til «portrommet», den ytre gården (Mark 14,68). Han tenkte nå ikke på annet enn hvor kaldt det var,

og hvor rett han hadde gjort i ikke å la seg fange av den kvinnen. Mens skrittene hans lød langs den marmorbelagte portgangen, la han derfor ikke merke til at «hanen gol» akkurat da.

Men ingen sov den natten i yppersteprestens palass. Da han gikk ned gjennom portgangen mot den ytre gården, møtte han først en tjenestepike. Da han så kom tilbake fra den ytre gården, støtte han igjen på sin gamle anklager, piken ved døren. Og da han gikk over den indre gården for igjen å blande seg med flokken rundt ilden, der han før hadde funnet trygghet, ble han først tiltalt av en mann, og så vendte alle rundt ilden seg mot ham. Hver og en hadde det samme å si, den samme anklagen: Han var også en av disiplene til Jesus fra Nasaret.

Men Peter hadde bestemt seg, og han var helt sikker på at det var rett. Til hver enkelt og til alle sammen ga han den samme nektelsen. Den var kortere nå, for han var fattet og besluttsom, men mer ettertrykkelig – ja, med ed (Matt 26,72). Og igjen fikk han mistanken til å stilne en stund. Eller kanskje var oppmerksomheten nå vendt mot noe annet.

For alt nå hørtes skritt langs søylegangene og korridorene. Det var de ledende prestene, de eldste og rådsherrene, som i all hast var kalt sammen til yppersteprestens palass. De skyndte seg opp akkurat da de første svake gråe lysstripene lå over himmelen.

Hvordan man enn ser på saken, er så mye i alle fall sikkert: Dette var ikke noe formelt og ordentlig møte i Rådet.

Alle er enige om at Rådet sluttet å avsi dødsdommer førti år før templet ble ødelagt. Men dessuten ville en rettssak og dom over Jesus i Kaifas' palass ha krenket hver eneste grunnsetning i jødisk strafferett og rettergang. Slike saker kunne bare føres, og dødsdom bare avsies, på Rådets faste møtested, ikke som her i yppersteprestens palass.

Ingen rettssak, og minst av alt en slik sak, kunne begynne om natten, ikke engang om ettermiddagen; men om forhandlingene hadde pågått hele dagen, kunne dommen avsies om natten. Videre kunne ingen rettssak holdes på sabbater eller høytidsdager, ikke engang dagen før. Endelig var det i dødssaker en svært omstendelig ordning med formaninger og advarsler til vitnene. Og vi kan trygt si at jødiske dommere, hvor forutinntatte de enn var, ikke ville ha opptrådt i en ordentlig rettssak slik rådsherrene og Kaifas gjorde denne gangen.

Ser vi nærmere etter, merker vi at evangeliene ikke taler om noen formell rettssak og dom ved Rådet. Når de taler om «Rådet» eller «hele Rådet», må det forstås i den videre betydningen som vi snart skal forklare. På den annen side viser alle fire evangeliene at hele forhandlingen den natten foregikk i Kaifas' palass, og at det ikke ble avsagt noen formell dødsdom den natten.

Om morgenen holdt de et nytt rådsmøte, også det i Kaifas' palass, og førte Jesus til borgen. Men da ba de ikke om å få henrettet en fange som var dømt til døden (Joh 18,30); de anklaget en mann for visse ting som fortjente døden. Og da Pilatus ba dem dømme Jesus etter jødisk lov, svarte de ikke at de alt hadde gjort det, men at de ikke hadde rett til å dømme i dødssaker (Joh 18,31).

Men selv om Kristus ikke ble forhørt og dømt i et formelt møte i Rådet, var hans domfellelse og død utvilsomt rådsherrenes verk, om ikke Rådets. Det var hele forsamlingens verk («hele Rådet») i den betydningen at det uttrykte hva Israels høyeste råd og ledere mente og ville, med bare ganske få unntak. Vi husker at beslutningen om å ofre Kristus var tatt for en tid siden. Hvor forferdelig forhandlingene den natten enn var, synes de nesten å være en slags innrømmelse – som om rådsherrene gjerne ville ha funnet en rettslig og moralsk begrunnelse for det de hadde bestemt seg for å gjøre.

Først søkte de «vitnesbyrd» mot Kristus, eller, som Matteus med rette kaller det, «falskt vitnesbyrd». Men forsamlingen var altfor forhastet og opphisset. Vitnene motsa hverandre så grovt, eller vitnesbyrdet falt så åpenbart sammen, at de av ren skam måtte oppgi slike oppdiktede anklager. Kristi majestetiske, rolige taushet må ha bidratt sterkt til det.

Da de oppga dette sporet, førte prestene fram noen nye vitner, trolig noen av sin egen stand. De hadde vært til stede ved den første tempelrenselsen, da Jesus ble utfordret til å vise «et tegn» som bevis på sin myndighet. Han hadde da gitt dem det gåtefulle «tegnet» om at hans legemes tempel skulle brytes ned og reises opp igjen (Joh 2,18–19). De hadde misforstått det fullstendig den gangen. At det nå ble tatt fram igjen som grunnlag for en straffeanklage mot Jesus, må skyldes Kaifas og Annas direkte.

Vi husker at Jesus da for første gang kom i strid, ikke bare med tempelmyndighetene, men med griskheten til «Annas' familie». Vi

kan tenke oss hvordan den rasende ypperstepresten ville ha krevd tempeltjenestemennene til regnskap, og hvordan han da som svar ville ha fått høre hva de hadde prøvd, og hvordan Jesus hadde møtt dem. Kanskje var det den eneste virkelige undersøkelsen en mann som Kaifas ville bry seg om å gjøre av det Jesus sa.

Med litt list kunne en vri vitnesbyrdet deres til grunnlag for to anklager. For det første ville det vise at Kristus var en farlig folkeforfører: Hans krav kunne få dem som trodde på dem, til å legge voldelig hånd på templet. For det andre kunne den påståtte uttalelsen at han ville bygge templet opp igjen på tre dager (Mark 14,58), eller at han kunne gjøre det (Matt 26,61), tolkes slik at han gjorde krav på guddommelig makt eller trolldomsmakt.

Ypperstepresten var ikke ute etter en anklage som var en dødssak etter jødisk lov, for de forsamlede rådsherrene hadde ikke tenkt å dømme Jesus slik. Han ville i stedet finne en anklage som kunne gjøre inntrykk på den romerske landshøvdingen. Og her kunne ingen anklage virke sterkere enn at han var en fanatisk forfører av den uvitende hopen, som kunne lede den ut i ville og opprørske handlinger.

Men også denne anklagen om at han forførte folket, falt sammen, fordi de to vitnene som Moseloven krevde (5 Mos 17,6), ikke stemte overens. Etter rabbinsk forskrift skulle de forhøres hver for seg. Hele tiden bevarte Jesus den samme majestetiske tausheten som før. Kaifas sprang utålmodig opp fra setet sitt for å stå ansikt til ansikt med fangen og om mulig skremme ham, men heller ikke det fikk ham til å svare.

Nå var det bare én ting igjen. Jesus visste det godt, og det samme gjorde Kaifas. Det var å stille det spørsmålet som Jesus ikke kunne nekte å svare på. Når det først var besvart, måtte det føre enten til at han ble anerkjent, eller til at han ble dømt.

Slik vi ser det, ble Jesus først bare spurt om han var Messias. Han svarte med å peke på at spørsmålet var unødvendig (Luk 22,67–68). De hadde jo på forhånd bestemt seg for ikke å tro på hans krav, og bare noen få dager før hadde de i templet nektet å drøfte dem (Matt 22,46).[1]

Da tok ypperstepresten Den Sanne i ed på den høytideligste måte, ved den levende Gud, hvis Sønn han var: Han skulle si om han var

[1] I Luk 22,68 er leddet «eller la meg gå» ikke ekte.

Messias og guddommelig. De to tingene ble her knyttet sammen, ikke fordi jødene trodde slik, men for å uttrykke det Jesus gjorde krav på. Her kunne det ikke være tvil eller nøling.

Like høytidelig, ettertrykkelig, rolig og majestetisk som tausheten hans hadde vært, var nå ordene hans. Han sa hva han var. Og han la til hva Gud skulle vise at han var, ved oppstandelsen og ved at han satte seg ved Faderens høyre hånd. Han sa også hva de selv skulle se, når han kom på de himmelens skyer som skulle bryte løs over byen deres og samfunnet deres i dommens siste storm.

Alle hørte det. Og slik loven bød når noen talte bespottelig, flerret ypperstepresten både ytterkappen og underkjortelen, med en rift som aldri kunne sys sammen. Men målet var nådd. Kristus ville verken forklare, mildne eller trekke tilbake sine krav. Alle hadde hørt det. Hva skulle de da med vitner? Han hadde «spottet Gud».

Så vendte ypperstepresten seg til de forsamlede og stilte dem det vanlige spørsmålet som gikk forut for den formelle dødsdommen. I den rabbinske kilden lyder det slik: «Hva mener dere, mine herrer? Og de svarte, hvis for livet: ‹For livet!›, og hvis for døden: ‹For døden!›» Men den formelle dødsdommen ble ikke avsagt. Om det hadde vært et ordentlig møte i Rådet, måtte formannen ha uttalt den nå.

Etter at dette møtet blant rådsherrene var hevet, kom det – så langt beretningene sier – ikke et ord over hans lepper. Langsomt, i bevisst og villig overgivelse, drakk han det begeret som hans Far hadde gitt ham.

Da Kaifas og rådsherrene forlot rådssalen, ble Jesus prisgitt tjenerne, og ingen holdt dem tilbake. Selv jødisk lov sa at ingen skulle påføres en «langvarig død», og at den som var dømt til døden, ikke skulle piskes først. Til slutt ble de lei av å håne og slå, og den lidende ble latt alene, kanskje i den overdekte gangen eller ved et av vinduene som vendte ut mot gården nedenfor.

Omkring en time var gått (Luk 22,59) siden Peters andre nektelse så å si var blitt avbrutt da rådsherrene kom. Siden da hadde spenningen rundt skinnrettssaken dratt oppmerksomheten bort fra Peter. Vitner kom og gikk, og de fortalte nok, på østerlandsk vis, hva som var skjedd, til dem som var samlet rundt ilden i gården. Så dro rådsherrene, og igjen ble den lidende hånet og slått. Nå vendte oppmerksom-

heten seg igjen mot Peter, og under omstendighetene naturlig nok sterkere enn før.

Peter pratet, for samvittigheten og bevisstheten gjorde ham nervøst snakkesalig, og det røpet ham. Også denne var med Jesus fra Nasaret; visst var han en av dem – han var jo også galileer! Slik sa de som sto der. Og etter Johannes påsto en medtjener, en slektning av den Malkus som Peter i sin iver hadde hogd øret av i Getsemane, at han virkelig kjente ham igjen. På alle disse utsagnene svarte Peter bare med en enda heftigere nektelse, og denne gangen med eder ved Gud og forbannelser over seg selv.

Ekkoet av ordene hans hadde knapt dødd hen før hanen gol for andre gang, høyt og skingrende. Noe ved den harde, vedvarende lyden vekket også minnet hans. Han så opp. Og idet han så opp, så han hvordan Herren der oppe akkurat i det øyeblikket vendte seg og så på ham – ja, i hele den forsamlingen, på Peter!

Øynene hans talte hans ord, ja, mye mer: De gransket helt ned i de innerste dypene av Peters hjerte. De hadde trengt gjennom alt selvbedrag, falsk skam og frykt, og de hadde nådd mennesket, disippelen, han som elsket Jesus. Da brøt det fram, vannet av overbevisning, av ekte skam, av hjertesorg og av selvfordømmelsens kvaler. Og han styrtet ut i natten og gråt bittert.

Kapittel 84. Langfredag morgen

(*Matt* 27,1–2.11–14; *Mark* 15,1–6; *Luk* 23,1–5; *Joh* 18,28–38; *Luk* 23,6–12; *Matt* 27,3–10.15–18; *Mark* 15,6–10; *Luk* 23,13–17; *Joh* 18,39–40; *Matt* 27,19.20–31; *Mark* 15,11–20; *Luk* 23,18–25; *Joh* 19,1–16)

Det bleke, gråe lyset var gått over i tidlig morgen da rådsherrene igjen samlet seg i Kaifas' palass. Sammenligner vi hvordan evangelistene omtaler dem som var samlet natten før, får vi inntrykk av at flere nå var til stede, og at de som kom nå, hørte til de klokeste og mest innflytelsesrike i Rådet. Det er ikke urimelig å tenke seg at noen av dem ikke ville ta del i forhandlinger som i virkeligheten var et justismord. Men når beslutningen først var tatt, kunne de etter jødisk kasuistikk føle seg fri for skyld om de bare ga råd om hvordan den uformelle dommen best kunne fullbyrdes.

Det var dette de rådslo om den tidlige morgenen, ikke om Kristus var skyldig. Resultatet ble at de «bandt» Jesus og overga ham til Pilatus som en ugjerningsmann. Om mulig ville de unngå å formulere noen bestemt anklage (Joh 18,30). Men om det skulle bli nødvendig, ville de legge all vekt på den rent politiske siden ved Jesu krav, ikke den åndelige (Luk 23,2).

Det er fortalt at de som førte ham, ikke selv ville gå inn gjennom portene til Herodes' palass. Trolig var det der Pilatus bodde når han var i Jerusalem sammen med sin kone. De gikk ikke inn «for at de ikke skulle bli urene, men kunne ete påske».

Det er sikkert at den som gikk inn i et hedensk hus, etter Moseloven ble uren for den dagen, det vil si til kvelden. Men å være «uren» for dagen på den måten ville ikke ha hindret noen i å ete påskelammet.

Det måltidet ble jo holdt etter kvelden, da en ny dag var begynt. Altså kan ikke disse rådsherrene ha holdt seg borte fra Pilatus' palass fordi de da ville ha vært utelukket fra påskemåltidet.

Dette spørsmålet er viktig. Mange har nemlig forstått uttrykket «påske» som påskemåltidet. De har hevdet at Herren etter det fjerde evangeliet ikke åt påskelammet kvelden før, eller at det fjerde evangeliet på dette punktet ikke stemmer med de tre første. Men uttrykket «påske» kan umulig gjelde påskemåltidet her. Vi behøver da bare spørre om ordet ikke også brukes om andre ofre. Og her viser både Det gamle testamente (5 Mos 16,2) og de jødiske skriftene at ordet «påske» ikke bare ble brukt om påskelammet, men om alle påskeofrene. Det gjaldt særlig det som ble kalt *chagiga*, «festofferet», som ble båret fram den første høytidsdagen i påsken.

Vi kan derfor godt forstå at rådsherrene ville unngå å bli urene – ikke kvelden før påsken, men den første påskedagen. Urenheten varte til kvelden. Den ville ikke bare ha gjort dem urene etter loven den første høytidsdagen, med alt besværet det førte med seg; den ville også ha hindret dem i å bære fram «påsken», festofferet eller *chagiga*, den dagen. For vi har to uttrykkelige regler: En mann som var uren etter loven, kunne ikke bære fram *chagiga*, og *chagiga* kunne ikke bæres fram for ham av en annen som tok hans plass.

Disse betraktningene og reglene synes å avgjøre saken slik vi har framstilt den. På morgenen før påskelammet ble ofret, ville det ikke ha vært noen grunn til å frykte at de ble «urene». Men om de hadde gått inn i borgen om morgenen den første påskedagen, ville de ikke ha kunnet bære fram *chagiga*, som også ble kalt *pesach*, påske.

Klokken kan ha vært omkring sju om morgenen, trolig enda tidligere, da Pilatus gikk ut til dem som ba ham holde rett. Pilatus spurte først hva slags anklage de førte mot Jesus. Spørsmålet kom nok desto mer uventet på dem, for kvelden før må Pilatus ha gitt sitt samtykke til at den romerske vakten ble brukt da Jesus ble arrestert. Svaret deres viser ydmykelse, gretenhet og et forsøk på å vike unna: Hvis han ikke var «en ugjerningsmann», ville de ikke ha «overgitt» ham.

Gjennom hele beretningen merker vi en underlig motvilje hos Pilatus, og på denne vage anklagen nektet han å gå videre. Han foreslo at rådsherrene skulle dømme Jesus etter jødisk lov. Under vanlige forhold ville ikke Pilatus ha villet overlate en mann som var anklaget

for å gjøre krav på å være Messias, til de jødiske myndighetene, så de kunne behandle saken som et rent åndelig spørsmål (jf. Apg 23,28–29; 25,9.18–20).

Dette gir et særegent inntrykk når vi ser det sammen med at landshøvdingen kvelden før hadde gitt en romersk vakt til å arrestere fangen, og med drømmen og advarselen fra Pilatus' kone. Vi kan forstå det hele dersom Pilatus hadde talt om saken med sin kone kvelden før, etter at han hadde gitt dem den romerske vakten – enten fordi han visste at hun var interessert i den, eller fordi hun kunne tenkes å være det. Overleveringen har gitt henne navnet Procula. Et apokryft evangelium omtaler henne som omvendt til jødedommen, og den greske kirken har til og med satt henne i rekken av helgener.

Hva om sannheten lå mellom disse opplysningene? Kanskje Procula ikke bare hadde vært proselytt, som konen til en tidligere romersk landshøvding, men også visste om Jesus og talte om ham med Pilatus den kvelden? Det ville best forklare både hans motvilje mot å dømme Jesus og hennes drøm om ham.

De jødiske myndighetene måtte avslå landshøvdingens tilbud om å gå fram mot Jesus for sin egen domstol, og de begrunnet det åpent med at de ikke hadde rett til å avsi dødsdom. Nå måtte de derfor formulere en anklage som gjaldt liv og død. Den er fortalt av Lukas alene (Luk 23,2–3): Jesus hadde sagt «om seg selv at han er Messias, en konge». Legg merke til at de med dette uriktig tilla Jesus sine egne politiske forventninger til Messias.

Men selv det er ikke alt. Foran dette satte de anklagen om at han førte folket vill og forbød å gi keiseren skatt. Den siste anklagen var så grovt grunnløs at den bare kan forstås som en slutning de mente fulgte nødvendig av at han gjorde krav på å være konge. Og fordi den talte sterkest mot ham, satte de den først og behandlet slutningen som om den var et faktum.

Denne anklagen fra rådsherrene forklarer det som foregikk inne i borgen. Vi går ut fra at Kristus var der inne, trolig under oppsikt av noen vaktmenn. Pilatus kalte nå Jesus fram og spurte ham: «Er du jødenes konge?» I dette spørsmålet ligger den blandingen av forakt, kynisme og ærefrykt som vi merker hele veien i hans framferd og ord. Det var som om to makter kjempet om herredømmet i hjertet hans.

Av alt det rådsherrene hadde sagt, tok Pilatus bare med seg dette: at Jesus gjorde krav på å være konge.

Kristus hadde ikke hørt anklagen fra dem som anklaget ham, og nå så han bort fra den. Han ønsket å rekke frelsen ut selv til en Pilatus. Først spurte han Pilatus om spørsmålet var hans eget, eller om han bare gjentok det Jesu jødiske anklagere hadde sagt om ham. Landshøvdingen avviste straks at han selv hadde noen interesse av saken. Hvordan skulle han reise et slikt spørsmål? Han var ingen jøde, og saken angikk ikke folk flest. Jesu eget folk og dets ledere hadde overgitt ham som forbryter. Hva hadde han gjort?

Selv i denne høyeste time tenkte Jesus bare på andre. Etter Pilatus' svar var det ikke annet for ham å gjøre enn å stille romeren rett overfor den sannheten som Pilatus' egne ord hadde åpnet for. Dette var ikke et jødisk spørsmål, slik Pilatus hadde antydet. Det gjaldt den absolutte sannheten, og det angikk alle mennesker. Kristi rike var slett ikke av denne verden, verken jødisk eller hedensk. Hadde det vært annerledes, ville han ha ført sine etterfølgere ut i kamp for sine krav og mål, og ikke blitt jødenes fange.

Av alt dette var det bare ett ord som slo Pilatus: «Men konge er du altså?» Han var ikke i stand til å fatte den høyere tanken og sannheten. Vi merker i ordene hans den samme blandingen av hån og uro. Pilatus var nå ikke i tvil om hva slags rike det var; utropet og spørsmålet hans gjaldt kongeverdigheten. Dette ville Kristus nå framheve i sin fornedrelses herlighet. Han godtok det Pilatus sa; han gjorde ordene hans til sine.

Men han la til en appell – eller rettere en forklaring på sine krav – som en hedning, og en Pilatus, kunne forstå. Hans rike var ikke av denne verden, men av den andre verden, som han var kommet for å åpenbare og åpne for alle som tror. Han var født, det vil si ble menneske, som den Faderen hadde sendt, og han var av egen vilje kommet til denne verden – for begge deler nevnes i ordene hans (Joh 18,37).

Med begge deler var hensikten å vitne om sannheten om den andre verden, som hans rike hørte til. Dette var ikke noe jødisk messiasrike, men et rike som vendte seg til alle mennesker. Og alle som i sitt indre var beslektet med «sannheten», ville høre hans vitnesbyrd og slik komme til å kjenne ham som «konge».

I Pilatus' spørsmål «Hva er sannhet?» viser det seg nå ikke bare kynisme, men fullstendig fortvilelse over alt som er høyere – et moralsk selvmord. Men selv slik synes spørsmålet hans å være en innrømmelse, en underforstått hyllest til Kristus. Han ville sikkert ikke ha åpnet sitt indre slik for en av prestene som anklaget Jesus.

Denne mannen var ingen opprører, ingen forbryter! De som hadde ført ham dit, var drevet av de laveste lidenskaper. Derfor sa Pilatus til dem da han gikk ut, at han ikke fant noen skyld hos ham.

Da kom det en hel haglskur av anklager fra de forsamlede rådsherrene. Slik vi ser det for oss, sto Kristus hele tiden like ved, kanskje bak Pilatus, rett innenfor portene til borgen. På dette skrålet av anklager svarte han ingenting. Men da han sto der i majestetens rolige taushet, ble Pilatus svært forundret. Fryktet ikke denne mannen engang døden? Var han seg sin uskyld så bevisst, så uendelig høyt hevet over dem som sto omkring ham og mot ham?

Helst ville Pilatus ha trukket seg unna. Han var ikke grepet av den absolutte sannheten eller av at den lidende selv var uskyldig, men det var noe ved Kristus som gjorde ham uvillig til å være urettferdig. Midt i de forvirrede ropene fanget han opp navnet Galilea som det stedet der Jesus hadde virket. Gladelig grep han det som kunne gi ham håp om å legge ansvaret over på en annen. Jesus var galileer og hørte derfor inn under kong Herodes' myndighet. Herodes var kommet til Jerusalem for høytiden og bodde i makkabeernes gamle palass like ved yppersteprestens. Til ham ble Jesus nå sendt (Luk 23,6–12).

Bare Lukas forteller hva som foregikk der. Anledningen som nå bød seg, kom Herodes vel med. Den var et tegn på forsoning mellom ham og romeren, eller kunne i alle fall regnes som det. Og den smigret ham, for det var landshøvdingen som hadde tatt det første skrittet, og det ved en nesten demonstrativ anerkjennelse av landsfyrstens rettigheter. Kanskje var det nettopp dem den tidligere striden mellom dem hadde dreid seg om. Dessuten hadde Herodes lenge ønsket å få se Jesus, som han hadde hørt så mye om (Luk 9,7–9).

Men forgjeves overøste han Kristus med spørsmål. Jesus tidde like mye overfor ham som han før hadde tidd overfor rådsherrenes ondsinnede anklager. En Kristus som ikke ville eller kunne gjøre tegn, og som ikke engang flammet opp med de samme refselsene som døperen, var for Antipas bare en hjelpeløs skikkelse som han kunne

håne og spotte. Det gjorde landsfyrsten og krigsfolkene hans. Og så ble Jesus sendt tilbake til borgen.

Mens Jesus var hos Herodes, eller trolig like etterpå, setter vi den siste, uhyggelige scenen i Judas' liv, som Matteus forteller om (Matt 27,3–10).

Det hadde allerede skjedd nok til at Judas var overbevist om hvordan det ville ende. Ordene Jesus hadde talt til ham i hagen, må ha brent seg inn i sjelen hans. Han var blant soldatene som vek tilbake for Kristi blikk. Siden da var Jesus blitt ført bundet til Annas, til Kaifas, til borgen og til Herodes. Vi tror ikke at samvittigheten hans hadde latt ham være til stede ved noen av disse anledningene. Men selv om han ikke hadde vært der, må hele Jerusalem på den tiden ha vært fullt av rykter om det, trolig i enda mer overdrevet form.

Én ting så han: at Jesus var dømt. Judas «angret», men ikke i den betydningen Skriften gir omvendelsen. Det var «en forandring i sinn og følelse» som kom over ham. Vi behøver ikke her spørre om den kunne ha gått over til virkelig omvendelse, eller om det ville ha skjedd hvis han hadde kastet seg ned for Jesu føtter, slik han uten tvil kunne ha gjort. Judas' sinn og følelser var nå helt andre, både når det gjaldt den gjerningen han hadde gjort, og når det gjaldt Jesus.

Veien, gatene, ansiktene til folk – alt syntes nå å vitne mot ham og for Jesus. Han leste det overalt; han kjente det hele tiden. Det som hadde vært, det som var, det som skulle komme! Himmel og jord vek bort fra ham. Det var stemmer i luften og kvaler i sjelen – og ingen utvei, ingen hjelp, intet råd og intet håp noe sted.

Det var fortvilelse, og han tok en fortvilet beslutning. Han måtte bli kvitt disse tretti sølvpengene. Da ville gjerningen hans i det minste ikke ha noe egennyttig ved seg; den var bare en forferdelig feil, en misforståelse, som disse rådsherrene hadde egget ham til. Tilbake til dem med pengene, og la dem få dem igjen! Så trengte han seg fram gjennom mengden. Folk vek nok til side for det herjede ansiktet, som forbrytelsen hadde gjort gammelt på de få timene. Til slutt kom han bort til en klynge av prester og rådsherrer, som kanskje akkurat da talte om alt dette.

For dem var det et høyst uvelkomment syn og en ubehagelig forstyrrelse – denne nødvendige, men forhatte skikkelsen i dramaet, som hørte fortiden til og burde bli i mørket der. Men han ville bli

hørt. Ja, med ordene sine ville han legge byrden på dem, så de måtte bære den sammen med ham. Med hes stemme brøt han ut: «Jeg har syndet – da jeg forrådte – uskyldig blod!» De vendte seg utålmodig og foraktfullt bort fra ham, slik forføreren så ofte vender seg bort fra den forførte: «Hva kommer det oss ved? Det blir din sak.» Og straks var de igjen dypt opptatt av samtale eller rådslagning.

Et øyeblikk stirret han rett fram. I hånden holdt han fremdeles fast på de samme tretti sølvpengene. De var veid opp for ham, og nå hadde han brakt dem tilbake og ville gjerne ha gitt dem fra seg. Bare et øyeblikk – så styrtet han av sted mot selve helligdommen, trolig dit hvor Israels forgård grenset mot prestenes forgård. Der sto vanligvis de botferdige og ventet mens offeret ble båret fram for dem i prestenes forgård. Der bøyde han seg fram og slynget fra seg de tretti sølvpengene, så hver av dem klang da den falt på marmorgulvet.

Ut fra templet, ut av Jerusalem, «ut i ensomheten». Ned i den grufulle ensomheten i Hinnoms dal, fortidens «Tofet» med sine skrekkelige minner, framtidens Gehenna med sine uhyggelige forestillinger. Over dalen og opp de bratte fjellsidene. Vi er nå på Jeremias «pottemakerens åker», et stykke mot vest, ovenfor stedet der Kedron-dalen og Hinnoms dal møtes. Jorden var bløt og leirete; føttene gled, eller de ble holdt fast av den klebrige leiren. Her reiste takkete klipper seg loddrett opp. Kanskje sto det der et knudrete, krokete, forkrøplet tre.

Han klatret opp på toppen av klippen. Langsomt og overlagt viklet han av seg det lange beltet som holdt kjortelen sammen. Det var det beltet han hadde båret de tretti sølvpengene i. Nå var han helt rolig og fattet. Med det beltet ville han henge seg i treet like ved, og når han hadde festet det, ville han kaste seg ut fra den takkete klippen.

Det var gjort. Men da han hang tungt i grenen, ga beltet etter under tyngden, eller kanskje gikk knuten opp. Han falt tungt forover blant klippene nedenfor, og omkom på den måten som Peter minnet medisiplene om i dagene før pinse (Apg 1,18).

Men i templet visste ikke prestene hva de skulle gjøre med disse tretti sølvpengene. Deres hensynsløse samvittighetsfullhet meldte seg igjen. Det var ikke tillatt å legge penger som var vunnet på urett vis, i tempelkisten for å kjøpe hellige ting for dem. I slike tilfeller bød jødisk lov at pengene skulle gis tilbake til giveren. Hvis han insisterte

på å gi dem, skulle han overtales til å bruke dem på noe til gagn for alle.

Ved en rettslig fiksjon ble pengene fremdeles regnet som Judas' egne, og formelt var det han selv som hadde brukt dem til å kjøpe den velkjente «pottemakerens åker», til det barmhjertige formålet å være «gravsted for fremmede» (Apg 1,18; Matt 27,7). Men fra da av ble det gamle navnet «pottemakerens åker» i folkemunne byttet ut med «Blodåkeren».

Vi er igjen utenfor borgen. Dit hadde Pilatus kalt rådsherrene og folket tilbake fra templet. Mengden fra byen vokste for hvert øyeblikk. Folk kom ikke bare for å se hva som skulle skje, men for å være vitne til et annet skuespill: at en fange ble gitt fri. For det synes å ha vært skikk at den romerske landshøvdingen i påsken ga det jødiske folket en beryktet, dødsdømt fange fri.

Denne gangen kunne det være lettere for rådsherrene å påvirke folket som de blandet seg med. Barabbas hørte nemlig til en klasse som ikke var uvanlig på den tiden. Under et skinnfagert påskudd av politiske mål drev de røveri og andre forbrytelser, og slike bevegelser hadde slått dype røtter i folkets sympati.

Landshøvdingen håpet å vinne folkets sympati. Han la fram dette valget for dem, ja, han trengte på, med den begrunnelsen at verken han eller Herodes hadde funnet noen forbrytelse hos Jesus. Han ville til og med stille hevntørsten deres ved å tilby å la ham gjennomgå den grusomme hudstrykingen. Men alt var forgjeves. Nå satte Pilatus seg på «dommersetet». Men før han kunne gå videre, kom budet fra hans kone om drømmen hennes, og den advarende bønnen om ikke å ha noe å gjøre med «denne rettferdige».

Et varsel som en drøm, og en bønn knyttet til den, ville gjøre sterkt inntrykk på en romer, særlig under omstendighetene ved denne rettssaken. Og et lite øyeblikk så det ut som om appellen til folket til fordel for Jesus kunne ha lykkes. Men igjen fikk rådsherrene overtaket (Mark 15,11). Alle som hadde fulgt Jesus, var tydeligvis blitt spredt. Nå ropte folket på Barabbas med stadig større heftighet, egget opp av prestene.

Pilatus spurte, halvt bittert og halvt spottende, hva de ville han skulle gjøre med ham som deres egne ledere hadde kalt «jødenes konge» i anklagen sin. Da slo ropet tilbake mot ham, høyere og

høyere: «Korsfest ham!» Forgjeves protesterte Pilatus, resonnerte og appellerte. Folkets raseri bare vokste jo mer det møtte motstand.

Da all overtalelse var mislykket, tok Pilatus til et siste middel som under vanlige forhold ville ha virket (Matt 27,24–25). Når en dommer har erklært den anklagede uskyldig, og så reiser seg fra dommersetet og ved en symbolsk handling erklærer at det vil være et justismord å henrette ham, og at han høytidelig fraskriver seg all delaktighet i det, ville sikkert ingen jury holde fast ved kravet om dødsdom.

Men i dette tilfellet var det enda mer. Vi finner riktignok hentydninger til en lignende skikk blant hedningene, men det som her skjedde, var i sitt vesen en jødisk forskrift. Den må ha talt så mye sterkere til jødene fordi det var Pilatus som utførte den. Og ikke bare skikken, men selve ordene var jødiske. Det endrer ikke saken om en dommer – særlig under slike omstendigheter som her er fortalt – kunne fri seg fra skyld på den måten eller ikke. Det kunne han sikkert ikke.

Men en slik framferd fra Pilatus' side virker så uvanlig, slik også hele hans holdning til Kristus gjør, at vi bare kan forklare den ut fra det dype inntrykket Jesus hadde gjort på ham. Desto mer forferdelig ville jødenes skyld være når de sto imot. Det ligger noe som vekker ærefrykt, i Pilatus' «Dette får dere svare for». Det var et svar på rådsherrenes «Det blir din sak» til Judas, og på gresk er det de samme ordene.

Evangelistene har gått så raskt som mulig over de siste scenene av vanære og redsel, og vi er bare takknemlige for å følge deres eksempel. Barabbas ble straks gitt fri. Jesus ble overgitt til soldatene for å hudstrykes og korsfestes, selv om den endelige, formelle dommen ennå ikke var avsagt (Joh 19,1.16). Pilatus synes nemlig å ha håpet at redslene ved hudstrykingen ennå kunne få folket til å holde opp med det ville ropet om korset (Joh 19,4 ff.).

Vi skal ikke gjenta Ciceros opprivende skildring, men hudstrykingen var den forferdelige innledningen til korsfestelsen – «den mellomliggende døden». Offeret ble kledd av, fikk hendene bundet og ryggen bøyd, og ble bundet til en søyle eller en stolpe foran borgen.

Når hudstrykingen var over, kastet soldatene i hast overklærne hans på ham igjen og førte ham tilbake inn i borgen. Her kalte de sammen hele vaktstyrken, og den tause, utmattede lidende ble gjen-

stand for deres rå spøk. De rev klærne av hans blødende kropp og kledde ham til spott i skarlagen eller purpur. Som krone flettet de sammen torner, og som septer satte de en rørstav i hånden hans. Så hyllet de ham vekselvis som konge i en spottende utropelse, eller tilba ham som Gud. De slo ham og påførte ham andre krenkelser.

Et slikt syn kunne nok ha avvæpnet fiendskapet og for alltid stilnet verdslig frykt. Det hadde Pilatus håpet da Jesus på hans befaling kom ut av borgen, kledd som en spottekonge. Landshøvdingen viste ham fram for folket med de ordene som kirken siden alltid har gjemt som en skatt: «Se det mennesket!»

Men synet roet dem slett ikke. Det bare egget «yppersteprestene» og dem som sto under dem, til raseri. Denne mannen foran dem var årsaken til at en hedning på denne påskedagen våget å krenke deres dypeste følelser i selve Jerusalem og spotte deres kjæreste messianske håp! «Korsfest! Korsfest!» lød det fra alle kanter. Igjen vendte Pilatus seg til dem. Da kom det fram fra folket, uten at de ville eller visste det, at Jesus hadde gjort krav på å være Guds Sønn.

At dette utsagnet fra jødene fylte Pilatus med frykt – hvilket lys kaster ikke det, om ikke annet, over hvordan Jesus hadde båret seg under pinslene og hånen! Det fikk ham til å søke en ny samtale med Jesus inne i borgen. Først spurte han Jesus hvor han var fra. Jesus ga ham ikke noe svar, og det var helt rett, for Pilatus kunne ikke ha forstått det. Da ble romerens følelser bare enda sterkere. Ville han ikke tale? Visste han ikke at Pilatus hadde ubegrenset makt til å gi ham fri og makt til å korsfeste ham?

Nei, ikke ubegrenset makt – all makt kom ovenfra. Men skylden for å misbruke makten var langt større hos det frafalne Israel og dets ledere. De visste hvor makten kom fra, og hvem de sto til ansvar for når de brukte den.

Slik talte ikke en bedrager; slik talte ikke et vanlig menneske – etter slike lidelser og under slike forhold – til en som, hvor han enn hadde den fra, hadde makt over hans liv og død. Og Pilatus kjente det, desto skarpere på grunn av sin kynisme og sin vantro mot alt som var høyere. Desto ivrigere søkte han nå å gi Jesus fri. Men i samme grad ble jødenes rop på hans blod høyere og villere. Til slutt truet de med å trekke landshøvdingen selv inn i anklagen om opprør mot keiseren, om han holdt fast ved en så uvanlig mildhet.

En slik fare ville en Pilatus aldri utsette seg for. Igjen satte han seg på dommersetet utenfor borgen, på det stedet som ble kalt «Steinlagt», og som på grunn av utsikten over byen het «Gabbata», «den runde høyden». Så høytidelig er denne handlingen at evangelisten stanser for igjen å nevne dagen – ja, selve timen da rettssaken hadde begynt. Det hadde vært fredagen i påskeuken, mellom seks og sju om morgenen (NB: «omkring den sjette time», Joh 19,14).

Og til slutt viste Pilatus igjen Jesus fram for dem, til spott: «Se deres konge!» Igjen krevde de ham korsfestet. Og da han utfordret dem igjen, brøt yppersteprestene ut i ropet som gikk forut for Pilatus' endelige dom, som straks skulle fullbyrdes: «Vi har ingen annen konge enn keiseren.»

Med dette ropet gjorde jødedommen seg i sine representanter skyldig i fornektelse av Gud, i gudsbespottelse og i frafall.

Kapittel 85. Korsfestet, død og begravet

(*Matt 27,31–43; Mark 15,20–32a; Luk 23,26–38; Joh 19,16–24; Matt 27,44; Mark 15,32b; Luk 23,39–43; Joh 19,25–27; Matt 27,45–56; Mark 15,33–41; Luk 23,44–49; Joh 19,28–30.31–37; Matt 27,57–61; Mark 15,42–47; Luk 23,50–56; Joh 19,38–42; Matt 27,62–66*)

Når det gjelder deres skyld, betyr det lite om vi skal presse Johannes' ordlyd og forstå det slik at Pilatus overga Jesus til jødene for at han skulle korsfestes (Joh 19,16), eller om han, slik vi heller slutter, overga ham til sine egne soldater. Det siste var den vanlige framgangsmåten. Det stemmer både med landshøvdingens tidligere hån mot jødene (Joh 19,6) og med det de tre første evangelistene forteller etterpå. De som han ble «overgitt» til, «førte ham bort for å korsfeste ham», og de som førte ham ut, «tvang» Simon fra Kyrene til å bære korset.

Enda en gang ble han kledd av og kledd på. Purpurkappen ble revet av hans sårede legeme og tornekronen av hans panne. I sine egne klær, som nå var blodige, ble han ført ut for å henrettes. Det var bare gått omkring to og en halv time (Mark 15,25) fra han først sto for Pilatus, omkring halv sju, til det sørgelige toget nådde Golgata, klokken ni om morgenen. I Roma gikk det vanligvis to dager mellom dommen og fullbyrdelsen. Men den regelen ser ikke ut til å ha gjeldt i provinsene – om de formelle reglene for romersk rettergang i det hele tatt ble fulgt denne gangen.

Forberedelsene var snart gjort: hammeren, naglene, korset og maten til soldatene som skulle holde vakt under hvert kors. Fire soldater ble satt til hvert kors, og en høvedsmann hadde kommandoen over

dem alle. Som alltid måtte den som skulle lide på korset, selv bære det til retterstedet; kanskje var armene hans bundet til det med tau. Men heldigvis tyder ingenting på at han ble behandlet etter den gamle skikken der den dømtes hals ble spent fast i *patibulum*, to vannrette trestykker ytterst på korset som hendene ble bundet til. Alt tyder heller på det motsatte.

Vanligvis gikk høvedsmannen først i toget, eller det gikk en foran som ropte ut hva forbrytelsen var, og bar en hvit tretavle der den sto skrevet. Gjerne tok toget også den lengste veien til retterstedet, gjennom de travleste gatene, for å vekke mest mulig oppmerksomhet. Men vi antar at både omveien og utroperen falt bort denne gangen. Teksten antyder dem ikke, og de passer dårlig med høytiden og de andre omstendighetene i beretningen.

Vi lar alle senere legender ligge og vil prøve å se for oss scenen slik evangeliene skildrer den. Med høvedsmannen i spissen kom Jesus ut og bar sitt kors. Etter ham fulgte to ugjerningsmenn – «røvere» – trolig av den typen som var så tallrik på den tiden, og som dekket over sine forbrytelser med påskudd om politiske motiver. Også disse to bar hver sitt kors, og trolig hadde hver av dem fire soldater med seg.

Korsfestelse var ikke en jødisk straff, selv om makkabeerkongen Aleksander Jannaios en gang glemte både menneskelighet og gudsfrykt så langt at han korsfestet ikke mindre enn 800 mennesker i selve Jerusalem. Men selv Herodes grep ikke til denne henrettelsesmåten, så grusom han enn var. Romerne brukte den heller ikke før etter Julius Cæsars tid.

Da straffene ble stadig grusommere, ble den forferdelig vanlig i provinsene, og særlig synes den å prege Romas herredømme i Judea under hver eneste landshøvding. Under den siste beleiringen av Jerusalem ble det reist hundrevis av kors hver dag, til det syntes å mangle både plass og tømmer. Soldatene fant da på nye måter å korsfeste på for å variere sin grufulle moro.

Som nesten all styggedom i oldtiden, både i gudsdyrkelse og levesett, var korsfestelsen av fønikisk opprinnelse, selv om Roma tok den opp og videreutviklet den. Jødene henrettet ved kvelning, halshogging, brenning og steining. Under alle vanlige forhold var rabbinerne svært uvillige til å avsi dødsdom. Den vanære å bli hengt – og det

bare etter at forbryteren var henrettet på annen måte – var forbeholdt avgudsdyrkelse og gudsbespottelse.

Tre slags kors var i bruk: det såkalte Andreaskorset (×, *crux decussata*), korset formet som en T (*crux commissa*) og det vanlige latinske korset (+, *crux immissa*). Vi tror at Jesus bar det siste. Det ga også best plass til å feste tavlen med den tredobbelte innskriften som vi vet at hans kors bar. Dette korset bar Jesus selv i begynnelsen, sier Johannes uttrykkelig (Joh 19,17). Og så gikk toget mot Golgata.

Både beliggenheten og navnet på dette stedet, som taler så sterkt til ethvert kristent hjerte, er omstridt. Navnet kan ikke komme av hodeskaller som lå strødd omkring, for det ville ha vært ulovlig å la dem ligge åpent. Det må derfor skyldes at stedet hadde form og utseende som en hodeskalle. Vi tør ikke si bestemt om «graven fra Herodes' tid i klippehaugen vest for Jeremias grotte» var det helligste stedet på jorden – «graven i hagen» – selv om alt taler for det.

Fra Herodes' gamle palass gikk toget ned, trolig gjennom porten i den første muren og så inn i det travle kvarteret Akra. Etter hvert som det gikk videre, økte flokken som fulgte etter, både fra templet og fra det tette handelskvarteret det gikk gjennom. Butikker, basarer og markeder var riktignok stengt på den hellige høytidsdagen. Men mange mennesker kom ut og stilte seg langs gatene og fulgte med. Særlig kvinnene forlot høytidsforberedelsene og klaget høyt – ikke fordi de åndelig forsto hvem Kristus var, men av medlidenhet og medfølelse.

Siden påskemåltidet hadde Jesus verken spist eller drukket. Han hadde vært dypt beveget ved dette måltidet, der det aller helligste ble innstiftet; han hadde forutsett Judas' forræderi og tatt farvel med disiplene. Så hadde han gått ut til Getsemane. Der hadde han kjempet dødskampen til de store bloddråpene trengte fram på pannen hans. Der var han blitt overgitt, mens disiplene flyktet.

Til Annas, til Kaifas, til Pilatus, til Herodes og igjen til Pilatus, fra vanære til vanære og fra pine til pine var han blitt drevet hele den lange natten og hele morgenen. Han hadde verken fått mat eller søvn, og det bleke ansiktet bar blodmerker etter tornekronen. Nå orket ikke kroppen hans å bære korsets tyngde. Ikke rart at medlidenheten ble vakt hos Jerusalems kvinner.

Jesus bar sitt kors helt fram til den siste porten, som førte fra «forstaden» mot retterstedet. Der sviktet kreftene hans under det, slik vi slutter.

En mann kom gående den andre veien. Han var fra den store jødiske kolonien som vi vet hadde slått seg ned i Kyrene. Han ble nok lagt særlig merke til, for det var få som kom «inn fra landet» på den tiden av dagen på høytidsdagen, selv om det ikke var mot loven. Dessuten synes han å ha vært godt kjent i menigheten, i alle fall senere – og sønnene hans, Aleksander og Rufus, enda bedre enn han (Mark 15,21). Ham grep soldatene, og mot hans vilje tvang de ham til å bære korset etter Kristus.

Enda et tegn på at han trengte slik hjelp, finner vi hos Markus (Mark 15,22). Han bruker et uttrykk som viser at Frelseren måtte støttes til Golgata fra det stedet der de møtte Simon.

Her setter vi det neste som skjedde i beretningen (Luk 23,27–31). Mens korset ble lagt på Simon, sluttet kvinnene som hadde fulgt med folkemengden, ring om ham som led, og klaget høyt.

Da han dro inn i Jerusalem, hadde Jesus grått over Jerusalems døtre (Luk 19,41); nå, da han forlot byen for siste gang, gråt de over ham. Men hans tårer hadde helt andre grunner enn deres, som bare var medlidenhet. Om det trengtes bevis for hans guddommelige styrke selv i hans menneskelige svakhets dypeste dyp – at han, den beseirede, var seierherren – ville vi visselig finne det i ordene han talte. Han ba dem vende medlidenheten dit den trengtes: mot dem selv og deres barn i den dommen som snart skulle komme over Jerusalem.

Klokken var ni da toget nådde Golgata, og forberedelsene til korsfestelsen begynte. Denne straffen var åpent og bevisst oppfunnet for å gjøre døden så smertefull og så langsom som et menneske kunne tåle. Først ble den loddrette stolpen satt ned i jorden. Den var ikke høy, og trolig var føttene til den som led, ikke mer enn en halv meter over bakken. Slik kunne han snakke med andre, som evangeliene forteller; slik kunne også hans hellige lepper bli fuktet med svampen som var festet på en kort isopstilk.

Deretter ble tverrbjelken lagt på bakken og den dømte lagt på den. Armene hans ble strukket ut, trukket opp og bundet fast. Så ble en kraftig, spiss nagle drevet gjennom den høyre hånden, deretter

gjennom den venstre (slik gjorde man ikke i Egypt, men i Kartago og Roma).

Så ble han trukket opp med tau, kanskje med stiger. Tverrbjelken ble bundet eller naglet til stolpen, og på stolpen ble det festet en støtte for kroppen. Til sist ble føttene strukket ut, og det ble enten slått en nagle gjennom hver fot eller et større jernstykke gjennom begge. Slik kunne den korsfestede henge i timevis, ja, i dager, til bevisstheten til sist svant.

Det var en barmhjertig jødisk skikk å gi dem som ble ført til henrettelse, en drikk av sterk vin blandet med myrra for å døyve bevisstheten. Denne kjærlighetstjenesten ble bekostet, om ikke utført, av en forening av kvinner i Jerusalem.

Den drikken ble rakt fram til Jesus da han kom til Golgata. Men da han hadde smakt på den og skjønte hva den var og skulle virke til, ville han ikke drikke. Det var som da han nettopp hadde avvist medlidenheten fra «Jerusalems døtre». Han ville ikke lide og dø som om det var en nødvendighet og ikke en frivillig overgivelse av seg selv. Han ville møte døden og seire ved å underkaste seg den fullt ut.

Så ble han naglet til sitt kors. Det ble satt opp mellom korsene til de to ugjerningsmennene som ble korsfestet sammen med ham, og trolig noe høyere enn dem. Bare én ting gjensto: å feste den såkalte «innskriften» på korset, der klagemålet han var dømt for, sto skrevet. Som vi har sagt, var det vanlig å bære denne tavlen foran fangen, og det er ingen grunn til å tro at det ble gjort unntak her. Det følger også av at «innskriften» åpenbart var utformet etter Pilatus' anvisning. Den var på tre språk – slik en kunne vente, og likevel svært betydningsfullt: på latin, gresk og arameisk.

Vi tenker oss at den var skrevet i den rekkefølgen, og at ordene var de som evangelistene gjengir. Unntaket er Lukas, som synes å gi en omarbeidet form av den opprinnelige, det vil si den arameiske, teksten.

Innskriften som Matteus gjengir, svarer nøyaktig til den som Eusebius forteller sto på latin på korset til en av de tidlige martyrene. Vi slutter derfor at den gjengir de latinske ordene. Videre synes det bare naturlig at den fyldigste og for jødene mest støtende formen sto på arameisk, som alle kunne lese. Den finner vi hos Johannes. Følgelig må innskriften hos Markus gjengi den greske. Den var mye kortere,

men hadde like mange ord og nøyaktig like mange bokstaver som den arameiske.

Pilatus hadde skrevet innskriften dels for å hevne seg på jødene, dels for å håne dem, og trolig hadde rådsherrene hørt om den fra noen som hadde sett toget på vei til Golgata. Vi antar at rådsherrene etter domfellelsen av Jesus hadde gått fra borgen til templet for å være med på gudstjenesten. Da de fikk høre om den støtende tavlen, skyndte de seg tilbake til borgen for å få Pilatus til å nekte at den ble satt opp.

Vi forestiller oss at de opprinnelig ikke hadde tenkt å gjøre noe så ujødisk som ikke bare å stirre på den korsfestedes lidelser, men til og med håne ham i hans dødskamp. De hadde vel slett ikke tenkt å gå til Golgata. Men da de så at Pilatus ikke ville gi etter for innvendingene deres, skyndte noen av dem seg til retterstedet. Der blandet de seg med mengden og prøvde å egge den til hån, for å hindre at de betydningsfulle ordene i innskriften gjorde noe dypere inntrykk.

Før de naglet ham til korset, delte soldatene seg imellom den fattige jordiske arven han etterlot: klærne hans. Her synes det å være små forskjeller mellom det de tre første evangelistene forteller, og den mer utførlige beretningen i det fjerde evangeliet.

Om slike forskjeller var virkelige, ville de bare være et nytt bevis for at beretningen er pålitelig. Vi husker nemlig at bare Johannes av alle disiplene var vitne til de siste hendelsene. De andre beretningene som gikk omkring i den første menigheten, må derfor så å si ha kommet fra annen hånd. Det forklarer at den mest utførlige og nøyaktige beretningen om de siste timene i Kristi liv kommer fra Johannes.

Her kan forskjellene forklares slik. Først ble de av Herrens klær som hadde omtrent samme verdi, delt i fire deler, slik Johannes forteller – én til hver soldat. Hodeplagget, ytterkappen, beltet og sandalene var omtrent like mye verd. Hvem av soldatene som skulle få hva, ble naturlig nok avgjort ved loddkasting, slik de tre første evangelistene forteller. Men i tillegg til disse fire plaggene var det underkjortelen, som var vevd uten søm og langt det mest verdifulle av alt. Den kunne ikke deles uten å bli ødelagt, og derfor kastet de lodd særskilt om den, slik Johannes forteller.

For Johannes, den disippelen som elsket og var elsket, kunne det knapt tenkes en større motsetning: på den ene siden soldatenes grove loddkasting, på den andre ham hvis klær de delte på denne måten,

som om han var et hjelpeløst offer i deres hender – han, med sitt vesen og sine krav. Bare én forklaring kunne melde seg: at det lå en guddommelig mening i at Gud tillot noe slikt, at det skjedde for å oppfylle et gammelt profetord.

Mens han stirret på det forferdelige synet, slo ordene i salmen (Sal 22,19) ned i ham – den salmen som skildrer hvordan Herrens tjener blir forlatt, lider og blir foraktet helt inn i døden. For første gang forsto han dem.

At dette skriftordet bare blir sitert i det fjerde evangeliet, beviser at forfatteren var øyenvitne. At det i det hele tatt blir sitert der, viser at han var jøde, dypt preget av jødisk åndelig tenkemåte.

Mens de naglet ham til korset og delte klærne hans, talte han det første av de såkalte «sju ordene» på korset: «Far, forlat dem, for de vet ikke hva de gjør.» Allerede ordene «hva de gjør» i bønnen peker på soldatene som de første, men visselig ikke de eneste, som Frelserens bønn gjaldt (Apg 3,17; 1 Kor 2,8). Men det melder seg også høyere tanker.

Når Jesus er mest menneskelig, i det øyeblikket han blir naglet til korset, da er han mest guddommelig. Han legger helt bort det menneskelige ved de menneskene som er redskapene, og ved den menneskelige lidelsen. Og i gudmenneskets fullstendige selvforglemmelse – som er en av sidene ved inkarnasjonen – husker han da bare den guddommelige barmhjertigheten og ber for dem som korsfester ham. Bare slik seirer den beseirede virkelig over sine seierherrer: ved å be for dem om det som deres gjerning hadde forspilt.

Dette var hans første ord på korset – med tanke på dem, med tanke på ham selv og med tanke på Gud.

Nå begynte korsets egentlige pinsler – legemlige, sjelelige og åndelige. Før soldatene satte seg ned for å holde vakt over den korsfestede (Matt 27,36), forfrisket de seg med slurker av landets billige vin. Mens de drakk, skålte de mot ham og kom spottende bort til ham og ba ham skåle tilbake.

Spøkene deres var riktignok ikke så mye rettet mot Jesus personlig som mot ham som representant – og dermed mot de forhatte og foraktede jødene. Det var jødenes konge de nå hånlig utfordret til å frelse seg selv (Luk 23,36–37). Likevel synes det oss dypt betydningsfullt at han ble behandlet og spottet slik nettopp som representant, som

jødenes konge. Det vi har så vanskelig for å forstå, er at Israels ledere var så ubeskrivelig nedrige at de selv var med på å håne Israels store håp, ja, gikk i spissen for folkets spottende kor.

Merket ikke noen av dem som spottet ham slik på alle hovedsidene ved hans verk, at de gjorde det samme med sitt messianske håp som Judas hadde gjort, da han solgte Mesteren for ingenting og tok sitt eget liv?

For deres hån kastet forakt på de fire store kjensgjerningene i Jesu liv og verk, som også var grunntankene i det messianske riket. Det var det nye forholdet til Israels gudsdyrkelse og til templet («Du som river ned templet og bygger det opp igjen på tre dager»); det nye forholdet til Faderen ved Messias, Guds Sønn («Er du Guds Sønn»); den nye hjelpen, som var nok for alt, og som frelsen brakte til legeme og sjel («Andre har han frelst»); og til sist det nye forholdet til Israel, der folkets kall ble oppfylt og fullendt ved dets konge («Han er Israels konge»).

Over alt dette kastet rådsherrene den tvilens «spott» som Matteus og Markus taler om, da de hånlig utfordret ham til å stige ned av korset og frelse seg selv, om han ville kreve at de trodde på ham.

Det er en påfallende sammenheng mellom det Lukas gjengir som soldatenes ord – «Er du jødenes konge, så frels deg selv!» – og ordene Matteus gjengir: «Andre har han frelst, seg selv kan han ikke frelse! Han er Israels konge, la ham nå stige ned fra korset, så skal vi tro på ham!» (Matt 27,42). Dette er rådsherrenes ord. De synes å svare på soldatenes ord hos Lukas og føre dem videre. Soldatenes betingede «er du» – «Er du jødenes konge» – blir nå en direkte, gudsbespottelig utfordring.

I begynnelsen av hans verk hadde fristeren foreslått for Kristus å vinne full seier ved en overmodig selvhevdelse. Nå, ved slutten av hans messianske verk, antydet han gjennom rådsherrenes utfordring at Jesus hadde lidd fullt nederlag, og at Gud for alles øyne hadde avvist den tilliten Kristus hadde satt til ham: «Han har satt sin lit til Gud, la nå Gud fri ham om han har behag i ham.»

Her, som ved fristelsen i ørkenen, var de misbrukte ordene hentet fra Den hellige skrift, denne gangen fra Sal 22,9. Rådsherrenes sitat er desto mer påfallende fordi denne salmen ble tolket om Messias i den gamle synagogen, stikk imot det som vanligvis blir hevdet. Særlig ble

verset foran det rådsherrene spottende siterte (Sal 22,8), uttrykkelig tolket om de lidelsene og den hånen Messias skulle tåle fra sine fiender: «Alle som ser meg, spotter meg, vrenger munnen og rister på hodet.»

Rådsherrenes hån under korset hadde et særlig motiv. Retterstedet lå tett ved hovedveien som førte fra nord til Jerusalem. På denne høytidsdagen var det ingen lov som begrenset ferdselen til en «sabbatsvei». Mange ville derfor gå inn og ut av byen, og naturlig nok ville mengden bli stående ved synet av de tre korsene. Like naturlig ville de bli grepet av innskriften over Kristi kors. Ordene som kalte den lidende «jødenes konge», kunne ha reist svært farlige spørsmål når de ble satt i sammenheng med det man visste om Jesus. Det skulle rådsherrenes nærvær hindre, ved å lede folkets tanker i en helt annen retning.

Matteus og Markus sier bare generelt at også røverne på korset var med på hånen fra rådsherrene og folket. Men Lukas forteller om en avgjørende forskjell mellom de to «røverne». Den ubotferdige røveren tok opp rådsherrenes hån: «Er ikke du Messias? Frels deg selv og oss!» Ordene er desto mer betydningsfulle fordi historieskriverne forteller – hvor underlig det enn kan lyde – at de korsfestede pleide å slynge fornærmelser og forbannelser mot tilskuerne. Den pinte naturen søkte kanskje lindring i slike utbrudd.

Ser vi nærmere på ordene til den botferdige røveren, kan det kanskje synes som om de mister noe av den fylde av mening som den tradisjonelle forståelsen legger i dem. Men de vinner desto mer når vi ser hvor virkelige og historiske de er.

Hans første ord var en irettesettelse av kameraten. I denne forferdelige timen, under pinslene i en langsom død, burde ikke gudsfrykten i det minste holde ham tilbake fra å slå seg sammen med dem som hånte den lidendes dødskamp? Og så mye mer under disse særlige omstendighetene! De led alle tre, men de to med rette, mens han som kameraten hånte, ikke hadde gjort noe galt. Fra denne kjensgjerningen steg den botferdige raskt opp til troens høyde.

Én ting sto klart for ham som i denne timen fryktet Gud: Jesus hadde ikke gjort noe galt. Det kastet en glans av moralsk herlighet over innskriften på korset, lenge før ordene fikk en ny mening.

Men hvordan bar denne uskyldige seg i lidelsen? Med hvilken rolig utholdenhet hadde han ikke tålt spotten og hånen fra dem som selv for et åndelig uopplyst øye måtte synes å stå så uendelig langt under ham! Denne mannen kjente virkelig «frykten» for Gud, og han lærte nå den nye lærdommen der gudsfrykten i sannhet var begynnelsen til visdom. Raskt gikk han over i lyset, videre og høyere opp: «Jesus, husk meg når du kommer i ditt rike!»

Den kjente ordlyden i den engelske bibelen – «når du kommer *inn* i ditt rike» – gir det vi kunne kalle en mer åndelig mening i bønnen. Men vi kan knapt tro at den i dette øyeblikket innebar at Kristus nå skulle gå inn i sitt rike, eller at den botferdige røveren så til Kristus for å bli sluppet inn i himmelriket.

Ordene svarer til mannens jødiske synsmåte. Han kjente igjen og bekjente Jesus som Messias, og det gjorde han ved at troen underfullt grep ut mot ham, midt i Kristi dypeste fornedrelse. Og dette gikk straks ut over det jødiske synet, for da han ba Jesus huske ham i barmhjertighet, ventet han at Jesus snart skulle komme igjen i sin kongelige makt og velde.

Herrens svar og forsikring ga ham ikke bare trøsten om at bønnen var hørt, men også den undervisningen i åndelige ting som han så sårt trengte. Den «botferdige» hadde talt om framtiden; Kristus talte om «i dag». Den botferdige hadde bedt om det messianske riket som skulle komme; Kristus ga ham forsikring om hvordan det skulle være for de legemsløse åndene. Han lovet ham at han skulle være der, i de saliges bolig – «Paradis» – og det ved Kristus selv som Messias: «Sannelig sier jeg deg: I dag skal du være med meg i Paradis!»

Slik ga Kristus ham den åndelige kunnskapen han ennå ikke hadde – undervisningen om «i dag», om at han trengte å bli sluppet inn i Paradis, og det sammen med Kristus og ved ham. Med andre ord: om syndenes forlatelse og om at himmelriket blir åpnet for alle troende. Dette, sjelens første og grunnleggende bekjennelse, var den første og grunnleggende kjensgjerningen om Messias.

Det var gått noen timer – trolig to – siden Jesus ble naglet til korset. Vi undres over at Johannes tier om resten – særlig om disse timene med hån og om den botferdige røverens omvendelse. Noe av det som skjedde, forteller han jo så overmåte nøye, og han skildrer alt så

levende som bare et dypt grepet øyenvitne kan. Hans taushet synes for oss å skyldes at han ikke var til stede.

Vi skilles fra ham etter hans utførlige skildring av den siste scenen for Pilatus (Joh 19,2–16). Da den endelige dommen var falt, antar vi at han skyndte seg inn i byen og fortalte dem av disiplene han kunne finne – men særlig de trofaste kvinnene og jomfru Maria – hva som hadde skjedd siden kvelden før. Derfra vendte han tilbake til Golgata, akkurat tidsnok til å se korsfestelsen, som han igjen skildrer med særlig mange enkeltheter (Joh 19,17–24).

Da Frelseren var naglet til korset, synes Johannes å ha gått inn i byen igjen, denne gangen for å hente kvinnene. Sammen med dem finner vi ham nå stående like ved korset. Han alene av alle disiplene var der. Han var ikke redd for å være nær Kristus, verken i yppersteprestens palass, for Pilatus eller nå under korset. Og han alene gjorde Kristus denne ømme tjenesten: Han førte kvinnene og Maria til korset og ga dem vern ved å lede dem og være sammen med dem. Han elsket Jesus mest, og det sømmet seg at Kristi farefulle arv ble betrodd hans mot og kjærlighet.

Beretningen (Joh 19,25–27) gir inntrykk av at disse fire kvinnene sto like ved korset sammen med den disippelen Jesus elsket: Jesu mor, hans mors søster, Maria, Klopas' kone, og Maria Magdalena. Sammenligner vi med det Matteus (Matt 27,55–56) og Markus (Mark 15,40–41) forteller, får vi flere viktige opplysninger. Der leser vi bare om tre kvinner; Herrens mor er ikke nevnt. Men vi må huske at dette gjelder et senere tidspunkt under korsfestelsen. Det ser ut som om Johannes oppfylte Herrens bud – «Se, det er din mor!» – til punkt og prikke og bokstavelig talt «fra den stund» tok henne hjem til seg.

Hvis vi har rett i denne antakelsen, trakk de tre andre kvinnene seg bort på avstand da Johannes var borte – han som førte jomfru Maria bort fra det redselsfulle stedet. Der finner vi dem til slutt, ikke «ved korset», som i Joh 19,25, men «på avstand», der de «så på». Nå var det også kommet andre til, som hadde elsket Kristus og fulgt ham.

Vi legger videre merke til at når jomfru Maria ikke er nevnt, er de tre andre de samme som Johannes nevner. Den eneste forskjellen er at Maria, Klopas' kone, nå blir kalt «mor til Jakob og Joses», og Kristi «mors søster» blir kalt «Salome» (Mark 15,40) og «mor til Sebedeussønnene» (Matt 27,56). Salome, Sebedeus' kone og Johannes' mor, var

altså søster av jomfru Maria. Den disippelen Jesus elsket, var dermed Jesu fetter på morssiden og jomfru Marias nevø. Det er også med på å forklare hvorfor omsorgen for Jesu mor var blitt betrodd ham.

Heller ikke Maria, Klopas' kone, var uten slektskap med Jesus. En beretning som vi har all grunn til å regne for pålitelig, sier at Klopas var bror av Josef, jomfru Marias mann. Ikke bare Salome, som søster av jomfru Maria, men også Maria, Klopas' kone, var altså i en viss forstand hans tante, og sønnene hennes var hans fettere. Slik ser vi at det blant de tolv apostlene var fem fettere av Herren: de to sønnene til Salome og Sebedeus, og de tre sønnene til Alfeus eller Klopas og Maria – Jakob, Judas med tilnavnet Lebbeus og Taddeus, og Simon, kalt seloten eller kananeeren.

I tre timer hadde Frelseren hengt på korset. Det var middag. Og nå ble solen hyllet i mørke fra den sjette til den niende time. Det synes bare å stemme med evangelienes beretning å se det som overnaturlig at dette skjedde nettopp da, mens selve hendelsen kan ha hatt naturlige årsaker. Blant dem må vi særlig peke på jordskjelvet som avsluttet dette mørket (Matt 27,51). Det er nemlig velkjent at et slikt mørke ikke sjelden går foran jordskjelv.

Mørket gjaldt ikke bare naturen. Også Jesus gikk inn i mørke, med legeme, sjel og ånd. Nå var det ikke som før en kamp, men lidelse. Vi tør ikke gå inn i dette dypet av hans lidelsers mysterium – for oss er det uten bunn – og vi kan heller ikke.

Lidelsen gjaldt legemet, men ikke bare legemet; den gjaldt selve det fysiske livet. Korsfestelsens tiltakende, navnløse pinsler ble dypere og gikk over i dødens bitterhet. Hele naturen skyr døden. Det finnes en legemlig gru for skilsmissen mellom legeme og sjel, og som et rent naturlig fenomen blir den i hvert eneste tilfelle bare overvunnet – og det bare ved noe høyere.

Vi tenker oss at jo renere vesenet er, desto voldsommere blir det når båndet som Gud den allmektige opprinnelig knyttet mellom legeme og sjel, blir revet over. Hos det fullkomne mennesket må det ha nådd den høyeste grad. Det samme gjaldt i disse mørke timene følelsen av å være forlatt av mennesker og atskilt fra dem; det samme gjaldt Guds dype taushet, at Gud trakk seg bort, følelsen av å være forlatt av Gud og fullstendig alene.

At hans død var et offer – stedfortredende, sonende og forløsende – forklarer det ikke for oss, men det hjelper oss å forstå at Kristus følte seg forlatt av Gud i korsets høyeste stund.

Det gamle testamentes tanke om offeret, forent med dets ideal om den villige lidelsen som Herrens tjener – nå oppfylt i Kristus – fant sitt fulleste uttrykk i Salme 22. Det sømmet seg – ja, mer enn det: Det var sant – at det sanne offerets villige lidelse nå brøt ut i salmens første ord: «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?» – *Eli, Eli, lama sabaktani*? Disse ordene, ropt med høy røst ved slutten av den ytterste pinens tid, markerte høydepunktet og slutten på denne lidelsen hos Kristus. Dens ytterste omfang var at Gud trakk seg bort, og at den lidende følte seg alene.

Men de som sto ved korset, misforsto meningen. De tok de første ordene for navnet Elia og trodde at den lidende ropte på Elia. Vi kan knapt tvile på at det var soldatene som sto ved korset. De var ikke nødvendigvis romere; som vi har sett, ble disse legionene tvert imot vanligvis rekruttert fra provinsene. Men ingen jøde ville ha tatt *Eli* for navnet Elia eller misforstått et sitat fra Sal 22,2 som et rop på profeten.

Det kan knapt ha gått mer enn et minutt eller to fra ropet fra Salme 22 markerte høydepunktet i hans dødskamp, til ordene «Jeg tørster!» (Joh 19,28). Nå var det den rent menneskelige siden ved lidelsen som rådde, og det synes å vise at den andre og mer forferdelige siden – å bære synden og være forlatt av Gud – var over. Derfor synes dette for oss å være begynnelsen, om ikke til seieren, så til hvilen og slutten.

Bare Johannes forteller om dette ordet. Han innleder det med en særegen opplysning om at Jesus slik overga seg til den menneskelige følelsen og søkte legemlig lindring ved å si at han tørstet: «da Jesus visste at nå var alt fullbrakt, og for at Skriften skulle bli oppfylt». Med andre ord: Høydepunktet i gudmenneskets lidelse, da han følte seg forlatt av Gud og ropte ordene i Sal 22,2, var nå for hans bevissthet slutten på alt det han etter Skriftens forutsigelser måtte bære.

En av soldatene ble grepet av medfølelse – må vi ikke få tro at det var en som allerede hadde lært, eller skulle lære, ved dette korset å bekjenne ham som Herre? Han løp nå til for å gi den lidende litt forfriskning. Han fylte en svamp med soldatenes sure vin, festet den på stilken («rørstaven») av kapersbusken («isop») – den skal kunne bli

omkring en meter høy – og satte den til leppene hans. Men heller ikke denne menneskelige handlingen fikk passere uimotsagt av de andre. De ba ham overlate lindringen av den lidende til Elia, som han etter deres mening hadde ropt på.

Kanskje skal vi heller ikke undres over at soldaten selv var svak. Han lot seg ikke hindre i sin gode gjerning, men han avverget motstanden fra de andre ved å late som om han var med på spotten deres (Matt 27,48–49; Mark 15,36).

Ved å ta imot den legemlige forfriskningen han ble tilbudt, viste Herren enda en gang at hans lidelsesverk var fullført. For på samme måte som han ikke ville gå inn i det med sansene og den legemlige bevisstheten døvet av bedøvende vin, ville han heller ikke gå ut av det med sansene og bevisstheten sløvet fordi livskraften sviktet helt.

Og så gikk han straks videre til å «smake døden for alle» (Hebr 2,9). For nå fulgte Frelserens to siste ord raskt etter hverandre. Først det han ropte med høy røst, at det verket han hadde fått å gjøre, var «fullbrakt», så langt det gjaldt hans lidelse (Joh 19,30). Deretter det siste, da han med ordene fra Sal 31,6 overga sin ånd i Faderens hender (Luk 23,46).

Ethvert forsøk på å kommentere kan bare svekke de høytidelige tankene som ordene vekker. Men noe bør vi likevel merke oss til lærdom. Hans siste rop «med høy røst» var ikke som ropet fra en som dør. Markus forteller at det gjorde et dypt inntrykk på høvedsmannen (Mark 15,39). Kristus møtte døden, ikke som den beseirede, men som seierherren. Med dette stemmer også Johannes' særegne ordlyd, at han «bøyde sitt hode og oppga sin ånd».

Vi skal heller ikke overse det særegne ved hans siste ord. Det «Min Gud» som sto i det fjerde ordet, var igjen blitt til «Far», ordet for det samfunnet han var seg bevisst. At han i døden – eller rettere, da han møtte døden og overvant den – valgte disse ordene og gjorde dem til sine, er noe menigheten har den dypeste grunn til å takke for. De har vært de siste ordene til en Polykarp, en Bernhard, Hus, Luther og Melanchthon.

Og i «ånden», som han hadde overgitt til Gud, steg han nå ned til dødsriket «og prekte for åndene som var i varetekt» (1 Pet 3,18–19). Men bak dette store mysteriet har de tofløyede kobberportene lukket seg – porter som bare seierherrens hånd kunne sprenge.

Og nå gikk det en skjelving gjennom naturen, som om dens sol var gått ned. Vi følger evangelienes beretning i raske trekk. Som det første tegnet nevner den at forhenget i templet revnet i to, ovenfra og ned; som det andre at jorden skalv, klippene revnet og gravene åpnet seg.

De fleste har ment at dette viser rekkefølgen i tid, men ingenting i teksten binder oss til en slik slutning. At forhenget revnet, er nevnt først fordi det var det mest betydningsfulle tegnet for Israel, men det kan ha hatt sammenheng med jordskjelvet. Likevel kan jordskjelvet alene knapt forklare at et så tungt forheng ble revet ovenfra og ned. Også det har sin betydning.

Ikke mindre enn fire innbyrdes uavhengige vitnesbyrd – Tacitus, Josefus, Talmud og den eldste kristne tradisjonen – bekrefter at en stor ulykke hadde rammet helligdommen nettopp omkring denne tiden, som et varsel om at templet snart skulle ødelegges. De viktigste av dem er selvsagt Talmud og Josefus.

Josefus forteller om hvordan den midterste og viktigste lampen i gull-lysestaken gåtefullt sluknet førti år før templet ble ødelagt. Både han og Talmud forteller at templets store porter, som hadde vært lukket, overnaturlig åpnet seg av seg selv, og at det ble tatt som et varsel om at templet skulle ødelegges. Vi kan knapt tvile på at en historisk hendelse må ligge bak en så utbredt tradisjon. Vi kan ikke la være å tenke at det kan være en fordreid gjengivelse av at forhenget i templet revnet da Kristus ble korsfestet – eller av ryktet om det.

Men selv om forhenget skulle ha begynt å revne ved jordskjelvet – og etter Hebreerevangeliet da den store overliggeren over inngangen brakk – kan ikke revnen forklares fullt ut på den måten.

Etter jødisk tradisjon var det riktignok to forheng foran inngangen til Det aller helligste. De var så tunge at det etter tidens overdrevne talemåte skulle 300 prester til for å håndtere hvert av dem. Hvis forhenget virkelig var slik Talmud beskriver det, kunne det ikke ha revnet i to bare ved et jordskjelv eller ved at overliggeren falt. Men at det var satt sammen av ruter som var festet til hverandre, kunne forklare at revnen ble slik evangeliet skildrer den.

Etter vår beregning kan det nettopp ha vært den tiden da prestene som gjorde tjeneste ved aftenofferet, gikk inn i Det hellige for å brenne røkelsen eller gjøre annen hellig tjeneste der. Foran seg så de

forhenget til Det aller helligste revnet fra øverst til nederst, så det hang i to deler fra festene oppe og på siden, selv om de knapt kunne ha sett inn bak det. Det var i sannhet et forferdelig varsel. Det ville snart bli allment kjent, og det må i en eller annen form ha blitt bevart i tradisjonen.

Og alle må de ha forstått hva det betydde: at Guds egen hånd hadde revet forhenget, og for alltid forlatt og åpnet Det aller helligste. Der hadde han så lenge bodd i det gåtefulle mørket, som bare én gang i året ble opplyst av gløden fra røkelseskaret til ham som gjorde soning for folkets synder.

Det manglet ikke på andre tegn. I jordskjelvet revnet klippene, og gravene i dem åpnet seg. Dette skjedde da Kristus steg ned til dødsriket. Og da han steg opp den tredje dagen, var det med seirende hellige som hadde forlatt de åpne gravene. Mange i den hellige by fikk på den uforglemmelige første dagen og i uken som fulgte, se legemene til mange av de hellige som var sovnet inn i håpet om det som nå var blitt virkelighet.

Men alt de så, gjorde det mest varige inntrykket på dem som sto under korset og nær det. Blant dem legger vi særlig merke til høvedsmannen som hadde hatt kommandoen over soldatene. Mange redselsscener må han ha sett, men ingen som denne.

Bare én slutning kunne trenge seg på ham, og vi kan ikke tvile på at den hadde satt sitt merke på hans hjerte og samvittighet. Jesus var ikke det jødene, hans rasende fiender, hadde sagt at han var. Han var det han sa at han var, det hans framferd på korset og hans død vitnet om: «rettferdig», og derfor «Guds Sønn». Herfra var det bare et skritt til selv å slutte seg til ham. Og kanskje er det høvedsmannen vi skylder noen av de enkelthetene som bare Lukas har bevart.

Den korte vårdagen gikk mot «sabbatens kveld». Loven bød generelt at liket av en forbryter ikke skulle bli hengende ubegravet natten over (5 Mos 21,23). Under vanlige forhold hadde jødene kanskje ikke vendt seg så tillitsfullt til Pilatus at de rett ut ba ham forkorte lidelsene for dem som hang på korset, for korsfestelsen varte ofte ikke bare i timer, men i dager før døden kom.

Men her var det en særlig anledning. Sabbaten som snart skulle begynne, var en «stor» sabbat. Den var både sabbat og andre påskedag, som i alle henseender ble regnet for like hellig som den første –

ja, helligere, fordi det såkalte svingekornbåndet da ble båret fram for Herren.

Det jødene nå foreslo for Pilatus, var riktignok en forkortelse av straffen, men på ingen måte en mildning. Noen ganger fikk den korsfestede i tillegg benene brutt (*crurifragium*) med en kølle eller hammer. Det førte ikke i seg selv til døden, men etter at benene var brutt, fulgte alltid et nådestøt med sverd, lanse eller slag, som straks gjorde ende på det som var igjen av livet. Slik var det å «bryte benene» en slags skjerpelse av straffen, som skulle veie opp for at det avsluttende støtet forkortet den.

Bare Johannes forteller at Pilatus gikk med på jødenes krav og ga ordre om *crurifragium*, og at han ga lov til å ta ned likene etterpå. Ellers kunne de ha blitt hengende til de råtnet eller rovfuglene hadde ødelagt dem.

Men Johannes forteller også om noe han tydeligvis regner for et så stort under at han går særlig god for det. Han setter sin egen sannferdighet som øyenvitne i pant og bygger på det en appell til troen hos dem han skriver evangeliet til. Det er at visse ting «skjedde» – ikke «ble gjort», som det står i den engelske bibelen – «for at Skriften skulle bli oppfylt», eller med andre ord: noe som oppfylte Skriften.

Disse tingene var to, og til dem må vi legge et tredje fenomen som er like påfallende. For det første: Da soldatene hadde brutt benene på de to ugjerningsmennene og kom til Jesu kors, så de at han allerede var død, og slik ble «ikke et ben» brutt «på ham». Hadde det vært annerledes, ville skriftordet om påskelammet (2 Mos 12,46) og skriftordet om Herrens rettferdige, lidende tjener (Sal 34,21) ikke ha blitt oppfylt. Og denne ytre kjensgjerningen var som en finger som pekte på de profetordene som ble oppfylt i ham.

Like påfallende er den andre kjensgjerningen. På Kristi kors var to grunntanker i profetenes skildring av Messias' verk blitt framstilt: oppfyllelsen av påskeofferet, som var paktsofferet og lå til grunn for alle ofre, og oppfyllelsen av idealet om Guds rettferdige tjener, som led i en verden som hatet Gud, og likevel forkynte hans rike og gjorde det virkelig.

Men en tredje sannhet gjensto å vise. Den var antydet i Sakarjas profetier (Sak 12,10). De forutsa at Gud skulle utgyte nådens og bønnens Ånd på den dagen da Israel endelig ble utfridd og omvendt som

folk. Og når «de skal skue opp til meg som de har gjennomstunget», skulle de få sann omvendelses ånd, både som folk og hver for seg.

At dette blir brukt om Kristus, er desto mer slående fordi selv Talmud tolker profetien om Messias. Og på samme måte som disse to tingene virkelig gjaldt Kristus, både da han ble forkastet, og når han kommer igjen, pekte den underlige historiske hendelsen ved korsfestelsen enda en gang på profetordet som oppfylt. Selv om soldatene ikke brøt ett av hans ben da de fant Jesus død, måtte de forvisse seg om at han var død. Derfor «stakk» en av dem et spyd «inn i siden på ham». Såret var så dypt at Tomas senere kunne ha stukket hånden inn i hans side (Joh 20,27).

Og sammen med disse to tingene, som oppfylte Den hellige skrift, kom enda et tredje fenomen, et bilde på dem begge. Da soldaten stakk spydet inn i siden på den døde Kristus, «kom det straks ut blod og vann».

Noen har ment at det hadde en legemlig årsak, at Kristus bokstavelig talt døde av et knust hjerte. I så fall skulle lærdommen være at spotten hadde brutt hans hjerte (Sal 69,21). Men hadde Johannes ment dette, ville han neppe ha latt være å si det tydelig. Vi tror heller at betydningen for Johannes, som for de fleste av oss, lå i dette: at det fra legemet til en som var død, rant blod og vann – at forråtnelsen ikke hadde fått tak i ham.

For den ettertenksomme kristne kan vi bare peke på hvilken betydning det har som bilde at vann og blod rant fra hans gjennomstungne side, noe evangelisten dveler ved i sitt brev (1 Joh 5,6), og hvordan det har fått sitt evige uttrykk i de to sakramentene.

Enda en scene gjenstår å fortelle om. Enten før eller, mer sannsynlig, etter at de jødiske utsendingene hadde vært hos den romerske landshøvdingen, kom det en annen og underlig bønn til Pilatus. Den kom fra en mann som tydeligvis var godt kjent. Han var ikke bare rik og anerkjent (Matt 27,57), men hadde også ord på seg for å være «en god og rettferdig mann» (Luk 23,50).

Josef fra Arimatea var rådsherre, men han hadde ikke gitt sin tilslutning til det de andre hadde planlagt og gjort. Det må ha vært allment kjent at han var en av dem som «ventet på Guds rike». Men han var kommet lenger enn det uttrykket betyr. Han var en av Jesu disipler, «men hemmelig, av frykt for judeerne» (Joh 19,38).

I underlig motsetning til denne «frykten» forteller Markus at han «tok mot til seg og gikk inn til Pilatus og ba om Jesu legeme». Han var ikke lenger en hemmelig disippel, men bekjente frimodig sin ærbødige kjærlighet og ville vise sin Mesters døde legeme all ære. Det var fredag ettermiddag, og sabbaten nærmet seg. Det var derfor ingen tid å miste, om det hellige legemet skulle få den ære det hadde krav på.

Pilatus ga det til Josef fra Arimatea. Det hadde han makt til, og det var en gunst som ikke sjelden ble gitt i slike tilfeller. Men to ting må ha gjort sterkt inntrykk på den romerske landshøvdingen og gjort hans tidligere tanker om Jesus dypere. Det første var at døden på korset var kommet så fort – noe han selv spurte høvedsmannen ut om (Mark 15,44). Det andre var at en mann som Josef fra Arimatea kom så frimodig og ba om dette. Eller ga høvedsmannen også overfor landshøvdingen uttrykk for noe av det han hadde sagt under korset: «Sannelig, denne mannen var Guds Sønn!»?

At den hellige sabbaten var så nær, og at det derfor hastet, kan ha gitt Josef tanken eller fått ham til å bestemme seg for å legge Jesu legeme i sin egen nye grav, «hvor ennå ingen var blitt lagt» (Luk 23,53). Disse klippegravene og måten de døde ble lagt i dem på, er alt skildret utførlig i forbindelse med Lasarus' begravelse. Vi kan derfor gi oss helt over til de hellige tankene som samler seg om oss.

Korset ble senket og lagt på bakken, naglene trukket ut og tauene løst. Josef og de som hjalp ham, «svøpte» det hellige legemet «i rent linklede» og bar det raskt til klippegraven i hagen like ved. En slik grav eller hule hadde nisjer der de døde ble lagt. Vi husker at det ved inngangen til «graven» – og innenfor «klippen» – var en «forgård», omkring tre ganger tre meter. Der satte man vanligvis ned båren, og der samlet bærerne seg for å gjøre den siste tjenesten for den døde. Dit tenker vi oss at Josef bar det hellige legemet, og at det siste som skjedde, foregikk der.

For nå var en annen kommet, en som lignet Josef i sinnelag, i livsløp og i stilling. Vi husker hvordan Nikodemus i begynnelsen av frykt for å bli oppdaget kom til Jesus om natten, og hvor forsiktig han hadde talt overfor sine kolleger – ikke så mye for Kristi sak som for lov og rett på hans vegne (Joh 7,50–51). Nå kom han med «en blanding av myrra og aloë», en velluktende salve som jødene kjente godt og brukte til salving eller begravelse.

Den hastige balsameringen – om den kan kalles det – foregikk i gravens «forgård». Ingen av Kristi tidligere disipler synes å ha vært med på begravelsen. Bare noen få trofaste, blant dem særlig Maria Magdalena og den andre Maria, mor til Joses, sto rett imot graven (Mark 15,47). På noe avstand så de hvor og hvordan Jesu legeme ble lagt.

Det ville knapt ha stemt med jødisk skikk om disse kvinnene hadde blandet seg tettere med de to rådsherrene og tjenerne deres. Der de sto, kunne de bare ha sett utydelig hva som skjedde inne i forgården. Det kan forklare hvorfor de, da de kom tilbake, «gjorde i stand velluktende urter og salver» (Luk 23,56) til den fullere æresbevisningen de håpet å vise den døde når sabbaten var over.

Det er nemlig svært viktig å huske at alt som ble gjort, bar preg av hast. Det ser ut som om det «rene linkledet» som legemet var svøpt i, nå ble revet opp til «linklær» eller bind. Legemet ble så «svøpt» i dem, lem for lem, sikkert med lag av myrra og aloë imellom, og hodet ble svøpt i et svetteklede.

Så la de ham til hvile i nisjen i den nye klippegraven. Og da de gikk ut, rullet de etter skikken en «stor stein» for inngangen til graven. Trolig satte de også, som skikken var, en mindre stein inntil den som støtte. Der den ene steinen sto mot den andre, satte nok de jødiske myndighetene neste dag seglet, enda det var sabbat, slik at den minste forstyrrelse kunne merkes.

«Trolig var det omkring samme tid at en larmende flokk gjorde seg klar til å følge utsendinger fra Rådet til seremonien der påskekornbåndet ble skåret. Loven sa: ‹… da skal dere komme til presten med det første kornbåndet [egentlig: *omeren*] av deres høst, han skal svinge kornbåndet for Herrens åsyn, for at Herren kan ha velbehag i dere.› Dette påskekornbåndet ble skåret offentlig kvelden før det ble båret fram, og det var for å se denne seremonien at mengden hadde samlet seg om de eldste … Men mens dette festtoget dro av sted under høylytte gledesrop, vendte en liten flokk sørgende tilbake etter å ha lagt sin døde Mester til hvile … Og likevel var det ikke i templet og ikke ved presten, men i stillheten i den hagegraven, at den første omeren av det nye påskemelet skulle svinges for Herrens åsyn.»[1]

[1]Se Edersheim, «Templet og gudstjenesten på Kristi tid», kap. 13.

«Neste dag, som var dagen etter forberedelsesdagen [fredagen], samlet yppersteprestene og fariseerne seg hos Pilatus. De sa: Herre, vi kom til å minnes hva denne forføreren sa da han ennå levde: Etter tre dager blir jeg reist opp! Gi derfor påbud om at det skal holdes vakt ved graven til den tredje dagen, så ikke disiplene hans skal komme og stjele ham, og så si til folket: Han er reist opp fra de døde! Da ville den siste forførelsen bli verre enn den første. Pilatus sa til dem: Her har dere vaktmannskap. Gå bort og vokt graven som best dere kan! De gikk da og sikret graven ved å forsegle steinen og sette ut vakter.»

Bak ham hadde dødsrikets porter lukket seg. Men det var over dem, mer enn over ham, at dødens skygger hadde falt. Likevel elsket disiplene hans ham fremdeles, og sterkere enn døden var kjærligheten.

Kapittel 86. Om Kristi oppstandelse fra de døde

Historien om Kristi liv på jorden slutter med et under som er like stort som det den begynte med. En kan si at det ene kaster lys over det andre. Hvis han var det evangeliene framstiller ham som, må han være født av en ren jomfru, uten synd, og han må ha stått opp fra de døde. Er beretningen om hans fødsel sann, kan vi tro beretningen om hans oppstandelse; er beretningen om hans oppstandelse sann, kan vi tro beretningen om hans fødsel.

Av sakens natur kunne det ikke føres strengt historisk bevis for fødselen. Like mye av sakens natur krevde oppstandelsen de fulleste historiske vitnesbyrd, og den kunne også få dem. Finnes de, er sluttsteinen satt i buen. Da blir den underfulle fødselen nærmest en nødvendig forutsetning, og Jesus er Messias i evangelienes fulle mening.

Likevel ser vi enda et likhetspunkt mellom beretningen om den underfulle fødselen og beretningen om oppstandelsen: Om selve hendelsene finnes det overhodet ingen enkeltheter. Om dette kan tas som et indirekte bevis for at de ikke er legender, pålegger det oss også å bevare den ærbødige tausheten som passer så godt her, og ikke trenge oss inn lenger enn den veien evangelienes beretning har åpnet for oss.

Hvilke tanker om den døde Kristus fylte Josef fra Arimatea, Nikodemus og Jesu andre disipler, og likeså apostlene og de fromme kvinnene? De trodde at han var død, og de ventet ikke at han skulle stå opp fra de døde – i alle fall ikke slik vi forstår det. Det finnes rikelig med vitnesbyrd om det helt fra det øyeblikket han døde.

Vi ser det av de velluktende urtene Nikodemus kom med til begravelsen, og av dem kvinnene gjorde i stand – begge deler var ment

å hindre forråtnelse. Vi ser det av kvinnenes sorg ved den tomme graven og av at de trodde at legemet var flyttet. Vi ser det av apostlenes rådløshet og framferd, av at så mange tvilte, og ikke minst av det som uttrykkelig står skrevet: «For de hadde ennå ikke forstått Skriften, at han måtte stå opp fra de døde» (Joh 20,9).

Matteus forteller at rådsherrene hadde tatt forholdsregler mot at legemet hans skulle bli stjålet, slik at det kunne se ut som om forutsigelsen hans var oppfylt, at han skulle stå opp etter tre dager (Matt 27,62–66). De kjente altså til en slik forutsigelse og tok den bokstavelig. Det viser bare desto tydeligere hvor annerledes disiplene forholdt seg, og at de åpenbart ikke ventet noen bokstavelig oppstandelse. Det disiplene ventet, og kanskje ønsket, var ikke at Kristus skulle komme tilbake i et forherliget legeme, men at han skulle komme igjen i herlighet til sitt rike.

Men om de regnet ham for virkelig død og ikke ventet at han skulle stå opp i bokstavelig forstand, fikk det tydeligvis ingen virkning i praksis, verken på de følelsene de før hadde hatt for ham, eller engang på troen på ham som den lovede Messias. Det ser vi av hvordan Josef og Nikodemus handlet, av det kvinnene sa, og av hele apostlenes og disiplenes framferd. Alt dette måtte ha vært helt annerledes om de hadde ment at Kristi død, og attpåtil på korset, hadde gjort hans krav på å være Messias til løgn.

Selve kjensgjerningen at han sto opp, ville være helt fremmed for jødiske forestillinger. De rommet at sjelen lever videre etter døden, og at legemet til sist skal stå opp, men ikke en åndelig legemlighet, og langt mindre på slike vilkår som evangeliene beskriver.

Det er klart at apostlene ikke hadde lært om Kristi oppstandelse fra Skriftene – og det beviser at beretningen om den ikke var ment som oppfyllelsen av noe de hadde ventet. De hadde heller ikke lært den av Kristi egne forutsigelser om den. Men uten det ene, og særlig uten det andre, ville den tomme graven neppe ha skapt i dem den faste overbevisningen om at han var stått opp.

Spørsmålet vi må se i øynene, er derfor dette: Når vi tar i betraktning hva disiplene mente før, og at de ikke hadde noe motiv, hvordan skal vi da forklare at de skiftet syn på oppstandelsen? Én ting står i alle fall fast: De kom til å tro på oppstandelsen som en historisk kjensgjerning, og det med den aller fulleste visshet.

Like sikkert er det at den var grunnlaget og innholdet i all deres forkynnelse om riket, og at Paulus, som var en bitter fiende av Kristus til han ble omvendt, var fullt overbevist om den. Og for å gå et skritt tilbake: Like sikkert er det at Jesus selv ventet den.

Verden ville jo ikke ha blitt omvendt til en død jødisk Messias, hvor mye hans nærmeste disipler enn hadde fortsatt å elske minnet om ham. Men overalt forkynte de først og fremst oppstandelsen fra de døde. Med Paulus' ord: «Men er Kristus ikke reist opp, da er vår forkynnelse ingenting, og den troen dere har, er intet. Da blir vi stående som falske vitner om Gud … da er dere ennå i deres synder» (1 Kor 15,14–15.17).

Her må vi legge til side det som trolig ligger bak den viktigste innvendingen mot oppstandelsen: at den er et under. Innvendingen mot undre som sådanne bygger på en falsk supranaturalisme, som fører et under tilbake til et umiddelbart maktbud fra Den allmektige, uten noen mellomledd. Og som vi alt har vist, hviler den på en sirkelslutning (*petitio principii*): Den forutsetter det den skulle bevise.

Men når alt kommer til alt, er det underfulle bare det som for oss er uten sidestykke og ikke lar seg erkjenne – et svært smalt grunnlag for å nekte historisk granskning. Og historikeren må forklare den ubestridelige kjensgjerningen at oppstandelsen var apostlenes og disiplenes grunnleggende personlige overbevisning, grunnlaget for deres forkynnelse og deres siste støtte i martyrdøden.

Kapittel 87. Oppstandelsen og himmelfarten

«*Den tredje dag sto han opp igjen fra de døde, fór opp til himmelen.*»

(*Matt* 28,1–10; *Mark* 16,1–11; *Luk* 24,1–12; *Joh* 20,1–18; *Matt* 28,11–15; *Mark* 16,12–13; *Luk* 24,13–35; 1 *Kor* 15,5; *Mark* 16,14; *Luk* 24,36–43; *Joh* 20,19–25.26–29; *Matt* 28,16; *Joh* 21,1–24; *Matt* 28,17–20; *Mark* 16,15–18; 1 *Kor* 15,6; *Luk* 24,44–53; *Mark* 16,19–20; *Apg* 1,3–12)

Det grå morgenlyset tegnet de første stripene på himmelen da de som så kjærlig hadde fulgt ham til graven, var på vei til den uthogde klippegraven i hagen.

Navnene på kvinnene som gikk til graven tidlig om morgenen, er ikke de samme i alle beretningene. Men denne forskjellen – om den kan kalles det – krever neppe noen lang drøfting. Det kan ha vært to flokker som gikk fra hvert sitt sted og skulle møtes ved graven, og det kan også forklare de små forskjellene i det de så og hørte der.

I alle fall legger Lukas til de to Mariaene og Johanna også «de andre kvinnene som var med dem» (Luk 24,10). Og selv om Johannes bare nevner Maria Magdalena (Joh 20,1), viser det hun sa til Peter og Johannes – «vi vet ikke hvor de har lagt ham» – at hun ikke hadde gått alene til graven.

Det var den første dagen i uken, etter jødisk regning den tredje dagen etter hans død. Fortellingen gir inntrykk av at sabbatshvilen hadde fått dem til å vente med å gå til graven. Men det er i det minste et merkelig sammentreff at slektninger og venner av en avdød hadde for skikk å gå til graven helt til den tredje dagen – da regnet man trolig med at forråtnelsen tok til – for å forvisse seg om at den som lå der, virkelig var død.

1. Enten det var to flokker kvinner som gikk fra hvert sitt sted, eller ikke, var Maria Magdalena den som trådte tydeligst fram blant dem. Hun var like framtredende blant de fromme kvinnene som Peter blant apostlene. Hun ser ut til å ha nådd graven først. Da hun så at den store steinen som hadde lukket inngangen, var rullet bort, sluttet hun i hast at Herrens legeme var tatt bort. Uten å vente for å se nærmere etter løp hun tilbake for å fortelle det til Peter og Johannes.

Evangelisten forklarer her at det hadde vært et stort jordskjelv. En Herrens engel, «som lyn å se til» og i skinnende hvite klær, hadde rullet steinen til side og satt seg på den. Da var vaktene blitt grepet av en dødlignende avmakt, skremt av det de hørte og så, og særlig av den himmelske makten i engelens skikkelse og holdning.

Vi husker hva som hadde skjedd ved korsfestelsen, og det var nok blitt snakket om blant soldatene. Tenker vi også på hvordan et slikt syn måtte virke på slike sinn, forstår vi lett hva det gjorde med de to vaktpostene som hadde holdt vakt ved graven den lange natten.

Selve hendelsen – det vil si at steinen ble rullet bort – mener vi fant sted etter Kristi oppstandelse, i den tidlige morgengryningen, mens de hellige kvinnene var på vei til graven. Jordskjelvet kan ikke ha vært et jordskjelv i vanlig forstand. Det må ha vært en rystelse av stedet da livets Herre sprengte dødsrikets porter for å ta bolig i sitt herliggjorte legeme igjen, og den lynlignende engelen steg ned fra himmelen for å rulle steinen bort.

Det ligger en opphøyd ironi i motsetningen mellom menneskenes omstendelige forholdsregler og hvor lett Guds hånd kan feie dem til side. Som gjennom hele Kristi og hans kirkes historie minner den om profetordet: «Han som troner i himmelen, ler» (Sal 2,4).

Mens Maria Magdalena skyndte seg – trolig en annen vei – til der Peter og Johannes bodde, var de andre kvinnene også kommet til graven, enten i én flokk eller kanskje i to. De hadde undret seg og vært redde for hvordan de skulle få utført sitt fromme ærend – for hvem skulle rulle steinen bort for dem? Men som så ofte var vanskeligheten de fryktet, ikke lenger der. Kanskje trodde de at Maria Magdalena, som nå var borte, hadde skaffet hjelp til det.

I alle fall gikk de inn i forhallen til graven. Her ble de fylt av frykt da engelen viste seg. Men det himmelske sendebudet ba dem legge frykten bort. Han sa at Kristus ikke var der og heller ikke lenger

var død, men oppstanden, slik han jo hadde sagt til disiplene sine i Galilea. Til slutt ba han dem skynde seg til disiplene med budskapet, og med beskjed om at de skulle møte ham i Galilea, slik Kristus hadde sagt til dem før.

Hvorfor fikk påbudet om å møte Kristus i Galilea en så stor, nesten enerådende plass i et slikt øyeblikk? Det ville ellers være underlig, men hovedgrunnen er alt antydet i et tidligere kapittel. Da de elleve ble spredt i Getsemane den natten Kristus ble forrådt, ble apostelkretsen for en tid oppløst. De fortsatte riktignok å komme sammen som enkelte disipler, men det båndet som gjorde dem til apostler, var for øyeblikket løst.

Apostelkretsen skulle samles på ny, og apostelkallet skulle gis dem igjen og utvides, i Galilea – ikke ved sjøen, der bare sju av de elleve ser ut til å ha vært til stede (Joh 21), men på fjellet hvor han hadde satt dem stevne (Matt 28,16).

Slik skulle slutten bli lik begynnelsen. Der han først hadde kalt dem og gitt dem rettledning for arbeidet, der ville han kalle dem igjen, gi dem den fulleste rettledning og en ny fullmakt, den rikeste av alle. At han viste seg for dem i Jerusalem, skulle forberede dem til alt dette og gjøre dem fullt visse på at han var oppstanden; den fulle undervisningen om oppstandelsen skulle de få i Galilea.

Kvinnene var rådville og nesten ute av seg selv. Men de gjorde som de ble bedt om, og gikk inn for selv å se den nå tomme nisjen i graven. Da så de to engler – trolig slik Maria Magdalena senere så dem – den ene ved hodet og den andre ved føttene, der Jesu legeme hadde ligget. De ventet ikke lenger, men skyndte seg av sted uten å snakke med noen, for å bringe disiplene budskapet. Ennå kunne de ikke fatte hele rekkevidden av det.

2. Hos de tre første evangelistene er beretningene sterkt sammentrengt, og det kan gjøre enkelte detaljer uklare. Men alt blir tydelig når vi følger Maria Magdalenas skritt slik det fjerde evangeliet tegner dem. Hun skyndte seg fra graven og løp til Simon Peter og til den andre disippelen. At ordet «til» står to ganger, viser trolig at de to bodde hvert sitt sted, kanskje like ved hverandre.

Det oppsiktsvekkende budskapet hennes fikk dem til å gå med en gang, og de «gikk av sted» mot graven. «De to løp sammen» – trolig tok de til å løpe så snart de var utenfor byen og nær «hagen». Johannes var

den yngste og løp fortere enn Peter. Han kom først til graven, bøyde seg ned og «så linklærne ligge der». Men fra der han sto, så han ikke svetteduken, som lå for seg selv.

Hvis ærefrykt og hellig skjelving holdt Johannes tilbake fra å gå inn i graven, tenkte hans impulsive følgesvenn, som kom like etter, ikke på noe annet enn å få gåten løst straks og fullt ut. Han gikk inn i graven og så linklærne – ordet betyr her at han betraktet dem nøye. På ett sted lå linbindene som hadde vært viklet om de hellige lemmene, og på et annet svetteduken som hadde vært om hodet hans. Det var ikke noe tegn på hastverk; alt lå i orden. Det ga inntrykk av en som i ro og mak hadde lagt fra seg det som ikke lenger passet for ham.

Snart fulgte «den andre disippelen» etter Peter inn. Det han så, førte til at han nå trodde i sitt hjerte at Mesteren var oppstanden. For til da hadde de ennå ikke forstått av Skriften at han måtte stå opp. Det var altså ikke en tro de allerede hadde hentet fra Skriften – at Messias skulle stå opp fra de døde – som fikk dem til å vente det. Det var beviset på at han var stått opp, som førte dem til å forstå hva Skriften lærte om dette.

3. Hvilket lys det enn var gått opp i Johannes' innerste hjerte, sa han ikke noe om tankene sine til Maria Magdalena, enten hun nådde graven før de to gikk derfra, eller møtte dem på veien. De to apostlene gikk hjem igjen. Kanskje følte de at det ikke var mer å få vite ved graven, eller de ville vente på mer undervisning og veiledning. Det kan også delvis ha kommet av at de ikke ville trekke unødig oppmerksomhet mot den tomme graven.

Men Maria Magdalenas kjærlighet kunne ikke slå seg til ro så lenge det var uvisst hva som var skjedd med hans hellige legeme. Vi må huske at hun bare visste om den tomme graven. En stund ga hun seg over til sin dype sorg. Da hun så tørket tårene, bøyde hun seg for å se inn i graven en gang til. Hun trodde den var tom, men da hun så nøye etter, var den ikke lenger tom.

Der det hellige legemet hadde ligget, satt to engler i hvite klær, en ved hodet og en ved føttene. De spurte henne: «Kvinne, hvorfor gråter du?» Spørsmålet var dypt sant, for de visste at Kristus var stått opp. Det ser ut til å ha kommet så overveldende brått over henne at hun ikke fikk tenkt over hvem det var som spurte. Hun tenkte bare på å få

den opplysningen hun søkte, og svarte: «De har tatt min Herre bort, og jeg vet ikke hvor de har lagt ham!»

Men alt mens hun talte, merket hun at en annen var nær henne. Hun snudde seg fort og så på en hun ikke kjente igjen. Fordi han var der, og ut fra spørsmålet hans – «Kvinne, hvorfor gråter du? Hvem leter du etter?» – trodde hun det var hagevokteren.

Håpet om at hun nå skulle få vite det hun søkte, ga ordene hennes inderlighet og smerte. Hvis den hun trodde var hagevokteren, hadde båret det hellige legemet et annet sted, ville hun ta det med seg, bare hun visste hvor det var lagt. Denne dype og smertefulle kjærligheten fikk Maria Magdalena til å glemme selv de grensene en jødisk kvinne skulle holde overfor en fremmed. Det var den som åpnet Jesu lepper.

Et øyeblikks stillhet – og han sa navnet hennes med den kjente stemmen. Det var den samme som først hadde løst henne fra de sju onde åndenes makt og kalt henne til et nytt liv. Nå var det som en ny løsning, et nytt kall til et nytt liv. Hun hadde ikke kjent ham igjen på utseendet, like lite som de andre kjente ham igjen med en gang – så ulikt og likevel så likt var det herliggjorte legemet det legemet de hadde kjent. Men stemmen kunne hun ikke ta feil av da den sa navnet hennes.

Kanskje kan vi her få stanse litt. At de ikke kjente den oppstandne Herren igjen før han talte, får oss til å spørre: Med hvilket legeme skal vi oppstå? Blir det likt eller ulikt det vi hadde? Helt sikkert mest likt. Da vil legemene våre være sanne. For sjelen vil gi seg legemlig form etter hele sin forhistorie. Den vil ikke bare prege seg inn i ansiktstrekkene, slik den gjør nå, men gi seg uttrykk, slik at et menneske kan kjennes igjen på hva det er, og som det det er.

Også Kristus må i sitt herliggjorte legeme ha båret alt han var – alt det som selv hans nærmeste disipler ikke hadde kjent eller forstått mens han var hos dem. Heller ikke nå kjente de det igjen med en gang, men de kjente ham straks når han talte til dem.

Nettopp dette drev nå Maria Magdalena til å handle, og det forklarer også Herrens svar. Da hun i sitt eget navn kjente igjen hans navn, strømmet de gamle følelsene over henne.

Med det kjente «Rabbuni!» – det betyr Mester – ville hun gripe tak i ham. Trolig var hun ikke i øyeblikket klart bevisst hva som drev henne. Men hva det enn var, fantes det bare ett svar: «Rør ikke ved

meg! For ennå er jeg ikke fart opp til Faderen!» Dette var ikke den Jesus som viser seg fra himmelen – for ennå var han ikke fart opp til Faderen. Det var heller ikke det tidligere samværet og den tidligere hyllingen og tilbedelsen.

Han hadde ennå en fullendelse foran seg i himmelfarten, og den visste Maria ikke om. Hun skulle heller gå og fortelle hans «brødre» om himmelfarten. Slik ville hun best og sannest fortelle dem at hun hadde sett ham. Slik ville også de best lære hvordan oppstandelsen bandt hans kjærlighetsgjerning for dem i fortiden sammen med framtiden: «Jeg farer opp til min Far og deres Far, min Gud og deres Gud.»

4. Matteus forteller om enda en hendelse den påskemorgenen. Den forklarer hvordan den kjente jødiske bakvaskelsen oppsto, at disiplene hadde stjålet Jesu legeme. Han forteller hvordan vaktene meldte til yppersteprestene hva som var skjedd, og hvordan disse igjen bestakk vaktene til å spre dette ryktet. Samtidig lovte de å gå i forbønn for dem dersom den oppdiktede beretningen – at de hadde sovet mens disiplene ranet graven – skulle komme Pilatus for øre.

Hva en enn ellers kan si, vet vi at dette har vært den jødiske forklaringen fra Justin Martyrs tid. Blant tenksomme jødiske forfattere har den likevel i nyere tid veket for den såkalte visjonshypotesen – at disiplene bare hadde sett syner.

5. Det var tidlig ettermiddag den vårdagen, kanskje like etter middagsmåltidet, da to menn fra denne disippelkretsen gikk ut av byen. Fortellingen deres gir oss et dypt interessant innblikk i den første menigheten i disse dagene. Inntrykket vi får, er fullstendig rådvillhet. Bare noen få ting sto fast og urokkelig midt i den: kjærligheten til Jesus selv, kjærligheten mellom brødrene, gjensidig tillit og fellesskap, og et dunkelt håp om noe som ennå skulle komme – om ikke Kristus i sitt rike, så i alle fall en åpenbaring av det eller noe som førte nærmere det.

De to mennene hadde samme dag snakket med Peter og Johannes. «Kvinnene» hadde kommet og fortalt om den tomme graven og om synet av engler som sa at han lever. Men ennå hadde apostlene ingen forklaring å gi. Peter og Johannes hadde gått for å se selv. De kom tilbake og stadfestet at graven var tom, men de hadde verken sett engler eller ham som englene skulle ha sagt levde. De to hadde tydeligvis for-

latt disippelkretsen, om ikke Jerusalem, før Maria Magdalena kom. Men vi vet at heller ikke hennes beretning overbeviste dem som hørte den (Mark 16,11).

Av de to som gikk sammen ut av byen den tidlige vårettermiddagen, vet vi at den ene het Kleopas. Den andre er ikke nevnt ved navn. Nettopp derfor, og fordi fortellingen er så levende at den bærer preg av å være et personlig minne, har man ment at det var Lukas selv.

I så fall ville hvert av evangeliene, som det er vakkert sagt, bære forfatterens merke i et dunkelt hjørne, slik et maleri gjør. I det første er det «tolleren»; i Markus er det den unge mannen som flyktet fra dem som grep ham, den natten Jesus ble forrådt; i Lukas er det Kleopas' følgesvenn, og i Johannes den disippelen som Jesus elsket.[1]

Det er nesten like usikkert hvor Emmaus lå, som hvem den andre vandreren var. Men om ikke selve stedet, så er egnen – eller rettere sagt dalen – så sannsynlig at vi i tankene kan følge de to vandrerne på veien.

Vi forlater byen gjennom den vestlige porten. Etter omkring tjuefem minutters rask gange har vi nådd kanten av høysletten. Etter tjuefem eller tretti minutter til – forbi et landsted her og der – stanser vi og ser tilbake over den vide utsikten helt til Betlehem.

Etter et knapt kvarter til har vi forlatt den godt brolagte romerske veien og går opp gjennom en vakker dal. Stien stiger jevnt mot nordvest, og høyden der Emmaus ligger, ser vi tydelig foran oss. Omtrent like langt unna ligger Lifta på høyre side og Kolonieh på venstre. Veiene fra disse to stedene går nesten i en halvsirkel, den ene mot nordvest og den andre mot nordøst, og møtes omkring 400 meter sør for Emmaus.

Langs bekken, som har en bro over seg nede i dalen, ligger duftende appelsin- og sitronhager, olivenlunder, frukttrær, vennlige innhegninger og lyse hjem, og på høyden det vakre Emmaus. Et yndig sted å vandre til den vårettermiddagen; et høvelig sted å møte slikt følge og få slik undervisning som på denne påskedagen.

Kanskje slo den gåtefulle fremmede følge med de to vennene der veiene fra Lifta og Kolonieh møtes. De kjente ham ikke, for «øynene deres ble holdt igjen». Likevel hadde de snakket om ham hele denne

[1] Så Godet.

veien på omkring ti kilometer, og ennå bar ansiktene deres preg av sorg over det de hadde talt om: skuffede håp, så mye bitrere på grunn av de forvirrende meldingene om den tomme graven og Kristi legeme som var borte.

Den fremmede spurte hva de samtalte om, siden det så synlig hadde grepet dem. Svaret deres viser at de var så oppslukt av det selv at de knapt forsto hvordan en fremmed som var kommet til Jerusalem for å feire høytiden, kunne unngå å vite om det eller se hvor uendelig viktig det var.

Spørsmålet hans kunne få ham til å virke underlig uten medfølelse. Men det var noe i hans vesen som åpnet de innerste hjertene deres. De fortalte ham hva de tenkte om denne Jesus: hvordan han hadde vist seg å være «en profet, mektig i gjerning og ord for Gud og hele folket»; deretter hvordan deres rådsherrer hadde korsfestet ham; og til sist hvordan de var blitt enda mer rådville av meldingen kvinnene hadde kommet med, og som Peter og Johannes så langt hadde stadfestet, men ikke kunne forklare.

Ordene deres var nesten barnlig enkle, og den lengselen etter veiledning og trøst som lå i dem, går rett til hjertet. Det var slike sjeler den oppstandne Frelseren ville gi sin første undervisning.

Selve refsen han begynte med, må ha gitt dem trøst. Lærte ikke Skriftene med én røst denne dobbelte sannheten om Messias, at han skulle lide og gå inn til sin herlighet? Hvorfor undret de seg da? Hvorfor ventet de det ikke heller – at han hadde lidd, og at engler hadde forkynt at han levde igjen?

Han sa det, og nytt håp spiret i hjertene deres, nye tanker våknet i sinnet. Blikkene deres hang ivrig ved ham mens han nå åpnet Skriftene for dem, den ene etter den andre, «fra Moses og fra alle profetene». I hvert kjent skriftsted forklarte han dem det som er skrevet om ham. Øyeblikkene fløy altfor fort. Den korte veien var gått, og den fremmede så ut til å ville gå videre fra Emmaus. Han lot ikke bare som om – han ville virkelig gå videre. For Kristus blir bare hos oss om vår lengsel og kjærlighet nøder ham.

Men de kunne ikke skilles fra ham. «De nødde ham.» Kjærligheten gjorde dem oppfinnsomme: Det led mot kveld, dagen heldet; han måtte bli hos dem. Mesteren lot seg nøde. Han gikk inn for å være gjest

hos dem, for natten, trodde de. Kveldsmåltidet ble satt fram, og han satte seg til det nøkterne bordet sammen med dem.

Og nå var han ikke lenger den fremmede; han var Mesteren. Ingen spurte eller undret seg da han tok brødet, ba velsignelsesbønnen, brøt det og ga dem. Men i samme øyeblikk var det som om en hånd de ikke hadde merket, ble tatt bort fra øyelokkene deres, som om hinnen plutselig ble tatt fra øynene. Og idet de kjente ham, ble han usynlig for dem. For det han var kommet for å gjøre, var gjort.

6. Samme ettermiddag hadde Herren vist seg for Peter, på en måte og under forhold vi ikke kjenner (1 Kor 15,5). Kanskje kan vi gjette at det var etter at han hadde vist seg i Emmaus. Det ville fullende miskunnens krets: først for kvinnens kjærlige sorg, så for disiplenes kjærlige rådvillhet, deretter for den nedbrutte Peters engstelige hjerte, og til sist i apostlenes krets, som nå på ny samlet seg om den visse kjensgjerningen at han var oppstanden.

7. De to i Emmaus kunne ikke ha holdt det gode budskapet for seg selv. Selv om de ikke hadde husket i hvilken sorg og rådvillhet de hadde forlatt sine meddisipler i Jerusalem samme formiddag, kunne de ikke ha blitt i Emmaus. De måtte gå til brødrene i byen. Så forlot de måltidet uten å ha spist og skyndte seg tilbake samme vei som de hadde gått med den fremmede, som de nå kjente så godt.

De visste godt hvor de skulle finne «de tolv» – nei, ikke de tolv nå, men «de elleve». Og selv denne kretsen var ikke fulltallig. Den var jo, som vi har sagt, oppløst, og i det minste Tomas var ikke sammen med de andre den påskekvelden, på den første «Herrens dag». Men som Lukas omhyggelig forteller, var også de andre som da holdt seg til dem, sammen med dem (Luk 24,33).

Da de to fra Emmaus kom, fant de den lille flokken som sauer som søker ly i kveen mot uværet. Kanskje fryktet de forfølgelse bare fordi de var disipler. Eller kanskje ville budskapet om den tomme graven, som var nådd fram til myndighetene, vekke frykt hos rådsherrene. I alle fall hadde de tatt særlige forholdsregler. Både ytterdøren og den indre døren var lukket, både for å skjule at de var samlet, og for at ingen skulle komme brått over dem.

Men de som var samlet, var nå sikre på i det minste én ting: Kristus var oppstanden. Og da de to fra Emmaus fortalte sin underfulle beretning, kunne de andre svare med å fortelle at han hadde vist seg ikke

bare for Maria Magdalena, men også for Peter. Likevel ser det ut til at de ennå ikke hadde forstått hans oppstandelse. De så den heller som en himmelfart – han hadde vist seg fra himmelen – enn som at han kom tilbake i sitt virkelige, om enn herliggjorte, legeme.

De holdt måltid (Mark 16,14). Det Markus forteller, og det som skjedde like etterpå, tyder på at de drøftet hva disse åpenbaringene av Kristus egentlig betydde, og det ikke uten stor tvil og uro. Åpenbaringen for Maria Magdalena ser ut til å ha blitt skjøvet til side; i alle fall blir den ikke nevnt. Og noen av dem ser ut til å ha regnet de andre åpenbaringene mer som det vi kunne kalle gjenferd. Men med ett sto han midt iblant dem. Den vanlige hilsenen fylte først hjertene deres med skrekk heller enn glede. De hadde talt om gjenferd, og nå trodde de at det var «en ånd» de så.

Dette rettet Frelseren først, og én gang for alle. Han viste dem de herliggjorte merkene etter sine hellige sår, og han ba dem røre ved ham, så de selv kunne bli overbevist om at han hadde et virkelig legeme, og at det de så, ikke var en ånd uten legeme.

Nå vek tvilens vantro for noe annet: Av bare glede våget de ikke tro alt det betydde, og de undret seg om det nå kunne være noe fellesskap eller bånd mellom denne oppstandne Kristus og dem i deres legemer. Også dette var vantro. For å ta det bort spiste Frelseren nå av kveldsmåltidet deres, et stykke stekt fisk, mens de så på. Slik hadde han et virkelig menneskelig fellesskap med dem som før.

Det var denne lærdommen de trengte: at han i strengeste forstand var den samme som før. Bare slik kunne menigheten så å si bli grunnlagt på ny, nå i navnet, kraften og Ånden til den oppstandne, han som hadde levd og var død. Enda en gang sa han «Fred være med dere!», og nå vakte det ikke tvil eller frykt hos dem. Det var den velkjente hilsenen fra deres gamle Herre og Mester.

Så fulgte det at menigheten ble samlet igjen og grunnlagt som Jesu Kristi, den oppstandnes, menighet: «Likesom Faderen har utsendt meg [i fortiden, for hans sendelse var fullført], sender også jeg dere [i et stadig nå, inntil han kommer igjen].» Dette viser menighetens tredobbelte forhold – til Sønnen, til Faderen og til verden – og hvilken plass den har i verden.

Slik gjorde han det til et virkelig oppdrag da han åndet på dem, ikke på hver enkelt, men på dem som forsamling, og sa: «Ta imot

Den Hellige Ånd!» Dette var tydeligvis ikke ment i absolutt forstand, for Den Hellige Ånd var ennå ikke gitt. Det var et bindeledd med den fullmakten menigheten fikk, og det som gjorde den skikket til den.

Det gjenstår å forklare, så langt vi kan, to ting: hva denne makten til å forlate og fastholde synder består i, og på hvilken måte den hører menigheten til. Når det gjelder det første, må vi først spørre hva ordene betydde for dem Kristus talte til.

Vi har alt forklart at makten til å «løse» og «binde» siktet til den lovgivende myndigheten som rabbinerne i fellesskap gjorde krav på og fikk innrømmet. Makten til å forlate og fastholde synder er derfor i egentlig forstand heller en forvaltende makt, en makt til tukt, «nøklenes makt» – slik Paulus ville at menigheten i Korint skulle bruke den. Det er makten til å ta opp og utelukke, og til med myndighet å forkynne syndenes forlatelse.

Likevel er det ikke, slik det stundom blir framstilt, å løse fra selve synden. Det hører bare Gud til, og Kristus som menighetens hode. Det er derimot å løse synderen, og den makten har han overlatt til sin menighet: «Dersom dere forlater noen deres synder, da er de forlatt.»[2] Disse ordene lærer oss også dette: Det som rabbinerne gjorde krav på i kraft av sitt embete, det ga Herren sin menighet i kraft av at den hadde tatt imot Den Hellige Ånd, og at Ånden bodde i den.

Når vi skal svare på det andre spørsmålet, må vi ha én viktig ting for øye. Makten til å «binde» og «løse» var først og fremst gitt apostlene (Matt 18,18), og de brukte den i samband med menigheten (Apg 15,22).

Makten til å forlate og fastholde synder i den forstand vi har forklart, var derimot først og fremst gitt menigheten. Menigheten brukte den gjennom sine representanter, apostlene, og gjennom dem som apostlene overlot styringen til (1 Kor 5). Selv om Herren den natten ga denne makten til sin menighet, ga han den altså i dens representanter og ledere. Bare apostlene kunne utøve lovgivende myndighet, men menigheten har «nøklenes makt» inntil tidenes ende.

8. En av apostlene hadde ikke vært i disippelkretsen den påskekvelden: Tomas. Selv da han fikk høre om det underfulle som hadde skjedd da de var samlet, ville han ikke tro om han ikke fikk personlige bevis som han kunne se og kjenne på. Tomas tvilte neppe på at Kristi

[2] Etter luthersk lære er avløsningen ikke bare en erklæring, men Guds egen tilgivelse gitt gjennom ordet, på Jesu løfte i Joh 20,23: Det som blir tilgitt på hans ord, er tilgitt hos Gud.

legeme hadde forlatt graven, eller at han virkelig hadde vist seg. Men han holdt fast ved det vi kan kalle gjenferdsteorien.

En stille uke var gått. I den uken stengte ikke apostlene Tomas ute, og Tomas trakk seg heller ikke bort fra apostlene. Også dette kan være til lærdom for oss på to måter.

Enda en gang var den store dagen kommet, åttedagen etter høytiden. Disiplene var samlet igjen under nøyaktig de samme forholdene som påskedagen, men nå var Tomas også med dem. Enda en gang – og det blir igjen særskilt nevnt at det skjedde «mens dørene var lukket» – viste den oppstandne Frelseren seg midt iblant disiplene med den velkjente hilsenen. Nå tilbød han Tomas de bevisene han hadde krevd. Men han trengte dem ikke lenger, og han søkte dem ikke. Med en full strøm av følelser ga han seg over til visshet, og da den først var kommet, måtte den straks bli til tilbedelse: «Min Herre og min Gud!»

Vi husker hvordan Natanael under lignende forhold var den første som ga uttrykk for den fulleste bekjennelsen (Joh 1,45–51). Vi husker også Frelserens svar, som lignet dette. Som da pekte han også nå mot det høyere: mot en tro som ikke vokste fram av det en så, og som derfor ikke var avgrenset av synet, enten det var sansenes syn eller forstandens innsikt. Som en har sagt: «Denne siste og største salig-prisningen er den senere kirkens særlige arv.» Og derfor passer den så godt som innvielsesgave til denne kirken.[3]

9. Den neste hendelsen vi får se, foregår igjen ved Galileasjøen. Opprinnelig sluttet Johannesevangeliet med at Jesus viste seg for Tomas, og med at enheten i apostelkretsen dermed var gjenopprettet (Joh 20,30–31). Men i den første kirken spredte det seg et rykte om at den disippelen Jesus elsket, ikke skulle dø. Det førte til at Johannes ga evangeliet sitt et tillegg om de hendelsene som denne forventningen hadde knyttet seg til.

Selve fortellingen funkler som en edelsten i sin egen innfatning. Den handler om det grønne Galilea og den blå sjøen, og den minner om de første dagene og hendelsene i denne historien. Som Matteus forteller, «dro de elleve disiplene til Galilea» (Matt 28,16), trolig like etter åttedagen etter påske. Uten tvil fortalte de der ikke bare om oppstandelsen, men også om det stevnet den oppstandne hadde satt

[3] Westcott.

dem, kanskje ved det fjellet der han hadde holdt sin første «preken». Slik kom det til at «noen tvilte» (Matt 28,17), og at han senere viste seg for de fem hundre på én gang (1 Kor 15,6).

Men den morgenen var det bare sju av disiplene ved Tiberiassjøen, og bare fem av dem er nevnt ved navn. Det er de som holdt seg nærmest til ham, og kanskje også de som bodde nærmest sjøen.

Fortellingen begynner med at Peter foreslo å dra ut og fiske. Det er som om de gamle vanene kom tilbake til dem sammen med de gamle omgivelsene. Følgesvennene hans ville naturlig nok være med. Hele den stille, klare natten var de ute på sjøen, men de fikk ingenting.

Det led mot morgen da det sto en skikkelse på den grusete «stranden». De kjente ham ikke igjen – nei, ikke engang da han talte. Likevel var ordene hans ment å få dem til å kjenne ham igjen. Han ba dem kaste garnet på høyre side av båten, og slik han hadde sagt, fikk de den fangsten de forgjeves hadde slitt for hele natten. Ja, mer enn det: så mye fisk at de ikke maktet å trekke garnet opp i båten.

Det var nok for «den disippelen som Jesus elsket». Han hvisket det til Peter: «Det er Herren!» Simon bandt bare fiskerkappen om seg og kastet seg i sjøen. Men bortsett fra at han kom fortere til Kristus, ser det ikke ut til at Peter vant noe ved hastverket. De andre forlot fiskebåten og gikk over i en liten jolle, som må ha vært festet til den. Så fulgte de etter og rodde den korte strekningen på omkring 90 meter og slepte garnet med fiskene etter seg.

De gikk i land på stranden, som hans nærvær hadde helliget, og de var tause, som om de var gått inn i en kirke eller et tempel. De våget ikke engang å ta hånd om garnet med fisk som de hadde dratt i land, før han sa dem hva de skulle gjøre.

Bare dette la de merke til: En usynlig hånd hadde gjort i stand morgenmåltidet. Da Mesteren spurte, hadde de jo innrømmet at de ikke hadde noe selv. Og nå ba Jesus dem komme med noe av fisken de hadde fått. Da Peter dro det tunge garnet på land, viste det seg å være fullt av stor fisk, ikke mindre enn hundre og femtitre.

På kullilden ser det ut til å ha ligget bare én fisk og ved siden av den bare ett brød. Til dette måltidet bød han dem nå. For de holdt seg visst ennå tilbake i ærefrykt, og de våget ikke spørre ham hvem han var, for de visste godt at det var Herren. Dette var, som Johannes skriver, tredje gang Kristus åpenbarte seg for disiplene samlet.

10. Og ennå var ikke denne velsignelsens morgen til ende. Det enkle måltidet var over, og det hadde sin betydning: Hans tjenere fikk akkurat det de trengte, og i garnet som lå uskadd ved siden av dem, var det rikelig forråd. Men én trengte en særlig undervisning, enda mer enn Tomas. Det var han som skulle ha en så framskutt gjerning blant apostlene, og som hadde en så brennende kjærlighet, men en kjærlighet som nettopp i sin glød var så full av fare for ham selv.

Hadde ikke Peter bekjent – helt ærlig, men, som det viste seg, i villfarelse – at hans kjærlighet til Kristus ville holde ut selv en prøve som ville spre alle de andre (Matt 26,33)? Og hadde han ikke nesten straks etter fornektet sin Herre tre ganger, enda han var advart om det på forhånd? Riktignok hadde Jesus siden vist seg særskilt for Peter som den oppstandne. Men den tredobbelte fornektelsen sto likevel som uutslettet for de andre disiplene, ja, for Peter selv. Det tredobbelte spørsmålet fra den oppstandne Herren siktet nå nettopp til den.

Jesus vendte seg til Peter og spurte, med en tydelig, men svært mild hentydning til faren ved selvtillit: «Simon, Johannes' sønn, elsker du meg mer enn disse?» Navnet viste så å si fullt ut tilbake til hva han var av naturen.

Peter forsto alt. Han stolte ikke lenger på seg selv, og han lot være å sammenligne seg med de andre, slik han hadde gjort før. Han valgte også med vilje et annet ord for sin kjærlighet enn det Frelseren hadde brukt. Og han viste heller til det hans Herre visste, enn til det han selv kjente i seg: «Ja, Herre, du vet at jeg har deg kjær.» Også her er Kristi svar betegnende. Han satte ham først til den ringeste gjerningen, den som krevde mest øm omsorg og tålmodighet: «Fø [gi føde til] mine lam!»

Så kom det samme spørsmålet en gang til, men nå uten sammenligningen med de andre. Peter svarte det samme, og nå fikk han et nytt og utvidet oppdrag: «Vokt [vær hyrde for] mine får!» En tredje gang gjentok Jesus spørsmålet, og nå tok han selv i bruk det ordet Peter hadde brukt om sin kjærlighet. Peter ble bedrøvet over at spørsmålet kom tre ganger. Det minte ham bare altfor bittert om hans tredobbelte fornektelse. Men Herren tvilte ikke på Peters kjærlighet, for hver gang fulgte han spørsmålet opp med et nytt apostelkall.

Og nå, da han spurte for tredje gang, ville Peter at Herren skulle senke loddet helt ned til bunns i hjertet hans: «Herre, du vet alt, du

vet at jeg har deg kjær.» Og da sa Frelseren: «Fø [gi føde til] mine får!» Hans lam og hans får, som det skal sørges for og tas vare på som hans – bare kjærligheten kan gjøre en slik tjeneste.

Ja, Peter elsket Herren Jesus. Og Jesus så alt dette. Han så hvordan denne brennende naturens kjærlighet, som en gang hadde latt ham fare fram i vill frihet, skulle bli til tålmodig arbeid i kjærlighet. Og han så at den skulle krones med det martyriet som allerede lå i fortiden da den elskede disippelen skrev. Jesu ord antydet til og med hvilken død han skulle ære Gud med.

Mens han sa dette, la han den sinnbilledlige handlingen til sitt «Følg meg!». Dette budet, og oppmuntringen i å bli lik ham i døden – i bokstavelig forstand å følge ham – ble Peters beste styrke. Han adlød.

Men idet han snudde seg for å gjøre det, så han en annen som fulgte med. Slik Johannes selv framstiller det, synes det nesten å antyde at han hadde lengtet etter å få del i Peters kall, med alt det innebar. For Johannes kaller seg den disippelen som Jesus elsket, og han minner oss om at han den natten Jesus ble forrådt, i særlig grad hadde delt Peters erfaring – ja, at han hadde uttalt det spørsmålet den andre i stillhet hadde bedt ham stille.

Var det utålmodighet, var det et glimt av den gamle Peter, eller var det et enkelt spørsmål av broderlig omtanke som fikk ham til å spørre, mens han pekte på Johannes: «Herre, hva da med ham?» Hva grunnen enn var, fikk han dette svaret: «Hva angår det deg? Følg du meg!»

Det er svaret til oss alle når vi er rådville over dem som synes å følge Kristus, og spør slik – stundom i trangsynt fordom, stundom i uvitenhet, dårskap eller misunnelse. For også Johannes hadde sitt livsverk for Kristus. Det var å «bli» mens han kom – å bli i alle disse årene i tålmodig arbeid, mens Kristus var i ferd med å komme.

Men hva betydde det? Blant brødrene kom det ordet ut at Johannes ikke skulle dø, men bli til Jesus kom igjen for å herske, da døden skulle være oppslukt til seier. Men Jesus hadde ikke sagt det, bare: «Om jeg vil at han skal bli mens jeg kommer» (NB: «leve til jeg kommer»). Hva dette «kommer» var, hadde Jesus ikke sagt, og Johannes visste det ikke. Det finnes altså ting – også i forbindelse med hans komme – som Jesus ikke vil at vi skal vite nå. Dem bør vi være tilfreds med å la være slik han har latt dem være.

11. Utover denne fortellingen har vi bare de korteste opplysninger. Paulus forteller at Kristus viste seg for Jakob, og det avgjorde trolig endelig at Jakob ga seg over til Kristus. Han nevner også at han viste seg for de fem hundre på én gang. Matteus sier at de elleve møtte ham på fjellet hvor han hadde satt dem stevne. Lukas taler om undervisningen i Skriftene i de førti dagene den oppstandne Kristus hadde samkvem med disiplene.

Men fra Matteus og Markus kommer dette dobbelte vitnesbyrdet til oss: at disiplene, som falt ned og tilba ham, da ble samlet til apostelkretsen igjen – nå som apostler for den oppstandne Kristus. Og dette var hjemmelen for deres nye oppdrag: «Meg er gitt all makt (fullmakt) i himmel og på jord!»

Dette var deres nye oppdrag: «Gå derfor ut og gjør alle folkeslag til disipler, idet dere døper dem til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.» Dette var deres gjerning: «og lærer dem å holde alt det jeg har befalt dere.» Og dette er hans siste og sikre løfte: «Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende!»

12. Vi er igjen i Jerusalem, dit han hadde bedt dem gå og vente på at det store løftet skulle bli oppfylt. Pinsen nærmet seg. Den siste dagen – den dagen han for opp til himmelen – førte han dem ut til Betania, som de husket så godt. Derfra hadde han holdt sitt siste seierrike inntog i Jerusalem før korsfestelsen, og derfra ville han nå holde sitt seierrike inntog i himmelen, synlig for dem.

Enda en gang ville de gjerne spørre ham om det som for dem syntes å være den endelige fullendelsen: at riket ble gjenreist for Israel. Men slike spørsmål sømmet seg ikke for dem. Deres skulle være arbeid, ikke hvile; lidelse, ikke seier. Det store løftet de hadde foran seg, gjaldt åndelig og ikke ytre makt: Den Hellige Ånd. Og kallet deres var ennå ikke å herske med ham, men å vitne om ham.

Og mens han talte slik, løftet han sine hender og velsignet dem. Og idet han synlig ble tatt opp, tok en sky ham bort. Ennå sto de og stirret opp mot den lysende skyen som hadde skjult ham. Da talte to engler til dem dette siste budskapet fra ham: at han skulle komme igjen på samme måten som de hadde sett ham fare opp til himmelen.

Slik fikk også det siste spørsmålet de stilte ham før han skiltes fra dem, sitt svar, og det med en salig visshet. I ærefrykt tilba de ham, og så vendte de tilbake til Jerusalem med en stille glede. Så var det altså

sant, alt sammen, og virkelig – og Kristus «satte seg ved Guds høyre hånd».

Fra nå av var de ikke lenger i tvil, ikke skamfulle og heller ikke redde, men «var alltid i templet og lovet og priste Gud». «Men de gikk ut og forkynte overalt. Og Herren virket med og stadfestet Ordet ved de tegnene som fulgte med.» Amen.

Om Alfred Edersheim

1825–1889

Alfred Edersheim (1825–1889) ble født i Wien av jødiske foreldre og fikk en grundig jødisk oppdragelse. Under studietiden i Pest kom han i kontakt med skotske misjonærer blant jødene og ble kristen i 1846. Han studerte teologi i Edinburgh og Berlin og ble prest i Den frie skotske kirke, først i Aberdeen og senere i Torquay i England. Til slutt gikk han over til Den engelske kirke og underviste ved universitetet i Oxford. Han døde i Menton i Frankrike i 1889.

Med sin store kunnskap om jødisk liv, skikk og skriftforståelse ble Edersheim en av de mest leste bibelforklarerne på 1800-tallet. Hovedverket er *The Life and Times of Jesus the Messiah* (1883). Han skrev også *The Temple, its Ministry and Services* og en bibelhistorie for Det gamle testamente i sju bind.

Bibelhistorien følger Det gamle testamente bok for bok, forklarer bakgrunn, ord og skikker, og peker fram mot Kristus. Den ble oversatt til dansk-norsk av pastor Ragnvald Gjerløw og utgitt i Christiania 1887–92.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Som Edersheim viser, sier navnet ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.

Sjekina – Sjekina (hebraisk «det som bor», av shakan, «å bo») er det jødiske navnet på Guds synlige nærvær og herlighet midt i folket, særlig skyen i helligdommen: «Da dekket skyen sammenkomstens telt, og Herrens herlighet fylte tabernaklet» (2 Mos 40,34; jf. 1 Kong 8,11). Ordet står ikke selv i Bibelen, men brukes i jødiske skrifter.